Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ

ୱିଭଙ୍ଗ-ମୂଲଟୀକା

୧। ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋତି ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ସମାହଟାନି ଚତୁସଚ୍ଚଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଂ ପସ୍ସୀତି ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ। ସତିପି ସାୱକାନଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଞ୍ଚ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନଭାୱେ ଅନଞ୍ଞପୁବ୍ବକତ୍ତା ଭଗୱତୋ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନସ୍ସ ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ଦସବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱସ୍ସ ପତ୍ତିତୋ ପରସନ୍ତାନେସୁ ଚ ପସାରିତଭାୱେନ ସୁପାକଟତ୍ତା ଭଗୱାୱ ୱିସେସେନ ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ’’ତି ଥୋମନଂ ଅରହତୀତି । ନାଥତୀତି ନାଥୋ, ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ହିତସୁଖଂ ଆସୀସତି ପତ୍ଥେତି, ପରସନ୍ତାନଗତଂ ୱା କିଲେସବ୍ୟସନଂ ଉପତାପେତି, ‘‘ସାଧୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କାଲେନ କାଲଂ ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତା’’ତିଆଦିନା (ଅ॰ ନି॰ ୮।୭) ୱା ତଂ ତଂ ହିତପଟିପତ୍ତିଂ ଯାଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରମେନ ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ସବ୍ବସତ୍ତେ ୱା ଗୁଣେହି ଈସତି ଅଭିଭୱତୀତି ପରମିସ୍ସରୋ ଭଗୱା ‘‘ନାଥୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ‘‘ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଗାରୱଂ କତ୍ୱା କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ସୋତବ୍ବଭାୱେ କାରଣଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ସୱନେ ନିୟୋଜେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତଂ ସୁଣାଥ ସମାହିତା’’ତି। ‘‘ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନୟଂ ୱିଗାହିତ୍ୱା କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ୱା ଏତେନ ସକ୍କଚ୍ଚସୱନେ ଚ କାରଣଂ ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିୟୋଜେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଗାରୱଂ କତ୍ୱା ତଂ ସୁଣାଥା’’ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ’’ତି ୱଚନଂ ଥୋମନମେୱ ଚତୁପ୍ପଭେଦାୟ ଦେସନାୟ ସମାନଗଣନଦସ୍ସନଗୁଣେନ, ‘‘ଅଟ୍ଠାରସହି ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେହି ଉପେତୋ’’ତି ଚ ଅଟ୍ଠାରସପ୍ପଭେଦାୟ ଦେସନାୟ ସମାନଗଣନଗୁଣେହୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ୱା ନିରତିସୟେନ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନ ଭଗୱା ଚତୁଧା ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଂ ଦେସେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି, ଅଟ୍ଠାରସବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସମନ୍ନାଗମେନ ଅଟ୍ଠାରସଧା ୱିଭଙ୍ଗନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଦେସନାସମତ୍ଥତାସମ୍ପାଦକଗୁଣନିଦସ୍ସନମେତଂ ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ ଉପେତୋ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେହି ଅଟ୍ଠାରସହୀ’’ତି। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତାୟ ଦେସନାୟ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାସିତତ୍ତା ଅୱିପରୀତତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ସତ୍ତେ ଉଗ୍ଗହାଦୀସୁ ନିୟୋଜେତି, ନିବ୍ବାନଗମନଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ୱାୟାମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅଟ୍ଠକଥାସୱନେ ଚ ଆଦରଂ ଉପ୍ପାଦୟତି, ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣରହିତେନ ଅସବ୍ବଞ୍ଞୁନା ଦେସେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ତଦଟ୍ଠକଥାୟ ଚ ସାତିସୟଂ ଗାରୱଂ ଜନୟତି, ବୁଦ୍ଧାଦୀନଞ୍ଚ ରତନାନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତାଦିଗୁଣେ ୱିଭାୱେତି।

ତତ୍ଥ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପାକଟାନେୱ, ଅଟ୍ଠାରସ ପନ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବା – ‘‘ଅତୀତଂସେ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅପ୍ପଟିହତଂ ଞାଣଂ, ଅନାଗତଂସେ…ପେ… ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂସେ…ପେ… ଇମେହି ତୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଂ କାୟକମ୍ମଂ ଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଞାଣାନୁପରିୱତ୍ତଂ, ସବ୍ବଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ…ପେ। … ସବ୍ବଂ ମନୋକମ୍ମଂ…ପେ… ଇମେହି ଛହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ନତ୍ଥି ଛନ୍ଦସ୍ସ ହାନି, ନତ୍ଥି ଧମ୍ମଦେସନାୟ, ନତ୍ଥି ୱୀରିୟସ୍ସ, ନତ୍ଥି ସମାଧିସ୍ସ, ନତ୍ଥି ପଞ୍ଞାୟ, ନତ୍ଥି ୱିମୁତ୍ତିୟା ହାନି। ଇମେହି ଦ୍ୱାଦସହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ନତ୍ଥି ଦୱା, ନତ୍ଥି ରୱା, ନତ୍ଥି ଅପ୍ଫୁଟଂ, ନତ୍ଥି ୱେଗାୟିତତ୍ତଂ, ନତ୍ଥି ଅବ୍ୟାୱଟମନୋ, ନତ୍ଥି ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନୁପେକ୍ଖା’’ତି।

ତତ୍ଥ ନତ୍ଥି ଦୱାତି ଖିଡ୍ଡାଧିପ୍ପାୟେନ କିରିୟା ନତ୍ଥି। ନତ୍ଥି ରୱାତି ସହସା କିରିୟା ନତ୍ଥି। ନତ୍ଥି ଅପ୍ଫୁଟନ୍ତି ଞାଣେନ ଅଫୁସିତଂ ନତ୍ଥି। ନତ୍ଥି ୱେଗାୟିତତ୍ତନ୍ତି ତୁରିତକିରିୟା ନତ୍ଥି। ନତ୍ଥି ଅବ୍ୟାୱଟମନୋତି ନିରତ୍ଥକୋ ଚିତ୍ତସମୁଦାଚାରୋ ନତ୍ଥି। ନତ୍ଥି ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନୁପେକ୍ଖାତି ଅଞ୍ଞାଣୁପେକ୍ଖା ନତ୍ଥି। କତ୍ଥଚି ପନ ‘‘ନତ୍ଥି ଧମ୍ମଦେସନାୟ ହାନୀ’’ତି ଅଲିଖିତ୍ୱା ‘‘ନତ୍ଥି ଛନ୍ଦସ୍ସ ହାନି, ନତ୍ଥି ୱୀରିୟସ୍ସ, ନତ୍ଥି ସତିୟା’’ତି ଲିଖନ୍ତି।

୧। ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ଧମ୍ମେ କୁସଲାଦିକେ ତିକଦୁକେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ତେ ଏୱ ଧମ୍ମେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତେ ୱିଭଜିତୁଂ ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ୱିଭଜନଂ ୱିଭଙ୍ଗୋ। ସୋ ସୋ ୱିଭଙ୍ଗୋ ପକତୋ ଅଧିକତୋ ଯସ୍ସା ପାଠଇୟା, ସା ‘‘ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଧିକତୋତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବଭାୱେନ ପରିଗ୍ଗହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣସ୍ସ ଆଦିଭୂତେ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟଂ ନାମ। ନନୁ ନ ଏତ୍ତକମେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟନ୍ତି? ସଚ୍ଚଂ, ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପନ ଆଦି-ସଦ୍ଦତ୍ଥଜୋତକେନ

ପକାରତ୍ଥଜୋତକେନ ୱା ସବ୍ବଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଏୱମାଦି ଏୱଂପକାରଂ ୱା ଇଦଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଏକଦେସେନ ସମୁଦାୟଂ ନିଦସ୍ସେତି ପବ୍ବତସମୁଦ୍ଦାଦିନିଦସ୍ସକୋ ୱିୟ। ତତ୍ଥ ନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜାନଂ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକେହି ଚ ଆୟତନାଦୀହି ଅପ୍ପକତରପଦତ୍ତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୋ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତୋ।

ନ ତତୋ ହେଟ୍ଠାତି ରୂପାଦୀନଂ ୱେଦୟିତାଦିସଭାୱତ୍ତାଭାୱା ୟସ୍ମିଂ ସଭାୱେ ଅତୀତାଦୟୋ ରାସୀ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା, ତସ୍ସ ରୁପ୍ପନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସାଭାୱା ଚ ହେଟ୍ଠା ଗଣନେସୁ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଅନିଟ୍ଠାନଂ ସାୱସେସଭାୱଂ, ନ ହେଟ୍ଠା ଗଣନମତ୍ତାଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଛଟ୍ଠସ୍ସ ପନ ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅଭାୱା ‘‘ନ ଉଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ଆହ। ନ ହି ସୱିଭାଗଧମ୍ମେହି ନିସ୍ସଟସ୍ସ ଅତୀତାଦିଭାୱରହିତସ୍ସ ଏକସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ରାସଟ୍ଠୋ ଅତ୍ଥୀତି। ‘‘ରାସିମ୍ହୀ’’ତି ସଦ୍ଦତ୍ଥସହିତଂ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସୟଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଗୁଣେ ପଣ୍ଣତ୍ତିୟଂ ରୁଳ୍ହିୟ’’ନ୍ତି ୱିସୟମେୱ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦସ୍ସେତି, ନ ସଦ୍ଦତ୍ଥଂ। ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଭେଦଞ୍ହି ସୀଲାଦିଗୁଣଂ ନିପ୍ପଦେସେନ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନୋ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ସୀଲାଦିଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଂ ରାସଟ୍ଠଂ ଦୀପେତୀତି। କେଚି ପନ ‘‘ଗୁଣଟ୍ଠୋ ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଏତ୍ଥ ପନ ନ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ପଣ୍ଣତ୍ତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତତି, ତାଦିସେ ପନ ପୁଥୁଲାୟତେ ଦାରୁମ୍ହି ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୋତି ପଣ୍ଣତ୍ତି ହୋତୀତି ପଣ୍ଣତ୍ତିୟଂ ନିପତତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଏକସ୍ମିମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣେ ପୱତ୍ତୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ନ ରୁଳ୍ହୀ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି, ସମୁଦାୟେ ପନ ନିରୁଳ୍ହୋ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ତଦେକଦେସେ ପୱତ୍ତମାନୋ ତାୟ ଏୱ ରୁଳ୍ହିୟା ପୱତ୍ତତୀତି ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ରୁଳ୍ହିୟଂ ନିପତତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ରାସିତୋ ଗୁଣତୋତି ସବ୍ବତ୍ଥ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ୱିସୟସ୍ସେୱ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିୟା କାରଣଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ରାସିତୋ’’ତି ଇମମତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥୱସେନପି ନିୟମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅୟଞ୍ହି ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ ନାମ ପିଣ୍ଡଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦିମାହ। କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠେ ଖନ୍ଧଟ୍ଠେ ଛଟ୍ଠେନପି ଖନ୍ଧେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ନିବ୍ବାନମ୍ପି ହି ଛଟ୍ଠୋ କୋଟ୍ଠାସୋତି। ତସ୍ମା ‘‘ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ ନାମ ରାସଟ୍ଠୋ’’ତି ୟୁତ୍ତଂ। ୟେସଂ ୱା ଅତୀତାଦିୱସେନ ଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ତେସଂ ରୁପ୍ପନାଦିଲକ୍ଖଣୱସେନ ତଂତଂକୋଟ୍ଠାସତା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଭେଦରହିତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠେନ ଚ ଖନ୍ଧଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ତାୱତାତି ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତ୍ତାରୋ ଚ ମହାଭୂତା…ପେ… ରୂପନ୍ତି ଏୱଂ ୱିଭତ୍ତୋ। କତ୍ଥାତି ଚେ? ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ। ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନ ସବ୍ବୋ ୱିଭଜନନୟୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଇଦଞ୍ଚ ୱିଭଜନଂ ଓଳାରିକାଦୀସୁ ଚକ୍ଖାୟତନନ୍ତିଆଦିୱିଭଜନଞ୍ଚ ୟଥାସମ୍ଭୱଂ ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ୟୋଜେତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପି। ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ ପନ ଏକାଦସୋକାସେସୁ ପୁରିମେ ଓକାସପଞ୍ଚକେ ‘‘ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ… ପେ… ମନୋୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ଛୱିଞ୍ଞାଣକାୟୱିସେସେନ ୱିଭତ୍ତୋ, ନ ତତ୍ଥ ମନୋଧାତୁ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ୱିଭଜନଂ ଅତ୍ଥି। ତଂ ପନ ଦ୍ୱୟଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ମନୋଧାତୁ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ପାଳିନୟେନ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସେ।

୧। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨।ୟଂ କିଞ୍ଚୀତି ଏତ୍ଥ ୟନ୍ତି ସାମଞ୍ଞେନ ଅନିୟମନିଦସ୍ସନଂ, କିଞ୍ଚୀତି ପକାରନ୍ତରଭେଦଂ ଆମସିତ୍ୱା ଅନିୟମନିଦସ୍ସନଂ। ଉଭୟେନପି ଅତୀତଂ ୱା… ପେ… ସନ୍ତିକେ ୱା ଅପ୍ପଂ ୱା ବହୁଂ ୱା ୟାଦିସଂ ୱା ତାଦିସଂ ୱା ୟଂ କିଞ୍ଚୀତି ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସାରହଂ ସବ୍ବଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଅଞ୍ଞେସୁପି ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସାରହେସୁ ପସଙ୍ଗଂ ଦିସ୍ୱା ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥଂ ଅତିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତିତୋ ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗସ୍ସ ନିୟମନତ୍ଥଂ ‘‘ରୂପ’’ନ୍ତି ଆହ। ୟଂକିଞ୍ଚୀତି ସନିପାତଂ ୟଂ-ସଦ୍ଦଂ କିଂ-ସଦ୍ଦଞ୍ଚ ଅନିୟମେକତ୍ଥଦୀପନୱସେନ ଏକଂ ପଦନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ପଦଦ୍ୱୟେନପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

କିଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରୂପଂ ୱଦେଥାତି ତୁମ୍ହେପି ରୂପଂ ରୂପନ୍ତି ୱଦେଥ, ତଂ କେନ କାରଣେନ ୱଦେଥାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଥ ୱା କେନ କାରଣେନ ରୂପଂ, ତଂ କାରଣଂ ୱଦେଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥେତେସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ ତୁଣ୍ହୀଭୂତେସୁ ଭଗୱା ଆହ ‘‘ରୁପ୍ପତୀତି ଖୋ’’ତିଆଦି।

ଭିଜ୍ଜତୀତି ସୀତାଦିସନ୍ନିପାତେ ୱିସଦିସସନ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ ପୁରିମସନ୍ତାନସ୍ସ ଭେଦଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ଭେଦୋ ଚ ୱିସଦିସତାୱିକାରାପତ୍ତୀତି ଭିଜ୍ଜତୀତି ୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକାରାପତ୍ତି ଚ ସୀତାଦିସନ୍ନିପାତେ ୱିସଦିସରୂପୁପ୍ପତ୍ତିୟେୱ। ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ପନ ଅତିଲହୁପରିୱତ୍ତିତୋ ୟଥା ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଠିତିକ୍ଖଣେ ସୀତାଦୀହି ସମାଗମୋ ହୋତି, ୟେନ ତତ୍ଥ ଉତୁନୋ ଠିତିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପୁରିମସଦିସସନ୍ତାନୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ନ ହୋତି ଆହାରାଦିକସ୍ସ ୱା, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞେହି ସମାଗମୋ ନତ୍ଥି। ସଙ୍ଘଟ୍ଟନେନ ଚ ୱିକାରାପତ୍ତିୟଂ ରୁପ୍ପନ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋ, ତସ୍ମା ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନୱିରହିତତ୍ତା ରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିୟ ପାକଟସ୍ସ ୱିକାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଚ ‘‘ରୁପ୍ପନ୍ତୀ’’ତି ‘‘ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣା’’ତି ଚ ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଜିଘଚ୍ଛାପିପାସାହି

ରୁପ୍ପନଞ୍ଚ ଉଦରଗ୍ଗିସନ୍ନିପାତେନ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗଂ। ଏତ୍ଥ ଚ କୁପ୍ପତୀତି ଏତେନ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ରୂପପଦସିଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତି, ଘଟ୍ଟୀୟତି ପୀଳୀୟତୀତି ଏତେହି କମ୍ମତ୍ଥେ। କୋପାଦିକିରିୟାଯେଵ ହି ରୁପ୍ପନକିରିୟାତି। ସୋ ପନ କତ୍ତୁଭୂତୋ କମ୍ମଭୂତୋ ଚ ଅତ୍ଥୋ ଭିଜ୍ଜମାନୋ ହୋତୀତି ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ "ଭିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଥ ଵା ରୁପ୍ପତୀତି ରୂପନ୍ତି କମ୍ମକତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ରୂପପଦସିଦ୍ଧି ଵୁତ୍ତା। ଵିକାରୋ ହି ରୁପ୍ପନନ୍ତି। ତେନେଵ "ଭିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ"ତି କମ୍ମକତ୍ତୁତ୍ଥେନ ଭିଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଂ ପନ ରୁପ୍ପତି ଭିଜ୍ଜତି, ତଂ ଯସ୍ମା କୁପ୍ପତି ଘଟ୍ଟୀୟତି ପୀଳୀୟତି, ତସ୍ମା ଏତେହି ଚ ପଦେହି ପଦତ୍ଥୋ ପାକଟୋ କତୋତି। "କେନଟ୍ଠେନା"ତି ପୁଚ୍ଛାସଭାଗଵସେନ "ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନା"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ନ କେଵଲଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥୋଯେଵ ରୁପ୍ପନଂ, ତସ୍ସ ପନତ୍ଥସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥଲକ୍ଖଣଵସେନ "ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣେନ ରୂପନ୍ତିପି ଵତ୍ତୁଂ ଵଟ୍ଟତୀ"ତି ଆହ।

ଛିଜ୍ଜିତ୍ଵାତି ମୁଚ୍ଛାପତ୍ତିୟା ମୁଚ୍ଚିତ୍ଵା ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ ଛେଦନଵସେନ ଵା ଛିଜ୍ଜିତ୍ଵା। ଅଜ୍ଜନ୍ତଖାରେନ ସୀତୋଦକେନାତି ଅତିସୀତଭାଵମେଵ ସନ୍ଧାୟ ଅଜ୍ଜନ୍ତଖାରତା ଵୁତ୍ତା ସିୟା। ନ ହି ତଂ କପ୍ପସଣ୍ଠାନଂ ଉଦକଂ ସମ୍ପତ୍ତିକରଂ ପଥଵୀସନ୍ଧାରକଂ କପ୍ପଵିନାସୌଦକଂ ଵିୟ ଖାରଂ ଭଵିତୁଂ ଅରହତି। ତଥା ହି ସତି ପଥଵୀ ଵିଲୀୟେୟ୍ୟାତି। ଅଵୀଚିମହାନିରୟେତି ସୌସ୍ସଦଂ ଅଵୀଚିନିରୟଂ ଵୁତ୍ତଂ। ତେନେଵ "ତତ୍ଥ ହୀ"ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ପେତ୍ତି...ପେ... ନ ହୋନ୍ତୀତି ଏଵଂଵିଧାପି ସତ୍ତା ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ ଏଵଂଵିଧାଯେଵ ହୋନ୍ତୀତି ନିୟମାଭାଵତୋ। ଏଵଂ କାଲକଞ୍ଜିକାଦୀସୁପୀତି। ସରନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସରୀସପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଵଦତି।

ଅଭିସଞ୍ଞୁହିତ୍ଵାତି ଏତ୍ଥ ସମୂହଂ କତ୍ଵାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ସଙ୍ଗଂ ରୂପଂ...ପେ... ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି ଏତେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସମାନାଧିକରଣସମାସଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନେଵାହ "ନ ହି ରୂପତୋ...ପେ... ଅତ୍ଥୀ"ତି।

ଓାପକ୍ଖିପିତ୍ଵାତି ଏତ୍ଥ ଏକାଦସୋକାସେସୁ ରୂପଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ତତ୍ଥ ମାତିକଂଯେଵ ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା ମାତିକା ଠପିତା, ଅଥ ଖୋ ପକରଣପ୍ପତ୍ତଂ ରୂପନ୍ତି।

ଅପରୋ ନୟୋ...ପେ... ଏତ୍ଥେଵ ଗଣନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତେନ ଅତୀତଂସେନାତି ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ କରଣଵଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଯେନ ପକାରେନ ଗଣନଂ ଗତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଚତ୍ତାରୋ ଚ ମହାଭୂତା"ତିଆଦି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସତି ମହାଭୂତୁପାଦାୟରୂପଭାଵୋ ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସେ ଗଣନସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି। ନ ହି ଅତୀତଂସାନଂ ଵେଦନାଦୀନଂ ନିଵତ୍ତନତ୍ଥଂ ଇଦଂ ଵଚନଂ "ଯଂ ରୂପ"ନ୍ତି ଏତେନେଵ ତେସଂ ନିଵତ୍ତିତତ୍ତା, ନାପି ରୂପସ୍ସ ଅଞ୍ଞପ୍ପକାରନିଵତ୍ତନତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖପ୍ପକାରସ୍ସ ତତ୍ଥ ଗଣିତତ୍ତା, ନ ଚ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାକାରନିଵତ୍ତନତ୍ଥଂ ଅତୀତଂସଵଚନେନ ତଂନିଵତ୍ତନତୋତି। ଅଥ ପନ ଯଂ ଅତୀତଂସେନ ଗଣିତଂ, ତଂ ଚତ୍ତାରୋ ଚ...ପେ... ରୂପନ୍ତି ଏଵଂ ଗଣିତନ୍ତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଏଵଂ ସତି ଗଣନନ୍ତରଦସ୍ସନଂ ଇଦଂ ସିୟା, ନ ଅତୀତଂସେନ ଗଣିତପ୍ପକାରଦସ୍ସନଂ, ତଂଦସ୍ସନେ ପନ ସତି ଭୂତୁପାଦାୟରୂପପ୍ପକାରେନ ଅତୀତଂସେ ଗଣିତଂ ତଂସଭାଵତ୍ତାତି ଆପନ୍ନମେଵ ହୋତି, ନ ଚ ଏଵଂସଭାଵତା ଅତୀତଂସେ ଗଣିତତାୟ କାରଣଂ ଭଵିତୁଂ ଅରହତି ଏଵଂସଭାଵସ୍ସେଵ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତେସୁ ଗଣିତତ୍ତା ସୁଖାଦିସଭାଵସ୍ସ ଚ ଅତୀତଂସେ ଗଣିତତ୍ତା, ତସ୍ମା ପୁରିମନୟୋ ଏଵ ଯୁତ୍ତୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାନିଦ୍ଦେସେସୁପି ତାଦିସୋ ଏଵତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି।

ସୁତ୍ତନ୍ତପରିୟାୟତୋତି ପରିୟାୟଦେସନତ୍ତା ସୁତ୍ତସ୍ସ ଵୁତ୍ତଂ। ଅଭିଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସତୋତି ନିପ୍ପରିୟାୟଦେସନତ୍ତା ଅଭିଧମ୍ମସ୍ସ ନିଚ୍ଛୟେନ ଦେସୋ ନିଦ୍ଦେସୋତି କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପୀତିଆଦୀସୁ ଅୟମଧିପ୍ପାୟୋ – ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟତ୍ତା ଯଥା "ଅତୀତଂ ନନ୍ଵାଗମେୟ୍ୟା"ତିଆଦୀସୁ ଅଦ୍ଧାନଵସେନ ଅତୀତାଦିଭାଵୋଵ ଵୁତ୍ତୋ, ତଥା ଇଧାପି ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବୋ (ମ। ନି। ୩।୨୭୨, ୨୭୫; ଅପ। ଥେର ୨।୫୫।୨୪୪) ସିୟା। ଏଵଂ ସନ୍ତେପି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟମ୍ପି ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାଯେଵ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଵୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଵିଚିନିତ୍ଵା ଵିଭଜନଵସେନ ପଵତ୍ତାତି ଅଭିଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସେନେଵ ଅତୀତାଦିଭାଵୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି।

ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିସମୟଖଣଵସେନାତି ଏତ୍ଥ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ କାଲେ ଅଦ୍ଧା-ସଦ୍ଦୋ ଵତ୍ତତୀତି "ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହମତୀତମଦ୍ଧାନ"ନ୍ତିଆଦିସୁତ୍ତଵସେନ (ମ। ନି। ୧।୧୮; ସଂ। ନି। ୨।୨୦) ଵିଞ୍ଞାୟତି। "ତୟୋମେ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଦ୍ଧା। କତମେ ତୟୋ? ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା, ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା"ତି (ଇତିଵୁ। ୬୩; ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫) ଏତ୍ଥ ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୋ ଅଦ୍ଧା ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତଵସେନ (ସଂ। ନି। ୩।୬୨) ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଯୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ହି "ଯଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ରୂପଂ ଜାତଂ ପାତୁଭୂତଂ, 'ଅତ୍ଥୀ'ତି ତସ୍ସ ସଙ୍ଖା"ତି (ସଂ। ନି। ୩।୬୨) ଵିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତା ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ଚ ଅତୀତାନାଗତତା ଵୁତ୍ତାତି। ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ପନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫; ଇତିଵୁ। ୬୩) ସୁତ୍ତେସୁ ଅତୀତାଦିକୋ ଅଦ୍ଧା ଵୁତ୍ତୋତି ସୋ ଏଵ ଇଧାପି "ଅଦ୍ଧାଵସେନା"ତି ଵୁତ୍ତୋ। ସୀତଂ ସୀତସ୍ସ ସଭାଗୋ, ତଥା ଉଣ୍ହଂ ଉଣ୍ହସ୍ସ। ଯଂ ପନ ସୀତଂ ଉଣ୍ହଂ ଵା ସରୀରେ ସନ୍ନିପତିତଂ ସନ୍ତାନଵସେନ ପଵତ୍ତମାନଂ ଅନୂନଂ ଅନଧିକଂ ଏକାକାରଂ, ତଂ ଏକୋ ଉତୁତି ଵୁଚ୍ଚତି। ସଭାଗୌତୁନୋ ଅନେକନ୍ତସଭାଵତୋ ଏକଗହଣଂ କତଂ, ଏଵଂ ଆହାରେପି। ଏକଵୀଥିଏକଜଵନସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ପଞ୍ଚଦ୍ଵାରଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ।

ସନ୍ତତିସମଯକଥା ୱିପସ୍ସକାନଂ ଉପକାରତ୍ଥାଯ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ କଥିତା।

ନିଟ୍ଠିତହେତୁପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ, ନିଟ୍ଠିତହେତୁକିଚ୍ଚମନିଟ୍ଠିତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ, ଉଭଯକିଚ୍ଚମସମ୍ପତ୍ତଂ, ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଜନକୋ ହେତୁ, ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ପଚ୍ଚଯୋ, ତେସଂ ଉପ୍ପାଦନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଞ୍ଚ କିଚ୍ଚଂ। ଯଥା ବୀଜସ୍ସ ଅଙ୍କୁରୁପ୍ପାଦନଂ ପଥୱୀଆଦୀନଞ୍ଚ ତଦୁପତ୍ଥମ୍ଭନଂ କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତାରୂପୱିପାକୁପ୍ପାଦନଂ ଆହାରାଦୀନଂ ତଦୁପତ୍ଥମ୍ଭନଂ, ଏୱଂ ଏକେକସ୍ସ କଲାପସ୍ସ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଚ ଜନକାନଂ କମ୍ମାନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକାନଞ୍ଚ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ କିଚ୍ଚଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ହେତୁକିଚ୍ଚଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତୀସୁପି ଖଣେସୁ ପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ। ପଥୱୀଆଦୀନଂ ସନ୍ଧାରଣାଦିକଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଫୁସନାଦିକଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚଂ ସକିଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ କରଣକ୍ଖଣୋ ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣୋ। ସହ ୱା କିଚ୍ଚେନ ସକିଚ୍ଚଂ, ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ ସକିଚ୍ଚଂ ରୂପଂ ୱା ଅରୂପଂ ୱା ହୋତି, ସୋ ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣୋ, ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ।

୬।ଏତ୍ତକମେୱାତି ''ତେସଂ ତେସ''ନ୍ତି ଇମିନା ଆମେଡିତୱଚନେନ ଅଭିବ୍ୟାପନତ୍ଥେନ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ''ଅପରସ୍ସ ଅପରସ୍ସା''ତି ଦୀପନଂ ଅପରଦୀପନଂ। ପରିଯେସତୂତି ଏତେନ ପରିଯେସନାଯ ଅନିଟ୍ଠନାମନିୱତ୍ତନସ୍ସ ଅକାରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। କମ୍ମଦୋସେନ ହି ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସଦୋସେନ ଚ ଗୂଥଭକ୍ଖପାଣାଦଯୋ ଉମ୍ମତ୍ତକାଦଯୋ ଚ ପରିଯେସେଯ୍ୟୁଂ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସେନ ଚ ଯୋନକାଦଯୋ ନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପରିଯେସିତବ୍ବସଭାୱତ୍ତା, ଅପରିଯେସିତବ୍ବସଭାୱତ୍ତା ପନ ଏତସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠମିଚ୍ଚେୱ ନାମନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ।

ସମ୍ପତ୍ତିୱିରହତୋତି ରୂପାଦୀନଂ ଦେୱମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତିଭୱେ କୁସଲକମ୍ମଫଲତା ସମିଦ୍ଧସୋଭନତା ଚ ସମ୍ପତ୍ତି, ତବ୍ବିରହତୋତି ଅଧ୍ୟୋ। ତତୋ ଏୱ ତଂ ନ ପରିଯେସିତବ୍ବନ୍ତି। ସୋଭନାନି ଚ କାନିଚି ହତ୍ଥିରୂପାଦୀନି ଅକୁସଲକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତାନି ନ ତେସଂଯେୱ ହତ୍ଥିଆଦୀନଂ ସୁଖସ୍ସ ହେତୁଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ତେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ ''ଅକନ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ହି ସତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନା କତେନ କୁସଲେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ସୁଖସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅକୁସଲେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ। ତସ୍ମା କମ୍ମଜାନଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତା କମ୍ମକାରକସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ଯୋଜନାରହା ସିଯା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''କୁସଲକମ୍ମଜଂ ଅନିଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ଇଦମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ଇଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି। ତେନ ଅକୁସଲକମ୍ମଜମ୍ପି ସୋଭନଂ ପରସତ୍ତାନଂ ଇଟ୍ଠନ୍ତି ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ଭୱିସ୍ସତି। କୁସଲକମ୍ମଜଂ ପନ ସବ୍ବେସଂ ଇଟ୍ଠମେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ତିରଚ୍ଛାନଗତାନଂ ପନ କେସଞ୍ଚି ମନୁସ୍ସରୂପଂ ଅମନାପଂ, ଯତୋ ତେ ଦିସ୍ୱାୱ ପଲାଯନ୍ତି। ମନୁସ୍ସା ଚ ଦେୱତାରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ଭାଯନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣଂ ତଂ ରୂପଂ ଆରବ୍ଭ କୁସଲୱିପାକଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତାଦିସସ୍ସ ପନ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱା ନ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଅଭିରତି ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କୁସଲକମ୍ମଜସ୍ସ ପନ ଅନିଟ୍ଠସ୍ସାଭାୱୋ ୱିଯ ଅକୁସଲକମ୍ମଜସ୍ସ ସୋଭନସ୍ସ ଇଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ହତ୍ଥିଆଦୀନମ୍ପି ହି ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣଂ, କୁସଲକମ୍ମଜଂ ପନ ପୱତ୍ତେ ସମୁଟ୍ଠିତଂ କୁସଲୱିପାକସ୍ସ। ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେନ ପନ ୱୋମିସ୍ସକତ୍ତା ଅପ୍ପକଂ ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ବହୁଲଂ ଅକୁସଲୱିପାକୁପ୍ପତ୍ତିଯା କାରଣଂ ନ ଭୱିସ୍ସତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ୱିପାକଂ ପନ କତ୍ଥଚି ନ ସକ୍କା ୱଞ୍ଚେତୁନ୍ତି ୱିପାକୱସେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣୱୱତ୍ଥାନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ତଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଅନିଟ୍ଠା ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ''ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନି ରୂପାନି ଇଟ୍ଠାନୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୬୬; ୨।୧୫୫; ୩।୧୯୦; ସଂ। ନି। ୫।୩୦) ଏୱମାଦିନା ଇଟ୍ଠାନେୱ ରୂପାଦୀନି ''କାମଗୁଣା''ତି ୱୁତ୍ତାନୀତି? କାମଗୁଣସଦିସେସୁ କାମଗୁଣୱୋହାରତୋ, ସଦିସତା ଚ ରୂପାଦିଭାୱୋଯେୱ , ନ ଇଟ୍ଠତା। ''ଅନିଟ୍ଠା''ତି ୱା ୱଚନେନ ଅକାମଗୁଣତା ଦସ୍ସିତାତି କାମଗୁଣୱିସଭାଗା ରୂପାଦଯୋ ''କାମଗୁଣା''ତି ୱୁତ୍ତା ଅସିୱେ ''ସିୱା''ତି ୱୋହାରୋ ୱିଯ। ସବ୍ବାନି ୱା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାନି ରୂପାଦୀନି ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ କାମଗୁଣାଯେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ରୂପା ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପ''ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୧୩୩; ୱିଭ। ୨୦୩)। ଅତିସଯେନ ପନ କାମନୀଯତ୍ତା ସୁତ୍ତେସୁ ''କାମଗୁଣା''ତି ଇଟ୍ଠାନି ରୂପାଦୀନି ୱୁତ୍ତାନୀତି।

ଦ୍ୱୀସୁପି ହୀନପଣୀତପଦେସୁ ''ଅକୁସଲକମ୍ମଜୱସେନ କୁସଲକମ୍ମଜୱସେନା''ତି ୱଚନଂ ''ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନ''ନ୍ତି ସତ୍ତୱସେନ ନିଯମେତ୍ୱା ୱିଭଜିତତ୍ତା, ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ''ତେସଂ ତେସ''ନ୍ତି ଅୱଯୱଯୋଗେ ସାମିୱଚନଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତ୍ତସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନେସୁ କମ୍ମଜଂ ୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ''କମ୍ମଜୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ପନ ତେହି ତେହୀତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ତେସଂ ତେସନ୍ତି ସାମିୱଚନଂ, ୱିସଯୱିସଯୀସମ୍ବନ୍ଧେ ୱା, ନ କମ୍ମଜୱସେନେୱ ରୂପାଦୀନି ୱିଭତ୍ତାନି, ସବ୍ବେସଂ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାନଂ ୱସେନ ୱିଭତ୍ତାନୀତି ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପାକଟେହି ରୂପାଦୀହି ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଚକ୍ଖାଦୀସୁପି ହୀନପଣୀତତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ମନାପପରିଯନ୍ତନ୍ତି ମନାପଂ ପରିଯନ୍ତଂ ମରିଯାଦାଭୂତଂ ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ୱଦାମୀତି ଅଧ୍ୟୋ। କିଂ କାରଣନ୍ତି? ଯସ୍ମା ତେ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ମନାପା ହୋନ୍ତି, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଅମନାପା, ଯସ୍ସ ଯେୱ ମନାପା, ତସ୍ସ ତେୱ ପରମା, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ କାମଗୁଣାନଂ ପରମତା ହୋତି, ନ ତେସଂଯେୱ ସଭାୱତୋ।

ଏୱନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଅସ୍ସାଦନକୁଞ୍ଚନତୋ ଆରମ୍ମଣସଭାୱସ୍ସେୱ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଭାୱତୋ ଅନିଟ୍ଠଂ ''ଇଟ୍ଠ''ନ୍ତି ଗହଣତୋ ଚ, ଇଟ୍ଠଂ ''ଅନିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ଗହଣତୋ ଚ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ନାମ ପାଟିଯେକ୍କଂ ପଟିୱିଭତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ ଚାତିଆଦିନା ନିଦ୍ଧାନେ ୱିଯ ଅଞ୍ଞେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣଂ ହୋତି। ପିତ୍ତୁମ୍ମତ୍ତାଦୀନଂ ଖୀରସକ୍କରାଦୀସୁ ଦୋସୁସ୍ସଦସମୁଟ୍ଠିତସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ତିତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ମନାପପରିଯନ୍ତତା ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି।

ୱିଭତ୍ତଂଅତ୍ଥୀତି ଚ ୱୱତ୍ଥିତଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯେହି ୱିଭତ୍ତଂ ପକାସିତନ୍ତି ୱା। ତଞ୍ଚ ମଜ୍ଝିମକସତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ୱୱତ୍ଥିତଂ ପକାସିତଞ୍ଚ, ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ଇଦଂ ଇଟ୍ଠଂ ଅନିଟ୍ଠଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱଂ ୱୱତ୍ଥିତସ୍ସ ପନିଟ୍ଠାନିଟ୍ଠସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠଂ ଇଟ୍ଠନ୍ତି ଚ ଗହଣେ ନ କେୱଲଂ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋୱ କାରଣଂ, ଧାତୁକ୍ଖୋଭୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିକାରାପତ୍ତିଆଦିନା କୁସଲାକୁସଲୱିପାକୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱୋପୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତଥା ହି ସୀତୁଦକଂ ଘମ୍ମାଭିତତ୍ତାନଂ କୁସଲୱିପାକସ୍ସ କାଯୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହେତୁ ହୋତି, ସୀତାଭିଭୂତାନଂ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ। ତୂଲପିଚୁସମ୍ଫସ୍ସୋ ୱଣେ ଦୁକ୍ଖୋ ନିୱଣେ ସୁଖୋ, ମୁଦୁତରୁଣହତ୍ଥସମ୍ବାହନଞ୍ଚ ସୁଖଂ ଉପ୍ପାଦେତି, ତେନେୱ ହତ୍ଥେନ ପହରଣଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମା ୱିପାକୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱୱତ୍ଥାନଂ ଯୁତ୍ତଂ।

କିଞ୍ଚାପୀତିଆଦିନା ସତିପି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେ ବୁଦ୍ଧରୂପଦସ୍ସନାଦୀସୁ କୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଗୂଥଦସ୍ସନାଦୀସୁ ଚ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତେନ ୱିପାକେନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିଜ୍ଜମାନେପି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେ ଆରମ୍ମଣେନ ୱିପାକନିଯମଦସ୍ସନଂ ଆରମ୍ମଣନିଯମଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ କତନ୍ତି।

ଅପିଚ ଦ୍ୱାରୱସେନପୀତିଆଦିନା ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସୁଖସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ସୁଖଦୁକ୍ଖୱିପାକୁପ୍ପାଦନତୋ ୱିପାକେନ ଆରମ୍ମଣନିଯମଦସ୍ସନେନ ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଚ ଦ୍ୱାରେ ସମାନସ୍ସେୱ ମଣିରତନାଦିଫୋଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସ ସଣିକଂ ଫୁସନେ ପୋଥନେ ଚ ସୁଖଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନତୋ ୱିପାକୱସେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତା ଦସ୍ସିତାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ହେଟ୍ଠିମନଯୋତି ମଜ୍ଝିମକସତ୍ତସ୍ସ ୱିପାକସ୍ସ ଚ ୱସେନ ୱୱତ୍ଥିତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଗହେତ୍ୱା ''ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଉଞ୍ଞାତ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୬) ଚ ଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯୋ। ସମ୍ମୁତିମନାପନ୍ତି ମଜ୍ଝିମକସତ୍ତସ୍ସ ୱିପାକସ୍ସ ଚ ୱସେନ ସମ୍ମତଂ ୱୱତ୍ଥିତଂ ମନାପଂ, ତଂ ପନ ସଭାୱେନେୱ ୱୱତ୍ଥିତନ୍ତି ଅଭିନ୍ଦିତବ୍ବତୋୱ ନ ଭିନ୍ଦତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ ନେରଯିକାଦୀହିପି ପୁଗ୍ଗଲେହି ମନାପନ୍ତି ଗହିତଂ ପୁଗ୍ଗଲମନାପଂ ''ତଂ ତଂ ୱା ପନା''ତିଆଦିନା ଭିନ୍ଦତି। ୱେମାନିକପେତରୂପମ୍ପି ଅକୁସଲକମ୍ମଜତ୍ତା କମ୍ମକାରଣାଦିଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ଚ ''ମନୁସ୍ସରୂପତୋ ହୀନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୭। ଓଳାରିକରୂପାନଂ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣପଟିଘାତୱସେନ ସୁପରିଗ୍ଗହିତତା, ସୁଖୁମାନଂ ତଥା ଅଭାୱତୋ ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହିତତା ଚ ଯୋଜେତବ୍ବା। ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନେୱ ଲକ୍ଖଣଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଦସୱିଧନ୍ତି ''ଦୂରେ''ତି ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ପନ ଓକାସତୋ ଦୂରେ ହୋତିଯେୱ।

ହେଟ୍ଠିମନଯୋତି ''ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ରୂପଂ ସନ୍ତିକେ''ତି (ୱିଭ। ୭) ଏୱଂ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦ୍ୱାଦସହତ୍ଥୱସେନ ୱୱତ୍ଥିତଓକାସତୋ ଚ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନିଯ୍ୟାତିତନଯୋ। ସୋ ଲକ୍ଖଣୋକାସୱସେନ ଦୂରସନ୍ତିକେନ ସହ ଗହେତ୍ୱା ନିଯ୍ୟାତିତତ୍ତା ଭିନ୍ଦମାନୋ ମିସ୍ସକଂ କରୋନ୍ତୋ ଗତୋ। ଅଥ ୱା ଭିନ୍ଦମାନୋତି ସରୂପଦସ୍ସନେନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଯେୱାପନକେନ ଓକାସତୋତି ଏୱଂ ଲକ୍ଖଣତୋ ଓକାସତୋ ଚ ୱିସୁଂ କରୋନ୍ତୋ ଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଲକ୍ଖଣତୋ ସନ୍ତିକଦୂରାନଂ ଓକାସତୋ ଦୂରସନ୍ତିକଭାୱକରଣେନ ସନ୍ତିକଭାୱଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦୂରଭାୱଂ, ଦୂରଭାୱଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସନ୍ତିକଭାୱଂ କରୋନ୍ତୋ ପୱତ୍ତୋତି ''ଭିନ୍ଦମାନୋ ଗତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନାତି ''ତଂ ତଂ ୱା ପନ ରୂପଂ ଉପାଦାଯ ଉପାଦାଯା''ତି ଇଧ ପୁରିମନଯେନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରଂ ଓକାସତୋ ସନ୍ତିକଭାୱକରଣେନ ନ ଭିନ୍ଦତି ଭଗୱା, ନ ଚ ଓକାସଦୂରତୋ ୱିସୁଂ କରଣେନ, ନାପି ଓକାସଦୂରେନ ୱୋମିସ୍ସକକରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କିଂ ପନ କରୋତୀତି? ଓକାସତୋ ଦୂରମେୱ ଭିନ୍ଦତି। ଏତ୍ଥ ପନ ନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ତିଧା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନ ହି ଓକାସତୋ ଦୂରଂ ଲକ୍ଖଣତୋ ସନ୍ତିକଂ କରୋତି, ଲକ୍ଖଣତୋ ୱା ୱିସୁଂ ତେନ ୱା ୱୋମିସ୍ସକନ୍ତି। ଓକାସତୋ ଦୂରସ୍ସ ପନ ଓକାସତୋୱ ସନ୍ତିକଭାୱକରଣଂ ଇଧ ''ଭେଦନ''ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଧ ପନ ନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରଂ ଭିନ୍ଦତୀତି ଏତ୍ଥାପି ୱା ନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ତିଧା ଭେଦସ୍ସ ଅକରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଲକ୍ଖଣତୋ ସନ୍ତିକଦୂରାନଂ ପନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ଦୂରସନ୍ତିକଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରସ୍ସ ଲକ୍ଖଣତୋୱ ସନ୍ତିକଭାୱାକରଣଂ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରସ୍ସ ଅଭେଦନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପୁରିମନଯୋ ୱିଯ ଅଯଂ ନଯୋ ନ ହୋତୀତି ଏୱଲକମେୱ ହି ଏତ୍ଥ ଦସ୍ସେତୀତି ଭିନ୍ଦମାନୋତି ଏତ୍ଥ ଚ ଅଞ୍ଞଥା ଭେଦନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଭେଦନଂ ଇଧ ଚ ଅଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮। ଚକ୍ଖାଦଯୋ ପସାଦା ଓଳାରିକମନୋମଯଭାୱପରିଯାପନ୍ନା କାଯୱୋହାରଂ ଅରହନ୍ତୀତି ତଦ୍ଧୁକା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ‘‘କାଯିକା’’ତି ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା, ନ କାଯପସାଦୱତ୍ଥୁକତ୍ତା। ନ ହି ଚକ୍ଖାଦଯୋ କାଯପସାଦା ହୋନ୍ତୀତି। ସନ୍ତତିୱସେନ ଖଣାଦିୱସେନ ଚାତି ଏତ୍ଥ ଅଦ୍ଧାସମଯୱସେନ ଅତୀତାଦିଭାୱସ୍ସ ଅୱଚନଂ ସୁଖାଦିୱସେନ ଭିନ୍ନାଯ ଅତୀତାଦିଭାୱୱଚନତୋ। ନ ହି ସୁଖାଯେୱ ଅଦ୍ଧାୱସେନ ସମଯୱସେନ ଚ ଅତୀତାଦିକା ହୋତି, ତଥା ଦୁକ୍ଖା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଚ କାଯିକଚେତସିକାଦିଭାୱେନ ଭିନ୍ନା। ତେନ ୱେଦନାସମୁଦଯୋ ଅଦ୍ଧାସମଯୱସେନ ଅତୀତାଦିଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି ସମୁଦାଯସ୍ସ ତେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବତ୍ତା, ୱେଦନେକଦେସା ପନ ଏତ୍ଥ ଗହିତାତି ତେ ସନ୍ତତିଖଣେହି ପରିଚ୍ଛେଦଂ ଅରହନ୍ତି ତତ୍ଥ ତଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବାନଂ ଗହିତତ୍ତାତି। ଏକସନ୍ତତିଯଂ ପନ ସୁଖାଦିଅନେକଭେଦସବ୍ଭାୱେନ ତେସୁ ଯୋ ଭେଦୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବଭାୱେନ ଗହିତୋ, ତସ୍ସ ଏକପ୍ପକାରସ୍ସ ପାକଟସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦିକା ତଂସହିତଦ୍ୱାରାଲମ୍ବନପ୍ପୱତ୍ତା, ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ତଦୁପ୍ପାଦକେକୱିଧୱିସଯସମାଯୋଗପ୍ପୱତ୍ତା ଚ ସନ୍ତତି ଭୱିତୁଂ ଅରହତୀତି ତସ୍ସ ଭେଦନ୍ତରଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ପରିଚ୍ଛେଦକଭାୱେନ ଗହଣଂ କତଂ। ଲହୁପରିୱତ୍ତିନୋ ୱା ଧମ୍ମା ପରିୱତ୍ତନେନେୱ ପରିଚ୍ଛେଦଂ ଅରହନ୍ତୀତି ସନ୍ତତିଖଣୱସେନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତମଜ୍ଝଗତାତି ଏତେନ ହେତୁପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚୱସେନ ୱୁତ୍ତନଯଂ ଦସ୍ସେତି।

୧୧। କିଲେସଗ୍ଗିସମ୍ପଯୋଗତୋ ସଦରଥା। ଏତେନ ସଭାୱତୋ ଓଳାରିକତଂ ଦସ୍ସେତି, ଦୁକ୍ଖୱିପାକଟ୍ଠେନାତି ଏତେନ ଓଳାରିକୱିପାକନିପ୍ଫାଦନେନ କିଚ୍ଚତୋ। କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତା କମ୍ମପଟିବଦ୍ଧଭୂତା ଚ କାଯକମ୍ମାଦିବ୍ୟାପାରୱିରହତୋ ନିରୁସ୍ସାହା ୱିପାକା, ସଉସ୍ସାହା ଚ କିରିଯା ଅୱିପାକା। ସୱିପାକା ଚ ସଗବ୍ଭା ୱିଯ ଓଳାରିକାତି ତବ୍ବିପକ୍ଖତୋ ଅୱିପାକା ସୁଖୁମାତି ୱୁତ୍ତା।

ଅସାତଟ୍ଠେନାତି ଅମଧୁରଟ୍ଠେନ। ତେନ ସାତପଟିପକ୍ଖଂ ଅନିଟ୍ଠସଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠେନାତି ଦୁକ୍ଖମଟ୍ଠେନ। ତେନ ଦୁକ୍ଖାନଂ ସନ୍ତାପନକିଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଯାଯଂ, ଭନ୍ତେ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା, ସନ୍ତସ୍ମିଂ ଏସା ପଣୀତେ ସୁଖେ ୱୁତ୍ତା ଭଗୱତା’’ତି (ମ। ନି। ୨।୮୮; ସଂ। ନି। ୪।୨୬୭) ୱଚନତୋ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଫରଣସଭାୱୱିରହତୋ ଅସନ୍ତାନଂ କାମରାଗପଟିଘାନୁସଯାନଂ ଅନୁସଯନସ୍ସ ଅଟ୍ଠାନତ୍ତା ସନ୍ତା, ସୁଖେ ନିକନ୍ତିଂ ପରିଯାଦାଯ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତା ପଧାନଭାୱଂ ନୀତାତି ପଣୀତାତି। ତଥା ଅନଧିଗନ୍ତବ୍ବା ଚ କାମାୱଚରଜାତିଆଦିସଙ୍କରଂ ଅକତ୍ୱା ସମାନଜାତିଯଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାଦିକେ ସମାନଭେଦେ ସୁଖତୋ ପଣୀତାତି ଯୋଜେତବ୍ବା। ଉପବ୍ରୂହିତାନଂ ଧାତୂନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ସୁଖା ଖୋଭେତି ୱିବାଧିତାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଦୁକ୍ଖା ଚ। ଉଭଯମ୍ପି କାଯଂ ବ୍ୟାପେନ୍ତଂ ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଫରତି। ମଦଯମାନନ୍ତି ମଦଂ କରୋନ୍ତଂ। ଛାଦଯମାନନ୍ତି ଇଚ୍ଛଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତଂ, ଅୱତ୍ଥରମାନଂ ୱା। ଘମ୍ମାଭିତତ୍ତସ୍ସ ସୀତୋଦକଘଟେନ ଆସିତ୍ତସ୍ସ ଯଥା କାଯୋ ଉପବ୍ରୂହିତୋ ହୋତି, ଏୱଂ ସୁଖସମଙ୍ଗିନୋପୀତି କତ୍ୱା ‘‘ଆସିଞ୍ଚମାନଂ ୱିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକତ୍ତନିମିତ୍ତେଯେୱାତି ପଥୱୀକସିଣାଦିକେ ଏକସଭାୱେ ଏୱ ନିମିତ୍ତେ। ଚରତୀତି ନାନାୱଜ୍ଜନେ ଜୱନେ ୱେଦନା ୱିଯ ୱିପ୍ଫନ୍ଦନରହିତତ୍ତା ସୁଖୁମା।

ଅଧିପ୍ପାଯେ ଅକୁସଲତାଯ ଅକୋୱିଦୋ। କୁସଲତ୍ତିକେ…ପେ… ଆଗତତ୍ତାତି ‘‘କୁସଲାକୁସଲା ୱେଦନା ଓଳାରିକା, ଅବ୍ୟାକତା ୱେଦନା ସୁଖୁମା’’ତି ଏୱଂ ଆଗତତ୍ତା। ଭୂମନ୍ତରଭେଦେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯମ୍ପୀ’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଇମିନା ନୀହାରେନାତି ଏତେନ ‘‘କାମାୱଚରସୁଖତୋ କାମାୱଚରୁପେକ୍ଖା ସୁଖୁମା’’ତିଆଦିନା ସଭାୱାଦିଭେଦେନ ଚ ଓଳାରିକସୁଖୁମଭାୱଂ ତତ୍ର ତତ୍ରେୱ କଥେନ୍ତୋ ନ ଭିନ୍ଦତୀତି ନଯଂ ଦସ୍ସେତି।

ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା କଥିତା, ତସ୍ମା ଏକନ୍ତପଣୀତେ ହୀନପଣୀତାନଂ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା ଏୱମେୱ ଏକନ୍ତହୀନେ ଚ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ହୀନପଣୀତତା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ହୋତୀତି ଉଭଯତ୍ଥ ତଦୁଦ୍ଧରଣେ ନ କୁକ୍କୁଚାଯିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅକୁସଲାନଂ କୁସଲାଦୀହି ସୁଖୁମତ୍ତାଭାୱତୋ ପାଠଇଯା ଆଗତସ୍ସ ଅପରିୱତ୍ତନୀଯଭାୱେନ ‘‘ହେଟ୍ଠିମନଯୋ ନ ଓଲୋକେତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂତଂୱାପନୱସେନ କଥନେପି ପରିୱତ୍ତନଂ ନତ୍ଥୀତି ନ ପରିୱତ୍ତନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ହେଟ୍ଠିମନଯୋ ନ ଓଲୋକେତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ହେଟ୍ଠିମନଯସ୍ସ ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅୱୁତ୍ତନଯଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ତଂ ତଂ ୱା ପନା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ହେଟ୍ଠିମନଯୋ ନ ଓଲୋକେତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ବହୁୱିପାକା ଅକୁସଲା ଦୋସୁସ୍ସନ୍ନତାଯ ଓଳାରିକା, ତଥା ଅପ୍ପୱିପାକା କୁସଲା। ମନ୍ଦଦୋସତ୍ତା ଅପ୍ପୱିପାକା ଅକୁସଲା ସୁଖୁମା, ତଥା ବହୁୱିପାକା କୁସଲା ଚ। ଓଳାରିକସୁଖୁମନିକନ୍ତିୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ କାମାୱଚରାଦୀନଂ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା। ସାପୀତି ଭାୱନାମଯାଯ ଭେଦନେନ ଦାନମଯସୀଲମଯାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚେକଂ ଭେଦନଂ ନଯତୋ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସାପୀତି ୱା ତିୱିଧାପୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

୧୩। ଜାତିଆଦିୱସେନ ଅସମାନକୋଟ୍ଠାସତା ୱିସଭାଗଟ୍ଠୋ। ଦୁକ୍ଖୱିପାକତାଦିୱସେନ ଅସଦିସକିଚ୍ଚତା, ଅସଦିସସଭାୱତା ୱା ୱିସଂସଟ୍ଠୋ, ନ ଅସମ୍ପଯୋଗୋ। ଯଦି ସିଯା, ଦୂରୱିପରିଯାଯେନ ସନ୍ତିକଂ ହୋତୀତି ସଂସଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ସନ୍ତିକତା ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ୱେଦନାଯ ୱେଦନାସମ୍ପଯୋଗୋ ଅତ୍ଥି।

ସନ୍ତିକପଦୱଣ୍ଣନାଯ ଚ ‘‘ସଭାଗଟ୍ଠେନ ସରିକ୍ଖଟ୍ଠେନ ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ନଦୂରତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ ଯଥା ସନ୍ତିକତୋ ଅକୁସଲତୋ ଅକୁସଲା ଦୂରେତି ଉଦ୍ଧରୀଯତି, ତଥା ତତୋ ଦୂରତୋ କୁସଲତୋ କୁସଲା ସନ୍ତିକେତି ଉଦ୍ଧରିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି? ନ ସକ୍କା। ତଥା ହି ସତି କୁସଲା କୁସଲାଯ ସନ୍ତିକେତି କତ୍ୱା ସନ୍ତିକତୋ ସନ୍ତିକତା ଏୱ ଉଦ୍ଧରିତା ସିଯା, ତଥା ଚ ସତି ସନ୍ତିକସନ୍ତିକତରତାୱଚନମେୱ ଆପଜ୍ଜତି, ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ଦୂରସନ୍ତିକତାୱ ଇଧ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଦୂରତୋ ଦୂରୁଦ୍ଧରଣଂ ୱିଯ ସନ୍ତିକତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଞ୍ଚ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ ଦୂରଦୂରତରତାଯ ୱିଯ ସନ୍ତିକସନ୍ତିକତରତାଯ ଚ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅଥ ପନ ୱଦେଯ୍ଯ ‘‘ନ କୁସଲା କୁସଲାଯ ଏୱ ସନ୍ତିକେତି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା, ଅଥ ଖୋ ଯତୋ ସା ଦୂରେ, ତସ୍ସା ଅକୁସଲାଯା’’ତି, ତଞ୍ଚ ନତ୍ଥି। ନ ହି ଅକୁସଲାଯ କୁସଲା କଦାଚି ସନ୍ତିକେ ଅତ୍ଥୀତି। ଅଥାପି ୱଦେଯ୍ଯ ‘‘ଯା ଅକୁସଲା କୁସଲାଯ ସନ୍ତିକେ, ସା ତତୋ ଦୂରତୋ କୁସଲତୋ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା’’ତି, ତଦପି ନତ୍ଥି। ନ ହି କୁସଲେ ଅକୁସଲା ଅତ୍ଥି, ଯା ତତୋ ସନ୍ତିକେତି ଉଦ୍ଧରିଯେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ଇଧ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୂରସ୍ସ ଦୂରତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିସଭାଗତ୍ତା ଦୂରେ ସନ୍ତିକଂ ନତ୍ଥୀତି ନ ସକ୍କା ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିତୁଂ, ସନ୍ତିକେ ପନିଧ ୱୁତ୍ତେ ଭିନ୍ନେ ତତ୍ଥେୱ ଦୂରଂ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ‘‘ସନ୍ତିକତୋ ପନ ଦୂରଂ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ଦୂରତୋ ଚ ସନ୍ତିକଂ ନ ସକ୍କା ଉଦ୍ଧରିତୁଂ। ଲୋଭସହଗତାଯ ଦୋସସହଗତା ଦୂରେ ଲୋଭସହଗତା ସନ୍ତିକେତି ହି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ସନ୍ତିକତୋୱ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିତଂ ହୋତି। ତଥା ଦୋସସହଗତାଯ ଲୋଭସହଗତା ଦୂରେ ଦୋସସହଗତା ସନ୍ତିକେତି ଏତ୍ଥାପି ସଭାଗତୋ ସଭାଗନ୍ତରସ୍ସ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା, ନ ଚ ସକ୍କା ‘‘ଲୋଭସହଗତାଯ ଦୋସସହଗତା ଦୂରେ ସା ଏୱ ଚ ସନ୍ତିକେ’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ଦୋସସହଗତାଯ ସନ୍ତିକଭାୱସ୍ସ ଅକାରଣତ୍ତା, ତସ୍ମା ୱିସଭାଗତା ଭେଦଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନ ପୱତ୍ତତୀତି ସଭାଗାବ୍ଯାପକତ୍ତା ଦୂରତାଯ ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଂ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ। ନ ହି ଦୋସସହଗତା ଅକୁସଲସଭାଗଂ ସବ୍ବଂ ବ୍ଯାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି। ସଭାଗତା ପନ ଭେଦଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ୱିସଭାଗବ୍ଯାପକତ୍ତା ସନ୍ତିକତାଯ ସନ୍ତିକତୋ ଦୂରୁଦ୍ଧରଣଂ ସକ୍କା କାତୁଂ। ଅକୁସଲତା ହି ଲୋଭସହଗତାଦିସବ୍ବୱିସଭାଗବ୍ଯାପିକାତି। ତେନାହ ‘‘ନ ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବ’’ନ୍ତିଆଦି।

ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୭।ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାସଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥ ଯଦିପି ୱତ୍ଥୁତୋ ଫସ୍ସସ୍ସ ନାମଂ ଫସ୍ସତୋ ଚ ସଞ୍ଞାଯ, ୱତ୍ଥୁୱିସିଟ୍ଠଫସ୍ସେନ ପନ ୱିସିଟ୍ଠସଞ୍ଞା ୱତ୍ଥୁନା ଚ ୱିସିଟ୍ଠା ହୋତି ଫସ୍ସସ୍ସ ୱିଯ ତସ୍ସାପି ତବ୍ବତ୍ଥୁକତ୍ତାତି ‘‘ୱତ୍ଥୁତୋ ନାମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଜା ସଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥାପି ଯଥା ଫସ୍ସୋ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣପଟିଘଟ୍ଟନେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତଥା ତତୋ ଜାତସଞ୍ଞାପୀତି ‘‘ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣତୋ ନାମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଟିଘଜୋ ସମ୍ଫସ୍ସୋ, ପଟିଘୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ ୱା ସମ୍ଫସ୍ସୋ ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସୋତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯଭାୱେ ୱଚନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତା, ୱଚନାଧୀନା ୱା ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା, ଅଧିୱଚନଂ ୱା ଏତେସଂ ପକାସନଂ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ଅଧିୱଚନା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତତୋଜୋ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସୋ, ସମ୍ଫସ୍ସୋଯେୱ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅତ୍ଥେହି ଅଧିୱଚନୋ ଚ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଚାତି ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସୋ, ଅଧିୱଚନୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ ୱା ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସୋ, ତତୋ ତସ୍ମିଂ ୱା ଜାତା ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକସମ୍ଫସ୍ସେପି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ତେନ ପରିଯାଯେନ ତତୋଜାପି ସଞ୍ଞା ‘‘ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯଥା ପନ ଅଞ୍ଞପ୍ପକାରାସମ୍ଭୱତୋ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜା ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ‘‘ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଏୱଂ ଅଯଂ ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଜା ଆୱେଣିକପ୍ପକାରନ୍ତରସମ୍ଭୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଯଦି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧାପି ଯଥାୱୁତ୍ତସମ୍ଫସ୍ସତୋ ଜାତତ୍ତା ‘‘ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତା, ସଞ୍ଞାୱ କସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାତି? ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଅତ୍ତୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ପତ୍ତମ୍ପି ନାମଂ ଯତ୍ଥ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହତାଯ ଧମ୍ମାଭିଲାପୋ ହୋତି, ତସ୍ସା ସଞ୍ଞାଯ ଏୱ ଆରୋପେତ୍ୱା ସଯଂ ନିୱତ୍ତନଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ତଯୋ ହି ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦି। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞାଯ ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଜାତି ଅଞ୍ଞମ୍ପି ୱିସିଟ୍ଠଂ ନାମଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜାନାମଂ ତିଣ୍ଣଂଯେୱ ଖନ୍ଧାନଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି। ତେ ପନ ଅତ୍ତନୋ ନାମଂ ସଞ୍ଞାଯ ଦତ୍ୱା ନିୱତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ତଯୋ ହି ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦି। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକସଞ୍ଞା ୱଲୋକେତ୍ୱାପି ଜାନିତୁଂ ସକ୍କାତି ଇଦଂ ତେନ ତେନାଧିପ୍ପାଯେନ ହତ୍ଥୱିକାରାଦିକରଣେ ତଦଧିପ୍ପାଯୱିଜାନନନିମିତ୍ତଭୂତା ୱିଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଯ ରଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱଲୋକନାଦୀସୁ ରତ୍ତତାଦିୱିଜାନନନିମିତ୍ତଂ ୱଲୋକନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣୱିସଯସମାଗମେ ପାକଟଂ ହୋତୀତି ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ସଞ୍ଞାଯପି ତଥାପାକଟଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ।

ରଜ୍ଜିତ୍ୱା ଓଲୋକନାଦିଓସେନ ପାକଟା ଜଓନପ୍ପଓତ୍ତା ଭଓିତୁଂ ଅରହତୀତି ଏତିସ୍ସା ଆସଙ୍କାଯ ନିଓତ୍ତନତ୍ଥଂ ''ପସାଦଓତ୍ଥୁକା ଏୱା''ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତନ୍ତି ଯଂ ପୁବ୍ବେ ତେନ ଚିନ୍ତିତଂ ଞାତଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା

୨୦।ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯାତି ଏତ୍ଥ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋଓ। ତତ୍ଥ ହି ପଧାନଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି। ଯଦି ଏୱଂ ଉପରିମକୋଟିଯା ତଂ ନ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ଉପରିମକୋଟିଗତଭାଓେନ ୱିନା ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଗତଭାୱାଭାଓତୋ। ହେଟ୍ଠିମକୋଟି ହି ସବ୍ବବ୍ଯାପିକାତି। ଦୁତିଯେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା ଆଗତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁରିମେପି ୱା ''ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା''ତି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ପଧାନସଙ୍ଖାରଦସ୍ସନଓସେନାତି ସମ୍ବନ୍ଧକରଣେନ କରଣନିଦ୍ଦେସୋଓ। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସଙ୍ଖାରାତି ଏକୂନପଞ୍ଞାସପ୍ପଭେଦେ ସଙ୍ଖାରେ ଆହ। ଗହିତାଓ ହୋନ୍ତି ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା।

ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପକିଣ୍ଣକକଥାଓଣ୍ଣନା

ସମୁଗ୍ଗମ-ସଦ୍ଦୋ ସଞ୍ଜାତିଯଂ ଆଦିଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ ନିରୁଳ୍ହୋ। ତଂତଂପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗେ ହି ପୁରିମଭଓସଙ୍ଖାତା ପୁରିମନ୍ତତୋ ଉଦ୍ଧଙ୍ଗମନଂ ସମୁଗ୍ଗମୋ, ସନ୍ଧିଯଂ ୱା ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଉଗ୍ଗମୋ ସମୁଗ୍ଗମୋ। ସୋ ପନ ଯତ୍ଥ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ପରିପୁଣ୍ଣା ସମୁଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତତ୍ଥେଓ ଦସ୍ସିତୋ। ଏତେନ ନଯେନ ଅପରିପୁଣ୍ଣଖନ୍ଧସମୁଗ୍ଗମୋ ଏକୱୋକାରଚତୁୱୋକାରେସୁ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଯଥାଧିଗତାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ଖନ୍ଧାନଂ ସହ ଉଗ୍ଗମୋ ଉପ୍ପତ୍ତି ସମୁଗ୍ଗମୋ। ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ୱିକଲୁପ୍ପତ୍ତି ଅସଙ୍ଗହିତା ହୋତି। ହିମଓନ୍ତପ୍ପଦେସେ ଜାତିମନ୍ତଏଳକଲୋମଂ ଜାତିଉଣ୍ଣା। ସମ୍ମିମଣ୍ଡବିନ୍ଦୂତି ଏୱଂ ଏତ୍ଥାପି ବିନ୍ଦୁ-ସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଏୱଂୱଣ୍ଣପ୍ପଟିଭାଗନ୍ତି ଏୱଂୱଣ୍ଣଂ ଏୱଂସଣ୍ଠାନଞ୍ଚ। ପଟିଭଜନଂ ୱା ପଟିଭାଗୋ, ସଦିସତାଭଜନଂ ସଦିସତାପତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂୱିଧୋ ୱଣ୍ଣପ୍ପଟିଭାଗୋ ଏତସ୍ସାତି ଏୱଂୱଣ୍ଣପ୍ପଟିଭାଗଂ।

ସନ୍ତତିସୀସାନୀତି ସନ୍ତତିମୂଲାନି, ସନ୍ତତିକୋଟ୍ଠାସା ୱା। ଅନେକିନ୍ଦ୍ରିଯସମାହାରଭାଓତୋ ହି ପଧାନଙ୍ଗଂ ''ସୀସ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ୱତ୍ଥୁଦସକାଦିକୋଟ୍ଠାସା ଅନେକରୂପସମୁଦାଯଭୂତା ''ସୀସାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତାନୀତି।

ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ପରିପୁଣ୍ଣା ହୋନ୍ତୀତି ଗଣନାପାରିପୂରିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ ପରିପୁଣ୍ଣତଂ। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନପଓେଣିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ''ଉତୁଚିତ୍ତାହାରଜପଓେଣୀ ଚ ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ହୋତୀ''ତିଆଦିନା ଓତ୍ତବ୍ବା ସିଯା, ତଂ ପନ ''ପୁବ୍ବାପରତୋ''ତି ଏତ୍ଥ ୱକ୍ଖତୀତି ଅକଥେତ୍ୱା କମ୍ମଜପଓେଣୀ ଚ ନ ସକ୍କା ୱୁତ୍ତାତି ଅୱୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଓପପାତିକସମୁଗ୍ଗମୋ ନାମ ଦସ୍ସିତୋ। ଏୱଂ…ପେ… ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ପରିପୁଣ୍ଣା ହୋନ୍ତୀତି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ୱସେନ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ପନ କାମାଓଚରାନଂ ରୂପାଓଚରାନଂ ପରିହୀନାଯତନସ୍ସ ୱସେନ ସନ୍ତତିସୀସହାନି ୱେଦିତବ୍ବା।

ପୁବ୍ବାପରତୋତି ଅଯଂ ୱିଚାରଣା ନ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ, ଅଥ ଖୋ ତେସଂ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନେତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଏୱଂ ପନା''ତିଆଦି। ଅପଚ୍ଛାଅପୁରେ ଉପ୍ପନ୍ନେସୂତି ଏତେନ ସଂସଯକାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ସହୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ହି ଇଦମେଓ ପଠମଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ଇଦଂ ପଚ୍ଛାତି ଅଦସ୍ସିତଂ ନ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ପୁବ୍ବାପରତୋ''ତି ଏତିସ୍ସା ୱିଚାରଣାଯ ୱତ୍ଥୁଭାଓେନ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନା ପଓତ୍ତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଗହିତା। ତତ୍ଥ ଚ ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋତି ''ରୂପଂ ପଠମଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ''ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞଥା ଭାଓେନଭାଓଲକ୍ଖଣତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସେ ସତି ରୂପସ୍ସ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନକ୍ଖଣେ କମ୍ମସ୍ସପି ରୂପସମୁଟ୍ଠାନଂ ୱଦନ୍ତୀତି ଉଭଯନ୍ତି ଓତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି। ରୂପାରୂପସନ୍ତତିଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଅଯଂ ୱିଚାରଣା ପଓତ୍ତାତି ''ରୂପଂ ପଠମଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଏଓ ୱିଜମାନେ ଗହେତ୍ୱା ୱିଚାରଣାଯ କରିଯମାନାଯ ଅରୂପସ୍ସ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନମେଓ ନତ୍ଥୀତି ପୁବ୍ବାପରସମୁଟ୍ଠାପନୱିଚାରଣାଓ ଇଧ ନ ଉପପଜ୍ଜତୀତି ଓତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି। ୱତ୍ଥୁ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଦୁବ୍ବଲଂ ହୋତୀତି ସବ୍ବରୂପାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଦୁବ୍ବଲତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତଦା ହି ତଂ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯରହିତଂ ଆହାରାଦୀହି ଚ ଅନୁପତ୍ଥଦ୍ଧନ୍ତି ''ଦୁବ୍ବଲ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତାତି ଇଦଂ ସତିପି ଭଓଙ୍ଗସ୍ସ କମ୍ମଜଭାୱେ ସାଯଂ ୱିପାକସନ୍ତତି ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପୁରିମଭଓଙ୍ଗସମୁଟ୍ଠାପକତୋ ଅଞ୍ଞେନ କମ୍ମୁନା ଖିତ୍ତା ୱିଯ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତା, ତତୋ ପରଞ୍ଚ ସମାନସନ୍ତତିଯଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ଲଭିତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠିତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ।

ପୱେଣୀ ଘଟିଯତୀତି ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୁସନ୍ତତି ଏକସ୍ମିଂ ୱିଜ୍ଜମାନେ ଏୱ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନିରୋଧୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଘଟିଯତି, ନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିନିସ୍ସଯୱତ୍ଥୂନଂ ୱିଯ ୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଙ୍ଗତୋତି ଝାନଙ୍ଗତୋ। ଝାନଙ୍ଗାନି ହି ଚିତ୍ତେନ ସହ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକାନି, ତେସଂ ଅନୁବଲଦାଯକାନି ମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦୀନି ତେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ୱିସେସରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ। ଅଥ ୱା ଯାନି ଚିତ୍ତଙ୍ଗାନି ଚେତନାଦୀନି ଚିତ୍ତସ୍ସ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନେ ଅଙ୍ଗଭାୱଂ ସହାଯଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସଂ ବଲଦାଯକେହି ଝାନଙ୍ଗାଦୀହି ଅପରିହୀନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ପରିହୀନତ୍ତା ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୀତି। ଯୋ ପନ ୱଦେଯ୍ଯ ''ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସହଜାତୱତ୍ଥୁ ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ପୁରେଜାତନ୍ତି କତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲାଭାୱତୋ ତସ୍ମିଂ ଖଣଦ୍ୱଯେ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତୂ''ତି, ତଂ ନିୱାରେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଦି ହି ଚିତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଠିତିଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେସୁପି ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱତ୍ଥୁ ପୁରେଜାତଂ ନ ହୋତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱେତନ୍ତି ଅନୁଜାନି, ତତ୍ଥାପି ଦୋସଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ତଦା ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେଯ୍ଯ, ତୱ ମତେନ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତମ୍ପି ସମୁଟ୍ଠାପେଯ୍ଯ, ତଦା ପନ ରୂପୁପ୍ପାଦନମେୱ ନତ୍ଥି। ଯଦା ଚ ରୂପୁପ୍ପାଦନଂ, ତଦା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତୱ ମତେନପି ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲମେୱ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପୁରେଜାତନିସ୍ସଯାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଅଟ୍ଠ ରୂପାନି ଗହେତ୍ୱା ଉଟ୍ଠହତି। କସ୍ମା? ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ ସୱେଗାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣବଲାନମେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ।

ଅୱିସଯତାଯାତି ଅଗତପୁବ୍ବସ୍ସ ଗାମସ୍ସ ଆଗନ୍ତୁକସ୍ସ ଅୱିସଯଭାୱତୋ। ଅପ୍ପହୁତତାଯାତି ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ଅନିସ୍ସରଭାୱତୋ। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନ…ପେ… ଠିତାନୀତି ଇଦଂ ଯେହାକାରେହି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେହି ସବ୍ବେହି ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ସମତିଂସକମ୍ମଜରୂପାନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ୱଚ୍ଛମୂଲନ୍ତି ତଣ୍ହା ଅୱିଜ୍ଜା ୱୁଚ୍ଚତି। ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଂ ତତୋ ପୁରିମତରେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ୱିଯ ନ ଭୱନ୍ତରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱଚ୍ଛମୂଲସ୍ସ ୱୂପସନ୍ତତ୍ତା ଅନୁପ୍ପତ୍ତି ୱିଚାରେତବ୍ବା।

ରୂପସ୍ସନତ୍ଥିତାଯାତି ରୂପାନଂ ନିସ୍ସରଣତ୍ତା ଅରୂପସ୍ସ, ୱିରାଗୱସେନ ପହୀନତ୍ତା ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପୋକାସେ ୱା ରୂପଂ ଅତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ରୂପପଚ୍ଚଯାନଂ ରୂପୁପ୍ପାଦନଂ ହୋତି, ଅରୂପଂ ପନ ରୂପସ୍ସ ଓକାସୋ ନ ହୋତୀତି ଯସ୍ମିଂ ରୂପେ ସତି ଚିତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ଯ, ତଦେୱ ତତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମରୂପସ୍ସପି ହି ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଅତ୍ଥି ପୁତ୍ତସ୍ସ ପିତିସଦିସତାଦସ୍ସନତୋତି।

ଉତୁ ପନ ପଠମଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ସମୁଟ୍ଠାପନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଉତୁ ନାମ ଚେସ ଦନ୍ଧନିରୋଧୋତିଆଦି ଉତୁସ୍ସ ଠାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପାଦନେ କାରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅରୂପାନଂ ଉପ୍ପାଦକାଲଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଦନ୍ଧନିରୋଧତ୍ତା ହି ସୋ ଠିତିକ୍ଖଣେ ବଲୱାତି ତଦା ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ତସ୍ମିଂ ଧରନ୍ତେ ଏୱ ଖିପ୍ପନିରୋଧତ୍ତା ସୋଢଅସସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ପଟିସନ୍ଧିଅନନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ ଉତୁନା ସମୁଟ୍ଠିତେ ରୂପେ ପୁନ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତସ୍ମିଂ ଧରନ୍ତେ ଏୱ ସୋଢଅସ ଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଏତେନ ପନ ୱଚନେନ ଯଦି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକ୍ଖଣା ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଏୱ ଗହିତା, ''ସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ ରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅଥୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନିରୋଧକ୍ଖଣୋୱ ଗହିତୋ, ''ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକ''ନ୍ତି, ସଚେ ନିରୋଧକ୍ଖଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ ଗହିତୋ, ''ଅଧିକସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକ''ନ୍ତି, ଯଦି ପନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକ୍ଖଣା ଧରମାନକ୍ଖଣେ ନ ଗହିତା, ''ଅଧିକସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକ''ନ୍ତି। ଯସ୍ମା ପନ ''ତେସୁ ପଟିସନ୍ଧିଅନନ୍ତର''ନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିପି ତସ୍ସ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଗହିତା, ତସ୍ମା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଗହିତୋତି ନିରୋଧକ୍ଖଣେ ଅଗ୍ଗହିତେ ଅଧିକସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ୱୁତ୍ତମାନା, ଗହିତେ ୱା ସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ଅଧିପ୍ପେତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଓଜା ଖରାତି ସୱତ୍ଥୁକଂ ଓଜଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସଭାୱତୋ ସୁଖୁମାଯ ହି ଓଜାଯ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ଅତ୍ଥି ଓଢଆରିକସୁଖୁମତାତି।

ଚିତ୍ତଞ୍ଚେୱାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାପି ପନ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକା ହୋନ୍ତୀତି। ଯଥାହ ''ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧)। ଚିତ୍ତନ୍ତି ୱା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ଗଣ୍ହାତି, ନ କମ୍ମଚେତନଂ ୱିଯ ଏକଧମ୍ମମେୱ ଅୱିଜ୍ଜମାନଂ। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତେହିପି ସମୁଟ୍ଠିତଂ ହୋତୂତି ଚେ? ନ, ତେହି ସମୁଟ୍ଠିତଭାୱସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଅୱଚନଞ୍ଚ ତେସଂ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱତୋ।

ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦତୋତି କାଲପରିଚ୍ଛେଦତୋ। ତତ୍ଥ ''ସତ୍ତରସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ରୂପସ୍ସ ଅଦ୍ଧା, ରୂପସ୍ସ ସତ୍ତରସମୋ ଭାଗୋ ଅରୂପସ୍ସା''ତି ଏସୋ ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେତି ଇଦଂ ନଯଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ତତୋ ପରମ୍ପି ରୂପାରୂପାନଂ ସହୁପ୍ପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ, ନ ପନେତଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଅସହୁପ୍ପତ୍ତିଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେସୁପି ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସଯମେୱ ୱକ୍ଖତୀତି। ଫଲପ୍ପତ୍ତନିଦସ୍ସନେନ

ଚ ରୂପାରୂପାନଂ ଅସମାନକାଲତଂ ନିଦସ୍ସେତି, ନ ସହୁପ୍ପାଦଂ ତଦତ୍ଥଂ ଅନାରଦ୍ଧତ୍ତା। ସହୁପ୍ପାଦେନ ପନ ଅସମାନକାଲତା ସୁଖଦୀପନା ହୋତୀତି ତଂଦୀପନତ୍ଥମେୱ ସହୁପ୍ପାଦଗ୍ଗହଣଂ।

ଯଦି ଏୱଂ ରୂପାରୂପାନଂ ଅସମାନତ୍ତା ଅରୂପଂ ଓହାୟ ରୂପସ୍ସ ପୱତ୍ତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଏତସ୍ସା ନିୱାରଣତ୍ଥମାହ ''ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦି। ଏକପ୍ପମାଣାୱାତି ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତମାନେସୁ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେସୁ ନିଚ୍ଛିଦ୍ଦେସୁ ଅରୂପରହିତଂ ରୂପଂ, ରୂପରହିତଂ ୱା ଅରୂପଂ ନତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଞ୍ଚ କଥା ପଞ୍ଚୱୋକାରେ କମ୍ମଜରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଂ ନିବ୍ବାନପଟିଭାଗନିରୋଧସମାପତ୍ତିରହିତଂ ସନ୍ଧାୟ କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପଦେ ପଦନ୍ତି ଅଉନୋ ପଦେ ଏୱ ପଦଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ୱିୟ ଲହୁଂ ଲହୁଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୋହାୟାତି ଯାୱ ଚୁତି, ତାୱ ଅୱିଜହିତ୍ୱା, ଚୁତିକ୍ଖଣେ ପନ ସହେୱ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି। ଯସ୍ମିଞ୍ଚଦ୍ଧାନେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନୋହାୟ ପୱତ୍ତି, ସୋ ଚ ପଟିସନ୍ଧିଚୁତିପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଉକ୍କଂସତୋ ଏତେସଂ ଅଦ୍ଧାତି। ଏୱନ୍ତି ଏତେନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ଅୱକଂସତୋ ଅଦ୍ଧାପକାରଂ ଇମଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧତୋତି ଏତଂ ଦ୍ୱୟମପି ସହ ଗହେତ୍ୱା ରୂପାରୂପାନଂ ''ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧତୋ''ତି ଏକୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବାକାରୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱଂ ଇତୋ ପରେସୁପି। ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜଂ ଠପେତ୍ୱାତି ତସ୍ସ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ସହ ନିରୁଜ୍ଝନତୋ ନାନାନିରୋଧୋ ନତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ସ ପନ ଏକୁପ୍ପାଦୋପି ନତ୍ଥି ହେଟ୍ଠା ସୋଳସକେ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପତ୍ତିୱଚନତୋ। ଯଦି ପନ ଯସ୍ସ ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧା ଦ୍ୱେପି ନ ସନ୍ତି, ତଂ ଠପେତବ୍ବଂ। ସବ୍ବମ୍ପି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତବ୍ବଂ ସିୟା, ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜସ୍ସ ପନ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପରତୋ ଚିତ୍ତେସୁ ପୱତ୍ତମାନେସୁ କମ୍ମଜରୂପସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବଂ ଗହେତବ୍ବଞ୍ଚ ତଦା ନତ୍ଥୀତି ''ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜଂ ଠପେତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପନ ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାଲୀସକମ୍ମଜରୂପପୱେଣୀ ଅତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ଯଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ''ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧ''ନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ଠିତିଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନରୂପାନି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଏୱଂ ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧତୋ ୱେଦିତବ୍ବାତି ଯୋଜନା କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତଞ୍ହି ରୂପଂ ଅରୂପେନ, ଅରୂପଞ୍ଚ ତେନ ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖଲିକସ୍ସ ୱିୟ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପୱେଣୀତି କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାଲୀସକମ୍ମଜିୟୱଚନଂ କତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଏକୂନପଞ୍ଞାସକମ୍ମଜିୟୱଚନଂ କତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା।

ନାନୁପ୍ପାଦ...ପେ... ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜେନ ଦୀପେତବ୍ବାତି ତେନ ସୁଦୀପନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ହି ନୟେନ ସକ୍କା ତତୋ ପୁବ୍ବେପି ଏକସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନରୂପଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସପି ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏୱ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ତଂ ଅରୂପେନ, ଅରୂପଞ୍ଚ ତେନ ନାନୁପ୍ପାଦଂ ଏକନିରୋଧନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି। ଉଭୟତ୍ଥାପି ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ, ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଠିତିକ୍ଖଣେ ଏୱ ନିରୁଜ୍ଝନକଂ ଅରୂପଞ୍ଚ ନ ସଙ୍ଗହିତଂ, ତଂ ''ନାନୁପ୍ପାଦତୋ ନାନାନିରୋଧତୋ''ତି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତୁସନ୍ତତିକରୂପେନ ହି ନାନୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧତାଦୀପନା ଏତ୍ଥ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ଅଦସ୍ସିତସ୍ସ ୱସେନ ନୟଦସ୍ସନଂ ହୋତୀତି। ସମତିଂସକମ୍ମଜରୂପେସୁ ଏୱ ଠିତସ୍ସପି ଗବ୍ଭେ ଗତସ୍ସ ମରଣଂ ଅତ୍ଥୀତି ତେସଂ ଏୱ ୱସେନ ପଚ୍ଛିମକମ୍ପି ଯୋଜିତଂ। ଅମରା ନାମ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, କସ୍ମା? ଯଥା ଛନ୍ନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ପୱତ୍ତି , ଏୱଂ ତଦୁପ୍ପାଦକକମ୍ମେନେୱ ଭୱଙ୍ଗାଦୀନଞ୍ଚ ତବ୍ବତ୍ଥୁକାନଂ ପୱତ୍ତିୟା ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି। ନ ହି ତଂ କାରଣଂ ଅତ୍ଥି, ଯେନ ତଂ କମ୍ମଜେସୁ ଏକଚ୍ଚଂ ପୱତ୍ତେୟ୍ୟ, ଏକଚ୍ଚଂ ନ ପୱତ୍ତେୟ୍ୟାତି। ତସ୍ମା ଆୟୁଉସ୍ମାୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନୂନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅମରା ନାମ ଭୱେୟ୍ୟୁ''ନ୍ତି।

''ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝତି, ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି ଇଦଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଆଗତତ୍ତା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଉନୋ ପନାଧିପ୍ପାୟଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନିରୋଧକ୍ଖଣେ, ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଠିତିକ୍ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଦୀପେତିଯେୱ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦେ ''ତଂ ପନ ସତ୍ତରସମେନ ଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ୱୁତ୍ତଂ। ଇମାୟ ପାଳିୟା ୱିରୁଜ୍ଝତି, କସ୍ମା? ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପସ୍ସପି ସମାନାୟୁକତାୟ ଭୱିତବ୍ବତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଯଥା ପନ ଏତେହି ଯୋଜିତଂ, ତଥା ରୂପସ୍ସ ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧତା ନାନୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧତା ଚ ନତ୍ଥିଯେୱ।

ଯା ପନ ଏତେହି ରୂପସ୍ସ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା ୱୁତ୍ତା, ଯା ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ତତିୟଭାଗାଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା, ସା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାୟଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ଅତୀତାରମ୍ମଣାୟ ଚୁତିୟା ଅନନ୍ତରା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏତ୍ତାୱତା ଏକାଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି, ତଥା ପଞ୍ଚଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି, ଅଥାୱସେସପଞ୍ଚଚିତ୍ତଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକେ ତସ୍ମିଂ ଯେୱାରମ୍ମଣେ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଦସ୍ସିତେନ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକଭାୱେନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ନ ହି ସକ୍କା ''ଠିତିକ୍ଖଣେ ଏୱ ରୂପଂ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତୀ''ତି ୱତ୍ତୁଂ। ତଥା ହି ସତି ନ ରୂପସ୍ସ ଏକାଦସ ୱା ପଞ୍ଚଦସେୱ ୱା ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା, ଅଥ ଖୋ ଅତିରେକଏକାଦସପଞ୍ଚଦସଚିତ୍ତକ୍ଖଣା। ତସ୍ମା ଯଦିପି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଠିତିପ୍ପତ୍ତମେୱ ରୂପଂ ପସାଦଂ ଘଟ୍ଟେତୀତି ଯୁଜ୍ଜେୟ୍ୟ, ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେପି ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତୀତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବମେତଂ। ନ ହି ମନୋଦ୍ୱାରେ

ଅତୀତାଦୀସୁ କିଞ୍ଚି ଆପାଥଂ ନାଗଚ୍ଛତୀତି। ମନୋଦ୍ୱାରେ ଚ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକାଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା, ଅଥାୱସେସପଞ୍ଚଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକେ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭)।

ଯୋ ଚେତ୍ଥ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଚ ଅତ୍ଥି ନତ୍ଥୀତି ୱିଚାରେତବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତଯମକେ (ଯମ। ୨।ଚିତ୍ତଯମକ।୧୦୨) ହି ''ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନନ୍ତି? ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ନୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଠିତିକ୍ଖଣେ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚା''ତି। ତଥା ''ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି? ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ, ନୋ ଚ ନୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଠିତିକ୍ଖଣେ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚା''ତି। ଏୱଂ ''ନ ନିରୁଦ୍ଧଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝମାନଂ, ନ ନିରୁଜ୍ଝମାନଂ ନ ନିରୁଦ୍ଧ''ନ୍ତି ଏତେସଂ ପରିପୁଣ୍ଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ''ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଅନାଗତଞ୍ଚା''ତି ୱତ୍ୱା ''ଠିତିକ୍ଖଣେ''ତି ଅୱଚନଂ, ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲୱାରେ ଚ ''ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ''ଠିତିକ୍ଖଣେ''ତି ଅୱଚନଂ ଠିତିକ୍ଖଣାଭାୱଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଦୀପେତି। ସୁତ୍ତେସୁପି ହି ''ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତୀ''ତି ତସ୍ସେୱ (ଅ। ନି। ୩।୪୭) ଏକସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତାଭାୱତୋ ''ଯସ୍ସା ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ସା ସନ୍ତତିଠିତୀ''ତି ନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି, ୱିଜ୍ଜମାନଂ ୱା ଖଣଦ୍ୱଯସମଙ୍ଗିଂ ଠିତନ୍ତି।

ଯୋ ଚେତ୍ଥ ଚିତ୍ତନିରୋଧକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଚ ୱିଚାରେତବ୍ବୋ ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ନୋତି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୧୩୬)। ଯୋ ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ରୂପନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଚ ୱିଚାରେତବ୍ବୋ ''ଯସ୍ସ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି? ନୋତିଆଦି (ଯମ। ୩।ଧମ୍ମଯମକ।୧୬୩) ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ନ ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାଧିକାରସ୍ସ ଅଭାୱା, ଅବ୍ୟାକତସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପେସ୍ୱେୱ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ। ଯଦି ସଙ୍ଖାରଯମକେ କାଯସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରେନ ସହୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧୱଚନତୋ ଅବ୍ୟାକତ-ସଦ୍ଦେନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନମେୱେତ୍ଥ ଗହିତନ୍ତି କାରଣଂ ୱଦେଯ୍ୟ, ତମ୍ପି ଅକାରଣଂ। ନ ହି ତେନ ୱଚନେନ ଅଞ୍ଞରୂପାନଂ ଚିତ୍ତେନ ସହୁପ୍ପାଦସହନିରୋଧପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ, ନାପି ନାନୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧାନୁଜାନନଂ, ନେୱ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତଭାୱନିୱାରଣଞ୍ଚ କତଂ, ତସ୍ମା ତଥା ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନାନୁଞ୍ଞାତାନିୱାରିତାବ୍ୟାକତଭାୱାନଂ ସହୁପ୍ପାଦସହନିରୋଧାଦିକାନଂ କମ୍ମଜାଦୀନଂ ଏତେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୋଧୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ନ ସକ୍କା କମ୍ମଜାଦୀନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୋଧଂ ୱତ୍ତୁଂ। ଯମକପାଠଇଅନୁସ୍ସରଣେ ଚ ସତି ଉପ୍ପାଦାନନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭିଜ୍ଜମାନତାତି ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଚିତ୍ତଂ ନ ଚ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି ୱିନସ୍ସମାନତ୍ତା, ନାପି ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକସ୍ସ ସହାଯଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସହୁପ୍ପନ୍ନୋ ଉତୁ ତଦନନ୍ତରସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେଯ୍ୟ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ରୂପାରୂପାନଂ ଆଦିମ୍ହି ସହ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନତୋ ପୁବ୍ବାପରତୋତି ଇଦମ୍ପି ନତ୍ଥି, ଅତିଲହୁପରିୱତ୍ତଞ୍ଚ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଯେନ ସହୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତେନେୱ ହି ତଂ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଅତ୍ତନା ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ନ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଦନନ୍ତରଞ୍ଚ ତଂ ଠିତିପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ତଦନନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ ତସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋତି। ଯଦି ଏୱଂ ''ଯସ୍ସ କାଯସଙ୍ଖାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ନୋ''ତି (ଯମ। ୨।ସଙ୍ଖାରଯମକ।୧୨୮), ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ନ, ଚିତ୍ତନିରୋଧକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦାରମ୍ଭାଭାୱତୋତି। ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଏୱ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ହୋତି, ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ପନ ଅୱୀତିୱତ୍ତେ ତଂ ଅତ୍ତନୋ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋତି, ଅରୂପଞ୍ଚ ତସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଠିତିପ୍ପତ୍ତିୱିସେସାଲାଭଂ ସନ୍ଧାଯ ପରିଯାଯେନ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ତତୋ ପରଂ ପନାତି ଏତସ୍ସ ''ଏତ୍ଥ ପନ ଯଦେତ''ନ୍ତିଆଦିକାଯପି ସଙ୍ଗହକଥାଯ ନିଟ୍ଠିତାଯ ପୁରିମକଥାଯ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତୋ ''ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ କମ୍ମଜରୂପପୱେଣୀ ନ ପୱତ୍ତତୀ''ତି ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଚୁତିତୋ ପରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ରୂପଂ ପନ ରୂପେନ ସହାତିଆଦିନା ଯଥା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ଏକୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧତା ରୂପାନଂ ଅରୂପେହି, ଅରୂପାନଂ ରୂପେହି ଚ ନତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ରୂପାନଂ ରୂପେହେୱ, ଅରୂପାନଞ୍ଚ ଅରୂପେହି ଯୋଜିତା।

ସରୀରସ୍ସରୂପଂ ଅୱଯୱଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଘନଭୂତୋ ପୁଞ୍ଜଭାୱୋ ଘନପୁଞ୍ଜଭାୱୋ, ନ ତିଲମୁଗ୍ଗାଦିପୁଞ୍ଜା ୱିଯ ସିଥିଲସମ୍ବନ୍ଧନାନଂ ପୁଞ୍ଜୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ତଯୋ ପକାରେ ଆହ।

ହେଟ୍ଠାତି ରୂପକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନାଯଂ। ପରିନିପ୍ଫନ୍ନାୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱିକାରରୂପାଦୀନଞ୍ଚ ରୂପକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନାଯଂ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନତାପରିଯାଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ପରିନିପ୍ଫନ୍ନନିପ୍ଫନ୍ନାନଂ କୋ ୱିସେସୋତି? ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ନିପ୍ଫାଦିତୋ ତିଲକ୍ଖଣାହତୋ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନୋ, ନିପ୍ଫନ୍ନୋ ପନ ଅସଭାୱଧମ୍ମୋପି ହୋତି ନାମଗ୍ଗହଣସମାପଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ନିପ୍ଫାଦିଯମାନୋତି। ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ପନାତି ଏତେନ ସବ୍ବମ୍ପି ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ତଦେକଦେସେନ ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କମାଦିୱିନିଚ୍ଛଯକଥାୱଣ୍ଣନା

ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବାତିଆଦିନା ପଠମଂ ପହାତବ୍ବା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା, ଦୁତିଯଂ ପହାତବ୍ବା ଦୁତିଯନ୍ତି ଅଯଂ ପହାନକ୍କମୋ। ଅନୁପୁବ୍ବପଣୀତା ଭୂମିଯୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ୱୱତ୍ଥିତାତି ତାସଂ ୱସେନ ଦେସନାଯ ଭୂମିକ୍କମୋ। ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା''ତିଆଦିକୋ (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୨, ୩୮୨, ୩୮୩; ୱିଭ। ୩୫୫) ଏକକ୍ଖଣେପି ସତିପଟ୍ଠାନାଦିସମ୍ଭୱତୋ ଦେସନାକ୍କମୋୱ। ଦାନକଥାଦଯୋ ଅନୁପୁବ୍ବୁକ୍କଂସତୋ କଥିତା, ଉପ୍ପତ୍ତିଆଦିୱୱତ୍ଥାନାଭାୱତୋ ପନ ଦାନାଦୀନଂ ଇଧ ଦେସନାକ୍କମୱଚନଂ। ଦେସନାକ୍କମୋତି ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତୱୱତ୍ଥାନାଭାୱତୋ ଅନେକେସଂ ୱଚନାନଂ ସହ ପୱତ୍ତିଯା ଅସମ୍ଭୱତୋ ଯେନ କେନଚି ପୁବ୍ବାପରିଯେନ ଦେସେତବ୍ବତ୍ତା ତେନ ତେନାଧିପ୍ପାଯେନ ଦେସନାମତ୍ତସ୍ସେୱ କମୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଭେଦେନ ହୀତି ରୂପାଦୀନଂ ଭେଦଂ ଅକତ୍ୱା ପିଣ୍ଡଗ୍ଗହଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖୁଆଦୀନମ୍ପି ୱିସଯଭୂତନ୍ତି ଏକଦେସେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ସମୁଦାଯଭୂତଂ ୱଦତି। ଏୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଛଦ୍ୱାରାଧିପତି ରାଜା''ତି (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।ଏରକପତ୍ତନାଗରାଜୱତ୍ଥୁ) ''ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ପ। ୧-୨) ଚ ୱଚନତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅଧିପତି।

ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ''ସାସୱଂ ଉପାଦାନିଯ''ନ୍ତି ୱଚନଂ ଅନାସୱାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସବ୍ଭାୱତୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ତଂସଭାୱତାନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ, ନ ଅନାସୱରୂପନିୱତ୍ତନତ୍ଥନ୍ତି। ଅନାସୱାୱ ଖନ୍ଧେସୁ ୱୁତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଅନାସୱା ଖନ୍ଧେସ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସବ୍ବସଙ୍ଖତାନଂ ସଭାଗେନ ଏକଜ୍ଝଂ ସଙ୍ଗହୋ ସବ୍ବସଙ୍ଖତସଭାଗେକସଙ୍ଗହୋ। ସଭାଗସଭାଗେନ ହି ସଙ୍ଗଯ୍ହମାନା ସବ୍ବସଙ୍ଖତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ରୁପ୍ପନାଦିସାମଞ୍ଞେନ ସମାନକୋଟ୍ଠାସା ''ସଭାଗା''ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତେସୁ ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣକିଚ୍ଚଂ ଆଯୂହନରସାଯ ଚେତନାଯ ବଲୱନ୍ତି ସା ''ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ୱୁତ୍ତା, ଅଞ୍ଞେ ଚ ରୁପ୍ପନାଦିୱିସେସଲକ୍ଖଣରହିତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣସାମଞ୍ଞେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଫୁସନାଦଯୋ ପନ ସଭାୱା ୱିସୁଂ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୱଚନୀଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଧମ୍ମସଭାୱୱିଞ୍ଞୁନା ତଥାଗତେନ ଫସ୍ସଖନ୍ଧାଦଯୋ ନ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି। ''ଯେ କେଚି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା ସସ୍ସତୱାଦା ସସ୍ସତଂ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ, ସବ୍ବେ ତେ ଇମେୟେୱ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେ ନିସ୍ସାଯ ପଟିଚ୍ଚ, ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତର''ନ୍ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ସୁତ୍ତାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ତତ୍ତନିଯଗାହୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଏତପରମତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଏତେନ ଚ ୱକ୍ଖମାନସୁତ୍ତୱସେନ ଚ ଖନ୍ଧେ ଏୱ ନିସ୍ସାଯ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିୱସେନ ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ଚ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଖନ୍ଧନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୱଚନୀଯାନଂ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସବ୍ଭାୱତୋ ନ ପଞ୍ଚେୱାତି ଏତଂ ଚୋଦନଂ ନିୱତ୍ତେତୁମାହ ''ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ତଦୱରୋଧତୋ''ତି।

ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାୱସେନ ୱେଦନାଯ ଆବାଧକତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ରାଗାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ୱିପରିଣାମାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିଆକାରଗ୍ଗାହିକା ତଂତଂସଙ୍କପ୍ପମୂଲଭୂତା ସଞ୍ଞା ସମୁଟ୍ଠାନଂ। ରୋଗସ୍ସ ପିତ୍ତାଦୀନି ୱିଯ ଆସନ୍ନକାରଣଂ ସମୁଟ୍ଠାନଂ, ଉତୁଭୋଜନୱେସମାଦୀନି ୱିଯ ମୂଲକାରଣଂ ନିଦାନଂ। ''ଚିତ୍ତସ୍ସଙ୍ଗଭୂତା ଚେତସିକା''ତି ଚିତ୍ତଂ ଗିଲାନୂପମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସୁଖସଞ୍ଞାଦିୱସେନ ୱେଦନାକାରଣାଯ ହେତୁଭାୱତୋ ୱେଦନାଭୋଜନସ୍ସ ଛାଦାପନତୋ ଚ ସଞ୍ଞା ଅପରାଧୂପମା ବ୍ଯଞ୍ଜନୂପମା ଚ, ''ପଞ୍ଚ ୱଧକା ପଚ୍ଚତ୍ଥିକାତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନେତଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି ଆସିୱିସୂପମେ (ସଂ। ନି। ୪।୨୩୮) ୱଧକାତି ୱୁତ୍ତା, ''ଭାରୋତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନେତଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି ଭାରସୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୩।୨୨) ଭାରାତି, ''ଅତୀତଂପାହଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ରୂପେନ ଖଜ୍ଜିଂ, ସେଯ୍ୟଥାପାହଂ ଏତରହି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେନ ରୂପେନ ଖଜ୍ଜାମି, ଅହଞ୍ଚେୱ ଖୋ ପନ ଅନାଗତଂ ରୂପଂ ଅଭିନନ୍ଦେଯ୍ୟଂ, ଅନାଗତେନପାହଂ ରୂପେନ ଖଜ୍ଜେଯ୍ୟଂ। ସେଯ୍ୟଥାପେତରହି ଖଜ୍ଜାମୀ''ତିଆଦିନା ଖଜ୍ଜନୀଯପରିଯାଯେନ (ସଂ। ନି। ୩।୭୯) ଖାଦକାତି , ''ସୋ ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପଂ 'ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପ'ନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତୀ''ତିଆଦିନା ଯମକସୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୩।୮୫) ଅନିଚ୍ଚାଦିକାତି। ଯଦିପି ଇମସ୍ମିଂ ୱିଭଙ୍ଗେ ଅୱିସେସେନ ଖନ୍ଧା ୱୁତ୍ତା, ବାହୁଲ୍ଲେନ ପନ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ତଦନ୍ତୋଗଧାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି।

ଦେସିତାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନାତି ଦେସିତଂ ଆଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା, ଦେସିତାନି ୱା। ଗାଥାସୁଖତ୍ଥଂ ଅନୁନାସିକଲୋପୋ, ନିକାରଲୋପୋ ୱା କତୋ।

ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଗହେତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ରୂପେନ ସଣ୍ଠାନେନ ଫଲକସଦିସୋ ଦିସ୍ସମାନୋ ଖରଭାୱାଭାୱା ଫଲକକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋତୀତି ''ନ ସକ୍କା ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଫଲକଂ ୱା ଆସନଂ ୱା କାତୁ''ନ୍ତି ଆହ। ନ ତଥା ତିଟ୍ଠତୀତି ନିଚ୍ଚାଦିକା ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ୱା ନିଚ୍ଚାଦିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଉପ୍ପାଦାଦିଅନନ୍ତରଂ ଭିଜ୍ଜନତୋ

ଗହିତାକାରା ହୁତ୍ୱା ନ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟାତି ଇଦଂ ନ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନଂ, ବହୁଭାୱଦସ୍ସନମେୱ ପନେତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉଦକଜଲ୍ଲକନ୍ତି ଉଦକଲସିକଂ। ଯଥା ଉଦକତଲେ ବିନ୍ଦୁନିପାତଜନିତୋ ୱାତୋ ଉଦକଜଲ୍ଲକଂ ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ପୁଟଂ କତ୍ୱା ପୁପ୍ଫୁଳଂ ନାମ କରୋତି, ଏୱଂ ୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଆରମ୍ମଣାପାଥଗମନଜନିତୋ ଫସ୍ସୋ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନଂ କିଲେସଜଲ୍ଲଂ ସହକାରୀପଚ୍ଚଯନ୍ତରଭାୱେନ ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ୱେଦନଂ ନାମ କରୋତି। ଇଦଞ୍ଚ କିଲେସେହି ମୂଲକାରଣଭୂତେହି ଆରମ୍ମଣସ୍ସାଦନଭୂତେହି ଚ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ୱଚ୍ଚଗତୱେଦନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦେନ ୱା ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚଯା ୱୁତ୍ତା, ଊନେହିପି ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତେୱ।

ନାନାଲକ୍ଖଣୋତି ୱଣ୍ଣଗନ୍ଧରସଫସ୍ସାଦୀହି ନାନାସଭାୱୋ। ମାଯାଯ ଦସ୍ସିତଂ ରୂପଂ ''ମାଯା''ତି ଆହ। ପଞ୍ଚପି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଅସୁଭାଦିସଭାୱା ଏୱ କିଲେସାସୁଚିୱତ୍ଥୁଭାୱାଦିତୋତି ଅସୁଭାଦିତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା ଏୱ। ତଥାପି କଞ୍ଚି କୋଚି ୱିସେସୋ ସୁଖଗ୍ଗହଣୀଯୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ୱିସେସତୋ ଚା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଚତୁୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନକରାତି ତେସଂ ଗୋଚରଭାୱେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅସୁଭାଦିୱସେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବତା ୱୁତ୍ତା।

ଖନ୍ଧେହି ନ ୱିହଞ୍ଞତି ପରିୱିଦିତସଭାୱତ୍ତା। ୱିପସ୍ସକୋପି ହି ତେସଂ ୱିପରିଣାମଂ ନ ଦୁକ୍ଖମାପଜ୍ଜତି, ଖୀଣାସୱେସୁ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ତେ ହି ଆଯତିମ୍ପି ଖନ୍ଧେହି ନ ବାଧୀଯନ୍ତୀତି । କବଳୀକାରାହାରଂ ପରିଜାନାତୀତି ''ଆହାରସମୁଦଯା ରୂପସମୁଦଯୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୫୬-୫୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକରୂପେ ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହନ୍ତୋ ତସ୍ସ ସମୁଦଯଭୂତେ କବଳୀକାରାହାରେପି ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଯଂ ପହାନପରିଞ୍ଞା। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକରୂପଂ ପନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ କବଳୀକାରାହାରମ୍ପି ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଞାତପରିଞ୍ଞା। ତସ୍ସ ଚ ଉଦଯୱଯାନୁପସ୍ସୀ ହୋତୀତି ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ଚ ଯୋଜେତବ୍ବା। କାମରାଗଭୂତଂ ଅଭିଜ୍ଝଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥ''ନ୍ତି ଆହ। ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନାଯ ହି କାମରାଗପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି। କାମରାଗମୁଖେନ ୱା ସବ୍ବଲୋଭପ୍ପହାନଂ ୱଦତି। ''ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହାରପରିଜାନନେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଫସ୍ସପରିଜାନନଞ୍ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ସୁଖତ୍ତମେୱ ଭୱପତ୍ଥନା ହୋତୀତି ୱେଦନାଯ ତଣ୍ହଂ ପଜହନ୍ତୋ ଭୱୋଘଂ ଉତ୍ତରତି। ସବ୍ବଂ ୱେଦନଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ପରେନ ଅପୁବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦିତଂ, ସୁଖଂ ୱା ୱିନାସିତଂ ନ ପସ୍ସତି, ତତୋ ''ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ''ତିଆଦିଆଘାତୱତ୍ଥୁପ୍ପହାନତୋ ବ୍ଯାପାଦକାଯଗନ୍ଥଂ ଭିନ୍ଦତି। ''ସୁଖବହୁଲେ ସୁଗତିଭୱେ ସୁଦ୍ଧୀ''ତି ଗହେତ୍ୱା ଗୋସୀଲଗୋୱତାଦୀହି ସୁଦ୍ଧିଂ ପରାମସନ୍ତୋ ସୁଖପତ୍ଥନାୱସେନେୱ ପରାମସତୀତି ୱେଦନାଯ ତଣ୍ହଂ ପଜହନ୍ତୋ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ ନ ଉପାଦିଯତି। ମନୋସଞ୍ଚେତନା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋୱ, ସଞ୍ଞା ପନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରେ ଅନତ୍ତତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ମନୋସଞ୍ଚେତନାଯ ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତି ଏୱ, ତଞ୍ଚ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି ତୀରେତି ଚାତି ''ସଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖାରେ…ପେ… ପରିଜାନାତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱିଞ୍ଞାଣେ ଘନଗ୍ଗହଣଂ ହୋତୀତି ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା ତଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଅୱିଜ୍ଜୋଘଂ ଉତ୍ତରତି। ମୋହବଲେନେୱ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସଂ ହୋତୀତି ତଂ ପଜହନ୍ତୋ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସକାଯଗନ୍ଥଂ ଭିନ୍ଦତି।

''ଯଞ୍ଚ ଖୋ ଏତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱୁଚ୍ଚତି ଚିତ୍ତଂ ଇତିପି ମନୋ ଇତିପି ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଇତିପି, ତତ୍ରାସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ନାଲଂ ନିବ୍ବିନ୍ଦିତୁଂ, ନାଲଂ ୱିରଜ୍ଜିତୁଂ, ନାଲଂ ୱିମୁଚ୍ଚିତୁଂ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଦୀଘରତ୍ତଂହେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସ୍ସୁତୱତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅଜ୍ଝୋସିତଂ ମମାଯିତଂ ପରାମଟ୍ଠଂ 'ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୬୧) –

ୱଚନତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ଉପାଦିଯତୀତି ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ତଂ ନ ଉପାଦିଯତୀତି।

କମାଦିୱିନିଚ୍ଛଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୩୪। ଏୱଂ ଯା ଏକୱିଧାଦିନା ୱୁତ୍ତୱେଦନାନଂ ଭୂମିୱସେନ ଜାନିତବ୍ବତା, ତଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋ ଦସ୍ସିତତାଦିଜାନିତବ୍ବପ୍ପକାରଂ ୱତ୍ତୁମାହ ''ଅପିଚା''ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠୱିଧେନ ତତ୍ଥାତି ତତ୍ଥ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସତ୍ତୱିଧଭେଦେନେୱ ଯୋଜନା ଛବ୍ବିଧଭେଦେନ ଯୋଜନାଯ ସତି ଅଟ୍ଠୱିଧତ୍ତାଭାୱତୋ।

ପୂରଣତ୍ତମେୱ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସୱିଧତାପୂରଣତ୍ତମେୱ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ନୱୱିଧଭେଦେ ୱିଯ ନଯଦାନତ୍ଥଂ। କସ୍ମା? ତତ୍ଥ ନଯସ୍ସ ଦିନ୍ନତ୍ତା। ଭିନ୍ଦିତବ୍ବସ୍ସ ହି

ଭେଦନଂ ନଯଦାନଂ, ତଞ୍ଚ ତତ୍ଥ କତନ୍ତି। ଯଥା ଚ କୁସଲତ୍ତିକୋ, ଏୱଂ ''କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜା ୱେଦନା ଅତ୍ଥି ସୁଖା, ଅତ୍ଥି ଦୁକ୍ଖା''ତି ଇଦମ୍ପି ପୂରଣତ୍ଥମେୱାତି ଦୀପିତଂ ହୋତି ଅଟ୍ଠୱିଧଭେଦେ ନଯସ୍ସ ଦିନ୍ନତ୍ତା।

ପୁବ୍ବେ ଗହିତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଗହଣଂ ୱଡ୍ଢନଂ ଗହଣୱଡ୍ଢନୱସେନ, ନ ପୁରିମଗହିତେ ଠିତେ ଅଞ୍ଞୁପଚଯୱସେନ। ୱଡ୍ଢନ-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଛେଦନତ୍ଥୋ କେସୱଡ୍ଢନାଦୀସୁ ୱିଯାତି ପୁବ୍ବେ ଗହିତସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଛିନ୍ଦନଂ ୱଡ୍ଢନଂ, ଦୁକତିକାନଂ ଉଭଯେସଂ ୱଡ୍ଢନଂ ଉଭଯୱଡ୍ଢନଂ, ଉଭଯତୋ ୱା ପୱତ୍ତଂ ୱଡ୍ଢନଂ ଉଭଯୱଡ୍ଢନଂ, ତଦେୱ ଉଭତୋୱଡ୍ଢନକଂ, ତେନ ନଯନୀହରଣଂ ଉଭତୋୱଡ୍ଢନକନୀହାରୋ। ୱଡ୍ଢନକନଯୋ ୱା ୱଡ୍ଢନକନୀହାରୋ, ଉଭଯତୋ ପୱତ୍ତୋ ୱଡ୍ଢନକନୀହାରୋ ଉଭତୋୱଡ୍ଢନକନୀହାରୋ। ତତ୍ଥ ଦୁକମୂଲକତିକମୂଲକୌଭତୋୱଡ୍ଢନକେସୁ ଦୁୱିଧତିୱିଧଭେଦାନଂଯେୱ ହି ୱିସେସୋ। ଅଞ୍ଞେ ଭେଦା ଅୱିସିଟ୍ଠା, ତଥାପି ପଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦଜନନତ୍ଥଂ ଧମ୍ମୱିତକ୍କେନ ଞାତିୱିତକ୍କାଦିନିରତ୍ଥକୱିତକ୍କନିୱାରଣତ୍ଥଂ ଇମଞ୍ଚ ପାଠଇଂ ୱିତକ୍କେନ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମୁପସଂହିତପାମୋଜ୍ଜଜନନତ୍ଥଂ ଏକେକସ୍ସ ୱାରସ୍ସ ଗହିତସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନମୁଖଭାୱତୋ ଚ ଦୁୱିଧତିୱିଧଭେଦନାନତ୍ତୱସେନ ଇତରେପି ଭେଦା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖେସୁ ଏକସ୍ସ ୱିସେସେନ ଇତରେସମ୍ପି ୱିସିଟ୍ଠଭାୱତୋ। ନ କେୱଲଂ ଏକୱିଧୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଦୁୱିଧୋ ଚ। ନ ଚ ଏକଦୁୱିଧୋୱ, ଅଥ ଖୋ ତିୱିଧୋପି। ନାପି ଏକ…ପେ… ନୱୱିଧୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଦସୱିଧୋପୀତି ହି ଏୱଞ୍ଚ ତେ ଭେଦା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖା, ତସ୍ମା ଏକୋ ଭେଦୋ ୱିସିଟ୍ଠୋ ଅତ୍ତନା ଅପେକ୍ଖିଯମାନେ, ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନେ ଅଞ୍ଞଭେଦେ ୱିସେସେତୀତି ତସ୍ସ ୱସେନ ତେପି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ସତ୍ତୱିଧେନାତିଆଦଯୋ ଅଞ୍ଞପ୍ପଭେଦନିରପେକ୍ଖା କେୱଲଂ ବହୁପ୍ପକାରତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାତି ସବ୍ବେହି ତେହି ପକାରେହି ''ବହୁୱିଧେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେସୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମହାୱିସଯୋ ରାଜା ୱିଯ ସୱିସଯେ ଭଗୱାପି ମହାୱିସଯତାଯ ଅପ୍ପଟିହତୋ ଯଥା ଯଥା ଇଚ୍ଛତି, ତଥା ତଥା ଦେସେତୁଂ ସକ୍କୋତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣଯୋଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକେ ୱତ୍ୱା ତିକା ୱୁତ୍ତାତି ତିକା ଦୁକେସୁ ପକ୍ଖିତ୍ତାତି ଯୁତ୍ତଂ, ଦୁକା ପନ କଥଂ ତିକେସୁ ପକ୍ଖିତ୍ତାତି? ପରତୋ ୱୁତ୍ତେପି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ତିକେ ଅପେକ୍ଖକାପେକ୍ଖିତବ୍ବୱସେନ ଦୁକାନଂ ଯୋଜିତତ୍ତା।

କିରିଯମନୋଧାତୁ ଆୱଜ୍ଜନୱସେନ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ଆୱଜ୍ଜନା ପନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ନ ହୋତି। ନ ହି ସମାନୱୀଥିଯଂ ପଚ୍ଛିମୋ ଧମ୍ମୋ ପୁରିମସ୍ସ କୋଚି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ୱଦନ୍ତି ''ଆୱଜ୍ଜନୱେଦନାୱ ଚକ୍ଖୁସଙ୍ଘଟ୍ଟନାଯ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା''ତି, ତଞ୍ଚ ନ ଯୁତ୍ତଂ। ନ ହି ''ଚକ୍ଖୁରୂପପଟିଘାତୋ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସୋ''ତି କତ୍ଥଚି ସୁତ୍ତେ ୱା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ସୋ ଚ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସୋ ସିଯା, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସହଜାତାପି ୱେଦନା ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାତି ସା ଇଧ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ନ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବା ସିଯା। ପାଠଇଯଞ୍ଚ ''ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା ଅତ୍ଥି ଅବ୍ୟାକତା''ତି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ପୁନ ''ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ୱେଦନା''ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ – ଆୱଜ୍ଜନୱେଦନଂ ୱିନା ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ତଦୁପ୍ପାଦିକା ସା ତପ୍ପଯୋଜନତ୍ତା ପରିଯାଯେନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତାତି, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ପରତୋୱ ୱେଦନା ଲବ୍ଭନ୍ତି।

ଚତୁୱିଂସତିଭୂପ୍ପାଦୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ରୂପାରୂପାୱଚରାନଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ ତେସଂ ସଯମେୱ ମନୋଦ୍ୱାରଭୂତତ୍ତା। ସବ୍ବଭୱଙ୍ଗମନୋ ହି ମନୋଦ୍ୱାରଂ, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ଚ ତତୋ ଅନଞ୍ଞାତି। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଚତୁୱୀସତିୱିଧଭେଦେ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାଦିକୁସଲାଦୀନଂ ସମାନୱୀଥିଯଂ ଲବ୍ଭମାନତା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା, ପାଠଇଯଂ ପନ ଏକୂନୱୀସତିଚତୁୱୀସତିକା ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆଗତାତି ''ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅତ୍ଥି ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଅସଂକିଲେସିକୋ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରୋ''ତିଆଦିନା ନାନାୱୀଥିଗତାନଂ ଲବ୍ଭମାନତାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା କୁସଲତ୍ତିକସ୍ସପି ନାନାୱୀଥିଯଂ ଲବ୍ଭମାନତା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ସମାନୱୀଥିଯଂ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାଦିକତା ଏକନ୍ତିକାତି କତ୍ୱା ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନତା ଦସ୍ସିତା, ନ ପନ ଅସମାନୱୀଥିଯଂ ଲବ୍ଭମାନତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା। ତେନେୱ ''ତାନି ସତ୍ତୱିଧାଦୀସୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଠତ୍ୱା କଥେତୁଂ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ''ତି ଆହ। ନ ହି ସମାନୱୀଥିଯଂଯେୱ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିସମତିକ୍କମଭାୱନାହି ଲବ୍ଭମାନତା ହୋତି। ତିଧାପି ଚ ଲବ୍ଭମାନତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଠତ୍ୱା କଥେତୁଂ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଏତାନୀତି ଯଥାଦସ୍ସିତାନି କୁସଲାଦୀନି ଚିତ୍ତାନି ୱଦତି, ୱେଦନାନିଦ୍ଦେସେପି ଚ ଏତସ୍ମିଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ କଥେତୁଂ ସୁଖନ୍ତି ଚିତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୋ କତୋ। ତେନେୱ ପନ ଚିତ୍ତାନି ସତ୍ତୱିଧଭେଦେ ତିକଭୂମିୱସେନ, ଚତୁୱୀସତିୱିଧଭେଦେ ଦ୍ୱାରତିକୱସେନ, ତିଂସୱିଧଭେଦେ ଦ୍ୱାରଭୂମିୱସେନ, ବହୁୱିଧଭେଦେ ଦ୍ୱାରତିକଭୂମିୱସେନ ଦୀପିତାନୀତି ''ତେସୁ ଯତ୍ଥକତ୍ଥଚି ଠତ୍ୱା କଥେତୁଂ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କୁସଲାଦୀନଂ ଦୀପନା କାମାୱଚରାଦିଭୂମିୱସେନ କାତବ୍ବା, ତା ଚ ଭୂମିଯୋ ତିଂସୱିଧଭେଦେ ସଯମେୱାଗତା, ନ ଚ ସତ୍ତୱିଧଭେଦେ ୱିଯ ଦ୍ୱାରଂ ଅନାମଟ୍ଠଂ, ଅତିବ୍ଯତ୍ତା ଚ ଏତ୍ଥ ସମାନାସମାନୱୀଥୀସୁ ଲବ୍ଭମାନତାତି ତିଂସୱିଧେ…ପେ… ସୁଖଦୀପନାନି ହୋନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା ପନ ତିଂସୱିଧସ୍ମିଂଯେୱ ଠତ୍ୱା ଦୀପଯିଂସୁ, ନନୁ ଦ୍ୱାରତିକଭୂମୀନଂ ଆମଟ୍ଠତ୍ତା ବହୁୱିଧଭେଦେ ଠତ୍ୱା ଦୀପେତବ୍ବାନୀତି? ନ, ଦୀପେତବ୍ବଟ୍ଠାନାତିକ୍କମତୋ। ସତ୍ତୱିଧଭେଦୋ ହି ଦ୍ୱାରସ୍ସ

ଅନାମଟ୍ଠା ଦୀପନାଯ ଅଟ୍ଠାନଂ, ଚତୁୱୀସତିୱିଧଭେଦେ ଆମଟ୍ଠଦ୍ୱାରତିକା ନ ଭୂମିଯୋ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଠପିତା, ତିଂସୱିଧଭେଦେ ଆମଟ୍ଠଦ୍ୱାରଭୂମିଯୋ ୱୁତ୍ତା। ଯେ ଚ ଠପିତା, ତେ ତେହ ତିକା ଅପେକ୍ଖିତଦ୍ୱାରହିତା କେୱଲଂ ଭୂମୀହି ସହ ଦୀପେତବ୍ବାୱ। ତେନେଦଂ ଦୀପନାଯ ଠାନଂ, ତଦତିକ୍କମେ ପନ ଠାନାତିକ୍କମୋ ହୋତୀତି।

ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯାତି ଏତ୍ଥ ''ସଦ୍ଧଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଦାନଂ ଦେତୀ''ତିଆଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୩) ନାନାୱୀଥିଯଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଏକୱୀଥିଯଂ କୁସଲାଦୀନଂ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦଯୋ ତଦଭାୱେ ଅଭାୱତୋ ଜାତି ୱିଯ ଜରାମରଣସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଲେସେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ଇଧ ପନ ''କସିଣରୂପଦସ୍ସନହେତୁଉପ୍ପନ୍ନା ପରିକମ୍ମାଦିୱେଦନା ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା''ତି ୱକ୍ଖତି, ତସ୍ମା ନାନାୱୀଥିଯଂ ଗତାନି ଏତାନି ଚିତ୍ତାନି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ଲଦ୍ଧୁମାନାନୀତି ନ ଉପନିସ୍ସଯଲେସୋ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟି, ବଲୱବଲୱାନଂ ପନ ପରିକମ୍ମାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯାନଂ ସବ୍ବେସଂ ଆଦିଭୂତୋ ଉପନିସ୍ସଯୋ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟି। ''ୱାଲକୋଟି ନ ପଞ୍ଞାଯତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ହି ଆଦି, ଅୱଯୱୋ ୱା କୋଟି। କସିଣରୂପଦସ୍ସନତୋ ପଭୁତି ଚ କାମାୱଚରକୁସଲାଦୀନଂ ୱେଦନାନଂ ଉପନିସ୍ସଯୋ ପୱତ୍ତୋତି ତଂ ଦସ୍ସନଂ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟି। ପରିକମ୍ମାଦୀନି ୱିଯ ୱା ନ ବଲୱୌପନିସ୍ସଯୋ ଦସ୍ସନନ୍ତି ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯନ୍ତଭାୱେନ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିତା ୱୁତ୍ତା। ଘାନାଦିଦ୍ୱାରେସୁ ତୀସୁ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ଲଦ୍ଧୁମାନତ୍ତାଭାୱଂ ୱଦନ୍ତୋ ଇଧ ସମାନୱୀଥି ନ ଗହିତାତି ଦୀପେତି। ଦସ୍ସନସୱନାନି ୱିଯ ହି କସିଣପରିକମ୍ମାଦୀନଂ ଘାଯନାଦୀନି ଉପନିସ୍ସଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ତଦଲାଭୋ ଦୀପିତୋତି। ଯଦିପି ୱାଯୋକସିଣଂ ଫୁସିତ୍ୱାପି ଗହେତବ୍ବଂ, ପୁରିମେନ ପନ ସୱନେନ ୱିନା ତଂ ଫୁସନଂ ସଯମେୱ ମୂଲୂପନିସ୍ସଯୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିତା ନ ୱୁତ୍ତା।

ଅଜ୍ଝାସଯେନ ସମ୍ପୱତ୍ତିଗତୋ ଅଜ୍ଝାସଯସମ୍ପନ୍ନୋ, ସମ୍ପନ୍ନଜ୍ଝାସଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱଉପ୍ପଟିୱଉନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକଞ୍ଚେୱ ମହନ୍ତଞ୍ଚ ୱଉଂ, ପୁବ୍ବେ ୱା କତଂ ୱଉଂ, ପଚ୍ଛା କତଂ ପଟିୱଉଂ। ଏୱଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଆଦିମ୍ହି ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଆହ, ତତୋ ପରଂ ଉପ୍ପନ୍ନାନିପି ପନ କସିଣରୂପଦସ୍ସନକଲ୍ଯାଣମିତ୍ତଦସ୍ସନସଂୱେଗୱତ୍ଥୁଦସ୍ସନାଦୀନି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱାତି। ତେନ ତଦୁପନିସ୍ସଯଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଥାଭୂତସଭାୱାଦସ୍ସନଂ ଅସମପେକ୍ଖନା। ''ଅସ୍ମୀ''ତି ରୂପାଦୀସୁ ୱିନିବନ୍ଧସ୍ସ। ସଭାୱନ୍ତରାମସନୱସେନ ପରାମଟ୍ଠସ୍ସ, ପରାମଟ୍ଠୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣାଧିଗହଣୱସେନ ଅନୁ ଅନୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଧମ୍ମତାଯ ଥିରଭାୱକିଲେସସ୍ସ ଥାମଗତସ୍ସ, ଅପ୍ପହୀନକାମରାଗାଦିକସ୍ସ ୱା। ପରିଗ୍ଗହେ ଠିତୋତି ୱୀମଂସାଯ ଠିତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅସମପେକ୍ଖନାଯାତିଆଦିନା ମୋହାଦୀନଂ କିଚ୍ଚେନ ପାକଟେନ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ୱିଚାରଣା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ରୂପଦସ୍ସନେନ ଉପ୍ପନ୍ନକିଲେସସମତିକ୍କମୱସେନ ପୱତ୍ତା ରୂପଦସ୍ସନହେତୁକା ହୋତୀତି ''ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ନାମ ଜାତା''ତି ଆହ। ଏତ୍ଥ ଚ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ଚତୁଭୂମିକୱେଦନାଯ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଏୱ ପକାରନ୍ତରେନ କଥିତୋ, ତଥା ''ଭାୱନାୱସେନା''ତି ଏତ୍ଥ ଚ।

କଲାପସମ୍ମସନେନ ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି ଆରୋପେତ୍ୱା ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଦିକାଯ ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିଯା ଆଦିମ୍ହି ରୂପାରମ୍ମଣପରିଗ୍ଗହେନ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱା, ତଂମୂଲକଂ ୱା ସବ୍ବଂ ସମ୍ମସନଂ ଆଦିଭୂତେ ରୂପାରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତତୀତି କତ୍ୱା ଆହ ''ରୂପାରମ୍ମଣଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱା''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ନାମରୂପପରିଗ୍ଗହାଦି ସବ୍ବଂ ସମ୍ମସନଂ ଭାୱନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ରୂପାରମ୍ମଣଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱାତି ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଯଂ କିଞ୍ଚି। ଆରମ୍ମଣେନ ହି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଂ ଦସ୍ସେତୀତି। ଏୱଂ ''ରୂପାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ କିଲେସ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଦଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ କିଂନିସ୍ସିତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ୱିଯ ଯୋଜନାଯ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଆପୋଧାତୁଯା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ୱସେନ ମହାଭୂତନିସ୍ସିତତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଜାତି…ପେ… ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଭଯତୋ ଦିସ୍ସମାନାନଂ ଜାତିଆଦୀନଂ ବଲୱପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ତେସଂ ଭଯତୋ ଦସ୍ସନେନ ସହଜାତସ୍ସ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ, ତସ୍ସ ୱା ଦସ୍ସନସ୍ସ ଦ୍ୱାରଭୂତସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗମନୋସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ଧମ୍ମାରମ୍ମଣେତି ନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେ ଜାତିଆଦିଆରମ୍ମଣେୱ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ରାଗାଦିୱତ୍ଥୁଭୂତେ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣେ। ୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱେଦନାଦିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣେକଦେସସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହମୁଖେନ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣପରିଗ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତି।

ମନୋସମ୍ଫସ୍ସୋତି ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ଗହିତଂ, ତଦେୱ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସେୱ ଫଲଭାୱେନ ୱତ୍ତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ କାରଣଫଲସଙ୍କରଭାୱେନ ସୋତୂନଂ ସମ୍ମୋହଜନକତ୍ତାତି ଆହ ''ନ ହି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜନ୍ତି ନିଦ୍ଦିସିତୁ''ନ୍ତି, ନ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସେନ ସହଜାତଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱା। ଯସ୍ମା ୱା ଯଥା ''ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୪; ୩।୪୨୦, ୪୨୫-୪୨୬; ସଂ। ନି।

୪।୬୦) ୱଚନତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିସଯା ୱିଯ ୱିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଫସ୍ସସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ, ନ ତଥା ଫସ୍ସୋ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ, ତସ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିସଯା ୱିଯ ୱିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିୱଚନଂ ନ ଅରହତୀତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିଭାୱୋ ନ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୧୫୦। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦରୂପୱସେନ ତଂ ତଂ ସମୁଦାଯଂ ଏକେକଂ ଧମ୍ମଂ କତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚପଣ୍ଣାସ କାମାୱଚରଧମ୍ମେ’’ତି ଆହ। ରଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସାତିଆଦୀସୁ ରାଗାଦଯୋ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ସୀଲାଦଯୋ ଚ ପଞ୍ଚ ସଂୱରା ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବା, ସମ୍ମସନଂ ପନ ମନୋଦ୍ୱାରେ ଏୱ। ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସାଦିଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି ତତୋ ସତିସଂୱରୋ ଞାଣୱୀରିଯସଂୱରା ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବା। ପରିଗ୍ଗହୱଚନେନ ସମ୍ମସନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେୟେୱାତି ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ୱୁତ୍ତା।

ସମାନେ ଦେସିତବ୍ବେ ଦେସନାମତ୍ତସ୍ସ ପରିୱଟ୍ଟନଂ ପରିୱଟ୍ଟୋ। ତୀସୁପି ପରିୱଟ୍ଟେସୁ କତ୍ଥଚି କିଞ୍ଚି ଊନଂ ଅଧିକଂ ୱା ନତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଏକୋୱ ପରିଚ୍ଛେଦୋ’’ତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୨। ଆଯତନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୫୨।ୱିସେସତୋତି ଆଯତନ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ୱିଯ ଅସାଧାରଣତୋ ଚକ୍ଖାଦିସଦ୍ଦତ୍ଥତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସ୍ସାଦେତୀତି ଚକ୍ଖତି-ସଦ୍ଦୋ ''ମଧୁଂ ଚକ୍ଖତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଚକ୍ଖତୀ''ତି ରସସାଯନତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ତସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ''ଚକ୍ଖୁଂ ଖୋ, ମାଗଣ୍ଡିଯ, ରୂପାରାମଂ ରୂପରତଂ ରୂପସମ୍ମୁଦିତ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨। ୨୦୯) ୱଚନତୋ ଚକ୍ଖୁ ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେତି। ସତିପି ସୋତାଦୀନଂ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାଦିରତିଭାୱେ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା ଚକ୍ଖୁମ୍ହିଯେୱ ଚକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତତି ପଦୁମାଦୀସୁ ପଙ୍କଜାଦିସଦ୍ଦା ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିଭାୱେତି ଚାତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସିଦ୍ଧସ୍ସ ଚକ୍ଖତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ଚକ୍ଖତୀତି ହି ଆଚିକ୍ଖତି, ଅଭିବ୍ୟତ୍ତଂ ୱଦତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନଯନସ୍ସ ଚ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ସମୱିସମୱିଭାୱନମେୱ ଆଚିକ୍ଖନନ୍ତି କତ୍ୱା ଆହ ''ୱିଭାୱେତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ୱା ଧାତୂନଂ ୱିଭାୱନତ୍ଥତା ଚକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ରତ୍ତଦୁଟ୍ଠାଦିକାଲେସୁ କକଣ୍ଟକରୂପଂ ୱିଯ ଉଦରୂପଂ ୱିଯ ଚ ୱଣ୍ଣୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଂ ହଦଯଙ୍ଗତଭାୱଂ ରୂପଯତି ରୂପମିୱ ପକାସଂ କରୋତି, ସୱିଗ୍ଗହମିୱ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିତ୍ଥାରଣଂ ୱା ରୂପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ୱିତ୍ଥାରଣଞ୍ଚ ପକାସନମେୱାତି ଆହ ''ପକାସେତୀ''ତି। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ୱା ଧାତୂନଂ ପକାସନତ୍ଥୋଯେୱ ରୂପ-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ୱଣ୍ଣୱାଚକସ୍ସ ରୂପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ରୂପଯତୀତି ନିବ୍ବଚନଂ, ରୂପୱାଚକସ୍ସ ରୁପ୍ପତୀତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ।

ଉଦାହରୀଯତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି-ଅତ୍ଥେ ୱଚନମେୱ ଗହିତଂ ସିଯା, ନ ଚ ୱଚନ-ସଦ୍ଦୋଯେୱ ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଦୋ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବୋପି ସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋତି ସପ୍ପତୀତି ସକେହି ପଚ୍ଚଯେହି ସପ୍ପୀଯତି ସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱଂ ଗମୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୂଚଯତୀତି ଅତ୍ତନୋ ୱତ୍ଥୁଂ ଗନ୍ଧୱସେନ ଅପାକଟଂ ''ଇଦଂ ସୁଗନ୍ଧଂ ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧ''ନ୍ତି ପକାସେତି, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱା ପୁପ୍ଫାଦିୱତ୍ଥୁଂ ''ଏତ୍ଥ ପୁପ୍ଫଂ ଅତ୍ଥି ଚମ୍ପକାଦି, ଫଲମତ୍ଥି ଅମ୍ବାଦୀ''ତି ପେସୁଞ୍ଞଂ କରୋନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରସଗ୍ଗହଣମୂଲକତ୍ତା ଆହାରଜ୍ଝୋହରଣସ୍ସ ଜୀୱିତହେତୁମ୍ହି ଆହାରରସେ ନିନ୍ନତାଯ ଜୀୱିତଂ ଅୱ୍ହାଯତୀତି ଜିୱ୍ହା ୱୁତ୍ତା ନିରୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ। କୁଚ୍ଛିତାନଂ ସାସୱଧମ୍ମାନଂ ଆଯୋତି ୱିସେସେନ କାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ ଅନୁତ୍ତରିଯହେତୁଭାୱଂ ଅନାଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ କାମରାଗନିଦାନକମ୍ମଜନିତେସୁ କାମରାଗସ୍ସ ଚ ୱିସେସପଚ୍ଚଯେସୁ ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯେସୁ କାଯସ୍ସ ୱିସେସତରସାସୱପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ତେନ ହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତା ସତ୍ତା ମେଥୁନମ୍ପି ସେୱନ୍ତି। ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୋତି ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯୱତ୍ଥୁକା ୱା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ବଲୱକାମାସୱାଦିହେତୁଭାୱତୋ ୱିସେସେନ ''ସାସୱା''ତି ୱୁତ୍ତା, ତେସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତନୋ ଲକ୍ଖଣଂ ଧାରଯନ୍ତୀତି ଯେ ୱିସେସଲକ୍ଖଣେନ ଆଯତନସଦ୍ଦପରା ୱତ୍ତବ୍ବା, ତେ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ତଥା ୱୁତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞେ ମନୋଗୋଚରଭୂତା ଧମ୍ମା ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣେନେୱ ଏକାଯତନତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ୱଠଆରିକୱତ୍ଥାରମ୍ମଣମନନସଙ୍ଖାତେହି ୱିସଯୱିସଯିଭାୱେହି ପୁରିମାନି ପାକଟାନୀତି ତଥା ଅପାକଟା ଚ ଅଞ୍ଞେ ମନୋଗୋଚରା ନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ନ ଧାରେନ୍ତୀତି ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନତ୍ଥୋ ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋତି।

ୱାଯମନ୍ତୀତି ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତିଚ୍ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ ଆଯତନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଆଯତନନ୍ତି ଅଧିକରଣତ୍ଥୋ ଆଯତନ-ସଦ୍ଦୋ, ଦୁତିଯତତିଯେସୁ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋ। ତେ ଚାତି ଚିତ୍ତଚେତସିକଧମ୍ମେ। ତେ ହି ତଂତଂଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣେସୁ ଆଯନ୍ତି ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆଯାତି। ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତୀତି ପୁବ୍ବେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଲୀନାନି ଅପାକଟାନି ପୁବ୍ବନ୍ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପସାରେନ୍ତି ପାକଟାନି କରୋନ୍ତି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ଆଯତନ-ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥଂ ୱତ୍ତୁଂ ''ଅପିଚା''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତଂ ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ମନୋ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ନେସଂ ଦ୍ୱାରଭାୱୋ ନିସ୍ସଯଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥତୋତି ୱଚନତ୍ଥତୋ, ନ ୱଚନୀଯତ୍ଥତୋ। ୱଚନତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ ''ଚକ୍ଖତୀ''ତିଆଦିନା, ନ ୱଚନୀଯତ୍ଥୋ ''ଯଂ ଚକ୍ଖୁ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ପସାଦୋ''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୫୯୭) ୱିଯାତି।

ତାୱତ୍ୱତୋତି ଅନୂନାଧିକଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱାଦସାଯତନୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱା ଅଧିକଭାୱତୋ ଚୋଦନା ନତ୍ଥି, ସଲକ୍ଖଣଧାରଣଂ ପନ ସବ୍ବେସଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଊନଚୋଦନା ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଚକ୍ଖାଦଯୋପି ହୀ''ତିଆଦି। ଅସାଧାରଣନ୍ତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଅସାଧାରଣଂ। ସତିପି ଅସାଧାରଣାରମ୍ମଣଭାୱେ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଦ୍ୱାରଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା ଧମ୍ମାଯତନେ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭାୱେହି ୱା ଅସାଧାରଣତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଅସାଧାରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯେଭୁଯ୍ୟସହୁପ୍ପତ୍ତିଆଦୀହି ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମାଦିଅଯୁତ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକେସୁ ହୀତି ଏତେନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଭାୱେନ ୱିସଯିଭାୱେନ ଚ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ ପଠମଂ

ଦେସେତବ୍ବଂ ଦସ୍ସେତି। ତେସୁ ହି ପଠମଂ ଦେସେତବ୍ବେସୁ ପାକଟତ୍ତା ପଠମତରଂ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଦେସିତନ୍ତି। ତତୋ ଘାନାଯତନାଦୀନୀତି ଏଵଂ ବହୂପକାରତ୍ତାଭାଵେନ ଚକ୍ଖୁସୋତେହି ପୁରିମତରଂ ଅଦେସେତବ୍ବାନି ସହ ଵତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଏକେନ କମେନ ଦେସେତବ୍ବାନୀତି ଘାନାଦିକ୍କମେନ ଦେସିତାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଞ୍ଞଥାପି ହି ଦେସିତେସୁ ନ ନ ସକ୍କା ଚୋଦେତୁଂ, ନ ଚ ସକ୍କା ସୋଧେତବ୍ବାନି ନ ଦେସେତୁନ୍ତି। ଗୋଚରୋ ଵିସଯୋ ଏତସ୍ସାତି ଗୋଚରଵିସଯୋ, ମନୋ। କସ୍ସ ପନ ଗୋଚରୋ ଏତସ୍ସ ଵିସଯୋତି? ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି। ଵିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣଵଵତ୍ଥାନତୋତି ଏତେନ ଚ ଚକ୍ଖାଦିଅନନ୍ତରଂ ରୂପାଦିଵଚନସ୍ସ କାରଣମାହ।

ପଚ୍ଚଯଭେଦୋ କମ୍ମାଦିଭେଦୋ। ନିରଯାଦିକୋ ଅପଦାଦିଗତିନାନାକରଣଞ୍ଚ ଗତିଭେଦୋ। ହତ୍ଥିଅସ୍ସାଦିକୋ ଖତ୍ତିଯାଦିକୋ ଚ ନିକାଯଭେଦୋ। ତଂତଂସତ୍ତସନ୍ତାନଭେଦୋ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋ। ଯା ଚ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଵତ୍ଥୂନଂ ଅନନ୍ତଭେଦତା ଵୁତ୍ତା, ସୋଯେଵ ହଦଯଵତ୍ଥୁସ୍ସ ଚ ଭେଦୋ ହୋତି। ତତୋ ମନାଯତନସ୍ସ ଅନନ୍ତପ୍ପଭେଦତା ଯୋଜେତବ୍ବା ଦୁକ୍ଖାପଟିପଦାଦିତୋ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆଦିଭେଦତୋ ଚ। ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ଵିପସ୍ସନା ଵୁତ୍ତାତି ଵିପସ୍ସନୁପଗମନଞ୍ଚ ଵିଞ୍ଞାଣଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକାସୀତିଭେଦତା ମନାଯତନସ୍ସ ଵୁତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସଵସେନ। ନୀଲଂ ନୀଲସ୍ସେଵ ସଭାଗଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଵିସଭାଗଂ, ଏଵଂ କୁସଲସମୁଟ୍ଠାନାଦିଭେଦେସୁ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେଭୂମକଧମ୍ମାରମ୍ମଣଵସେନାତି ପୁବ୍ବେ ଵୁତ୍ତଂ ଚକ୍ଖାଦିଵଜ୍ଜଂ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ।

ସପରିପ୍ଫନ୍ଦକିରିଯାଵସେନ ଈହନଂ ଈହା। ଚିନ୍ତନଵସେନ ବ୍ୟାପାରକରଣଂ ବ୍ୟାପାରୋ। ତତ୍ଥ ବ୍ୟାପାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ନ ହି ଚକ୍ଖୁ ରୂପାଦୀନଂ ଏଵଂ ହୋତୀ''ତି। ଈହଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ନ ଚ ତାନୀ''ତିଆଦି। ଉଭଯମ୍ପି ପନ ଈହା ଚ ହୋତି ବ୍ୟାପାରୋ ଚାତି ଉପ୍ପଟିପାଟିଵଚନଂ। ଧମ୍ମତାଵାତି ସଭାଵୋଵ, କାରଣସମତ୍ଥତା ଵା। ଈହାବ୍ୟାପାରରହିତାନଂ ଦ୍ୱାରାଦିଭାଵୋ ଧମ୍ମତା। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ ଯନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଯସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମସ୍ମିଂ ସମ୍ବନ୍ଧଵିସେସନଂ ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ। ''ସୁଞ୍ଞୋ ଗାମୋତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଛନ୍ନେତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ ଆଯତନାନଂ ଅଧିଵଚନ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୩୮) ଵଚନତୋ ସୁଞ୍ଞଗାମୋ ଵିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଅନ୍ନପାନସମୋହିତନ୍ତି ଗହିତେ ସୁଞ୍ଞଗାମେ ଯଞ୍ଞଦେଵ ଭାଜନଂ ପରାମସୀଯତି, ତଂ ତଂ ରିତ୍ତକଂଯେଵ ପରାମସୀଯତି, ଏଵଂ ଧୁଵାଦିଭାଵେନ ଗହିତାନି ଉପପରିକ୍ଖିଯମାନାନି ରିତ୍ତକାନେଵ ଏତାନି ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି। ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱାରେସୁ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପାଦକଭାଵେନ ରୂପାଦୀନି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅଭିଘାତକାନୀତି ଵୁତ୍ତାନି। ଅହିସୁସୁମାରପକ୍ଖିକୁକ୍କୁରସିଙ୍ଗାଲମକ୍କଟା ଛ ପାଣକା। ଵିସମବିଲାକାସଗାମସୁସାନଵନାନି ତେସଂ ଗୋଚରା। ତତ୍ଥ ଵିସମାଦିଅଜ୍ଝାସଯେହି ଚକ୍ଖାଦୀହି ଵିସମଭାଵବିଲାକାସଗାମସୁସାନସନ୍ନିସ୍ସିତସଦିସୁପାଦିନ୍ନଧମ୍ମଵନଭାଵେହି ଅଭିରମିତତ୍ତା ରୂପାଦୀନମ୍ପି ଵିସମାଦିସଦିସତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ହୁତ୍ୱା ଅଭାଵଟ୍ଠେନାତି ଇଦଂ ଇତରେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ସଙ୍ଗହକତ୍ତା ଵିସୁଂ ଵୁତ୍ତଂ। ହୁତ୍ୱା ଅଭାଵାକାରୋ ଏଵ ହି ଉପ୍ପାଦଵଯତ୍ତାକାରାଦଯୋତି। ତତ୍ଥ ହୁତ୍ୱାତି ଏତେନ ପୁରିମନ୍ତଵିଵିତ୍ତତାପୁବ୍ବକଂ ମଜ୍ଝେ ଵିଜ୍ଜମାନତଂ ଦସ୍ସେତି, ତଂ ଵତ୍ୱା ଅଭାଵଵଚନେନ ମଜ୍ଝେ ଵିଜ୍ଜମାନତାପୁବ୍ବକଂ, ଅପରନ୍ତେ ଅଵିଜ୍ଜମାନତଂ, ଉଭଯେନପି ସଦା ଅଭାଵୋ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ସଭାଵଵିଜହନଂ ଵିପରିଣାମୋ, ଜରାଭଙ୍ଗେହି ଵା ପରିଵତ୍ତନଂ, ସନ୍ତାନଵିକାରାପତ୍ତି ଵା। ସଦା ଅଭାଵେପି ଚିରଟ୍ଠାନଂ ସିଯାତି ତଂନିଵାରଣତ୍ଥଂ ''ତାଵକାଲିକତୋ''ତି ଆହ। ଉପ୍ପାଦଵଯଞ୍ଞଥତ୍ତରହିତଂ ନିଚ୍ଚଂ, ନ ଇତରଥାତି ନିଚ୍ଚପଟିକ୍ଖେପତୋ ଅନିଚ୍ଚଂ, ନିଚ୍ଚପଟିପକ୍ଖତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଜାତିଧମ୍ମତାଦୀହି ଅନିଚ୍ଚତା ପଟିପୀଳନଂ। ପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନାତି ଚ ଯସ୍ସ ତଂ ପଵତ୍ତତି, ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ପଟିପୀଳନତୋ, ସଯଂ ଵା ଜରାଦୀହି ପଟିପୀଳନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିତ୍ତଟ୍ଠିତିକସ୍ସପି ଅତ୍ତନୋ ଵିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପାଦାଦୀହି ଅଭିଣ୍ହଂ ସମ୍ପଟିପୀଳନତ୍ତା ''ଅଭିଣ୍ହସମ୍ପଟିପୀଳନତୋ''ତି ପୁରିମଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ ଵିସେସେତ୍ୱା ଵଦତି, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପୀଳନତୋ ଦୁକ୍ଖମଂ। ସୁଖପଟିପକ୍ଖଭାଵତୋ ଦୁକ୍ଖଂ ସୁଖଂ ପଟିକ୍ଖିପତି ନିଵାରେତି, ଦୁକ୍ଖଵଚନଂ ଵା ଅତ୍ଥତୋ ସୁଖଂ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଆହ ''ସୁଖପଟିକ୍ଖେପତୋ''ତି।

ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଵସଵତ୍ତନକୋ, ନାପି ଇଦଂ ଵସଵତ୍ତନକନ୍ତି ଅଵସଵତ୍ତନକଂ, ଅତ୍ତନୋ ପରସ୍ମିଂ ପରସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତନି ଵସଵତ୍ତନଭାଵୋ ଵା ଵସଵତ୍ତନକଂ, ତଂ ଏତସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି ଅଵସଵତ୍ତନକଂ, ଅଵସଵତ୍ତନକସ୍ସ ଅଵସଵତ୍ତନକୋ ଵା ଅତ୍ଥୋ ସଭାଵୋ ଅଵସଵତ୍ତନକଟ୍ଠୋ, ଇଦଞ୍ଚ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ। ତେନାତି ପରସ୍ସ ଅତ୍ତନି ଵସଵତ୍ତନାକାରେନ ସୁଞ୍ଞଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ ସୁଞ୍ଞତୋତି ଏତସ୍ସେଵ ଵିସେସନଂ ''ଅସ୍ସାମିକତୋ''ତି। ଅଥ ଵା ''ଯସ୍ମା ଵା ଏତଂ… ପେ… ମା ପାପୁଣାତୂ''ତି ଏଵଂ ଚିନ୍ତଯମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ତୀସୁ ଠାନେସୁ ଵସଵତ୍ତନଭାଵୋ ନତ୍ଥି, ସୁଞ୍ଞଂ ତଂ ତେନ ଅତ୍ତନୋଯେଵ ଵସଵତ୍ତନାକାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଇଦଂ କସ୍ସଚି କାମକାରିଯଂ, ନାପି ଏତସ୍ସ କିଞ୍ଚି କାମକାରିଯଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅକାମକାରିଯଂ। ଏତେନ ଅଵସଵତ୍ତନତ୍ଥଂ ଵିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି।

ଵିଭଵଗତି ଵିନାସଗମନଂ। ସନ୍ତତିଯଂ ଭଵନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଯେଵ ଭଵସଙ୍କନ୍ତିଗମନଂ। ସନ୍ତତିଯା ଯଥାପଵତ୍ତାକାରଵିଜହନଂ ପକତିଭାଵଵିଜହନଂ। ''ଚକ୍ଖୁ ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତେ ଚକ୍ଖୁଅନିଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦାନଂ ଏକତ୍ଥତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚାନଂ ସେସଧମ୍ମାନମ୍ପି ଚକ୍ଖୁଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଏଦିସ୍ସା ଚୋଦନାଯ ନିଵାରଣତ୍ଥଂ

ୱିସେସସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱାଚକାନଞ୍ଚ ସଦ୍ଦାନଂ ଏକଦେସସମୁଦାଯବୋଧନୱିସେସଂ ଦୀପେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିମାହ।

କିଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଚାରଂ କଥେନ୍ତେନ କିଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘କତମା ଚାନନ୍ଦ, ଅନତ୍ତସଞ୍ଞା? ଇଧାନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁ ଅରଞ୍ଞଗତୋ ୱା ରୁକ୍ଖମୂଲଗତୋ ୱା ସୁଞ୍ଞାଗାରଗତୋ ୱା ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି ‘ଚକ୍ଖୁ ଅନତ୍ତା’ତି…ପେ… ‘ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’ତି। ଇତି ଇମେସୁ ଛସୁ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରେସୁ ଆଯତନେସୁ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୬୦) ଅୱିସେସେସୁ ଆଯତନେସୁ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତାତି କାରଣଭୂତାନଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ, ଫଲଭୂତାନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ କାରଣଫଲମତ୍ତତାଯ ଅନତ୍ତତାଯ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନତ୍ଥାଯ ଆଯତନଦେସନାତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ…ପେ… ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି। ଯଦିପି ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣାନି ଏତ୍ଥ ଦସ୍ସିତାନି, ତେହି ଚ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମେୱ ୱିସେସେନ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱେତି ଚାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ସମାପନତ୍ଥୋ। ଇଚ୍ଚସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଯଥାସମାପିତସ୍ସ ଆରୋପେତବ୍ବଦୋସସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଏୱନ୍ତି ‘‘ଚକ୍ଖୁ ଅତ୍ତା’’ତି ଏୱଂ ୱାଦେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଚ୍ଚସ୍ସାତି ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଇତି ୱଦନ୍ତସ୍ସା’’ତି ପରୱାଦିସ୍ସ ଦୋସଲକ୍ଖଣାକାରନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଏୱନ୍ତି ଦୋସଗମନପ୍ପକାରନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ରୂପେ ଅତ୍ତନି ‘‘ଏୱଂ ମେ ରୂପଂ ହୋତୂ’’ତି ଅତ୍ତନିଯେ ୱିଯ ସାମିନିଦ୍ଦେସାପତ୍ତୀତି ଚେ? ନ, ‘‘ମମ ଅତ୍ତା’’ତି ଗହିତତ୍ତା। ‘‘ମମ ଅତ୍ତା’’ତି ହି ଗହିତଂ ରୂପଂ ୱସୱତ୍ତିତାଯ ‘‘ଏୱଂ ମେ ହୋତୂ’’ତି ଇଚ୍ଛିଯମାନଞ୍ଚ ତଥେୱ ଭୱେଯ୍ୟ, ଇଚ୍ଛତୋପି ହି ତସ୍ସ ରୂପସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ତା ଅୱସୱତ୍ତି ଚାତି। ଆବାଧାଯାତି ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖେନ। ପଞ୍ଞାପନନ୍ତି ପରେସଂ ଞାପନଂ। ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱିସଯତ୍ତା ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଦୀପକାନଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଅୱିସଯତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି।

ଏୱଂ ପନ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାପନତା ଏତେସଂ ଦୁରୂପଟ୍ଠାନତାଯ ହୋତୀତି ତେସଂ ଅନୁପଟ୍ଠହନକାରଣଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇମାନି ପନା’’ତିଆଦି। ଠାନାଦୀସୁ ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭିଣ୍ହସମ୍ଫୁଟ୍ଠପୀଠଅନସ୍ସ। ଧାତୁମତ୍ତତାଯ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ସମୂହତୋ ୱିନିବ୍ଭୁଜନଂ ନାନାଧାତୁୱିନିବ୍ଭୋଗୋ। ଘନେନାତି ଚତ୍ତାରିପି ଘନାନି ଘନଭାୱେନ ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ୱଦତି। ପଞ୍ଞାଯେୱ ସନ୍ତତିୱିକୋପନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯାଥାୱସରସତୋତି ଅୱିପରୀତସଭାୱତୋ। ସଭାୱୋ ହି ରସିଯମାନୋ ଅୱିରଦ୍ଧପଟିୱେଧେନ ଅସ୍ସାଦିଯମାନୋ ‘‘ରସୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନିଚ୍ଚାଦୀହି ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱଚନଂ ରୁପ୍ପନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତରୂପାଦିଗ୍ଗହଣତୋ ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାଦିଗ୍ଗହଣସ୍ସ ସବ୍ଭାୱା। ନ ହି ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦମତ୍ତେନ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି ହୋତି, ଅନିଚ୍ଚାଦଯୋ ଚ ରୂପାଦୀନଂ ଆକାରା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେ ପନାକାରା ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନା ରୂପାଦୀନଂ ଆକାରମତ୍ତାଯେୱାତି କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ (ଧ॰ ସ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୩୫୦) ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣିକୱିପସ୍ସନାଯ ଖନ୍ଧାରମ୍ମଣତା ୱୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯମତ୍ତେ ଠାତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ନାତିଧାୱିତୁଂ। ‘‘ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା’’ତି ନ ଗଣ୍ହାତି, ତଥା ଦୁକ୍ଖାଦିଗ୍ଗହଣେ ଇତରସ୍ସାଗହଣଂ। ଅନିଚ୍ଚାଦିଗ୍ଗହଣାନି ଚ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିନିୱତ୍ତନକାନି ସଦ୍ଧାସମାଧିପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାଧିକାନି ତିୱିଧୱିମୋକ୍ଖମୁଖଭୂତାନି। ତସ୍ମା ଏତେସଂ ଆକାରାନଂ ପରିଗ୍ଗଯ୍ହମାନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିସେସୋ ଚ ଅତ୍ଥୀତି ତୀଣି ଲକ୍ଖଣାନି ୱୁତ୍ତାନି।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୬୭। ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦକଥା ଅଭିଧମ୍ମକଥାତି ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱିଯ ପଚ୍ଚଯଯୁଗଳୱସେନ ଅକଥେତ୍ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରୱସେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନି ଆଯତନାନି ଅକୋକାରତୋ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ କଥିତାନି। ଆଗମ୍ମାତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେହି ନିବ୍ବିନ୍ଦସ୍ସ ୱିସଙ୍ଖାରନିନ୍ନସ୍ସ ଗୋତ୍ରଭୁନା ୱିୱଟ୍ଟିତମାନସସ୍ସ ମଗ୍ଗେନ ସଚ୍ଛିକରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଚ୍ଛିକିରିଯମାନଞ୍ହି ତଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭୂତଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭୂତେ ଚ ତମ୍ହି ପରମସ୍ସାସଭାୱେନ ୱିନିମୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଚ ଗତିଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠାନଭୂତେ ପତିଟ୍ଠାଯ ଖଯସଙ୍ଖାତୋ ମଗ୍ଗୋ ରାଗାଦଯୋ ଖେପେତୀତି ତଂସଚ୍ଛିକରଣାଭାୱେ ରାଗାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧଗମନାଭାୱା ‘‘ତଂ ଆଗମ୍ମ ରାଗାଦଯୋ ଖୀଯନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁତ୍ତତୋ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାତି ସୁତ୍ତପଦାନି ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା। ଅଞ୍ଞୋ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ମାତରଂ ପିତରଂ ହନ୍ତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ॰ ପ॰ ୨୯୪-୨୯୫) ୱିଯ ଆହରିତବ୍ବୋ, ନହି ସୁତ୍ତପଦେହେୱ ନୀତୋ ଅତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏକଂ ନାନନ୍ତି ଚୁଣ୍ଣିତଂ ଖୁଦ୍ଦକଂ ୱା କରଣଂ, ଚୁଣ୍ଣୀକରଣନ୍ତି ଅବହୁମାନେନ ୱଦତି। ନ ତ୍ୱଂ ଏକଂ ନାନଂ ଜାନାସୀତି କିଂ ଏତ୍ତକଂ ତ୍ୱମେୱ ନ ଜାନାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଞାତେତି ‘‘ଯଦିପି ପୁବ୍ବେ ନ ଞାତଂ, ଅଧୁନାପି ଞାତେ ନନୁ ସାଧୁ ହୋତୀ’’ତି ଅତ୍ତନୋ ଜାନନଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ୱିକ୍ଖେପଂ କରୋନ୍ତଂ ନିବନ୍ଧତି। ୱିଭଜିତ୍ୱାତି ଅକ୍ଖରତ୍ଥମତ୍ତେ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ଲୀନଂ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ନୀହରିତ୍ୱା କଥେନ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଗାଦୀନଂ ଖଯୋ ନାମ ଅଭାୱମତ୍ତୋ, ନ ଚ ଅଭାୱସ୍ସ ବହୁଭାୱୋ ଅତ୍ଥି ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱତ୍ତାତି ୱଦନ୍ତସ୍ସ ୱଚନପଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥଂ ପୁଚ୍ଛତି ‘‘ରାଗକ୍ଖଯୋ ନାମ ରାଗସ୍ସେୱ ଖଯୋ’’ତିଆଦି। ଯଦି ହି ରାଗକ୍ଖଯୋ ଦୋସାଦୀନଂ ଖଯୋ ନ ହୋତି, ଦୋସକ୍ଖଯାଦଯୋ ଚ ରାଗାଦୀନଂ ଖଯା, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସିଟ୍ଠା ଭିନ୍ନା ଆପନ୍ନା ହୋନ୍ତୀତି ବହୁନିବ୍ବାନତା

ଆପନ୍ନା ଏୱ ହୋତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଓିସେସୋ ଚ ନାମ ନିସ୍ସଭାୱସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି ସସଭାୱତା ଚ ନିବ୍ବାନସ୍ସ। ନୱ ତଣ୍ହାମୂଲକା ‘‘ତଣ୍ହଂ ପଟିଚ୍ଚ ପରିଯେସନା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୦୩; ୩।୩୫୯; ଅ। ନି। ୯।୨୩; ୱିଭ। ୯୬୩) ଆଦଯୋ, ତେସୁ ପରିଯେସନାଦଯୋ ଚ ପରିଯେସନାଦିକରକିଲେସା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଦିଯଡ୍ଢକିଲେସସହସ୍ସଂ ନିଦାନକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଓଳାରିକତାଯ କାରେତବ୍ବୋତି ଅତିସୁଖୁମସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଓଳାରିକଭାୱଦୋସାପତ୍ତିଯା ବୋଧେତବ୍ବୋ, ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ ୱା। ୱଦନ୍ତି ଉପାଦିନ୍ନକଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ ମେଥୁନଂ। ଅଚ୍ଛାଦୀନମ୍ପି ନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତା, ନନୁ ‘‘କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧୋ ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ କିଲେସାନଂ ୱିନାସୋ କଞ୍ଚି କାଲଂ ଅପ୍ପତ୍ୱତ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ନ ହୋତୀତି? ନ, ଅଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ। ଅଚ୍ଚନ୍ତାପୱତ୍ତି ହି କଞ୍ଚି କାଲଞ୍ଚ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ଅଭାୱୋଯେୱାତି ନତ୍ଥି ୱିସେସୋ। ସୱିସେସଂ ୱା ୱଦନ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତା ଆପଜ୍ଜତୀତି। ତିରଚ୍ଛାନଗତେହିପି ପାପୁଣିତବ୍ବତ୍ତା ତେସମ୍ପି ପାକଟଂ ପିଳନ୍ଧନଂ ୱିଯ ଓଳାରିକଂ ଥୂଲଂ। କେୱଲଂ ପନ କଣ୍ଣେ ପିଳନ୍ଧିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ପିଳନ୍ଧନତୋପି ୱା ଥୂଲତ୍ତା ନ ସକ୍କାତି ଉପ୍ପଣ୍ଡେନ୍ତୋ ୱିଯ ନିଗ୍ଗଣ୍ହାତି।

ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣକରଣେନ ଗୋତ୍ରଭୁକ୍ଖଣେ କିଲେସକ୍ଖଯପ୍ପତ୍ତି ପନସ୍ସ ଆପନ୍ନାତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ ‘‘ତ୍ୱଂ ଅଖୀଣେସୁଯେୱା’’ତିଆଦି। ନନୁ ଆରମ୍ମଣକରଣମତ୍ତେନ କିଲେସକ୍ଖଯୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଚିତ୍ତଞ୍ହି ଅତୀତାନାଗତାଦିସବ୍ବଂ ଆଲମ୍ବେତି, ନ ନିପ୍ଫନ୍ନମେୱାତି ଗୋତ୍ରଭୁପି ମଗ୍ଗେନ କିଲେସାନଂ ଯା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତା କାତବ୍ବା, ତଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତିସ୍ସତୀତି? ନ, ଅପ୍ପତ୍ତନିବ୍ବାନସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଞାଣାଭାୱତୋ। ନ ହି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମା ୱିଯ ନିବ୍ବାନଂ, ତଂ ପନ ଅତିଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଅପ୍ପତ୍ତେନ ଆଲମ୍ବିତୁଂ ନ ସକ୍କା। ତସ୍ମା ତେନ ଗୋତ୍ରଭୁନା ପତ୍ତବ୍ବେନ ତିକାଲିକସଭାୱାତିକ୍କନ୍ତଗମ୍ଭୀରଭାୱେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, କିଲେସକ୍ଖଯମତ୍ତଂ ୱା ଇଚ୍ଛତୋ ଗୋତ୍ରଭୁତୋ ପୁରେତରଂ ନିପ୍ଫନ୍ନେନ କିଲେସକ୍ଖଯେନ। ତେନାହ ‘‘ତ୍ୱଂ ଅଖୀଣେସୁଯେୱ କିଲେସେସୁ କିଲେସକ୍ଖଯଂ ନିବ୍ବାନଂ ପଞ୍ଞପେସୀ’’ତି। ଅପ୍ପତ୍ତକିଲେସକ୍ଖଯାରମ୍ମଣକରଣେ ହି ସତି ଗୋତ୍ରଭୁତୋ ପୁରେତରଚିତ୍ତାନିପି ଆଲମ୍ବେଯ୍ୟୁନ୍ତି।

ମଗ୍ଗସ୍ସ କିଲେସକ୍ଖଯଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ କତମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗୋତିଆଦିନା ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଦ୍ୱଯମେୱ ୱିୱରତି।

ନ ଚ କିଞ୍ଚୀତି ରୂପାଦୀସୁ ନିବ୍ବାନଂ କିଞ୍ଚି ନ ହୋତି, ନ ଚ କଦାଚି ହୋତି, ଅତୀତାଦିଭାୱେନ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଆଗମ୍ମ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ କିଞ୍ଚି ଏକଦେସମତ୍ତମ୍ପି ନ ହୋତି, ତଦେୱ ତଂ ଆଗମ୍ମ କଦାଚି ନ ଚ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୧୬୮। ନ…ପେ… ନୱତ୍ତବ୍ବଧମ୍ମାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ଯଥା ସାରମ୍ମଣା ପରିତ୍ତାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବଂ କିଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣଂ କରୋନ୍ତି, ଏୱଂ କିଞ୍ଚି ଆଲମ୍ବନତୋ ନ ନୱତ୍ତବ୍ବକୋଟ୍ଠାସଂ ଭଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆଯତନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୭୨। ଯଦିପି ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତାଦୀସୁ ‘‘ଧାତୁନାନତ୍ତଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି, କତମଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧାତୁନାନତ୍ତଂ? ଚକ୍ଖୁଧାତୁ…ପେ… ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ’’ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୮୫) ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁଯୋ ଆଗତା, ତା ପନ ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ଆଗତାତି ସାଧାରଣତ୍ତା ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତେସ୍ୱେୱ ଆଗତେ ତଯୋ ଧାତୁଛକ୍କେ ଗହେତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ ୱିଭତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସବ୍ବା ଧାତୁଯୋତି ଅଟ୍ଠାରସପି। ସୁଞ୍ଞେ ସଭାୱମତ୍ତେ ନିରୁଳ୍ହୋ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଧାତୂତି ଚତୂହି ମହାଭୂତେହି ଅବ୍ଯାପିତଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୭୩।ପଥୱୀଧାତୁଦ୍ୱଯନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପଦୁଦ୍ଧାରୋ କତୋ, ପାଳିଯଂ ପନ ‘‘ଦ୍ୱେଯ’’ନ୍ତି ଆଗଚ୍ଛତି, ଅତ୍ଥୋ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତୋୱ। ଦ୍ୱଯନ୍ତି ପନ ପାଠେ ସତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି। ଦ୍ୱେ ଅୱଯୱା ଏତସ୍ସାତି ଦ୍ୱଯଂ, ପଥୱୀଧାତୂନଂ ଦ୍ୱଯଂ ପଥୱୀଧାତୁଦ୍ୱଯଂ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଥୱୀଧାତୂନଂ ସମୁଦାଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱେ ଏୱ ୱା ଅୱଯୱା ସମୁଦିତା ଦ୍ୱଯଂ, ପଥୱୀଧାତୁଦ୍ୱଯନ୍ତି। ‘‘ତତ୍ଥ କତମା ପଥୱୀଧାତୁ? ପଥୱୀଧାତୁଦ୍ୱଯଂ, ଏସା ପଥୱୀଧାତୂ’’ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତି। ଅତ୍ଥି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ଅତ୍ଥି ବାହିରାତି ଏତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିର-ସଦ୍ଦା ନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଦୁକେ ୱିଯ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାଯତନୱାଚକା, ନାପି ଅଜ୍ଝତ୍ତତ୍ତିକେ ୱୁତ୍ତେହି ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧା-ସଦ୍ଦେହି ସମାନତ୍ଥା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧୱାଚକା ପନ ଏତେ। ତେନ ‘‘ସତ୍ତସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତାତି ଚ ନ ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ଅତ୍ତନି ଜାତତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବସତ୍ତସନ୍ତାନେସୁ ଜାତତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତନ୍ତି ୱଚନେନ ହି ସତ୍ତସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ପାଟିପୁଗ୍ଗଲିକତାଯ। ସଭାୱାକାରତୋତି ଆପାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠେନ ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ସଭାୱଭୂତେନ ଗହେତବ୍ବାକାରେନ।

କେସାକକ୍ଖଳତ୍ତଲକ୍ଖଣାତି କକ୍ଖଳତାଧିକତାଯ ୱୁତ୍ତା। ପାଟିଯେକ୍କୋ କୋଟ୍ଠାସୋତି ପଥୱୀକୋଟ୍ଠାସମତ୍ତୋ ସୁଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗଂ ଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତନ୍ତି ଇଧ ୱିସୁଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇମିନାତି ‘‘ସେଯ୍ଯଥିଦଂ କେସା’’ତିଆଦିନା। କମ୍ମଂ କତ୍ୱାତି ପଯୋଗଂ ୱୀରିଯଂ ଆଯୂହନଂ ୱା କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୋଗକାମେନ କସିଯାଦୀସୁ ୱିଯ ଅରହତ୍ତକାମେନ ଚ ଇମସ୍ମିଂ ମନସିକାରେ କମ୍ମଂ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି। ପୁବ୍ବପଲିବୋଧାତି ଆୱାସାଦଯୋ ଦୀଘକେସାଦିକେ ଖୁଦ୍ଦକପଲିବୋଧେ ଅପରପଲିବୋଧାତି ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା।

ୱଣ୍ଣାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱସେନ ମନସିକାରୋ ଧାତୁପଟିକୂଲୱଣ୍ଣମନସିକାରାନଂ ସାଧାରଣୋ ପୁବ୍ବଭାଗୋତି ନିବ୍ବତ୍ତିତଧାତୁମନସିକାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅୱସାନେ ଏୱଂ ମନସିକାରୋ ପୱତ୍ତେତବ୍ବୋ’’ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆଭୋଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣରହିତାତି କାରଣସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ଯାପାରତାଯ ଧାତୁମତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଆଭୋଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀନମ୍ପି ଏୱମେୱ ଅବ୍ଯାପାରତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ନ ହି ତାନି, ତେସଞ୍ଚ କାରଣାନି ଆଭୁଜିତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି କରୋନ୍ତି ଚାତି। ଲକ୍ଖଣୱସେନାତି ‘‘କକ୍ଖଳଂ ଖରିଗତ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ।

ୱେକନ୍ତକଂ ଏକା ଲୋହଜାତି। ନାଗନାସିକଲୋହଂ ଲୋହସଦିସଂ ଲୋହୱିଜାତି ହଲିଦ୍ଦିୱିଜାତି ୱିଯ। ତିପୁତମ୍ବାଦୀହି ମିସ୍ସେତ୍ୱା କତଂ କରଣେନ ନିବ୍ବତ୍ତା କିତ୍ତିମଲୋହଂ। ମୋରକ୍ଖାଦୀନି ଏୱଂନାମାନେୱେତାନି। ସାମୁଦ୍ଦିକମୁତ୍ତାତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ, ସବ୍ବାପି ପନ ମୁତ୍ତା ମୁତ୍ତା ଏୱ।

୧୭୪। ଅପ୍ପେତୀତି ଆପୋ, ଆବନ୍ଧନୱସେନ ସେସଭୂତତ୍ତଯଂ ପାପୁଣାତି ସିଲେସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୂସଭୂତୋତି ରସଭୂତୋ। ୱକ୍କହଦଯଯକନପପ୍ଫାସାନି ତେମେନ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯକନଂ ହେଟ୍ଠାଭାଗପୂରଣେନ, ଇତରାନି ତେସଂ ଉପରି ଥୋକଂ ଥୋକଂ ପଗ୍ଘରଣେନ ତେମେତି। ହେଟ୍ଠା ଲେଡ୍ଡୁଖଣ୍ଡାନି ତେମଯମାନେତି ତେମକତେମିତବ୍ବାନଂ ଅବ୍ଯାପାରସାମଞ୍ଞନିଦସ୍ସନତ୍ଥାଯେୱ ଉପମା ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ନ ଠାନସାମଞ୍ଞନିଦସ୍ସନତ୍ଥାଯ। ସନ୍ନିଚିତଲୋହିତେନ ତେମେତବ୍ବାନଂ କେସଞ୍ଚି ହେଟ୍ଠା, କସ୍ସଚି ଉପରି ଠିତତଞ୍ହି ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତତୀତି, ଯକନସ୍ସ ହେଟ୍ଠାଭାଗୋ ‘‘ଠିତଂ ମଯି ଲୋହିତ’’ନ୍ତି ନ ଜାନାତି, ୱକ୍କାଦୀନି ‘‘ଅମ୍ହେ ତେମଯମାନଂ ଲୋହିତଂ ଠିତ’’ନ୍ତି ନ ଜାନନ୍ତୀତି ଏୱଂ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଯଥା ପନ ଭେସଜ୍ଜସିକ୍ଖାପଦେ ନିଯମୋ ଅତ୍ଥି ‘‘ଯେସଂ ମଂସଂ କପ୍ପତି, ତେସଂ ଖୀର’’ନ୍ତି, ଏୱମିଧ ନତ୍ଥି।

୧୭୫।ତେଜନୱସେନାତି ନିସିତଭାୱେନ ତିକ୍ଖଭାୱେନ। ସରୀରସ୍ସ ପକତିଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଉଣ୍ହଭାୱୋ ସନ୍ତାପୋ, ସରୀରଦହନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ

ମହାଦାହୋ ପରିଦାହୋ। ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଯେନ ଜୀରୀଯତୀତି ଏକାହିକାଦିଜରରୋଗେନ ଜୀରୀଯତୀତିପି ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ସତୱାରଂ ତାପେତ୍ୱା ଉଦକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଟସପ୍ପି ସତଧୋତସପ୍ପୀତି ୱଦନ୍ତି। ରସସୋଣିତମେଦମଂସନ୍ହାରୁଅଟ୍ଠିଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜା ରସାଦଯୋ। କେଚି ନ୍ହାରୁଂ ଅପନେତ୍ୱା ସୁକ୍କଂ ସତ୍ତମଧାତୁଂ ଅୱୋଚୁନ୍ତି। ପାକତିକୋତି ଖୋଭଂ ଅପ୍ପତ୍ତୋ ସଦା ୱିଜ୍ଜମାନୋ। ପେତଗ୍ଗି ମୁଖତୋ ବହି ନିଗ୍ଗତୋୱ ଇଧ ଗହିତୋ।

୧୭୬।ୱାଯନୱସେନାତି ସୱେଗଗମନୱସେନ, ସମୁଦୀରଣୱସେନ ୱା।

୧୭୭।ଇମିନା ଯସ୍ମିଂ ଆକାସେ…ପେ… ତଂ କଥିତନ୍ତି ଇଦଂ କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସସ୍ସ ଅକଥିତତଂ, ଅଜଟାକାସସ୍ସ ଚ କଥିତତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୭୯। ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଫରଣଭାୱୋ ସରୀରଟ୍ଠକୌତୁସ୍ସ ସୁଖଦୁକ୍ଖଫୋଟ୍ଠବ୍ବସମୁଟ୍ଠାନପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଯଥାବଲଂ ସରୀରେକଦେସସକଲସରୀରଫରଣସମତ୍ଥତାଯ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସାନଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଚିତ୍ତଜସମୁଟ୍ଠାପନେନ ତଥେୱ ଫରଣସମତ୍ଥତାଯ। ଏୱଂ ଏତେସଂ ସରୀରଫରଣତାଯ ଏକସ୍ସ ଠାନଂ ଇତରଂ ପହରତି, ଇତରସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନ ସପ୍ପଟିପକ୍ଖତଂ ଦସ୍ସେତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖଓଠଆରିକପ୍ପୱତ୍ତି ଏୱ ୱା ଏତେସଂ ଫରଣଂ। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାନି ଚ ପବନ୍ଧେନ ପୱତ୍ତିହେତୁଭୂତାନି ଫରଣଟ୍ଠାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଉଭଯୱତୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱସେନ ଅଯଂ ସପ୍ପଟିପକ୍ଖତା ଦସ୍ସିତା ସୁଖଦସ୍ସନୀଯତ୍ତା।

୧୮୧।କିଲେସକାମଂ ସନ୍ଧାଯାତି ''ସଙ୍କପ୍ପୋ କାମୋ ରାଗୋ କାମୋ''ତି (ମହାନି। ୧; ଚୂଠଅନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍କପ୍ପଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୋପି ହି ୱିବାଧତି ଉପତାପେତି ଚାତି କିଲେସସଚ୍ଛୱସନ୍ତୱତୋ କିଲେସକାମୋ ୱିଭତ୍ତୋ କିଲେସୱତ୍ଥୁସନ୍ତୱତୋ ୱା। କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତାତି କାମରାଗସଙ୍ଖାତେନ କାମେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, କାମପଟିବଦ୍ଧା ୱା। ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ୱିତକ୍କେଯେୱ କାମୋପପଦୋ ଧାତୁସଦ୍ଦୋ ନିରୁଠହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ୱିତକ୍କସ୍ସ କାମପ୍ପସଙ୍ଗପ୍ପୱତ୍ତିଯା ସାତିସଯତ୍ତା। ଏସ ନଯୋ ବ୍ଯାପାଦଧାତୁଆଦୀସୁ। ପରସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଚ ଦୁକ୍ଖାଯନଂ ୱିହିଂସା। ୱିହିଂସନ୍ତୀତି ହନ୍ତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

୧୮୨। ଉଭଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନୋପି ଅଭିଜ୍ଝାସଂଯୋଗେନ କମ୍ମପଥଜନନତୋ ଅନଭିଜ୍ଝାକମ୍ମପଥଭିନ୍ଦନତୋ ଚ କାମୱିତକ୍କୋ ''କମ୍ମପଥଭେଦୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ । ବ୍ଯାପାଦୋ ପନାତି ବ୍ଯାପାଦୱଚନେନ ବ୍ଯାପାଦୱିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତି। ସୋ ହି ବ୍ଯାପାଦଧାତୂତି। ତଥା ୱିହିଂସାଯ ୱିହିଂସାଧାତୁଯା ଚ ବ୍ଯାପାଦୱସେନ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନ ଚ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥାତି ଦ୍ୱୀସୁ ତିକେସୁ। ସବ୍ବକାମାୱଚରସବ୍ବକୁସଲସଙ୍ଗାହକେହି ଇତରେ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା କଥନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକକଥା। ଏତ୍ଥାତି ପନ ଏତସ୍ମିଂ ଛକ୍କେତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ କାମଧାତୁୱଚନେନ କାମାୱଚରାନଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁଆଦୀନଞ୍ଚ ଗହଣଂ ଆପଜ୍ଜତି।

ଲଭାପେତବ୍ବାତି ଚକ୍ଖୁଧାତାଦିଭାୱଂ ଲଭମାନା ଧମ୍ମା ନୀହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସନେନ ଲଭାପେତବ୍ବା। ଚରତି ଏତ୍ଥାତି ଚାରୋ, କିଂ ଚରତି? ସମ୍ମସନଂ, ସମ୍ମସନସ୍ସ ଚାରୋ ସମ୍ମସନଚାରୋ, ତେଭୂମକଧମ୍ମାନଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୮୩।ଚକ୍ଖୁସ୍ସାତି ୱିସେସକାରଣଂ ଅସାଧାରଣସାମିଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତଞ୍ହି ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରାସାଧାରଣଂ ନୀଲାଦିସବ୍ବରୂପସାଧାରଣଞ୍ଚ। ୱିଦହତୀତି ଏୱଂ ଏୱଞ୍ଚ ତଯା ପୱତ୍ତିତବ୍ବନ୍ତି ୱିନିଯୁଞ୍ଜମାନଂ ୱିଯ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଦହତୀତି ଚ ଧାତୁଅତ୍ଥୋ ଏୱ ୱିସିଟ୍ଠୋ ଉପସଗ୍ଗେନ ଦୀପିତୋତି ୱିନାପି ଉପସଗ୍ଗେନ ଧାତୂତି ଏସୋ ସଦ୍ଦୋ ତମତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କତ୍ତୁକମ୍ମଭାୱକରଣଅଧିକରଣେସୁ ଧାତୁପଦସିଦ୍ଧି ହୋତୀତି ପଞ୍ଚପି ଏତେ ଅତ୍ଥା ୱୁତ୍ତା। ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିଧାତୁଯୋ ସୁୱଣ୍ଣାଦୀନଂ ବୀଜଭୂତା ସେଲାଦଯୋ।

ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧାତୁଯୋତି ଏତ୍ଥାପି ଧାତୀତି ଧାତୂତି ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ଏୱ ହି ଧାରଣତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି। କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋପି ଚାଯଂ ପୁରିମେନ ଅସଦିସୋତି ନିସ୍ସତ୍ତସଭାୱମତ୍ତଧାରଣଞ୍ଚ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଧାନୋ ଅତ୍ଥୋତି ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଧାତୁଯୋ ୱିଯ ଧାତୁଯୋତି ଏତ୍ଥ ସୀହ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ କେସରିମ୍ହି ନିରୁଠହୋ ପୁରିସେସୁ, ସେଲାୱଯୱେସୁ ନିରୁଠହୋ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଉପଚରିତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଞାଣଞ୍ଚ ଞେଯ୍ଯଞ୍ଚ ଞାଣଞେଯ୍ଯାନି, ତେସଂ ଅୱଯୱା ତପ୍ପଭେଦଭୂତା ଧାତୁଯୋ ଞାଣଞେଯ୍ଯାୱଯୱା। ତତ୍ଥ ଞାଣପ୍ପଭେଦା ଧମ୍ମଧାତୁଏକଦେସୋ, ଞେଯ୍ଯପ୍ପଭେଦା ଅଟ୍ଠାରସାପୀତି ଞାଣଞେଯ୍ଯାୱଯୱମତ୍ତା ଧାତୁଯୋ ହୋନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଞାଣେନ ଞାତବ୍ବୋ ସଭାୱୋ ଧାତୁସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଅୱିପରୀତତୋ

ଞାଣଞ୍ଞେୟ୍ୟୋ, ନ ଦିଟ୍ଠିଆଦୀହି ୱିପରୀତଗ୍ଗାହକେହି ଞେୟ୍ୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ଞାଣଞେୟ୍ୟସ୍ସ ଅୱୟୱା ଚକ୍ଖାଦୟୋ। ୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣାୱୟୱେସୁ ରସାଦୀସୁ ନିରୁଳ୍ହୋ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ତାଦିସେସୁ ଅଞ୍ଞାୱୟୱେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଉପଚରିତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ରସାଦୀସୁ ୱିୟ ୱା ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ନିରୁଳ୍ହୋୱ। ନିଜ୍ଜୀୱମତ୍ତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଏତେନ ନିଜ୍ଜୀୱମତ୍ତପଦତ୍ଥେ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିରୁଳ୍ହତଂ ଦସ୍ସେତି। ଛ ଧାତୁୟୋ ଏତସ୍ସାତି ଛଧାତୁୟୋ, ୟୋ ଲୋକେ "ପୁରିସୋ"ତି ଧମ୍ମସମୁଦାୟୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଛଧାତୁରୋ ଛନ୍ନଂ ପଥୱୀଆଦୀନଂ ନିଜ୍ଜୀୱମତ୍ତସଭାୱାନଂ ସମୁଦାୟମତ୍ତୋ, ନ ଏତ୍ଥ ଜୀୱୋ ପୁରିସୋ ୱା ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚକ୍ଖାଦୀନଂ କମୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୋତି ଇଧ ଏକେକସ୍ମିଂ ତିକେ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଧାତୂନଂ କମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ହେତୁଫଲାନୁପୁବ୍ବୱୱତ୍ଥାନୱସେନା"ତି। ହେତୁଫଲାନଂ ଅନୁପୁବ୍ବୱୱତ୍ଥାନଂ ହେତୁଫଲଭାୱୋୱ। ତତ୍ଥ ହେତୂତି ପଚ୍ଚୟୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଫଲନ୍ତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଆହ "ଚକ୍ଖୁଧାତୂ"ତିଆଦି। ମନୋଧାତୁଧମ୍ମଧାତୂନଞ୍ଚ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ ୟଥାସମ୍ଭୱଂ ୟୋଜେତବ୍ବୋ, ଦ୍ୱାରଭୂତମନୋୱସେନ ୱା ତସ୍ସା ମନୋଧାତୁୟା।

ସବ୍ବାସଂ ୱସେନାତି ୟଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଆଭାଧାତୁଆଦୀନଂ ପଞ୍ଚତିଂସାୟ ଧାତୂନଂ ୱସେନ। ଅପରମତ୍ଥସଭାୱସ୍ସ ପରମତ୍ଥସଭାୱେସୁ ନ କଦାଚି ଅନ୍ତୋଗଧତା ଅତ୍ଥୀତି ଆହ "ସଭାୱତୋ ୱିଜ୍ଜମାନାନ"ନ୍ତି। ଚନ୍ଦାଭାସୂରିୟାଭାଦିକା ୱଣ୍ଣନିଭା ଏୱାତି ଆହ "ରୂପଧାତୁୟେୱ ହି ଆଭାଧାତୂ"ତି। ରୂପାଦିପଟିବଦ୍ଧାତି ରାଗୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଗହେତବ୍ବାକାରୋ ସୁଭନିମିତ୍ତନ୍ତି ସନ୍ଧାୟ "ରୂପାଦୟୋୱା"ତି ଅୱତ୍ୱା ପଟିବଦ୍ଧୱଚନଂ ଆହ। ଅସତିପି ରାଗୱତ୍ଥୁଭାୱେ "କୁସଲୱିପାକାରମ୍ମଣା ସୁଭା ଧାତୂ"ତି ଦୁତିୟୋ ୱିକପ୍ପୋ ୱୁତ୍ତୋ। ୱିହିଂସାଧାତୁ ଚେତନା, ପରୱିହେଠନଚ୍ଛନ୍ଦୋ ୱା। ଅୱିହିଂସା କରୁଣା।

ଉଭୋପୀତି ଧମ୍ମଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ। ହୀନାଦୀସୁ ପୁରିମନୟେନ ହୀଳିତା ଚକ୍ଖାଦୟୋ ହୀନା, ସମ୍ଭାୱିତା ପଣୀତା, ନାତିହୀଳିତା ନାତିସମ୍ଭାୱିତା ମଜ୍ଝିମାତି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ଆଗତହୀନଦୁକତୋୟେୱ ନୀହରିତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମା ଧାତୁ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ୟଦିପି ଛୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ୱିଭତ୍ତା, ତଥାପି "ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ ତସ୍ସା ପୁରେଚାରିକପଚ୍ଛାଚାରିକତ୍ତା ମନୋଧାତୁ ଗହିତାୱ ହୋତୀ"ତି ୱୁତ୍ତା ଆହ "ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ...ପେ... ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖେପୋୟେୱା"ତି। ଅନେକେସଂ ଚକ୍ଖୁଧାତୁଆଦୀନଂ, ତାସୁ ଚ ଏକେକିସ୍ସା ନାନପ୍ପକାରତାୟ ନାନାଧାତୂନଂ ୱସେନ ଅନେକଧାତୁନାନାଧାତୁଲୋକୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ "ଅଟ୍ଠାରସଧାତୁପ୍ପଭେଦମତ୍ତମେୱା"ତି।

"ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାୟମନୋମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭେଦେନା"ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଲିଖିତଂ। ତତ୍ଥ ନ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ କେୱଲେନ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ୱିଜାନନସଭାୱସ୍ସ ପଭେଦୱଚନତୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧେ କରିୟମାନେ ଦ୍ୱେ ମନୋଗହଣାନି ନ କତ୍ତବ୍ବାନି। ନ ହି ଦ୍ୱେ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ ଅତ୍ଥୀତି। "ଚକ୍ଖୁ...ପେ... କାୟମନୋୱିଞ୍ଞାଣମନୋଧାତୂ"ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଅତୁଲ୍ୟୟୋଗେ ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସାଭାୱତୋ। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ପାଠୋ ସିୟା "ଚକ୍ଖୁ...ପେ... କାୟୱିଞ୍ଞାଣମନୋମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭେଦେନା"ତି।

ଖନ୍ଧାୟତନଦେସନା ସଙ୍ଖେପଦେସନା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦେସନା ୱିତ୍ଥାରଦେସନାତି ତଦୁଭୟଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନାତିସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରା ଧାତୁଦେସନା। ଅଥ ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେ ୱୁତ୍ତଧାତୁଦେସନା ଅତିସଙ୍ଖେପଦେସନା, ଆଭାଧାତୁଆଦୀନଂ ଅନେକଧାତୁନାନାଧାତୁଅନ୍ତାନଂ ୱସେନ ଦେସେତବ୍ବା ଅତିୱିତ୍ଥାରଦେସନାତି ତଦୁଭୟଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅୟଂ "ନାତିସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରା"ତି।

ଭେରୀତଲଂ ୱିୟ ଚକ୍ଖୁଧାତୁ ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିୟ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସୟଭାୱତୋ। ଏତାହି ଚ ଉପମାହି ନିଜ୍ଜୀୱାନଂ ଭେରୀତଲଦଣ୍ଡାଦୀନଂ ସମାୟୋଗେ ନିଜ୍ଜୀୱାନଂ ସଦ୍ଦାଦୀନଂ ୱିୟ ନିଜ୍ଜୀୱାନଂ ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀନଂ ସମାୟୋଗେ ନିଜ୍ଜୀୱାନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପୱତ୍ତୀତି କାରଣଫଲାନଂ ଧାତୁମତ୍ତତା କାରକୱେଦକଭାୱୱିରହଂ ଦସ୍ସେତି।

ପୁରେଚରାନୁଚରା ୱିୟାତି ନିଜ୍ଜୀୱସ୍ସ କସ୍ସଚି କେଚି ନିଜ୍ଜୀୱା ପୁରେଚରାନୁଚରା ୱିୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ମନୋଧାତୁୟେୱ ୱା ଅତ୍ତନୋ ଖଣଂ ଅନତିୱତ୍ତନ୍ତୀ ଅତ୍ତନୋ ଖଣଂ ଅନତିୱତ୍ତନ୍ତାନଂୟେୱ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ପୁରେଚରାନୁଚରଭାୱେ ପୁବ୍ବକାଲାପରକାଲତାୟ ପୁରେଚରାନୁଚରା ୱିୟ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଲ୍ଲମିୱ ସୂଲମିୱ ତିୱିଧଦୁକ୍ଖତାସମାୟୋଗତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆସାୟେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ଆସାଦୁକ୍ଖଂ, ଆସାୱିଘାତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ୱା। ସଞ୍ଞା ହି ଅଭୂତଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖମ୍ପି ସୁଭାଦିତୋ ସଞ୍ଜାନନ୍ତୀ ତଂ ଆସଂ ତସ୍ସା ଚ ୱିଘାତଂ ଆସୀସିତସୁଭାଦିଅସିଦ୍ଧିୟା ଜନେତୀତି। କମ୍ମପ୍ପଧାନା ସଙ୍ଖାରାତି "ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ପକ୍ଖିପନତୋ"ତିଆଦିମାହ। ଜାତିଦୁକ୍ଖାନୁବନ୍ଧନତୋତି ଅତ୍ତନା ନିବ୍ବତ୍ତିୟମାନେନ ଜାତିଦୁକ୍ଖେନ ଅନୁବନ୍ଧତ୍ତା। ଭୱପଚ୍ଚୟା ଜାତି ହି ଜାତିଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ପଦୁମଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସମାନଂ ଖୁରଚକ୍କଂ ୱିୟ ରୂପମ୍ପି ଇଟ୍ଠିୟାଦିଭାୱେନ ଦିସ୍ସମାନଂ ନାନାୱିଧୁପଦ୍ଦୱଂ ଜନେତି। ସବ୍ବେ ଅନତ୍ଥା ରାଗାଦୟୋ ଜାତିଆଦୟୋ ଚ ୱିସଭୂତା ଅସନ୍ତା ସପ୍ପଟିଭୟା ଚାତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଭୂତତ୍ତା ଅମତାଦିତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାପି ଅଞ୍ଞଂ ଗହେତ୍ୱାୱାତି ଏତେନ ମକ୍କଟସ୍ସ ଗହିତଂ ସାଖଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାପି ଆକାସେ ଠାତୁଂ ଅସମତ୍ଥତା ୱିଯ ଗହିତାରମ୍ମଣଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାପି ଅଞ୍ଞଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାଯ ମକ୍କଟସମାନତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଟ୍ଠିୱେଧୱିଦ୍ଧୋପି ଦମଥଂ ଅନୁପଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦୁଟ୍ଠସ୍ସୋ ଅସ୍ସଖଳୁଙ୍କୋ। ରଙ୍ଗଗତୋ ନଟୋ ରଙ୍ଗନଟୋ।

୧୮୪।ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚାତିଆଦିନା ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣେସୁ ଏକୱଚନବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସା ଏକନାନାସନ୍ତାନଗତାନଂ ଏକସନ୍ତାନଗତୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଏକନାନାଜାତିକତ୍ତା ଚ।

ସବ୍ବଧମ୍ମେସୂତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ଅଧିକାରୱସେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତେ ଆରମ୍ମଣସଙ୍ଖାତେ ୱା ପଦେସସବ୍ବସ୍ମିଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁନିଦ୍ଦେସେ ''ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧସମନନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ମନୋଧାତୁ, ମନୋଧାତୁଯାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧସମନନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତ''ନ୍ତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତାନନ୍ତରଂ ମନୋଧାତୁ ୱିଯ ମନୋଧାତାନନ୍ତରମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତନ୍ତି ଯାୱ ଅଞ୍ଞା ମନୋଧାତୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତାୱ ପୱତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ଚିତ୍ତଂ ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି। ଏୱଞ୍ହି ସତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ମନୋଧାତୁଯା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନ ହୋତିଯେୱ। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁମନୋଧାତୁକ୍କମନିଦସ୍ସନଞ୍ହି ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେନ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନେନ ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନ ଅନନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତେନାତି ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେ ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ଦସ୍ସନଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ଅନୁପନୀତେପି ଏକତ୍ତେ ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେ ଏକସ୍ମିଂ ଦସ୍ସିତେ ସାମଞ୍ଞୱସେନ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ସବ୍ବଂ ତଂ ସଭାୱଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପି-ସଦ୍ଦେନ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ପିଣ୍ଡନେ ଚ ସତି ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାପି ସମନନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ତଜ୍ଜା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ମନୋଧାତୁଚିତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତିତଂ ହୋତୀତି ଚେ? ନ, ତସ୍ସା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱାସିଦ୍ଧିତୋ। ନ ହି ଯଂ ଚୋଦୀଯତି, ତଦେୱ ପରିହାରାଯ ହୋତୀତି।

ମନୋଧାତୁଯାପି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାପୀତି ମନଦ୍ୱଯୱଚନେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିଧୁରସଭାୱତା ଦସ୍ସିତାତି ତେନେୱ ମନୋଧାତାୱଜ୍ଜନସ୍ସ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱୋ ନିୱତ୍ତିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତୋ ହି ତସ୍ସ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱିଧୁରୋ ମନୋଧାତୁସଭାୱୋ ''ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱା ପନ ପଠମସମନ୍ନାହାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିନା। ସା ସବ୍ବାପୀତି ଏତଂ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ। ନ ହି ଜୱନପରିଯୋସାନା ଏୱ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ, ତଦାରମ୍ମଣାଦୀନିପି ପନ ହୋନ୍ତିଯେୱାତି। ଏୱଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁମନୋଧାତୁୱିସିଟ୍ଠସଭାୱୱସେନ ସବ୍ବଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ମନୋଦ୍ୱାରୱସେନ ସାତିସଯଂ ଜୱନମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମନଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦିମାହ। ଯଦି ପନ ଛନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ ୱସେନ ଜୱନାୱସାନାନେୱ ଚିତ୍ତାନି ଇଧ ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତି ଦସ୍ସିତାନୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଗୟ୍ହେଯ୍ୟ, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନଂ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ସାୱସେସା ଦେସନା ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଛଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେହି ୱା ସମାନଲକ୍ଖଣାନି ଅଞ୍ଞାନିପି ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତି ଦସ୍ସିତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ପଟିଚ୍ଚାତି ଆଗତଟ୍ଠାନେତି ଏତ୍ଥ ''ମନୋ ଚ ନେସଂ ଗୋଚରୱିସଯଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୫୫) ୱିସୁଂ କାତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦୀସୁ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସପି ଚକ୍ଖାଦିସନିସ୍ସିତତାକରଣଂ ୱିଯ ମନଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚାତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ମନୋଦ୍ୱାରସଙ୍ଖାତଭୱଙ୍ଗସନିସ୍ସିତମେୱ ଆୱଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ଉତ୍ତାନମେୱାତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮୯।ସାସନକ୍କମୋତି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଅରିଯସଚ୍ଚଦେସନା ୱା। ସକଲଞ୍ହି ସାସନଂ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ସଚ୍ଚୱିନିମୁତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ସଚ୍ଚେସୁ କମତି, ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ୱା ସାସନଂ ଏତେସୁ କମତି, ତସ୍ମା କମତି ଏତ୍ଥାତି କମୋ, କିଂ କମତି? ସାସନଂ, ସାସନସ୍ସ କମୋ ସାସନକ୍କମୋତି ସଚ୍ଚାନି ସାସନପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତଂଦେସନା ଚ ତବ୍ବୋହାରେନାତି।

ତଥାତି ତଂସଭାୱାୱ। ଅୱିତଥାତି ଅମୁସାସଭାୱା। ଅନଞ୍ଞଥାତି ଅଞ୍ଞାକାରରହିତା। ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାତଂନିମିତ୍ତତାହି ଅନିଟ୍ଠତା ପୀଳନଟ୍ଠୋ, ଦ୍ୱିଧାପି ପରିଦହନଂ, କିଲେସଦାହସମାଯୋଗୋ ୱା ସନ୍ତାପଟ୍ଠୋତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ପୁଗ୍ଗଲହିଂସନଂ ୱା ପୀଳନଂ, ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ତିଖିଣଭାୱୋ ସନ୍ତାପନଂ ସନ୍ତାପୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପୀଳନଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସରସେନେୱ ଆୱିଭୱନାକାରୋ, ଇତରେ ଯଥାକ୍କମଂ ସମୁଦଯମଗ୍ଗନିରୋଧଦସ୍ସନେହି ଆୱିଭୱନାକାରାତି ଅଯଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ୱିସେସୋ। ତତ୍ରତତ୍ରାଭିନନ୍ଦନୱସେନ ବ୍ଯାପେତ୍ୱା ଊହନଂ ରାସିକରଣଂ ଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତନଂ ଆଯୂହନଂ, ସମୁଦଯତୋ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ୱା ଆଯଂ, ଦୁକ୍ଖଂ। ତସ୍ସ ଊହନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଆଯୂହନଂ, ସରସାୱିଭାୱନାକାରୋ ଏସୋ। ନିଦଦାତି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ନିଦାନଂ, ‘‘ଇଦଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପେନ୍ତଂ ୱିଯ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନ ଚାଯଂ ନିଦାନଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତି। ସଂଯୋଗପଲିବୋଧଟ୍ଠା ନିରୋଧମଗ୍ଗଦସ୍ସନେହି, ତେ ଚ ସଂସାରସଂଯୋଜନମଗ୍ଗନିୱାରଣାକାରା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ନିସ୍ସରନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତା, ସଯମେୱ ୱା ନିସ୍ସଟଂ ୱିସଂଯୁତ୍ତଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖତେହି ସବ୍ବୁପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗଭାୱତୋତି ନିସ୍ସରଣଂ। ଅଯମସ୍ସ ସଭାୱେନ ଆୱିଭୱନାକାରୋ। ୱିୱେକାସଙ୍ଖତାମତଟ୍ଠା ସମୁଦଯମଗ୍ଗଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନାୱିଭୱନାକାରା, ସମୁଦଯକ୍ଖଯଅପ୍ପଚ୍ଚଯଅୱିନାସିତା ୱା। ସଂସାରତୋ ନିଗ୍ଗମନଂ ନିଯ୍ୟାନଂ। ଅଯମସ୍ସ ସରସେନ ପକାସନାକାରୋ, ଇତରେ ସମୁଦଯନିରୋଧଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେହି। ତତ୍ଥ ପଲିବୋଧୁପଚ୍ଛେଦୱସେନ ନିବ୍ବାନାଧିଗମୋୱ ନିବ୍ବାନନିମିତ୍ତତା ହେତ୍ୱଟ୍ଠୋ। ପଞ୍ଞାପଧାନତ୍ତା ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନଂ, ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନଂ ୱା ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେ କିଲେସଦୁକ୍ଖସନ୍ତାପୱୂପସମନେ ଚ ଆଧିପଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତି ମଗ୍ଗଙ୍ଗଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୂତି ସୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋତି। ୱିସେସତୋ ୱା ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭୂତା ମଗ୍ଗଙ୍ଗଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ତି ୱଚନତୋତି ସୋ ତେସଂ ଆକାରୋ ଅଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ। ଏୱମାଦି ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋତି ଅଭିସମେତବ୍ବଟ୍ଠୋ, ଅଭିସମଯସ୍ସ ୱା ୱିସଯଭୂତୋ ଅତ୍ଥୋ ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋ, ଅଭିସମଯସ୍ସେୱ ୱା ପୱତ୍ତିଆକାରୋ ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋ, ସୋ ଚେତ୍ଥ ଅଭିସମେତବ୍ବେନ ପୀଳନାଦିନା ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କୁଚ୍ଛିତଂ ଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ‘‘ସମାଗମୋ ସମେତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ କେୱଲସ୍ସ ଆଗମ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଏତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପଯୋଗେ ସଂଯୋଗତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋ ସଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପଯୋଗେ ଉପଲବ୍ଭନତୋ ‘‘ସଂଯୋଗଂ ଦୀପେତୀ’’ତି ଆହ, ଏୱଂ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉଦିତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। ଅଯ-ସଦ୍ଦୋ ଗତିଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୋ ହେତୁ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ କାରଣଂ ଦୀପେତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲନିପ୍ଫାଦନେନ ଅଯତି ପୱତ୍ତତି, ଏତି ୱା ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ଅଯୋତି, ସଂଯୋଗେ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣଂ ସମୁଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ୱିସୁଂ ପଯୁଜ୍ଜମାନାପି ଉପସଗ୍ଗ-ସଦ୍ଦା ସଧାତୁକଂ ସଂଯୋଗତ୍ଥଂ ଉପ୍ପାଦତ୍ଥଞ୍ଚ ଦୀପେନ୍ତି କିରିଯାୱିସେସକତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଭାୱୋ ଏତ୍ଥ ରୋଧସ୍ସାତି ନିରୋଧୋତି ଏତେନ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଦୁକ୍ଖୱିୱେକଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସମଧିଗତେ ତସ୍ମିଂ ତଦଧିଗମୱତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ରୋଧାଭାୱୋ ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ରୋଧସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭୂତାଯ ନିୱତ୍ତିଯା ଅଧିଗତତ୍ତାତି ଏତସ୍ମିଞ୍ଚତ୍ଥେ ଅଭାୱୋ ଏତସ୍ମିଂ ରୋଧସ୍ସାତି ନିରୋଧୋଇଚ୍ଚେୱ ପଦସମାସୋ। ଦୁକ୍ଖାଭାୱୋ ପନେତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ, ନ ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱ। ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଏୱ ନିରୋଧୋ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ। ଆଯତିଭୱାଦୀସୁ ଅପ୍ପୱତ୍ତି, ନ ପନ ଭଙ୍ଗୋତି ଭଙ୍ଗୱାଚକଂ ନିରୋଧ-ସଦ୍ଦଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଅନୁପ୍ପାଦୱାଚକଂ ଗଣ୍ହାତି। ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ କାରଣେ ଫଲୋପଚାରଂ କତ୍ୱା ନିରୋଧପଚ୍ଚଯୋ ନିରୋଧୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ପଟିପଦା ଚ ହୋତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା। ନନୁ ସା ଏୱ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତୀତି ତସ୍ସା ଏୱ ସା ପଟିପଦାତି ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି? ନ, ପୁଗ୍ଗଲାଧିଗମସ୍ସ ଯେହି ସୋ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତେସଂ କାରଣଭୂତଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ପତ୍ତିଭାୱେନ ପଟିପଦାଭାୱେନ ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସଚ୍ଛିକିରିଯାସଚ୍ଛିକରଣଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତାଭାୱେପି ହି ପୁଗ୍ଗଲସଚ୍ଛିକିରିଯଧମ୍ମଭାୱେହି ନାନତ୍ତଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଅଥ ୱା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା ନିଟ୍ଠାନଂ ଫଲନ୍ତି ତସ୍ସା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା ପଟିପଦତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ବୁଦ୍ଧାଦୟୋ ଅରିଯା ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପଟିୱିଦ୍ଧକାଲେ ପୱତ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧାଦିୱୋହାରଂ ‘‘ଅଗମା ରାଜଗହଂ ବୁଦ୍ଧୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୪୧୦) ୱିଯ ପୁରିମକାଲେପି ଆରୋପେତ୍ୱା ‘‘ବୁଦ୍ଧାଦୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେ ହି ବୁଦ୍ଧାଦୟୋ ଚତୁହି ମଗ୍ଗେହି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୀତି। ଅରିଯପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବାନି ସଚ୍ଚାନି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ଚେତ୍ଥ ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅରିଯା ଇମନ୍ତି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା ‘‘ଇମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମାତି ତଥାଗତସ୍ସ ଅରିଯତ୍ତା ତସ୍ସ ସଚ୍ଚାନୀତି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାଗତେନ ହି ସଯଂ ଅଧିଗତତ୍ତା, ତେନେୱ ପକାସିତତ୍ତା, ତତୋ ଏୱ ଚ ଅଞ୍ଞେହି ଅଧିଗମନୀଯତ୍ତା ତାନି ତସ୍ସ ହୋନ୍ତୀତି। ଅରିଯଭାୱସିଦ୍ଧିତୋପୀତି ଏତ୍ଥ ଅରିଯସାଧକାନି ସଚ୍ଚାନି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ପୁବ୍ବେ ୱିଯ ଉତ୍ତରପଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅରିଯାନି ସଚ୍ଚାନୀତିପୀତି ଏତ୍ଥ ଅୱିତଥଭାୱେନ ଅରଣୀଯତ୍ତା ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତା ଅରିଯାନି, ଅରିଯୱୋହାରୋ ୱା ଅଯଂ ଅୱିସଂୱାଦକୋ ଅୱିତଥରୂପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ବାଧନଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତନିମିତ୍ତଭାୱୋ ବାଧନା, ଉଦଯବ୍ବଯପୀଳିତତା ୱା। ଭୱାଦୀସୁ ଜାତିଆଦିୱସେନ ଚକ୍ଖୁରୋଗାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକଧା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୱତ୍ତନମେୱ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସନ୍ତାପନଂ, ତଦସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ ରସୋ। ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତୀସୁ ସଂସାରମୋକ୍ଖେସୁ ପୱତ୍ତି ହୁତ୍ୱା ଗଯ୍ହତୀତି ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ। ପଭୱତି ଏତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି ପୁରିମଭୱେନ ପଚ୍ଛିମଭୱୋ ଘଟିତୋ ସଂଯୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ପଭୱୋ। ‘‘ଏୱମ୍ପି ତଣ୍ହାନୁସଯେ ଅନୂହତେ ନିବ୍ବତ୍ତତୀ ଦୁକ୍ଖମିଦଂ ପୁନପ୍ପୁନ’’ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୩୩୮) ଏୱଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପାଦନଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦକରଣଂ। ଭୱନିସ୍ସରଣନିୱାରଣଂ ପଲିବୋଧୋ। ରାଗକ୍ଖଯାଦିଭାୱେନ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖସନ୍ତତା ସନ୍ତି। ଅଚ୍ଚୁତିରସନ୍ତି ଅଚ୍ଚୁତିସମ୍ପତ୍ତିକଂ। ଚୱନଂ ୱା କିଚ୍ଚନ୍ତି ତଦଭାୱଂ କିଚ୍ଚମିୱ ୱୋହରିତ୍ୱା ଅଚ୍ଚୁତିକିଚ୍ଚନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଚୱନଞ୍ଚ ସଭାୱସ୍ସାପରିଚ୍ଚଜନଂ ଅୱିକାରତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧନିମିତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଯ ଅୱିଗ୍ଗହଂ ହୁତ୍ୱା ଗଯ୍ହତୀତି ଅନିମିତ୍ତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ। ଅନୁସଯୁପଚ୍ଛେଦନୱସେନ ସଂସାରଚାରକତୋ ନିଗ୍ଗମନୂପାଯଭାୱୋ ନିଯ୍ଯାନଂ। ନିମିତ୍ତତୋ ପୱତ୍ତତୋ ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୁତ୍ୱା ଗଯ୍ହତୀତି ୱୁଟ୍ଠାନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ।

ଅସୁୱଣ୍ଣାଦି ସୁୱଣ୍ଣାଦି ୱିଯ ଦିସ୍ସମାନଂ ମାଯାତି ୱତ୍ଥୁସବ୍ଭାୱା ତସ୍ସା ୱିପରୀତତା ୱୁତ୍ତା। ଉଦକଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସମାନା ପନ ମରୀଚି ଉପଗତାନଂ ତୁଚ୍ଛା ହୋତି, ୱତ୍ଥୁମତ୍ତମ୍ପି ତସ୍ସା ନ ଦିସ୍ସତୀତି ୱିସଂୱାଦିକା ୱୁତ୍ତା। ମରୀଚିମାଯାଅତ୍ତାନଂ ୱିପକ୍ଖୋ ଭାୱୋ ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭୂତଭାୱୋ। ଅରିଯଞାଣସ୍ସାତି ଅୱିତଥଗାହକସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ, ତେନ ପଟିୱେଧପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତେସଞ୍ଚ ଗୋଚରଭାୱୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତାଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଗ୍ଗିଲକ୍ଖଣଂ ଉଣ୍ହତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି କତ୍ଥଚି କଟ୍ଠାଦିଉପାଦାନଭେଦେପି ୱିସଂୱାଦକଂ ୱିପରୀତଂ ଅଭୂତଂ ୱା କଦାଚି ନ ହୋତି। ‘‘ବ୍ଯାଧିଧମ୍ମା ଜରାଧମ୍ମା, ଅଥୋ ମରଣଧମ୍ମିନୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୩୯; ୫।୫୭) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତା ଜାତିଆଦିକା ଲୋକପକତି। ମନୁସ୍ସାନଂ ଉଦ୍ଧଂ ଦୀଘତା, ଏକଚ୍ଚାନଂ ତିରଚ୍ଛାନାନଂ ତିରିଯଂ ଦୀଘତା, ୱୁଦ୍ଧିନିଟ୍ଠଂ ପତ୍ତାନଂ ପୁନ ଅୱଡ୍ଢନଂ ଏୱମାଦିକା ଚାତି ୱଦନ୍ତି। ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭୂତଭାୱେସୁ ପଚ୍ଛିମୋ ତଥତା, ପଠମୋ ଅୱିତଥତା, ମଜ୍ଝିମୋ ଅନଞ୍ଞଥତାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଦୁକ୍ଖା ଅଞ୍ଞଂ ନ ବାଧକନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତଣ୍ହାପି ଜାତି ୱିଯ ଦୁକ୍ଖନିମିତ୍ତତାଯ ବାଧିକାତି? ନ, ବାଧକପଭୱଭାୱେନ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା। ଜାତିଆଦୀନଂ ୱିଯ ୱା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱୋ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତା ଚ ବାଧକତା, ନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଭୱକତାତି ନତ୍ଥି ତଣ୍ହାଯ ପଭୱକଭାୱେନ ଗହିତାଯ ବାଧକତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗୋ। ତେନାହ ‘‘ଦୁକ୍ଖା ଅଞ୍ଞଂ ନ ବାଧକ’’ନ୍ତି। ବାଧକତ୍ତନିଯାମେନାତି ଦୁକ୍ଖଂ ବାଧକମେୱ, ଦୁକ୍ଖମେୱ ବାଧକନ୍ତି ଏୱଂ ଦ୍ୱିଧାପି ବାଧକତ୍ତାୱଧାରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ୱିନା ନାଞ୍ଞତୋତି ସତିପି
ଅୱସେସକିଲେସଅୱସେସାକୁସଲସାସୱକୁସଲମୂଲାୱସେସସାସୱକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଦୁକ୍ଖହେତୁଭାୱେ ନ ତଣ୍ହାଯ ୱିନା ତେସଂ ଦୁକ୍ଖହେତୁଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ତେହି ପନ ୱିନାପି ତଣ୍ହାଯ ଦୁକ୍ଖହେତୁଭାୱୋ ଅତ୍ଥି କୁସଲେହି ୱିନା ଅକୁସଲେହି, ରୂପାୱଚରାଦୀହି ୱିନା କାମାୱଚରାଦୀହି ଚ ତଣ୍ହାଯ ଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତକତ୍ତା। ତଚ୍ଛନିଯ୍ଯାନଭାୱତ୍ତାତି ଦ୍ୱିଧାପି ନିଯମେନ ତଚ୍ଛୋ ନିଯ୍ଯାନଭାୱୋ ଏତସ୍ସ, ନ ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିଯ ୱିପରୀତତାଯ, ଲୋକିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିଯ ୱା ଅନେକନ୍ତିକତାଯ ଅତଚ୍ଛୋତି ତଚ୍ଛନିଯ୍ଯାନଭାୱୋ, ମଗ୍ଗୋ। ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତଚ୍ଛନିଯ୍ଯାନଭାୱତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତଚ୍ଛନିଯ୍ଯାନଭାୱତ୍ତା। ସବ୍ବତ୍ଥ ଦ୍ୱିଧାପି ନିଯମେନ ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭୂତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ଇତି ତଚ୍ଛାୱିପଲ୍ଲାସା’’ତିଆଦି।

ସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ, ସମ୍ଭୱନ୍ତେ ୱା ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସ୍ସ ଉଦ୍ଧରଣଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୋ। ୱିରତିସଚ୍ଚେତି ମୁସାୱାଦୱିରତିଯଂ। ନ ହି ଅଞ୍ଞୱିରତୀସୁ ସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋତି। ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଗହିତା ଦିଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିସଚ୍ଚଂ। ‘‘ଅମୋସଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବାନଂ , ତଦରିଯା ସଚ୍ଚତୋ ୱିଦୂ’’ତି (ସୁ। ନି। ୭୬୩) ଅମୋସଧମ୍ମତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ପନ ତଂସମ୍ପାପକସ୍ସ ଚ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପଜାନନା ପଟିୱେଧୋ ଅୱିୱାଦକାରଣନ୍ତି ଦ୍ୱଯମ୍ପି ‘‘ଏକଞ୍ହି ସଚ୍ଚଂ ନ ଦୁତିଯମତ୍ଥି, ଯସ୍ମିଂ ପଜା ନୋ ୱିୱଦେ ପଜାନ’’ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୮୯୦; ମହାନି। ୧୧୯) ମିସ୍ସା ଗାଥାଯ ସଚ୍ଚନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଏତେନ ଜାତିଆଦୀନଂ ଦୁକ୍ଖଅରିଯସଚ୍ଚଭାୱେ ଅୱିପରୀତତଂ ଦସ୍ସେତି, ଅଞ୍ଞଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଇମିନା ଦୁକ୍ଖଅରିଯସଚ୍ଚଭାୱସ୍ସ ଜାତିଆଦୀସୁ ନିଯତତଂ। ସଚେପି କଥଞ୍ଚି କୋଚି ଏୱଂଚିତ୍ତୋ ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ, ପଞ୍ଞାପନେ ପନ ସହଧମ୍ମେନ ପଞ୍ଞାପନେ ଅତ୍ତନୋ ୱାଦସ୍ସ ଚ ପଞ୍ଞାପନେ ସମତ୍ଥୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅହମେତଂ…ପେ… ପଞ୍ଞାପେସ୍ସାମୀତି ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଜାତିଆଦୀନଂ ଅନଞ୍ଞଥତା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ତଥାଭୂତସ୍ସ ଅଭାୱୋଯେୱେତ୍ଥ ଠାନାଭାୱୋ। ସଚେପି କୋଚି ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ, ଆଗଚ୍ଛତୁ, ଠାନଂ ପନ ନତ୍ଥୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ସୁତ୍ତତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ଦୁତିଯସୁତ୍ତେପି। ତତ୍ଥ ପନ ସମ୍ପତ୍ତତା ପଚ୍ଚକ୍ଖତା ଚ ପଠମତା, ତଂନିମିତ୍ତତା ଦୁତିଯତା, ତଦୁପସମତା ତତିଯତା, ତଂସମ୍ପାପକତା ଚତୁତ୍ଥତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ନିବ୍ବୁତିକାମେନ ପରିଜାନନାଦୀହି ଅଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି କିଚ୍ଚଂ କାତବ୍ବଂ ନତ୍ଥି, ଧମ୍ମଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ୱା ଇତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନତ୍ଥି, ପରିଞ୍ଞେୟ୍ଯାଦୀନି ଚ ଏତପ୍ପରମାନେୱାତି ଚତ୍ତାରେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ତଣ୍ହାଯ ଆଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀନଂ ୱସେନ ''ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଆଦୀନଂ ଏତଂପରମତାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଆଲଯେ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣସଙ୍ଖାତେ, ସକଲୱତ୍ଥୁକାମସଙ୍ଖାତେ, ଭୱତ୍ତଯସଙ୍ଖାତେ ୱା ଦୁକ୍ଖେ ଦୋସଦସ୍ସାୱୀନଂ ୱସେନ ''ଆଲଯାଦୀନଂ ଏତଂପରମତାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସହେତୁକେନ ଦୁକ୍ଖେନାତି ଏତେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନତାଦସ୍ସନେନ ଅତିସଂୱେଗୱତ୍ଥୁତଂ ଦସ୍ସେତି।

ନ ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ସକିଦେୱ ବୁଜ୍ଝତି, ଅଥ ଖୋ ଅନୁ ଅନୁ ବୁଜ୍ଝନତୋ ଅନୁବୋଧୋ, ଅନୁସ୍ସୱାକାରପରିୱିତକ୍କଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଅନୁଗତୋ ୱା ବୋଧୋ ଅନୁବୋଧୋ। ନ ହି ସୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ବୁଜ୍ଝତି, ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ପନ କପ୍ପେତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତୀତି। କିଚ୍ଚତୋତି ପରିଜାନନାଦିତୋ। ତଂକିଚ୍ଚକରଣେନେୱ ହି ତାନି ତସ୍ସ ପାକଟାନି। ୱିୱଟ୍ଟାନୁପସ୍ସନାଯ ହି ସଙ୍ଖାରେହି ପତିଲୀଯମାନମାନସସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ୱିସଙ୍ଖାରଂ ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ଦୁକ୍ଖଗତଞ୍ଚ ତଣ୍ହଂ ପଜହତି, ନିରୋଧଞ୍ଚ ଫୁସତି ଆଦିଚ୍ଚୋ ୱିଯ ପଭାଯ, ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀହି ସହ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ତଂ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତି, ନ ଚ ସଙ୍ଖାରେ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନେନ ଞାଣେନ ଏତଂ ସବ୍ବଂ ସକ୍କା କାତୁଂ ନିମିତ୍ତପୱତ୍ତେହି ଅୱୁଟ୍ଠିତତ୍ତା, ତସ୍ମା ଏତାନି କିଚ୍ଚାନି କରୋନ୍ତଂ ତଂ ଞାଣଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ୱିଭାୱେତି ତତ୍ଥ ସମ୍ମୋହନିୱତ୍ତନେନାତି ''ଚତ୍ତାରିପି ସଚ୍ଚାନି ପସ୍ସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତୀତି କାଲନ୍ତରଦସ୍ସନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦନ୍ତି ଚେ? ନ, ''ଯୋ ନୁ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତୀ''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୦୦) ଏକଦସ୍ସିନୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତଯଦସ୍ସିତାୱିଚାରଣାଯ ତସ୍ସା ସାଧନତ୍ଥଂ ଗୱଂପତିତ୍ଥେରେନ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଆହରିତତ୍ତା ପଚ୍ଚେକଞ୍ଚ ସଚ୍ଚେସୁ ଦିସ୍ସମାନେସୁ ଅଞ୍ଞତ୍ତଯଦସ୍ସନସ୍ସ ଯୋଜିତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞଥା ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯେ ପୁରିମଦିଟ୍ଠସ୍ସ ପଚ୍ଛା ଅଦସ୍ସନତୋ ସମୁଦଯାଦିଦସ୍ସିନୋ ଦୁକ୍ଖାଦିଦସ୍ସନତା ନ ଯୋଜେତବ୍ବା ସିଯାତି। ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରପୁଞ୍ଜମତ୍ତଦସ୍ସନତୋ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ନିୱାରେତି। ''ଲୋକସମୁଦଯଂ ଖୋ, କଚ୍ଚାନ, ଯଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତୋ ଯା ଲୋକେ ନତ୍ଥିତା, ସା ନ ହୋତୀ''ତି ୱଚନତୋ ସମୁଦଯଦସ୍ସନଂ ହେତୁଫଲପ୍ପବନ୍ଧାୱିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନୱସେନ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ନିୱତ୍ତେତି। ''ଲୋକନିରୋଧଂ ଖୋ…ପେ… ପସ୍ସତୋ ଯା ଲୋକେ ଅତ୍ଥିତା, ସା ନ ହୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫) ୱଚନତୋ ନିରୋଧଦସ୍ସନଂ ହେତୁନିରୋଧା ଫଲନିରୋଧଦସ୍ସନୱସେନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ନିୱାରେତି। ଅତ୍ତକାରସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖଦସ୍ସନତୋ ମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନ ''ନତ୍ଥି ଅତ୍ତକାରେ, ନତ୍ଥି ପରକାରେ, ନତ୍ଥି ପୁରିସକାରେ''ତିଆଦିକଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୮) ଅକିରିଯଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ପଜହତି। ''ନତ୍ଥି ହେତୁ, ନତ୍ଥି ପଚ୍ଚଯୋ ସତ୍ତାନଂ ସଂକିଲେସାଯ, ଅହେତୂ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ସତ୍ତା ସଂକିଲିସ୍ସନ୍ତି। ନତ୍ଥି ହେତୁ… ପେ… ୱିସୁଦ୍ଧିଯା, ଅହେତୂ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ସତ୍ତା ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀ''ତିଆଦିକା ଅହେତୁକଦିଟ୍ଠି ଚ ଇଧ ଅକିରିଯଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସାପି ହି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନ ପହୀଯତୀତି।

ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞାଣଂ ସମୁଦଯଫଲସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧୁୱାଦିଭାୱଂ ପସ୍ସତୀତି ଫଲେ ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତିଂ ନିୱତ୍ତେତି। ''ଇସ୍ସରୋ ଲୋକଂ ପୱତ୍ତେତି ନିୱତ୍ତେତି ଚା''ତି ଇସ୍ସରକାରଣିନୋ ୱଦନ୍ତି, ପଧାନତୋ ଆୱି ଭୱତି, ତତ୍ଥେୱ ଚ ପତିଲୀଯତୀତି ପଧାନକାରଣିନୋ। ''କାଲୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତି ନିୱତ୍ତତି ଚା''ତି କାଲୱାଦିନୋ। ''ସଭାୱେନେୱ ସମ୍ଭୋତି ୱିଭୋତି ଚା''ତି ସଭାୱୱାଦିନୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଣୂହି ଲୋକୋ ପୱତ୍ତତି, ସବ୍ବଂ ପୁବ୍ବେକତହେତୂତି ଏୱମାଦି ଅକାରଣପରିଗ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ରାମୁଦକାଳଆରାଦୀନଂ ୱିଯ ଅରୂପଲୋକେ, ନିଗଣ୍ଠାଦୀନଂ ୱିଯ ଲୋକଥୂପିକାଯ ଅପୱଗ୍ଗୋ ମୋକ୍ଖୋତି ଗହଣଂ । ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଧାନସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତି, ଗୁଣୱିଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସକତ୍ତନି ଅୱଟ୍ଠାନଂ, ବ୍ରହ୍ମୁନା ସଲୋକତା, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଏୱମାଦିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଗୁଣୱିଯୁତ୍ତସ୍ସାତି ବୁଦ୍ଧିସୁଖଦୁକ୍ଖେଚ୍ଛାଦୋସପଯତ୍ତଧମ୍ମାଧମ୍ମସଙ୍ଖାରେହି ନୱହି ଅତ୍ତଗୁଣେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସାତି କଣାଦଭକ୍ଖୱାଦୋ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯତପ୍ପନପୁତ୍ତମୁଖଦସ୍ସନାଦୀହି ୱିନା ଅପୱଗ୍ଗୋ ନତ୍ଥୀତି ଗହେତ୍ୱା ତଥାପୱତ୍ତନଂ କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁଯୋଗୋ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରେସୁ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଆଯତନେସୁ କାମଭୱୱିଭୱତଣ୍ହାୱସେନ ଦ୍ୱାଦସ ତିକା ଛତ୍ତିଂସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି। ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ୱା

ଆଗତନଯେନ କାଲୱିଭାଗଂ ଅନାମସିଦ୍ଧା ୱୁତ୍ତାନି। ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦାଦଯୋ ବୋଧିପକ୍ଖିଯା କିଚ୍ଚନାନତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତା, ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିମୁଖେନ ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧା। ତଯୋ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦଯୋତି ଲୋକିଯକ୍ଖଣେ ଅଲୋଭମେତ୍ତାକରୁଣାସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଭିନ୍ନା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଲୋଭବ୍ଯାପାଦୱିହିଂସାସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ତଯୋତି ଏକୋପି ୱୁତ୍ତୋ। ଏସ ନଯୋ ସମ୍ମାୱାଚାଦୀସୁ। ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାସନ୍ତୁଟ୍ଠିତାନଂ ପନ ଭାୱେ ସମ୍ମାଆଜୀୱସମ୍ଭୱତୋ ତେନ ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଭୱନ୍ତରେପି ଜୀୱିତହେତୁପି ଅରିଯେହି ଅୱୀତିକ୍କମନୀଯତ୍ତା ଅରିଯକନ୍ତାନଂ ସମ୍ମାୱାଚାଦିସୀଲାନଂ ଗହଣେନ ଯେନ ସଦ୍ଧାହତ୍ଥେନ ତାନି ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବାନି, ସୋ ସଦ୍ଧାହତ୍ଥୋ ଗହିତୋଯେୱ ହୋତୀତି ତତୋ ଅନଞ୍ଞାନି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସଦ୍ଧାବଲାନି ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧାନି ହୋନ୍ତି। ତେସଂ ଅତ୍ଥିତାଯାତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସଦ୍ଧାବଲଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦାନଂ ଅତ୍ଥିତାଯ ସୀଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋ ତିୱିଧେନପି ସୀଲେନ ତେ ତଯୋପି ଗହିତାତି ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧା। ଚିତ୍ତସମାଧୀତି ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦଂ ୱଦତି। "ଚିତ୍ତଂ ପଞ୍ଞଞ୍ଚ ଭାୱଯ"ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧। ୨୩, ୧୯୨) ହି ଚିତ୍ତମୁଖେନ ସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ସମାଧିମୁଖେନ ଚିତ୍ତମ୍ପି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି। ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦଭାୱନାଯ ପନ ସମାଧିପି ଅଧିମତ୍ତୋ ହୋତୀତି ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦାଦିୱଚନଂ ୱିଯ ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦୱଚନଂ ଅୱତ୍ୱା ଇଧ "ଚିତ୍ତସମାଧୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। "ପୀତିମନସ୍ସ କାଯୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦେତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୯; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୬; ଅ। ନି। ୩।୯୬; ୧୧।୧୨) ୱଚନତୋ ସମାଧିଉପକାରା ପୀତିପସ୍ସଦ୍ଧିଯୋ, ତସ୍ମା ସମାଧିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା, ଉପେକ୍ଖା ପନ ସମାଧିଉପକାରକତୋ ତଂସଦିସକିଚ୍ଚତୋ ଚ, ତସ୍ମା ସମ୍ମାସମାଧିୱସେନ ଏତେସଂ ଅନ୍ତୋଗଧତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଭାରୋ ୱିଯ ୱିଘାତକତ୍ତା। ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖମିୱ ବାଧକତ୍ତା। "ନିବ୍ବାନପରମଂ ସୁଖ"ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୨୧୫, ୨୧୭; ଧ। ପ। ୨୦୩, ୨୦୪) ସୁଖଭାୱତୋ ସୁଭିକ୍ଖମିୱ। ଅନିଟ୍ଠଭାୱତୋ ସାସଙ୍କସପ୍ପଟିଭଯତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ୱେରୀୱିସରୁକ୍ଖଭଯଓରିମତୀରୂପମଂ।

ତଥଟ୍ଠେନାତି ତଥସଭାୱେନ, ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ଅରିଯସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ସିଯା ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ସିଯା ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଅରିଯସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦପରା ହି ଦୁକ୍ଖାଦିସଦ୍ଦା ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯାଦିଭାୱଂ ୱଦନ୍ତି। ତେନେୱ ଅରିଯସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦାନପେକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖ-ସଦ୍ଦଂ ସନ୍ଧାଯ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତସାମଞ୍ଞଫଲଧମ୍ମାନଂ ଆଦିପଦସଙ୍ଗହୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଦପେକ୍ଖଂ ସନ୍ଧାଯ ଚତୁତ୍ଥପଦସଙ୍ଗହୋ। ସମୁଦଯାଦୀସୁ ଅୱସେସକିଲେସାଦଯୋ ସମୁଦଯୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ସଙ୍ଖାରନିରୋଧୋ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ଚ ନିରୋଧୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଅରିଯମଗ୍ଗତୋ ଅଞ୍ଞାନି ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ମଗ୍ଗୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଇମିନା ନଯେନ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦନୀଯମ୍ପି ସନ୍ତଂ ୱେଦକରହିତଂ, କେୱଲଂ ପନ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ପୱତ୍ତମାନେ ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦେତୀତି ୱୋହାରମତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ଇତରେସୁପି।

କିରିଯାୱ ୱିଜ୍ଜତୀତି ସମୁଦଯମେୱ ୱଦତି, ତସ୍ସ ୱା ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚଯଭାୱଂ। ମଗ୍ଗୋ ଅତ୍ଥୀତି ୱତ୍ତବ୍ବେ "ମଗ୍ଗମତ୍ଥୀ"ତି ଓକାରସ୍ସ ଅଭାୱୋ କତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଗମକୋତି ଗନ୍ତା। ସାସୱତା ଅସୁଭତାତି କତ୍ୱା ନିରୋଧମଗ୍ଗା ସୁଭା ଏୱ। ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପରିଯାଯେନ ସମୁଦଯାଦିଭାୱୋ ଚ ଅତ୍ଥି, ନ ପନ ନିରୋଧଭାୱୋ, ନିରୋଧସ୍ସ ୱା ଦୁକ୍ଖାଦିଭାୱୋତି ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମଙ୍ଗିତାତି ଆହ "ନିରୋଧସୁଞ୍ଞାନି ୱା"ତିଆଦି। ସମୁଦଯେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାଭାୱତୋତି ପୋନୋବ୍ଭୱିକାଯ ତଣ୍ହାଯ ପୁନବ୍ଭୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯଥା ୱା ପକତିୱାଦୀନଂ ୱିକାରାୱିଭାୱତୋ ପୁବ୍ବେ ପଟିପ୍ପଲୀନା ଚ ପକତିଭାୱେନେୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ସମୁଦଯସମ୍ପଯୁତ୍ତମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ ସମୁଦଯଭାୱେନ ତିଟ୍ଠତୀତି ଆହ "ସମୁଦଯେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାଭାୱତୋ"ତି। ଯଥା ଅୱିଭତ୍ତେହି ୱିକାରେହି ମହନ୍ତା ୱିସେସିନ୍ଦ୍ରିଯଭୂତୱିସେସେହି ପକତିଭାୱେନେୱ ଠିତେହି ପକତି ସଗବ୍ଭା ପକତିୱାଦୀନଂ, ଏୱଂ ନ ଫଲେନ ସଗବ୍ଭୋ ହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନଂ ନିରୋଧମଗ୍ଗାନଞ୍ଚ ଅସମୱାଯାତି ଏତଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ଆହ "ନ ହେତୁସମୱେତଂ ହେତୁଫଲ"ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଇଧ ତନ୍ତୂସୁ ପଟୋ, କପାଲେସୁ ଘଟୋ, ବିରଣେସୁ କଟୋ, ଦ୍ୱୀସୁ ଅଣୂସୁ ଦ୍ୱିଅଣୁକନ୍ତିଆଦିନା ଇଧ ବୁଦ୍ଧିୱୋହାରଜନକୋ ଅୱିସୁଂ ସିଦ୍ଧାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସମୱାଯୋ, ତେନ ସମୱାଯେନ କାରଣେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଅଣୂସୁ ଦ୍ୱିଅଣୁକଂ ଫଲଂ ସମୱେତଂ ଏକୀଭୂତମିୱ ସମ୍ବନ୍ଧଂ, ତୀସୁ ଅଣୂସୁ ତିଅଣୁକନ୍ତି ଏୱଂ ମହାପଥୱିମହାଉଦକମହାଅଗ୍ଗିମହାୱାତକ୍ଖନ୍ଧପରିଯନ୍ତଂ ଫଲଂ ଅତ୍ତନୋ କାରଣେସୁ ସମୱେତନ୍ତି ସମୱାଯୱାଦିନୋ ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ପନ ୱଦନ୍ତେହି ଅପରିମାଣେସୁ କାରଣେସୁ ମହାପରିମାଣଂ ଏକଂ ଫଲଂ ସମୱେତଂ ଅତ୍ତନୋ ଅନ୍ତୋଗଧେହି କାରଣେହି ସଗବ୍ଭଂ ଅସୁଞ୍ଞନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଏୱମିଧ ସମୱାଯାଭାୱା ଫଲେ ହେତୁ ନତ୍ଥୀତି ହେତୁସୁଞ୍ଞଂ ଫଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୱତ୍ତିଭାୱତୋତି ସଂସାରସ୍ସ ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ। ଚତୁଆହାରଭେଦତୋତି ଇମିନା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରଭେଦେ ତେହି ଭିନ୍ନେ ତପ୍ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଭେଦେ ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ରୂପାଭିନନ୍ଦନାଦିଭେଦୋ ରୂପାଦିଖନ୍ଧୱସେନ, ଆରମ୍ମଣୱସେନ ୱା। ଉପାଦାନେହି ଉପାଦୀଯତୀତି ଉପାଦି, ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ତଂନିସ୍ସରଣଭୂତଂ ତସ୍ସ ୱୂପସମୋ ତଂସନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ତସ୍ସ ଯାୱ ପଚ୍ଛିମଂ ଚିତ୍ତଂ, ତାୱ ସେସତଂ, ତତୋ ପରଞ୍ଚ ଅନୱସେସତଂ ଉପାଦାଯ "ସଉପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୂ"ତି ଦ୍ୱିଧା ୱୋହରୀଯତୀତି। "ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ୱିପସ୍ସନା, ଇତରେ ସମଥୋ"ତି ୱଦନ୍ତି। ସୀଲମ୍ପି ହି ସମଥସ୍ସ ଉପକାରକତ୍ତା ସମଥଗ୍ଗହଣେନ ଗଯ୍ହତୀତି ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଥ ୱା ଯାନଦ୍ୱଯୱସେନ ଲଦ୍ଧୋ ମଗ୍ଗୋ ସମଥୋ

ୱିପସ୍ସନାତି ଆଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସପ୍ପଦେସତ୍ତାତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଏକଦେସତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ହି ସବ୍ବଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରସୀଲାଦିସଙ୍ଗାହକା, ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋୟେୱାତି ତଦେକଦେସୋ ହୋତି।

ଓନତସହାୟୋ ୱିୟ ୱାୟାମୋ ପଗ୍ଗହକିଚ୍ଚସାମଞ୍ଞତୋ। ଅଂସକୂଟଂ ଦତ୍ୱା ଠିତସହାୟୋ ୱିୟ ସତି ଅପିଲାପନୱସେନ ନିଚ୍ଚଲଭାୱକରଣସାମଞ୍ଞତୋ। ସଜାତିତୋତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରାଦିଭେଦେସୁ ସମାନାୟ ସମାଧିଜାତିୟାତି ଅତ୍ଥୋ। କିରିୟତୋତି ସମାଧିଅନୁରୂପକିରିୟତୋ। ତତୋ ଏୱ ହି ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ସମାଧିନିମିତ୍ତା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ସମାଧିପରିକ୍ଖାରା’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୬୨) ସତିୱାୟାମାନଂ ସମାଧିସ୍ସ ନିମିତ୍ତପରିକ୍ଖାରଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଆକୋଟେନ୍ତେନ ୱିୟାତି ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପଞ୍ଞାସଦିସେନ କିଚ୍ଚେନ ସମନ୍ତତୋ ଆକୋଟେନ୍ତେନ ୱିୟ ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ଖୟଟ୍ଠେନ, ଦୁକ୍ଖଂ ଭୟଟ୍ଠେନା’’ତିଆଦିନା ପରିୱତ୍ତେନ୍ତେନ ୱିୟ ଚ ଆଦାୟ ଉହିତ୍ୱା ଦିନ୍ନମେୱ ପଞ୍ଞା ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସମାନକାଲତ୍ତେପି ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ ପୁରିମକାଲସ୍ସ ୱିୟ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ସଜାତିତୋତି ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସମାନାୟ ପଞ୍ଞାଜାତିୟା। କିରିୟତୋତି ଏକ୍ଷ ପଞ୍ଞାସଦିସକିଚ୍ଚଂ କିରିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ, ପୁବ୍ବେ ପନ ସମାଧିଉପକାରକଂ ତଦନୁରୂପଂ କିଚ୍ଚନ୍ତି ଅୟମେତ୍ଥ ୱିସେସୋ। ‘‘ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୪୬) ୱଚନତୋ ଚତ୍ତାରିପି ଅଭିମୁଖଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାତବ୍ବାନି, ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ୱା ଞାଣେନ ଞାତବ୍ବାନୀତି ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟାନି।

ଦୁରଭିସମ୍ଭୱତରନ୍ତି ଅଭିସମ୍ଭୱିତୁଂ ସାଧେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତରଂ, ସତିୱିଘାତେନ ଦୁରଧିଗମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ବାଧକପଭୱସନ୍ତିନିୟ୍ୟାନଲକ୍ଖଣେହି ୱତ୍ଥାନଂ ସଲକ୍ଖଣୱତ୍ଥାନଂ। ଦୁରୱଗାହତ୍ତେନ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତାତି ଓଠଆରିକା ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟା। ତିରଚ୍ଛାନଗତାନମ୍ପି ହି ଦୁକ୍ଖଂ ଆହାରାଦୀସୁ ଚ ଅଭିଲାସୋ ପାକଟୋ, ପୀଠଅନାଦିଆୟୂହନାଦିୱସେନ ପନ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଇଦମସ୍ସ କାରଣ’’ନ୍ତି ଯାଥାୱତୋ ଓଗାହିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା, ସଣ୍ହସୁଖୁମଧମ୍ମତ୍ତା ନିରୋଧମଗ୍ଗା ସଭାୱତୋ ଏୱ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଦୁରୱଗାହା, ତେନେୱ ଉପ୍ପନ୍ନେ ମଗ୍ଗେ ନହି ନିରୋଧମଗ୍ଗାନଂ ଯାଥାୱତୋ ଅନୱଗାହୋତି। ନିବ୍ବାନମ୍ପି ମଗ୍ଗେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତା ତସ୍ସ ଫଲନ୍ତି ଅପଦିସ୍ସତୀତି ଆହ ‘‘ଫଲାପଦେସତୋ’’ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ॰ ୭୧୯)। ମଗ୍ଗୋପି ନିରୋଧସ୍ସ ସମ୍ପାପକଭାୱତୋ ହେତୂତି ଅପଦିସ୍ସତୀତି ଆହ ‘‘ହେତୁଅପଦେସତୋ’’ତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ॰ ୭୧୯)। ଇତି ୱିଜଞ୍ଞାତି ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ୱିଜାନନକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ପକାରେହୀତି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ୱିଜାନନକାରଣଭୂତେ ନୟେ।

ଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ

ଜାତିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୦।ତତ୍ଥ…ପେ… ଅୟଂ ମାତିକାତି ନିଦ୍ଦେସୱାରଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତେ ଜାତିଆଦିନିଦ୍ଦେସେ ତେସଂ ଜାତିଆଦୀନଂ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅରିୟସଚ୍ଚସ୍ସ କଥନତ୍ଥାୟ, ତେସୁ ୱା ଜାତିଆଦୀସୁ ତେସଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠେ ୱେଦିତବ୍ବେ ଜାତିଆଦୀନଂ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅରିୟସଚ୍ଚସ୍ସ କଥନତ୍ଥାୟ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖନ୍ତିଆଦିକା ଦୁକ୍ଖମାତିକା ୱେଦିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଦେସୱାରେ। ‘‘ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା…ପେ… ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅରିୟସଚ୍ଚସ୍ସ କଥନତ୍ଥାୟ ମାତିକାତି ଯଥାଦସ୍ସିତସ୍ସ ଜାତିଆଦିନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ମାତିକାଭାୱଂ ଦୀପେତି। ତଂ ଦୀପେତ୍ୱା ପୁନ ଯସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱୟେ ଠତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ କଥେତବ୍ବଂ, ତସ୍ସ ନିଦ୍ଧାରଣତ୍ଥଂ ସବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇଦଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖଂ ନାମା’’ତିଆଦି।

ସଭାୱତୋତି ଦୁକ୍ଖୱେଦୟିତସଭାୱତୋ। ନାମତୋତି ତେନେୱ ସଭାୱେନ ଲଦ୍ଧନାମତୋ। ତେନ ନ ଅଞ୍ଞେନ ପରିୟାୟେନ ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ନାମ, ଅଥ ଖୋ ଦୁକ୍ଖତ୍ତାୟେୱାତି ସଭାୱେନ ନାମଂ ୱିସେସେତି। ଅଥ ୱା ନାମତୋତି ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତତାୟ ଲଦ୍ଧନାମତୋ। ଯଥା ଅଞ୍ଞେ ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତୋ ଧମ୍ମା ନ ସଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖା, ନ ଏୱଂ ଇଦଂ, ଅଥ ଖୋ ସଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖା, ଭୂତମେୱେଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପୁରିମେନ ଦୁକ୍ଖ-ସଦ୍ଦେନ ପଚ୍ଛିମଂ ୱିସେସେତି। ୱିପରିଣାମୱନ୍ତତାୟ ସୁଖଂ ଅନିଟ୍ଠମେୱ ହୋତୀତି ଦୁକ୍ଖଂ ନାମ ଜାତଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତୋ’’ତି। କଣ୍ଣସୂଲାଦୀହି ଅଭିଭୂତସ୍ସ ନିତ୍ଥୁନନାଦୀହି ଦୁକ୍ଖାଭିଭୂତତାୟ ୱିଞ୍ଞାୟମାନାୟପି କିଂ ତୱ ରୁଜତୀତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାୱ କଣ୍ଣସୂଲାଦିଦୁକ୍ଖଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ହୋତୀତି ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଦୁକ୍ଖତା ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତା। ଉପକ୍କମସ୍ସ ଚ ପାକଟଭାୱତୋତି କାରଣାୱସେନ ଦୁକ୍ଖୱିସେସସ୍ସ ପାକଟଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ସଭାୱଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ପକାରନ୍ତରେନ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ପରିୟାୟଦୁକ୍ଖଂ। କଥେତବ୍ବତ୍ତା ପଟିଞ୍ଞାତଂ ଯଥା କଥେତବ୍ବଂ, ତଂପକାରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅରିୟସଚ୍ଚଞ୍ଚ

ନାମେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ସଙ୍ଖେପୋ ସାମଞ୍ଞଂ, ସାମଞ୍ଞଞ୍ଚ ୱିସେସେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ତତ୍ଥ ଉଭୟଥାପି କଥେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସେସୋ ଜାତିଆଦିକୋ, ୱିସେସୋ ଚ ୱିସେସନ୍ତରନିୱତ୍ତକୋତି ଜାତିଆଦୀସୁ ଜରାଦୀନଂ ସଙ୍ଖିପନଂ ନ ସକ୍କା କାତୁନ୍ତି ତତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରେନେୱ କଥେତଟ୍ଟଂ।

୧୯୧। ‘‘ଅପରସ୍ସ ଅପରସ୍ସା’’ତି ଦୀପନଂ ଅପରତ୍ଥଦୀପନଂ। ସାମିଅତ୍ଥେପି ହି ଅପରତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ସିଜ୍ଝତୀତି। ତେସଂ ତେସନ୍ତି ୱା ସାମିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଭୁମ୍ମୱସେନ ୱତ୍ତୁକାମତାୟ ଆହ ‘‘ଅପରତ୍ଥଦୀପନ’’ନ୍ତି, ଅପରସ୍ମିଂ ଅପରସ୍ମିଂ ଦୀପନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପରସ୍ସ ଅପରସ୍ସ ୱା ଜାତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନଂ ଅପରତ୍ଥଦୀପନଂ। ପଞ୍ଚଗତିୱସେନ ଏକେକାୟପି ଗତିୟା ଖତ୍ତିୟାଦିଭୁମ୍ମଦେୱାଦିହତ୍ଥିଆଦିଜାତିୱସେନ ଚାତି ଗତିଜାତିୱସେନ।

ତିଣାକାରୋ ତିଣଜାତି, ସୋ ଚ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ‘‘ପଞ୍ଞତ୍ତିୟ’’ନ୍ତି ଆହ। ତଦୁପାଦାୟାତି ତଂ ପଠମଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପାଦାୟ ଅୟଂ ଜାତି, ନାସ୍ସ କୁତୋଚି ନିଗ୍ଗମନଂ ଉପାଦାୟ। ଯସ୍ମା ଚ ଏୱଂ, ତସ୍ମା ସାୱସ୍ସ ଜାତି ପଠମୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତଦୁପାଦାୟ ସଜାତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସାୱସ୍ସ ଜାତି ପଠମୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଞାଣମୁଖେନ ଚ ପଞ୍ଚପି ଖନ୍ଧା ୱୁତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ପଟିସନ୍ଧିୟ’’ନ୍ତି ଆହ। ଅରିୟଭାୱକରଣତ୍ତା ଅରିୟସୀଲନ୍ତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଜାତିଆଦୀନିପି ଲକ୍ଖଣାନି ଧମ୍ମାନଂ ଆକାରୱିକାରାତି କତ୍ୱା ସହୁପ୍ପାଦକା ସହୱିକାରକାତି ୱୁତ୍ତା। ଜାୟନଟ୍ଠେନାତିଆଦି ଆୟତନୱସେନ ଯୋନିୱସେନ ଚ ଦ୍ୱୀହି ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱେ ପରିୟାଦିୟିତ୍ୱା ଜାତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମନୟେ ପନ ଏକେକେନେୱ ପଦେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱେ ପରିୟାଦିୟିତ୍ୱା ଜାତି ଦସ୍ସିତାତି ଅୟଂ ୱିସେସୋ। କେଚି ପନ ‘‘ପୁରିମନୟେ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ, ପଚ୍ଛିମନୟେ ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ‘‘ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଜାତୀ’’ତି ପନ କତ୍ତରି ସାମିନିଦ୍ଦେସସ୍ସ କତତ୍ତା ଉଭୟତ୍ଥାପି ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋୱ ଯୁତ୍ତୋ। ସମ୍ପୁଣ୍ଣା ଜାତି ସଞ୍ଜାତି। ପାକଟା ନିବ୍ବତ୍ତି ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି। ‘‘ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ...ପେ... ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତୀ’’ତି ସତ୍ତୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ସମ୍ମୁତିକଥା।

ତତ୍ର ତତ୍ରାତି ଏକଚତୁୱୋକାରଭୱେସୁ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ସେସେ ରୂପଧାତୁୟଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ, କାମଧାତୁୟଂ ୱିକଲାୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ୱସେନ ସତ୍ତନ୍ନଂ ନୱନ୍ନଂ ଦସନ୍ନଂ ପୁନ ଦସନ୍ନଂ ଏକାଦସନ୍ନଞ୍ଚ ଆୟତନାନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତଟ୍ଟୋ। ଏକଭୱପରିୟାପନ୍ନସ୍ସ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନସ୍ସ ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଭୂତା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖନ୍ଧାତି ଆହ ‘‘ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣା’’ତି। ତମେୱ ସନ୍ତାନଂ ନିୟ୍ୟାତେନ୍ତଂ ୱିୟ ‘‘ହନ୍ଦ ଗଣ୍ହଥା’’ତି ପଟିଚ୍ଛାପେନ୍ତଂ ୱିୟ ପୱତ୍ତତୀତି ନିୟ୍ୟାତନରସା। ସନ୍ତତିୟା ଏୱ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନଂ ହୁତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। ଦୁକ୍ଖରାସିସ୍ସ ୱିଚିତ୍ତତା ଦୁକ୍ଖୱିଚିତ୍ତତା, ଦୁକ୍ଖୱିସେସା ୱା ତଦୱୟୱା, ତଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାପେତି ଫଲତୀତି ଦୁକ୍ଖୱିଚିତ୍ତତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା।

ପରିୟାୟନିପ୍ପରିୟାୟଦୁକ୍ଖେସୁ ୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଜାତି ହୋତି, ତଂ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋୟେୱ ତସ୍ସା ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋ। ଯଦି ଅକ୍ଖାନେନ ପାପୁଣିତଟ୍ଟଂ ସିୟା, ଭଗୱା ଆଚିକ୍ଖେୟ୍ୟ। ଭଗୱତାପି –

‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, କତମୋ ନୁ ଖୋ ମହନ୍ତତରୋ? ଯୋ ଚାୟଂ ମୟା ପରିତ୍ତୋ ପାଣିମତ୍ତୋ ପାସାଣୋ ଗହିତୋ, ଯୋ ଚ ହିମୱା ପଟ୍ଟତରାଜାତି। ଅପ୍ପମ...ପେ... ଗହିତୋ, ହିମୱନ୍ତଂ ପଟ୍ଟତରାଜାନଂ ଉପନିଧାୟ ସଙ୍ଖମ୍ପି ନ ଉପେତି, କଲଭାଗମ୍ପି ନ ଉପେତି, ଉପନିଧମ୍ପି ନ ଉପେତି। ଏୱମେୱ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟଂ ସୋ ପୁରିସୋ ତୀହି ସତ୍ତିସତେହି ହଞ୍ଞମାନୋ ତତୋନିଦାନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, ତଂ ନେରୟିକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପନିଧାୟ ସଙ୍ଖମ୍ପି...ପେ... ଉପନିଧମ୍ପି ନ ଉପେତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୫୦) –

ଉପମାୱସେନ ପକାସିତଂ ଆପାୟିକଦୁକ୍ଖଂ। ସୁଖୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣାନି ସୁଚୀନି ଉପ୍ପଲାଦୀନୀତି କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତିନିୱାରଣେନ ଜାତିୟା ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଥ ଖୋ’’ତିଆଦିନା। ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣେ ନିଦ୍ଦେସନେନ ଗଟ୍ଟପରିହରଣୂପକ୍କମେନ ୱିନା ମାତୁକୁଚ୍ଛିସମ୍ଭୱମେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ଗଟ୍ଟୋକ୍କନ୍ତିମୂଲକଂ ଅଞ୍ଞାନପେକ୍ଖତ୍ତା, ଉପକ୍କମନିବ୍ବତ୍ତଂ ପନ ପରିହରଣମୂଲକଂ ଓକ୍କନ୍ତିମତ୍ତାନପେକ୍ଖତ୍ତା। ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଅତ୍ତନୋ ଅଭିମୁଖଂ କଡ୍ଢନଂ ଆକଡ୍ଢନଂ, ପରିତୋ ସଟ୍ଟତୋଭାଗେନ କଡ୍ଢନଂ ପରିକଡ୍ଢନଂ। ଅଧୋ ଧୁନନଂ ଓଧୁନନଂ, ତିରିୟଂ, ସଟ୍ଟତୋ ୱା ଧୁନନଂ ନିଧୁନନଂ। ତଚ୍ଛେତ୍ୱା ଖାରପକ୍ଖିପନଂ ଖାରାପଟିଚ୍ଛକଂ।

ସକଲସରୀରନ୍ହାପନଂ ନ୍ହାପନଂ, ଏକଦେସଧୋୱନଂ ଧୋୱନଂ, ସୂରିୟାଭିମୁଖପୱତ୍ତନେନ ଆତାପନଂ, ପଞ୍ଚଗ୍ଗିତାପେନ ପରିତାପନଂ ଦଟ୍ଟଟ୍ଟଂ। ସଟ୍ଟୋୟେୱ ୱା ତାପୋ ଦ୍ୱିଧାପି ୱୁତ୍ତୋ।

କୁହିଂ ନୁ ପତିଟ୍ଠଂ ଲଭେଥ, ଜାତିୟା ୱିନା ନ ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଜାତିୟା ୱା ୱିନା ସୋ ସତ୍ତୋ କୁହିଂ ନୁ ପତିଟ୍ଠଂ, କତ୍ଥ ନୁ ପତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଲଭେଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ତିରଚ୍ଛାନେସୁ କଥଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଭୱେୟ୍ୟ ତହିଂ ତିରଚ୍ଛାନେସୁ ଜାତିଂ ୱିନା। ନ ଚସ୍ସାତି ନ ଚେ ଅସ୍ସ। ନନୁ

ନେୱତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ, ନନୁ ଆହାତି ୱା। ଯଦତୋତି ଯସ୍ମା ନେୱତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଆହାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଜରାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୨। ଜୀରଣମେୱ ଜୀରଣତା, ଜୀରଣସ୍ସ ୱା ଆକାରୋ ତା-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତୋ।

ଯଥାପୁରେ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତେତି ଗାରୱକରଣୌପଟ୍ଠାନାଦୀନି ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତେ ତଂନିମିତ୍ତଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସତାଦୀନନ୍ତି ସତିସୁତୱୀରିଯପଞ୍ଞାଦୀନଂ ୱିପ୍ପୱାସନିମିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନା ଅପସାଦେତବ୍ବେହିପି ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତଦାରେହି ଅପସାଦନୀଯତୋ। ଅୱସୱତ୍ତଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗତାଯ ସୁଚିଅସୁଚିଆଦିୱିଚାରଣୱିରହେନ ଚ ବାଲକୁମାରକକାଲୋ ୱିଯ ଜିଣ୍ଣକାଲୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଭିୟ୍ୟୋ ବାଲତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା’’ତି।

ମରଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୩। ‘‘କାଲସ୍ସ ଅନ୍ତକସ୍ସ କିରିଯା’’ତି ଯା ଲୋକେ ୱୁଚ୍ଚତି, ସା ଚୁତି, ମରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚୱନକାଲୋଯେୱ ୱା ଅନତିକ୍କମନୀଯତ୍ତା ୱିସେସେନ କାଲୋତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ କିରିଯା ଚୁତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦପ୍ପତ୍ତିଯେୱ। ମଚ୍ଚୁ ମରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ସମାସଂ ଅକତ୍ୱା ଯୋ ମଚ୍ଚୁ ୱୁଚ୍ଚତି ଭେଦୋ, ଯଞ୍ଚ ମରଣଂ ପାଣଚାଗୋ, ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ମରଣନ୍ତି ୱିସୁଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଯସ୍ସ ଖନ୍ଧଭେଦସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ତିସ୍ସୋ ମତୋ, ଫୁସ୍ସୋ ମତୋ’’ତି ୱୋହାରୋ ହୋତି, ସୋ ଖନ୍ଧପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନତାଯ ‘‘ସମ୍ମୁତିମରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ, ପବନ୍ଧସମୁଚ୍ଛେଦୋ ଚ ‘‘ସମୁଚ୍ଛେଦମରଣ’’ନ୍ତି। ମରଣମ୍ପି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପନତ୍ଥେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚକଥା ୱଚ୍ଚକଥାତି କତ୍ୱା ‘‘ସମ୍ମୁତିମରଣଂ ଅଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି ଆହ। ତସ୍ସେୱ ନାମନ୍ତି ତବ୍ଭାୱତୋ ତଦେକଦେସଭାୱତୋ ଚ ମରଣ-ସଦ୍ଦବହୁତ୍ତେ ଅସମ୍ମୋହତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଚୁତିଲକ୍ଖଣନ୍ତି ‘‘ଚୱନତା’’ତି ନିଦସ୍ସିତଚୱନଲକ୍ଖଣମେୱ ୱଦତି। ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଖନ୍ଧେହି ୱିଯୋଜେତୀତି ୱିଯୋଗରସଂ, ୱିଯୋଗକିରିଯାଭୂତତାଯ ୱା ‘‘ୱିଯୋଗରସ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତସ୍ସ ପୁରିମଭୱତୋ ୱିପ୍ପୱାସୋ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତୀତି ୱିପ୍ପୱାସପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ।

ମରଣନ୍ତିକାତି ମରଣସ୍ସ ଆସନ୍ନା। ଯଦି ମରଣଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ନ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଦୁକ୍ଖାନଂ ୱତ୍ଥୁଭାୱେନା’’ତି।

ପାପକମ୍ମାଦିନିମିତ୍ତନ୍ତି ପାପକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ପାପଗତିନିମିତ୍ତଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, କମ୍ମମ୍ପି ୱା ଏତ୍ଥ ‘‘ନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଉପପତ୍ତିନିମିତ୍ତଭାୱେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ। ତଦୁପଟ୍ଠାନେପି ହି ‘‘ଅକତଂ ୱତ ମେ କଲ୍ୟାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅନପ୍ପକଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି। ଭଦ୍ଦସ୍ସାତି କଲ୍ୟାଣକମ୍ମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିସେସତୋତି ‘‘ସବ୍ବେସ’’ନ୍ତି ଏତେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସବ୍ବେସନ୍ତି ଚ ଯେସଂ କାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେଯେୱ ସବ୍ବେ ଗହିତା ‘‘ୱିତୁଜ୍ଜମାନମମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ୱିସେସିତତ୍ତା। ସନ୍ଧୀନଂ ବନ୍ଧନାନି ସନ୍ଧିବନ୍ଧନାନି , ତେସଂ ଛେଦନେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ‘‘ସନ୍ଧିବନ୍ଧନଚ୍ଛେଦନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ୱା କାରଣତ୍ଥୋ, ସନ୍ଧିବନ୍ଧନଚ୍ଛେଦନମୂଲକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନଯବ୍ୟସନାପାଦନଂ ୱିଯାତି ଅନଯବ୍ୟସନାପତ୍ତି ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାଳଆଦୀହି କତେ ହି ଅନଯବ୍ୟସନାପାଦନେ ଅନ୍ତୋଗଧା ଅନଯବ୍ୟସନାପତ୍ତି ଏତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନନ୍ତି।

ସୋକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୪। ସୁଖକାରଣଂ ହିତଂ, ତସ୍ସ ଫଲଂ ସୁଖଂ। ଞାତିକ୍ଖଯୋତି ଭୋଗାଦୀହି ଞାତୀନଂ ପରିହାନି ମରଣଞ୍ଚ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋତି ଭୋଗବ୍ୟସନାଦିପଦତ୍ଥୱିସେସଂ ରୋଗବ୍ୟସନାଦୀସୁ ସମାସୱିସେସଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯାହ। ଞାତିଭୋଗା ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତା ତବ୍ବିନାସାୱାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅନିପ୍ଫନ୍ନାନୀ’’ତି ଆହ। ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନତଂଯେୱ ହି ସନ୍ଧାଯ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୪୭ ଆଦଯୋ) ଚ ‘‘ଦସ ରୂପାନି ଅନିପ୍ଫନ୍ନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନାଯଞ୍ଚ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୯୭୫ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ନି ‘‘ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି। ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ଚ ନିପ୍ପାଦେତବ୍ବସ୍ସ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଆଦିକସ୍ସ ନିପ୍ଫନ୍ନତା ୱୁତ୍ତାତି ଅସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ନିପ୍ଫନ୍ନତା, ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱ ଅନିପ୍ଫନ୍ନତାତି।

ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିହେତୁନା’’ତି। ଝାମନ୍ତି ଦଡ୍ଢଂ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣାଦିକା ଦୋମନସ୍ସୱେଦନା ସୋକୋତି ତସ୍ସ ପୁନ

ଲକ୍ଖଣାଦଯୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯୁଂ, ତଥାପି ଦୋମନସ୍ସୱିସେସତ୍ତା ସୋକସ୍ସ ଚ ୱିସିଟ୍ଠା ଲକ୍ଖଣାଦଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ''କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦିମାହ। ୱିସାରରହିତଂ ଅନ୍ତୋ ଏୱ ସଙ୍କୁଚିତଂ ଚିନ୍ତନଂ, ସୁକ୍ଖନଂ ୱା ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଂ। ପରିନିଜ୍ଝାଯନଂ ଦହନଂ। ଞାତିବ୍ଯସନାଦିଅନୁରୂପଂ ସୋଚନଂ ଅନୁସୋଚନଂ, ତଂ ତଂ ୱା ଗୁଣଂ ଦୋସଞ୍ଚ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ସୋଚନଂ ତପ୍ପନଂ ଅନୁସୋଚନଂ।

ଜୱନକ୍ଖଣେତି ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନକ୍ଖଣେ। ତଥା ହି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏତ୍ତକା ମେ''ତିଆଦିମାହ। କାଯୱିଞ୍ଞାଣାଦିୱୀଥିଯମ୍ପି ପନ ଜୱନକ୍ଖଣେ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ଏୱ। ତେନେୱ ''ଜୱନକ୍ଖଣେ ଚା''ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞଥା କାଯିକଚେତସିକଦୁକ୍ଖାନଂ କାଯୱତ୍ଥୁକମନୋଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତାନମେୱ ପଚ୍ଚଯୋତି ଗଣ୍ହେଯ୍ଯ ତତ୍ଥ ୱିସେସେନ କାଯିକଚେତସିକସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିତୋ।

ତୁଜ୍ଜତୀତି ''ତୁଦତୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ବ୍ଯତ୍ତଯୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପରିଦେୱନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୫।ଆଦେୱନ୍ତି ଏତେନାତି ଆଦେୱୋତି ଆଦେୱନ-ସଦ୍ଦଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସୁୱିମୋଚନାଦିୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ତବ୍ବିକାରାପତ୍ତିଯା ସୋ ସଦ୍ଦୋ କରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋତି। ୱାହିପଲାପାଦଯୋ ୱିଯ ତୁଚ୍ଛଂ ୱଚନଂ ପଲାପୋ। ଗୁଣଦୋସେ କିତ୍ତେତି ବୋଧେତୀତି ଗୁଣଦୋସକିତ୍ତନରସୋ ଲାଲପ୍ପ-ସଦ୍ଦୋ। ଅତ୍ତାନଞ୍ହେ ହିରିଯିତବ୍ବଜନେ ଚ ଅୱିଚାରେତ୍ୱା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସମ୍ଭମଭାୱୋ ହୁତ୍ୱା ପରିଦେୱନ-ସଦ୍ଦୋ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ''ସମ୍ଭମପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ, ସୋକୱତ୍ଥୁଅୱିଘାତେନ ୱା ସମ୍ଭମୋ, ନ ଉତ୍ତାସସମ୍ଭମୋ, ସୋ ଚ ପରିଦେୱନ-ସଦ୍ଦେନ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ପରିଦେୱୋ ''ସମ୍ଭମପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ।

ସୋକାଭିଭୂତୋ ପରିଦେୱନନିମିତ୍ତଂ ମୁଟ୍ଠିପୋଥନାଦୀନି କରୋତି, ପରିଦେୱନନିମିତ୍ତମେୱ ଚ ଞାତିଅବ୍ଭୁଗ୍ଗମନାଦୀନି ଚିନ୍ତେତୀତି ପରିଦେୱସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସାନଂ ୱତ୍ଥୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଭିଯ୍ଯୋତି ଯେନ ୱିନା ନ ହୋତି, ତତୋ ପରିଦେୱସମୁଟ୍ଠାପକଦୋମନସ୍ସତୋ, ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଦୁକ୍ଖତୋ ୱା ଭିଯ୍ଯୋ, କଣ୍ଠୋଟ୍ଠତାଲୁଆଦିସୋସଜତୋପି ୱା ଭିଯ୍ଯୋତି ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ କାଯିକଂ ଚେତସିକଂ ତଂନିଦାନଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୬-୭। କାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ କାଯିକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋତି ''ଦୁକ୍ଖିତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ଦୁକ୍ଖେନ ଅଭିଭୂତତ୍ତା ନକ୍ଖତ୍ତଂ କୀଳଇତୁଂ ନ ଲଭାମୀତି ବଲୱଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସୱତ୍ଥୁତା ହୋତି।

ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣଂ ସନ୍ଧାଯ ''ପୀଳେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ କାଯିକଦୁକ୍ଖଂ, ତଦୁପନିସ୍ସଯତୋ ୱା।

ଆୱଞ୍ଚନ୍ତୀତି ପରିୱଞ୍ଚନ୍ତି। ୱିୱଞ୍ଚନ୍ତୀତି ପଚ୍ଛାରେ ଖିତ୍ତହତ୍ଥୋ ୱିଯ ଲୁଧନ୍ତି। ମୂଲଚ୍ଛିନ୍ନରୁକ୍ଖୋ ୱିଯ ଛିନ୍ନପପାତଂ ପପତନ୍ତି, ପରିଦଯ୍ହମାନଚିତ୍ତା ପୁରିମଦୋମନସ୍ସୂପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚିନ୍ତେନ୍ତି, ୱିଗତେ ଦୋମନସ୍ସେ ତଥାଚିନ୍ତନଂ ନତ୍ଥୀତି।

ଉପାଯାସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୮। ସବ୍ବୱିସଯପ୍ପଟିପତ୍ତିନିୱାରଣୱସେନ ସମନ୍ତତୋ ସୀଦନଂ ସଂସୀଦନଂ, ଉଟ୍ଠେତୁମ୍ପି ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯତାକରଣୱସେନ ଅତିବଲୱଂ, ୱିରୂପଂ ୱା ସୀଦନଂ ୱିସୀଦନଂ। ଅଞ୍ଞଂ ୱିସଯଂ ଅଗନ୍ତ୍ୱା ଞାତିବ୍ଯସନାଦୀସୁ ୱିରୂପୋ ଆସଙ୍ଗୋ ତତ୍ଥେୱ ଅୱବନ୍ଧତା ବ୍ଯାସତ୍ତି। ନିତ୍ଥୁନନକରଣତୋ ନିତ୍ଥୁନନରସୋ। ୱିସୀଦନଂ ୱିସାଦୋ।

ସଯଂ ନ ଦୁକ୍ଖୋ ଦୋସତ୍ତା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନଧମ୍ମନ୍ତରତ୍ତା ୱା। ଯେ ପନ ଦୋମନସ୍ସମେୱ ଉପାଯାସୋତି ୱଦେଯ୍ଯୁଂ, ତେ ''ଉପାଯାସୋ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା କେହିଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ''ତି (ଧାତୁ। ୨୪୯) ଇମାଯ ପାଳିଯା ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବା। ୱିସାଦପ୍ପତ୍ତିଯା ସୁଖଦୁକ୍ଖକାରଣଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠାନାଦୀନି କରୋନ୍ତାନଂ ଉପାଯାସୋ କାଯିକଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ହୋତି, ୱିସାଦନୱସେନେୱ ଞାତିୱିନାସାଦୀନି ଚିନ୍ତେନ୍ତାନଂ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ। ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେଯେୱ ଉପାଯାସୋ ଦୋମନସ୍ସସମ୍ପଯୋଗତୋ

ଚିତ୍ତଂ ପରିଦହତି, ଅୱିପ୍ଫାରିକତାକରଣୱସେନ କାଯଂ ୱିସାଦେତି, ତଦୁଭଯକରଣେନେୱ ତତୋ ପରଂ ତଂନିମିତ୍ତଂ କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଜନଯତୀତି ଦୁକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଅପ୍ପିଯସମ୍ପଯୋଗନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୯।ନ ଅପ୍ପିଯନ୍ତୀତି ନ ଗମିଯନ୍ତି, ନ ପୱେସୀଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନତ୍ଥନ୍ତି ବ୍ୟସନଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ୱା। ଅହିତନ୍ତି ତସ୍ସ ହେତୁଂ। ଦୁତିଯେ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଅତ୍ଥଂ ନ କାମେନ୍ତୀତି ଅନତ୍ଥକାମାତିଆଦି ଅସମତ୍ଥସମାସୋପି ଯୋଜିତୋ। ‘‘ଅସୂରିଯପସ୍ସାନି ମୁଖାନୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ହି ଯେନ ସମାସୋ, ନ ତସ୍ସାଯଂ ପଟିସେଧକୋ ଅ-କାରୋତି। ଯସ୍ମିଂ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ନିବ୍ଭଯେ ଯୋଗକ୍ଖେମ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋ ଦୁକ୍ଖଯୋଗତୋ ଖେମତ୍ତା।

ସଙ୍ଗତିଆଦୀସୁ ସଙ୍ଖାରୱସେନ ଯଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ନ ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଠାନନିସଜ୍ଜାଦଯୋ ଭୋଜନାଦିକିଚ୍ଚେସୁ ୱା ସହକରଣଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ପଚ୍ଛିମଦ୍ୱଯଂ ତଦତ୍ଥୱସେନ ଲବ୍ଭତୀତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ଯଂ ଲବ୍ଭତୀତି ୱା ଯଂ ଅତ୍ଥଜାତଂ ଲବ୍ଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଯଥା ଲବ୍ଭତି ସଙ୍ଗତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ, ତଥା ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ହି ସଙ୍ଗତି ଗନ୍ତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେହି ସଂଯୋଗୋ ହୋତି, ଆଗତେହି ଚ ତେହି, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଠାନାଦୀସୁ ସଙ୍ଖାରେହି ସହଭାୱୋ ହୋତି, ସକିଚ୍ଚକିରିଯାସୁ ଚ ମିସ୍ସୀଭାୱୋତି। ଅନତ୍ଥଭାୱୋ ଉପଦ୍ଦୱଭାୱୋ।

ଅନିଟ୍ଠାନଂ ଆପାଥଗମନମତ୍ତଂ ତଂଗହଣମତ୍ତଞ୍ଚ ଅପ୍ପିଯସମ୍ପଯୋଗୋ, ନ ପନ ପଥୱିଫସ୍ସାଦଯୋ ୱିଯ ଅପ୍ପିଯସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଅନିଟ୍ଠାନି କଣ୍ଟକାଦୀନି ଅମିତ୍ତା ଚ ଉସୁଆଦୀହି ୱିଜ୍ଝନାଦିଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି।

ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଦୁକ୍ଖଂ ହୋତୀତି ୱା ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ଦୁକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ପିଯୱିପ୍ପଯୋଗନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୦।ମିନନ୍ତୀତି ନାଠଇଯାଦୀସୁ ଧଞ୍ଞଂ ୱିଯ ଅନ୍ତୋ ପକ୍ଖିପନ୍ତି, ନ ବହି କରୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅମା-ସଦ୍ଦୋ ସହଭାୱଦୀପକୋ। ଞାଯନ୍ତି ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଇଚ୍ଚେୱ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦିକୋ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତୀତି ବ୍ୟସନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ। ସୋକୁପ୍ପାଦନେନେୱ ସରୀରଂ ସୋସେନ୍ତି, କିସଂ କରୋନ୍ତି, ଅକିସମ୍ପି ନିରୋଜତାକରଣେନ ମିଲାପେନ୍ତି, ତତୋ ଚ କାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତଦୁପ୍ପାଦକତା ୱୁତ୍ତା।

ସୋକସରସମପ୍ପିତାତି ଏତେନ ଚେତସିକଦୁକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତି, ୱିତୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତେନ କାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଇଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୧। ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ଜାତିଯା ନ ଆଗନ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ କାଲଂ ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ପରିନିବ୍ବୁତେସୁ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ଜାତିଯା ଅନାଗମନ’’ନ୍ତି। ଯମ୍ପୀତି ଯେନପୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଦାପି ପନ ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଇଚ୍ଛ’’ନ୍ତି ଏତଂ ଅପେକ୍ଖତି, ତଦାପି ଅଲାଭୱିସିଟ୍ଠା ଇଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଯଦା ‘‘ନ ଲଭତୀ’’ତି ଏତଂ ଅପେକ୍ଖତି, ତଦା ଇଚ୍ଛାୱିସିଟ୍ଠୋ ଅଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ସୋ ପନତ୍ଥତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି, ତଥାପି ଅଲଦ୍ଧୁନେଯ୍ୟିଚ୍ଛାୱ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଅପାପୁଣିତବ୍ବେସୁ ପୱତ୍ତା ଏୱ ‘‘ଅପ୍ପତ୍ତିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯତ୍ଥ ହି ସା ଇଚ୍ଛା ପୱତ୍ତା, ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଅପାପୁଣନ୍ତୀ ହୁତ୍ୱା ଗଯ୍ହତୀତି।

ଛିନ୍ନଭିନ୍ନଗଣେନାତି ନିଲ୍ଲଜ୍ଜେନ ଧୁତ୍ତଗଣେନ, କପ୍ପଟିକଗଣେନ ୱା।

ୱିଘାତମଯନ୍ତି ଚିତ୍ତୱିଘାତମଯଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଚିତ୍ତୱିଘାତତୋ ଏୱ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉବ୍ବନ୍ଧନଜରାତିସାରାଦିକାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ। ଇଚ୍ଛିତାଲାଭନ୍ତି ଅଲଦ୍ଧୁନେଯ୍ୟିଚ୍ଛମେୱ ୱଦତି।

ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୨। ୱିତ୍ଥିଣ୍ଣସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଏତ୍ତକନ୍ତି ଦସ୍ସନଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସଙ୍ଖେପୋ, ତଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କା ୱିତ୍ଥାରସ୍ସ ଅନନ୍ତତ୍ତା। ଦୁକ୍ଖୱିତ୍ଥାରଗତଂ ପନ ଦେସନାୱିତ୍ଥାରଂ ପହାଯ ଯତ୍ଥ ସବ୍ବୋ ଦୁକ୍ଖୱିତ୍ଥାରୋ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି, ତତ୍ଥ ଦେସନାଯ ୱତ୍ଥାନଂ ସଙ୍ଖେପୋ, ତଂ କାତୁଂ ସକ୍କା ତାଦିସସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ ସବ୍ଭାୱା।

ଦେସଂ ଜାନନ୍ତୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖାୟିକପୁରିସୋ ଦେସକୋ। ଭଗଵାପି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଦେସକୋ। ‘‘ଦୁକ୍ଖନ୍ତଦେସକେନା’’ତି ଵା ପାଠୋ, ଦୁକ୍ଖନ୍ତକ୍ଖାୟିକୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ପାଵକାଦୟୋ ଯଥା ଇନ୍ଧନାଦୀନି ବାଧେନ୍ତି, ଏଵଂ ବାଧୟମାନା। ମାରଣନ୍ତିକଦୁକ୍ଖାଭିଘାତେନାତି ଇମିନା ଅତିପାକଟେନ ଜାତିଜରାଦୁକ୍ଖୁପଘାତଜସୋକାଦୟୋ ଦସ୍ସେତି। ତତୋତି ପରିଦେଵତୋ ଉଦ୍ଧଂ। କଣ୍ଠ ସୋସାଦି ସନ୍ଧି ବନ୍ଧଛେଦନାଦି ଜନକ ଧାତୁକ୍ଖୋଭ ସମାୟୋଗତୋ କାୟସ୍ସ ଆବାଧନଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯେସୁ କେସୁଚୀତି ତିସ୍ସସ୍ସ ଵା ଫୁସ୍ସସ୍ସ ଵା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ସଙ୍ଖିତ୍ତେ ଚକ୍ଖୁରୋଗାଦିଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ଵା ଗତଂ ଏଵଂପକାରମେଵାତି ସଙ୍ଖିପିତ୍ଵା ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସମୁଦୟସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୦୩। ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ଵା ‘‘ପୁନବ୍ଭଵକରଣଂ ପୁନୋବ୍ଭଵୋ’’ତିଆହ। ‘‘ମନୋସଙ୍ଖାତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ମନୋ ଵିୟ ଚ ପୁରିମପଦସ୍ସ ଓକାରନ୍ତତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅଥ ଵା ସୀଲଟ୍ଠେନ ଇକ-ସଦ୍ଦେନ ଗମିୟତ୍ଥତ୍ତା କିରିୟାଵାଚକସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଦସ୍ସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଯଥା ‘‘ଅପୂପଭକ୍ଖନସୀଲୋ ଆପୂପିକୋ’’ତି। ‘‘ତଦ୍ଧିତା’’ଇତି ବହୁଵଚନନିଦ୍ଦେସୋ ଵିଚିତ୍ତତ୍ତା ଵା ତଦ୍ଧିତାନଂ ଅଭିଧାନଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଵା ‘‘ପୁନବ୍ଭଵଂ ଦେତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ପୋନୋବ୍ଭଵିକସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତତ୍ଥ କମ୍ମସହଜାତା ପୁନବ୍ଭଵଂ ଦେତି, କମ୍ମସହାୟଭୂତା ତଦସହଜାତା ପୁନବ୍ଭଵାୟ ସଂଵତ୍ତତି, ଦୁଵିଧାପି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭଵେ ନିବ୍ବତ୍ତେତି। ତେନେଵାହ ‘‘ପୁନବ୍ଭଵସ୍ସ ଦାୟିକାପୀ’’ତିଆଦି। ପୋନୋବ୍ଭଵିକାଯେଵାତି ନାମଂ ଲଭତୀତି ପୁନବ୍ଭଵଂ ଦାୟିକାପି ଅଦାୟିକାପି ପୁନବ୍ଭଵଂ ଦେତିଚ୍ଚେଵ ପୋନୋବ୍ଭଵିକାତି ସମାନଵିପାକାତି ନାମଂ ଲଭତି ସମାନସଭାଵତ୍ତା ତଦାନୁଭାଵତ୍ତା ଚ। ଏଵଂ ଇତରେସୁ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଉପଧିମ୍ହି ଯଥାନିବ୍ବତ୍ତେ ଅତ୍ତଭାଵେ ଵିପଚ୍ଚନକକମ୍ମଂ ଏତିସ୍ସାତି ଉପଧିଵେପକ୍କା। ନନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ନନ୍ଦୀ, ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ରାଗୋ। ଯୋ ଚ ନନ୍ଦିରାଗୋ, ଯା ଚ ତଣ୍ହା, ଉଭୟମେତଂ ଏକତ୍ଥଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେଵ ନାନନ୍ତି ତଣ୍ହା ‘‘ନନ୍ଦିରାଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତଂ ଗତା’’ତି ଵୁତ୍ତା। ରାଗସମ୍ବନ୍ଧେନ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ରୂପାରୂପଭଵରାଗୋ ଵିସୁଂ ଵକ୍ଖତୀତି କାମଭଵେ ଏଵ ଭଵପତ୍ଥନାଉପ୍ପତ୍ତି ଵୁତ୍ତାତି ଵେଦିତବ୍ବା।

ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପିୟରୂପେ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିଵସେନ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତା, ପୁନପ୍ପୁନଂ ପଵତ୍ତିଵସେନ ‘‘ନିଵିସତୀ’’ତି, ପରିୟୁଟ୍ଠାନାନୁସୟଵସେନ ଵା ଉପ୍ପତ୍ତିନିଵେସା ଯୋଜେତବ୍ବା। ସମ୍ପତ୍ତିୟନ୍ତି ମନୁସ୍ସସୋଭଗ୍ଗେ ଦେଵତ୍ତେ ଚ। ଅତ୍ତନୋ ଚକ୍ଖୁନ୍ତି ସଵତ୍ଥୁକଂ ଚକ୍ଖୁମାହ, ସପସାଦଂ ଵା ମଂସପିଣ୍ଡଂ। ଵିପ୍ପସନ୍ନପଞ୍ଚପସାଦନ୍ତି ପରିସୁଦ୍ଧନୀଲପୀତଲୋହିତକଣ୍ହଓଦାତଵଣ୍ଣପସାଦଂ। ରଜତପନାଳିକଂ ଵିୟ ଛିଦ୍ଦଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଓଦାତତ୍ତା। ପାମଙ୍ଗସୁତ୍ତଂ ଵିୟ ଲମ୍ବକଣ୍ଣବଦ୍ଧଂ। ତୁଙ୍ଗା ଉଚ୍ଚା ଦୀଘା ନାସିକା ତୁଙ୍ଗନାସିକା, ଏଵଂ ଲଦ୍ଧଵୋହାରଂ ଅତ୍ତନୋ ଘାନଂ। ‘‘ଲଦ୍ଧଵୋହାରା’’ତି ଵା ପାଠୋ। ତସ୍ମିଂ ସତି ତୁଙ୍ଗା ନାସିକା ଯେସଂ, ତେ ତୁଙ୍ଗନାସିକା। ଏଵଂ ଲଦ୍ଧଵୋହାରା ସତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଘାନନ୍ତି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଜିଵ୍ହଂ…ପେ… ମଞ୍ଞନ୍ତି ଵଣ୍ଣା ସଣ୍ଠାନତୋ କିଚ୍ଚତୋ ଚ। ମନଂ…ପେ… ଉଳାରଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି ଅତୀତାଦିଅତ୍ଥଵିଚିନନସମତ୍ଥଂ। ଅତ୍ତନା ପଟିଲଦ୍ଧାନୀତି ଅତ୍ତନୋଙ୍ଗ ସରୀରଗନ୍ଧାଦୀନି ବହିଦ୍ଧା ଚ ଵିଲେପନଗନ୍ଧାଦୀନି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଯଦା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ହୋତି, ତଦା ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସାମଞ୍ଞେନ ଗହିତା ଉପ୍ପାଦକିରିୟା ଲକ୍ଖଣଭାଵେନ ଵୁତ୍ତା, ଵିସୟଵିସିଟ୍ଠା ଲକ୍ଖିତବ୍ବଭାଵେନ। ନ ହି ସାମଞ୍ଞଵିସେସେହି ନାନତ୍ତଵୋହାରୋ ନ ହୋତୀତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାତି ଵା ଅନିଚ୍ଛିତୋ ଉପ୍ପାଦୋ ହେତୁଭାଵେନ ଵୁତ୍ତୋ। ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନିଚ୍ଛିତୋ ଫଲଭାଵେନ ‘‘ଯଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ହୋତି, ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ସୋ ହି ତେନ ଉପଯୋଜିତୋ ଵିୟ ହୋତି।

ସମୁଦୟସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୦୪।ଅନୂହତେତି ଅନୁଦ୍ଧଟେ, ଅସ୍ସମୁହତେତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୀହୋ ଵେଧକେ ପଟିପଜ୍ଜତି, ନ ଉସୁମ୍ହି, ସୁଵାନୋ ଲେଡ୍ଡୁମ୍ହି ପଟିପଜ୍ଜତି, ନ ପହାରକେ। ଖୟଗମନଵସେନ ଵିରଜ୍ଜତି, ଅପ୍ପଵତ୍ତିଗମନଵସେନ ନିରୁଜ୍ଝତି। ଅନପେକ୍ଖତାୟ ଚଜନଵସେନ ହାନିଵସେନ ଚ ଚଜୀୟତି, ପୁନ ଯଥା ନ ପଵତ୍ତତି, ତଥା ଦୂରଖିପନଵସେନ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜୀୟତି, ବନ୍ଧନଭୂତାୟ ମୋଚନଵସେନ ମୁଚ୍ଚତି, ଅସଂକିଲେସଵସେନ ନ ଅଲ୍ଲୀୟତି। ଆୟୂହନଂ ସମୁଦୟୋ, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଵସେନ ଅନାୟୂହନଂ।

ଅପଞ୍ଞତ୍ତିନ୍ତି ଅପଞ୍ଞାପନଂ, ‘‘ତିତ୍ତଅଲାବୁ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଵୋହାରାଭାଵଂ ଵା। ତିତ୍ତଅଲାବୁଵଲ୍ଲିୟା ଅପ୍ପଵତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ପୁରିସୋ ଵିୟ ମଗ୍ଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ,

ତସ୍ସ ତସ୍ସା ଅପ୍ପଵତ୍ତିନିମିତ୍ତସ୍ସ ମୂଲଚ୍ଛେଦନଂ ଵିଯ ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣସ୍ସ ତଣ୍ହାପହାନଂ। ତଦାପ୍ପଵତ୍ତି ଵିଯ ତଣ୍ହାଯ ଅପ୍ପଵତ୍ତିଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦୁତିଯୂପମାଯ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ଵାରଂ ଵିଯ ନିବ୍ବାନଂ, ଚୋରଘାତକା ଵିଯ ମଗ୍ଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ପୁରିମା ଵା ଉପମା ମଗ୍ଗେନ ନିରୁଜ୍ଝାଯ ପିଯରୂପସାତରୂପେସୁ ନିରୁଜ୍ଝାତି ଵୁତ୍ତଵଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଵୁତ୍ତା, ପଚ୍ଛିମା ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ନିରୁଜ୍ଝାଯପି।

ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୦୫।ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକମଗ୍ଗପଟିକ୍ଖେପନତ୍ଥନ୍ତି ତିଣ୍ଣିଯେଵ କସ୍ସଚି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାଭାଵଂ ପଟିକ୍ଖେପେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସ୍ସ ଵା ମଗ୍ଗଭାଵପଟିକ୍ଖେପୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକମଗ୍ଗପଟିକ୍ଖେପୋ। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅରିଯଭାଵକରତ୍ତା ଅରିଯଂ କରୋତୀତି ଅରିଯୋ, ଅରିଯଫଲପଟିଲାଭକରତ୍ତା ଅରିଯଂ ଲଭାପେତି ଜନେତୀତି ଅରିଯୋ। ଅଥଵା ନିଚ୍ଚଵସେନ ଫଲଵସେନ ଚ ଅରିଯନାମଲାଭୋ ଏଵ ଵୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଟ୍ଠ ଅଙ୍ଗାନି ଅସ୍ସାତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗପଦଦ୍ଵସମାସଂ ଅକତ୍ଵା ''ଅଟ୍ଠଙ୍ଗାନି ଅସ୍ସ ସନ୍ତୀତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ''ତି ପଦସିଦ୍ଧି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତା ଵାଚା ଜନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ତବ୍ବିପକ୍ଖଵିରତିସଭାଵା ସମ୍ମାଵାଚା ଭେଦକରମିଚ୍ଛାଵାଚାପହାନେନ ଜନେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଚ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକିଚ୍ଚଵତୀ ହୋତୀତି ''ପରିଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣା''ତି ଵୁତ୍ତା। ଯଥା ଚୀଵରକମ୍ମାଦିକୋ କମ୍ମନ୍ତୋ ଏକଂ କାତବ୍ବଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି ନିପ୍ଫାଦେତି, ତଂତଂକିରିଯାନିପ୍ଫାଦକୋ ଵା ଚେତନାସଙ୍ଖାତୋ କମ୍ମନ୍ତୋ ହତ୍ଥପାଦଚଲନାଦିକଂ କିରିଯଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ଏଵଂ ସାଵଜ୍ଜକତ୍ତବ୍ବକିରିଯାସମୁଟ୍ଠାପକମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତପ୍ପହାନେନ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ନିରଵଜ୍ଜସମୁଟ୍ଠାପନକିଚ୍ଚଵା ହୋତି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ଏଵ ପଵତ୍ତତୀତି ''ସମୁଟ୍ଠାପନଲକ୍ଖଣୋ''ତି ଵୁତ୍ତୋ। କାଯଵାଚାନଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନସ୍ସ ଚ ସଂକିଲେସଭୂତମିଚ୍ଛାଆଜୀଵପ୍ପହାନେନ ସମ୍ମାଆଜୀଵୋ ''ଵୋଦାପନଲକ୍ଖଣୋ''ତି ଵୁତ୍ତୋ।

ଅଥଵା ପଚ୍ଚନୀକକିଲେସା ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠା ଅଵିଜ୍ଜାଦଯୋ। ପସ୍ସତୀତି ପକାସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେଵ ହି ଅଙ୍ଗେନ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣା ପଵତ୍ତତୀତି। ତଥେଵାତି ଅଥଵା ପଚ୍ଚନୀକକିଲେସେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଚ୍ଚତୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେହି ଦୁକ୍ଖାଦିଞାଣେହି କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ ଇଧ ନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ, ଇମସ୍ସେଵ ଵା ଞାଣସ୍ସ ଦୁକ୍ଖାଦିପ୍ପକାସନକିଚ୍ଚତୋ। ତୀଣି ନାମାନି ଲଭତି କାମସଙ୍କପ୍ପାଦିପ୍ପହାନକିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ। ସିକ୍ଖାପଦଵିଭଙ୍ଗେ (ଵିଭ। ୭୦୩ ଆଦଯୋ) ''ଵିରତିଚେତନା ସବ୍ବେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଚ ସିକ୍ଖାପଦାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ପଧାନାନଂ ଵିରତିଚେତନାନଂ ଵସେନ ''ଵିରତିଯୋପି ହୋନ୍ତି ଚେତନାଯୋପୀ''ତି ଆହ। ମୁସାଵାଦାଦୀହି ଵିରମଣକାଲେ ଵା ଵିରତିଯୋ ସୁଭାସିତାଦିଵାଚାଭାସନାଦିକାଲେ ଚ ଚେତନାଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଵିରତିଯୋଵ ଚେତନାନଂ ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗତ୍ତା ଏକସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଦୁକ୍ଖାଦିଞାଣତା ଵିଯ ଏକାଯ ଵିରତିଯା ମୁସାଵାଦାଦିଵିରତିଭାଵୋ ଵିଯ ଚ ଏକାଯ ଚେତନାଯ ସମ୍ମାଵାଚାଦିକିଚ୍ଚତ୍ତଯସାଧନସଭାଵାଭାଵା ସମ୍ମାଵାଚାଦିଭାଵାସିଦ୍ଧିତୋ, ତଂସିଦ୍ଧିଯଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗତ୍ତଯତ୍ତାସିଦ୍ଧିତୋ ଚ।

ପୁବ୍ବଭାଗେପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ସମ୍ମାସମାଧି ଏଵାତି ଯଦିପି ସମାଧିଉପକାରକାନଂ ଅଭିନିରୋପନାନୁମଜ୍ଜନସମ୍ପିଯାଯନବ୍ରୂହନସନ୍ତସୁଖାନଂ ଵିତକ୍କାଦୀନଂ ଵସେନ ଚତୂହି ଝାନେହି ସମ୍ମାସମାଧି ଵିଭତ୍ତୋ, ତଥାପି ଵାଯାମୋ ଵିଯ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାକୁସଲାନୁପ୍ପାଦନାଦିଚତୁଵାଯାମକିଚ୍ଚଂ, ସତି ଵିଯ ଚ ଅସୁଭାସୁଖାନିଚ୍ଚାନତ୍ତେସୁ କାଯାଦୀସୁ ସୁଭାଦିସଞ୍ଞାପହାନଚତୁସତିକିଚ୍ଚଂ, ଏକୋ ସମାଧି ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନସମାଧିକିଚ୍ଚଂ ନ ସାଧେତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେପି ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧିଚିତ୍ତେ ଝାନସମାଧି ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧି ଏଵ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି, ତଥା ପୁବ୍ବଭାଗେପି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧିଚିତ୍ତେ ଝାନସମାଧି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧି ଏଵ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଵଚୀଭେଦସ୍ସ ଉପକାରକୋ ଵିତକ୍କୋ ସାଵଜ୍ଜାନଵଜ୍ଜଵଚୀଭେଦନିଵତ୍ତନପଵତ୍ତନକରାଯ ସମ୍ମାଵାଚାଯପି ଉପକାରକୋ ଏଵାତି ''ସ୍ଵାଯ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଵଚୀଭେଦନିଯାମିକା ଵାଚା କାଯିକକିରିଯାନିଯାମକସ୍ସ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତସ୍ସ ଉପକାରିକା। ଇଦଂ ଵୀରିଯନ୍ତି ଚତୁସମ୍ମପ୍ପଧାନଵୀରିଯଂ। ଗତିଯୋତି ନିପ୍ଫତ୍ତିଯୋ, କିଚ୍ଚାଦିସଭାଵେ ଵା। ସମନ୍ନେସିତ୍ଵାତି ଉପଧାରେତ୍ଵା।

ପୁରିମାନି ଦ୍ଵେ ସଚ୍ଚାନି ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଟ୍ଠଂ କନ୍ତନ୍ତି ନିରୋଧମଗ୍ଗେସୁ ନିନ୍ନଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ଅଭିନନ୍ଦନଂ, ତନ୍ନିନ୍ନଭାଵୋଯେଵ ଚ ତତ୍ଥ କମ୍ମକରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

କିଚ୍ଚତୋତି ପରିଞ୍ଞାଦିତୋ। ଆରମ୍ମଣପଟିୱେଧୋତି ସଚ୍ଛିକିରିୟାପଟିୱେଧମାହ। ସବ୍ବମ୍ପି ପଟିୱେଧଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତରନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଉଗ୍ଗହାଦିପଟିୱେଧୋ ଚ ପଟିୱେଧୋୱ, ନ ଚ ସୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋତି? ନ, କେୱଲେନ ପଟିୱେଧ-ସଦ୍ଦେନ ଉଗ୍ଗହାଦିପଟିୱେଧାନଂ ଅୱଚନୀୟତ୍ତା, ପଟିୱେଧନିମିତ୍ତତ୍ତା ୱା ଉଗ୍ଗହାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଞାଣଂ "ପଟିୱେଧୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପଟିୱେଧତ୍ତା, ପଟିୱେଧଭୂତମେୱ ପନ ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୟାହ "ସବ୍ବମ୍ପି ପଟିୱେଧଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତର"ନ୍ତି। ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାଞାଣାନିପି ସୱନଞାଣେ ଏୱ ଅୱରୋଧଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି "ସୱନଧାରଣସମ୍ମସନଞାଣଂ ଲୋକିୟ"ନ୍ତି ତିୱିଧମେୱ ଞାଣମାହ। ଉଗ୍ଗହାଦୀହି ସଚ୍ଚପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ପରିଗ୍ଗହୋ।

ପୟୋଗୋତି କିରିୟା, ୱାୟାମୋ ୱା। ତସ୍ସ ମହନ୍ତତରସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତଂ ଦୁକ୍କରତରତଞ୍ଚ ଉପମାହି ଦସ୍ସେତି "ଭୱଗ୍ଗଗହଣତ୍ଥ"ନ୍ତିଆଦିନା।

ପଦଘାତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଗତମଗ୍ଗୋ "ପଦ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୟେନ ଚୁପାୟେନ କାରଣେନ କାମୱିତକ୍କୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ତସ୍ସ ଗତମଗ୍ଗୋତି ତସ୍ସ ଘାତୋ ପଦଘାତୋ। ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱାତି ଉଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଂ ସନ୍ତିୱିସେସୟୁତ୍ତଂ କତ୍ୱା, ୱଡ୍ଢେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପାଠଇୟଂ ୱିଭତ୍ତେସୂତି କତରପାଠଇୟଂ? ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ତାୱ ଅଟ୍ଠ କସିଣାନି ଦସ ଅସୁଭା ଚତ୍ତାରୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା ଚତ୍ତାରି ଆରୁପ୍ପାନି ୱିଭତ୍ତାନି, ଆଗମେସୁ ଦସ ଅନୁସ୍ସତିୟୋ ଆହାରେ ପଟିକୂଲସଞ୍ଞା ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି ଇମାନି ଚାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିଭତ୍ତଂ। ଇମେସୁ ତୀସୂତି କାମାଦୀସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ।

ମିଚ୍ଛାୱାଚାସଙ୍ଖାତାୟାତି ଏତେନ ଏକାୟ ଚେତନାୟ ପହାତବ୍ବଏକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଧ ଅରିୟସାୱକୋ ସକଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନକୋ ସେକ୍ଖୋ। କାୟଦ୍ୱାରୱୀତିକ୍କମାତି ଆଜୀୱହେତୁକତୋ ପାଣାତିପାତାଦିତୋ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱିରମଣଂ ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

ଅୟଂ ପନସ୍ସାତି ମଗ୍ଗଭାୱେନ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା ଅସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅୟଂ ଝାନୱସେନ ସବ୍ବସଦିସସବ୍ବାସଦିସଏକଚ୍ଚସଦିସତା ୱିସେସୋ। ପାଦକଜ୍ଝାନନିୟାମେନ ହୋତୀତି ଇଧ ପାଦକଜ୍ଝାନନିୟାମଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଆହ, ଅଟ୍ଠସାଲିନିୟଂ ପନ ୱିପସ୍ସନାନିୟାମଂ ତତ୍ଥ ସବ୍ବୱାଦାୱିରୋଧତୋ, ଇଧ ପନ ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସୟୱାଦନିୱତ୍ତନତୋ ପାଦକଜ୍ଝାନନିୟାମଂ। ୱିପସ୍ସନାନିୟାମୋ ପନ ସାଧାରଣତ୍ତା ଇଧାପି ନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞେ ଚାଚରିୟୱାଦା ୱକ୍ଖମାନା ୱିଭଜିତବ୍ବାତି ୟଥାୱୁତ୍ତମେୱ ତାୱ ପାଦକଜ୍ଝାନନିୟାମଂ ୱିଭଜନ୍ତୋ ଆହ "ପାଦକଜ୍ଝାନନିୟାମେନ ତାୱା"ତି।

ଆରୁପ୍ପେ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକ…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠସାଲିନିୟନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନନୁ ତତ୍ଥ "ଆରୁପ୍ପେ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ "ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନ"ନ୍ତି? ସଚ୍ଚଂ, ୟେସୁ ପନ ସଂସୟୋ ଅତ୍ଥି, ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନେନ, ତେନତ୍ଥତୋ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି ଏୱମାହାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମୁଦାୟଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା "ତଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଂ, ନ ଲୋକିୟ"ନ୍ତି ଆହ। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନମେୱ ହି ଲୋକିୟଂ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଚତୁକ୍କଂ ପଞ୍ଚକଞ୍ଚାତି। ଏତ୍ଥକଥନ୍ତି ପାଦକଜ୍ଝାନସ୍ସ ଅଭାୱା କଥଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂଝାନିକାୱ ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ତୟୋ ମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ତଜ୍ଝାନିକଂ ପଠମଫଲାଦିଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପରିମଗ୍ଗଭାୱନାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକଂ ପନ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ତତ୍ଥୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ତଜ୍ଝାନିକଂ ଫଲଞ୍ଚ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପରିମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ଅଞ୍ଞଝାନିକାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଝାନଙ୍ଗାଦିନିୟାମିକା ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରସମାପତ୍ତି ପାଦକଂ, ନ ସମ୍ମସିତବ୍ବାତି ଫଲସ୍ସପି ପାଦକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଦୁକ୍ଖଞାଣାଦୀନଂ ରୂପାଦିଛଠଆରମ୍ମଣତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଂ କସିଣାଦିତଂତଂକୁସଲାରମ୍ମଣାରମ୍ମଣତ୍ତା ସମ୍ମାୱାଚାଦୀନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ତଂତଂୱିରମିତବ୍ବାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ତା "ୟଥାନୁରୂପ"ନ୍ତି ଆହ। ତଦନୁରୂପୋତି ଅୱିପ୍ପଟିସାରକରସୀଲଂ ୱାୟାମସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋତି ସୀଲାନୁରୂପତା ୱାୟାମସ୍ସ ୱୁତ୍ତା ସମ୍ପୟୁତ୍ତସ୍ସପି, ସମ୍ପୟୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଚ ୱଚନତୋ "ସୀଲଭୂମିୟଂ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସା"ତି ଅୱତ୍ୱା "ପତିଟ୍ଠମାନସ୍ସା"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚେତସୋ ଅସମ୍ମୋସୋତି "ଏକାରକ୍ଖୋ"ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତେନ ସତାରକ୍ଖେନ ଚେତସୋ ରକ୍ଖିତତା। ତେନାହ "ଇତି…ପେ… ସୁୱିହିତଚିତ୍ତାରକ୍ଖସ୍ସା"ତି।

ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣସ୍ସ ୱିଜ୍ଜାଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆସୱକ୍ଖୟସଙ୍ଖାତେ ମଗ୍ଗେ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତେ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଜ୍ଜା, ସୀଲସ୍ସ ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ଝାନାନଂ ଚରଣଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଇତରେ ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା ଚରଣଂ। ୟନ୍ତି ଏତେନ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୟାନଂ, ୱିପସ୍ସନାୱ ୟାନଂ ୱିପସ୍ସନାୟାନଂ। ସୀଲଂ ସମାଧିସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋ, ସମାଧି ୱିପସ୍ସନାୟାତି ସମଥସ୍ସ ଉପକାରତ୍ତା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ସମଥୟାନେନ ସଙ୍ଗହିତୋ। ୱିପସ୍ସନାୟାନେନ କାମେସୁ ଆଦୀନୱଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ସମଥୟାନେନ ନିରାମିସଂ ଝାନସୁଖଂ ଅପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୋ ଅନ୍ତଦ୍ୱୟକୁମ୍ମଗ୍ଗଂ ୱିୱଜ୍ଜେତି। ପଞ୍ଞା ୱିୟ ମୋହସ୍ସ, ସୀଲସମାଧୟୋ ଚ ଦୋସଲୋଭାନଂ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକା ଅଦୋସାଲୋଭେହି ସାଧେତବ୍ବତ୍ତା। ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାୟୋଗତୋ ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନକଲ୍ୟାଣଂ। ସୀଲାଦୀନି

ହି ସାସନସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନନ୍ତି। ଯସ୍ମିଂ ଠିତୋ ମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଫଲଟ୍ଠୋ ଚ ଅରିୟୋ ହୋତି, ତଂ ମଗ୍ଗଫଲସଙ୍ଖାତଂ ଖନ୍ଧତ୍ତୟସଙ୍ଗହିତଂ ସାସନଂ ଅରିୟଭୂମି।

ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୨୦୬-୨୧୪।ଅରିୟସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଦୟେ ୱତ୍ତମାନୋ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱରହିତେ ଏକନ୍ତପହାତବ୍ବେ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତେ ସମୁଦୟେ ପୱତ୍ତତି, ନ ପହାତବ୍ବପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟେସୁ ଅୱସେସକିଲେସାୱସେସାକୁସଲେସୁ ଅପ୍ପହାତବ୍ବେସୁ ଚ ସାସୱକୁସଲମୂଲାୱସେସସାସୱକୁସଲେସୂତି ସପ୍ପଦେସୋ ତତ୍ଥ ସମୁଦୟୋ ହୋତି, କେୱଲଂ ସଚ୍ଚସଦ୍ଦେ ନିପ୍ପଦେସୋତି ଆହ ''ନିପ୍ପଦେସତୋ ସମୁଦୟଂ ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖନିରୋଧା ପନ ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ଧମ୍ମତୋ ନିପ୍ପଦେସା ଏୱ। ନ ହି ତତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥି, ୟୋ ସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୋଧୋତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିୟା, ମଗ୍ଗୋପି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରେସୁ ଅପୁବ୍ବୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସମୁଦୟମେୱ ''ନିପ୍ପଦେସତୋ ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି ୱଦତି ତସ୍ସ ସବ୍ବତ୍ଥ ତୀସୁପି ୱାରେସୁ ଅପୁବ୍ବସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଅପୁବ୍ବସମୁଦୟଦସ୍ସନତ୍ଥାୟପି ହି ସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟୋ? ତଣ୍ହା''ତି ୱଚନଂ କେୱଲାୟ ତଣ୍ହାୟ ସଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି। ଦେସନାୱସେନ ପନ ତଂ ତଂ ସମୁଦୟଂ ଠପେତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପହାନୱସେନ ନିରୋଧୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକପଞ୍ଚଙ୍ଗିକସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲୱସେନ ମଗ୍ଗୋ ଚ ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ଚ ତତ୍ଥ ସପ୍ପଦେସାନି ଦସ୍ସିତାନି ହୋନ୍ତୀତି ତାନି ଚ ନିପ୍ପଦେସାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ସଚ୍ଚଦେସନା ୱୁତ୍ତାତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ପଚ୍ଚୟସଙ୍ଖାତନ୍ତି କମ୍ମକିଲେସୱସେନ ଜାତିଆଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ...ପେ... ପଞ୍ଚହାକାରେହି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନତୋ ସଚ୍ଚଦେସନାୟ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ''ତିଣ୍ଣନ୍ନଞ୍ଚ କୁସଲମୂଲାନଂ ଅୱସେସାନଞ୍ଚ ସାସୱକୁସଲାନଂ ପହାନ''ନ୍ତି ଇଦଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହୁପାଦାନାନଂ ପହାନୱସେନ, ଅୱିଜ୍ଜାଦୀସୁ ୱା ପହୀନେସୁ ତେସଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି କୁସଲା ପହାତବ୍ବାତି। ପହାନନ୍ତି ଚ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚୱସେନ ତଦଧିଗମନୀୟଂ ନିରୋଧଂ ଦସ୍ସେତି, ନିରୋଧସ୍ସେୱ ୱା ତଣ୍ହାଦୀନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱୋ ପହାନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୟଦିପି ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନସ୍ସ କାୟକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ଆଜୀୱୋ ସୁପରିସୁଦ୍ଧୋ ହୋତି, ଏୱମସ୍ସାୟଂ ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୪୩୧) ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକମଗ୍ଗପାରିପୂରିୟା ଉପନିସ୍ସୟଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନା''ତି ୱଚନଂ କାୟକମ୍ମାଦିସୁଦ୍ଧିୟା ଦୂରତରୁପନିସ୍ସୟତଂ, ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଅସାରଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅସଂୟୁତ୍ତସ୍ସ ଅସମ୍ମୂଳ୍ହସ୍ସ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରତୋ ତାୟେୱ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୟା ୱିପସ୍ସନାୟ ଆୟତିଂ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଅପଚୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ୱିୱଟ୍ଟନୱସେନ, ପୋନୋବ୍ଭୱିକତଣ୍ହାୟ ପହୀୟମାନାୟ କିଲେସଦୂରୀଭାୱେନ, କାୟିକଚେତସିକଦରଥସନ୍ତାପପରିଳାହେସୁ ପହୀୟମାନେସୁ ପସ୍ସଦ୍ଧକାୟଚିତ୍ତୱସେନ କାୟିକଚେତସିକସୁଖେ ପଟିସଂୱେଦିୟମାନେ ''ୟା ତଥାଭୂତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି, ସାସ୍ସ ହୋତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩।୪୩୧) ୱୁତ୍ତାନଂ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ଆସନ୍ନତରୁପନିସ୍ସୟତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୀତି ଆସନ୍ନତରୁପନିସ୍ସୟୱସେନ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ସୁଖଂ ବୁଜ୍ଝନ୍ତାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସୟୱସେନ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକମଗ୍ଗଦେସନାୟ ପୱତ୍ତଂ ଦୀପେତି। ତେନାହ ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ...ପେ... ସୁପରିସୁଦ୍ଧୋ ହୋତୀତି ୱଚନତୋ''ତିଆଦି। ଏୱମିଦଂ ୱଚନତୋତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ଦେସନୁପାୟସ୍ସ ଞାପକନିଦସ୍ସନଂ ହୋତି, ୱଚନତୋତି ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱଚନାନୁରୂପଂ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋପି ମଗ୍ଗୋ ପଟିପଦା ଏୱାତି ଭଗୱତା ଦେସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମାତି? ଦେୱପୁରେ, ତସ୍ମା ତଂ ଦେସିତନୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରୋପି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି। ଅଥ ୱା ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନସ୍ସା''ତି ୱଚନେନେୱ ଅଜ୍ଝାସୟୱିସେସକାରଣନିଦସ୍ସନେନ ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସୟୱସେନ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋପି ପଟିପଦା ଏୱାତି ଦେସିତୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନ...ପେ... ୱଚନତୋ ପନ...ପେ... ଦେସିତୋ''ତି, ତସ୍ମା ତଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଦେସିତନୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରୋପି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଭଗୱତା ଦେୱପୁରେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଝାନେହି ଦେସନାପୱେସୋ, ଭାୱନାପୱେସୋ ୱା ଝାନାଭିନିୱେସୋ। ଏକେକସ୍ମିଂ କୋଟ୍ଠାସେ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ନୟସହସ୍ସାନଂ ଦସ୍ସନଂ ଗଣନାସୁଖତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୟଥା ପନ ପାଳିଇ ଠିତା, ତଥା ଏକେକିସ୍ସା ପଟିପଦାୟ ସୁଞ୍ଞତାଦୀସୁ ଚ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କୋଟ୍ଠାସେ ୟୋଜେତ୍ୱା ପାଳିଇଗମନଂ କତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତି। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୱାରେ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ସତ୍ତଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀତି ୟୋଜନା କାତବ୍ବା, ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱାରେ ଚ ୟଥା ୱିଜ୍ଜମାନଧମ୍ମୱସେନାତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକଵଣ୍ଣନା

୨୧୫।ଏଵଂପୁରିମେସୁପି ଦ୍ୱୀସୁତି କସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ, ନନୁ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାନିଦ୍ଦେସେ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକୋ ମଗ୍ଗୋ ଵୁତ୍ତୋ। ତସ୍ସ ହି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୦୫) ''ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଉଗ୍ଗହାଦିଵସେନ ପୁବ୍ବଭାଗଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ ଇଦଂ 'ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ'ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ, ପଟିଵେଧକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେଵ ଞାଣଂ ହୋତୀ''ତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା, ତଥା ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଞ୍ଚ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକତା ଦସ୍ସିତା ''ଅପିଚେସୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ନାମ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାକ୍ଖଣା ନାନାରମ୍ମଣା ହୋତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକକ୍ଖଣା ଏକାରମ୍ମଣା''ତିଆଦିନା ଚାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଏଵଂ ପନ ଆଗମନଵସେନ ତତ୍ଥାପି ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଦସ୍ସନାଦିମୁଖେନ ଅରିୟୋଵ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ପଟିଵେଧକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେଵ ଞାଣଂ ହୋତୀ''ତି ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଏକସ୍ସେଵ ଦୁକ୍ଖଞାଣାଦିତା, ''ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ…ପେ… ଏକୋଵ କୁସଲସଙ୍କପ୍ପୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅୟଂ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ନାମା''ତିଆଦିନା ମଗ୍ଗସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଂ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦିତା ଚ ନିଦ୍ଧାରିତା, ପାଠଇୟଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତମେଵ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ''ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତେନ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେପି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଲୋକିୟତା, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଲୋକୁତ୍ତରତା ଵୁତ୍ତା ''ଏଵଂ ପୁରିମେସୁପି ଦ୍ୱୀସୁତି ଏତେନାତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଚଵିଭଙ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୨୧୯।ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଭାୱେ ତଂଦ୍ୱାରିକେହି ଅତ୍ତନୋ ଇନ୍ଦଭାୱଂ ପରମିସ୍ସରଭାୱଂ କାରଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଞ୍ହି ତେ ରୂପଗ୍ଗହଣେ ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁୱତ୍ତେତି, ତେ ଚ ତଂ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତୀତି। ଏସ ନଯୋ ଇତରେସୁପି। ଯେନ ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ୱା ଅଞ୍ଞାତାୱିନୋ ହୋନ୍ତି, ସୋ ଅଞ୍ଞାତାୱିଭାୱୋ ପରିନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚଜାନନଂ।

କତ୍ଥଚି ଦ୍ୱେତି ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ବହୁଲୀକତତ୍ତା ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅଞ୍ଞଂ ବ୍ୟାକରୋତି…ପେ… ଅରିଯାଯ ଚ ପଞ୍ଞାଯ ଅରିଯାଯ ଚ ୱିମୁତ୍ତିଯା। ଯା ହିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିଯା ପଞ୍ଞା, ତଦସ୍ସ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଯା ହିସ୍ସ ଅରିଯା ୱିମୁତ୍ତି, ତଦସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୬) ଦ୍ୱେ, ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ବହୁଲୀକତତ୍ତା ପିଣ୍ଡୋଲଭାରଦ୍ୱାଜେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଅଞ୍ଞା ବ୍ୟାକତା…ପେ… ସତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୯), ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୩), ‘‘ତୀଣିମାନି…ପେ… ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୨) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ତୀଣି, ‘‘ପଞ୍ଚିମାନି, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନାନାୱିସଯାନି…ପେ… ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୨), ‘‘ପଞ୍ଚ… ପେ… ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୦୧ ଆଦଯୋ), ‘‘ପଞ୍ଚ…ପେ… ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫। ୪୮୬ ଆଦଯୋ) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ପଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଦୁକାଦିୱଚନଂ ନିସ୍ସରଣୁପାଯାଦିଭାୱତୋ ଦୁକାଦୀନଂ। ସବ୍ବାନି ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯାନି, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯଧମ୍ମଦେସନା ଚ ଅଭିଧମ୍ମୋତି ଇଧ ସବ୍ବାନି ଏକତୋ ୱୁତ୍ତାନି।

ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭାୱଭୂତୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ‘‘ଖୀଣାସୱସ୍ସେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଲିଙ୍ଗେତି ଗମେତି ଞାପେତୀତି ଲିଙ୍ଗଂ, ଲିଙ୍ଗୀଯତି ୱା ଏତେନାତି ଲିଙ୍ଗଂ, କିଂ ଲିଙ୍ଗେତି, କିଞ୍ଚ ୱା ଲିଙ୍ଗୀଯତୀତି? ଇନ୍ଦଂ ଇନ୍ଦୋ ୱା, ଇନ୍ଦସ୍ସ ଲିଙ୍ଗଂ ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଂ, ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ତଂସଭାୱୋ ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଟ୍ଠୋ, ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗମେୱ ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଟ୍ଠୋ। ସଜ୍ଜିତଂ ଉପ୍ପାଦିତନ୍ତି ସିଟ୍ଠଂ, ଇନ୍ଦେନ ସିଟ୍ଠଂ ଇନ୍ଦସିଟ୍ଠଂ। ଜୁଟ୍ଠଂ ସେୱିତଂ। କମ୍ମସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଇନ୍ଦସ୍ସ ଲିଙ୍ଗାନି, ତେନ ଚ ସିଟ୍ଠାନୀତି କମ୍ମଜାନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବାନି, ନ ଅଞ୍ଞାନି। ତେ ଚ ଦ୍ୱେ ଅତ୍ଥା କମ୍ମେ ଏୱ ଯୋଜେତବ୍ବା, ଇତରେ ଚ ଭଗୱତି ଏୱାତି ‘‘ଯଥାଯୋଗ’’ନ୍ତି ଆହ। ତେନାତି ଭଗୱତୋ କମ୍ମସ୍ସ ଚ ଇନ୍ଦତ୍ତା। ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ। ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ୍ତି ପକାସେନ୍ତି ଫଲସମ୍ପତ୍ତିୱିପତ୍ତୀହି କାରଣସମ୍ପତ୍ତିୱିପତ୍ତିଅୱବୋଧତୋ। ‘‘ସୋ ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆସେୱତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୯।୩୫) ଗୋଚରକରଣମ୍ପି ଆସେୱନାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘କାନିଚି ଗୋଚରାସେୱନାଯା’’ତି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବେସଂ ଗୋଚରୀକାତବ୍ବତ୍ତେପି ‘‘କାନିଚୀ’’ତି ୱଚନଂ ଅୱିପସ୍ସିତବ୍ବାନଂ ବହୁଲୀମନସିକରଣେନ ଅନାସେୱନୀଯତ୍ତା। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାମତ୍ତମେୱ ହି ତେସୁ ହୋତୀତି। ‘‘ତସ୍ସ ତଂ ମଗ୍ଗଂ ଆସେୱତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୧୭୦) ଭାୱନା ‘‘ଆସେୱନା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ଭାୱେତବ୍ବାନି ସଦ୍ଧାଦୀନି ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘କାନିଚି ଭାୱନାସେୱନାଯା’’ତି। ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱୋ, ଅସତି ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱେ ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ପୱତ୍ତମାନେହି ତଂସହିତସନ୍ତାନେ ଅଞ୍ଞାକାରେନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନେହି ଲିଙ୍ଗାଦୀହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯଭାୱୋ, ଇମସ୍ମିଞ୍ଚତ୍ଥେ ଇନ୍ଦନ୍ତି ପରମିସ୍ସରିଯଂ କରୋନ୍ତିଚ୍ଚେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଦସ୍ସିତେନ ନଯେନ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ତଦନୁୱତ୍ତୀସୁ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ହେଟ୍ଠାତି ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ। ଅମୋହୋ ଏୱ, ନ ୱିସୁଂ ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା, ତସ୍ମା ଅମୋହସ୍ସ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯପଦେ ୱିଭାୱିତାନି ଲକ୍ଖଣାଦୀନି ତେସଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସେସାନି ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ ଲକ୍ଖଣାଦୀହି ସରୂପେନେୱ ଆଗତାନି। ନନୁ ଚ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣାଦୀନି ନ ୱୁତ୍ତାନୀତି? କିଞ୍ଚାପି ନ ୱୁତ୍ତାନି, ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପନ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣାଦିୱସେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯତୋ ଏତେସମ୍ପି ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି। କଥଂ? ଇଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଇଟ୍ଠାକାରସମ୍ଭୋଗରସଂ, କାଯିକସ୍ସାଦପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯପଦଟ୍ଠାନଂ । ଅନିଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଅନିଟ୍ଠାକାରସମ୍ଭୋଗରସଂ, କାଯିକାବାଧପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାକାରାନମେୱ ଆରମ୍ମଣାନଂ ସମ୍ଭୋଗରସତା ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ୱିପରୀତେପି ଇଟ୍ଠାକାରେନ ଅନିଟ୍ଠାକାରେନ ଚ ସମ୍ଭୋଗରସତାତି।

ସତ୍ତାନଂ ଅରିଯଭୂମିପଟିଲାଭୋ ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ସାଧାରଣଂ ପଧାନଞ୍ଚ ପଯୋଜନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଧମ୍ମଂ ପରିଞ୍ଞାଯା’’ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ

ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଦେସନକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକଦେସନାଯ ସମେତି। ଇଧ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନଂ ଅନୁପାଲକତ୍ତେନ ତେସଂ ମଜ୍ଝେ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଞ୍ଚ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯାୱ ଚ ଦୁୱିଧତ୍ତଭାୱାନୁପାଲକସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପୱତ୍ତି, ତାୱ ଦୁକ୍ଖଭୂତାନଂ ଏତେସଂ ୱେଦଯିତାନଂ ଅନିୱତ୍ତୀତି ଞାପନତ୍ଥଂ। ତେନ ଚ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଦୁକ୍ଖାନୁବନ୍ଧତାଯ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯତଂ ଞାପେତି। ତତୋ ଅନନ୍ତରଂ ଭାୱେତବ୍ବତ୍ତାତି ଭାୱନାମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଦସ୍ସନାନନ୍ତରା ହି ଭାୱନାତି।

ସତିପି ପୁରେଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ସାଧେତବ୍ବମେୱ କିଞ୍ଚି ''କିଞ୍ଚୀ''ତି ଆହ ତସ୍ସ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାଯ ଚ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭାୱେନ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ୱସୱତ୍ତାପନଂ ହୋତି, ନାଞ୍ଞେସଂ। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନିପି ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ସାଧେତବ୍ବଭୂତାନେୱ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯକିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତି ଚେତସିକତ୍ତାତି। ''ସବ୍ବଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ସାଧେତବ୍ବ''ନ୍ତି ଅଯଂ ଅଧିକାରୋ ଅନୁୱତ୍ତତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନୁପ୍ପାଦନେ ଅନୁପଚ୍ଛେଦେ ଚ ତପ୍ପଚ୍ଚଯାନଂ ତପ୍ପୱତ୍ତନେ ନିମିତ୍ତଭାୱୋ ଅନୁୱିଧାନଂ। ଛାଦେତ୍ୱା ଫରିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନା ସହଜାତେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ସଯମେୱ ପାକଟା ହୋତି, ସହଜାତା ଚ ତବ୍ବସେନ ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱପ୍ପତ୍ତା ୱିଯାତି ଆହ ''ଯଥାସକଂ ଓଳାରିକାକାରାନୁପାପନ''ନ୍ତି। ଅସନ୍ତସ୍ସ ଅପଣୀତସ୍ସପି ଅକୁସଲତବ୍ବିପାକାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରାନୁପାପନଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ସମାନଜାତିଯଂ ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖେହି ସନ୍ତପଣୀତାକାରାନୁପାପନଞ୍ଚ। ପସନ୍ନପଗ୍ଗହିତୌପଟ୍ଠିତସମାହିତଦସ୍ସନାକାରାନୁପାପନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଉଦ୍ଧମ୍ମାଗିଯସଂଯୋଜନାନି ଗହିତାନି, ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସିତଂ, ତେନେୱ ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ତଂତଂସଂଯୋଜନାନଂଯେୱ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପହାନକିଚ୍ଚତା ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି। ସବ୍ବକତକିଚ୍ଚଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ଅମତାଭିମୁଖମେୱ ତବ୍ଭାୱପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋତି, ନ ଇତରାନି ୱିଯ କିଚ୍ଚନ୍ତରପସୁତଞ୍ଚ। ତେନାହ ''ଅମତାଭିମୁଖଭାୱପଚ୍ଚଯତା ଚା''ତି।

୨୨୦।ଏୱଂସନ୍ତେପୀତି ସତିପି ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯପଦାଦୀହି ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନି କୁସଲାକୁସଲୱୀରିଯାଦୀନି, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯପଦାଦୀହି ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନି କାଲପୁଗ୍ଗଲପଚ୍ଚଯାଦିଭେଦେନ ଭିନ୍ନାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତିଚ୍ଚେୱ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକାନି, ନ ଯସ୍ସା ଭୂମିଯା ଯାନି ନ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତେସଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଚ ଅୱିସେସିତତ୍ତା ସବ୍ବେସଂ ସବ୍ବଭୂମିକତ୍ତଗହଣପ୍ପସଙ୍ଗେ ତଂନିୱତ୍ତନେନ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୱଚନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଦୀପକଂ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୨୨୩।ଇଧ ଅନାଭଟ୍ଠନ୍ତି ଏକନ୍ତାନାରମ୍ମଣତ୍ତେନ ଭାସିତଂ। ''ରୂପମିସ୍ସକତ୍ତା ଅନାରମ୍ମଣେସୁ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ମିସ୍ସକତ୍ତା ଏୱ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅନାରମ୍ମଣେସୁ ଅସଙ୍ଗହିତଂ। ନ ହି ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯା ଅନାରମ୍ମଣାତି ୱୁତ୍ତାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଏକଦେସସ୍ସ ପନ ଅନାରମ୍ମଣେସୁ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ସଙ୍ଗହିତତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସେନ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିତା ଅତ୍ଥୀତି ସିଯାପକ୍ଖେ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସେନ ପନ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିତା, ରୂପକୋଟ୍ଠାସେନ ଚ ନୱତ୍ତବ୍ବତା ଅତ୍ଥୀତି ମିସ୍ସକସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସେୱ ୱସେନ ସିଯାପକ୍ଖେ ସଙ୍ଗହିତଂ, ନ ଏକଦେସୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ଅନାରମ୍ମଣଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବଂ ନ ହୋତୀତି। ''ରୂପଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଅନାରମ୍ମଣା, ସତ୍ତିନ୍ଦ୍ରିଯା ଅନାରମ୍ମଣା''ତିଆଦିୱଚନଞ୍ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନାରମ୍ମଣାନାରମ୍ମଣେସୁ ନୱତ୍ତବ୍ବେସୁ ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତା ନୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ସାରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ନୱତ୍ତବ୍ବତଂ, ନୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ୱା ସାରମ୍ମଣତଂ। ନ ହି ନୱତ୍ତବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ସାରମ୍ମଣେ ନିରୁଳ୍ହୋ। ଯଦିପି ସିଯା, ''ତିସ୍ସୋ ଚ ୱେଦନା ରୂପଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଇମେ ଧମ୍ମା ନୱତ୍ତବ୍ବା ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତିଆଦି ନ ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ, ଅଥାପି ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିସମ୍ବନ୍ଧୋ ନୱତ୍ତବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ସାରମ୍ମଣେସ୍ୱେୱ ୱତ୍ତତି, ''ଦ୍ୱାଯତନା ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା''ତିଆଦିଂ ଅୱତ୍ୱା ''ମନାଯତନଂ ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ…ପେ… ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣ''ନ୍ତିପି, ''ଧମ୍ମାଯତନଂ ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ…ପେ… ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣ''ନ୍ତିପି, ''ସିଯା ଅନାରମ୍ମଣ''ନ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ନ ହି ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ସାୱସେସା ଦେସନା ଅତ୍ଥୀତି । ''ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯା ସିଯା ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା''ତି ଏତ୍ଥ ଚ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନକାଲେ ଅରୂପସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଚ ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତା ନୱତ୍ତବ୍ବତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୨୫। ‘‘‘କିଂୱାଦୀ ଭନ୍ତେ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ’ତି? ‘ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ ମହାରାଜା’’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।ତତିଯସଙ୍ଗୀତିକଥା) ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସାୱକା ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିନୋ। ତେ ହି ୱେନଯିକାଦିଭାୱଂ ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦନ୍ତି, ଚୀୱରାଦୀନଂ ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବଭାୱଂ ୱା ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱାଦେ ୱା ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦନ୍ତି ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତିଆଦୀନଂ ଠପନୀଯାନଂ ଠପନତୋ ରାଗାଦିକ୍ଖଯସ୍ସ ସସ୍ସତସ୍ସ ରାଗାଦିକାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଉଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଚ ୱଚନତୋ, ନ ପନ ଏକଂସବ୍ୟାକରଣୀଯାଦଯୋ ତଯୋ ପଞ୍ହେ ଅପନେତ୍ୱା ୱିଭଜ୍ଜବ୍ୟାକରଣୀଯମେୱ ୱଦନ୍ତୀତି। ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀନଂ ମଣ୍ଡଲଂ ସମୂହୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିମଣ୍ଡଲଂ, ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିନୋ ୱା ଭଗୱତୋ ପରିସା ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିମଣ୍ଡଲନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଆଚରିଯେହି ୱୁତ୍ତଅୱିପରୀତତ୍ଥଦୀପନେନ ତେ ଅନବ୍ଭାଚିକ୍ଖନ୍ତେନ। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜା ପୁଞ୍ଞାନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦିଂ ୱଦନ୍ତୋ କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ପୁଗ୍ଗଲୱାଦାଦିକେ ଚ ୱଦନ୍ତୋ ସକସମଯଂ ୱୋକ୍କମତି ନାମ, ତଥା ଅୱୋକ୍କମନ୍ତେନ। ପରସମଯଂ ଦୋସାରୋପନବ୍ୟାପାରୱିରହେନ ଅନାଯୂହନ୍ତେନ। ‘‘ଇଦମ୍ପି ଯୁତ୍ତଂ ଗହେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ପରସମଯଂ ଅସମ୍ପିଣ୍ଡେନ୍ତେନାତି କେଚି ୱଦନ୍ତି।

‘‘ତଥାହଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମି, ଯଥା ତଦେୱିଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୱତି ସଂସରତି ଅନଞ୍ଞ’’ନ୍ତିଆଦିଂ (ମ। ନି। ୧।୩୯୬) ୱଦନ୍ତୋ ସୁତ୍ତଂ ପଟିବାହତି ନାମ, ତଥା ଅପ୍ପଟିବାହନ୍ତେନ। ‘‘ତଥାହଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମି, ଯଥା ଯେମେ ଅନ୍ତରାଯିକା ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା ଭଗୱତା, ତେ ପଟିସେୱତୋ ନାଲଂ ଅନ୍ତରାଯାଯା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୩୪; ପାଚି। ୪୧୮, ୪୨୯), ‘‘ସୁପିନନ୍ତେ କତୋ ୱୀତିକ୍କମୋ ଆପତ୍ତିକରୋ ହୋତୀ’’ତି ଚ ଏୱମାଦିଂ ୱଦନ୍ତୋ ୱିନଯଂ ପଟିଲୋମେତି ନାମ, ତବ୍ବିପରିଯାଯେନ ତଂ ଅନୁଲୋମେନ୍ତେନ। ପଟିଲୋମେନ୍ତୋ ହି କମ୍ମନ୍ତରଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତୋ ଧମ୍ମତଞ୍ଚ ୱିଲୋମେତି। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ଚତ୍ତାରୋ ମହାପଦେସେ, ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତେ ସୁତ୍ତସୁତ୍ତାନୁଲୋମଆଚରିଯୱାଦଅତ୍ତନୋମତିମହାପଦେସେ ଓଲୋକେନ୍ତେନ। ତଂଓଲୋକନେନ ହି ସୁତ୍ତେ ୱିନଯେ ଚ ସନ୍ଦିଟ୍ଠତି ନାତିଧାୱତି। ଧମ୍ମନ୍ତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପାଳିଂ। ଅତ୍ଥନ୍ତି ତଦତ୍ଥଂ। ହେତୁହେତୁଫଲାନି ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତାନି। ‘‘ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀହି ଅପରେହିପି ପରିଯାଯେହି ନିଦ୍ଦିସନ୍ତେନ। ‘‘ସଙ୍ଖାରା ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ଭୱୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତଣ୍ହା ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ଉପାଦାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦିସନ୍ତେନାତି ୱଦନ୍ତି।

ସତ୍ତୋତି ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାତି ୱଦନ୍ତି, ସତ୍ତସୁଞ୍ଞେସୁ ୱା ସଙ୍ଖାରେସୁ ସତ୍ତୱୋହାରୋ। ପଚ୍ଚଯାକାରମେୱ ଚାତି ପଚ୍ଚଯାକାରୋ ଏୱ ଚ, ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ।

ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାଯ କାତବ୍ବତ୍ତା ଦୁକ୍କରତ୍ତା ଚ।

ପତିଟ୍ଠଂ ନାଧିଗଚ୍ଛାମୀତି ଯତ୍ଥ ଠିତସ୍ସ ୱଣ୍ଣନା ସୁକରା ହୋତି, ତଂ ନଯଂ ଅତ୍ତନୋଯେୱ ଞାଣବଲେନ ନାଧିଗଚ୍ଛାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନିସ୍ସଯଂ ପନ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସାସନଂ ପନିଦ’’ନ୍ତିଆଦି। ଇଧ ସାସନନ୍ତି ପାଳିଧମ୍ମମାହ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମେୱ ୱା। ସୋ ହି ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମାଦିନାନାଦେସନାନଯମଣ୍ଡିତୋ ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଅଜ୍ଜାପି ପୱତ୍ତତୀତି ନିସ୍ସଯୋ ହୋତି। ତଦଟ୍ଠକଥାସଙ୍ଖାତୋ ଚ ପୁବ୍ବାଚରିଯମଗ୍ଗୋତି।

‘‘ତଂ ସୁଣାଥ ସମାହିତା’’ତି ଆଦରଜନନେ କିଂ ପଯୋଜନନ୍ତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠିଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥଂ କତ୍ୱା, ଯଥା ୱା ନ ନସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅଟ୍ଠିଗତଂ ୱିଯ କରୋନ୍ତୋ ଅଟ୍ଠିଂ କତ୍ୱା। ପୁବ୍ବକାଲତୋ ଅପରକାଲେ ଭୱଂ ପୁବ୍ବାପରିଯଂ। ପଠମାରମ୍ଭାଦିତୋ ପଭୁତି ଖଣେ ଖଣେ ଞାଣୱିସେସଂ କିଲେସକ୍ଖଯୱିସେସଞ୍ଚ ଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କମ୍ମୱିପାକକିଲେସୱଟ୍ଟାନଂ ମୂଲକାରଣତ୍ତା ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ଅୱିଜ୍ଜା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ମୂଲଂ। ତତ୍ଥ ୱଲ୍ଲିଯା ମୂଲେ ଦିଟ୍ଠେ ତତୋ ପଭୁତି ୱଲ୍ଲିଯା ହରଣଂ ୱିଯ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ମୂଲେ ଦିଟ୍ଠେ ତତୋ ପଭୁତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନାତି ଉପମାସଂସନ୍ଦନା ନ କାତବ୍ବା। ନ ହି ଭଗୱତୋ ‘‘ଇଦମେୱ ଦିଟ୍ଠଂ, ଇତରଂ ଅଦିଟ୍ଠ’’ନ୍ତି ୱିଭଜନୀଯଂ ଅତ୍ଥି ସବ୍ବସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ମୂଲତୋ ପଭୁତି ପନ ୱଲ୍ଲିଯା ହରଣଂ ୱିଯ ମୂଲତୋ ପଭୁତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନା

କତାତି ଇଦମେତ୍ଥ ସାମଞ୍ଜସ୍ସମଧିପ୍ପେତଂ, ବୋଧନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯଵସେନ ଵା ବୋଧେତବ୍ବଭାଵେନ ମୂଲାଦିଦସ୍ସନସାମଞ୍ଜସ୍ସଞ୍ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ତସ୍ସାତି –

''ସ ଖୋ ସୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, କୁମାରୋ ଵୁଦ୍ଧିମନ୍ଵାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପରିପାକମନ୍ଵାଯ ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ…ପେ… ରଜନୀଯେହି, ସୋ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ଵା ପିଯରୂପେ ରୂପେ ସାରଜ୍ଜତି, ଅପିଯରୂପେ ରୂପେ ବ୍ଯାପଜ୍ଜତି, ଅନୁପଟ୍ଠିତକାଯସତୀ ଚ ଵିହରତି ପରିତ୍ତଚେତସୋ। ସୋ ତଞ୍ଚ ଚେତୋଵିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାଵିମୁତ୍ତିଂ ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତି। ଯତ୍ଥସ୍ସ ତେ ଉପ୍ପନ୍ନା ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅପରିସେସା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ସୋ ଏଵଂ ଅନୁରୋଧଵିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଵେଦନଂ ଵେଦେତି ସୁଖଂ ଵା ଦୁକ୍ଖଂ ଵା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଵା, ସୋ ତଂ ଵେଦନଂ ଅଭିନନ୍ଦତି ଅଭିଵଦତି ଅଜ୍ଝୋସାଯ ତିଟ୍ଠତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୮) –

ଏଵଂ ଵୁତ୍ତସ୍ସ। ଏଵଂ ସୋତଦ୍ଵାରାଦୀସୁପି। ଅଭିଵଦତୋତି ''ଅହୋ ସୁଖଂ, ଅହୋ ସୁଖ''ନ୍ତି ଵଚୀଭେଦକରପ୍ପତ୍ତାଯ ବଲଵତଣ୍ହାଯ ''ଅହଂ ମମା''ତି ଅଭିଵଦତୋ। ତତୋ ବଲଵତିଯା ମୋଚେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଭାଵେନ ଅଜ୍ଝୋସାଯ ତିଟ୍ଠତୋ। ତତୋପି ବଲଵତୀ ଉପାଦାନଭୂତା ତଣ୍ହା ନନ୍ଦୀ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭିନନ୍ଦନାଦିନା ତଣ୍ହା ଵୁତ୍ତା, ନନ୍ଦୀଵଚନେନ ତପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ଉପାଦାନଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ନନ୍ଦିତାତଦଵିପ୍ପଯୋଗତାହି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନଭାଵେହି ଚାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ''ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣ''ନ୍ତିଆଦିକଞ୍ଚ ତତ୍ଥେଵ ମହାତଣ୍ହାସଙ୍ଖଯଵିମୁତ୍ତିସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୪୦୨-୪୦୩) ଵୁତ୍ତଂ।

ଵିପାକଵଟ୍ଟଭୂତେ ପଟିସନ୍ଧିପଵତ୍ତିଫସ୍ସାଦଯୋ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଓଜଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା ତଣ୍ହାନିଦାନା''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ, ଵତ୍ଥୁପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ପନ ଇତରେପି ଆହାରା ତଣ୍ହାପଭଵେ ତସ୍ମିଂ ଅଵିଜ୍ଜମାନେ ନ ଵିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ''ତଣ୍ହାନିଦାନା''ତି ଵତ୍ତୁଂ ଵଟ୍ଟନ୍ତି।

ତତୋ ତତୋତି ଚତୁବ୍ବିଧାସୁ ଦେସନାସୁ ତତୋ ତତୋ ଦେସନାତୋ। ଞାଯପଟିଵେଧାଯ ସଂଵତ୍ତତୀତି ଞାଯୋତି ମଗ୍ଗୋ, ସୋଯେଵ ଵା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ''ଅରିଯୋ ଚସ୍ସ ଞାଯୋ ପଞ୍ଞାଯ ସୁଦିଟ୍ଠୋ ହୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୪୧) ଵଚନତୋ। ସଯମେଵ ହି ସମନ୍ତଭଦ୍ରକତ୍ତା ତଥା ତଥା ପଟିଵିଜ୍ଝିତବ୍ବତ୍ତା ତାଯ ତାଯ ଦେସନାଯ ଅତ୍ତନୋ ପଟିଵେଧାଯ ସଂଵତ୍ତତୀତି। ସମନ୍ତଭଦ୍ରକତ୍ତଂ ଦେସନାଵିଲାସପ୍ପତ୍ତି ଚ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଦେସନାନଂ ସମାନଂ କାରଣନ୍ତି ଵିସେସକାରଣଂ ଵତ୍ତୁକାମୋ ଆହ ''ଵିସେସତୋ''ତି। ଅସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଦେସନା, ଅସ୍ସ ଵା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦେସନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଵତ୍ତିକାରଣଵିଭାଗୋ ଅଵିଜ୍ଜାଦିକୋଵ, କାରଣନ୍ତି ଵା ଗହିତାନଂ ପକତିଆଦୀନଂ ଅଵିଜ୍ଜାଦୀନଞ୍ଚ ଅକାରଣତା କାରଣତା ଚ। ତତ୍ଥ ସମ୍ମୂଳ୍ହା କେଚି ଅକାରଣଂ ''କାରଣ''ନ୍ତି ଗଣ୍ହନ୍ତି, କେଚି ନ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ତେସଂ ଯଥାସକେହି ଅନୁରୂପେହି କାରଣେହି ସଙ୍ଖାରାଦିପଵତ୍ତିସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନୁଲୋମଦେସନା ପଵତ୍ତା, ଇତରାସଂ ତଦତ୍ଥତାସମ୍ଭଵେପି ନ ତାସଂ ତଦତ୍ଥମେଵ ପଵତ୍ତି ଅତ୍ଥନ୍ତରସବ୍ଭାଵତୋ। ଅଯଂ ପନ ତଦତ୍ଥା ଏଵାତି ଏତିସ୍ସା ତଦତ୍ଥତା ଵୁତ୍ତା। ପଵତ୍ତିଆଦୀନଵପଟିଚ୍ଛାଦିକା ଅଵିଜ୍ଜା ଆଦି, ତତୋ ସଙ୍ଖାରା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ତତୋ ଵିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତିଯା ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ।

ଅନୁଵିଲୋକଯତୋ ଯୋ ସମ୍ବୋଧିତୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଂତଂଫଲପଟିଵେଧୋ ପଵତ୍ତୋ, ତଦନୁସାରେନ ତଦନୁଗମେନ ଜରାମରଣାଦିକସ୍ସ ଜାତିଆଦିକାରଣଂ ଯଂ ଅଧିଗତଂ, ତସ୍ସ ସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅସ୍ସ ପଟିଲୋମଦେସନା ପଵତ୍ତା, ଅନୁଵିଲୋକଯତୋ ପଟିଲୋମଦେସନା ପଵତ୍ତାତି ଵା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଦେସେନ୍ତୋପି ହି ଭଗଵା କିଚ୍ଛାପନ୍ନଂ ଲୋକଂ ଅନୁଵିଲୋକେତ୍ଵା ପୁବ୍ବଭାଗ…ପେ… ସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦେସେତୀତି। ଆହାରତଣ୍ହାଦଯୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧା, ସଙ୍ଖାରାଵିଜ୍ଜା ଅତୀତଦ୍ଧାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଯାଵ ଅତୀତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ଅତିହରିତ୍ଵା''ତି, ଆହାରା ଵା ତଣ୍ହାଯ ପଭାଵେତବ୍ବା ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା, ତଣ୍ହାଦଯୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ସଙ୍ଖାରାଵିଜ୍ଜା ଅତୀତୋତି। ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ପନ ଫଲଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ତଂନିଦାନଦସ୍ସନଵସେନ ଫଲକାରଣପରମ୍ପରାଯ ଦସ୍ସନଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଆହାରା ପୁରିମତଣ୍ହାଯ ଉପ୍ପାଦିତା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା, ତଣ୍ହାଦଯୋ ଅତୀତୋ, ସଙ୍ଖାରାଵିଜ୍ଜା ତତୋପି ଅତୀତତରୋ ସଂସାରସ୍ସ ଅନାଦିଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଵୁତ୍ତୋତି ଯାଵ ଅତୀତଂ ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଯାଵ ଅତୀତତରଂ ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭଵାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଆହାରକା ଵା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା –

''ଆହାରେତୀତି ଅହଂ ନ ଵଦାମି, ଆହାରେତୀତି ଚାହଂ ଵଦେଯ୍ୟଂ, ତତ୍ରସ୍ସ କଲ୍ଲୋ ପଞ୍ହୋ 'କୋ ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ଆହାରେତୀ'ତି। ଏଵଂ ଚାହଂ ନ ଵଦାମି, ଏଵଂ ପନ ଅଵଦନ୍ତଂ ମଂ ଯୋ ଏଵଂ ପୁଚ୍ଛେଯ୍ୟ 'କିସ୍ସ ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ଵିଞ୍ଞାଣାହାରୋ'ତି। ଏସ କଲ୍ଲୋ ପଞ୍ହୋ, ତତ୍ର କଲ୍ଲଂ ଵେଯ୍ୟାକରଣଂ, ଵିଞ୍ଞାଣାହାରୋ ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭଵାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଯା''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୨) –

ଵଚନତୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତା ଫସ୍ସଚେତନାନଂ ତପ୍ପଵତ୍ତିହେତୁତ୍ତା ଚ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ। ତେନ ହି ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତରୂପକାଯସ୍ସ, ତଞ୍ଚ ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ

କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣାୟୂହନଂ ହୋତି। ଭୋଜନଞ୍ଚ ସଦ୍ଦାଦୀନଂ ରାଗାଦୀନଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସୟୋତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମା ''ତେ କମ୍ମଓଛସଙ୍ଗହିତା ଆହାରା ପଚ୍ଚୟନୋ ଅଦ୍ଧା''ତି ଇମସ୍ମିଂ ପରିୟାୟେ ପୁରିମୋୟେଓହୋ ୟୁତ୍ତୋ। ଅତୀତଦ୍ଧୁତୋ ପଭୁତି ''ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା''ତିଆଦିନା (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୩) ଅତୀତେ ତତୋ ପରଞ୍ଚ ହେତୁଫଲପଟିପାଟିଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାନଂ ଆହାରାନଂ ନିଦାନଦସ୍ସନୱସେନ ଆରୋହିତ୍ୱା ନିୱତ୍ତନେନ ୱିନା ଅବୁଜ୍ଝନ୍ତାନଂ ତଂସନ୍ଧସ୍ସନତ୍ଥଂ ସା ଅୟଂ ଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନାଗତଦ୍ଧୁନୋ ସନ୍ଧସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅନାଗତଦ୍ଧୁନୋ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତାନଂ ଅପସ୍ସନ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ହେତୁଫଲପରମ୍ପରାୟ ତସ୍ସ ସନ୍ଧସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ମୂଲକାରଣସଦ୍ଦଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ''ନ ଅକାରଣ''ନ୍ତି ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଅକାରଣଂ ୟଦି ସିୟା, ସୁତ୍ତଂ ପଟିବାହିତଂ ସିୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୁତ୍ତଂ ଆହରତି। ୱଚ୍ଚକଥାୟ ସୀସଭାୱୋ ୱଚ୍ଚହେତୁନୋ କମ୍ମସ୍ସପି ହେତୁଭାୱୋ। ତତ୍ଥ ଭୱତଣ୍ହାୟପି ହେତୁଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା, ତାୟ ପଟିଚ୍ଛାଦିତାଦୀନୱେ ଭୱେ ତଣ୍ହୁପ୍ପତ୍ତିତୋତି ଅୱିଜ୍ଜା ୱିସେସେନ ସୀସଭୂତାତି ''ମୂଲକାରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ପୁରିମାୟ କୋଟିୟା ଅପଞ୍ଞାୟମାନାୟ ଉପ୍ପାଦୱିରହତୋ ନିଚ୍ଚତଂ ଗଣ୍ହେୟ୍ୟାତି ଆହ ''ଏୱଞ୍ଚେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତିଆଦି। ତେନ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବତା ନତ୍ଥୀତି ଅପଞ୍ଞାୟନତୋ ପୁରିମକୋଟିଅପଞ୍ଞାୟନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାହେତୁକ୍କମେନ ଫଲେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବେସୁ ''ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତିଗାମିନୋ''ତି ୱଚନଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣାୱିରୋଧନତ୍ଥଂ। ଦ୍ୱନ୍ଦେ ହି ପୂଜିତସ୍ସ ପୁବ୍ବନିପାତୋତି। ସୱରା କିର ମଂସସ୍ସ ଅଚ୍ଚିନା ଅଲଗ୍ଗନତ୍ଥଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ତାପେତ୍ୱା କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା ଉଣ୍ହୋଦକଂ ପାୟେତ୍ୱା ୱିରିତ୍ତଂ ସୂନଂ ଅଚ୍ଚିତୋ ମୁତ୍ତମଂସଂ ଗାୱିଂ ମାରେନ୍ତି। ତେନାହ ''ଅଗ୍ଗିସନ୍ତାପି''ଚ୍ଚାଦି। ତତ୍ଥ ୟଥା ୱଜ୍ଝା ଗାୱୀ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଭିଭୂତତାୟ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଉଣ୍ହୋଦକପାନଂ ଆରଭତି, ଏୱଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଦୁଗ୍ଗତିଗାମିକମ୍ମଂ। ୟଥା ପନ ସା ଉଣ୍ହୋଦକପାନେ ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା ତଣ୍ହାୱସେନ ସୀତୁଦକପାନଂ ଆରଭତି, ଏୱମୟଂ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ମନ୍ଦତ୍ତା ଦୁଗ୍ଗତିଗାମିକମ୍ମେ ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା ତଣ୍ହାୱସେନ ସୁଗତିଗାମିକମ୍ମଂ ଆରଭତି। ଦୁକ୍ଖେ ହି ଅୱିଜ୍ଜଂ ତଣ୍ହା ଅନୁୱତ୍ତତି, ସୁଖେ ତଣ୍ହଂ ଅୱିଜ୍ଜାତି।

ଏୱନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ନିୱୁତତ୍ତା ତଣ୍ହାୟ ସଂୟୁତତ୍ତା ଚା ଅୟଂ କାୟୋତି ସୱିଞ୍ଞାଣକକାୟୋ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ, ''ସଳାୟତନପଚ୍ଚୟା ଫସ୍ସୋ''ତି ୱଚନତୋ ଫସ୍ସକାରଣଞ୍ଚେତଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆୟତନଛକ୍କଂ ୱା। ସମୁଦାଗତୋତି ଉପ୍ପନ୍ନୋ। ବହିଦ୍ଧା ଚ ନାମରୂପନ୍ତି ବହିଦ୍ଧା ସୱିଞ୍ଞାଣକକାୟୋ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ, ସଳାୟତନାନି ୱା। ଇତ୍ଥେତନ୍ତି ଇତ୍ଥଂ ଏତଂ। ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରେସଞ୍ଚ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଦ୍ୱାଦସାୟତନାନି ଚ ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭାୱେନ ୱୱତ୍ଥିତାନି ଦ୍ୱୟନାମାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଦ୍ୱୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ଫସ୍ସୋତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀନି ଦ୍ୱୟାନି ପଟିଚ୍ଚ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦୟୋ ୱୁତ୍ତା, ଇଧ ପନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନି ଆୟତନାନି। ମହାଦ୍ୱୟଂ ନାମ କିରେତ''ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୨।୧୯) ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ''ତିଆଦିନା (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୪୩) ''ଚକ୍ଖୁ ଚେୱ ରୂପା ଚ…ପେ… ମନୋ ଚେୱ ଧମ୍ମା ଚା''ତି ୱୁତ୍ତାନି ଦ୍ୱୟାନି ପଟିଚ୍ଚ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦୟୋ ୱୁତ୍ତା, ଇଧ ପନ ''ଅୟଞ୍ଚେୱ କାୟୋ''ତି ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସୟେ ସେସଧମ୍ମେ ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସିତେ ଏୱ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଚକ୍ଖାଦିକାୟଂ ଏକତ୍ତେନ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନ''ନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ''ବହିଦ୍ଧା ନାମରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଏକତ୍ତେନେୱ ବାହିରାୟତନନ୍ତି ତାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନି ଆୟତନାନି ପଟିଚ୍ଚ ଫସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ମହାଦ୍ୱୟଂ ନାମେତନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରସ୍ସ ଚ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଛହାୟତନେହି ଚାପି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦୀପେତବ୍ବୋୱା''ତି (ସଂ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୨।୧୯) ୱୁତ୍ତଂ। ''ଅୟଂ କାୟୋ''ତି ହି ୱୁତ୍ତାନି ସନିସ୍ସୟାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଅତ୍ତନୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ''ବହିଦ୍ଧା ନାମରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି ରୂପାଦୀନି ପରେସଂ। ତଥା ଅୟଂ କାୟୋ ଅତ୍ତନୋୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆୟତନାନି, ବହିଦ୍ଧା ନାମରୂପଂ ପରେସଂ ବାହିରାନୀତି। ଅଞ୍ଞଥା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନମତ୍ତେ ଏୱ ''ଅୟଂ କାୟୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ନ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନାନେୱ ଅତ୍ତନୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରେସଞ୍ଚ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେହି ଦୀପନା ନ ସମ୍ଭୱେୟ୍ୟାତି। ସଳେୱାୟତନାନୀତି ସଳେୱ ସମ୍ଫସ୍ସକାରଣାନି, ୟେହି କାରଣଭୂତେହି ଆୟତନେହି ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠୋ ବାଲୋ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ପଟିସଂୱେଦେତି।

ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରେନ ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ତଣ୍ହାୟ ସଂୟୁତ୍ତସ୍ସା''ତିଆଦି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସୁତ୍ତେ ସଙ୍ଖାରେ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନିସ୍ସିତେ ଏୱ କତ୍ୱା କାୟଗ୍ଗହଣେନ ୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାୟତନାନି ଗହେତ୍ୱା ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ କାୟେ ସଳାୟତନାନଂ ଫସ୍ସଂ ତଂନିସ୍ସିତମେୱ କତ୍ୱା ୱେଦନାୟ ୱିସେସପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ବାଲପଣ୍ଡିତାନଂ ଅତୀତଦ୍ଧାୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାମୂଲକୋ ୱେଦନାନ୍ତୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ଦସ୍ସିତୋ। ପୁନ ଚ ବାଲପଣ୍ଡିତାନଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ –

''ୟାୟ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜାୟ ନିୱୁତସ୍ସ ବାଲସ୍ସ ୟାୟ ଚ ତଣ୍ହାୟ ସଂୟୁତ୍ତସ୍ସ ଅୟଂ କାୟୋ ସମୁଦାଗତୋ, ସା ଚେୱ ଅୱିଜ୍ଜା ବାଲସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନା, ସା ଚ ତଣ୍ହା ଅପରିକ୍ଖୀଣା। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବାଲୋ ଅଚରି ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖୟାୟ, ତସ୍ମା ବାଲୋ କାୟସ୍ସ ଭେଦା କାୟୂପଗୋ ହୋତି, ସୋ କାୟୂପଗୋ ସମାନୋ ନ ପରିମୁଚ୍ଚତି ଜାତିୟା…ପେ… ଦୁକ୍ଖସ୍ମାତି ୱଦାମୀ''ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୧୯) –

ୱେଦନାପଭୱଂ ସାୱିଜ୍ଜଂ ତଣ୍ହଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଉପାଦାନଭୱେ ଚ ତଂନିସ୍ସିତେ କତ୍ୱା “କାୟୂପଗୋ ହୋତୀ”ତିଆଦିନା ଜାତିଆଦିକେ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁସମୁଟ୍ଠାନତୋ ପଭୁତି ଉଭୟମୂଲୋୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତବ୍ବିପରିୟାୟେନ ଚ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁପରିକ୍ଖୟତୋ ପଭୁତି ଉଭୟମୂଲକୋ ପଟିଲୋମପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି।

ଦୁଗ୍ଗତିଗାମିକମ୍ମସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜା “ଅୱିନ୍ଦିୟଂ ୱିନ୍ଦତୀ”ତି ୱୁତ୍ତା, ତଥା ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋ ୱିନ୍ଦିୟସ୍ସ ନ ହୋତୀତି “ୱିନ୍ଦିୟଂ ନ ୱିନ୍ଦତୀ’ତି ଚ। ଅୱନି ନିସ୍ସିତାନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଉପ୍ପାଦନଂ ଆୟତନଂ। ସମ୍ମୋହଭାୱେନେୱ ଅନଭିସମୟଭୂତତ୍ତା ଅୱିଦିତଂ ଅଞ୍ଞାତଂ କରୋତି। ଅନ୍ତୱିରହିତେ ଜୱାପେତୀତି ଚ ୱଣ୍ଣାଗମୱିପରିୟାୟୱିକାରୱିନାସଧାତୁଅତ୍ଥୱିସେସୟୋଗେହି ପଞ୍ଚୱିଧସ୍ସ ନିରୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ୱସେନ ତୀସୁପି ପଦେସୁ ଅ-କାର ୱି-କାର ଜ-କାରେ ଗହେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେସଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ଜ-କାରସ୍ସ ଚ ଦୁତିୟସ୍ସ ଆଗମଂ କତ୍ୱା “ଅୱିଜ୍ଜା”ତି ୱୁତ୍ତା। ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଭାୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ଅପିଚା”ତିଆଦିମାହ। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାନି “ଇଦଂ ୱତ୍ଥୁ, ଇଦମାରମ୍ମଣ”ନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଞାତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅୱିଜ୍ଜା ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦିକା ୱୁତ୍ତା। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣସଭାୱଚ୍ଛାଦନତୋ ଏୱ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଭାୱସ୍ସ, ଜରାମରଣାଦୀନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଭାୱସ୍ସ ଚ ଛାଦନତୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଛାଦନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସଙ୍ଖାର-ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣେନ ଆଗତା ସଙ୍ଖାରା ସଙ୍ଖାର-ସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରା। ୟଦିପି ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରାପି ସଙ୍ଖାର-ସଦ୍ଦେନ ଆଗତା, ତେ ପନ ଇମିସ୍ସା ଦେସନାୟ ପଧାନାତି ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା “ଦୁୱିଧା”ତି ଏତ୍ଥ ଅଭିସଙ୍ଖରଣକସଙ୍ଖାରଂ ସଙ୍ଖାର-ସଦ୍ଦେନାଗତଂ ସନ୍ଧାୟ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରା ୟୋଜେତବ୍ବା। “ସଙ୍ଖାର-ସଦ୍ଦେନାଗତସଙ୍ଖାରା”ତି ୱା ସମୁଦାୟୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଦେକଦେସୋ ଚ ଇଧ ୱଣ୍ଣିତବ୍ବଭାୱେନ “ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା”ତି, ତସ୍ମା ୱଣ୍ଣିତବ୍ବସବ୍ବସଙ୍ଗହଣୱସେନ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ପଠମଂ ନିରୁଜ୍ଝତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋତିଆଦିନା ୱିତକ୍କୱିଚାରଅସ୍ସାସପସ୍ସାସସଞ୍ଞାୱେଦନାୱଚୀସଙ୍ଖାରାଦୟୋ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରେସୁ ୱୁତ୍ତା କାୟସଞ୍ଚେତନାଦୟୋ।

ପରିତସ୍ସତୀତି ପିପାସତି। ଭୱତୀତି ଉପପତ୍ତିଭୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ଭାୱୟତୀତି କମ୍ମଭୱଂ। ଚୁତି ଖନ୍ଧାନଂ ମରଣନ୍ତି “ମରନ୍ତି ଏତେନା”ତି ୱୁତ୍ତଂ। “ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଉପ୍ପାଦଦୁକ୍ଖା ଠିତିଦୁକ୍ଖା”ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ୱଚନତୋ ଦ୍ୱେଧା ଖଣତି। ଆୟାସୋତି ପରିସ୍ସମୋ ୱିସାଦୋ। କେୱଲ-ସଦ୍ଦୋ ଅସମ୍ମିସ୍ସୱାଚକୋ ହୋତି “କେୱଲା ସାଲୟୋ”ତି, ନିରୱସେସୱାଚକୋ ଚ “କେୱଲା ଅଙ୍ଗମଗଧା”ତି, ତସ୍ମା ଦ୍ୱେଧାପି ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ତତ୍ଥ ଅସମ୍ମିସ୍ସସ୍ସାତି ସୁଖରହିତସ୍ସ। ନ ହି ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚି ଉପ୍ପାଦୱୟରହିତଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତେ, ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱା ସମ୍ମୋହୟତୀତି ସମ୍ମୋହନରସା। ଆରମ୍ମଣସଭାୱସ୍ସ ଛାଦନଂ ହୁତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀତି ଛାଦନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। “ଆସୱସମୁଦୟା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟୋ”ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୩) ୱଚନତୋ ଆସୱପଦଟ୍ଠାନା। ପଟିସନ୍ଧିଜନନତ୍ଥଂ ଆୟୂହନ୍ତି ବ୍ୟାପାରଂ କରୋନ୍ତୀତି ଆୟୂହନରସା, ରାସିକରଣଂ ୱା ଆୟୂହନଂ। ନାମରୂପସ୍ସ ପୁରେଚାରିକଭାୱେନ ପୱତ୍ତତୀତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମରସଂ। ପୁରିମଭୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ଘଟନଂ ହୁତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀତି ପଟିସନ୍ଧିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ। ୱିଞ୍ଞାଣେନ ସହ ସମ୍ପୟୁଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ପୟୋଗରସଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମ୍ପୟୋଗାଭାୱତୋ ରୂପଂ ୱିକିରତୀତି ୱିକିରଣରସଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପିସିୟମାନା ତଣ୍ଡୁଲାଦୟୋ ୱିକିରନ୍ତି ଚୁଣ୍ଣୀ ଭୱନ୍ତୀତି। ନାମସ୍ସ କଦାଚି କୁସଲାଦିଭାୱୋ ଚ ଅତ୍ଥୀତି ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ “ଅବ୍ୟାକତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନ”ନ୍ତି ଆହ। “ଅଚେତନା ଅବ୍ୟାକତା”ତି ଏତ୍ଥ ୱିୟ ଅନାରମ୍ମଣତା ୱା ଅବ୍ୟାକତତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଆୟତନଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଘଟନଲକ୍ଖଣଂ, ଆୟାନଂ ତନନଲକ୍ଖଣଂ ୱା। ଦସ୍ସନାଦୀନଂ କାରଣଭାୱୋ ଦସ୍ସନାଦିରସତା। ଅକୁସଲୱିପାକୁପେକ୍ଖାୟ ଅନିଟ୍ଠଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖେନ ଇତରାୟ ଚ ଇଟ୍ଠଭାୱତୋ ସୁଖେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା “ସୁଖଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା”ତି ଆହ। ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟତ୍ତା ହେତୁଲକ୍ଖଣା ତଣ୍ହା। “ତତ୍ରତତ୍ରାଭିନନ୍ଦିନୀ”ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୧୩୩, ୪୬୦; ୱିଭ। ୨୦୩) ୱଚନତୋ ଅଭିନନ୍ଦନରସା। ଚିତ୍ତସ୍ସ, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱା ରୂପାଦୀସୁ ଅତିତ୍ତଭାୱୋ ହୁତ୍ୱା ଗୟ୍ହତୀତି ଅତିତ୍ତଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। ତଣ୍ହାଦଠହତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା କାମୁପାଦାନଂ, ସେସାନି ଦିଟ୍ଠି ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ତଣ୍ହାଦଠହତ୍ତଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। କମ୍ମୁପପତ୍ତିଭୱୱସେନ ଭୱସ୍ସ ଲକ୍ଖଣାଦୟୋ ୟୋଜେତବ୍ବା।

ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅନୁବୋଧାଦିଭାୱଗ୍ଗହଣଂ। ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଅପ୍ପଟିପତ୍ତି, ଅସୁଭାଦୀସୁ ସୁଭାଦିୱିପଲ୍ଲାସା ମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ୱା ଅପ୍ପଟିପତ୍ତି, ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତା ମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତି। ନ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଏୱ ଛଦ୍ୱାରିକତା ଛଠଆରମ୍ମଣତା ଚ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞେସୁପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗେସୁ ଅରୂପଧମ୍ମାନନ୍ତି ଆହ “ସବ୍ବେସୁପୀ”ତି। ନୋଭୟଗୋଚରନ୍ତି ମନାୟତନମାହ। ନ ହି ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଦେସୱସେନ ଆସନ୍ନତା ଦୂରତା ଚ ଅତ୍ଥି ଅସଣ୍ଠାନତ୍ତା, ତସ୍ମା ମନାୟତନସ୍ସ ଗୋଚରୋ ନ ମନାୟତନଂ ସମ୍ପତ୍ତୋ ଅସମ୍ପତ୍ତୋ ୱାତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ସୋକାଦୀନଂ ସବ୍ଭାୱା ଅଙ୍ଗବହୁତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗେ “ଦ୍ୱାଦସେୱା”ତି ଅଙ୍ଗାନଂ ୱୱତ୍ଥାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ସୋକାଦୟୋ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ଫଲେନ ପନ କାରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜଂ ମୂଲଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତେ ୱୁତ୍ତାତି। ଜରାମରଣବ୍ଭାହତସ୍ସ ହି ବାଲସ୍ସ ତେ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ସୋକାଦୀନଂ ଜରାମରଣକାରଣତା ୱୁତ୍ତା।

‘‘ସାରୀରିକାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ଫୁଟ୍ଠୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୨) ଚ ସୁତ୍ତେ ଜରାମରଣନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ତଂତଂନିମିତ୍ତାନଂ ସାଧକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଜରାମରଣେନେୱ ସୋକାଦୀନଂ ଏକସଙ୍ଖେପୋ କତୋ, ତସ୍ମା ତେସଂ ଜାତିପଚ୍ଚଯତା ଯୁଜ୍ଜତି। ଜରାମରଣପଚ୍ଚଯଭାୱେ ହି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଏକସଙ୍ଖେପୋ କାତବ୍ବୋ ସିଯା, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ପନ ଜରାମରଣଂ ସୋକାଦଯୋ ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି। ତତ୍ଥ ଜରାମରଣଂ ଏକନ୍ତିକଂ ଅଙ୍ଗଭାୱେନେୱ ଗହିତଂ, ସୋକାଦଯୋ ପନ ରୂପଭୱାଦୀସୁ ଅଭାୱତୋ ଅନେକନ୍ତିକା କେୱଲଂ ପାକଟେନ ଫଲେନ ଅୱିଜ୍ଜାନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଗହିତା। ତେନ ଅନାଗତେ ଜାତିଯା ସତି ତତୋ ପରାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ହେତୁହେତୁଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା ଦସ୍ସିତାତି ଭୱଚକ୍କସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି। ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ସୋକାଦୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜା କାରଣନ୍ତି ଏତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ସୋକାଦୀନଂ ବାଲସ୍ସ ଜରାମରଣନିମିତ୍ତତାମତ୍ତସ୍ସ। ‘‘ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୨) ହି ୱଚନେନ ଅୱିଜ୍ଜା ସୋକାଦୀନଂ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସିତା, ନ ଚ ଜରାମରଣନିମିତ୍ତମେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅୱିଜ୍ଜାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୬।‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ‌୯୨ ସଙ୍ଖାରା’’ତି ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱିସେସନଭାୱେନ ସଙ୍ଖାରାନଞ୍ଚ ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସଙ୍ଖାରାନଂ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ପିତା କଥୀଯତି ‘‘ଦୀଘୋ ସାମୋ, ମିତ୍ତୋ ରସ୍ସୋ, ଓଦାତୋ ଦତ୍ତୋ’’ତି।

ରସିତବ୍ବୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ସଭାୱୋ ରସୋ, ଅୱଜୋ ରସୋ ସରସୋ, ଯାଥାୱୋ ସରସୋ ଯାଥାୱସରସୋ, ସୋ ଏୱ ଲକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ। ‘‘କତମା ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜା? ଦୁକ୍ଖେ ଅଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୨; ମ। ନି। ୧।୧୦୩) ସୁତ୍ତେ ଚତ୍ତାରେୱ ୱୁତ୍ତାନୀତି ‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାଯେନା’’ତି ଆହ। ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ ପନାତିଆଦିନା ଇଧ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ କଥିତାଯ ଏୱ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ ଅଟ୍ଠସୁ ଠାନେସୁ କିଚ୍ଚଜାତିତୋ ପଞ୍ଚୱୀସତିଯା ପଦେହି ଲକ୍ଖଣତୋ ଚ କଥିତତ୍ତା ତଦତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ୱିଭାୱନଂ କରୋତି। ଅହାପେତ୍ୱା ୱିଭଜିତବ୍ବୱିଭଜନଞ୍ହି ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯୋ।

ଜାଯତି ଏତ୍ଥାତି ଜାତି, ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯଦିପି ନିରୋଧମଗ୍ଗେ ଅୱିଜ୍ଜା ଆରମ୍ମଣଂ ନ କରୋତି, ତେ ପନ ଜାନିତୁକାମସ୍ସ ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନ ଅନିରୋଧମଗ୍ଗେସୁ ନିରୋଧମଗ୍ଗଗ୍ଗହଣକଆରଣୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତମାନା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ତେସମ୍ପି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତା ହୋତି, ଇତରେସଂ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ଚାତି। ସଙ୍ଖିକବଲଦେୱଗୋଣାଦୀନଂ ସଙ୍ଘାଟିନଙ୍ଗଲାଦୀନି ୱିଯ ଅଞ୍ଞସେତାଦୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଦୁକ୍ଖାଦିୱିସଯାନଂ ଅନ୍ଧତ୍ତକରାନଂ ଲୋଭାଦୀନଂ ନିୱତ୍ତକୋ ଅଞ୍ଞାଣାଦିସଭାୱୋ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅତ୍ଥତ୍ଥନ୍ତି ଫଲଫଲଂ। ଆମେଡିତୱଚନଞ୍ହି ସବ୍ବେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପାକଟକରଣଭାୱପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ। ଅତ୍ତୋ ଏୱ ୱା ଅତ୍ତୋ ଅତ୍ଥତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିପରୀତତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅତ୍ଥେନେୱତ୍ଥଂ ୱିସେସଯତି। ନ ହି ଞାଣଂ ଅନତ୍ଥଂ ଅତ୍ଥୋତି ଗଣ୍ହାତୀତି। ଏୱଂ କାରଣକାରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଂ ଆକାରନ୍ତି ଅତ୍ଥତ୍ଥାଦିଆକାରଂ। ଗହେତ୍ୱାତି ଚିତ୍ତେ ପୱେସେତ୍ୱା, ଚିତ୍ତେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ୱା ଗହିତଂ କତ୍ୱା। ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ ପୁନ ଅୱେକ୍ଖଣା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା। ଦୁଚ୍ଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତିତାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ବାଲସ୍ସ ଭାୱୋ ବାଲ୍ୟଂ। ପଜାନାତୀତି ପକାରେହି ଜାନାତି। ବଲୱମୋହନଂ ପମୋହୋ। ସମନ୍ତତୋ ମୋହନଂ ସମ୍ମୋହୋ।

ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣତାତି ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣତାଯ, ଯାଯ ୱା ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଛାଦେନ୍ତିଯା ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା, ସା ତେସଂ ଭାୱୋତି ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣତା, ଆରମ୍ମଣମେୱ ୱା ଆରମ୍ମଣତା, ଦୁକ୍ଖଂ ଆରମ୍ମଣତା ଏତିସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣତା।

ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା ନ ସଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ତଦାରମ୍ମଣତା ଅୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଇତରେସଂ ସଭାୱତୋ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ତଦାରମ୍ମଣତା ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅପିଚ ଖୋ ପନାତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ସଙ୍ଖତସଭାୱତ୍ତା ତତୋପି ନିରୋଧସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରତରତଂ ଦସ୍ସେତି।

ଅୱିଜ୍ଜାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ପୁନାତୀତି ସୋଧେତି ଅପୁଞ୍ଞଫଲତୋ ଦୁକ୍ଖସଂକିଲେସତୋ ଚ, ହିତସୁଖଜ୍ଝାସଯେନ ପୁଞ୍ଞଂ କରୋତୀତି ତଂନିପ୍ଫାଦନେନ କାରକସ୍ସଜ୍ଝାସଯଂ

ପୂରେତୀତି ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜୋ, ପୂରକୋ ପୁଜନିଙ୍ଗତ୍ତକୋ ଚ ନିରୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ ‘‘ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜୋ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମାଧିପଚ୍ଚନୀକାନଂ ଅତିଦୂରତାଯ ନ ଇଞ୍ଜତି ନ ଚଲତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାଯସ୍ସାତି ଦ୍ୱାରସ୍ସ ସାମିଭାୱେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ।

ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜୁପଗନ୍ତି ଭୱସମ୍ପତ୍ତୁପଗଂ। ତତ୍ଥାତି ୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୨।୨)। ତଞ୍ଚ ପଧାନଭାୱେନ ଗହିତନ୍ତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୧୦୨) ପନ ‘‘ତଯୋମେ, ଆୱୁସୋ, ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଆଗତନ୍ତି। ସଙ୍ଖଞ୍ଜଞ୍ଜନିଭାସିତୋ ପନ ଅଯଂ, ନ ପଚ୍ଚେକଜିନଭାସିତୋ, ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନତ୍ଥଂ ଏତେସଂ ସୁତ୍ତାନଂ ୱସେନ ତେ ଗହିତା। କଥଂ ପନେତେନ ଗହଣେନାଯମତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋ ହୋତୀତି ତଂଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅଭିଧମ୍ମେପି ହି ସୁତ୍ତେପି ଏକସଦିସାୱ ତନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା’’ତି। ସଙ୍ଖଞ୍ଜୁଭାସିତୋତି ପାକଟେନ ସୁତ୍ତନ୍ତେନ ସଦିସତ୍ତା ଅଯମ୍ପି ସଙ୍ଖଞ୍ଜୁଭାସିତୋତି ଞାଯତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି।

‘‘ତେରସାପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନ ଭାୱନାମଯତା ପାକଟାତି ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ । ପଥୱୀ ପଥୱୀତିଆଦିଭାୱନା ଚ କସିଣପରିକମ୍ମକରଣଂ ମଣ୍ଡଲକରଣଞ୍ଚ ଭାୱନଂ ଭଜାପେନ୍ତି।

ଦାନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଦାନଂ। ତତ୍ଥ ବ୍ଯାପାରଭୂତା ଆଯୂହନଚେତନା ଦାନଂ ଆରବ୍ଭ ଦାନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଇତରେସୁ। ସୋମନସ୍ସଚିତ୍ତେନାତି ଅନୁମୋଦନାପୱତ୍ତିନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉପେକ୍ଖାସହଗତେନପି ହି ଅନୁସ୍ସରତି ଏୱାତି।

ଅସରିକ୍ଖକମ୍ପି ସରିକ୍ଖକେନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିପାକେନ ୱେହପ୍ଫଲାଦୀସୁ ୱିନାପି ଅସଞ୍ଞସେସୁ କଟତ୍ତାରୂପଂ। ରୂପମେୱ ସଫନ୍ଦନତ୍ତା ‘‘ସେଞ୍ଜନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଇଞ୍ଜନକରନୀୱରଣାଦୀନଂ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ, ରୂପତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଇଞ୍ଜନକସ୍ସ କାରଣତ୍ତା ୱା। ତେନେୱ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ସବ୍ବମ୍ପି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ‘‘ଅନିଞ୍ଜନ’’ନ୍ତି ନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ମହାତୁଲାଯ ଧାରଯମାନୋ ନାଠଇଯା ମିନମାନୋ ଚ ସମୁଦାଯମେୱ ଧାରେତି ମିନତି ଚ, ନ ଏକେକଂ ଗୁଞ୍ଜଂ, ଏକେକଂ ତଣ୍ଡୁଲଂ ୱା, ଏୱଂ ଭଗୱାପି ଅପରିମାଣା ପଠମକୁସଲଚେତନାଯୋ ସମୁଦାଯୱସେନେୱ ଗହେତ୍ୱା ଏକଜାତିକତ୍ତା ଏକମେୱ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ଦୁତିଯାଦଯୋପୀତି।

‘‘କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଆଦାନଗ୍ଗହଣଚୋପନଂ ପାପଯମାନା ଉପ୍ପନ୍ନା’’ତିପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ୱଚନୱିସେସମତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେତି। କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତି ଏୱ ହି ଆଦାନାଦିପାପନାତି। ପୁରିମେନ ୱା ଦ୍ୱାରସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପଚ୍ଛିମେନ ଚେତନାଯ ସୱିଞ୍ଞତ୍ତିରୂପସମୁଟ୍ଠାପନଂ। ତତ୍ଥ ଆକଡ୍ଢିତ୍ୱା ଗହଣଂ ଆଦାନଂ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଗହଣଂ ଗହଣଂ, ଫନ୍ଦନଂ ଚୋପନଂ।

ଏତ୍ଥାତି କାଯୱଚୀସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେ, କାଯୱଚୀସଞ୍ଚେତନାଗହଣେ ୱା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା ନ ଗହିତା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି। କସ୍ମା ପନ ନ ହୋତି, ନନୁ ସାପି କୁସଲା ୱିପାକଧମ୍ମା ଚାତି? ସଚ୍ଚଂ, ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାମାନେ ପନ ସନ୍ତାନେ ସବ୍ଯାପାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ତସ୍ସା କୁସଲତା ୱିପାକଧମ୍ମତା ଚ ୱୁତ୍ତା, ନ ୱିପାକୁପ୍ପାଦନେନ, ସା ପନ ୱିପାକଂ ଉପ୍ପାଦଯନ୍ତୀ ରୂପାୱଚରମେୱ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ। ନ ହି ଅଞ୍ଞଭୂମିକଂ କମ୍ମଂ ଅଞ୍ଞଭୂମିକଂ ୱିପାକଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି। ଅତ୍ତନା ସଦିସାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ତିଟ୍ଠାନିକଂ ତଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ ରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ କମ୍ମସଦିସାରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ନ ଚ ରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣୋ ଅତ୍ଥି, ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା ଚ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣାୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱିପାକଂ ନ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। କସିଣେସୁ ଚ ଉପ୍ପାଦିତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧିସ୍ସ ଆନିସଂସଭୂତା ଅଭିଞ୍ଞା। ଯଥାହ ‘‘ସୋ ଏୱଂ ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧। ୨୪୪-୨୪୫; ମ। ନି। ୧।୩୮୪-୩୮୬)। ତସ୍ମା ସମାଧିଫଲସଦିସା ସା, ନ ଚ ଫଲଂ ଦେତୀତି ଦାନସୀଲାନିସଂସୋ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ପଚ୍ଚଯଲାଭୋ ୱିଯ ସାପି ୱିପାକଂ ନ ଉପ୍ପାଦେତି। ଯଥା ଚ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା, ଏୱଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାପି ନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତେ ଧମ୍ମେ ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ‘‘ତେସଂ ୱିପାକେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ। ୭୨୫) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱିଚାରେତବ୍ବଂ।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅମତଗ୍ଗପଥାନୁଗତୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ – ଦସ୍ସନଭାୱନାନଂ ଅଭାୱେପି ଯେସଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ସେକ୍ଖାନଞ୍ଚ ଦସ୍ସନଭାୱନାହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତେସଂ ତଦୁପ୍ପତ୍ତିକାଲେ ତେହି ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟା ଅକୁସଲା ‘‘ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ପନ ଭାୱନାଯ ଅଭାୱା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବଚିନ୍ତା ନତ୍ଥି। ତେନ ତେସଂ ପୱତ୍ତମାନା ତେ ଦସ୍ସନେନ ପହାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାପି ‘‘ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା’’ତି ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଦି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟୁଂ, ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ କେସଞ୍ଚି କେଚି କଦାଚି ଆରମ୍ମଣାରମ୍ମଣାଧିପତିଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ନ ଚ ପଟ୍ଠାନେ ‘‘ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ କେସଞ୍ଚି କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା। ସେକ୍ଖାନଂ ପନ ୱିଜ୍ଜମାନା ଭାୱନାଯ ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା। ତେନେୱ ସେକ୍ଖାନଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଚତ୍ତତ୍ତା ୱନ୍ତତ୍ତା ମୁତ୍ତତ୍ତା ପହୀନତ୍ତା ପଟିନିସ୍ସଟ୍ଠତ୍ତା ଉକ୍ଖେଟିତତ୍ତା ସମୁକ୍ଖେଟିତତ୍ତା ଅସ୍ସାଦିତବ୍ବା ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବା ଚ ନ ହୋନ୍ତି, ପହୀନତାଯ ଏୱ ସୋମନସ୍ସହେତୁଭୂତା ଅୱିକ୍ଖେପହେତୁଭୂତା ଚ ନ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଞ୍ଚ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୀତି ନ ତେ ତେସଂ ଆରମ୍ମଣାରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯଭାୱଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ନ ହି ପହୀନେ ଉପନିସ୍ସାଯ

ଅରିଯୋ ରାଗାଦିକିଲେସେ ଉପ୍ପାଦେତି।

ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ‘‘ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ଯେ କିଲେସା ପହୀନା, ତେ କିଲେସେ ନ ପୁନେତି ନ ପଚ୍ଚେତି ନ ପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛତି…ପେ… ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ…ପେ… ନ ପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛତୀ’’ତି (ମହାନି। ୮୦; ଚୂଳନି। ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୭), ନ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟା ଇତରେସଂ ନ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠିଂ ଅସ୍ସାଦେତି ଅଭିନନ୍ଦତି, ତଂ ଆରବ୍ଭ ରାଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଦିଟ୍ଠି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ୱିଚିକିଚ୍ଛଂ ଆରବ୍ଭ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଦିଟ୍ଠି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏତ୍ଥ ହି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନ୍ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଦିଟ୍ଠିଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତି ଅଭିନନ୍ଦତି, ତଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ରାଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୯) ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ତସ୍ମା ଦସ୍ସନଭାୱନାହି ପହାତବ୍ବାନଂ ଅତୀତାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତେପି ଯାଦିସାନଂ ତାହି ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତା ଆପାଦେତବ୍ବା, ତେସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ୱତ୍ତମାନା ଦସ୍ସନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତେନ ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ସେକ୍ଖେସୁ ୱତ୍ତମାନା ଭାୱନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତାଯ ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା। ତେସୁ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା ସହାଯୱିରହା ୱିପାକଂ ନ ଜନଯନ୍ତୀତି ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବଚେତନାଯ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଦସ୍ସନଭାୱନାରହିତାନଂ ପନ ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ସକଭଣ୍ଡେ ଛନ୍ଦରାଗାଦୀନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଚ ସଂଯୋଜନତ୍ତଯତଦେକଟ୍ଠକିଲେସାନଂ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନତାଯ ଅପରିକ୍ଖୀଣସହାଯାନଂ ୱିପାକୁପ୍ପାଦନଂ ନ ସକ୍କା ପଟିକ୍ଖିପିତୁନ୍ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଧମ୍ମାନଂ ୱିପାକୋ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଯଦି ଏୱଂ, ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଦସ୍ସନଭାୱନାରହିତାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ନେୱଦସ୍ସନେନନଭାୱନାଯପହାତବ୍ବତା ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ଅପ୍ପହାତବ୍ବାନଂ ‘‘ନେୱ ଦସ୍ସନେନ ନ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା’’ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୮) ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଅପ୍ପହାତବ୍ବୱିରୁଦ୍ଧସଭାୱତ୍ତା ଚ ଅକୁସଲାନଂ। ଏୱମ୍ପି ତେସଂ ଇମସ୍ମିଂ ତିକେ ନୱତ୍ତବ୍ବତା ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ ଦସ୍ସିତାନଂ ଦ୍ୱାଦସଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ଯଥା ହି ଧମ୍ମୱସେନ ସଙ୍ଗତଧମ୍ମା ସବ୍ବେ ସଙ୍ଗହିତାତି ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତିକେ କାଲୱସେନ ଅସଙ୍ଗହିତାପି ଅତୀତା ନୱତ୍ତବ୍ବାତି ନ ୱୁତ୍ତା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦରୂପଭାୱେନ ଗହିତେସୁ ନୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା, ଏୱମିଧାପି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଭାୱେନ ଗହିତେସୁ ନୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ନୱତ୍ତବ୍ବତା ନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଯତ୍ଥ ହି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ କୋଚି ନିଯୋଗତୋ ନୱତ୍ତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ତେସଂ ଚତୁତ୍ଥୋ କୋଟ୍ଠାସୋ ଅତ୍ଥୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତପଦେସୁ ୱିଯ ତତ୍ଥାପି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଭଜାପେତବ୍ବେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଭଜାପେତି ‘‘ସିଯା ନୱତ୍ତବ୍ବା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା’’ତିଆଦିନା। ତଦଭାୱା ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତିକେ ଇଧ ଚ ତଥା ନ ୱୁତ୍ତା।

ଅଥ ୱା ଯଥା ସପ୍ପଟିଘେହି ସମାନସଭାୱତ୍ତା ରୂପଧାତୁଯଂ ତଯୋ ମହାଭୂତା ‘‘ସପ୍ପଟିଘା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯଥାହ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଅନିଦସ୍ସନଂ ସପ୍ପଟିଘଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ମହାଭୂତା, ଦ୍ୱେ ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଏକଂ ମହାଭୂତ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୨୨।୯)। ଏୱଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ପୱତ୍ତମାନା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବସମାନସଭାୱା ‘‘ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା’’ତି ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟୁନ୍ତି ନତ୍ଥି ନୱତ୍ତବ୍ବତାପସଙ୍ଗୋ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ପୱତ୍ତମାନାପି ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା ସକଭଣ୍ଡେ ଛନ୍ଦରାଗାଦଯୋ ପରଭଣ୍ଡେ ଛନ୍ଦରାଗାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ, ରାଗୋ ଚ ରାଗଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲଦ୍ଧୋ ହୋତି। ଯଥା ପନ ଅପୋଟ୍ଠବ୍ବତ୍ତା ରୂପଧାତୁଯଂ ତଯୋ ମହାଭୂତା ନ ପରମତ୍ଥତୋ ସପ୍ପଟିଘା, ଏୱଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଭାୱନାରହିତା ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ପୱତ୍ତମାନା ସକଭଣ୍ଡେ ଛନ୍ଦରାଗାଦଯୋ ନ ପରମତ୍ଥତୋ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାତି ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯତା ନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଚ ‘‘ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯେ ହି ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବପଚ୍ଚଯା କିଲେସା, ନ ତେ ଦସ୍ସନତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବପଚ୍ଚଯସ୍ସପି ପନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତସ୍ସ ସହାଯୱେକଲ୍ଲମତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସନେନ କତଂ, ନ ତସ୍ସ କୋଚି ଭାୱୋ ଦସ୍ସନେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଆପାଦିତୋତି ତସ୍ସ ଏକନ୍ତଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସେୱ ସତି ସହାଯେ ୱିପାକୁପ୍ପାଦନୱଚନଂ, ଅସତି ଚ ୱିପାକାନୁପ୍ପାଦନୱଚନଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି।

ସାପି ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଭାୱେ ଯଦି ଅପନେତବ୍ବା, କସ୍ମା ‘‘ସମୱୀସତି ଚେତନା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅଭିଜ୍ଞାପଚ୍ଚଯା ପନସବ୍ବାପେତା ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ଯଦି ଏୱଂ, ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାଯ ସହ ‘‘ଏକୱୀସତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ, ଅୱଚନସ୍ସ ୱୁତ୍ତକାରଣତ୍ତା, ତଂ ପନ ଇତରାୱଚନସ୍ସପି କାରଣନ୍ତି ସମାନଚେତନାୱଚନକାରଣୱଚନେନ ଯଂ କାରଣଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏକା ୱୁତ୍ତା, ତେନ କାରଣେନ ଇତରାଯପି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ, ଯଞ୍ଚ କାରଣଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଇତରା ନ ୱୁତ୍ତା, ତେନ କାରଣେନ ୱୁତ୍ତାଯପି ଅୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତି। ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ ଏୱାତି ଭେଦାଭାୱା ପାକଟୋତି ନ ତସ୍ସ ସଂଯୋଗୋ ଦସ୍ସିତୋ।

ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ଗହେତ୍ୱାତି ଏତେନ ତଣ୍ହାପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ତଣ୍ହାପରିକ୍ଖାରେତି ତଣ୍ହାଯ ପରିୱାରେ, ତଣ୍ହାଯ ‘‘ସୁଖଂ ସୁଭ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖତେ ୱା ଅଲଙ୍କତେତି ଅତ୍ଥୋ। ତଣ୍ହା ହି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଦଯୋତି ଅଜାନନ୍ତୋ ‘‘ଅହୋ ୱତାହଂ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ଖତ୍ତିଯମହାସାଲାନଂ ୱା ସହବ୍ୟତଂ

ଉପପଜ୍ଜେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି ସଙ୍ଖାରେ ପରିକ୍ଖରୋତୀତି। ଅମରଣତ୍ଥାତି ଗହିତା ଦୁକ୍କରକିରିଯା ଅମରତପୋ, ଦେୱଭାୱତ୍ଥଂ ତପୋ ୱା, ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ୱା ମରୋ ମାରକୋ ତପୋ ଅମରତପୋ। ଦିଟ୍ଠେ ଅଦିଟ୍ଠ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ମରେସୁ ଅମର-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଜାତିଆଦିପପାତଦୁକ୍ଖଜନନତୋ ମରୁପପାତସଦିସତା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱୁତ୍ତା। ରମଣୀଯଭାୱେନ ଚ ଅସ୍ସାଦଭାୱେନ ଚ ଗଯ୍ହମାନଂ ପୁଞ୍ଞଫଲଂ ଦୀପସିଖାମଧୁଲିତ୍ତସତ୍ଥଧାରାସଦିସଂ, ତଦତ୍ଥୋ ଚ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ତଂନିପାତଲେହନସଦିସୋ।

‘‘ସୁଖୋ ଇମିସ୍ସା ପରିବ୍ବାଜିକାଯ ତରୁଣାଯ ମୁଦୁକାଯ ଲୋମସାଯ ବାହାଯ ସମ୍ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦିନା (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୬୯) ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ବାଲୋ ୱିଯ ଗୂଥକୀଳନଂ କିଲେସାଭିଭୂତତାଯ କୋଧାରତିଅଭିଭୂତୋ ଅସୱସୋ ମରିତୁକାମୋ ୱିଯ ୱିସଖାଦନଂ କରଣଫଲଲକ୍ଖଣେସୁ ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯଂ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ଆରଭତି। ଲୋଭସହଗତସ୍ସ ୱା ଗୂଥକୀଳନସଦିସତା, ଦୋସସହଗତସ୍ସ ୱିସଖାଦନସଦିସତା ଯୋଜେତବ୍ବା। କାମଗୁଣସମିଦ୍ଧିଯା ସଭଯସ୍ସପି ପିସାଚନଗରସ୍ସ ସୁଖୱିପଲ୍ଲାସହେତୁଭାୱୋ ୱିଯ ଅରୂପୱିପାକାନଂ ନିରନ୍ତରତାଯ ଅନୁପଲକ୍ଖିଯମାନୌପ୍ପାଦୱଯାନଂ, ଦୀଘସନ୍ତାନତାଯ ଅଗଯ୍ହମାନୱିପରିଣାମାନଂ, ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖଭୂତାନମ୍ପି ନିଚ୍ଚାଦିୱିପଲ୍ଲାସହେତୁଭାୱୋତି ତେସଂ ପିସାଚନଗରସଦିସତା, ତଦଭିମୁଖଗମନସଦିସତା ଚ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଯୋଜେତବ୍ବା।

ତାୱାତି ୱତ୍ତକ୍ଖନ୍ତରାପେକ୍ଖୋ ନିପାତୋ, ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଇଦଂ ତାୱ ସିଦ୍ଧଂ, ଇଦଂ ପନ ଅପରଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ପନ ସବ୍ବାପେତା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଚେତୋପରିଯପୁବ୍ବେନିୱାସଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣେହି ପରେସଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ସମୋହଚିତ୍ତଜାନନକାଲେତି ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଅୱିଜ୍ଜାସମ୍ପୟୁତ୍ତାତି ଭୱାଦୀନୱପଟିଚ୍ଛାଦିକାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସମ୍ପୟୁତ୍ତା। ରାଗାଦୀନନ୍ତି ରାଗଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚଦୋମନସ୍ସାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସମ୍ପୟୁତ୍ତରାଗାଦିଅସ୍ସାଦନକାଲେସୁ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦନଂ ରାଗଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତାଯ ଏୱ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ଅସ୍ସାଦନଞ୍ଚ ରାଗୋ, ତଦୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ଚ ଦିଟ୍ଠୀତି ଅସ୍ସାଦନୱଚନେନେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଗରୁଂ କରୋନ୍ତୀ ଦିଟ୍ଠି ଚ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ରାଗାଦୀହି ଚ ପାଠଇଯଂ ସରୂପେନ ୱୁତ୍ତେହି ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣାଦିତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅନୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣସ୍ସ ପଠମଜୱନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯୱଚନେସୁ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ସବ୍ବସ୍ସ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚୀ’’ତି ଆହ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ସମତିକ୍କମଭୱପତ୍ଥନାୱସେନ ୱୁତ୍ତନଯେନ।

ଏକକାରଣୱାଦୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଦୋସପ୍ପସଙ୍ଗୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅନିଟ୍ଠୋ ହି ଏକକାରଣୱାଦୋ ସବ୍ବସ୍ସ ସବ୍ବକାଲେ ସମ୍ଭୱାପତ୍ତିତୋ ଏକସଦିସସଭାୱାପତ୍ତିତୋ ଚ। ଯସ୍ମା ତୀସୁ ପକାରେସୁ ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ପାରିସେସେନ ଚତୁତ୍ଥେ ଏୱ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନେ ଏକହେତୁଫଲଦୀପନେ ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନ ନୁପପଜ୍ଜତି।

ଯଥାଫସ୍ସଂ ୱେଦନାୱୱତ୍ଥାନତୋତି ‘‘ସୁଖୱେଦନୀଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଫସ୍ସଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୁଖା ୱେଦନା’’ତିଆଦିନା (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୬୨), ‘‘ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ…ପେ… ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ, ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା’’ତିଆଦିନା (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୪୩) ଚ ସୁଖୱେଦନୀଯାଦିଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିଅନୁରୂପେନ ସୁଖୱେଦନାଦିଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାୱେଦନାଦୀନଂ ୱୱତ୍ଥାନତୋ, ସମାନେସୁ ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀସୁ ଫସ୍ସୱସେନ ସୁଖାଦିୱିପରିଯାଯାଭାୱତୋ, ସମାନେସୁ ଚ ରୂପମନସିକାରାଦୀସୁ ଚକ୍ଖାଦିସଙ୍ଘଟ୍ଟନୱସେନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିୱିପରିଯାଯାଭାୱତୋ, ଅଞ୍ଞପଚ୍ଚଯସାମଞ୍ଞେପି ଫସ୍ସୱସେନ ସୁଖାଦିଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦୀନଂ ଓଳାରିକସୁଖୁମାଦିସଙ୍କରାଭାୱତୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖାଦୀନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ଅୱିପରୀତୋ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଏୱ ଯଥାୱେଦନଂ ଫସ୍ସୱୱତ୍ଥାନଂ, କାରଣଫଲୱିସେସେନ ୱା ଫଲକାରଣୱିସେସନିଚ୍ଛଯୋ ହୋତୀତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ନିଚ୍ଛଯୋ ୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ। ସେମ୍ହାଦଯୋତି ସେମ୍ହାହାରୌତୁଆଦଯୋ ଅପାକଟା ସେମ୍ହପଟିକାରେନ ରୋଗୱୂପସମତୋ।

‘‘ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ତଣ୍ହା ପୱଡ୍ଢତୀ’’ତି ୱଚନତୋତି ‘‘ସଂଯୋଜନୀଯେସୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରତୋ ତଣ୍ହା ପୱଡ୍ଢତି, ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନଂ, ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୫୩-୫୪) ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ତଣ୍ହାଯ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁନ ତସ୍ସାପି ଅୱିଜ୍ଜା କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯା ଆସୱସମୁଦଯୋତି ୱଚନତୋ’’ତି ଆହ। ତଣ୍ହା ୱା ଚତୁରୁପାଦାନଭୂତା କାମଭୱଦିଟ୍ଠାସୱା ଚ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ପାକଟାତି ସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେନପି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେତି। ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋତି ହି ୱଚନେନ ଆଦୀନୱପଟିଚ୍ଛାଦନକିଚ୍ଚା ଅୱିଜ୍ଜା ତଣ୍ହାଯ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି। ଯସ୍ମା ଅୱିଦ୍ୱା, ତସ୍ମା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦିକେ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱସ୍ସ ପାକଟତ୍ତା ଅୱିଦ୍ଦସୁଭାୱୋ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାଭାୱତୋ ଅସାଧାରଣତ୍ତା ଚ।

ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ସାଧାରଣାନି ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦୀନୀତି ପୁଞ୍ଞଭୱାଦିଆଦୀନୱପଚିଚ୍ଛାଦିକା ଅୱିଜ୍ଜା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଅସାଧାରଣଂ କାରଣନ୍ତି ୱା ଅଧିପ୍ପାୟୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଠାନୱିରୁଦ୍ଧୋତି ଅଭିଜାୱିରୁଦ୍ଧୋ। କେଚି ପନ "ପଟିସନ୍ଧିଆଦୀନି ଠାନାନୀ"ତି ୱଦନ୍ତି, ଏୱଂ ସତି ପୁରିମଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଠାନୱିରୁଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ନ ଇଦଂ ଏକନ୍ତିକଂ ସିୟା। ଭୱଙ୍ଗମ୍ପି ହି ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ, ଜୱନଂ ଜୱନସ୍ସାତି, ନ ଚ ସିପ୍ପାଦୀନଂ ପଟିସନ୍ଧିଆଦିଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି ନ ତଂ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତଂ। କମ୍ମଂ ରୂପସ୍ସ ନମନରୁପ୍ପନୱିରୋଧା ସାରମ୍ମଣାନାରମ୍ମଣୱିରୋଧା ଚ ସଭାୱୱିରୁଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ଖୀରାଦୀନି ଦଧିଆଦୀନଂ ମଧୁରମ୍ବିଲରସାଦିସଭାୱୱିରୋଧା। ଅୱିଜାନନକିଚ୍ଚୋ ଆଲୋକୋ ୱିଜାନନକିଚ୍ଚସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ, ଅମଦନକିଚ୍ଚା ଚ ଗୁଳଆଦୟୋ ମଦନକିଚ୍ଚସ୍ସ ଆସୱସ୍ସ।

ଗୋଲୋମାୱିଲୋମାନି ଦବ୍ବାୟ ପଚ୍ଚୟୋ, ଦଧିଆଦୀନି ଭୂତିଣକସ୍ସ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅୱୀତି ରତ୍ତା ଏଳକା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୱିପାକାୟେୱ ତେ ଚ ନ, ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖୱିପାକାୟପି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ତଦୱିପାକାନଂ ପୁଞ୍ଞାନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚୟତ୍ତଂ ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତଦୱିପାକତ୍ତେପି ସାୱଜ୍ଜତାୟ ତଦୱିରୁଦ୍ଧାନଂ ତଂସଦିସାନଞ୍ଚ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାନମେୱ ପଚ୍ଚୟୋ, ନ ଇତରେସନ୍ତି ଏତସ୍ସ ପସଙ୍ଗସ୍ସ ନିୱାରଣତ୍ଥଂ "ୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚାୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚ, ସଦିସାସଦିସୋ ତଥା। ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚୟୋ ସିଦ୍ଧୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ "ଇତି ଅୟଂ ଅୱିଜ୍ଜା"ତିଆଦିମାହ।

ଅଚ୍ଛେଜ୍ଜସୁତ୍ତାୱୁତାଭେଜ୍ଜମଣୀନଂ ୱିୟ ପୁବ୍ବାପରିୟୱୱତ୍ଥାନଂ ନିୟତି, ନିୟତିୟା, ନିୟତି ଏୱ ୱା ସଙ୍ଗତି ସମାଗମୋ ନିୟତିସଙ୍ଗତି, ତାୟ ଭାୱେସୁ ପରିଣତା ମନୁସ୍ସଦେୱୱିହଙ୍ଗାଦିଭାୱଂ ପତ୍ତା ନିୟତିସଙ୍ଗତିଭାୱପରିଣତା। ନିୟତିୟା ସଙ୍ଗତିୟା ଭାୱେନ ଚ ପରିଣତା ନାନପ୍ପକାରତଂ ପତ୍ତା ନିୟତିସଙ୍ଗତିଭାୱପରିଣତାତି ଚ ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ଏତେହି ଚ ୱିକପ୍ପନେହି ଅୱିଜ୍ଜା ଅକୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ କତ୍ୱା ପୁଞ୍ଞାଦୀସୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ପୱତ୍ତତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ସୋ ଏୱଂ ଅୱିଜ୍ଜାୟା"ତିଆଦି।

ଅପରିଣାୟକୋ ବାଲୋତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସମ୍ପଟିପାଦକକଲ୍ୟାଣମିତ୍ତରହିତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗାୱସାନଂ ୱା ଞାଣଂ ସମୱିସମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନିବ୍ବାନଂ ନୟତୀତି ପରିଣାୟକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ରହିତୋ ଅପରିଣାୟକୋ। ଧମ୍ମଂ ଞତ୍ୱାତି ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟେନ ଚତୁସଚ୍ଚପ୍ପକାସକସୁତ୍ତାଦିଧମ୍ମଂ ଞତ୍ୱା, ମଗ୍ଗଞାଣେନେୱ ୱା ସବ୍ବଧମ୍ମପୱରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଞତ୍ୱା, ତଂଜାନନାୟତ୍ତତ୍ତା ପନ ସେସସଚ୍ଚାଭିସମୟସ୍ସ ସମାନକାଲମ୍ପି ତଂ ପୁରିମକାଲଂ ୱିୟ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିଞ୍ଞାଣପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୭। ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ତଂକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତୀତି "ବାତ୍ତିଂସ ଲୋକିୟୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାନି ସଙ୍ଗହିତାନି ହୋନ୍ତୀ"ତି ଆହ। ଧାତୁକଥାୟଂ (ଧାତୁ। ୪୬୬) ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ –

"ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଯେ ଧମ୍ମା…ପେ… ସଳାୟତନପଚ୍ଚୟା ଫସ୍ସେନ, ଫସ୍ସପଚ୍ଚୟା ୱେଦନାୟ ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେ ଧମ୍ମା କତିହି ଖନ୍ଧେହି…ପେ… ସଙ୍ଗହିତା? ତେ ଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଖତଂ ଖନ୍ଧତୋ ଠପେତ୍ୱା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକାଦସହାୟତନେହି ଏକାଦସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତା। କତିହି ଅସଙ୍ଗହିତା? ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାୟତନେନ ସତ୍ତହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା"ତି –

ୱଚନତୋ ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଫସ୍ସୱେଦନାପରିଗ୍ଗହୋ କତୋ। ଯଦି ହି ଏତ୍ଥ ୱିଞ୍ଞାଣଫସ୍ସୱେଦନା ସପ୍ପଦେସା ସିୟୁଂ, "ୱିପାକା ଧମ୍ମା"ତି ଇମସ୍ସ ୱିୟ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସିୟା, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱସେନ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା ଚ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟେ ଚତୁଭୂମକକୁସଲସଙ୍ଖାରୋ ଅକୁସଲସଙ୍ଖାରୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋତି ସୋ ଏୱ ଧାତୁକଥାୟଂ ଗହିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଭୱୋ ପନ ଧାତୁକଥାୟଂ କମ୍ମୁପପତ୍ତିଭୱୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱସେନ ଗହିତୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ "ଉପାଦାନପଚ୍ଚୟା ଭୱୋ"ତି ଅନୁଦ୍ଧରିତ୍ୱା "କମ୍ମଭୱୋ"ତିଆଦିନାୱ ନୟେନ ଭୱୋ ଉଦ୍ଧଟୋ। ୱିପାକଞ୍ଚେତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିପାକତ୍ତା ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟତ୍ତଂ ସାଧେତି, ତସ୍ସ ପନ ସାଧନତ୍ଥଂ "ଉପଚିତକମ୍ମାଭାୱେ ୱିପାକାଭାୱତୋ"ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ୱିୱରନ୍ତୋ "ୱିପାକଞ୍ହି"ତିଆଦିମାହ।

ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଲୋଭସମ୍ପଯୁତ୍ତଜୱନାୱସାନେତି ଜୱନେନ ତଦାରମ୍ମଣନିୟମେ ସୋମନସ୍ସସହଗତାନନ୍ତରଂ ସୋମନସ୍ସସହଗତତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୋମନସ୍ସସହଗତାନେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତିହେତୁକଜୱନାୱସାନେ ଚ କଦାଚି ଅହେତୁକଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ତସ୍ମା "ଯେଭୁୟ୍ୟେନା"ତି ଆହ। ସବ୍ବଂ ୱାତି "ଦିରତ୍ତତିରତ୍ତା"ଦୀସୁ ୱିୟ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତି। "ଦିରତ୍ତତିରତ୍ତ"ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ

ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଭାୱା ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତେନ ଦିରତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ଯୁଜ୍ଜତି, ‘‘ନିରନ୍ତରତିରତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱା’’ତି। ଇଧ ପନ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସକିଂ ଏୱ ଚ କଦାଚି ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସକିଂ ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱ ହି ସକିଂ ତଦାରମ୍ମଣପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱିଚାରେତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଗଣନାଯଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଗଣନାଯନ୍ତି ୱିପାକକଥାଯଂ ବଲୱରୂପାଦିକେ ଆରମ୍ମଣେ ୱୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଗଣନଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱେୱ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପତ୍ତିୱାରା ଆଗତା। ଜୱନୱିସଯାନୁଭୱନଞ୍ହି ତଦାରମ୍ମଣଂ ଆସନ୍ନଭେଦେ ତସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୱସିଟ୍ଠାଯୁକେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନୁରୂପାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯାତି ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଅପାଯପଟିସନ୍ଧି, କାମାୱଚରାଦିକୁସଲୱିପାକାନଂ କାମରୂପାରୂପସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ଯଥାକମ୍ମଂ ଅନୁରୂପା।

ପଟିସନ୍ଧିକଥା ମହାୱିସଯାତି କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିମେୱ ତାୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପୱତ୍ତିଯଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଅହେତୁକଦ୍ୱଯାଦୀନଂ ଦ୍ୱାରନିଯମାନିଯମାୱଚନଂ ଭୱଙ୍ଗଭୂତାନଂ ସଯମେୱ ଦ୍ୱାରତ୍ତା ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଭୂତାନଞ୍ଚ ଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତେନ ଅଞ୍ଞେନ ଚ ଦ୍ୱାରେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ନିଯତଂ ଅନିଯତଂ ୱା ଦ୍ୱାରଂ ଏତେସନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା। ଏକସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ପୱତ୍ତରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ଯସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତୋ, ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ତସ୍ସ ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ରୂପାୱଚରାନଂ ନିଯତାରମ୍ମଣତା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ରସ୍ସାତି ପୱତ୍ତିଯଂ ବାତ୍ତିଂସୱିଧସ୍ସ।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପୱତ୍ତିଆନୁଭାୱତୋ ଏୱ ଚକ୍ଖୁସୋତଦ୍ୱାରଭେଦେନ, ତସ୍ସ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଭେଦାଯତ୍ତତ୍ତା ୱୀଥିଭେଦେନ ଚ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସତି ‘‘ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ଦସ୍ସନଂ ସୱନଂ ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚିତ୍ତନିଯମେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତଥା ଚ ସତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣାନମ୍ପି ଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି, ନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପୱତ୍ତିଆନୁଭାୱେନ ଦସ୍ସନସୱନମତ୍ତସ୍ସେୱ, ନାପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏୱ ଦସ୍ସନସୱନକିଚ୍ଚତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଦ୍ୱାରୱୀଥିଭେଦେ ଚିତ୍ତନିଯମତୋ ଚା’’ତି। ପଠମକୁସଲେନ ଚେ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ହୋତି, ତଂ ପଠମକୁସଲାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଜନକଂ ଅନୁବନ୍ଧତି ନାମ, ଦୁତିଯକୁସଲାଦିଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଜନକସଦିସଂ ଅନୁବନ୍ଧତି ନାମ, ଅକୁସଲାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଞ୍ଚ କାମାୱଚରତାଯ ଜନକସଦିସନ୍ତି।

ଏକାଦସ ତଦାରମ୍ମଣଚିତ୍ତାନି…ପେ… ତଦାରମ୍ମଣଂ ନ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ତଦାରମ୍ମଣଭାୱତାଯ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମାନି ତଦାରମ୍ମଣଭାୱଂ ନ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତଦାରମ୍ମଣଭାୱେନ ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ନାମଗୋତ୍ତଂ ଆରବ୍ଭ ଜୱନେ ଜୱିତେ ତଦାରମ୍ମଣଂ ତସ୍ସ ଜୱନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ନାଲମ୍ବନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପାରୂପଧମ୍ମେତି ରୂପାରୂପାୱଚରେ ଧମ୍ମେ। ଇଦଂ ପନ ୱତ୍ୱା ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣଂଆରବ୍ଭା’’ତି ୱିସେସନଂ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣତାଯ କାମାୱଚରସଦିସେସୁ ଚେୱ ତଦାରମ୍ମଣାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତା ଧମ୍ମା ମଗ୍ଗୋ ୱିଯ ଭାୱନାଯ ସିଦ୍ଧା ମହାବଲା ଚାତି ତତ୍ଥ ଜୱନେନ ପୱତ୍ତମାନେନ ସାନୁବନ୍ଧନେନ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ତେସୁ ତଦାରମ୍ମଣଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେଆରବ୍ଭାତି ଏତେନେୱ ସିଦ୍ଧେ ‘‘ସମ୍ମତ୍ତନିଯତଧମ୍ମେସୂ’’ତି ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ ସମ୍ମତ୍ତମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖାତି ବଲୱଭାୱେନ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅୱତ୍ଥୁଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ।

ଏୱଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। କେନ କତ୍ଥାତି କେନ ଚିତ୍ତେନ କସ୍ମିଂ ଭୱେ। ଏକୂନୱୀସତି ପଟିସନ୍ଧିଯୋ ତେନ ତେନ ଚିତ୍ତେନ ପୱତ୍ତମାନା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାତି ତେନ ତେନ ଚିତ୍ତେନ ସା ସା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧି ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ସାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ।

ଆଗନ୍ତ୍ୱାତି ଆଗତଂ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା। ଗୋପକସୀୱଲୀତି ରଞ୍ଞୋ ହିତାରକ୍ଖେ ଗୋପକକୁଲେ ଜାତୋ ସୀୱଲିନାମକୋ। କମ୍ମାଦିଅନୁସ୍ସରଣବ୍ଯାପାରରହିତତ୍ତା ‘‘ସମ୍ମୂଳ୍ହକାଲକିରିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଅବ୍ଯାପାରେନେୱ ହି ତତ୍ଥ କମ୍ମାଦିଉପଟ୍ଠାନଂ ହୋତୀତି। ‘‘ପିସିଯମାନାଯ ମକ୍ଖିକାଯ ପଠମଂ କାଯଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ନାୱଟ୍ଟେତି ଅତ୍ତନା ଚିନ୍ତିଯମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅତ୍ଥିତାଯା’’ତି କେଚି କାରଣଂ ୱଦନ୍ତି, ତଦେତଂ ଅକାରଣଂ ଭୱଙ୍ଗୱିସଯତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିନ୍ତିଯମାନସ୍ସ ଅଭାୱା ଅଞ୍ଞଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତକାଲେ ଚ ଭୱଙ୍ଗାୱଟ୍ଟନସ୍ସେୱ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ ସିଯା – ‘‘ତାନିସ୍ସ ତମ୍ହି ସମଯେ ଓଲମ୍ବନ୍ତି ଅଜ୍ଝୋଲମ୍ବନ୍ତି ଅଭିପ୍ପଲମ୍ବନ୍ତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୪୮) ୱଚନତୋ ତୀସୁ ଜୱନୱାରେସୁ ଅପ୍ପୱତ୍ତେସ୍ୱେୱ କମ୍ମାଦିଉପଟ୍ଠାନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଅନେକଜୱନୱାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ହି ଅଜ୍ଝୋଲମ୍ବନଂ ଅଭିପ୍ପଲମ୍ବନଞ୍ଚ ହୋତୀତି। ତସ୍ମା କାଯଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ ଅନାୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନମେୱ କମ୍ମାଦିଆଲମ୍ବଣଂ ପଠମଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ଆୱଟ୍ଟେତି, ତତୋ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସ ବଲୱତ୍ତା ଦୁତିଯୱାରେ କାଯୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥି ପଚ୍ଛୁପ୍ପନ୍ନେ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ ପୱତ୍ତତି, ତତୋ ପୁରିମଜୱନୱାରଗହିତେସ୍ୱେୱ କମ୍ମାଦୀସୁ କମେନ ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନଂ ଜୱିତ୍ୱା ମୂଲଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ଆଗନ୍ତୁକଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ୱା ତଦାରମ୍ମଣଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରତି, ତଦାରମ୍ମଣାଭାୱେ ୱା ଭୱଙ୍ଗମେୱ। ଏତସ୍ମିଂ ଠାନେ କାଲଂ କରୋତୀତି ତଦାରମ୍ମଣାନନ୍ତରେନ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ, ତଦାରମ୍ମଣାଭାୱେ ୱା ଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତେନେୱ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ଚୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱଙ୍ଗମେୱ ହି ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା

ପଓତ୍ତତୀତି ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ଇଧ ''ଭଓଙ୍ଗ''ନ୍ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ମନୋଦ୍ୱାରୱିସଯୋ ଲହୁକୋତି ଲହୁକପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାଯ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ...ପେ... ଲହୁକୋ''ତି। ଅରୂପଧମ୍ମସ୍ସ ହି ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ୱିସଯୋ ଲହୁକପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋତି। ବଲଓତି ଚ ରୂପଧମ୍ମସ୍ସ କାଯଦ୍ୱାରସ୍ସ ୱିସଯେ ଅପ୍ପଓତ୍ତିଦ୍ଧା ମନୋଦ୍ୱାରୱିସଯେ କମ୍ମାଦିମ୍ହି ପଠମଂ ଚିତ୍ତପ୍ପଓତ୍ତିଦସ୍ସନେନ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିସଯସ୍ସ ଲହୁକତା ଦୀପିତାତି। ରୂପାନଂ ୱିସଯାଭାଓ୍ୱେପି ଓ୍ୱା ''ଅରୂପଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି ଓ୍ୱଚନଂ ଯେସଂ ୱିସଯୋ ଅତ୍ଥି, ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥମେଓ୍ୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ଲହୁକମ୍ମାଦୀସୁ ଚିତ୍ତପ୍ପଓତ୍ତିତୋ ଲହୁଗହଣୀଯତା ୱିସଯସ୍ସ ଲହୁକତା।

କମ୍ମାଦୀନଂ ଭୂମିଚିତ୍ତୁପାଦାଦିଓ୍ୱସେନ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅନନ୍ତୋ ପଭେଦୋତି ''ସଙ୍ଖେପତୋ''ତି ଆହ।

ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାଦିକିଲେସେସୁ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନେସ୍ୱେଓ୍ୱ କମ୍ମାଦିନୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ତଞ୍ଚାରଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଭଓ୍ୱନ୍ତରନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରତା ହୋତୀତି ଆହ ''ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନକିଲେସବଲୱିନାମିତ''ନ୍ତି। ସନ୍ତାନେ ହି ୱିନାମିତେ ତଦେକଦେସଭୂତଂ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଞ୍ଚ ୱିନାମିତମେଓ୍ୱ ହୋତି, ନ ଚ ଏକଦେସୱିନାମିତଭାଓ୍ୱେନ ୱିନା ସନ୍ତାନୱିନାମିତତା ଅତ୍ଥୀତି। ସଙ୍ଖତ୍ଥ ପନ ''ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧିନିନ୍ନାଯ ଚୁତିଯା ପୁରିମଜଓ୍ୱନାନି ଅକୁସଲାନି, ଇତରାଯ ଚ କୁସଲାନୀ''ତି ନିଚ୍ଛିନନ୍ତି। ''ନିମିତ୍ତସ୍ସାଦଗଧିତଂ ଓ୍ୱା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠମାନଂ ତିଟ୍ଠତି ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସାଦଗଧିତଂ ଓ୍ୱା। ତସ୍ମିଂ ଚେ ସମଯେ କାଲଂ କରୋତି, ଠାନମେତଂ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଗତୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ଗତିଂ ଉପପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ନିରଯଂ ଓ୍ୱା ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଂ ଓ୍ୱା''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୩୫) ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଆସନ୍ନଂ ଅକୁସଲଂ ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ, କୁସଲଞ୍ଚ ସୁଗତିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତୀତି।

ରାଗାଦିହେତୁଭୂତଂ ହୀନମାରମ୍ମଣନ୍ତି ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ ଆହ। ତମ୍ହି ହି ସଙ୍କପ୍ପଓ୍ୱସେନ ରାଗସ୍ସପି ହେତୁ ହୋତୀତି। ଅକୁସଲୱିପାକଜନକକମ୍ମସହଜାତାନଂ ଓ୍ୱା ତଂସଦିସାସନ୍ନଚୁତିଜଓ୍ୱନଚେତନାସହଜାତାନଞ୍ଚ ରାଗାଦୀନଂ ହେତୁଭାଓ୍ୱୋ ଏଓ୍ୱ ହୀନତା। ତଞ୍ହି ପଚ୍ଛାନୁତାପଜନକକମ୍ମାନମାରମ୍ମଣଂ କମ୍ମଓ୍ୱସେନ ଅନିଟ୍ଠଂ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଭଓ୍ୱେଯ୍ୟ, ଅଞ୍ଞଥା ଚ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ପଓ୍ୱତ୍ତସ୍ସ ଅକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକୋ କମ୍ମନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ନ ଭଓ୍ୱେଯ୍ୟ। ନ ହି ଅକୁସଲୱିପାକୋ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣୋ ଭୱିତୁମରହତୀତି। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ କମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଆସନ୍ନକତକମ୍ମାରମ୍ମଣସନ୍ତତିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ତଂସଦିସଞ୍ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ତଦେଓ୍ୱ ପଟିସନ୍ଧିଆରମ୍ମଣୂପଟ୍ଠାପକଂ ତଦେଓ୍ୱ ଚ ପଟିସନ୍ଧିଜନକଂ ଭଓ୍ୱେଯ୍ୟ, ନ ଚ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଉପଚାରଭୂତାନି ୱିଯ ''ଏତସ୍ମିଂ ତଯା ପଓ୍ୱତ୍ତିତବ୍ବ''ନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଯା ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁପାଦେନ୍ତାନି ୱିଯ ଚ ପଓ୍ୱତ୍ତାନି ଚୁତିଆସନ୍ନାନି ଜଓ୍ୱନାନି ପଟିସନ୍ଧିଜନକାନି ଭଓ୍ୱେଯ୍ୟୁଂ। ''କତତ୍ତା ଉପଚିତତ୍ତା''ତି (ଧ। ସ। ୪୩୧) ହି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତଦା ଚ ତଂସମାନୱୀଥିଯଂ ୱିଯ ପଓ୍ୱତ୍ତମାନାନି କଥଂ କତୂପଚିତାନି ସିଯୁଂ, ନ ଚ ଅସ୍ସାଦିତାନି ତଦା, ନ ଚ ଲୋକିଯାନି ଲୋକୁତ୍ତରାନି ୱିଯ ସମାନୱୀଥିଫଲାନି ହୋନ୍ତି।

''ପୁବ୍ବେ ଓ୍ୱାସ୍ସ ତଂ କତଂ ହୋତି ପାପକମ୍ମଂ ଦୁକ୍ଖଓ୍ୱେଦନୀଯଂ, ପଚ୍ଛା ଓ୍ୱାସ୍ସ ତଂ କତଂ ହୋତି ପାପକମ୍ମଂ ଦୁକ୍ଖଓ୍ୱେଦନୀଯଂ, ମରଣକାଲେ ଓ୍ୱାସ୍ସ ହୋତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ସମତ୍ତା ସମାଦିନ୍ନା, ତେନ ସୋ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ଅପାଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ନିରଯଂ ଉପପଜ୍ଜତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୩୦୩) –

ଆଦିନା ସୁତ୍ତେ ମରଣକାଲେ ସମତ୍ତାଯ ସମାଦିନ୍ନାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଚ ସହଜାତଚେତନାଯ ପଟିସନ୍ଧିଦାନଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ଦୁବ୍ବଲେହି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜଓ୍ୱନେହି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଓ୍ୱା ସମତ୍ତା ହୋତି ସମାଦିନ୍ନା। ଓ୍ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଚ –

''ସଙ୍କମ୍ପି ହେତଂ କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମପଟିୱିଜାନନାଦିଚଓ୍ୱନପରିଯୋସାନଂ କିଚ୍ଚଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେନେଓ୍ୱ ହୋତି, ନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକେନାତି ସଙ୍କସ୍ସପେତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ କରଣେ ସହଜଓ୍ୱନକାନି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୬୬)।

ତତ୍ଥ ହି ''ନ କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତୀତି 'ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା'ତି (ଧ। ପ। ୧-୨) ଏଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ଏକମ୍ପି କୁସଲଂ ଓ୍ୱା ଅକୁସଲଂ ଓ୍ୱା ନ ପଟିୱିଜାନାତୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୬୬) ଚ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ଯେସଂ ପଟିୱିଭାଓ୍ୱନପ୍ପଓତ୍ତିଯା ସୁଖଂ ଓ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ଓ୍ୱା ଅନ୍ୱେତି, ତେସଂ ସା ପଓ୍ୱତ୍ତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମସମାଦାନଞ୍ଚ ତାଦିସମେଓ୍ୱାତି। ତଦାରମ୍ମଣାନନ୍ତରଂ ପନ ଚଓ୍ୱନଂ, ତଦନନ୍ତରା ଚ ଉପପତ୍ତି ମନୋଦ୍ୱାରିକା ଏଓ୍ୱ ହୋତି, ନ ସହଜଓ୍ୱନକୱୀଥିଚିତ୍ତେ ପରିଯାପନ୍ନାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଇଧ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକତଦାରମ୍ମଣାନନ୍ତରଂ ଚୁତି, ତଦନନ୍ତରଂ ପଟିସନ୍ଧି ଚ ଓ୍ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଅଓ୍ୱସେସପଞ୍ଚଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ରୂପାଦିମ୍ହି ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ସନ୍ଧାଯେଓ୍ୱ ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଭଓ୍ୱଙ୍ଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି, ଅଓ୍ୱସେସେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସନ୍ଧାଯ ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ଅତୀତାରମ୍ମଣସ୍ସ ଭଓ୍ୱଙ୍ଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୯।୨୮) ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସୁଦ୍ଧାଯ ଓ୍ୱାତି ମହଗ୍ଗତକମ୍ମନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ଜଓ୍ୱନୱୀଥିଯା ତଦାରମ୍ମଣରହିତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ପନ ଜଓ୍ୱନୱୀଥି ମହଗ୍ଗତୱିପାକସ୍ସ ଉପଚାରୋ ୱିଯ

ଦଟ୍ଠଙ୍କା। କେଚି ପନ ତଂ ୱାଥିଂ ମହଗ୍ଗତାୱସାନଂ ୱଦନ୍ତି। ଅତୀତାରମ୍ମଣା ଏକାଦସୱିଧା, ନୱତ୍ତଙ୍କାରମ୍ମଣା ସତ୍ତୱିଧା।

ଏତେନାନୁସାରେନ ଆରୁପ୍ପଚୁତିଯାପି ଅନନ୍ତରା ପଟିସନ୍ଧି ୱେଦିତଙ୍କାତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ''ପଥୱୀକସିଣଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧମହଗ୍ଗତସୁଗତିଯଂ ଠିତସ୍ସା''ତି ଏୱମାଦିକେ ଏୱ ନଯେ ଅଯମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧି ଅୱରୁଦ୍ଧାତି? ନ, ତତ୍ଥ ରୂପାୱଚରଚୁତିଅନନ୍ତରାଯ ଏୱ ପଟିସନ୍ଧିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତତ୍ଥ ହି ''ପଥୱୀକସିଣାଦିକଂ ୱା ନିମିତ୍ତଂ ମହଗ୍ଗତଚିତ୍ତଂ ୱା ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି। ଚକ୍ଖୁସୋତାନଂ ୱା''ତିଆଦିକେନ ରୂପାୱଚରଚୁତିଯା ଏୱ ଅନନ୍ତରା ପଟିସନ୍ଧି ୱୁତ୍ତାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଅଥାପି ଯଥାସମ୍ଭୱଯୋଜନାଯ ଅଯମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧି ତତ୍ଥେୱ ଅୱରୁଦ୍ଧା, ଅରୂପାୱଚରଚୁତିଅନନ୍ତରା ପନ ରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥି, ଅରୂପାୱଚରେ ଚ ଉପରୂପରିଚୁତିଯା ହେଟ୍ଠିମା ହେଟ୍ଠିମା ପଟିସନ୍ଧୀତି ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଚୁତିଯା ନୱତ୍ତଙ୍କାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥି। ତେନ ତତୋ ତତ୍ଥେୱ ଅତୀତାରମ୍ମଣା କାମାୱଚରେ ଚ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧି ଇତରାହି ଚ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଅତୀତନୱତ୍ତଙ୍କାରମ୍ମଣା ଆରୁପ୍ପପଟିସନ୍ଧି, ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ଚ କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧି ଯୋଜେତଙ୍କାତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ କତଂ।

ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଏକୱିଧାଯ କାମାୱଚରସୁଗତିଚୁତିଯା ଦୁୱିଧା ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି, ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିଯା ଦୁୱିଧା ସୁଗତିପଟିସନ୍ଧି, କାମାୱଚରସୁଗତିଚୁତିଯା ଦ୍ୱିଏକଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନଂ କାମରୂପାରୁପ୍ପାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା ସୁଗତିପଟିସନ୍ଧି, ରୂପାୱଚରଚୁତିଯା ଚ ତଥେୱ ପଞ୍ଚୱିଧା, ଦୁୱିଧାଯ ଆରୁପ୍ପଚୁତିଯା ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କାମାରୁପ୍ପାନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠୱିଧା ଚ ପଟିସନ୍ଧି ଦସ୍ସିତା, ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିଯା ପନ ଏକୱିଧାଯ ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି ଦୁୱିଧା ନ ଦସ୍ସିତା, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ଠିତସ୍ସ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ଯଥାୱୁତ୍ତା ପନ –

ଦ୍ୱିଦ୍ୱିପଞ୍ଚପ୍ପକାରା ଚ, ପଞ୍ଚାଟ୍ଠଦୁୱିଧାପି ଚ;

ଚତୁୱୀସତି ସଙ୍କାପି, ତା ହୋନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଯୋ।

''କାମାୱଚରସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା''ତିଆଦିନା (ଧା। ସ। ୪୩୧, ୪୫୫, ୪୯୮) ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରୋତି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ଆଦିନା ସହାତିଆଦିନା ୱିମିସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣେନ ସହ। ଓମତୋ ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱା ଦସକା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ହି ଅନେକେ କଲାପା ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ବ୍ରହ୍ମତ୍ତଭାୱେପି ହି ଅନେକଗାୱୁତପ୍ପମାଣେ ଅନେକେ କଲାପା ସହୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ତିଂସତୋ ଅଧିକାନେୱ ରୂପାନି ହୋନ୍ତି ଗନ୍ଧରସାହାରାନଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁସତ୍ତକଜୀୱିତଛକ୍କଭାୱେପି ତେସଂ ବହୁତ୍ତା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ତତ୍ଥପି ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁଦସକାନଂ ଜୀୱିତନୱକସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ପାଠଇଯଂ ପନ ''ରୂପଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଠପେତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଦେୱାନଂ ପଞ୍ଚାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ପଞ୍ଚ ଧାତୁଯୋ ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ''ରୂପଧାତୁଯା ଛ ଆଯତନାନି ନୱ ଧାତୁଯୋ''ତି ସଙ୍ଗସଙ୍ଗହୱସେନ ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନାଯତନଧାତୁଯୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଚ ଘାନାଯତନାଦୀନଂ ୱିଯ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ଭାୱୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ''ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା, ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଗନ୍ଧାଯତନନ୍ତି? ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ''ତିଆଦିନା (କଥା। ୫୧୯), ନ ଚ ଅଫୋଟ୍ଠଙ୍କାଯତନାନଂ ପଥୱୀଧାତୁଆଦୀନଂ ୱିଯ ଅଗନ୍ଧରସାଯତନାନଂ ଗନ୍ଧରସାନଂ ତତ୍ଥ ଭାୱୋ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଫୁସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ପଥୱୀଆଦିସଭାୱସ୍ସ ୱିଯ ଗନ୍ଧରସଭାୱୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଗନ୍ଧରସସଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱା।

ଯଦି ଚ ଘାନସମ୍ଫସ୍ସାଦୀନଂ କାରଣଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଆଯତନାନୀତି ତେନ ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟୁଂ, ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱୱାଚକୋତି ଗନ୍ଧଧାତୁରସଧାତୂତି ଅୱଚନେ ନତ୍ଥି କାରଣଂ, ଧମ୍ମଭାୱୋ ଚ ତେସଂ ଏକନ୍ତେନ ଇଚ୍ଛିତଙ୍କୋ ସଭାୱଧାରଣାଦିଲକ୍ଖଣତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱା, ଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଆଯତନଭାୱୋ ଏକନ୍ତତୋ ଯମକେ (ଯମ। ୧। ଆଯତନଯମକ।୧୩) ୱୁତ୍ତୋ ''ଧମ୍ମୋ ଆଯତନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି। ତସ୍ମା ତେସଂ ଗନ୍ଧରସାଯତନଭାୱାଭାୱେପି କୋଚି ଆଯତନସଭାୱୋ ୱତ୍ତଙ୍କୋ। ଯଦି ଚ ଫୋଟ୍ଠଙ୍କଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞୋ ପଥୱୀଧାତୁଆଦିଭାୱୋ ୱିଯ ଗନ୍ଧରସଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞୋ ତେସଂ କୋଚି ସଭାୱୋ ସିଯା, ତେସଂ ଧମ୍ମାଯତନେ ସଙ୍ଗହୋ। ଗନ୍ଧରସଭାୱେ ପନ ଆଯତନଭାୱେ ଚ ସତି ଗନ୍ଧୋ ଚ ସୋ ଆଯତନଞ୍ଚ ଗନ୍ଧାଯତନଂ, ରସୋ ଚ ସୋ ଆଯତନଞ୍ଚ ରସାଯତନନ୍ତି ଇଦମାପନ୍ନମେୱାତି ଗନ୍ଧରସାଯତନଭାୱୋ ଚ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ, ''ତଯୋ ଆହାରା''ତି (ୱିଭ। ୯୯୩) ଚ ୱଚନତୋ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଭାୱୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ତସ୍ମା ଯଥା ପାଠଇଯା ଅୱିରୋଧୋ ହୋତି, ତଥା ରୂପଗଣନା କାତଙ୍କା। ଏୱଞ୍ହି ଧମ୍ମତା ନ ୱିଲୋମିତା ହୋତୀତି।

ଜାତିଉଣ୍ଣାଯାତି ଗବ୍ଭୁଂ ଫାଲେତ୍ୱା ଗହିତୌଣ୍ଣାଯାତିପି ୱଦନ୍ତି। ସଯ୍ୱଓଭେଦୋତି ଅହିତାଭେଦୋ। ନିଛାମତଣ୍ହିକା କିର ନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖାତୁରତାଯ କାମଂ ସେୱିତ୍ୱା ଗବ୍ଭୁଂ ନ ଗଣ୍ହନ୍ତି।

ରୂପୀବ୍ରହ୍ମେସୁ ତାୱ ଓପପାତିକଯୋନିକେସୂତି ଓପପାତିକଯୋନିକେହି ରୂପୀବ୍ରହ୍ମେ ନିଦ୍ଧାରେତି। ''ସଂସେଦଜୋପପାତୀସୁ ଅୱକଂସତୋ ତିଂସା''ତି ଏତଂ ୱିଓରନ୍ତୋ ଆହ ''ଅୱକଂସତୋ ପନା''ତିଆଦି, ତଂ ପନେତଂ ପାଳିଇଯା ନ ସମେତି। ନ ହି ପାଳିଇଯଂ କାମାୱଚରାନଂ ସଂସେଦଜୋପପାତିକାନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୧୦୦୭) ହି –

''କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସଚି ଏକାଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, କସ୍ସଚି ଦସାଯତନାନି, କସ୍ସଚି ଅପରାନି ଦସାଯତନାନି, କସ୍ସଚି ନୱାଯତନାନି, କସ୍ସଚି ସତ୍ତାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି –

ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଟ୍ଠାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି। ତଥା ''ଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି ଡିକ୍ଖୁତ୍ତୁଂ ୱତ୍ତଙ୍ଗ ସିଯା, ଅଘାନକୌପପତ୍ତିଯା ୱିଜ୍ଜମାନାଯ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଞ୍ଚ ''ନୱାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି, ନ ଚ ତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଧାତୁପାତୁଭାୱାଦିପଞ୍ହେସୁ ଯମକେପି ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯାନଂ ସହଚାରିତା ୱୁତ୍ତାତି।

ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀନଂ ଖନ୍ଧାଦୀହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମାନତା ଅଭେଦୋ, ଅସମାନତା ଭେଦୋ। ନଯମୁଖମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଅୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଆହ ''ଅଯଂ ତାୱ ଅରୂପଭୂମୀସୁଯେୱ ନଯୋ''ତି। ରୂପାରୂପାୱଚରାନଂ ଉପଚାରସ୍ସ ବଲୱତାଯ ତତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ଉପପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ''ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯା''ତି ଆହ। ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧୀତି ଏତ୍ଥ ଏକଚ୍ଚଗ୍ଗହଣସ୍ସ ପଯୋଜନଂ ମଗ୍ଗିତଙ୍ଗ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା – ନାନାଉକାଯନାନାଉସଞ୍ଞୀସୁ ୱୁତ୍ତା ଏକଚ୍ଚେ ୱିନିପାତିକା ତିହେତୁକାଦିପଟିସନ୍ଧିକା, ତେସଂ ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ୱିନିପାତଭାୱେନ ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧୀତି ଗହେତ୍ୱା ସଙ୍ଗସୁଗତିଚୁତିଯାୱ ସା ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି, ନ ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯା ଏୱାତି ତଂନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଅପାଯପଟିସନ୍ଧି ଏୱ ହି ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯା ହୋତି, ନ ସଙ୍ଗସୁଗତିଚୁତିଯା। ଅଥ ୱା ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି ଦୁୱିଧା ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯା ଅନନ୍ତରା ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିଯା ଚାତି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁରିମଂ ଏୱ ଗଣ୍ହିତୁଂ ଆହ ''ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧୀ''ତି। ଅହେତୁକଚୁତିଯା ସହେତୁକପଟିସନ୍ଧୀତି ଦୁହେତୁକା ତିହେତୁକା ଚ ଯୋଜେତଙ୍ଗା। ମଣ୍ଡୂକଦେୱପୁତ୍ତାଦୀନଂ ୱିଯ ହି ଅହେତୁକଚୁତିଯା ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିପି ହୋତୀତି।

ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିପରୀତତୋ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତଙ୍ଗନ୍ତି ''ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯା ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧୀ''ତିଆଦୀସୁ ଭେଦୱିସେସେସୁ ''ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିଯା ଏକଚ୍ଚସୁଗତିପଟିସନ୍ଧୀ''ତିଆଦିନା ଯଂ ଯଂ ଯୁଜ୍ଜତି, ତଂ ତଂ ଯୋଜେତଙ୍ଗନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୁଜ୍ଜମାନମତ୍ତାପେକ୍ଖନୱସେନ ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଯୋଜେତଙ୍ଗନ୍ତି ୱା ଭାୱତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠଙ୍ଗୋ। ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଯ ମହଗ୍ଗତଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାତିଆଦୀସୁ ପନ ୱିପରୀତଯୋଜନା ନ କାତଙ୍ଗା। ନ ହି ମହଗ୍ଗତଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ଚୁତିଯା ଅରୂପଭୂମୀସୁ ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧି ଅତ୍ଥି। ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧାଯ ଅରୂପଚୁତିଯା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧୀତି ଏତସ୍ସ ୱିପରିଯାଯୋ ସଯମେୱ ଯୋଜିତୋ। ଅତୀତାରମ୍ମଣଚୁତିଯା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧୀତି ଏତସ୍ସ ଚ ୱିପରିଯାଯୋ ନତ୍ଥି ଏୱାତି। ଭେଦୱିସେସୋ ଏୱ ଚ ଏୱଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସିତୋ, ଅଭେଦୱିସେସୋ ପନ ଏକେକସ୍ମିଂ ଭେଦେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଯୋଜନାୱସେନ ଯୋଜେତଙ୍ଗୋ ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାଯ କାମାୱଚରାଯ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା କାମାୱଚରା...ପେ... ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରାଯ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରା''ତି, ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧାଯ ପନ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧା ସଯମେୱ ଯୋଜିତା। ଏତେନେୱ ନଯେନ ସକ୍କା ଞାତୁନ୍ତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅଭେଦୱିସେସୋ ନ ଦସ୍ସିତୋତି। ତତୋ ହେତୁଂ ୱିନାତି ତତ୍ଥ ହେତୁଂ ୱିନା।

ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସନ୍ଧୀନଂ ବନ୍ଧନାନି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସନ୍ଧିବନ୍ଧନାନି, ତେସଂ ଛେଦକାନଂ। ନିରୁଦ୍ଧେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀସୂତି ଅତିମନ୍ଦଭାୱୂପଗମନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତଙ୍ଗଂ। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତରମ୍ପି ହି ପୁଙ୍ଗେ ଚୁତି ଦସ୍ସିତା। ଯମକେ ଚ (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୧୨୦) –

''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ମନାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ଆମନ୍ତା। ଯସ୍ସ ୱା ପନ ମନାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ସଚିତ୍ତକାନଂ ଅଚକ୍ଖୁକାନଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ତେସଂ ମନାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝତି। ସଚକ୍ଖୁକାନଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ତେସଂ ମନାଯତନଞ୍ଚ ନିରୁଜ୍ଝତି, ଚକ୍ଖାଯତନଞ୍ଚ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି –

ଆଦିନା ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ସହ ନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ଲଦ୍ଧୋ ଅୱସେସୋ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକୋ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ଏତେନାତି ଲଦ୍ଧାୱସେସପଚ୍ଚଯୋ, ସଙ୍ଖାରୋ। ଅୱିଜ୍ଜାପଟିଚ୍ଛାଦିତାଦୀନୱେ ତସ୍ମିଂ କମ୍ମାଦିୱିସଯେ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ଉପଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନଭୂତେ ତଣ୍ହାଯ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଏୱ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନାଯ ଚ ସନ୍ତତିଯା ପରିଣତତ୍ତା ପଟିସନ୍ଧିଟ୍ଠାନାଭିମୁଖଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଆହ

‘‘ତଣ୍ହା ନାମେତୀ’’ତି। ସହଜାତସଙ୍ଖାରାତି ଚୁତିଆସନ୍ନଜଓ୍ୱନଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣସହଜାତଚେତନା, ସଙ୍ଖେପି ଓ୍ୱା ଫସ୍ସାଦଯୋ। ତସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିଟ୍ଠାନେ କମ୍ମାଦିଓ୍ୱିସଯେ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଖିପନ୍ତି, ଖିପନ୍ତା ଓ୍ୱିଯ ତସ୍ମିଂ ଓ୍ୱିସଯେ ପଟିସନ୍ଧିଓ୍ୱସେନ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣପତିଟ୍ଠାନସ୍ସ ହେତୁଭାଓ୍ୱେନ ପଓ୍ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ତନ୍ତି ତଂ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିତଦାସନ୍ନଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଉପନୀତେକତ୍ତଂ। ତଣ୍ହାଯ ନାମିଯମାନଂ…ପେ… ପଓ୍ୱତ୍ତତୀତି ନମନଖିପନପୁରିମନିସ୍ସଯଜହନାପରନିସ୍ସଯସ୍ସାଦନନିସ୍ସଯରହିତପଓ୍ୱତ୍ତନାନି ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନ ତସ୍ସେଓ୍ୱେକସ୍ସ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହୋନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତି। ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନାତି ଚ ଓ୍ୱଦନ୍ତୋ ‘‘ତଦେଓ୍ୱିଦଂ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାଓ୍ୱତି ସଂସରତି ଅନଞ୍ଞ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୩୯୬) ଇଦଞ୍ଚ ମିଚ୍ଛାଗାହଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ସତି ହି ନାନତ୍ତନଯେ ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନ ଏକତ୍ତନଯୋ ହୋତୀତି। ଓରିମତୀରରୁକ୍ଖଓ୍ୱିନିବଦ୍ଧରଜ୍ଜୁ ଓ୍ୱିଯ ପୁରିମଭଓ୍ୱତ୍ତଭାଓ୍ୱଓ୍ୱିନିବନ୍ଧଂ କମ୍ମାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପୁରିସୋ ଓ୍ୱିଯ ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତସ୍ସ ମାତିକାତିକ୍କମନିଚ୍ଛା ଓ୍ୱିଯ ତଣ୍ହା, ଅତିକ୍କମନପଯୋଗୋ ଓ୍ୱିଯ ଖିପନକସଙ୍ଖାରା। ଯଥା ଚ ସୋ ପୁରିସୋ ପରତୀରେ ପତିଟ୍ଠହମାନୋ ପରତୀରରୁକ୍ଖଓ୍ୱିନିବନ୍ଧଂ କିଞ୍ଚି ଅସ୍ସାଦଯମାନୋ ଅନସ୍ସାଦଯମାନୋ ଓ୍ୱା କେଓ୍ୱଲଂ ପଥଓ୍ୱିଯଂ ସବଲପଯୋଗେହେଓ୍ୱ ପତିଟ୍ଠାତି, ଏଓ୍ୱମିଦମ୍ପି ଭଓ୍ୱନ୍ତରତ୍ତଭାଓ୍ୱଓ୍ୱିନିବନ୍ଧଂ ହଦଯଓ୍ୱତ୍ଥୁନିସ୍ସଯଂ ପଞ୍ଚଓ୍ୱୋକାରଭଓ୍ୱେ ଅସ୍ସାଦଯମାନଂ ଚତୁଓ୍ୱୋକାରଭଓ୍ୱେ ଅନସ୍ସାଦଯମାନଂ ଓ୍ୱା କେଓ୍ୱଲଂ ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକମ୍ମେହେଓ୍ୱ ପଓ୍ୱତ୍ତତି। ତତ୍ଥ ଅସ୍ସାଦଯମାନନ୍ତି ପାପୁଣନ୍ତଂ, ପଟିଲଭମାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଭଓ୍ୱନ୍ତରାଦିପଟିସନ୍ଧାନତୋତି ଭଓ୍ୱନ୍ତରସ୍ସ ଆଦିସମ୍ବନ୍ଧନତୋ, ଭଓ୍ୱନ୍ତରାଦଯୋ ଓ୍ୱା ଭଓ୍ୱଯୋନିଗତିଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାଓ୍ୱାସନ୍ତରା, ତେସଂ ପଟିସନ୍ଧାନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କମ୍ମନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଜନକଂ କମ୍ମଂ। ସଙ୍ଖାରାତି ଚୁତିଆସନ୍ନଜଓ୍ୱନଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣସହଗତା ଖିପନକସଙ୍ଖାରା।

ସଦ୍ଦାଦିହେତୁକାତି ଏତ୍ଥ ପଟିଘୋସୋ ସଦ୍ଦହେତୁକୋ, ପଦୀପୋ ପଦୀପନ୍ତରାଦିହେତୁକୋ, ମୁଦ୍ଦା ଲଞ୍ଛନହେତୁକା, ଛାଯା ଆଦାସାଦିଗତମୁଖାଦିହେତୁକା। ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଗନ୍ତ୍ୱା ହୋନ୍ତୀତି ସଦ୍ଦାଦିପଚ୍ଚଯଦେସଂ ଅଗନ୍ତ୍ୱା ସଦ୍ଦାଦିହେତୁକା ହୋନ୍ତି ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭାଓ୍ୱା, ଏଓ୍ୱମିଦମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧିଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନ ହେତୁଦେସଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂହେତୁକଂ ହୋତି ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭାଓ୍ୱା, ତସ୍ମା ନ ଇଦଂ ହେତୁଦେସତୋ ପୁରିମଭଓ୍ୱତୋ ଆଗତଂ ପଟିଘୋସାଦଯୋ ଓ୍ୱିଯ ସଦ୍ଦାଦିଦେସତୋ, ନାପି ତତ୍ଥ ହେତୁନା ଓ୍ୱିନା ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସଦ୍ଦାଦୀହି ଓ୍ୱିନା ପଟିଘୋସାଦଯୋ ଓ୍ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଓ୍ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଗନ୍ତ୍ୱା ହୋନ୍ତୀତି ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଚଯଦେସେ ସନ୍ନିହିତା ହୁତ୍ୱା ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଗନ୍ତ୍ୱା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତି ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭାଓ୍ୱା, ନାପି ସଦ୍ଦାଦିପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତି, ଏଓ୍ୱମିଦମ୍ପୀତି ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋତି ବୀଜଙ୍କୁରାଦୀସୁ ସଙ୍ଖହେତୁହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଯଥାସମ୍ଭଓ୍ୱଂ ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। ଇଧାପି ହି ହେତୁହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଏକନ୍ତମେକତ୍ତେ ସତି ନ ମନୁସ୍ସଗତିକୋ ଦେଓ୍ୱଗତିଭୂତୋ ସିଯା, ଏକନ୍ତନାନତ୍ତେ ନ କମ୍ମଓ୍ୱତୋ ଫଲଂ ସିଯା। ତତୋ ‘‘ରତ୍ତସ୍ସ ବୀଜଂ, ରତ୍ତସ୍ସ ଫଲ’’ନ୍ତିଆଦିକସ୍ସ ଓ୍ୱିଯ ‘‘ଭୂତପୁବ୍ବାହଂ, ଭନ୍ତେ, ରୋହିତସ୍ସୋ ନାମ ଇସୀ’’ତିଆଦିକସ୍ସ (ସଂ। ନି। ୧।୧୦୭) ଓ୍ୱୋହାରସ୍ସ ଲୋପୋ ସିଯା, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ସନ୍ତାନବନ୍ଧେ ସତି ହେତୁହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ନ ଏକନ୍ତମେଓ୍ୱ ଏକତା ଓ୍ୱା ନାନତା ଓ୍ୱା ଉପଗନ୍ତବ୍ବା। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକନ୍ତଏକତାପଟିସେଧେନ ‘‘ସଯଂକତଂ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ଇମଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ନିଓ୍ୱାରେତି, ଏକନ୍ତନାନତାପଟିସେଧେନ ‘‘ପରଂକତଂ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି, ହେତୁହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନଭାଓ୍ୱଓ୍ୱଚନେନ ‘‘ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥାତି ଏକସନ୍ତାନେ।

ଚତୁମଧୁରଅଲତ୍ତକରସାଦିଭାଓ୍ୱନା ଅମ୍ବମାତୁଲୁଙ୍ଗାଦିବୀଜାନଂ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ। ଏତ୍ଥ ବୀଜଂ ଓ୍ୱିଯ କମ୍ମଓ୍ୱା ସତ୍ତୋ, ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ ଓ୍ୱିଯ କମ୍ମଂ, ବୀଜସ୍ସ ଅଙ୍କୁରାଦିପ୍ପବନ୍ଧୋ ଓ୍ୱିଯ ସତ୍ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଓ୍ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପ୍ପବନ୍ଧୋ, ତତ୍ଥୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଧୁରସ୍ସ ରତ୍ତକେସରସ୍ସ ଓ୍ୱା ଫଲସ୍ସ ଓ୍ୱା ତସ୍ସେଓ୍ୱ ବୀଜସ୍ସ, ତତୋ ଏଓ୍ୱ ଚ ଅଭିସଙ୍ଖାରତୋ ଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱିଯ କମ୍ମକାରକସ୍ସେଓ୍ୱ ସତ୍ତସ୍ସ, ତଂକମ୍ମତୋ ଏଓ୍ୱ ଚ ଫଲସ୍ସ ଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ। ବାଲସରୀରେ କତଂ ଓ୍ୱିଜ୍ଜାପରିଯାପୁଣନଂ ସିପ୍ପସିକ୍ଖନଂ ଓସଧପ୍ପଯୋଗୋ ଚ ନ ଓ୍ୱୁଡ୍ଢସରୀରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଅଥ ଚ ତଂନିମିତ୍ତଂ ଓ୍ୱିଜ୍ଜାପାଟଓ୍ୱଂ ସିପ୍ପଜାନନଂ ଅନାମଯତା ଚ ଓ୍ୱୁଡ୍ଢସରୀରେ ହୋତି, ନ ଚ ତଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ହୋତି ତଂସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନେ ଏଓ୍ୱ ଓ୍ୱୁଡ୍ଢସରୀରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ନ ଚ ଯଥାପଯୁତ୍ତେନ ଓ୍ୱିଜ୍ଜାପରିଯାପୁଣନାଦିନା ଓ୍ୱିନା ଅଞ୍ଞତୋ ହୋତି ତଦଭାଓ୍ୱେ ଅଭାଓ୍ୱତୋ। ଏଓ୍ୱମିଧାପି ସନ୍ତାନେ ଯଂ ଫଲଂ, ଏତଂ ନାଞ୍ଞସ୍ସ, ନ ଚ ଅଞ୍ଞତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ନ ଅଞ୍ଞତୋତି ଏତେନ ଚ ସଙ୍ଖାରାଭାଓ୍ୱେ ଫଲାଭାଓ୍ୱମେଓ୍ୱ ଦସ୍ସେତି, ନାଞ୍ଞପଚ୍ଚଯନିଓ୍ୱାରଣଂ କରୋତି।

ଯମ୍ପି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଓ୍ୱଦାମାତି ଓ୍ୱଚନସେସୋ। ତତ୍ଥ ଓ୍ୱା ଉପଭୁଞ୍ଜକେ ଅସତି ସିଦ୍ଧା ଭୁଞ୍ଜକସମ୍ମୁତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଫଲତୀତି ସମ୍ମୁତି ଫଲତିସମ୍ମୁତି।

ଏଓ୍ୱଂସନ୍ତେପୀତି ଅସଙ୍କନ୍ତିପାତୁଭାଓ୍ୱେ, ତତ୍ଥ ଚ ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତଦୋସପରିହରଣେ ସତି ସିଦ୍ଧେତି ଅତ୍ଥୋ। ପଓ୍ୱତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେତି କମ୍ମାଯୂହନକ୍ଖଣତୋ ପୁବ୍ବେ। ପଚ୍ଛା ଚାତି ଓ୍ୱିପଚ୍ଚନପଓ୍ୱତ୍ତିତୋ ପଚ୍ଛା ଚ। ଅଓ୍ୱିପକ୍କଓ୍ୱିପାକା କତତ୍ତା ଚେ ପଚ୍ଚଯା, ଓ୍ୱିପକ୍କଓ୍ୱିପାକାନମ୍ପି କତତ୍ତଂ ସମାନନ୍ତି ତେସମ୍ପି ଫଲାଓ୍ୱହତା ସିଯାତି ଆସଙ୍କାନିଓ୍ୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ଆହ ‘‘ନ ଚ ନିଚ୍ଚଂ ଫଲାଓ୍ୱହା’’ତି। ନ ଓ୍ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଓ୍ୱା ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଓ୍ୱାତି ଏତେନ ଓ୍ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତଂ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତଞ୍ଚ ନିସ୍ସାଯ ଓ୍ୱୁତ୍ତଦୋସେଓ୍ୱ ପରିହରତି।

ତସ୍ମା ପାଟିଭୋଗକିରିଯାଯ, ଭଣ୍ଡକୀଣନକିରିଯାଯ, ଇଣଗହଣାଦିକିରିଯାଯ ୱା କରଣମଭ୍ଟଂ ତଂକିରିଯାକରଣମଭ୍ଟଂ। ତଦେୱ ତଦନ୍ତନିସ୍ସାତନେ ପଟିଭଣ୍ଡଦାନେ ଇଣଦାନେ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅଫଲିତନିସ୍ସାତନାଦିଫଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅୱିସେସେନାତି "ତିହେତୁକୋ ତିହେତୁକସ୍ସା"ତିଆଦିକଂ ଭେଦଂ ଅକତ୍ୱାୱ ସାମଞ୍ଞତୋ, ପିଣ୍ଡୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖତ୍ଥ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ବଲୱକମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। "ଦୁବ୍ବଲଞ୍ହି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀ"ତି ୱକ୍ଖମାନମେୱେତଂ ପଟ୍ଠାନୱଣ୍ଣନାଯନ୍ତି। ଅୱିସେସେନାତି ସବ୍ବପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚେତନାଭେଦୋତି ଏତ୍ଥ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତା କସ୍ମା ଗହିତାତି ୱିଚାରେତବ୍ବମେତଂ। ଏକସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ତଥେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ, ନୋ ପୱତ୍ତେତି ଏକସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱନିଯମୋ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ, ନୋ ପୱତ୍ତେ। ପୱତ୍ତେ ହି ସତ୍ତନ୍ନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। "ତଥା କାମାୱଚରଦେୱଲୋକେପି ଅନିଟ୍ଠା ରୂପାଦଯୋ ନତ୍ଥୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଦେୱାନଂ ପନ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତପାତୁଭାୱକାଲେ ମିଲାତମାଲାଦୀନଂ ଅନିଟ୍ଠତା କଥଂ ନ ସିଯା।

ସ୍ୱେୱ ଦ୍ୱୀସୁ ଭୱେସୂତି ଏତ୍ଥ ଏକୂନତିଂସଚେତନାଭେଦମ୍ପି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଭାୱେନ ଏକତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ୱା "ସ୍ୱେୱା"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଦେକଦେସୋ ପନ କାମାୱଚରଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋୱ ତେରସନ୍ନଂ ନୱନ୍ନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏକଦେସପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ହି ସମୁଦାଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଯତ୍ଥ ଚ ୱିତ୍ଥାରପ୍ପକାସନଂ କତଂ, ତତୋ ଭୱତୋ ପଟ୍ଠାଯ ମୁଖମତ୍ତପ୍ପକାସନଂ କାତୁକାମୋ ଆହ "ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯା"ତି। ତେନ "ଦ୍ୱୀସୁ ଭୱେସୂ"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିୱସେନାତି ଏତେନ ଏକତ୍ତକାଯଏକତ୍ତସଞ୍ଞୀସାମଞ୍ଞେନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମି ଚ ଅସଞ୍ଞାରୁପ୍ପୱଜ୍ଜା ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ଏକୱୀସତିଯା କାମାୱଚରରୂପାୱଚରକୁସଲୱିପାକେସୁ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପୱତ୍ତେ ଚ, ସତ୍ତନ୍ନଂ ପୱତ୍ତେ ଏୱ। ଅଯଂ ଯଥାସମ୍ଭୱୋ।

ଚତୁନ୍ନଂୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତି ଭୱାଦଯୋ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଚତୂସୁ ଅନ୍ତୋଗଧାନଂ ପନ ତିଣ୍ଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ତୀସୁ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ ଚ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ଅୱିଞ୍ଞାଣକେ ସତ୍ତାୱାସେ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରହେତୁକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅପିଚା"ତିଆଦିମାହ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ମୁଖମତ୍ତପ୍ପକାସନେ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଦୁଗ୍ଗତିଆଦୀସୁ ପୱତ୍ତିଯଂ କୁସଲୱିପାକାଦିୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଭୱେସୁ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱିଞ୍ଞାଣପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନାମରୂପପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୮। ସୁତ୍ତନ୍ତାଭିଧମ୍ମେସୁ ନାମରୂପଦେସନାୱିସେସୋ ଦେସନାଭେଦୋ। ତଯୋ ଖନ୍ଧାତି ଏତଂ ଯଦିପି ପାଠଇଯଂ ନତ୍ଥି, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅଣ୍ଡଜାନଞ୍ଚ ଅଭାୱକାନନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସନ୍ତତିସୀସାନୀତି କଲାପସନ୍ତାନମୂଲାନି। ଯଦିପି ୱିକାରରୂପାନି ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ନ ସନ୍ତି, ଲକ୍ଖଣପରିଚ୍ଛେଦରୂପାନି ପନ ସନ୍ତୀତି ତାନି ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନାନି ପରମତ୍ଥତୋ ୱିୱଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହ "ରୂପରୂପତୋ"ତି।

କାମଭୱେ ପନ ଯସ୍ମା ସେସଓପପାତିକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି କାମଭୱେ "ଓପପାତିକା"ତି ୱୁତ୍ତା ନ ସନ୍ତି, ଯେନ ସେସଗ୍ଗହଣଂ ସାତ୍ଥକଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ଅଣ୍ଡଜଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକେହି ପନ ଓପପାତିକସଂସେଦଜା ସେସା ହୋନ୍ତୀତି ସେସଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦିକେହି ଓପପାତିକେହି ୱୁତ୍ତେହି ସେସେ ସନ୍ଧାଯ "ସେସଓପପାତିକାନ"ନ୍ତି ଆହ। ତେ ପନ ଅରୂପିନୋପି ସନ୍ତୀତି "କାମଭୱେ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ପନ ନାମରୂପଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ରୂପମିସ୍ସକୱିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସକ୍କା ଧମ୍ମଗଣନାତୋ ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅୱକଂସତୋ ଦ୍ୱେ ଅଟ୍ଠକାନେୱ ଉତୁଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନି ହୋନ୍ତୀତି ସସଦ୍ଦକାଲଂ ସନ୍ଧାଯ "ଉକ୍କଂସତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ନୱକାନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବେତି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେତି ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ହି "ଏକେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧେୱ ୱା ୱୁତ୍ତଂ ସନ୍ତତିଦ୍ୱଯାଦିକଂ ସତ୍ତକପରିଯୋସାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଂ ସତ୍ତୱିଧ"ନ୍ତି, ତଂ ପନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଏକେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଇମିନାଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଏକେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ"ନ୍ତି। ଚତୁଦ୍ଦିସା ୱୱତ୍ଥାପିତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଂସଟ୍ଠସୀସା ମୂଲେନ ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ୱୱତ୍ଥାପିତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆଲିଙ୍ଗେତ୍ୱା ଠିତା ଭିନ୍ନୱାହନିକା ୱିଯ।

ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ ଚ ପଵତ୍ତିଯନ୍ତି ରୂପାଜନକକମ୍ମଜଂ ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣପ୍ପଵତ୍ତିକାଲଂ ସହଜାତଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯାହ। ତଦା ହି ତତୋ ନାମମେଵ ହୋତୀତି, କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ପନ ସଦାପି ଉଭଯଂ ହୋତୀତି ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ, ପଚ୍ଛାଜାତଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ଚ ରୂପଂ ଉପତ୍ଥଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ ପଵତ୍ତିଆଦି କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ ଚ ପଵତ୍ତିଯନ୍ତି ଭଵଙ୍ଗାଦିଜନକକମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞେନ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିକାଲଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକାଲଂ ଭଵଙ୍ଗାଦିଉପ୍ପତ୍ତିକାଲତୋ ଅଞ୍ଞକାଲଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ। ଭଵଙ୍ଗାଦିଉପ୍ପତ୍ତିକାଲେ ହି ତଂଜନକେନେଵ କମ୍ମୁନା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଂ, ସୋ ଚ ଵିପାକୋ କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ। ସହଜାତଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯାନପେକ୍ଖମ୍ପି ହି ପଵତ୍ତିଯଂ କମ୍ମେନ ପଵତ୍ତମାନଂ ରୂପଂ ନାମଞ୍ଚ ନ କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣାନପେକ୍ଖଂ ହୋତୀତି। ସଙ୍ଖାତି ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପଵତ୍ତେ ଚ। ସହଜାତଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ, କମ୍ମଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ଚ ନାମରୂପଞ୍ଚ ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ନାମଞ୍ଚରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନାମରୂପ-ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସେନ ନାମ-ସଦ୍ଦେନ ନାମ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସରୂପୋ, ରୂପ-ସଦ୍ଦେନ ଚ ରୂପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ, ତସ୍ମା ''ସରୂପାନଂ ଏକସେସୋ''ତି ନାମରୂପ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଠାନଂ ଇତରେସଞ୍ଚ ନାମରୂପ-ସଦ୍ଦାନଂ ଅଦସ୍ସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଵିପାକତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅଵିପାକଂ। ଯତୋ ଦ୍ୱିଧା ମତଂ, ତତୋ ଯୁତ୍ତମେଵ ଇଦନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କୁସଲାଦିଚିତ୍ତକ୍ଖଣେତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅକୁସଲକିରିଯଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଵିଯ ଵିପାକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେପି ଵିପାକାଜନକକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଂ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵିପାକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ପନ ଅଭିସଙ୍ଖାରଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ପୁବ୍ବେ ଵୁତ୍ତନଯେନ ଉଭଯଞ୍ଚ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ତାଦିସଵିପାକଚିତ୍ତକ୍ଖଣଵଜ୍ଜନତ୍ଥଂ ''କୁସଲାଦିଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ''ତି ଵୁତ୍ତଂ।

ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାଯେନାତି ପଟ୍ଠାନେ ରୂପାନଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅଵୁତ୍ତତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତେ ପନ ''ଯସ୍ମିଂ ସତି ଯଂ ହୋତି, ଅସତି ଚ ନ ହୋତି, ସୋ ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ନିଦାନଂ ହେତୁ ପଭଵୋ''ତି କତ୍ୱା ''ଵିଞ୍ଞାଣୂପନିସଂ ନାମରୂପ''ନ୍ତି ରୂପସ୍ସ ଚ ଵିଞ୍ଞାଣୂପନିସ୍ସଯତା ଵୁତ୍ତା। ଵନପତ୍ଥପରିଯାଯେ ଚ ଵନସଣ୍ଡଗାମନିଗମନଗରଜନପଦପୁଗ୍ଗଲୂପନିସ୍ସଯୋ ଇରିଯାପଥଵିହାରୋ, ତତୋ ଚ ଚୀଵରାଦୀନଂ ଜୀଵିତପରିକ୍ଖାରାନଂ କସିରେନ ଚ ଅପ୍ପକସିରେନ ଚ ସମୁଦାଗମନଂ ଵୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ଵନସଣ୍ଡାଦଯୋ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯାଦିଭାଵଂ ଇରିଯାପଥାନଂ ଚୀଵରାଦିସମୁଦାଗମନସ୍ସ ଚ ଭଜନ୍ତି, ତସ୍ମା ଵିନା ଅଭାଵୋ ଏଵ ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯତୋ ଉପନିସ୍ସଯଭାଵୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନାମସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖାରଵିଞ୍ଞାଣଂ କମ୍ମାରମ୍ମଣପଟିସନ୍ଧିଆଦିକାଲେ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋପି ହୋତୀତି ଵତ୍ତବ୍ବମେଵ ନତ୍ଥୀତି ରୂପସ୍ସେଵ ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାଯତୋ ଏକଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଵୁତ୍ତୋ। ସସଂସଯସ୍ସ ହି ରୂପସ୍ସ ତଂପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଵୁତ୍ତେ ନାମସ୍ସ ହୋତୀତି ଵତ୍ତବ୍ବମେଵ ନତ୍ଥୀତି।

ପଵତ୍ତସ୍ସ ପାକଟତ୍ତା ଅପାକଟଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗହେତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛତି ''କଥଂ ପନେତ''ନ୍ତିଆଦିନା। ସୁତ୍ତତୋ ନାମଂ, ଯୁତ୍ତିତୋ ରୂପଂ ଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ହୋତୀତି ଜାନିତବ୍ବଂ। ଯୁତ୍ତିତୋ ସାଧେତ୍ୱା ସୁତ୍ତେନ ତଂ ଦଳ୍ହଂ କରୋନ୍ତୋ ''କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସପି ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସେଵାତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଵିଯ। ଯସ୍ମା ନାମରୂପମେଵ ପଵତ୍ତମାନଂ ଦିସ୍ସତି, ତସ୍ମା ତଦେଵ ଵଦନ୍ତେନ ଅନୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପଵତ୍ତିତଂ। ସୁଞ୍ଞତାପକାସନଞ୍ହି ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନାମରୂପମତ୍ତତାଵଚନେନେଵ ଵା ପଵତ୍ତିଯା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମତ୍ତତା ଵୁତ୍ତା, ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପ୍ପକାସନେନ ଚ ତସ୍ସ ସମୁଦଯୋ, ତସ୍ସ ଚ ନିରୋଧୋ, ନିରୋଧଗାମୀ ଚ ମଗ୍ଗୋ ପକାସିତୋ ଏଵ ହୋତି। ଅହେତୁକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ହେତୁନିରୋଧା, ଅନିରୁଜ୍ଝନକସ୍ସ ଚ ଅଭାଵା, ନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଉପାଯେନ ଵିନା ଅନଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତାତି ଚତୁସଚ୍ଚପ୍ପକାସନଂ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତନଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ନାମରୂପପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଳାଯତନପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୨୯।ନିଯମତୋତି ଚ ଇଦଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଭୂତାନଂ, ଛନ୍ନଂ ଵତ୍ଥୂନଂ, ଜୀଵିତସ୍ସ ଚ ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ସହଜାତନିସ୍ସଯପୁରେଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିନା ଏକନ୍ତେନ ସଳାଯତନସ୍ସ ପଵତ୍ତମାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଵଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ରୂପାଯତନାଦୀନଂ ପନ ସହଜାତନିସ୍ସଯାନୁପାଲନଭାଵୋ ନତ୍ଥୀତି ଅଗ୍ଗହଣଂ ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଆରମ୍ମଣାରମ୍ମଣପୁରେଜାତାଦିଭାଵୋ ଚ ତେସଂ ନ ସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନାନମେଵ, ନ ଚ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଵିଯ ଏକପ୍ପକାରେନେଵାତି ଅନିଯମତୋ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ। ନିଯମତୋ...ପେ... ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏଵନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଏଵଂ-ସଦ୍ଦେନ ଵା ରୂପାଯତନାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ସଳାଯତନଞ୍ଚ ସଳାଯତନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଦିପି ଛଟ୍ଠାଯତନସଳାଯତନ-ସଦ୍ଦାନଂ ସଦ୍ଦତୋ ସରୂପତା ନତ୍ଥି, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସଳାଯତନେକଦେସୋଵ ଛଟ୍ଠାଯତନନ୍ତି ଏକଦେସସରୂପତା ଅତ୍ଥୀତି ଏକଦେସସରୂପେକସେସୋ କତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥତୋପି ହି ସରୂପାନଂ ଏକଦେସସରୂପେକସେସଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ''ଵଙ୍କୋ ଚ କୁଟିଲୋ ଚ କୁଟିଲା''ତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥତୋ ଏକଦେସସରୂପାନଞ୍ଚ ଏକସେସେନ ଭଵିତବ୍ବନ୍ତି।

ଅଥ ଵା ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ମନାଯତନଞ୍ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନନ୍ତି ଵା, ମନାଯତନନ୍ତି ଵା, ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନନ୍ତି ଵା, ମନାଯତନଞ୍ଚ ମନାଯତନଞ୍ଚ ମନାଯତନନ୍ତି ଵା ଏକସେସଂ କତ୍ଵା ଚକ୍ଖାଦୀହି ସହ ''ସଢଆଯତନ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ତମେଵ ଏକସେସଂ ନାମମତ୍ତପଚ୍ଚଯସ୍ସ, ନାମରୂପପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଚ ମନାଯତନସ୍ସ ଵସେନ କତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ସଢଆଯତନଞ୍ଚ ସଢଆଯତନନ୍ତି ଏଵଂ କତେକସେସସ୍ସା''ତି। ଯଥାଵୁତ୍ତୋପି ହି ଏକସେସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ସଢଆଯତନଞ୍ଚାତି ଏଵଂ କତୋ ନାମ ହୋତୀତି। ସଦ୍ଦତ୍ଥ ଚ ଏକସେସେ କତେ ଏକଵଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତେକସେସାନଂ ସଢଆଯତନାଦିସଦ୍ଦଵଚନୀଯତାସାମଞ୍ଞଵସେନ କତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅବ୍ୟାକତଵାରେ ଵକ୍ଖତୀତି କିଞ୍ଚାପି ଅକୁସଲଵାରେ କୁସଲଵାରେ ଚ ''ନାମପଚ୍ଚଯା ଛଟ୍ଠାଯତନ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ପନ ଵିପାକଛଟ୍ଠାଯତନମେଵ ଗହିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଅବ୍ୟାକତଵାରମେଵ ସାଧକଭାଵେନ ଉଦାହଟନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚଯନଯେ ପନ ''ଛଟ୍ଠ ହୋତି ତଂ ଅଵକଂସତୋ''ତିଆଦିନା ଅଵିପାକସ୍ସପି ପଚ୍ଚଯୋ ଉଦ୍ଧଟୋ, ସୋ ନିରଵସେସଂ ଵତ୍ତୁକାମତାଯ ଉଦ୍ଧଟୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଇଧ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଇଧ ଏକସେସନଯେନ ସଙ୍ଗହିତଂ, ତତ୍ଥ ଅବ୍ୟାକତଵାରେ ଲୋକିଯଵିପାକଭାଜନୀଯେ ଵିଭତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନେଯ୍ୟନ୍ତି ଞେଯ୍ୟଂ। ଉକ୍କଂସାଵକଂସୋତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ ଉକ୍କଂସୋ ଅଟ୍ଠଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ, ତତୋ ପନ ନଵଧା ତତୋ ଵା ଦସଧାତି ଅଯଂ ଉକ୍କଂସୋ, ଅଵକଂସୋ ପନ ଦସଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ ନଵଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ, ତତୋ ଅଟ୍ଠଧା, ତତୋ ସତ୍ତଧାତି ଏଵଂ ଵେଦିତବ୍ବୋ, ନ ପନ ସତ୍ତଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ ଏଵ ଦ୍ଵେପି ଉକ୍କଂସାଵକଂସା ଯୋଜେତବ୍ବା ତତୋ ଅଵକଂସାଭାଵତୋତି।

ହଦଯଵତ୍ଥୁନୋ ସହାଯଂ ହୁତ୍ଵାତି ଏତେନ ଅରୂପେ ଵିଯ ଅସହାଯଂ ନାମଂ ନ ହୋତି, ହଦଯଵତ୍ଥୁ ଚ ନାମେନ ସହ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ତକମେଵ ଦସ୍ସେତି, ନ ପନ ଯଥା ହଦଯଵତ୍ଥୁ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଥା ନାମମ୍ପୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଵତ୍ଥୁ ହି ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ନାମଂ, ନାମଞ୍ଚ ଵିପାକହେତାଦିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଵତ୍ଥୂତି। ପଵତ୍ତେ ଅରୂପଧମ୍ମା କମ୍ମଜରୂପସ୍ସ ଠିତିପ୍ପତ୍ତସ୍ସେଵ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସାତି ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅଵିଗତା ଚ ପଚ୍ଛାଜାତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତାଦଯୋ ଏଵ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଅଵସେସମନାଯତନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଭଵେ ପନା''ତି ଏତସ୍ସ ଅନୁଵତ୍ତମାନତ୍ତା ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ ଏଵ ପଵତ୍ତମାନଂ ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣେହି ଅଵସେସମନାଯତନଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନାମରୂପସ୍ସ ସହଜାତାଦିସାଧାରଣପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଦିଅସାଧାରଣପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଚ ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ସଢଆଯତନପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଫସ୍ସପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୩୦। ''ଛଟ୍ଠାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ''ତି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯପାଠଇ ଆରୁଳ୍ହଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତାତି ''ଛଟ୍ଠାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋତି ପାଠଇଅନୁସାରତୋ''ତି ଆହ। ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନମେଵ ଗଣ୍ହାତି। ତଞ୍ହି ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତଂ ତାଦିସସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ରୂପାଦୀନି ପନ ବହିଦ୍ଧା ଅନୁପାଦିନ୍ନାନି ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋନ୍ତି, ନ ତାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଵିଯ ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନକମ୍ମକିଲେସନିମିତ୍ତପଵତ୍ତିଭାଵେନ ଫସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି ପଠମାଚରିଯଵାଦେ ନ ଗହିତାନି, ଦୁତିଯାଚରିଯଵାଦେ ପନ ଯଥା ତଥା ଵା ପଚ୍ଚଯଭାଵେ ସତି ନ ସକ୍କା ଵଜ୍ଜେତୁନ୍ତି ଗହିତାନୀତି।

ଯଦି ସବ୍ବାଯତନେହି ଏକୋ ଫସ୍ସୋ ସମ୍ଭଵେଯ୍ୟ, ''ସଢଆଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ''ତି ଏକସ୍ସ ଵଚନଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ଅଥାପି ଏକମ୍ହା ଆଯତନା ସବ୍ବେ ଫସ୍ସା ସମ୍ଭଵେଯ୍ୟୁଂ, ତଥାପି ସବ୍ବାଯତନେହି ସବ୍ବଫସ୍ସସମ୍ଭଵତୋ ଆଯତନଭେଦେନ ଫସ୍ସଭେଦୋ ନତ୍ଥୀତି ତଦଭେଦଵସେନ ଏକସ୍ସ ଵଚନଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ତଥା ପନ ଅସମ୍ଭଵତୋ ନ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦେତି ''ନ ସବ୍ବାଯତନେହୀ''ତିଆଦିନା। ଅଞ୍ଞସ୍ସପି ଵା ଅସମ୍ଭଵନ୍ତସ୍ସ ଵିଧାନସ୍ସ ବୋଧନତ୍ଥମେଵ ''ନାପି ଏକମ୍ହା ଆଯତନା ସବ୍ବେ ଫସ୍ସା''ତି ଵୁତ୍ତଂ, ''ନ ସବ୍ବାଯତନେହି ଏକୋ ଫସ୍ସୋ ସମ୍ଭୋତୀ''ତି ଇଦମେଵ ପନ ଏକଫସ୍ସଵଚନସ୍ସ ଅଯୁତ୍ତଦୀପକଂ କାରଣନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ନିଦସ୍ସନଵସେନ ଵା ଏତଂ ଵୁତ୍ତଂ, ନାପି ଏକମ୍ହା ଆଯତନା ସବ୍ବେ ଫସ୍ସା ସମ୍ଭୋନ୍ତି, ଏଵଂ ନ ସବ୍ବାଯତନେହି ଏକୋ ଫସ୍ସୋ ସମ୍ଭୋତି, ତସ୍ମା ଏକସ୍ସ ଵଚନଂ ଅଯୁତ୍ତନ୍ତି। ପରିହାରଂ ପନ ଅନେକାଯତନେହି ଏକଫସ୍ସସ୍ସ ସମ୍ଭଵତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତତ୍ରିଦଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏକୋପି ଅନେକାଯତନପ୍ପଭଵୋ ଏକୋପନେକାଯତନପ୍ପଭଵୋ। ଛଧାପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ପଞ୍ଚଵିଭାଵଯେତି ଏଵଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜନା। ତଥା ଚାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନି ରୂପାଦୀନି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାଯତନପରିଯାପନ୍ନଂ ରୂପରୂପଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯମତ୍ତେନାତି ତଂ ସବ୍ବଂ ଅପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଧମ୍ମାଯତନଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ।

ଫସ୍ସପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୧। ''ସେସାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦଯୋ ପଞ୍ଚ ଯଦିପି ଅନନ୍ତରାଦୀହିପି ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ଅନନ୍ତରାଦୀନଂ ପନ ଉପନିସ୍ସଯେ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ସାଧାରଣସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ ''ଏକଧା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତେଭୂମକୱିପାକୱେଦନାନମ୍ପି ସହଜାତମନୋସମ୍ଫସ୍ସସଙ୍ଖାତୋ ସୋ ଫସ୍ସୋ ଅଟ୍ଠଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚଯଂ ଅନୁପାଦିନ୍ନମ୍ପି କେଚି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ''ଯା ପନା''ତିଆଦିନା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଫସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଞ୍ଚ ମୁଖମତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତେନ ନଯେନ ସବ୍ବସ୍ସ ଅନନ୍ତରସ୍ସ ଅନାନନ୍ତରସ୍ସ ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ତସ୍ସା ତସ୍ସା ୱିପାକୱେଦନାଯ ଉପନିସ୍ସଯତା ଯୋଜେତବ୍ବାତି।

ୱେଦନାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତଣ୍ହାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୨।ମମତ୍ତେନାତି ସମ୍ପିଯାଯମାନେନ, ଅସ୍ସାଦନତଣ୍ହାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପୁତ୍ତୋ ୱିଯ ୱେଦନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଖୀରାଦଯୋ ୱିଯ ୱେଦନାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ରୂପାଦଯୋ, ଖୀରାଦିଦାଯିକା ଧାତି ୱିଯ ରୂପାଦିଛଳାରମ୍ମଣଦାଯକା ଚିତ୍ତକାରାଦଯୋ ଛ। ତତ୍ଥ ୱେଜ୍ଜୋ ରସାଯନୋଜାୱସେନ ତଦୁପତ୍ଥମ୍ଭିତଜୀୱିତୱସେନ ଚ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣସ୍ସ ଦାଯକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତମେୱ ହୋତି, ନ ଉପନିସ୍ସଯୋ ୱିଯ ଉପ୍ପାଦକୋତି ଉପ୍ପାଦକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯସ୍ସେୱ ୱସେନ ''ଏକଧାୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପନିସ୍ସଯେନ ୱା ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋ ସଙ୍ଗହିତୋ, ତେନ ଚ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ତଂସଭାୱୋ ଅଞ୍ଞୋପି ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ଦୀପିତୋ ହୋତୀତି ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯସ୍ମା ୱାତିଆଦିନା ନ କେୱଲଂ ୱିପାକସୁଖୱେଦନା ଏୱ, ତିସ୍ସୋପି ପନ ୱେଦନା ୱିପାକା ୱିସେସେନ ତଣ୍ହାଯ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ, ଅୱିସେସେନ ଇତରା ଚାତି ଦସ୍ସେତି। ଉପେକ୍ଖା ପନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତାତି ତସ୍ମା ସାପି ଭିଯ୍ୟୋ ଇଚ୍ଛନୱସେନ ତଣ୍ହାଯ ଉପନିସ୍ସଯୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ । ଉପେକ୍ଖା ପନ ଅକୁସଲୱିପାକଭୂତା ଅନିଟ୍ଠତ୍ତା ଦୁକ୍ଖେ ଅୱରୋଧେତବ୍ବା, ଇତରା ଇଟ୍ଠତ୍ତା ସୁଖେତି ସା ଦୁକ୍ଖଂ ୱିଯ ସୁଖଂ ୱିଯ ଚ ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ''ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା''ତି ୱଚନେନ ସବ୍ବସ୍ସ ୱେଦନାୱତୋ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅହିତାଯ ତଣ୍ହୁପ୍ପତ୍ତିପ୍ପସଙ୍ଗେ ତଂନିୱାରଣତ୍ଥମାହ ''ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ଚାପୀ''ତିଆଦି।

ନନୁ ''ଅନୁସଯସହାଯା ୱେଦନା ତଣ୍ହାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି ୱଚନସ୍ସ ଅଭାୱା ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗନିୱତ୍ତନଂ ନ ସକ୍କା କାତୁନ୍ତି? ନ, ୱଟ୍ଟକଥାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ୱଟ୍ଟସ୍ସ ହି ଅନୁସଯୱିରହେ ଅଭାୱତୋ ଅନୁସଯସହିତାଯେୱ ପଚ୍ଚଯୋତି ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତମେତଂ ହୋତୀତି। ଅଥ ୱା ''ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା''ତି ଅନୁୱତ୍ତମାନତ୍ତା ଅନୁସଯସହିତାୱ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ''ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା''ତି ଚ ଏତ୍ଥ ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ଏୱ ତଣ୍ହା, ନ ୱେଦନାଯ ୱିନାତି ଅଯଂ ନିଯମୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ନ ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା ହୋତି ଏୱାତି, ତସ୍ମା ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନତ୍ଥି ଏୱାତି।

ୱୁସୀମତୋତି ୱୁସିତୱତୋ, ୱୁସିତବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁସ୍ସତୀତି ୱା ''ୱୁସୀ''ତି ମଗ୍ଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଏତସ୍ସ ୱୁତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁସୀମା। ଅଗ୍ଗଫଲଂ ୱା ପରିନିଟ୍ଠିତୱାସତ୍ତା ''ୱୁସୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁସୀମା।

ତଣ୍ହାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପାଦାନପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୩।ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତାତି ଇଦଂ ପୁରିମଦିଟ୍ଠିଂ ଉପାଦିଯମାନଂ ଉତ୍ତରଦିଟ୍ଠିଂ ନିଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ଏସା ଦିଟ୍ଠି ଦଳ୍ହୀକରଣୱସେନ ପୁରିମଂ ଉତ୍ତରା ଉପାଦିଯତି, ଏୱଂ ''ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦିକାପୀତି। ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ପନ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନ୍ତି ନ ଇଦଂ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଦସ୍ସନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଲୋକୋ ଚାତି ୱା ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣୱିନିମୁତ୍ତଂ ଗହଣଂ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଭୂତଂ ଇଧ ପୁରିମଦିଟ୍ଠିଉତ୍ତରଦିଟ୍ଠିୱଚନେହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରେ ପନ ସଙ୍ଖେପତୋ ତଣ୍ହାଦଳ୍ହତ୍ତଂ, ସଙ୍ଖେପତୋ ଦିଟ୍ଠିମତ୍ତମେୱ, ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନା''ତି ଏୱଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରତୋ ସଙ୍ଖେପଂ ୱିତ୍ଥାରଞ୍ଚ ନିଦ୍ଧାରେତୀତି।

ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପଓିହାରେତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ ଦଟ୍ଠଂ।

ପକତିଅଣୁଆଦୀନଂ ସସ୍ସତଗାହପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ, ସରୀରସ୍ସ ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ଚ ତେସଂ ସାମିଭୂତୋ କୋଚି ସସ୍ସତୋ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୋ ୱା ଅତ୍ତା ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ତଗ୍ଗାହୋ କଦାଚି ହୋତୀତି ''ଯେଭୁୟ୍ୟେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ପଠମଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନ୍ତିଆଦିନା ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଯଦିପି ଭୱରାଗଜୱନୱୀଥି ସବ୍ବପଠମଂ ପୱତ୍ତତି ଗହିତପ୍ପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ ଭୱନିକନ୍ତିୟା ପୱତ୍ତିତବ୍ବତ୍ତା, ସୋ ପନ ଭୱରାଗୋ ଦଳ୍ହଦଳ୍ହଭତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ମଞ୍ଞମାନୋ ନ କାମୁପାଦାନସ୍ସ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିମାହ। ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନନ୍ତି ପନ ୱିଭାଗସ୍ସ ଅକରଣେ ସବ୍ବାପି ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନନ୍ତି, କରଣେପି କାମରାଗତୋ ଅଞ୍ଞାପି ତଣ୍ହା ଦଳ୍ହଭାୱଂ ପତ୍ତା କାମୁପାଦାନନ୍ତି ତସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତା ୱୁତ୍ତା।

ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୂତା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ୱିସୟୋ। ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଆଲୟୋ, ତତ୍ଥ ରମତୀତି ଆଲୟରାମା, ପଜା। ତେନେୱ ସା ଆଲୟରାମତା ଚ ସକସନ୍ତାନେ ପରସନ୍ତାନେ ଚ ପାକଟା ହୋତୀତି। ଉପନିସ୍ସୟୱଚନେନ ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତରପକତୂପନିସ୍ସୟା ୱୁତ୍ତାତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ କତୋ ହୋତି।

ଉପାଦାନପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭୱପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୪। ଫଲୱୋହାରେନ କମ୍ମଭୱୋ ଭୱୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ଉପପତ୍ତିଭୱନିବ୍ବଚନମେୱ ଦ୍ୱୟସ୍ସପି ସାଧାରଣଂ କତ୍ୱା ୱଦନ୍ତୋ ଆହ ''ଭୱତୀତି ଭୱୋ''ତି। ଭୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ନିପ୍ଫାଦନଫଲୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକାଲେ ଭୱାଭିମୁଖଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନିବ୍ବତ୍ତନମେୱ ୱା ଏତ୍ଥ ଗମନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ସଞ୍ଞାୱତଂ ଭୱୋ ସଞ୍ଞାଭୱୋତି ଏତ୍ଥ ୱନ୍ତୁ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥେ ଅକାରଂ କତ୍ୱା ''ସଞ୍ଞଭୱୋ''ତିପି ପାଠୋ। ୱୋକିରୀୟତି ପସାରୀୟତି ୱିତ୍ଥାରୀୟତୀତି ୱୋକାରୋ, ୱୋକିରଣଂ ୱା ୱୋକାରୋ, ସୋ ଏକସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଏକୋ ୱୋକାରୋତି ୱୁତ୍ତୋ, ପଦେସପସଟ୍ଟପ୍ପତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚେତନାସମ୍ପୟୁତ୍ତାୱା...ପେ... ସଙ୍ଗହିତାତି ଆଚୟଗାମିତାୟ କମ୍ମସଙ୍ଖାତତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା କମ୍ମଭୱେ ସଙ୍ଗହିତଭାୱଂ ପରିୟାୟେନ ୱଦତି, ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ପନ ଚେତନାୱ କମ୍ମଭୱୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''କମ୍ମଭୱୋ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାୟତନେନ ଏକାୟ ଧାତୁୟା ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ, ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାୟତନେନ ଏକାୟ ଧାତୁୟା କେହିଚି ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ''ତି (ଧାତୁ। ୨୪୪)। ଉପପତ୍ତିଭୱୋ ତୀହିପି ତିକେହି ୱୁତ୍ତା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାୱ। ଯଥାହ ''ଉପପତ୍ତିଭୱୋ କାମଭୱୋ ସଞ୍ଞାଭୱୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଏକାଦସହାୟତନେହି ସତ୍ତରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତୋ''ତିଆଦି (ଧାତୁ। ୬୭)। ଯଦି ହି ଅନୁପାଦିନ୍ନକାନମ୍ପି ଗହଣଂ ସିୟା, ''ଦ୍ୱାଦସହାୟତନେହି ଅଟ୍ଠାରସହି ଧାତୂହୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟାତି।

ସଙ୍ଖାରଭୱାନଂ ଧମ୍ମଭେଦତୋ ନ ସଙ୍ଖାରା ଏୱ ପୁନ ୱୁତ୍ତାତି ''ସାତ୍ଥକମେୱିଦଂ ପୁନୱଚନ''ନ୍ତି ଏତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ଚେ? ନ, ଭୱେକଦେସଭାୱେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଭୱୋତି ପୁନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ପରେନ ୱା ଧମ୍ମୱିସେସଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ପୁନୱଚନଂ ଚୋଦିତନ୍ତି ଚୋଦକାଭିଲାସୱସେନ ''ସାତ୍ଥକମେୱିଦଂ ପୁନୱଚନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

କାମଭୱାଦିନିବ୍ବତ୍ତକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କାମଭୱାଦିଭାୱୋ ଫଲୱୋହାରେନ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଅନ୍ତୋଗଧେ ୱିସୁଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ଅବ୍ଭନ୍ତରଗତେ ଏୱ କତ୍ୱା କାମଭୱାଦିକେ କମ୍ମୁପପତ୍ତିଭୱୱସେନ ଦ୍ୱିଗୁଣେ କତ୍ୱା ଆହ ''ଛ ଭୱା''ତି।

ଅୱିସେସେନାତି ଉପାଦାନଭେଦଂ ଅକତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପାଦାନଭେଦାକରଣେନେୱ ଚ ଦ୍ୱାଦସପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଙ୍ଗହୱସେନ ସଙ୍ଗହତୋ ''ଛ ଭୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଗୋସୀଲେନ କୁକ୍କୁରସୀଲେନ ଚ ସମତ୍ତେନ ସମାଦିନ୍ନେନ ଗୁନ୍ନଂ କୁକ୍କୁରାନଞ୍ଚ ସହବ୍ୟତା ୱୁତ୍ତାତି ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନୱତୋ ଝାନଭାୱନା ନ ଇଜ୍ଝତୀତି ମଞ୍ଞମାନା ତେନ ରୂପାରୂପଭୱା ନ ହୋନ୍ତୀତି କେଚି ୱଦନ୍ତି, ୱକ୍ଖମାନେନ ପନ ପକାରେନ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ''ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ।

ଅସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ଚ ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗପରାମସନଂ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନନ୍ତି ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗପରାମସନେନ ରୂପାରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି। ପୁରାଣଭାରତସୀତାହରଣପସୁବନ୍ଧୱିଧିଆଦିସୱନଂ ଅସଦ୍ଧମ୍ମସୱନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟଂ ପୁବ୍ବେ ଚ ଅକତପୁଞ୍ଞତଂ ଅତ୍ତମିଚ୍ଛାପଣିଧିତଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଦନ୍ତୋଗଧା ଏୱାତି ତସ୍ମିଂ ଦୁଚ୍ଚରିତନିଦ୍ଦେସେ ସୁଚରିତନିଦ୍ଦେସେ ଚ କାମଭୱେ ଅନ୍ତୋଗଧା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନ୍ତୋଗଧାତି ଚ ସଞ୍ଞାଭୱପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱାନଂ ଏକଦେସେନ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତେ ନିରୱସେସା କାମଭୱେ ଅନ୍ତୋଗଧାତି। ସତ୍ତଭେଦସ୍ସାତି ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତିମନୁସ୍ସାଦିସତ୍ତଭେଦୱତୋ। କମେନ ଚ ଅୱତ୍ୱା ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନସ୍ସ ଅନ୍ତେ ଭୱପଚ୍ଚୟଭାୱୱଚନଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ ୱିୟ ଅଭିଣ୍ହଂ ଅସମୁଦାଚରଣତୋ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନିମିତ୍ତତ୍ତା ଚ।

ହେତୁପଚ୍ଚୟପ୍ପଭେଦୋ ହୀତି ଏତ୍ଥ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟୋ ଚ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନାଦୀନି ହି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି।

ଭୱପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଜାତିଜରାମରଣାଦିପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୫। ଉପପତ୍ତିଭୱପ୍ପୱତ୍ତିୟେୱ ଜାତୀତି ଆହ ''ନ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ''ତି। ଜାୟମାନସ୍ସ ପନ ଜାତି ଜାତୀତି ଉପପତ୍ତିଭୱୋପି ଅସତି ଅଭାୱା ଜାତିୟା ପଚ୍ଚୟୋତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଜାୟମାନରୂପପଦଟ୍ଠାନତାପି ହି ରୂପଜାତିୟା ୱୁତ୍ତା ''ଉପଚିତରୂପପଦଟ୍ଠାନୋ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୬୪୧) ଉପଚୟୋ, ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧରୂପପଦଟ୍ଠାନା ସନ୍ତତୀ''ତି।

ଖନ୍ଧାନଂ ଜାତାନଂ ଉଞ୍ଞାତତାନୁଞ୍ଞାତତାଚ ହୀନପଣୀତତା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାଦିୱିସେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନଗତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସେସକାରକସ୍ସ କାରଣସ୍ସ ଅଭାୱା ''ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନେ''ତି ଆହ।

ତେନ ତେନାତି ଞାତିବ୍ୟସନାଦିନା ଜରାମରଣତୋ ଅଞ୍ଞେନ ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମେନ। ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟାତି ଉପନିସ୍ସୟଂସେନ, ଉପନିସ୍ସୟଲେସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୋ ହି ପଟ୍ଠାନେ ଅନାଗତୋ ସତି ଭାୱା ଅସତି ଚ ଅଭାୱା ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିୟାୟେନ ଉପନିସ୍ସୟୋ, ସୋ ''ଉପନିସ୍ସୟକୋଟୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଜାତିଜରାମରଣାଦିପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭୱଚକ୍କକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୪୨।ସମିତନ୍ତି ସଙ୍ଗତଂ, ଅବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କାମୟାନସ୍ସାତି କାମୟମାନସ୍ସ, କାମୋ ଯାନଂ ଏତସ୍ସାତି ୱା କାମୟାନୋ, ତସ୍ସ କାମୟାନସ୍ସ। ରୁପ୍ପତୀତି ସୋକେନ ରୁପ୍ପତି।

ପରିୟୁଟ୍ଠାନତାୟ ତିଟ୍ଠନସୀଲୋ ପରିୟୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠାୟୀ। ''ପରିୟୁଟ୍ଠଟ୍ଠାୟିନୋ''ତି ୱା ପାଠୋ, ତତ୍ଥ ପରିୟୁଟ୍ଠାତୀତି ପରିୟୁଟ୍ଠଂ, ଦିଟ୍ଠିପରିୟୁଟ୍ଠଂ, ତେନ ତିଟ୍ଠତୀତି ପରିୟୁଟ୍ଠଟ୍ଠାୟୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଞ୍ଚ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନୀତି ''ମାଲା ମିଲାୟନ୍ତି, ୱତ୍ଥାନି କିଲିସ୍ସନ୍ତି, କଚ୍ଛେହି ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତି, କାୟେ ୱେୱଣ୍ଣିୟଂ ଓକ୍କମତି, ଦେୱୋ ଦେୱାସନେ ନାଭିରମତୀ''ତି (ଇତିୱୁ। ୮୩) ୱୁତ୍ତାନି ପଞ୍ଚ ମରଣପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାନି ହି ଦିସ୍ୱା କମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତେ ଉପପତ୍ତିଭୱେ ଭୱଚ୍ଛନ୍ଦବଲେନ ଦେୱାନଂ ବଲୱସୋକୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି। ବାଲୋତି ଅୱିଦ୍ୱା। ତେନ ଅୱିଜ୍ଜାୟ କାରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତିୱିଧନ୍ତି ତସ୍ସାରୁପ୍ପକଥାସୱନକମ୍ମକାରଣାଦସ୍ସନମରଣକାଲକମ୍ମୋପଟ୍ଠାନନିଦାନଂ ସୋକାଦିଦୁକ୍ଖଂ। ଆସୱେ ସାଧେନ୍ତୀତି ଆସୱେ ଗମେନ୍ତି ବୋଧେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଂ ସତୀତି ଅୱିଦିତାଦିତାୟ ଅନାଦିଭାୱେ ସତି। ଆଦିମତ୍ତକଥନନ୍ତିଆଦି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଆଦିମଂ, ଭୱଚକ୍କଂ। ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଆଦିମତ୍ତଂ, ତସ୍ସ କଥନଂ ଆଦିମତ୍ତକଥନଂ। ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ୱା ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ, ସତି ଅନାଦିଭାୱେ ଅୱିଜ୍ଜା ଆଦିମ୍ହି ମଜ୍ଝେ ପରିୟୋସାନେ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ସିୟାତି ଆଦିମତ୍ତାୟ ଅୱିଜ୍ଜାୟ କଥନଂ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନାତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଉପ୍ପାଦନେନ କଥନେନ, ଅପ୍ପହାନେନ ୱା, ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ସନ୍ନିହିତଭାୱକରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କମ୍ମାଦୀନୀତି କମ୍ମୱିପାକୱଟ୍ଟାନି। ୱଟ୍ଟକାରଣଭାୱେନ ପଧାନତ୍ତା ''ପଧାନଧମ୍ମୋ''ତି ଅୱିଜ୍ଜା କଥିତା। ୱଦତୀତି ୱଦୋ। ୱେଦେତି, ୱେଦିୟତୀତି ୱା ୱେଦେୟ୍ୟୋ, ସୁଖାଦିଂ ଅନୁଭୱତି, ସଦ୍ଦୱିସୟେ ୱା ଜାନାତି, ''ସୁଖିତୋ''ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନା ପରେହି ଚ ଜାନାତି

ଞାଯତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ରହ୍ମାଦିନା ୱା ଅତ୍ତନା ୱାତି ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଚ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘କାରକୱେଦକରହିତ’’ନ୍ତି ଚ-ସଦ୍ଦତ୍ଥସମାସଂ।

ଦ୍ୱାଦସୱିଧସୁଞ୍ଞତାସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ଦ୍ୱାଦସୱିଧାନଂ ସୁଞ୍ଞତାଯ ସୁଞ୍ଞଂ, ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ୱା ସୁଞ୍ଞତଂ ଏକଂ କତ୍ୱା ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗତାଯ ଦ୍ୱାଦସୱିଧାତି ତାଯ ଦ୍ୱାଦସୱିଧାଯ ସୁଞ୍ଞତାଯ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁବ୍ବନ୍ତାହରଣତୋତି ପୁବ୍ବନ୍ତତୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱିପାକସ୍ସ ଆହରଣତୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୱେଦନାୱସାନଂ ଏତଂ ଭୱଚକ୍କନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱଚକ୍କେକଦେସୋପି ହି ଭୱଚକ୍କନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱେଦନା ୱା ତଣ୍ହାସହାଯାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱେଦନାତୋ ଅୱିଜ୍ଜା, ତତୋ ସଙ୍ଖାରାତି ସମ୍ବନ୍ଧନତୋ ୱେଦନାୱସାନଂ ଭୱଚକ୍କନ୍ତି ଯୁତ୍ତମେତଂ, ଏୱଂ ତଣ୍ହାମୂଲକେ ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ହୋତୀତି। ଅୱିଜ୍ଜା ଧମ୍ମସଭାୱଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ୱିପରୀତାଭିନିୱେସଂ କରୋନ୍ତୀ ଦିଟ୍ଠିଚରିତେ ସଂସାରେ ନଯତି, ତେସଂ ୱା ସଂସାରଂ ସଙ୍ଖାରାଦିପୱତ୍ତିଂ ନଯତି ପୱତ୍ତେତୀତି ‘‘ସଂସାରନାଯିକା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯାତି କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ। ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଫଲୁପ୍ପତ୍ତି ହି ଇଧ ଦିଟ୍ଠା, ଅଦିଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ପୁରିମଭୱେ ଅତ୍ତନୋ ହେତୂନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାନଂ ଫଲଂ ଅଜନେତ୍ୱା ଅନୁପଚ୍ଛିଜ୍ଜନଂ ପକାସେତି। ଅଥ ୱା ପୁରିମଭୱଚକ୍କଂ ଦୁତିଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ତଣ୍ହାଦୀନଂ ହେତୂନଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦଂ ପକାସେତି, ତସ୍ମା ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା କାରଣଭୂତାଯ ପଠମସ୍ସ ଭୱଚକ୍କସ୍ସ ହେତୂନଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦପ୍ପକାସନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖାରାଦୀନମେୱ ୱା ଫଲାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ହେତୂନଂ ଫଲଂ ଅଜନେତ୍ୱା ଅନୁପଚ୍ଛେଦମେୱ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦିହେତୂନଂ ୱା ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଅନୁବନ୍ଧନମେୱ ପକାସେତି ପଠମଂ ଭୱଚକ୍କଂ, ନ ଦୁତିଯଂ ୱିଯ ପରିଯୋସାନମ୍ପୀତି ‘‘ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ହେତୂନଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦପ୍ପକାସନତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅପରିପୁଣ୍ଣାଯତନକଲଲରୂପଂ ୱତ୍ୱା ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି ସଳାଯତନପ୍ପୱତ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅନୁପୁବ୍ବପୱତ୍ତିଦୀପନତୋ’’ତି। ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ନ ଆଯତନାନଂ କମେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ସହୁପ୍ପତ୍ତିଦୀପନତୋ’’ତି।

ହେତୁଆଦିପୁବ୍ବକା ତଯୋ ସନ୍ଧୀ ଏତସ୍ସାତି ହେତୁଫଲହେତୁପୁବ୍ବକତିସନ୍ଧି, ଭୱଚକ୍କଂ। ହେତୁଫଲହେତୁଫଲୱସେନ ଚତୁବ୍ଭେଦୋ ଅଙ୍ଗାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଏତସ୍ସାତି ଚତୁଭେଦସଙ୍ଗହଂ। ସରୂପତୋ ଅୱୁତ୍ତାପି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସଙ୍ଗହେ ଆକିରୀଯନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିଗ୍ଗହଣେହି ପକାସୀଯନ୍ତୀତି ଆକାରା, ଅତୀତହେତୁଆଦୀନଂ ୱା ପକାରା ଆକାରା। କିଲେସକମ୍ମୱିପାକା ୱିପାକକିଲେସକମ୍ମେହି ସମ୍ବନ୍ଧା ହୁତ୍ୱା ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତେସୁ ୱଟ୍ଟନାମଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ‘‘ତିୱଟ୍ଟ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱଟ୍ଟେକଦେସତ୍ତା ୱା ‘‘ୱଟ୍ଟାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି।

ସନ୍ଧୀନଂ ଆଦିପରିଯୋସାନୱୱତ୍ଥିତାତି ସନ୍ଧୀନଂ ପୁବ୍ବାପରୱୱତ୍ଥିତାତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ଯାକାଚି ୱା ପନ ଚେତନା ଭୱୋ, ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଆଯୂହନସଙ୍ଖାରା’’ତି ଇଦଂ ଇମିସ୍ସା ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଭାଜନୀଯେ ୱୁତ୍ତାଯ ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଳିଯା (ପଟି॰ ମ॰ ୧.୪୭) ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ଚେତନା ଭୱୋ’’ତି ଆଗତାତି। ଭୱନିଦ୍ଦେସେ ପନ ‘‘ସାସ୍ସତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଚେତନାୱ ସଙ୍ଖାରା, ଭୱୋ ପନ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାପୀ’’ତି ୱିଭଙ୍ଗପାଳିଯା ୱସେନ ଦସ୍ସିତଂ। ‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ? କୁସଲା ଚେତନା କାମାୱଚରା’’ତିଆଦିନା ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଚେତନାଭାୱୋ ୱିଭଙ୍ଗପାଳିଯଂ (ୱିଭ॰ ୨୨୬) ୱୁତ୍ତୋତି। ତତ୍ଥ ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଳିଯଂ ‘‘ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱିପାକଧମ୍ମତ୍ତା ସୱିପାକେନ ଆଯୂହନସଙ୍ଖାତେନ ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣକିଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଖାରା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ୱିଭଙ୍ଗପାଳିଯଂ (ୱିଭ॰ ୨୩୪) ‘‘ସବ୍ବମ୍ପି ଭୱଗାମିକମ୍ମଂ କମ୍ମଭୱୋ’’ତି ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଭୱଗାମିଭାୱତୋ କମ୍ମସଂସଟ୍ଠସହାଯତାଯ କମ୍ମଭାୱତୋ ଚ ଉପପତ୍ତିଭୱଂ ଭାୱେନ୍ତୀତି ଭୱୋତି ୱୁତ୍ତା, ଉପପତ୍ତିଭୱଭାୱନକିଚ୍ଚଂ ପନ ଚେତନାଯ ସାତିସଯନ୍ତି ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଳିଯଂ ଚେତନା ‘‘ଭୱୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା, ଭୱାଭିସଙ୍ଖରଣକିଚ୍ଚଂ ଚେତନାଯ ସାତିସଯନ୍ତି ୱିଭଙ୍ଗପାଳିଯଂ ‘‘କୁସଲା ଚେତନା’’ତିଆଦିନା ଚେତନା ‘‘ସଙ୍ଖାରା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ତେନ ତେନ ପରିଯାଯେନ ଉଭଯଂ ଉଭଯତ୍ଥ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ନତ୍ଥେତ୍ଥ ୱିରୋଧୋ । ଗହଣନ୍ତି କାମୁପାଦାନଂ କିଚ୍ଚେନାହ। ପରାମସନନ୍ତି ଇତରାନି। ଆଯୂହନାୱସାନେତି ତୀସୁପି ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଆଯୂହନସ୍ସ ଅୱସାନେ।

ଦ୍ୱୀସୁ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ ୱୁତ୍ତେ ଆଯୂହନସଙ୍ଖାରେ ‘‘ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗା’’ତି ଆହ, ତତିଯେ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି। ଦହରସ୍ସ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ଭୱଙ୍ଗବହୁଲା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଭୱନ୍ତରଜନକକମ୍ମାଯୂହନସମତ୍ଥା ନ ହୋତୀତି ‘‘ଇଧ ପରିପକ୍କତ୍ତା ଆଯତନାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କମ୍ମକରଣକାଲେ ସମ୍ମୋହୋତି ଏତେନ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ସମ୍ମୋହଂ ଦସ୍ସେତି, ନ କମ୍ମସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ।

କମ୍ମାନେୱ ୱିପାକଂ ସମ୍ଭରନ୍ତି ୱଡ୍ଢେନ୍ତୀତି କମ୍ମସମ୍ଭାରା, କମ୍ମଂ ୱା ସଙ୍ଖାରଭୱା, ତଦୁପକାରକାନି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହୁପାଦାନାନି କମ୍ମସମ୍ଭାରା, ପଟିସନ୍ଧିଦାଯକୋ ୱା ଭୱୋ କମ୍ମଂ, ତଦୁପକାରକା ଯଥାୱୁତ୍ତଆଯୂହନସଙ୍ଖାରା ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ଚ କମ୍ମସମ୍ଭାରାତି କମ୍ମଞ୍ଚ କମ୍ମସମ୍ଭାରା ଚ କମ୍ମସମ୍ଭାରାତି

ଏକସେସଂ କତ୍ୱା ''କମ୍ମସଙ୍ଖାରା''ତି ଆହ। ଦସ ଧମ୍ମା କମ୍ମନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋପି କମ୍ମସହାୟତାୟ କମ୍ମସରିକ୍ଖକା ତଦୁପକାରକା ଚାତି ''କମ୍ମ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ସଙ୍ଖିପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଚାତି ସଙ୍ଖେପୋ, କମ୍ମଂ ୱିପାକୋ ଚା। କମ୍ମଂ ୱିପାକୋତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖିପୀୟତୀତି ୱା ସଙ୍ଖେପୋ, ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ଚ। ସଙ୍ଖେପଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପନ ଏକୱଚନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଙ୍ଖେପସଦ୍ଦୋ ୱା ଭାଗାଧିୱଚନନ୍ତି କମ୍ମଭାଗୋ କମ୍ମସଙ୍ଖେପୋ।

ଏୱଂ ସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି କମ୍ମତୋ ୱିପାକୋ। ତଥାପି ଅୱିଜ୍ଜାତୋ ସଙ୍ଖାରାତି ଏୱଂ ସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତିସନ୍ଧିଆଦିୱସେନ ୱା ସମୁପ୍ପନ୍ନଂ ଇଦଂ ଭୱଚକ୍କନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଉରନ୍ତି ଗମନଧମ୍ମଂ, ୱିନସ୍ସଧମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଉପ୍ପାଦୱୟୱନ୍ତତାଦୀପକେନ ଅନିଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦେନ ୱିକାରାପତ୍ତିଦୀପକେନ ଚଲ-ସଦ୍ଦେନ ଚ ଅଦୀପିତଂ କାଲନ୍ତରଟ୍ଠାୟିତାପଟିକ୍ଖେପଂ ଦୀପେତି, ଅଧୁୱନ୍ତି ଏତେନ ଥିରଭାୱପଟିକ୍ଖେପଂ ନିସ୍ସାରତଂ। ହେତୂ ଏୱ ସମ୍ଭାରା ହେତୁସମ୍ଭାରା। ''ଠାନସୋ ହେତୁସୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱା ଠାନଂ, ଅଞ୍ଞମ୍ପି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସାଧାରଣଂ କାରଣଂ ସମ୍ଭାରୋ, ଅସାଧାରଣଂ ହେତୁ। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ହେତୁତୋ ଧମ୍ମମତ୍ତସମ୍ଭୱେ ହେତୁନିରୋଧା ଚ ୱଟ୍ଟୁପଚ୍ଛେଦେ ଧମ୍ମେ ଚ ତଂନିରୋଧାୟ ଦେସିତେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟିଧ। ସତ୍ତେ ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଏୱଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଞ୍ଚ ୱିଜ୍ଜତି, ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦା ଚ ନ ହୋନ୍ତୀତି ସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ହି ହେତୁଆୟତ୍ତେ ଧମ୍ମମତ୍ତସମ୍ଭୱେ ସତ୍ତୋ ନୁପଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଉପଲବ୍ଭନ୍ତେ ସସ୍ସତୋ ଉଚ୍ଛେଦୋ ୱା ସିୟା, ନୁପଲବ୍ଭନ୍ତେ ତସ୍ମିଂ ନେୱୁଚ୍ଛେଦୋ ନ ସସ୍ସତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସଚ୍ଚପ୍ପଭୱତୋତି ସଚ୍ଚତୋ, ସଚ୍ଚାନଂ ୱା ପଭୱତୋ। କୁସଲାକୁସଲଂ କମ୍ମନ୍ତି ୱଟ୍ଟକଥାୟ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା ସାସୱନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତି। ଅୱିସେସେନାତି ଚେତନା ଚେତନାସମ୍ପୟୁତ୍ତକାତି ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା ସବ୍ବମ୍ପି ତଂ କୁସଲାକୁସଲଂ କମ୍ମଂ ''ସମୁଦୟସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତଣ୍ହା ଚ...ପେ... ଅୱସେସା ଚ ସାସୱା କୁସଲା ଧମ୍ମା''ତି ହି ଚେତନାଚେତନାସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ଅରିୟସଚ୍ଚୱିସେସଂ ୱା ଅକତ୍ୱା ସମୁଦୟସଚ୍ଚନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱତ୍ଥୁସୂତି ଆରମ୍ମଣେସୁ, ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ୱା ପଟିଚ୍ଛାଦେତବ୍ବେସୁ ୱତ୍ଥୁସୁ। ସୋକାଦୀନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନତ୍ତାତି ତେସଂ କାରଣତ୍ତା, ତେହି ସିଦ୍ଧାୟ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ସହିତେହି ସଙ୍ଖାରେହି ପଚ୍ଚୟୋ ଚ ହୋତି ଭୱନ୍ତରପାତୁଭାୱାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ୱା ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ''ପଚ୍ଚୟୋ ଚ ହୋତି ଭୱନ୍ତରପାତୁଭାୱାୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ । ତଂ ପନ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରରହିତଂ ଭୱନ୍ତରସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ସହାୟଦସ୍ସନତ୍ଥମାହ ''ସୋକାଦୀନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନତ୍ତା''ତି। ଦ୍ୱିଧାତି ଅତ୍ତନୋୟେୱ ସରସେନ ଧମ୍ମନ୍ତରପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା।

ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରାତି ଏତେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନତାଦସ୍ସନେନ ''କୋ ନୁ ଖୋ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀତି ଏସ ନୋ କଲ୍ଲୋ ପଞ୍ହୋ''ତି ଦସ୍ସେତି। ତେନେତଂ କାରକଦସ୍ସନନିୱାରଣନ୍ତି। ଏୱମାଦିଦସ୍ସନନିୱାରଣନ୍ତି ଏତେନ ''ସୋଚତି ପରିଦେୱତି ଦୁକ୍ଖିତୋ''ତିଆଦିଦସ୍ସନନିୱାରଣମାହ। ସୋକାଦୟୋପି ହି ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତା ଅୱସୱତ୍ତିନୋତି ''ଜାତିପଚ୍ଚୟା ଜରାମରଣଂ ସୋକ...ପେ... ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ''ତି ଏତେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଗଣ୍ଡଭେଦପୀଠଅକା ୱିୟାତି ଗଣ୍ଡଭେଦନତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚମାନେ ଗଣ୍ଡେ ତସ୍ସପି ଉପରି ଜାୟମାନଖୁଦ୍ଦକପୀଠଅକା ୱିୟ, ଗଣ୍ଡସ୍ସ ୱା ଅନେକଧାଭେଦେ ପୀଠଅକା ୱିୟ। ଗଣ୍ଡୱିକାରା ସୂନତାସରାଗପୁବ୍ବଗହଣାଦୟୋ।

ପଟଲାଭିଭୂତଚକ୍ଖୁକୋ ରୂପାନି ନ ପସ୍ସତି, କିଞ୍ଚିପି ପସ୍ସନ୍ତୋ ଚ ୱିପରୀତଂ ପସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅୱିଜ୍ଜାଭିଭୂତୋ ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ନ ପଟିପଜ୍ଜତି ନ ପସ୍ସତି, ମିଚ୍ଛା ୱା ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ପଟଲଂ ୱିୟ ଅୱିଜ୍ଜା, କିମିନା ୱିୟ ଅତ୍ତନା କତତ୍ତା ୱଚସ୍ସ ଅତ୍ତନୋୟେୱ ପରିବ୍ଭମନକାରଣତ୍ତା ଚ କୋସପ୍ପଦେସା ୱିୟ ସଙ୍ଖାରା, ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗହଂ ୱିନା ପତିଟ୍ଠଂ ଅଲଭମାନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପରିଣାୟକପରିଗ୍ଗହଂ ୱିନା ପତିଟ୍ଠଂ ଅଲଭମାନୋ ରାଜକୁମାରୋ ୱିୟାତି ପରିଗ୍ଗହେନ ୱିନା ପତିଟ୍ଠାଲାଭୋ ଏତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞଂ। ଉପପତ୍ତିନିମିତ୍ତନ୍ତି କମ୍ମାଦିଆରମ୍ମଣମାହ। ପରିକପ୍ପନତୋତି ଆରମ୍ମଣକରଣତୋ, ସମ୍ପୟୁତ୍ତେନ ୱା ୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କନତୋ। ଦେୱମନୁସ୍ସମିଗୱିହଙ୍ଗାଦିୱିୱିଧପ୍ପକାରତାୟ ମାୟା ୱିୟ ନାମରୂପଂ, ପତିଟ୍ଠୱିସେସେନ ୱୁଦ୍ଧିୱିସେସାପତ୍ତିତୋ ୱନପ୍ପଗୁମ୍ବୋ ୱିୟ ସଠଆୟତନଂ। ଆୟତନାନଂ ୱିସୟିୱିସୟଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାଭିମୁଖଭାୱତୋ ଆୟତନଘଟ୍ଟନତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ କୋସପ୍ପଦେସପରିଣାୟକାଦୀହି ଦ୍ୱୀହି ଦ୍ୱୀହି ସଦିସତାୟ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଉପମା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଗମ୍ଭୀରୋ ଏୱ ହୁତ୍ୱା ଓଭାସତି ପକାସତି ଦିସ୍ସତୀତି ଗମ୍ଭୀରାୱଭାସୋ। ଜାତିପଚ୍ଚୟସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋତି ଜାତିପଚ୍ଚୟା ସମ୍ଭୂତଂ ହୁତ୍ୱା ସହିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚୟାନୁରୂପସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଂ ଆଗତଭାୱୋ, ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସମ୍ଭୂତଟ୍ଠୋ ଚ ସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ଚ ସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ। ''ନ ଜାତିତୋ ଜରାମରଣଂ ନ ହୋତି, ନ ଚ ଜାତିଂ ୱିନା ଅଞ୍ଞତୋ ହୋତୀ''ତି ହି ଜାତିପଚ୍ଚୟସମ୍ଭୂତଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଇତ୍ଥଞ୍ଚ ଜାତିତୋ

ସମୁଦାଗଚ୍ଛତୀତି ପଚ୍ଚୟସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ, ଯା ଯା ଜାତି ଯଥା ଯଥା ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ତଦନୁରୂପପାତୁଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋତି ଇଧ ପନ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପାଦା ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପାଦସଙ୍ଖାତଂ ଅନୁଲୋମଂ, ନିରୋଧା ନିରୋଧସଙ୍ଖାତଂ ପଟିଲୋମଞ୍ଚାହ। ଆଦିତୋ ପନ ଅନ୍ତଗମନଂ ଅନୁଲୋମଂ, ଅନ୍ତତୋ ଚ ଆଦିଗମନଂ ପଟିଲୋମମାହାତି। "ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା କିଂନିଦାନା"ତିଆଦିକାୟ (ସଂ। ନି। ୨।୧୧) ୱେମଜ୍ଝତୋ ପଟ୍ଠାୟ ପଟିଲୋମଦେସନାୟ, "ଚକ୍ଖୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ, ଫସ୍ସପଚ୍ଚୟା ୱେଦନା"ତିଆଦିକାୟ (ସଂ। ନି। ୨।୪୩-୪୪; ୨।୪୬୦) ଅନୁଲୋମଦେସନାୟ ଚ ଦ୍ୱିସନ୍ଧିତିସଙ୍ଖେପଂ, "ସଂୟୋଜନୀୟେସୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରତୋ ତଣ୍ହା ପୱଡ୍ଢତି, ତଣ୍ହାପଚ୍ଚୟା ଉପାଦାନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୫୩-୫୪) ଏକସନ୍ଧିଦ୍ୱିସଙ୍ଖେପଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ସଭାୱୋ ପଟିୱିଜ୍ଝୀୟତୀତି ପଟିୱେଧୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି "ତେସଂ ତେସଂ ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ସଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତୋ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋ ପଟିୱେଧୋ"ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା)। ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରେକଦେସୋ ସରାଗୋ, ଅଞ୍ଞୋ ୱିରାଗୋ, ରାଗସ୍ସ ୱା ଅପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ରାଗପ୍ପୱଡ୍ଢକୋ ସବ୍ବୋପି ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ସରାଗୋ, ଇତରୋ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ୱିରାଗୋ। "ଦୀଘରତ୍ତଞ୍ହେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସ୍ସୁତୱତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅଜ୍ଝୋସିତଂ ମମାୟିତଂ ପରାମଟ୍ଠଂ 'ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା'"ତି (ସଂ। ନି। ୨।୬୨) ଅତ୍ତପରାମାସସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିସିଟ୍ଠଂ ୱତ୍ଥୁ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠୋ ଗମ୍ଭୀରୋ, ଅତ୍ତା ୱିଜାନାତି ସଂସରତୀତି ସବ୍ବାପାରତାସଙ୍କନ୍ତିଅଭିନିୱେସବଲୱତାୟ ଅବ୍ୟାପାରଟ୍ଠଅସଙ୍କନ୍ତିପଟିସନ୍ଧିପାତୁଭାୱଟ୍ଠା ଚ ଗମ୍ଭୀରା, ନାମସ୍ସ ରୂପେନ, ରୂପସ୍ସ ଚ ନାମେନ ଅସମ୍ପୟୋଗତୋ ୱିନିବ୍ଭୋଗୋ, ନାମସ୍ସ ନାମେନ ଅୱିନିବ୍ଭୋଗୋ ୟୋଜେତବ୍ବୋ। ଏକୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧେହି ଅୱିନିବ୍ଭୋଗେ ଅଧିପ୍ପେତେ ରୂପସ୍ସ ଚ ରୂପେନ ଲବ୍ଭତି। ଅଥ ୱା ଏକଚତୁୱୋକାରଭୱେସୁ ନାମରୂପାନଂ ଅସହୱତ୍ତନତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିନିବ୍ଭୋଗୋ, ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ସହୱତ୍ତନତୋ ଅୱିନିବ୍ଭୋଗୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଧିପତିୟଟ୍ଠୋ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟଭାୱୋ। "ଲୋକୋପେସୋ ଦ୍ୱାରାପେସା ଖେତ୍ତମେତ"ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୫୯୮-୫୯୯) ୱୁତ୍ତା ଲୋକାଦିଅତ୍ଥା ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୟୋଜେତବ୍ବା। ମନାୟତନସ୍ସପି ଲୁଜ୍ଜନତୋ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଦ୍ୱାରଖେତ୍ତଭାୱତୋ ଚ ଏତେ ଅତ୍ଥା ସମ୍ଭୱନ୍ତେୱ। ଆପାଥଗତାନଂ ରୂପାଦୀନଂ ପକାସନୟୋଗ୍ୟତାଲକ୍ଖଣଂ ଓଭାସନଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱିସୟିଭାୱୋ, ମନାୟତନସ୍ସ ୱିଜାନନଂ। ସଙ୍ଘଟ୍ଟନଟ୍ଠୋ ୱିସେସେନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ, ଇତରେ ଛନ୍ନମ୍ପି ୟୋଜେତବ୍ବା। ଫୁସନଞ୍ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ସଭାୱୋ, ସଙ୍ଘଟ୍ଟନଂ ରସୋ, ଇତରେ ଉପଟ୍ଠାନାକାରା। ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନଟ୍ଠୋ ରସୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ୱେଦୟିତଟ୍ଠୋ ଲକ୍ଖଣୱସେନ। ଅତ୍ତା ୱେଦୟତୀତି ଅଭିନିୱେସସ୍ସ ବଲୱତାୟ ନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠୋ ୱେଦନାୟ ଗମ୍ଭୀରୋ। ନିଜ୍ଜୀୱାୟ ୱେଦନାୟ ୱେଦୟିତଂ ନିଜ୍ଜୀୱୱେଦୟିତଂ, ନିଜ୍ଜୀୱୱେଦୟିତମେୱ ଅତ୍ଥୋ ନିଜ୍ଜୀୱୱେଦୟିତଟ୍ଠୋ।

ଆଦାନଟ୍ଠୋ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଉପାଦାନାନଂ ସମାନୋ, ଗହଣଟ୍ଠୋ କାମୁପାଦାନସ୍ସ, ଇତରେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଅଭିନିୱେସାଦିଅତ୍ଥୋ। "ଦିଟ୍ଠିକନ୍ତାରୋ"ତି ହି ୱଚନତୋ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଦୁରତିକ୍କମନଟ୍ଠୋପୀତି। ଦଳ୍ହଗହଣତ୍ତା ୱା ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଦୁରତିକ୍କମନଟ୍ଠୋ ୟୋଜେତବ୍ବୋ। ୟୋନିଗତିଠିତିନିୱାସେସୁଖିପନନ୍ତି ସମାସେ ଭୁମ୍ମୱଚନସ୍ସ ଅଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ତେନ ଆୟୂହନାଭିସଙ୍ଖରଣପଦାନଂ ସମାସୋ ହୋତି। ଜରାମରଣଙ୍ଗଂ ମରଣପ୍ପଧାନନ୍ତି ମରଣଟ୍ଠା ଏୱ ଖୟାଦୟୋ ଗମ୍ଭୀରା ଦସ୍ସିତା। ନୱନୱାନଞ୍ହି ପରିକ୍ଖୟେନ ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିପରିପକ୍କପ୍ପୱତ୍ତି ଜରାତି, ଖୟଟ୍ଠୋ ୱା ଜରାୟ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନୱଭାୱାପଗମୋ ହି ଖୟୋତି ୱତ୍ତୁଂ ୟୁତ୍ତୋତି। ୱିପରିଣାମଟ୍ଠୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି। ସନ୍ତତିୱସେନ ୱା ଜରାୟ ଖୟୱୟଭାୱୋ, ସମ୍ମୁତିଖଣିକୱସେନ ମରଣସ୍ସ ଭେଦୱିପରିଣାମତା ୟୋଜେତବ୍ବା।

ଅତ୍ଥନୟାତି ଅତ୍ଥାନଂ ନୟା। ଅୱିଜ୍ଜାଦିଅତ୍ଥେହି ଏକତ୍ତାଦୀ ସେନ ଭାୱେନ ନୀୟନ୍ତି ଗମ୍ମେନ୍ତୀତି ଏକତ୍ତାଦୟୋ ତେସଂ ନୟାତି ୱୁତ୍ତା। ନୀୟନ୍ତୀତି ହି ନୟାତି। ଅତ୍ଥା ଏୱ ୱା ଏକତ୍ତାଦିଭାୱେନ ନୀୟମାନା ଞାୟମାନା "ଅତ୍ଥନୟା"ତି ୱୁତ୍ତା। ନୀୟନ୍ତି ଏତେହୀତି ୱା ନୟା, ଏକତ୍ତାଦୀହି ଚ ଅତ୍ଥା "ଏକ"ନ୍ତିଆଦିନା ନୀୟନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏକତ୍ତାଦୟୋ ଅତ୍ଥାନଂ ନୟାତି ଅତ୍ଥନୟା। ସନ୍ତାନାନୁପଚ୍ଛେଦେନ ବୀଜଂ ରୁକ୍ଖଭାୱଂ ପତ୍ତଂ ରୁକ୍ଖଭାୱେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଏକତ୍ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସନ୍ତାନାନୁପଚ୍ଛେଦୋ ଏକତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପି ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ସନ୍ତାନାନୁପଚ୍ଛେଦୋ ଏକତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ଭିନ୍ନସନ୍ତାନସ୍ସେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧରହିତସ୍ସ ନାନତ୍ତସ୍ସ ଗହଣତୋ ସତ୍ତନ୍ତରୋ ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ ସତ୍ତନ୍ତରୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିମୁପାଦିୟତି।

ୟତୋ କୁତୋଚୀତି ୟଦି ଅଞ୍ଞସ୍ମା ଅଞ୍ଞସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତି ସିୟା, ୱାଲିକତୋ ତେଲସ୍ସ, ଉଚ୍ଛୁତୋ ଖୀରସ୍ସ କସ୍ମା ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ସିୟା, ତସ୍ମା ନ କୋଚି କସ୍ସଚି ହେତୁ ଅତ୍ଥୀତି ଅହେତୁକଦିଟ୍ଠିଂ, ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ହେତୁମ୍ହି ନିୟତତାୟ ତିଲଗାୱୀସୁକ୍କସୋଣିତାଦୀହି ତେଲଖୀରସରୀରାଦୀନି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ନିୟତିୱାଦଞ୍ଚ ଉପାଦିୟତୀତି ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ ୟଥାରହଂ।

କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଇଦଞ୍ଚ ଭୱଚକ୍କଂ ଅପଦାଲେତ୍ୱା ସଂସାରଭୟମତୀତୋ ନ କୋଚି ସୁପିନନ୍ତରେପି ଅତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଦୁରଭିଯାନନ୍ତି ଦୁରତିକ୍କମଂ। ଅସନିୱିଚକ୍କମିୱାତି ଅସନିମଣ୍ଡଲମିୱ। ତଞ୍ହି ନିମ୍ମଥନମେୱ, ନାନିମ୍ମଥନଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ଅତ୍ଥି, ଏୱଂ ଭୱଚକ୍କମ୍ପି ଏକନ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନତୋ ''ନିଚ୍ଚନିମ୍ମଥନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଞାଣାସିନା ଅପଦାଲେତ୍ୱା ସଂସାରଭୟଂ ଅତୀତୋ ନତ୍ଥୀତି ଏତସ୍ସ ସାଧକଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତ''ନ୍ତିଆଦି। ତନ୍ତୂନଂ ଆକୁଲକଂ ତନ୍ତାକୁଲକଂ, ତନ୍ତାକୁଲକମିୱ ଜାତା ତନ୍ତାକୁଲକଜାତା, କିଲେସକମ୍ମୱିପାକେହି ଅତୀୱ ଜଟିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୁଣାୟ ସକୁଣିୟା ନୀଡଂ ଗୁଣାଗୁଣ୍ଠିକଂ। ୱଡ୍ଢିଅଭାୱତୋ ଅପାୟଂ ଦୁକ୍ଖଗତିଭାୱତୋ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ସୁଖସମୁସ୍ସୟତୋ ୱିନିପାତତ୍ତା ୱିନିପାତଞ୍ଚ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅପାୟଂ, ''ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଟିପାଟୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ସଂସାରଞ୍ଚ ନାତିୱତ୍ତତି। ସଂସାରୋ ଏୱ ୱା ସବ୍ବୋ ଇଧ ୱଡ୍ଢିଅପଗମାଦୀହି ଅତ୍ଥେହି ଅପାୟାଦିନାମକୋ ୱୁତ୍ତୋ କେୱଲଂ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧଭାୱତୋ।

ଭୱଚକ୍କକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୨୪୩। ପଥୱୀଆକାସା ୱିୟ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ମହାପଦ୍ଧଟୱିତ୍ଥାରିତାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ପରିକପ୍ପୱସେନ କଥିତୋ। ତଞ୍ହି ଅପଦ୍ଧଟଂ ଅୱିତ୍ଥତଞ୍ଚ ପଥୱିଂ ଆକାସଞ୍ଚ ପତ୍ଥରନ୍ତୋ ୱିତ୍ଥାରୟନ୍ତୋ ୱିୟ ଚ ଏକେକଚିତ୍ତୱରୁଦ୍ଧଂ ଅକତ୍ୱା ସବ୍ବସତ୍ତସବ୍ବଚିତ୍ତସାଧାରଣୱସେନ ପଦ୍ଧଟୱିତ୍ଥଟଂ କତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେନ ଭଗୱା ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ନାନାଚିତ୍ତୱସେନାତି ଅସହଜାତାନଂ ସହଜାତାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ନାନାଚିତ୍ତଗତାନଂ ଦସ୍ସିତଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ନୱ ମୂଲପଦାନି ଏତେସନ୍ତି ନୱମୂଲପଦା, ନୟା। ''ଏକେକେନ ନୟେନ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱାରାନଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତ୍ଥ ''ଏକେକେନ ଚତୁକ୍କେନା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନୟଚତୁକ୍କୱାରା ହି ଏତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥିତା ଦସ୍ସିତାନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ନୟଭାୱାତି।

୧। ପଚ୍ଚୟଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

ଅୱିଜ୍ଜଂ ଅଙ୍ଗଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ''ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦୀନି ପଚ୍ଚୟସହିତାନି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନି ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଆହ ''ନ, ତସ୍ସ ଅନଙ୍ଗତ୍ତା''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସେ (ୱିଭ। ୨୨୬) ''ତତ୍ଥ କତମା ଅୱିଜ୍ଜା''ତି ଅୱିଜ୍ଜଂ ୱିସୁଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦିନା ତଂତଂପଚ୍ଚୟୱନ୍ତୋ ସଙ୍ଖାରାଦୟୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାତି। ତୀସୁ ପକାରେସୁ ପଠମପଠମୱାରୋ ଦୁତିୟୱାରାଦୀସୁ ପୱିସନ୍ତୋ ପଚ୍ଚୟୱିସେସାଦିସବ୍ବନାନତ୍ତସାଧାରଣତ୍ତା ତେ ୱାରୱିସେସେ ଗଣ୍ହାତୀତି ''ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ପଠମୱାରୋ ଏୱ ହି ନ କେୱଲଂ ଛଟ୍ଠାୟତନମେୱ, ଅଥ ଖୋ ନାମଞ୍ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ, ନାମଂ ୱା ନ କେୱଲଂ ଛଟ୍ଠାୟତନସ୍ସେୱ, ଅଥ ଖୋ ଫସ୍ସସ୍ସାପୀତି ପଚ୍ଚୟୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଯେନ ଅତ୍ଥୱିସେସେନ ମହାନିଦାନସୁତ୍ତଦେସନା ପୱତ୍ତା, ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଛଟ୍ଠାୟତନଙ୍ଗଂ ପରିହାପେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋତି ତସ୍ସ ଦୁତିୟୱାରେ ଚ ପୱେସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ସବ୍ବଙ୍ଗସମୋରୋଧତୋ।

ଯତ୍ଥାତି ୱାରଚତୁକ୍କେ ଏକେକୱାରେ ଚ। ଅଞ୍ଞଥାତି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟତୋ ଅଞ୍ଞଥା ସଙ୍ଖାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ରୂପଂ ସଳାୟତନ''ନ୍ତି, ତେସୁପି ଚ ୱାରେସୁ ଚତୂସୁପି ସୋକାଦୟୋ ଅୱୁତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେସୁ ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଚ ୱୁତ୍ତମେୱ ଇଧ ''ଛଟ୍ଠାୟତନ''ନ୍ତି ଅଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସବ୍ବଟ୍ଠାନସାଧାରଣତୋତି ୱୁତ୍ତନୟେନ ସବ୍ବୱାରସାଧାରଣତୋ, ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୱସାଧାରଣତୋ ୱା। ୱିନା ଅଭାୱେନ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଖନ୍ଧତ୍ତୟମ୍ପି ସମାନଂ ଫଲଂ ପଚ୍ଚୟୋ ଚାତି ଆହ ''ଅୱିସେସେନା''ତି। ''ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗତି ଫସ୍ସୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୪; ସଂ। ନି। ୨।୪୩) ୱଚନତୋ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଫସ୍ସସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋତି ତସ୍ସ ଫସ୍ସୋ ୱିସିଟ୍ଠଂ ଫଲଂ, ସତିପି ପଚ୍ଚୟସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଆହାରପଚ୍ଚୟଭାୱେ ମନୋସଞ୍ଚେତନାୟ ୱିଞ୍ଞାଣାହରଣଂ ୱିସିଟ୍ଠଂ କିଚ୍ଚନ୍ତି ସଙ୍ଖାରୋ ଚସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠୋ ପଚ୍ଚୟୋ। ଅଚିତ୍ତକ୍ଖଣମତ୍ତାନୀତି ଚିତ୍ତକ୍ଖଣପ୍ପମାଣରହିତାନି। ତସ୍ସତ୍ଥୋତି ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ହେତୁକାଦୀନୀତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମିଂ ଚତୁକ୍କେ ହେତୁକ-ସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂ ହେତୁକ-ସଦ୍ଦସହଚରିତତ୍ତା ''ହେତୁକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ହେତୁ-ସଦ୍ଦୋ

ଗତିସୂଚକୋ ଅୱିଗତତା ଚ ୱିଗତତାନିୱାରଣୱସେନ ଗତି ଏୱ ହୋତୀତି ହେତୁକଚତୁକ୍କଂ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତିଧା ଚତୁଧା ପଞ୍ଚଧା ୱାତି ୱା-ସଦ୍ଦୋ "ଛଧା ୱା"ତିପି ୱିକପ୍ପେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସମାଧି ହି ସାଧାରଣେହି ତୀହି ଝାନିନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେହି ଚ ପଚ୍ଚଯୋତି। ଉପାଦାନଂ ଭୱସ୍ସ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେନ ଚାତି ସତ୍ତଧାତି କାମୁପାଦାନୱଜ୍ଜାନଂ ୱସେନ ୱଦତି। କାମୁପାଦାନଂ ପନ ଯଥା ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସୋ ପକାରୋ ତଣ୍ହାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି ନ ୱୁତ୍ତୋ।

ଇମସ୍ମିଂ ଚତୁକ୍କେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ୱଚନୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଞ୍ଞୋ ହି ନ କଞ୍ଚି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଯଥାସକେହି ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ପନ ଇମସ୍ସ ଚତୁକ୍କସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୋଯେୱେତ୍ଥ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତି। ପଠମୱାରୋତି ପଠମଚତୁକ୍କୋତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଭୱାଦୀନଂ ତଥା ଅଭାୱନ୍ତି ଯଦି ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ପଠମଚତୁକ୍କୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଭୱୋ ଜାତିଯା, ଜାତି ଚ ମରଣସ୍ସ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଯଥା ଅୱିଗତଚତୁକ୍କାଦୀସୁ "ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି ଭୱହେତୁକା"ତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ ଭୱାଦୀନଂ ଅୱିଗତାଦିପଚ୍ଚଯତାଯ ଅଭାୱତୋ, ଏୱମିଧାପି "ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ"ତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ପଚ୍ଚଯୱଚନମେୱ ହି ତେସଂ ସହଜାତସୂଚକଂ ଆପନ୍ନଂ ଅୱିଗତଚତୁକ୍କାଦୀସୁ ୱିଯ ଇଧ ପଚ୍ଚଯୱିସେସସୂଚକସ୍ସ ୱଚନନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱା, ନ ଚ ତଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ଭୱାଦଯୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱାଯଂ ଚତୁକ୍କୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସେସପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଇଦଂ "ଭୱାଦୀନ"ନ୍ତି ଏତେନ ସହ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ସାମଞ୍ଞେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ସହଜାତେନ ସହ ସେସପଚ୍ଚଯଭାୱାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଧ୍ୟୋ – ପଚ୍ଚଯୱିସେସସୂଚକସ୍ସ ୱଚନନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱା ସହଜାତତୋ ଅଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚଯଭାୱା ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱାଯଂ ଚତୁକ୍କୋ ଆରଦ୍ଧୋତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ନ ଚ ତେ ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତସ୍ମା ନାଯଂ ତଥା ଆରଦ୍ଧୋତି।

"ମହାନିଦାନସୁତ୍ତନ୍ତେ ଏକାଦସଙ୍ଗିକୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ପନ "ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ, ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ"ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୯୭) ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଆଗତେ ନାମରୂପେ ଏକଧା ଗହିତେ ନୱଙ୍ଗିକୋ, ଦ୍ୱିଧା ଗହିତେ ଦସଙ୍ଗିକୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରେସୁ ଅଦ୍ଧତ୍ତଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଯୋଜିଯମାନେସୁ ଏକାଦସଙ୍ଗିକୋ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ମହାନିଦାନସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ପରିଗ୍ଗହତ୍ଥନ୍ତି ତତ୍ଥ ହି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ୱିଯ ରୂପେ ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ନାମେ ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ଫସ୍ସସ୍ସ ନିରୱସେସରୂପପଚ୍ଚଯଂ ୱିଯ ନିରୱସେସନାମପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ "ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପି ତତ୍ଥ ଦସ୍ସିତୱିସେସଦସ୍ସନେନ ତଂଦେସନାପରିଗ୍ଗହତ୍ଥଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକେ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେ ଛଟ୍ଠାଯତନଂ ନାମନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା "ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ"ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ।

ରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଦେସଂ ସନ୍ଧାଯ ଦେସିତତ୍ତା "ଇମସ୍ସା"ତି ୱଚନସେସୋ, ନ ପୁରିମାନନ୍ତି, ତେନେୱ "ଅଯଞ୍ହୀ"ତିଆଦିମାହ।

ଯୋନିୱସେନ ଓପପାତିକାନନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ସଂସେଦଜଯୋନିକାପି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଭାୱେନ ଓପପାତିକସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପଧାନାଯ ୱା ଯୋନିଯା ସବ୍ବପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଯୋନିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଓପପାତିକାନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସଙ୍ଗହନିଦସ୍ସନୱସେନେୱ ହି ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେପି (ୱିଭ। ୧୦୦୯) "ଓପପାତିକାନଂ ପେତାନ"ନ୍ତିଆଦିନା ଓପପାତିକଗ୍ଗହଣମେୱ କତଂ, ନ ସଂସେଦଜଗ୍ଗହଣନ୍ତି। ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଛହାଯତନେହି ଫସ୍ସସ୍ସ ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥି, ନ ଚେକସ୍ସ ଅକୁସଲଫସ୍ସସ୍ସ ଛଟ୍ଠାଯତନୱଜ୍ଜଂ ଆଯତନଂ ସମାନକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଅତ୍ଥି, ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଚେତ୍ଥ ପୱତ୍ତକୋ ନ ହୋତୀତି ନ ଗଯ୍ହତି, ତସ୍ମା "ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ"ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ "ଯସ୍ମା ପନେସୋ"ତିଆଦିମାହ।

ପୁରିମଯୋନିଦ୍ୱଯେ ସମ୍ଭୱନ୍ତମ୍ପି କେସଞ୍ଚି ସଳାଯତନଂ କଲଲାଦିକାଲେ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି "ସଦା ଅସମ୍ଭୱତୋ"ତି ଆହ। ପଚ୍ଛିମଯୋନିଦ୍ୱଯେ ପନ ଯେସଂ ସମ୍ଭୱତି, ତେସଂ ସଦା ସମ୍ଭୱତୀତି। ଇତୋତି ଇମସ୍ମା ଚତୁକ୍କତୋ, ନଯତୋ ୱା, ଯୋ ୱିସେସୋ।

ପଚ୍ଚଯଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ହେତୁଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

୨୪୪।ଜାତିକ୍ଖଣମତ୍ତେ ଏୱ ଅଭାୱତୋତି ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଭାୱତୋତି ଅଧ୍ୟୋ। ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାୱତୋ ଭୱେ ଉପାଦାନହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ କତଂ, ଅଭାୱତୋ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଜାତିଆଦୀସୁ ଭୱହେତୁକାଦିଗ୍ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯଥା ପନ ଯାୱ ୱତ୍ଥୁ, ତାୱ ଅନୁପଲଦ୍ଧମାନସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ୱିଞ୍ଞାଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପୱତ୍ତନକମ୍ପି, ଏୱଂ ଉପାଦାନଂ ଭୱସଙ୍ଗହିତାନଂ ଜାତିଆଦୀନଂ, ଭୱୋ ଚ ଜାତିଯା ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ସିଯା। ଅଥ ନ ସିଯା, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ଜାତିଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାମସ୍ସ, ନାମଞ୍ଚ ଅତକ୍ଖଣିକସମ୍ଭୱା ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ

ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ନ ସିଯାତି ଇଧ ୱିଯ ତତ୍ଥାପି ହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତସ୍ମା ଯାୱ ଉପାଦାନଂ, ତାୱ ଜାତିଆଦୀନଂ ଅନୁପଲବ୍ଭୋ, ଜାତିକ୍ଖଣମତ୍ତେ ଏୱ ଭୱସ୍ସ ଅଭାୱୋ ଚ କାରଣନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନଂ ପନ ଜାତିଆଦୀନଂ ଅସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଭୱେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଅସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ଭୱନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯା ନ ସନ୍ତୀତି ଭୱସ୍ସ ଉପାଦାନଂ ନ ନିଯମେନ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ, ଭୱୋ ପନ ଜାତିଯା, ଜାତି ଜରାମରଣସ୍ସ ନେୱ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋତି ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାୱତୋ ଅଭାୱତୋ ଚ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଭୱାଦୀସୁ ହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ।

ନନୁ ଏୱଂ ''ନାମଂ ୱିଞ୍ଞାଣହେତୁକଂ ଛଟ୍ଠାଯତନଂ ନାମହେତୁକ''ନ୍ତି ୱଚନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ହି ନାମସଙ୍ଗହିତାନଂ ଜାତିଆଦୀନଂ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚ ଅତ୍ଥି ଅସଭାୱଧମ୍ମତ୍ତାତି? ନ, ତେସଂ ନାମେନ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ନମନକିଚ୍ଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନଞ୍ହି ନାମଂ, ତଞ୍ଚ କିଚ୍ଚଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନମେୱ ହୋତୀତି ସଭାୱଧମ୍ମଭୂତା ଏୱ ତଯୋ ଖନ୍ଧା ''ନାମ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ଯୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ଭୱତୀତି ଭୱୋ, ନ ଚ ଜାତିଆଦୀନି ନ ଭୱନ୍ତି ''ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି ସମ୍ଭୱତି, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣଂ ସମ୍ଭୱତୀ''ତି ଯୋଜନତୋ , ତସ୍ମା ସଙ୍ଖରଣତୋ ସଙ୍ଖାରେ ୱିଯ ଭୱନତୋ ଭୱେ ଜାତିଆଦୀନି ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ନିଯମାଭାୱାଭାୱେହି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି।

କେଚି ପନାତିଆଦିନା ରେୱତତ୍ଥେରମତଂ ୱଦତି। ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା ହି ଇଧ ଭୱୋତି ଆଗତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ, ଠପେତ୍ୱା ଉପାଦାନଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ...ପେ... ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି (ୱିଭ। ୨୪୯)।

''ୱତ୍ତବ୍ବପଦେସାଭାୱତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସତିପି ପନ ପଦେସେ ଉପାଦାନଂ ୱିଯ ସଭାୱାନି ଜାତିଆଦୀନି ନ ହୋନ୍ତୀତି ଠପେତବ୍ବସ୍ସ ଭାୱନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଏୱ ଠପନଂ ନ କାତବ୍ବନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ। ଜାଯମାନାନଂ ପନ ଜାତି, ଜାତାନଞ୍ଚ ଜରାମରଣନ୍ତି ''ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୨୫) ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ପନ ''ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋତି ତତ୍ଥ କତମଂ ନାମଂ? ଠପେତ୍ୱା ଫସ୍ସଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ...ପେ... ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନାମ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୫୯), ''ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନନ୍ତି ଅତ୍ଥି ନାମଂ ଅତ୍ଥି ରୂପଂ। ତତ୍ଥ କତମଂ ନାମଂ? ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନାମଂ। ତତ୍ଥ କତମଂ ରୂପଂ? ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା ଯଞ୍ଚ ରୂପଂ ନିସ୍ସାଯ ମନୋଧାତୁ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ୱତ୍ତତି, ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ରୂପ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୬୧) ଚ ଯଂ ନାମରୂପଞ୍ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ସଳାଯତନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବପଦେସୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ଏୱଂ ଯୋ ଭୱୋ ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ସପି ଠପେତବ୍ବଗହେତବ୍ବୱିସେସେ ସତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତବ୍ବପଦେସୋ ନତ୍ଥୀତି ୱଦନ୍ତି।

ହେତୁଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

୨୪୬। ନିପ୍ପଦେସତ୍ତା ଭୱେନ ଉପାଦାନଂ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉପାଦାନସ୍ସ ୱିସୁଂ ଠିତସ୍ସ ଅଭାୱା ''ଭୱପଚ୍ଚଯାପି ଉପାଦାନ''ନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯସ୍ମା ପନ ଭୱୋନିପ୍ପଦେସୋ''ତିଆଦିମାହ। ଏୱଂ ସତି ''ନାମପଚ୍ଚଯାପି ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନାମଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭୂତଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତଞ୍ଚ ସପ୍ପଦେସମେୱ ଗହିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ପନ ''ନାମପଚ୍ଚଯା ଛଟ୍ଠାଯତନଂ, ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ''ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୧୫୦-୧୫୪) ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତ୍ୱା ନାମଂ ଗହିତଂ, ଏୱଂ ''ଭୱପଚ୍ଚଯାପି ଉପାଦାନ''ନ୍ତି ଇଧାପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତ୍ୱା ଭୱସ୍ସ ଗହଣଂ ନ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ, ତସ୍ମା ଉପାଦାନସ୍ସ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାୱୋ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାୱୋ ଭୱେ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥୀତି ''ଭୱପଚ୍ଚଯାପି ଉପାଦାନ''ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋତି ଚେତ୍ଥ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ସିଯା। ''ନାମରୂପପଚ୍ଚଯାପି ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ୱତ୍ଥୁ ଅକୁସଲୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ପୁରେଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପନ ହୋତୀତି। ତଥା ''ଛଟ୍ଠାଯତନପଚ୍ଚଯାପି ନାମରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନଂ ଚକ୍ଖାଯତନୁପଚଯାଦୀନଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ପଚ୍ଛାଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପନ ହୋତୀତି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରାଦିମୂଲକନଯମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୨୪୭।''ଅପୁବ୍ବସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଭୱମୂଲକନଯୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି ''ଛଟ୍ଠାଯତନପଚ୍ଚଯା

ଅୱିଜ୍ଜା’’ତିଆଦିକା ଛଟ୍ଠାଯତନାଦିମୂଲକା ଚ ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯୁଂ। ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ଏତ୍ଥ ହି ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସବ୍ବେ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ନାମନ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି। ତତ୍ଥାଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା – ନାମୱିସେସାନଂ ଛଟ୍ଠାଯତନାଦୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଛଟ୍ଠାଯତନାଦିମୂଲକା ୱୁତ୍ତା। ଯଦେୱ ପନ ନାମଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯୋ, ତଦେୱ ଭୱପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜାତି ଏତ୍ଥାପି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ, ନ ୱତ୍ତବ୍ବୱିସେସୋ କୋଚି, ତସ୍ମା ଅପୁବ୍ବାଭାୱତୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି। ଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଇଧ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ସଭାୱଧମ୍ମା ଗଣ୍ହେଯ୍ଯୁଂ, ନ ଜାତିଆଦୀନୀତି ଅପୁବ୍ବାଭାୱତୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜାତିପିୱୁତ୍ତଂ ସିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଯଥା ପନ ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଗହଣତୋ, ଏୱମିଧାପି ନ ସିଯା, ତସ୍ମା ଭୱନୱସେନ ସଭାୱଧମ୍ମାସଭାୱଧମ୍ମେସୁ ସାମଞ୍ଞେନ ପୱତ୍ତୋ ଭୱ-ସଦ୍ଦୋତି ନ ସୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯୋତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତେନ ଭୱମୂଲକନଯୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱିଯ ଭୱେକଦେସେ ୱିସୁଂ ପୁବ୍ବେ ଅଗ୍ଗହିତେ ଭୱ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚଯସୋଧନତ୍ଥଂ ଆଦିତୋ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ନିରୱସେସବୋଧକୋ ହୋତି, ନ ନାମ-ସଦ୍ଦୋ। ଏୱଂସଭାୱା ହି ଏତା ନିରୁତ୍ତିଯୋତି ଇମିନାୱା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜାତିପି ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା’’ତି ଆହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଇମିନାୱ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ଭୱସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତ୍ତା ଭୱପଚ୍ଚଯାପି ଉପାଦାନନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୱାରେ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି ଏତେନ ଜାତିଜରାମରଣାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଅନୁଞ୍ଞାତୋ ୱିଯ ହୋତି। ଜାଯମାନାନଂ ପନ ଜାତି, ନ ଜାତିଯା ଜାଯମାନା, ଜୀଯମାନମୀଯମାନଞ୍ଚ ଜରାମରଣଂ, ନ ଜରାମରଣସ୍ସ ଜୀଯମାନମୀଯମାନାତି ଜାତିଆଦୀନି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅସମ୍ଭୱତୋ ଏୱ ତମ୍ମୂଲକା ନଯା ନ ଗହିତା, ପଚ୍ଛେଦୋପି ପନ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିମାହ।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୪୮-୨୪୯। ଉପାଦାନସ୍ସ ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ନନୁ ନାଯଂ ଦୋସୋ। କାମୁପାଦାନଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନସ୍ସ, ତଞ୍ଚ ଇତରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି? ସଚ୍ଚଂ, କାମୁପାଦାନସ୍ସ ପନ ତଣ୍ହାଗହଣେନ ଗହିତତ୍ତା ନାମେ ୱିଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱା ଚ ଉପାଦାନଗ୍ଗହଣେନ ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଭୱସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ଗହିତାତି ଅଯଂ ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ଚ ଉପାଦାନଟ୍ଠାନେ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ଏକମେୱ, ତସ୍ମା ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ, ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି ଏତେସଂ ନିଦ୍ଦେସେସୁ ୱିଯ ‘‘ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ପଚ୍ଚଯୋ ୱିସୁଂ ନ ୱିଭତ୍ତୋ। ସତିପି ୱା ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ କାମୁପାଦାନସ୍ସପି ଗହଣେ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଉପାଦାନ’’ନ୍ତି ଅୱୁଚ୍ଚମାନେ କାମୁପାଦାନଂ କାମୁପାଦାନସ୍ସ, ଦିଟ୍ଠି ଚ ଦିଟ୍ଠିଯା ପଚ୍ଚଯୋତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତାନିୱାରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଉପାଦାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୨୫୨। ଚକ୍ଖାଯତନାଦିଉପତ୍ଥମ୍ଭକସ୍ସ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ଜନକଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଚକ୍ଖାଯତନୁପଚଯାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ ତଦଜନକମ୍ପୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ତାସମ୍ପି ହୀତି ଉତୁଆହାରଜସନ୍ତତୀନମ୍ପି ହି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକସମୁଟ୍ଠାପନପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୫୪। ଯଥାନୁରୂପନ୍ତି ମହାଭୂତସଙ୍ଖାତଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋ, ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତଂ ଛଟ୍ଠସ୍ସ ପୁରେଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋ, ନାମଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଚ୍ଛାଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋ, ଛଟ୍ଠସ୍ସ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋତି ଏସା ଯଥାନୁରୂପତା।

୨୬୪। ଯସ୍ମାତି ଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ନାମସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

୨୭୨। ‘‘ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାପି ନାମ’’ନ୍ତି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସେୱ ନାମସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେନ ପୱତ୍ତି ଦସ୍ସିତାତି ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଫସ୍ସ’’ନ୍ତି ପୁନ ୱଚନେ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥାପୀ’’ତିଆଦିମାହ।

୨୮୦। ଯସ୍ମା ଅଧିମୋକ୍ଖୋପି ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଉପାଦାନଟ୍ଠାନଂ ପରିହୀନମେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବଲୱକିଲେସେନ ପନ ପଦପୂରଣସ୍ସ କାରଣଂ ତଣ୍ହାଯ ଅଭାୱୋ ଦୋମନସ୍ସସହଗତେସୁ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି ତସ୍ସ ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ସଙ୍ଖତାତି ତତିଯଚିତ୍ତାଦୀସୁ ‘‘ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଅଧିମୋକ୍ଖୋ’’ତିଆଦିମ୍ହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପାଠଇ ସଂଖିତ୍ତା। ହେଟ୍ଠାତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡାଦୀସୁ।

ଅକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲାବ୍ୟାକତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୯୨।ପସାଦୋତି ସଦ୍ଧା।

୩୦୬। ‘‘ଅଲୋଭୋ ନିଦାନଂ କମ୍ମାନଂ ସମୁଦଯାଯା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ (ଅ॰ ନି॰ ୩।୩୪) ସବ୍ବାପାରାନି କୁସଲମୂଲାନି ସଙ୍ଖାରାନଂ ନିଦାନାନି ହୋନ୍ତି, ନ କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତେସୁ ୱିପାକେସୁ ଅଲୋଭାଦିସହଗତକମ୍ମପଟିବିମ୍ବଭୂତା ୱିଯ ପୱତ୍ତମାନା ଅଲୋଭାଦଯୋତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୁ ୱିଯ ନିଦାନରହିତତା ସୋତପତିତତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। କିରିଯଧମ୍ମା କିରିଯମତ୍ତତ୍ତା କମ୍ମନିଦାନରହିତାଇଚ୍ଚେୱ ପରିହୀନାୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ତତିଯଚତୁକ୍କଦ୍ୱାରା ଅସମ୍ପତ୍ତୋ ଏୱାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଚକ୍ଖାଯତନୁପଚଯାଦୀନଂ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି? ହୋନ୍ତି, ତଦୁପତ୍ଥମ୍ଭକସ୍ସ ପନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅସମୁଟ୍ଠାପନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅସମ୍ପତ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପନ ୱସେନ ତଦାପି ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ, ପଚ୍ଛାଜାତସହଜାତନାମସ୍ସ ସହଜାତପୁରେଜାତଭୂତଚକ୍ଖାଦିରୂପସ୍ସ ଚ ୱସେନ ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତୀତି ତତିଯଚତୁକ୍କଦ୍ୱାରା ନ ନ ସମ୍ପତ୍ତନ୍ତୀତି।

କୁସଲାବ୍ୟାକତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୩୪।ସମ୍ମୋହୱସେନାତି କୁସଲଫଲେ ଅନିଚ୍ଚାଦିତାଯ ସଭଯେ ସାଦୁରସୱିସରୁକ୍ଖବୀଜସଦିସେ ତଂନିବ୍ବତ୍ତକକୁସଲେ ଚ ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସିତାୱସେନ। ସମତିକ୍କମତ୍ଥଂ ଭାୱନା ସମତିକ୍କମଭାୱନା, ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ସମତିକ୍କମଭୂତା ୱା ଭାୱନା ସମତିକ୍କମଭାୱନା।

ତଥା ଇଧ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଏୱ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱିଗତାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପନ ସଙ୍ଖାରାଦଯୋ ଅୱିଗତାଦିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରୋ, ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରହେତୁକନ୍ତିଆଦିନା ଯୋଜନା ନ ନ ସକ୍କା କାତୁନ୍ତି ଅୱିଗତଚତୁକ୍କାଦୀନିପି ନ ଇଧ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ ୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ନାମନ୍ତିଆଦିନା ହି ଯଥାଲାଭଯୋଜନାଯ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋତି।

ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲମୂଲକୱିପାକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୪୩।‘‘ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯେପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ କୁସଲମୂଲଂ ଅକୁସଲମୂଲଞ୍ଚ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି? ନ ହୋତି, କମ୍ମପଚ୍ଚଯଭୂତାଯ ପନ ଚେତନାଯ ସଂସଟ୍ଠଂ କମ୍ମଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ତେନ ଏକୀଭାୱମିୱ ଗତତ୍ତାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥା କୁସଲାକୁସଲମୂଲେହି ୱିନା କମ୍ମଂ ୱିପାକଂ ନ ଜନେତୀତି ତାନି ୱିପାକସ୍ସ ପରିଯାଯେନ ଉପନିସ୍ସଯୋତି ୱୁତ୍ତାନି, ଏୱଂ କମ୍ମେନ ଏକୀଭୂତାନି ସଂସଟ୍ଠାନି ହୁତ୍ୱା କମ୍ମଜାନଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ପରିଯାଯେନ ତେସଂ କମ୍ମପଚ୍ଚଯତା ୱୁତ୍ତା। ଏସାତି ଏସ କୁସଲମୂଲପଚ୍ଚଯୋ ଅକୁସଲମୂଲପଚ୍ଚଯୋ ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

କୁସଲାକୁସଲୱିପାକାନଂ ୱିଯ କିରିଯାନଂ ଉପ୍ପାଦକାନି ଅୱିଜ୍ଜାକୁସଲାକୁସଲମୂଲାନି ଚ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଉପନିସ୍ସଯତଂ ନ ଲଭନ୍ତୀ’’ତି। ମନସିକାରୋପି ଜୱନୱୀଥିପଟିପାଦକମତ୍ତତ୍ତା କୁସଲାକୁସଲାନି ୱିଯ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଉପନିସ୍ସଯଂ ନ କରୋତି, ଅୱିଜ୍ଜୂପନିସ୍ସଯାନଂ ପନ ପୱତ୍ତିଅତ୍ଥଂ ଭୱଙ୍ଗାୱଟ୍ଟନମତ୍ତଂ ହୋତି, ପହୀନାୱିଜ୍ଜାନଞ୍ଚ କିରିଯାନଂ ଅୱିଜ୍ଜା ନେୱୁପ୍ପାଦିକା, ଆରମ୍ମଣମତ୍ତମେୱ ପନ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୧।୧।୪୨୩), ‘‘ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୧।୩।୧୦୩) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ କିରିଯାନଂ ଅକୁସଲା ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ନ ଉଦ୍ଧଟାତି। ଅପିଚ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଏତସ୍ସ ୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକୋ କୁସଲନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ‘‘ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ୱସେନ କୁସଲାକୁସଲମୂଲକୋ ୱିପାକନଯୋ, କିରିଯାନଂ ପନ ନେୱ ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ, ନ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ତଂମୂଲକୋ

କିରିଯାନଯୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅନେକଭେଦତୋତି ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ମୂଲପଦାନଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକାନଂ କିରିଯନ୍ତେ ପଠମନଯେ ସହଜାତାଦିଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା ତେସଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ନୱାଦିମୂଲପଦାନଂ ନଯାନଂ ୱସେନ, ଅନେକପ୍ପକାରତୋ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନାତି ୱା ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପନ ୱିପାକେ ଚାତି ଏତ୍ଥ କୁସଲାକୁସଲେସୁ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ୱିପାକେ ଚାତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ପୁରିମପଚ୍ଛିମେସୁ ହି ନଯେସୁ ଯଥା ପଚ୍ଚଯାକାରୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅନେକଭେଦତୋ ଏକଧାୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ପଚ୍ଛିମନଯେ କୁସଲେ ଅନେକଭେଦତୋ ପଚ୍ଚଯାକାରୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଥ ଖୋ ‘‘ଏକଧାୱା’’ତି। ଏକଧାୱାତି ଚ ମୂଲପଦେକପଚ୍ଚଯତାୱସେନ, ଏକସ୍ସେୱ ୱା ନଯସ୍ସ ୱସେନ ଏକପ୍ପକାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ପଠମଚତୁକ୍କସ୍ସେୱ ୱସେନାତି ୱା ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଧମ୍ମପଚ୍ଚଯଭେଦେତି ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱଭେଦେ ଜରାମରଣାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଜାତିଆଦିପଚ୍ଚଯଭେଦେ, ତଂତଂଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସମଯପରିଚ୍ଛିନ୍ନାନଂ ୱା ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଏକକ୍ଖଣିକାୱିଜ୍ଜାଦିପଚ୍ଚଯଭେଦେ। ପରିଯତ୍ତିଆଦୀନଂ କମୋ ପରିଯତ୍ତି…ପେ… ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ। ପଚ୍ଚଯାକାରେ ହି ପାଠଇପରିଯାପୁଣନତଦତ୍ଥସୱନପାଠଇଅତ୍ଥଚିନ୍ତନାନି ‘‘ଜରାମରଣଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ସଙ୍ଖତଂ…ପେ… ନିରୋଧଧମ୍ମ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଭାୱନାପଟିପତ୍ତି ଚ କମେନ କାତବ୍ବାତି କମ-ଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି। ତତୋତି ଞାଣପ୍ପଭେଦଜନକତୋ କମତୋ। ଅଞ୍ଞଂ କରଣୀଯତରଂ ନତ୍ଥି। ତଦାଯତ୍ତା ହି ଦୁକ୍କରକିରିଯାତି।

କୁସଲମୂଲକୱିପାକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୭। ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୫୫।ଚତ୍ତାରୋସତିପଟ୍ଠାନାତି ସତିପଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ କରୋତି, ନ ଇଧ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଂ। ଆଦୀସୁ ହି ସତିଗୋଚରୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଫସ୍ସସମୁଦଯା ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯୋ, ନାମରୂପସମୁଦଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦଯୋ, ମନସିକାରସମୁଦଯା ଧମ୍ମାନଂ ସମୁଦଯୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୦୮) ସତିପଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନଂ ସତିଗୋଚରାନଂ ଦୀପକେ ସୁତ୍ତପ୍ପଦେସେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଏୱଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଠଇଯମ୍ପି ଅୱସେସପାଠଇପ୍ପଦେସଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦାନାଦୀନିପି କରୋନ୍ତସ୍ସ ରୂପାଦୀନି କସିଣାଦୀନି ଚ ସତିଯା ଠାନଂ ହୋତୀତି ତଂନିୱାରଣତ୍ଥମାହ ''ପଧାନଂ ଠାନ''ନ୍ତି। ପ-ସଦ୍ଦୋ ହି ପଧାନତ୍ଥଦୀପକୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅରିଯୋତି ଅରିଯଂ ସେଟ୍ଠଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧମାହ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ସଳାଯତନୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତ୍ତେକଦେସେନ ହି ସୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ହି –

''ତଯୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଯଦରିଯୋ…ପେ… ଅରହତୀତି ଇତି ଖୋ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, କିଞ୍ଚେତଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ଥା ସାୱକାନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅନୁକମ୍ପକୋ ହିତେସୀ ଅନୁକମ୍ପଂ ଉପାଦାଯ 'ଇଦଂ ୱୋ ହିତାଯ ଇଦଂ ୱୋ ସୁଖାଯା'ତି। ତସ୍ସ ସାୱକା ନ ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି, ନ ସୋତଂ ଓଦହନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞା ଚିତ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠାପେନ୍ତି, ୱୋକ୍କମ୍ମ ଚ ସତ୍ଥୁସାସନା ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ନ ଚେୱ ଅନତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅନତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, ଅନୱସ୍ସୁତୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଠମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଯଦରିଯୋ…ପେ… ଅରହତି।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୱେ ସତ୍ଥା…ପେ… ଇଦଂ ୱୋ ସୁଖାଯାତି। ତସ୍ସ ଏକଚ୍ଚେ ସାୱକା ନ ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି…ପେ… ୱତ୍ତନ୍ତି। ଏକଚ୍ଚେ ସାୱକା ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି …ପେ… ନ ଚ ୱୋକ୍କମ୍ମ ସତ୍ଥୁସାସନା ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ନ ଚେୱ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି। ନ ଚେୱ ଅନତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅନତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି। ଅତ୍ତମନତଞ୍ଚ ଅନତ୍ତମନତଞ୍ଚ ତଦୁଭଯଂ ଅଭିନିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁତିଯଂ…ପେ…।

''ପୁନ ଚପରଂ…ପେ… ସୁଖାଯାତି। ତସ୍ସ ସାୱକା ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି…ପେ… ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ଅତ୍ତମନୋ ଚେୱ ହୋତି, ଅତ୍ତମନତଞ୍ଚ ପଟିସଂୱେଦେତି, ଅନୱସ୍ସୁତୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତତିଯ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୩୧୧) –

ଏୱଂ ପଟିଘାନୁନଯେହି ଅନୱସ୍ସୁତତା, ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତସତିତା, ତଦୁଭଯୱୀତିୱତ୍ତତା ସତିପଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ବୁଦ୍ଧାନମେୱ କିର ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତସତିତା ହୋତି, ନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାଦୀନନ୍ତି।

ପ-ସଦ୍ଦୋ ଆରମ୍ଭଂ ଜୋତେତି, ଆରମ୍ଭୋ ଚ ପୱତ୍ତୀତି କତ୍ୱା ଆହ ''ପୱତ୍ତଯିତବ୍ବତୋତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ସତିଯା କରଣଭୂତାଯ ପଟ୍ଠାନଂ ପଟ୍ଠାପେତବ୍ବଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଅନ-ସଦ୍ଦଞ୍ହି ବହୁଲଂ-ୱଚନେନ କମ୍ମତ୍ଥଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ସଦ୍ଦୱିଦୂ, ତଥେୱ କତ୍ତୁଅତ୍ଥମ୍ପି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପୁନ ତତିଯନଯେ ''ପତିଟ୍ଠାତୀତି ପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପ-ସଦ୍ଦୋ ଭୁସତ୍ଥଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନଂ ଦୀପେତୀତି ''ଓକ୍କନ୍ତିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି ଆହ। ପୁନ ଭାୱତ୍ଥେ ସତି-ସଦ୍ଦଂ ପଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦଞ୍ଚ ୱଣ୍ଣେନ୍ତୋ ''ଅଥ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ତେନ ପୁରିମତ୍ଥେ ସତି-ସଦ୍ଦୋ ପଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦୋ ଚ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ୱିସେସେନ କାଯୋ ଚ ୱେଦନା ଚ ଅସ୍ସାଦସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ତପ୍ପହାନତ୍ଥଂ ତେସଂ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁନଂ ଓଳାରିକସୁଖୁମାନଂ ଅସୁଭଦୁକ୍ଖତାଦସ୍ସନାନି ମନ୍ଦତିକ୍ଖପଞ୍ଞେହି ତଣ୍ହାଚରିତେହି ସୁକରାନୀତି ତାନି ତେସଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତାନି, ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠିଯା ୱିସେସକାରଣେସୁ ଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଅନିଚ୍ଚାନତ୍ତତାଦସ୍ସନାନି ନାତିପଭେଦାତିପଭେଦଗତେସୁ ତେସୁ ତପ୍ପହାନତ୍ଥଂ ମନ୍ଦତିକ୍ଖାନଂ ଦିଟ୍ଠିଚରିତାନଂ ସୁକରାନୀତି ତେସଂ ତାନି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋତି। ତିକ୍ଖୋ ସମଥଯାନିକୋ ଓଳାରିକାରମ୍ମଣଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱେଦନଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଆହ ''ଓଳାରିକାରମ୍ମଣେ ଅସଣ୍ଠହନତୋ''ତି। ୱିପସ୍ସନାଯାନିକସ୍ସ ସୁଖୁମେ ଚିତ୍ତେ ଧମ୍ମେସୁ ଚ ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ତଦନୁପସ୍ସନାନଂ ତଂୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗତା ୱୁତ୍ତା।

ତେସଂ ତନ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପହାନତ୍ଥନ୍ତି ଏତେନ ଯୋଜନା। ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା ସୱିସେସା କାଯେ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ୱିସେସେନ କାଯୋ କାମୋଘସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ଭୱେ ସୁଖଗ୍ଗହଣୱସେନ ଭୱସ୍ସାଦୋ ହୋତୀତି ଭୱୋଘସ୍ସ ୱେଦନା, ସନ୍ତତିଘନଗ୍ଗହଣୱସେନ ଚିତ୍ତେ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ଦିଟ୍ଠୋଘସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ, ଧମ୍ମୱିନିବ୍ଭୋଗସ୍ସ ଧମ୍ମାନଂ ଧମ୍ମମତ୍ତତାଯ ଚ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତ୍ତା ସମ୍ମୋହୋ ହୋତୀତି ଅୱିଜ୍ଜୋଘସ୍ସ ଧମ୍ମା, ତସ୍ମା ତେସୁ ତେସଂ ପହାନତ୍ଥଂ ଚତ୍ତାରୋୱ ୱୁତ୍ତା, ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀତି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭୂତା ୱେଦନା ୱିସେସେନ ବ୍ୟାପାଦକାଯଗନ୍ଥସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ, ଚିତ୍ତେ ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣୱସେନ ସସ୍ସତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସୀଲେନ ସୁଦ୍ଧୀତିଆଦିପରାମସନଂ ହୋତୀତି ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ, ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେନ ଭୂତଂ ଭୂତତୋ ଅପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତୋ ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଧମ୍ମା…ପେ… ସୁଖୱେଦନାସ୍ସାଦୱସେନ ପରଲୋକନିରପେକ୍ଖୋ ''ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦିପରାମାସଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନସ୍ସ ୱେଦନା। ସନ୍ତତିଘନଗ୍ଗହଣୱସେନ ସରାଗାଦିଚିତ୍ତେ ସମ୍ମୋହୋ ହୋତୀତି ମୋହାଗତିଯା ଚିତ୍ତଂ, ଧମ୍ମସଭାୱାନୱବୋଧେନ ଭଯଂ ହୋତୀତି ଭଯାଗତିଯା ଧମ୍ମା…ପେ… ଅୱୁତ୍ତାନଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱତ୍ଥୁଭାୱୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

''ଆହାରସମୁଦଯା କାଯସମୁଦଯୋ, ଫସ୍ସସମୁଦଯା ୱେଦନାସମୁଦଯୋ (ସଂ। ନି। ୫।୪୦୮), ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୬; ସଂ। ନି। ୨।୧; ଉଦା। ୧) ୱଚନତୋ କାଯାଦୀନଂ ସମୁଦଯଭୂତା କବଳିଙ୍କାରାହାରଫସ୍ସମନୋସଞ୍ଚେତନାୱିଞ୍ଞାଣାହାରା କାଯାଦିପରିଜାନନେନ ପରିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ''ଚତୁବ୍ବିଧାହାରପରିଞ୍ଞତ୍ଥ''ନ୍ତି। ପକରଣନଯୋତି ତମ୍ବପଣ୍ଣିଭାସାଯ ୱଣ୍ଣନାନଯୋ। ନେତ୍ତିପେଟକପ୍ପକରଣେ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଯୋଜନାନଯୋତିପି ୱଦନ୍ତି।

ସରଣୱସେନାତି କାଯାଦୀନଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଧାରଣତାୱସେନ। ସରନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତାଯାତି ସତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଏକତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ସମାଗମୋ ଏକତ୍ତସମୋସରଣଂ। ଏତଦେୱ ହି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଏକନିବ୍ବାନପ୍ପୱେସହେତୁଭୂତୋ ୱା ସମାନତାଯ ଏକୋ ସତିପଟ୍ଠାନସଭାୱୋ ଏକତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ସମୋସରଣଂ ତଂସଭାଗତା ଏକତ୍ତସମୋସରଣଂ। ଏକନିବ୍ବାନପ୍ପୱେସହେତୁଭାୱଂ ପନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସରଣେକତ୍ତସମୋସରଣାନି ସହ ସତିପଟ୍ଠାନେକଭାୱସ୍ସ କାରଣତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି, ପୁରିମସ୍ମିଂ ୱିସୁଂ। ସରଣୱସେନାତି ୱା ଗମନୱସେନାତି ଅତ୍ଥେ ସତି ତଦେୱ ଗମନଂ ସମୋସରଣନ୍ତି ସମୋସରଣେ ୱା ସତି-ସଦ୍ଦତ୍ଥୱସେନ ଅୱୁଚ୍ଚମାନେ ଧାରଣତାୱ ସତୀତି ସତି-ସଦ୍ଦତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱା ପୁରିମଂ ସତିଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ, ପଚ୍ଛିମଂ ଏକଭାୱସ୍ସାତି ନିବ୍ବାନସମୋସରଣେପି ସହିତାନେୱ ତାନି ସତିପଟ୍ଠାନେକଭାୱସ୍ସ କାରଣାନି।

ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନାତି ଇଦଂ ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୨ ଆଦଯୋ; ମ। ନି। ୧।୧୦୫ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତାନଂ ଆନାପାନପବ୍ବାଦୀନଂ ୱସେନ। ତଥା ପଞ୍ଚୱିଧେନ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଉଟ୍ଠାନକଭଣ୍ଡସଦିସତା ତଂତଂସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାନୁଭାୱସ୍ସ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଭିକ୍ଖୁଗୋଚରା ହି ଏତେ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଗୋଚରେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚରଥ ସକେ ପେତ୍ତିକେ ୱିସଯେ''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୨; ଦୀ। ନି। ୩।୮୦)।

କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିପଟିପତ୍ତିଯା ଭିକ୍ଖୁ ହୋତୀତି ଭିକ୍ଖୁଂ ''କାଯାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତୀ''ତିଆଦିନା ଦସ୍ସେତି ଭିକ୍ଖୁମ୍ହି ତଂନିଯମତୋ। ତେନାହ ''ପଟିପତ୍ତିଯା ୱା ଭିକ୍ଖୁଭାୱଦସ୍ସନତୋ''ତି।

ସମଂ ଚରେଯ୍ୟାତି କାଯାଦିୱିସମଚରିଯଂ ପହାଯ କାଯାଦୀହି ସମଂ ଚରେଯ୍ୟ। ରାଗାଦିୱୂପସମେନ ସନ୍ତୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦମନେନ ଦନ୍ତୋ, ଚତୁମଗ୍ଗନିଯମେନ ନିଯତୋ, ସେଟ୍ଠଚାରିତାଯ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ। କାଯଦଣ୍ଡାଦିଓରୋପନେନ ନିଧାଯ ଦଣ୍ଡଂ। ସୋ ଏୱରୂପୋ ବାହିତପାପସମିତପାପଭିନ୍ନକିଲେସତାହି ବ୍ରାହ୍ମଣାଦିସମଞ୍ଞୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କାଯାନୁପସ୍ସନାଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ଅସମ୍ମିସ୍ସତୋତି ୱେଦନାଦଯୋପି ଏତ୍ଥ ସିତା, ଏତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧାତି କାଯେ ୱେଦନାଦିଅନୁପସ୍ସନାପସଙ୍ଗେପି ଆପନ୍ନେ ତଦମିସ୍ସତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱଯୱୀଗାହସମଞ୍ଞାତିଧାୱନସାରାଦାନାଭିନିୱେସନିସେଧନତ୍ଥଂ କାଯଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେହି, ତାନି ଚ କେସାଦୀହି, କେସାଦିକେ ଚ ଭୂତୁପାଦାଯରୂପେହି ୱିନିବ୍ଭୁଜନ୍ତୋ ''ତଥା ନ କାଯେ''ତିଆଦିମାହ। ପାସାଦାଦିନଗରାୱଯୱସମୂହେ ଅୱଯୱୀୱାଦିନୋପି ଅୱଯୱୀଗାହଂ ନ କରୋନ୍ତି। ନଗରଂ ନାମ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ପନ କେସଞ୍ଚି ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନଂ ସିଯାତି ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିସମଞ୍ଞାତିଧାୱନେ ନଗରନିଦସ୍ସନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଂ ପସ୍ସତି ଇତ୍ଥିଂ ୱା ପୁରିସଂ ୱା, ନନୁ ଚକ୍ଖୁନା ଇତ୍ଥିପୁରିସଦସ୍ସନଂ ନତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ''ଇତ୍ଥିଂ ପସ୍ସାମି, ପୁରିସଂ ପସ୍ସାମୀ''ତି ପନ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞାଯ

ୱସେନ ‘‘ଯଂ ପସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନେ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ଯଂ ପସ୍ସତି, ନ ତଂ ଦିଟ୍ଠଂ, ତଂ ରୂପାଯତନଂ ନ ହୋତି, ରୂପାଯତନଂ ୱା ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତଂ କେସାଦିଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତଂ ଦିଟ୍ଠଂ ନ ହୋତି, ଦିଟ୍ଠଂ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ଦିଟ୍ଠଂ ତଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଯଂ ରୂପାଯତନଂ, କେସାଦିଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତଂ ୱା ଦିଟ୍ଠଂ, ତଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଭୂତତୋ ନ ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି ନ ଅଞ୍ଞସଭାୱାନୁପସ୍ସୀ, ଅସୁଭାଦିତୋ ଅଞ୍ଞାକାରାନୁପସ୍ସୀ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଥୱୀକାଯନ୍ତି କେସାଦିପଥୱିଂ ଧମ୍ମସମୂହତ୍ତା କାଯୋତି ୱଦତି, ଲକ୍ଖଣପଥୱିମେୱ ୱା ଅନେକପ୍ପଭେଦସକଲସରୀରଗତଂ ପୁବ୍ବାପରିଯଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ସମୂହୱସେନ ଗହେତ୍ୱା କାଯୋତି ୱଦତି, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି।

ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଧମ୍ମାନଂ ଘଟିତାରମ୍ମଣଂ ଏକତୋ ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧା ଧମ୍ମା ୱା ଘଟିତାରମ୍ମଣଂ ଇଦଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତୀସୁ ଭୱେସୁ କିଲେସାନନ୍ତି ଭୱତ୍ତଯୱିସଯାନଂ କିଲେସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସବ୍ବତ୍ଥିକନ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଭୱଂ। ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଲୀନେ ଉଦ୍ଧଟେ ଚ ଚିତ୍ତେ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା, ସବ୍ବେ ୱା ଲୀନେ ଉଦ୍ଧଟେ ଚ ଭାୱେତବ୍ବା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅତ୍ଥିକା ଏତାଯାତି ସବ୍ବତ୍ଥିକା। ଅନ୍ତୋସଙ୍ଖେପୋତି ଅନ୍ତୋଓଲୀଯନା କୋସଜ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅୱିସେସେନ ଦ୍ୱୀହିପି ନୀୱରଣପ୍ପହାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି କତ୍ୱା ପୁନ ଏକେକେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପହାନୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱିସେସେନା’’ତି ଆହ, ‘‘ୱିନେଯ୍ୟ ନୀୱରଣାନୀ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସୱିନଯସ୍ସ ୱା ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱିସେସେନା’’ତିଆଦିମାହ। କାଯାନୁପସ୍ସନାଭାୱନାଯ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକାନଂ ଅନୁରୋଧୱିରୋଧାଦୀନଂ ପହାନଦସ୍ସନଞ୍ହି ଏତସ୍ସ ପଯୋଜନନ୍ତି। କାଯଭାୱନାଯାତି କାଯାନୁପସ୍ସନାଭାୱନା ଅଧିପ୍ପେତା। ତେନାତି ଅନୁରୋଧାଦିପ୍ପହାନୱଚନେନ।

ସବ୍ବତ୍ଥିକକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି ମେତ୍ତା ମରଣସ୍ସତି ଅସୁଭଭାୱନା ଚ। ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ଏତେନ ଯୋଗିନା ପରିହରିଯମାନଂ ତଂ ସବ୍ବତ୍ଥିକକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞବଲେନ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ତସ୍ସ ପରିହରିତବ୍ବତ୍ତା, ସତିଯା ୱା ସମଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହିତତ୍ତା।

କାଯାନୁପସ୍ସନାଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଦିଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

କେୱଲଂ ପନିଧାତିଆଦିନା ଇଧ ଏତ୍ତକଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ ପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଦ୍ଦମଦକ୍ଖୀତି ଦ୍ୱେପି ଏକତ୍ଥା। ସମ୍ମଦ୍ଦସୋତି ସମ୍ମା ପସ୍ସକୋ।

ସୁଖଦୁକ୍ଖତୋପି ଚାତି ସୁଖାଦୀନଂ ଠିତିୱିପରିଣାମଞ୍ଞାଣସୁଖତାଯ, ୱିପରିଣାମଟ୍ଠିତିଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖତାଯ ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତିସ୍ସୋପି ଚ ସୁଖତୋ ତିସ୍ସୋପି ଚ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ।

ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଛନ୍ଦାଦିଅଧିପତିଞାଣାଦିସହଜାତକାମାୱଚରାଦିଭୂମିନାନତ୍ତଭେଦାନଂ କୁସଲାକୁସଲତଂୱିପାକକିରିଯାନାନତ୍ତଭେଦସ୍ସ ଚ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସସଙ୍ଖାରିକାସଙ୍ଖାରିକସୱତ୍ଥୁକାୱତ୍ଥୁକାଦିନାନତ୍ତଭେଦାନଞ୍ଚ ୱସେନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସୁଞ୍ଞତାଧମ୍ମସ୍ସାତି ‘‘ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି, ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୨୧) ସୁଞ୍ଞତାୱାରେ ଆଗତସୁଞ୍ଞତାସଭାୱସ୍ସ ୱସେନ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥାତିଆଦିନା ପୁବ୍ବେ ପହୀନତ୍ତା ପୁନ ପହାନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନଂ ଦସ୍ସେତି, ମଗ୍ଗଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ୱା ଏକତ୍ଥ ପହୀନଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ପହୀନଂ ହୋତୀତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପୁରିମଚୋଦନାଯ ନାନାପୁଗ୍ଗଲପରିହାରୋ, ପଚ୍ଛିମାଯ ନାନାଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକପରିହାରୋ। ଲୋକିଯଭାୱନାଯ ହି କାଯେ ପହୀନଂ ନ ୱେଦନାଦୀସୁ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ ହୋତି। ଯଦିପି ନ ପୱତ୍ତେଯ୍ୟ, ନ ପଟିପକ୍ଖଭାୱନାଯ ତତ୍ଥ ସା ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ହୋତୀତି ପୁନ ତପ୍ପହାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି। ଉଭଯତ୍ଥ ୱା ଉଭଯଂ ସମ୍ଭୱତୋ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏକତ୍ଥ ପହୀନଂସେସେସୁପି ପହୀନଂ ହୋତୀତି ମଗ୍ଗସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନଂ, ଲୋକିଯଭାୱନାଯ ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ପଞ୍ଚପି ଖନ୍ଧା ଲୋକୋ’’ତି ହି ଚତୂସୁପି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଦିଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କାଯାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୫୬। ସବ୍ବପ୍ପକାରୱଚନେନ ଉଦ୍ଦେସେ ଦସ୍ସିତା ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିଅନୁପସ୍ସନା ପକାରା ଚ ଗହିତା। ତତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧା ଚୁଦ୍ଦସ ପକାରା, କାଯଗତାସତିସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତା କେସାଦିୱଣ୍ଣକସିଣାରମ୍ମଣଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନପ୍ପକାରା, ଲୋକିଯାଦିପ୍ପକାରା ଚାତି ତେପି ଗହିତା ଏୱ। ନିଦ୍ଦେସେ ହି ଏକପ୍ପକାରନିଦ୍ଦେସେନ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ କତନ୍ତି, ସବ୍ବପ୍ପକାରଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ବାହିରେସୁପି ଏକଦେସସମ୍ଭୱତୋ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତିରିଯଂ ତଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନନୁ କେସଲୋମନଖାନଂ ଅତଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନତା ତଚସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥୀତି? ଯଦିପି ଅତ୍ଥି, ତଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନବହୁଲତାଯ ପନ ତଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନତା ନ ନ ହୋତି କାଯସ୍ସାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଚୋ ପରିଯନ୍ତୋ ଅସ୍ସାତି ତଚପରିଯନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ଏତେନ ପନ ୱଚନେନ କାଯେକଦେସଭୂତୋ ତଚୋ ଗହିତୋ ଏୱ। ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧା ଚ କେସାଦଯୋ ତଦନୁପୱିଟ୍ଠମୂଲା ତଚପରିଯନ୍ତାୱ ହୋନ୍ତୀତି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରସମୂହୋ ସବ୍ବୋପି କାଯୋ ତଚପରିଯନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ପୂରଂ ନାନପ୍ପକାରସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, କେ ପନ ତେ ପକାରା? ଯେହି ନାନପ୍ପକାରଂ ଅସୁଚି ୱୁତ୍ତନ୍ତି କେସା ଲୋମାତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏତେ କେସାଦଯୋ ଆକାରା’’ତି। ଆକାରା ପକାରାତି ହି ଏକୋ ଅତ୍ଥୋ।

ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଯାୱ ଅପରିପ୍ଫନ୍ଦନିସଜ୍ଜାମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯାୱତା ଉଟ୍ଠାତି ୱା, ତାୱ ଏକୋ ନିସଜ୍ଜୱାରୋ। ଯେନ ୱିଧିନା ଉଗ୍ଗହେ କୁସଲୋ ହୋତି, ସୋ ସତ୍ତୱିଧୋ ୱିଧି ‘‘ଉଗ୍ଗହକୋସଲ୍ଲ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂନିବ୍ବତ୍ତଂ ୱା ଞାଣଂ।

ପଥୱୀଧାତୁବହୁଲଭାୱତୋ ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗସ୍ସ କରୀସାୱସାନେ ତନ୍ତିଆରୋପନମାହ। ଏତ୍ଥ ପନ ମଂସଂ…ପେ… ୱକ୍କଂ…ପେ… କେସାତି ଏୱଂ ୱକ୍କପଞ୍ଚକାଦୀସୁ ଅନୁଲୋମସଜ୍ଝାଯଂ ୱତ୍ୱା ପଟିଲୋମସଜ୍ଝାଯୋ ପୁରିମେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଯେ ପରତୋ ୱିସୁଂ ତିପଞ୍ଚାହଂ, ପୁରିମେହି ଏକତୋ ତିପଞ୍ଚାହନ୍ତି ଛପଞ୍ଚାହଂ ସଜ୍ଝାଯା ୱୁଚ୍ଚମାନା, ତେସୁ ଆଦିଅନ୍ତଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମସଜ୍ଝାଯେପି ହି ପଟିଲୋମସଜ୍ଝାଯୋ ଅନ୍ତିମୋତି। ସଜ୍ଝାଯପ୍ପକାରନ୍ତରଂ ୱା ଏତମ୍ପୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ହତ୍ଥସଙ୍ଖଲିକା ଅଙ୍ଗୁଲିପନ୍ତି। ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସାତି ଅସୁଭଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସ, ଧାତୁଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସ ୱା।

ଅତ୍ତନୋ ଭାଗୋ ସଭାଗୋ, ସଭାଗେନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ସଭାଗପରିଚ୍ଛେଦୋ, ହେଟ୍ଠୁପରିତିରିଯନ୍ତେହି ସକକୋଟ୍ଠାସିକକେସନ୍ତରାଦୀହି ଚ ପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୋ (ମ। ନି। ୩।୩୪୨ ଆଦଯୋ) ପୁକ୍କୁସାତିସୁତ୍ତଂ। ସାଧାରଣୱସେନାତି ଏତ୍ତକେନେୱ ସିଦ୍ଧେ ସବ୍ବ-ଗ୍ଗହଣଂ ୱଣ୍ଣକସିଣୱସେନ ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକସମଥସାଧାରଣତ୍ତସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ।

ଓକ୍କମନୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବୱଜ୍ଜେତବ୍ବେ ମଗ୍ଗେତି ଅତ୍ଥୋ। ବହିଦ୍ଧା ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣେତି ଏତ୍ଥ କାଯାନୁପସ୍ସନଂ ହିତ୍ୱା ସୁଭାଦିୱସେନ ଗଯ୍ହମାନା କେସାଦଯୋପି ବହିଦ୍ଧା ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣାନେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଉକ୍କୁଟ୍ଠୁକ୍କଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେଯେୱ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବେ ୱିଯ ଏକତ୍ଥ କତାଯ ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଯା କମେନ ସବ୍ବତାଲେସୁ ପତିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପରିଯନ୍ତତାଲଂ ଆଦିତାଲଞ୍ଚ ଅଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ତତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ କତାଯ ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଯା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଧିଚିତ୍ତନ୍ତି ସମଥୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଂ। ଅନୁଯୁତ୍ତେନାତି ଯୁତ୍ତପଯୁତ୍ତେନ, ଭାୱେନ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମାଧିନିମିତ୍ତଂ ଉପଲକ୍ଖଣାକାରୋ ସମାଧିଯେୱ। ମନସି କାତବ୍ବନ୍ତି ଚିତ୍ତେ କାତବ୍ବଂ, ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମାଧିକାରଣଂ ୱା ଆରମ୍ମଣଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱଚନସେସୋ, ତଂ ଚିତ୍ତଂ କୋସଜ୍ଜାଯ ସଂୱତ୍ତେଯ୍ଯ, ଏତସ୍ସ ସଂୱତ୍ତନସ୍ସ କାରଣଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ୱା ମନସିକରଣଂ ଚିତ୍ତଂ କୋସଜ୍ଜାଯ ସଂୱତ୍ତେଯ୍ଯାତି ଏତସ୍ସ ଠାନଂ କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଚ ପଭଙ୍ଗୂତି କମ୍ମନିଯଭାୱୂପଗମନେନ ଚ ପଭିଜ୍ଜନସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆଲିମ୍ପେତୀତି ଆଦୀପେତି ଜାଲେତି। ତଞ୍ଚାତି ତଂ ପିଳନ୍ଧନୱିକତିସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ ପଯୋଜନଂ। ଅସ୍ସାତି ସୁୱଣ୍ଣକାରସ୍ସ ଅନୁଭୋତି ସମ୍ପୋତି ସାଧେତି । ଅସ୍ସ ୱା ସୁୱଣ୍ଣସ୍ସ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ସୁୱଣ୍ଣକାରୋ ଅନୁଭୋତି ପାପୁଣାତି।

ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦିଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକରଣୀଯସ୍ସ ଇଦ୍ଧିୱିଧପଚ୍ଚନୁଭୱନାଦିକସ୍ସ ଅଭିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକରଣୀଯସ୍ସ। ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥି, ସୋ ସକ୍ଖି, ସକ୍ଖିନୋ ଭବ୍ବତା ସକ୍ଖିଭବ୍ବତା, ସକ୍ଖିଭୱନତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସକ୍ଖି ଚ ସୋ ଭବ୍ବୋ ଚାତି ୱା ସକ୍ଖିଭବ୍ବୋ। ଅଯଞ୍ହି ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦୀନଂ ଭବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ ଚ ସକ୍ଖୀତି

ସକ୍କିଭଙ୍କୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସକ୍କିଭଙ୍କତା, ତଂ ପାପୁଣାତି। ଆଯତନେତି ପୁବ୍ବହେତାଦିକେ କାରଣେ ସତି।

ସୀତିଭାୱନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ, କିଲେସଦରଥୱୂପସମଂ ୱା। ସମ୍ପହଂସେତୀତି ସମପୱତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ତଥାପୱତ୍ତିଯା ପଞ୍ଞାଯ ତୋସେତି ଉତ୍ତେଜେତି। ଯଦା ୱା ନିରସ୍ସାଦଂ ଚିତ୍ତଂ ଭାୱନାଯ ନ ପକ୍ଖନ୍ଦତି, ତଦା ଜାତିଆଦୀନି ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ସମ୍ପହଂସେତି ସମୁତ୍ତେଜେତି।

ତିରିଯଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, କଥଂ? ଦ୍ୱେ କେସା ଏକତୋ ନତ୍ଥୀତି। ଆସଯୋତି ନିସ୍ସଯୋ, ପଚ୍ଚଯୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ନଖା ତିରିଯଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି ୱିସୁଂ ୱୱତ୍ଥିତତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତମେୱ ହି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଦ୍ୱେ ନଖା ଏକତୋ ନତ୍ଥୀ''ତି ଆହାତି।

ସୁଖୁମମ୍ପୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତଓଠଆରିକଚମ୍ମତୋ ସୁଖୁମଂ ଅନ୍ତୋମୁଖଚମ୍ମାଦି। କୋଟ୍ଠାସେସୁ ୱା ତଚେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଯଂ ଦୁରୁପଲକ୍ଖଣୀଯଂ, ତଂ ''ସୁଖୁମ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ୱୁତ୍ତନଯେନ ତଚଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ପାକଟଂ ହୋତୀତି।

ତାଲଗୁଠଅପଟଲଂ ନାମ ପକ୍କତାଲଫଲଲସିକଂ ତାଲପଚ୍ଛିକାଯ ଲିମ୍ପିତ୍ୱା ସୁକ୍ଖାପେତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଗହିତପଟଲଂ।

ଏୱଂ ତିମତ୍ତାନୀତି ଏୱଂ-ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦେହି ଗୋପ୍ଫକଟ୍ଠିକାଦୀନି ଅୱୁତ୍ତାନିପି ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କୀଠଆଗୋଠଅକାନି ସୁତ୍ତେନ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଘଟ୍ଟେତ୍ୱା କୀଠଅନଗୋଠଅକାନି।

ତତ୍ଥ ଜଙ୍ଘଟ୍ଠିକସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନନ୍ତି ଜଣ୍ଣୁକଟ୍ଠିମ୍ହି ପୱିସିତ୍ୱା ଠିତଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ ଅଟ୍ଠିନା ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନଂ ଯଂ କଟିଟ୍ଠିନୋ, ତଂ ଅଗ୍ଗଛିନ୍ନମହାପୁନ୍ନାଗଫଲସଦିସଂ। ସୀସକପଟ୍ଟୱେଠକଂ ୱେଠେତ୍ୱା ଠପିତସୀସମଯଂ ପଟ୍ଟକଂ। ସୁତ୍ତକନ୍ତନସଲାକାୱିଦ୍ଧା ଗୋଠଅକା ୱଟ୍ଟନାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ୱଟ୍ଟନାନଂ ଆୱଲି ୱଟ୍ଟନାୱଲି। ଅୱଲେଖନସତ୍ଥକଂ ଉଚ୍ଛୁତଚାୱଲେଖନସତ୍ଥକଂ।

ୱକ୍କଭାଗେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନନ୍ତି ୱକ୍କପରିଯନ୍ତଭାଗେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ।

ସକ୍ଖରସୁଧାୱଣ୍ଣନ୍ତି ମରୁମ୍ପେହି କତସୁଧାୱଣ୍ଣଂ। ''ସେତସକ୍ଖରସୁଧାୱଣ୍ଣ''ନ୍ତି ଚ ପାଠଂ ୱଦନ୍ତି, ସେତସକ୍ଖରାୱଣ୍ଣଂ ସୁଧାୱଣ୍ଣଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯତ୍ଥ ଅନ୍ନପାନଂ ନିପତିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ୱିସମଚ୍ଛିନ୍ନକଲାପୋ ୱିସମଂ ଉଦକଂ ପଗ୍ଘରତି, ଏୱମେୱ ସରୀରଂ କେସକୂପାଦିୱିୱରେହି ଉପରି ହେଟ୍ଠା ତିରିଯଞ୍ଚ ୱିସମଂ ପଗ୍ଘରତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱିସମଚ୍ଛିନ୍ନ-ଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି।

ଅତିକଟୁକଅଚ୍ଚୁଣ୍ହାଦିକୋ ୱିସଭାଗାହାରୋ ଉଣ୍ହକାଲେ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଧାତୂନଂ ୱିସଭାଗତ୍ତା।

ଏକତ୍ତାରମ୍ମଣବଲେନେୱ ୱାତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତନୀୱରଣେନ ସୁସମାହିତଚିତ୍ତେନ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସ ନାନାରମ୍ମଣୱିପ୍ଫନ୍ଦନୱିରହେନ ଏକସଭାୱସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱସେନ। ତଞ୍ହି ଏକତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ଉପଟ୍ଠହମାନମେୱ ଅତ୍ତନି ଅଭିରତିଂ, ସାତିସଯଂ ଫରଣପୀତିଂ, ଇଟ୍ଠାକାରାନୁଭୱନଞ୍ଚ ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତି। ନ ହି ଅଭିରତିସୋମନସ୍ସେହି ୱିନା ଅନତିକ୍କନ୍ତପୀତିସୁଖସ୍ସ ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ଅୱିସେସତୋପନ ସାଧାରଣୱସେନାତି ପଟିକୂଲଧାତୁୱଣ୍ଣୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା ସମଥୱିପସ୍ସନାସାଧାରଣୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତିୱିଧେନାତି ଅନୁଲୋମାଦିନା ୱଚ୍ଚମାନେନ। ଛ ମାସେତି ଅଦ୍ଧମାସେ ଊନେପି ମାସପରିଚ୍ଛେଦେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେ ସଙ୍ଖ୍ୟେ ଛ ମାସା ପରିଚ୍ଛେଦକା ହୋନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ମାସନ୍ତରଗମନନିୱାରଣଞ୍ହି ଛମାସଗ୍ଗହଣଂ, ନ ସକଲଛମାସେ ପରିୱତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଆଚରିଯାତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା।

ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଧାତୁପଟିକୂଲଲକ୍ଖଣଂ। ଜନଂ ନ ଅରହନ୍ତୀତି ଅଜଞ୍ଞା, ଜନେ ପୱେସେତୁଂ ଅଯୁତ୍ତା ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ପଟିପାଟିଯା ଅଟ୍ଠୀନୀତି ପଟିପାଟିଯା ଅଟ୍ଠୀନି କୋଟିଯା ଠିତାନି। ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି ଅତ୍ତା ନାମ ଅତ୍ଥି, ଅଟ୍ଠୀନି ଏୱ ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜମତ୍ତୋ ଏୱାଯଂ ସଙ୍ଘାଟୋତି ଦସ୍ସେତି । ଅନେକସନ୍ଧିଯମିତୋତି ଅନେକେହି ସନ୍ଧୀହି ଯମିତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସୋ ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜୋତି ଦସ୍ସେତି। ନ କେହିଚୀତି ଯମେତ୍ତଂ ଅତ୍ତାନଂ

ପଟିସେଧେତି। ଚୋଦିତୋ ଜରାଯ ମରଣାଭିମୁଖଗମନେନ ଚୋଦିତୋ।

ମହାଭୂତଂ ଉପାଦାରୂପେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ‘‘ନୀଲଂ ପୀତଂ ସୁଗନ୍ଧଂ ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ଉପାଦାରୂପଂ ମହାଭୂତେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସ ତସ୍ସ ତତୋ ବହି ଅଭାୱା। ଛାଯାତପାନଂ ଆତପପଚ୍ଚଯଛାଯୁପ୍ପାଦକଭାୱୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଚ୍ଛେଦକତା। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ତଦନ୍ତୋଗଧାନଂ ଚକ୍ଖାଦିଆଯତନଦ୍ୱାରାନଂ ୱସେନ ତଂତଂଦ୍ୱାରିକା ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ପାକଟା ହୋନ୍ତି, ଆଯତନାନି ଚ ଦ୍ୱାରାନି ଚ ଆଯତନଦ୍ୱାରାନୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ରୂପାଯତନାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ସପ୍ପଚ୍ଚଯଭାୱା, ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସମାନୋ ୱା ସଦିସୋ ଯୁତ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯୋ ସପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ସପ୍ପଚ୍ଚଯା।

ଏତ୍ତକୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଆକାରେନ ପଗୁଣୋ କୋଟ୍ଠାସୋ। ଉଗ୍ଗହୋୱ ଉଗ୍ଗହସନ୍ଧି। ୱଣ୍ଣାଦିମୁଖେନ ହି ଉପଟ୍ଠାନଂ ଏତ୍ଥ ସନ୍ଧୀଯତି ସମ୍ବଜ୍ଝତୀତି ‘‘ସନ୍ଧୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଉପଟ୍ଠାତୀତି ୱଣ୍ଣାଦିୱସେନ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଚଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେତି ନାତିଦୂରନାଚ୍ଚାସନ୍ନଗମନାଗମନସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଏକଙ୍ଗଂ, ଦିୱା ଅବୋକିଣ୍ଣଂ ରତ୍ତିଂ ଅପ୍ପସଦ୍ଦଂ ଅପ୍ପନିଗ୍ଘୋସନ୍ତି ଏକଂ, ଅପ୍ପଡଂସମକସୱାତାତପସରୀସପସମ୍ଫସ୍ସନ୍ତି ଏକଂ, ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସେନାସନେ ୱିହରନ୍ତସ୍ସ ଅପ୍ପକସିରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚୀୱର...ପେ... ପରିକ୍ଖାରୋତି ଏକଂ, ତସ୍ମିଂ ପନ ସେନାସନେ ଥେରା ଭିକ୍ଖୂ ୱିହରନ୍ତି ବହୁସ୍ସୁତାତି ଏକଂ (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୧୧)। ପଞ୍ଚଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେନାତି ଅପ୍ପାବାଧାସାଠେୟ୍ୟସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାୱୀରିଯେହି ପଧାନିଯଙ୍ଗେହି ସମନ୍ନାଗତେନ।

ଉଟ୍ଠାନକଦାଯନ୍ତି ତେହି ଖେତ୍ତେହି ଉଟ୍ଠାନକଂ, ତେହି ଦାତବ୍ବଧଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଟ୍ଠକୁମ୍ଭଦାଯକଖେତ୍ତଂ ୱିଯ ମୁଖଧୋୱନକିଚ୍ଚଂ, ସୋଳସକୁମ୍ଭଦାଯକଂ ୱିଯ ଖାଦନଭୁଞ୍ଜନକିଚ୍ଚଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଲହୁକଗରୁକଭାୱତୋ। ତତୋ ପନ ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ତଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରମନସିକାରେନ ଚ ନିୱତ୍ତତୀତି ଆହ ‘‘ଏତ୍ଥେୱ କମ୍ମଂ କାତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ତାୱତାତି ଏକଦିୱସଂ ତିଂସ ୱାରେ ମନସିକାରଟ୍ଠପନେନ।

ସହସ୍ସଦ୍ୱାରଂସାଧେତ୍ୱାତି ସହସ୍ସୱଡ୍ଢିତଂ ଇଣଂ ଯୋଜେତ୍ୱା। ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋତି ଉଦ୍ଧାରୋତି ହି ୱଡ୍ଢି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେନାତି ୱିକ୍ଖେପାଦିକିଲେସୱିରହିତଚିତ୍ତେନ। କେସାଦୀସୁ ତଚେ ରଜ୍ଜନ୍ତା ସୁଚ୍ଛୱିଚମ୍ମଂ ତଚୋତି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ସୁୱଣ୍ଣାଦିୱଣ୍ଣୋ ମେ ତଚୋ’’ତିଆଦିନା ରଜ୍ଜନ୍ତି।

ତେସୁ ହ୍ୱେ ଏକମଗ୍ଗଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନା ନାମ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଯଥା ତଥା ୱା ପଲାଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ରାଗାଦିୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରାନଂ ଚୋରସଦିସତା ଅନତ୍ଥାୱହତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

କମ୍ମମେୱ ୱିସେସାଧିଗମସ୍ସ ଠାନନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଭାୱନା ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ ‘‘ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ଅପ୍ପନଂ ପାପୁଣାତୀ’’ତି। କମ୍ମସ୍ସ ୱା ଭାୱନାଯ ଠାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅପ୍ପନାରମ୍ମଣଭାୱୂପଗମନେନ ଅପ୍ପନଂ ପାପୁଣାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ମାନଜାତିକୋତି ଏତେନ ଲଙ୍ଘନସମତ୍ଥତାଯୋଗେନ ଉପସମରହିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଚିତ୍ତମ୍ପି ହି ତଥା ନାନାରମ୍ମଣେସୁ ୱଡ୍ଢିତଂ ଉପସମରହିତନ୍ତି ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି।

ହତ୍ଥେ ଗହିତପଞ୍ହୱତ୍ଥୁ ପାକଟିକମେୱାତି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତତ୍ଥ ହି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ମାଲକତ୍ଥେରୋ କିର ଦୀଘଭାଣକଅଭଯତ୍ଥେରଂ ହତ୍ଥେ ଗହେତ୍ୱା ‘ଆୱୁସୋ ଅଭଯ, ଇମଂ ତାୱ ପଞ୍ହଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାହୀ’ତି ୱତ୍ୱା ଆହ ‘ମାଲକତ୍ଥେରୋ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସକୋଟ୍ଠାସେସୁ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସପଠମଜ୍ଝାନଲାଭୀ, ସଚେ ରତ୍ତିଂ ଏକଂ, ଦିୱା ଏକଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଅତିରେକଡ୍ଢମାସେନ ପୁନ ସମ୍ପଜ୍ଜତି। ସଚେ ପନ ଦେୱସିକଂ ଏକମେୱ ସମାପଜ୍ଜତି, ଅତିରେକମାସେନ ପୁନ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀ’’’ତି।

ଇଦଂ ପନ ଏକଂ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ଏକଂ ପାଟିଯେକ୍କଂ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାତି ଏତସ୍ସ ସାଧନତ୍ଥଂ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଆନୀତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅନୁପାଦିନ୍ନକପକ୍ଖେ ଠିତାନୀତି ଏତେନ ଚେତିଯପବ୍ବତୱାସୀ ମହାତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ୱିଯ, ସଙ୍ଘରକ୍ଖିତତ୍ଥେରୁପଟ୍ଠାକସାମଣେରୋ ୱିଯ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନକପକ୍ଖେ ଠପେତ୍ୱା ଗହେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତସ୍ସ ଦସଓିଧାସୁଭୱସେନ ଜୀୱମାନକସରୀରେପି ଉପଟ୍ଠିତେ ଉପଚାରପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ‘‘ଅତ୍ଥିସ୍ସ କାଯେ’’ତି ପନ ସତ୍ତୱସେନ କେସାଦୀସୁ ଗଯ୍ହମାନେସୁ ଯଥା ‘‘ଇମସ୍ମିଂ କାଯେ’’ତି ସତ୍ତ-ଗ୍ଗହଣରହିତେ ଅହଂକାରୱତ୍ଥୁମ୍ହି

ୱିବନ୍ଧାହଂକାରେ ସଦା ସନ୍ନିହିତେ ପାକଟେ ଚ ଅତ୍ତନୋ କାୟେ ଉପଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ନ ତଥା ତବ୍ବାତି ଅସ୍ସନଂ ଅସ୍ସତ୍ତା ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାୱ ତତ୍ଥ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ''ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତା ପନ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନା ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା''ତି।

୩୫୭। ଆଦିମ୍ହି ସେୱନା ଆସେୱନା, ୱଡ୍ଢନଂ ଭାୱନା, ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣଂ ବହୁଲୀକମ୍ମନ୍ତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

୩୬୨।ୱତ୍ଥୁପରିଞ୍ଞାୟାତି ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସାନଂ ୱତ୍ଥୁଭୂତସ୍ସ କାୟସ୍ସ ପରିଜାନନେନ। ଅପ୍ପିତାତି ଗମିତା, ସା ଚ ୱିନାସିତତାତି ଆହ ''ୱିନାସିତା''ତି। ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଠପିତାତିପି ଅପ୍ପିତାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ନିରୁତ୍ତିସିଦ୍ଧିୟା ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୱିଗତନ୍ତା କତାତି ଇଦାନି କାତବ୍ବୋ ଅନ୍ତୋ ଏତେସଂ ନତ୍ଥୀତି ୱିଗତନ୍ତା, ଏୱଂଭୂତା କତାତି ଅତ୍ଥୋ। କମ୍ମମେୱ ୱିସେସାଧିଗମସ୍ସ ଠାନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, କମ୍ମେ ୱା ଠାନଂ ଭାୱନାରମ୍ଭୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ତଞ୍ଚ ଅନୁପସ୍ସନାତି ଆହ ''ଅନୁପସ୍ସନାୟ କମ୍ମଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି, ଅନୁପସ୍ସନାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

କାୟାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୬୩। ସମ୍ପଜାନସ୍ସ ୱେଦିୟନଂ ସମ୍ପଜାନୱେଦିୟନଂ। ୱତ୍ଥୁନ୍ତି ସୁଖାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣମାହ, ତେନ ୱତ୍ଥୁ ଆରମ୍ମଣଂ ଏତିସ୍ସାତି ୱତ୍ଥୁଆରମ୍ମଣାତି ସମାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୱୋହାରମତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଏତେନ ''ସୁଖଂ ୱେଦନଂ ୱେଦୟାମୀ''ତି ଇଦଂ ୱୋହାରମତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ୱୀରିୟସମାଧିଂ ୟୋଜେତ୍ୱାତି ଅଧିୱାସନୱୀରିୟସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତାୟ ତସ୍ସ ସମତାୟ ଉଭୟଂ ସହ ୟୋଜେତ୍ୱା। ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହୀତି ଲୋକୁତ୍ତରପଟିସମ୍ଭିଦାହି ସହ। ଲୋକିୟାନମ୍ପି ୱା ସତି ଉପ୍ପତ୍ତିକାଲେ ତତ୍ଥ ସମତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାୟ ''ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସମସୀସୀତି ୱାରସମସୀସୀ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱାରସ୍ସ ଅନନ୍ତରୱାରେ ପରିନିବ୍ବାୟୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖେପମନସିକାରୱସେନ ମହାସତିପଟ୍ଠାନେ, ୱିତ୍ଥାରମନସିକାରୱସେନ ରାହୁଲୋୱାଦଧାତୁୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ।

ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକେୟେୱାତି ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁପି ମୁଖେସୁ ପରିଗ୍ଗହସ୍ସ ସମାନତଂ ଦସ୍ସେତି। ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ନିରୱସେସରୂପପରିଗ୍ଗହସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ୱତ୍ଥୁ ନାମ କରଜକାୟୋ''ତି ଆହ, ନ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଛୱତ୍ଥୂନୀତି। କରଜକାୟସ୍ସ ପନ ୱତ୍ଥୁଭାୱସାଧନତ୍ଥଂ ''ଇଦଞ୍ଚ ପନ ମେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଏତ୍ଥ ସିତଂ, ଏତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୫; ମ। ନି। ୨।୨୫୨) ସୁତ୍ତଂ ଆଭତଂ।

ଫସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପାକଟତା କେସଞ୍ଚି ହୋତୀତି ୟେସଂ ନ ହୋତି, ତେ ସନ୍ଧାୟାହ ''ଫସ୍ସୱସେନ ୱା ହି...ପେ... ନ ପାକଟଂ ହୋତୀ''ତି। ତେସଂ ପନ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ସବ୍ବେସଂ ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ୱେଦନା ପାକଟାତି ଆହ ''ୱେଦନାୱସେନ ପନ ପାକଟଂ ହୋତୀ''ତି। ସତଧୋତସପ୍ପି ନାମ ସତୱାରଂ ୱିଲାପେତ୍ୱା ୱିଲାପେତ୍ୱା ଉଦକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଗହିତସପ୍ପି।

ୱିନିୱଟ୍ଟେତ୍ୱାତି ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସମୁଦାୟତୋ ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା। ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତାଦୀସୁ କତ୍ଥଚି ପଠମଂ ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ୱିନିୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଂ। କତ୍ଥଚି ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଏୱ ୱେଦନାୱସେନ ଅରୂପରାସିତୋ, ଞାତପରିଞ୍ଞାୟ ପରିଞ୍ଞାତତୋ ୱା ରୂପାରୂପରାସିତୋ ୱା ୱିନିୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଂ। ତତ୍ଥାପି ୟେସୁ ପଠମଂ ଞାତପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ତେସୁ ତଦନ୍ତୋଗଧଂ । ୟେସୁ ନ ୱୁତ୍ତା, ତେସୁ ଚ ୱେଦନାୟ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଂ ସଂଖିତ୍ତଂ ପାଳିଅନାରୁଳ୍ହଂ ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାୟ ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ପଠମଂ କଥିତତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

''ମନୋୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଇଟ୍ଠାନଂ କନ୍ତାନ''ନ୍ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩।୩୦୬) ନୟେନ ୱୁତ୍ତଂ ଛଗେହସ୍ସିତସୋମନସ୍ସଂ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ଏୱ ହୋତୀତି ଆହ ''ପଞ୍ଚକାମଗୁଣାମିସନିସ୍ସିତା ଛ ଗେହସ୍ସିତସୋମନସ୍ସୱେଦନା''ତି।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୬୫। କିଲେସସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ କେହିଚି କିଲେସେହି ୱିପ୍ପୟୋଗେପି ସତି ୟେହି ସମ୍ପୟୁତ୍ତା, ତେହି ସଂକିଲେସଭାୱେନ ସଦିସେହି ସଂକିଲିଟ୍ଠତ୍ତା ଇତରେହିପି ନ ୱିସୁଦ୍ଧତା ହୋତୀତି ଆହ ''ନ ପଚ୍ଛିମପଦଂ ଭଜନ୍ତୀ''ତି। ଦୁୱିଧନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱଚନଂ ସରାଗସଦୋସେହି ୱିସିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ।

ଅତ୍ତିପସ୍ସନୁପଗତ୍ତା ‘‘ଇଧ ଓକାସୋଓ ନତ୍ଥୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୋ

କ। ନୀୱରଣପବ୍ବୱଣ୍ଣନା

୩୬୭। କଣ୍ହସୁକ୍କାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧତା ନତ୍ଥୀତି ପଜାନନକାଲେ ଅଭାୱା ‘‘ଅଭିଣ୍ହସମୁଦାଚାରୱସେନା’’ତି ଆହ।

ସୁଭମ୍ପୀତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋପି। ସୋ ହି ଅତ୍ତନୋ ଗହଣାକାରେନ ‘‘ସୁଭ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେନାକାରେନ ପୱତ୍ତମାନକସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ନିମିତ୍ତତ୍ତା ‘‘ନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚାତି। ଆକଙ୍ଖିତସ୍ସ ହିତସୁଖସ୍ସ ଅନୁପାଯଭୂତୋ ମନସିକାରୋ ଅନୁପାଯମନସିକାରୋ। ତତ୍ଥାତି ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ ଆରମ୍ମଣଭୂତେ ଚ ଦୁୱିଧେପି ସୁଭନିମିତ୍ତେ।

ଅସୁଭମ୍ପୀତି ଅସୁଭଜ୍ଝାନମ୍ପି। ତଂ ପନ ଦସସୁ ଅସୁଭେସୁ କେସାଦୀସୁ ଚ ପୱତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କେସାଦୀସୁ ହି ସଞ୍ଞା ଅସୁଭସଞ୍ଞାତି ଗିରିମାନନ୍ଦସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାତି। ଏତ୍ଥ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନଂ ନିରୱସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେସୁ ପନ ଅସୁଭେ ସୁଭନ୍ତି ଅସୁଭନ୍ତି ଚ ମନସିକାରୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ, ତଦନୁକୂଲତ୍ତା ୱା ଇତରେପୀତି।

ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁନୋ ଥିନମିଦ୍ଧାଭିଭୱାଭାୱା ଓତାରଂ ଅଲଭମାନୋ କାମରାଗୋ ପହୀଯତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଭୋଜନନିସ୍ସିତଂ ପନ ଆହାରେପଟିକୂଲସଞ୍ଞଂ, ତବ୍ବିପରିଣାମସ୍ସ ତଦାଧାରସ୍ସ ତସ୍ସ ଚ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତସ୍ସ ଅସୁଭତାଦିଦସ୍ସନଂ, କାଯସ୍ସ ଚ ଆହାରଟ୍ଠିତିକତାଦିଦସ୍ସନଂ ସୋ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ତସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀଯତେୱ, ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ସବ୍ବୋପି ଲୋଭୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନା’’ତି।

ଓଦିସ୍ସକାନୋଦିସ୍ସକଦିସାଫରଣାନନ୍ତି ଅତ୍ତଗରୁଅତିପ୍ପିଯସହାଯମଜ୍ଝତ୍ତୱସେନ ଓଦିସ୍ସକତା, ସୀମାଭେଦେ କତେ ଅନୋଦିସ୍ସକତା, ଏକଦିସାଫରଣୱସେନ ଦିସାଫରଣତା ମେତ୍ତାଯ ଉଗ୍ଗହଣେ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିହାରରଚ୍ଛାଗାମାଦିୱସେନ ୱା ଓଦିସ୍ସକଦିସାଫରଣଂ, ୱିହାରାଦିଉଦ୍ଦେସରହିତଂ ପୁରତ୍ଥିମାଦିଦିସାୱସେନ ଅନୋଦିସ୍ସକଦିସାଫରଣନ୍ତି ଏୱଂ ୱା ଦ୍ୱିଧା ଉଗ୍ଗହଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଓଦିସ୍ସକାନୋଦିସ୍ସକଦିସାଫରଣାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଗ୍ଗହୋ ଚ ଯାୱ ଉପଚାରା ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଉଗ୍ଗହିତାଯ ଆସେୱନା ଭାୱନା। ତତ୍ଥ ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ପାଣା ଭୂତା ପୁଗ୍ଗଲା ଅତ୍ତଭାୱପରିଯାପନ୍ନା’’ତି ଏତେସଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା, ଏକେକସ୍ମିଂ ‘‘ଅୱେରା ହୋନ୍ତୁ, ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜା, ଅନୀଘା, ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୂ’’ତି ଚତୁଧା ପୱତ୍ତିତୋ ୱୀସତିୱିଧା ୱା ଅନୋଧିସୋଫରଣା ମେତ୍ତା, ‘‘ସବ୍ବା ଇତ୍ଥିଯୋ ପୁରିସା ଅରିଯା ଅନରିଯା ଦେୱା ମନୁସ୍ସା ୱିନିପାତିକା’’ତି ସତ୍ତୋଧିକରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ସତ୍ତୱିଧା, ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧା ୱା ଓଧିସୋଫରଣା ମେତ୍ତା, ଦସହି ଦିସାହି ଦିସୋଧିକରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ଦସୱିଧା ଚ ଦିସାଫରଣା ମେତ୍ତା, ଏକେକାଯ ୱା ଦିସାଯ ସତ୍ତାଦିଇତ୍ଥିଆଦିଅୱେରାଦିଯୋଗେନ ଅସୀତାଧିକଚତୁସତପ୍ପଭେଦା ଅନୋଧିସୋଓଧିସୋଫରଣା ୱେଦିତବ୍ବା।

କାଯୱିନାମନାତି କାଯସ୍ସ ୱିୱିଧେନ ଆକାରେନ ନାମନା।

ଅତିଭୋଜନେ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋତି ଅତିଭୋଜନେ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋ, ‘‘ଏତ୍ତକେ ଭୁତ୍ତେ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ କାରଣଂ ହୋତି, ଏତ୍ତକେ ନ ହୋତୀ’’ତି ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ କାରଣାକାରଣଗ୍ଗାହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଧୁତଙ୍ଗାନଂ ୱୀରିଯନିସ୍ସିତତ୍ତା ଆହ ‘‘ଧୁତଙ୍ଗନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପୀ’’ତି।

କୁକ୍କୁଚ୍ଚମ୍ପି କତାକତାନୁସୋଚନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ସମାନଲକ୍ଖଣଂ ଅୱୂପସମସଭାୱମେୱାତି ଚେତସୋ ଅୱୂପସମୋ ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଗନ୍ଥତୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ଅତ୍ଥାଦୀନି ୱିଚିନନ୍ତସ୍ସ ଚେତସୋ ୱିକ୍ଖେପୋ ନ ହୋତି ଯଥାୱିଧିପଟିପତ୍ତିଯା ଯଥାନୁରୂପପତିକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା କତାକତାନୁସୋଚନଞ୍ଚାତି ‘‘ବାହୁସଚ୍ଚେନପି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହୀଯତୀ’’ତି ଆହ। ୱୁଦ୍ଧସେୱିତା ଚ ୱୁଦ୍ଧସୀଲିତଂ ଆୱହତୀତି ଚେତୋୱୂପସମକରତ୍ତା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚପ୍ପହାନକାରିତା ୱୁତ୍ତା। ୱୁଦ୍ଧତଂ ପନ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱିନଯଧରା କୁକ୍କୁଚ୍ଚୱିନୋଦକା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ଠାନୀଯା, ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଠାନୀଯା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଠାନୀଯା। ଠାତବ୍ବାତି ୱା ଠାନୀଯା, ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଠାନୀଯା ଏତେସୂତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଠାନୀଯା।

କାମଂ ବହୁସ୍ସୁତତାପରିପୁଚ୍ଛକତାହି ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକାପି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପହୀଯତି, ତଥାପି ରତନତ୍ତଯୱିଚିକିଚ୍ଛାମୂଲିକା ସେସୱିଚିକିଚ୍ଛାତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ତୀଣି ରତନାନି ଆରବ୍ଭା’’ତି। ୱିନଯେ ପକତଞ୍ଞୁତା ‘‘ସିକ୍ଖାଯ କଙ୍ଖତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୦୦୮; ୱିଭ। ୯୧୫) ୱୁତ୍ତାଯ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପହାନଂ କରୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱିନଯେ ଚିଣ୍ଣୱସୀଭାୱସ୍ସାପୀ’’ତି। ଓକପ୍ପନିଯସଦ୍ଧାସଙ୍ଖାତଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲସ୍ସାତି ଅନୁପୱିସନସଦ୍ଧାସଙ୍ଖାତଅଧିମୋକ୍ଖେନ ଅଧିମୁଚ୍ଚନବହୁଲସ୍ସ। ଅଧିମୁଚ୍ଚନଞ୍ଚ ଅଧିମୋକ୍ଖୁପ୍ପାଦନମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଦ୍ଧାଯ ୱା ନିନ୍ନତା ଅଧିମୁତ୍ତି।

ନୀୱରଣପବ୍ବୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖ। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗପବ୍ବୱଣ୍ଣନା

ଖନ୍ଧାଦିପାଳିଯା ଅତ୍ଥୋ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅତ୍ଥୋତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଖନ୍ଧ…ପେ… ୱିପସ୍ସନାନଂ ଅତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସିତପରିପୁଚ୍ଛାବହୁଲତା’’ତି। ତେନ ପାଳିମୁତ୍ତକପୁଚ୍ଛା ନ ତଥା ପଞ୍ଞାସଂୱତ୍ତନିକା, ଯଥା ଅତ୍ଥପଟିପୁଚ୍ଛାତି ଦସ୍ସେତି।

ମନ୍ଦତ୍ତା ଅଗ୍ଗିଜାଲାଦୀସୁ ଆପୋଧାତୁଆଦୀନଂ ୱିଯ ୱୀରିଯାଦୀନଂ ସକିଚ୍ଚେ ଅସମତ୍ଥତା ୱୁତ୍ତା।

ପତ୍ତଂ ନୀହରନ୍ତୋୱ ତଂ ସୁତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞତ୍ତା ଦିବ୍ବସୋତେନ ଅସ୍ସୋସୀତି ୱଦନ୍ତି।

ପସାଦସିନେହାଭାୱେନାତି ପସାଦସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସିନେହସ୍ସ ଅଭାୱେନ। ଗଦ୍ରଭପିଟ୍ଠେ ଲୂଖରଜୋ ଲୂଖତରୋ ହୁତ୍ୱା ଦିସ୍ସତୀତି ଅତିଲୂଖତାଯ ତଂସଦିସୋ।

ସଂୱେଜନପସାଦନେହି ତେଜନଂ ତୋସନଞ୍ଚ ସମ୍ପହଂସନାତି।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗପବ୍ବୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାୱସେନ ପଠମସ୍ସ ଇତରେସଞ୍ଚ କଥିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି କାଯାନୁପସ୍ସନା ନାମାତି ଆଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ତାୱ ଦେସନା ପୁଗ୍ଗଲେ ତିଟ୍ଠତୀତି କାଯାନୁପସ୍ସୀଆଦୀନଂ ଆଗମନୱସେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା ସତିପଟ୍ଠାନଦେସନା ପୁଗ୍ଗଲେ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ସକ୍କା ଏକସ୍ସ ଅନେକସମଙ୍ଗିତା ୱତ୍ତୁଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଅନେକସତିସମ୍ଭୱାୱବୋଧପସଙ୍ଗା, ପୁଗ୍ଗଲଂ ପନ ଆମସିତ୍ୱା ସକିଚ୍ଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଧମ୍ମେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ କିଚ୍ଚଭେଦେନ ଏକିସ୍ସାପି ସତିଯା ଅନେକନାମତା ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କାଯେ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଯଥା ହି ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମା ଏୱାତି ଧମ୍ମଭେଦେନ କାଯାନୁପସ୍ସୀଆଦିପୁଗ୍ଗଲଭେଦୋୱ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ଧମ୍ମୋ କିଚ୍ଚନ୍ତି ନ ଧମ୍ମଭେଦେନ ତସ୍ସ ଭେଦୋ, ତସ୍ମା ଏକାୱ ସତି ଚତୁୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନଭୂତା ମଗ୍ଗେ ସମିଦ୍ଧା ଅନତ୍ଥନ୍ତରେନ ତପ୍ପହାନକିଚ୍ଚଭେଦେନ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୩୭୪। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ‘‘କଥଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁ କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତି? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ…ପେ… ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞଂ କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ, ଯା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସତୀ’’ତିଆଦିନା ଆଗମନୱସେନ ୱିସେସିତାନି ସତିପଟ୍ଠାନାନି ପୁଗ୍ଗଲେ ଠପେତ୍ୱା ଦେସେତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ…ପେ… ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞଂ…ପେ… ଯା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସତୀ’’ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଆଗମୱିସେସନଞ୍ଚ ଅକତ୍ୱା ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକେକସତିୱସେନ ସୁଦ୍ଧିକସତିପଟ୍ଠାନନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ନଯଦ୍ୱଯେ ୱିସେସୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮। ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୩୯୦।କାରଣପ୍ପଧାନାତି ''ଅନୁପ୍ପନ୍ନପାପକାନୁପ୍ପାଦାଦିଅତ୍ଥା''ତି ଗହିତା ତଥେୱ ତେ ହୋନ୍ତୀତି ତଂ ଅତ୍ଥଂ ସାଧେନ୍ତିଯେୱାତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକୋ ସମ୍ମା-ସଦ୍ଦୋତି ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପାପକାନୁପ୍ପାଦାଦିନୋ କାରଣଭୂତା, ପଧାନକାରଣଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମାସଦ୍ଦସ୍ସ ଉପାଯଯୋନିସୋଅତ୍ଥଦୀପକତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଉପାଯପ୍ପଧାନା ଯୋନିସୋପଧାନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିପନ୍ନକୋତି ଭାୱନମନୁଯୁତ୍ତୋ। ଭୁସଂ ଯୋଗୋ ପଯୋଗୋ, ପଯୋଗୋୱ ପରକ୍କମୋ ପଯୋଗପରକ୍କମୋ। ଏତାନୀତି ''ୱାଯମତୀ''ତିଆଦୀନି ''ଆସେୱମାନୋ ୱାଯମତୀ''ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବାନି।

ଅନୁପ୍ପନ୍ନାତି ଅୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପନ୍ନାନନ୍ତି ଭୂମିଲଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାସମୁଗ୍ଘାତିତୁପ୍ପନ୍ନାନଂ।

୩୯୧।ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱୀରିଯଚ୍ଛନ୍ଦା ୱିଯ ନ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ, ଅଥ ଖୋ ଛନ୍ଦନିଯସଭାୱୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସଭାୱଚ୍ଛନ୍ଦୋ''ତି। ତତ୍ଥ ''ଯୋ କାମେସୁ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୧୦୩) ତଣ୍ହା ଛନ୍ଦୋତି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ''ସବ୍ବେୱ ନୁ ଖୋ, ମାରିସ, ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଏକନ୍ତୱାଦା ଏକନ୍ତସୀଲା ଏକନ୍ତଛନ୍ଦା ଏକନ୍ତଅଜ୍ଝୋସାନା''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୬୬) ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠି, ପମାଦନିଦ୍ଦେସେ ''ନିକ୍ଖିତ୍ତଛନ୍ଦତା ନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରତା''ତି ୱୀରିଯନ୍ତି ୱଣ୍ଣେତି।

୩୯୪।ୱାଯମତିୱୀରିଯଂ ଆରଭତୀତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସପି ନିଦ୍ଦେସୋ ୱୀରିଯନିଦ୍ଦେସୋଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ୱୀରିଯନିଦ୍ଦେସେ''ତି।

୪୦୬।ସବ୍ବପୁବ୍ବଭାଗେତି ସବ୍ବମଗ୍ଗାନଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ। ପୁରିମସ୍ମିନ୍ତି ''ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ମେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଅନତ୍ଥାଯ ସଂୱତ୍ତେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ''ସମଥୱିପସ୍ସନାୱ ଗହେତବ୍ବା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ, ତଂ ପନ ମଗ୍ଗାନୁପ୍ପନ୍ନତାଯ ଭାୱତୋ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଚ ତସ୍ମିଂ ୱଚ୍ଚାନତ୍ଥସଂୱତ୍ତନତୋ ନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ପଟିକ୍ଖିପତି।

ମହନ୍ତଂଗାରୱଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ସଙ୍ଘଗାରୱେନ ଯଥାରୁଚି ୱିହରିତୁଂ ନ ସକ୍କା''ତି ସଙ୍ଘେନ ସହ ନ ନିକ୍ଖମି। ଅତିମନ୍ଦାନି ନୋତି ନନୁ ଅତିମନ୍ଦାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ତସମାପତ୍ତିତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ତପ୍ପନକାରଣଂ ବଲୱଂ ନତ୍ଥୀତି ''ତତୋ ପରିହୀନା ସନ୍ଥମ୍ଭିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀ''ତି ଆହ। ନ ହି ମହାରଜ୍ଜୁମ୍ହି ଛିନ୍ନେ ସୁତ୍ତତନ୍ତୂ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି। ସମଥେ ୱତ୍ଥୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତେନ ସମାନଗତିକା ୱିପସ୍ସନା ଚାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଏୱଂ ଉପ୍ପନ୍ନା ସମଥୱିପସ୍ସନା...ପେ... ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି।

ତତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧାଯ ସମ୍ମପ୍ପଧାନକଥାଯ, ତତ୍ଥ ୱା ପାଠଇଯଂ ''ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଅଯଂ ୱିନିଚ୍ଛଯୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତେଯେୱାତି ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଉପ୍ପନ୍ନାଯେୱ।

ଚୁଦ୍ଦସ ମହାୱତ୍ତାନି ଖନ୍ଧକେ ୱୁତ୍ତାନି ଆଗନ୍ତୁକଆୱାସିକଗମିକଅନୁମୋଦନ ଭତ୍ତଗ୍ଗ ପିଣ୍ଡଚାରିକ ଆରଞ୍ଞିକ ସେନାସନ ଜନ୍ତାଘରୱଚ୍ଚକୁଟି ଆଚରିଯୌପଜ୍ଝାଯସଦ୍ଧିୱିହାରିକଅନ୍ତେୱାସିକୱତ୍ତାନି ଚୁଦ୍ଦସ। ତତୋ ଅଞ୍ଞାନି ପନ କଦାଚି ତଜ୍ଜନୀଯକମ୍ମକତାଦିକାଲେ ପାରିୱାସିକାଦିକାଲେ ଚ ଚରିତବ୍ବାନି ଦ୍ୱାସୀତି ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ତାନୀତି କଥିତାନି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ନ ହି ତାନି ସବ୍ବାସୁ ଅୱତ୍ଥାସୁ ଚରିତବ୍ବାନି, ତସ୍ମା ମହାୱତ୍ତେ ଅଗଣିତାନି। ତତ୍ଥ ''ପାରିୱାସିକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାପେସ୍ସାମୀ''ତି ଆରଭିତ୍ୱା ''ନ ଉପସମ୍ପାଦେତବ୍ବଂ...ପେ... ନ ଛମାଯଂ ଚଙ୍କମନ୍ତେ ଚଙ୍କମେ ଚଙ୍କମିତବ୍ବ''ନ୍ତି (ଚୂଳୱ। ୭୬) ୱୁତ୍ତାନି ପକତତ୍ତେ ଚରିତବ୍ବୱତ୍ତାୱସାନାନି ଛସଟ୍ଠି, ତତୋ ପରଂ ''ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପାରିୱାସିକେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପାରିୱାସିକୱୁଡ୍ଢତରେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ, ମୂଲାଯପଟିକସ୍ସନାରହେନ, ମାନତ୍ତାରହେନ, ମାନତ୍ତଚାରିକେନ, ଅବ୍ଭାନାରହେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ ଏକଚ୍ଛନ୍ନେ ଆୱାସେ ୱତ୍ଥବ୍ବ''ନ୍ତିଆଦୀନି (ଚୂଳୱ। ୮୨) ପକତତ୍ତେ ଚରିତବ୍ବେହି ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ପାରିୱାସିକୱୁଡ୍ଢତରାଦୀସୁ ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରେସୁ ଚରିତବ୍ବତ୍ତା ତେସଂ ୱସେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଏକେକଂ କତ୍ୱା ଗଣେତବ୍ବାନି ପଞ୍ଚାତି ଏକସତ୍ତତି ୱତ୍ତାନି, ଉକ୍ଖେପନୀଯକମ୍ମକତୱତ୍ତେସୁ ୱତ୍ତପଞ୍ଞାପନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ପକତତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଭିୱାଦନଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ...ପେ... ନହାନେ ପିଟ୍ଠିପରିକମ୍ମଂ ସାଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି (ଚୂଳୱ। ୭୫) ଇଦଂ ଅଭିୱାଦନାଦୀନଂ ଅସ୍ସାଦିଯନଂ ଏକଂ, ''ନ ପକତତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲୱିପତ୍ତିଯା ଅନୁଦ୍ଧଂସେତବ୍ବୋ''ତିଆଦୀନି (ଚୂଳୱ। ୫୧) ଚ ଦସାତି ଏୱଂ

ହ୍ୱାସୀତି ହୋନ୍ତି। ଏତେସ୍ୱେୱ କାନିଚି ତଜ୍ଜନୀଯକମ୍ମକତାଦିୱଭାନି, କାନିଚି ପାରିୱାସିକାଦିୱଭାନୀତି ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ହ୍ୱାସୀତିୱଭନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ।

ଇଧ ୱିପାକାନୁଭୱନୱସେନ ତଦାରମ୍ମଣଂ, ଅୱିପକ୍କୱିପାକସ୍ସ ସଵ୍ବଥା ଅୱିଗତତ୍ତା ଭୱିତ୍ୱା ୱିଗତମତ୍ତୱସେନ କମ୍ମଞ୍ଚ ''ଭୁତ୍ୱା ୱିଗତୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ (ଧା। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧) ୱିଯ ରଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଅନୁଭୁତ୍ୱାପଗତଂ ଜୱନଂ, ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧତାୱସେନ ଭୂତାପଗତସଙ୍ଖାତଂ ସେସସଙ୍ଖତଞ୍ଚ ''ଭୂତାପଗତୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି, ତସ୍ମା ଇଧ ଓକାସକତୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱିପାକମେୱ ୱଦତି, ନ ତତ୍ଥ ୱିଯ କମ୍ମମ୍ପୀତି। ଅନୁସଯିତକିଲେସାତି ଅପ୍ପହୀନା ମଗ୍ଗେନ ପହାତଵ୍ବା ଅଧିପ୍ପେତା। ତେନାହ ''ଅତୀତା ୱା…ପେ… ନ ୱତ୍ତଵ୍ବା''ତି। ତେସଞ୍ହି ଅମ୍ବତରୁଣୋପମାଯ ୱତ୍ତମାନାଦିତା ନ ୱତ୍ତଵ୍ବାତି।

ଆହତଖୀରରୁକ୍ଖୋ ୱିଯ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୱସେନ ଅଧିଗତଂ ଆରମ୍ମଣଂ, ଅନାହତଖୀରରୁକ୍ଖୋ ୱିଯ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତତାଯ ଅନ୍ତୋଗଧକିଲେସଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ, ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହକାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତକିଲେସା ୱା ପୁଗ୍ଗଲା ଆହତାନାହତଖୀରରୁକ୍ଖସଦିସା। ପୁରିମନଯେନେୱାତି ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୁପ୍ପନ୍ନେ ୱିଯ ''ଇମସ୍ମିଂ ନାମ ଠାନେ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତୀତି ନ ୱତ୍ତଵ୍ବା ଅସମୁଗ୍ଘାଟିତତ୍ତା''ତି ଯୋଜେତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରେତଙ୍ଗ।

ପାଠଇଯନ୍ତି ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଠଇଯଂ (ପଟି। ମ। ୩।୨୧)। ମଗ୍ଗେନ ପହୀନକିଲେସାନମେୱ ତିଧା ନୱତ୍ତଵ୍ବତଂ ଅପାକଟଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ଅଜାତଫଲରୁକ୍ଖୋ ଆଭତୋ, ଅତୀତାଦୀନଂ ଅପ୍ପହୀନତାଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ''ଜାତଫଲରୁକ୍ଖେନ ଦୀପେତଵ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅଚ୍ଛିନ୍ନେ ରୁକ୍ଖେ ନିଵ୍ବତ୍ତିରହାନି ଫଲାନି ଛିନ୍ନେ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନାନି ନ କଦାଚି ସସଭାୱାନି ଅହେସୁଂ ହୋନ୍ତି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଚାତି ଅତୀତାଦିଭାୱେନ ନ ୱତ୍ତଵ୍ବାନି, ଏୱଂ ମଗ୍ଗେନ ପହୀନକିଲେସା ଚ ଦଟ୍ଠଵ୍ବା। ଯଥା ଚ ଛେଦେ ଅସତି ଫଲାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ସତି ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତୀତି ଛେଦସ୍ସ ସାତ୍ଥକତା, ଏୱଂ ମଗ୍ଗଭାୱନାଯ ଚ ସାତ୍ଥକତା ଯୋଜେତଵ୍ବା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୪୨୭। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୀରିଯଜେଟ୍ଠିକାଯ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱୀରିଯସ୍ସ ଅଭାୱା ନ ୱତ୍ତଵ୍ବାନି ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀତି ୱା ନ ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀତି ୱା''ତି, ଏତ୍ଥ ''ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ''ତି ନ ୱତ୍ତଵ୍ବତାଯ ଏୱ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱୀରିଯସ୍ସ ଅଭାୱୋ କାରଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ। ଛନ୍ଦସ୍ସ ପନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱା ନମଗ୍ଗଭୂତସ୍ସ ଅଧିପତିନୋ ତଦା ଅଭାୱା ''ନ ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ''ତି ନ ୱତ୍ତଵ୍ବାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଛନ୍ଦଚିତ୍ତାନଂ ୱିଯ ନମଗ୍ଗଭୂତସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱୀରିଯାଧିପତିନୋ ଅଭାୱାତି ୱା ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନଂ ତଦା ମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତଅଧିପତିଭାୱତୋ ୱା ''ନ ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ''ତି ନୱତ୍ତଵ୍ବତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତଵ୍ବା।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଇଦ୍ଧିପାଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୪୩୧।ଇଦ୍ଧି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଠମୋ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋ, ଦୁତିୟୋ କରଣତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପାଦ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଏକୋ କରଣମେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପଜ୍ଜିତବ୍ବାୱ ଇଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତା, ନ ଚ ଇଜ୍ଝନ୍ତୀ ପଜ୍ଜିତବ୍ବା ଚ ଇଦ୍ଧି ପଜ୍ଜନକରଣେନ ପାଦେନ ସମାନାଧିକରଣା ହୋତୀତି ‘‘ପଠମେନତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତଥା ଇଦ୍ଧିକିରିୟାକରଣେନ ସାଧେତବ୍ବା ଚ ୱୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତା ଇଦ୍ଧି ପଜ୍ଜନକିରିୟାକରଣେନ ପଜ୍ଜିତବ୍ବାତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କରଣାନଂ ନ ଅସମାନାଧିକରଣତା ସମ୍ଭୱତୀତି ‘‘ଦୁତିୟେନତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା ପଠମେନତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ, ଦୁତିୟେନତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋତି ଏୱଂ ୟୋଜନା ୟୁଜ୍ଜତି।

‘‘ଛନ୍ଦଂ ଚେ…ପେ… ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଛନ୍ଦସମାଧୀ’’ତି ଇମାୟ ପାଳିୟା ଛନ୍ଦାଧିପତି ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀତି ଅଧିପତି-ସଦ୍ଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ଅଧିପତି-ସଦ୍ଦତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନ ପନ ‘‘ଛନ୍ଦହେତୁକୋ ଛନ୍ଦାଧିକୋ ୱା ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଧାନଭୂତାତି ୱୀରିୟଭୂତାତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରାଦିନିୱତ୍ତନତ୍ଥଞ୍ହି ପଧାନଗ୍ଗହଣନ୍ତି। ଅଥ ୱା ତଂ ତଂ ୱିସେସଂ ସଙ୍ଖରୋତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ, ସବ୍ବଂ ୱୀରିୟଂ। ତତ୍ଥ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ପଧାନଗ୍ଗହଣନ୍ତି ପଧାନଭୂତା ସେଟ୍ଠଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସ ପନ ୱୀରିୟସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ଦୁୱିଧତ୍ଥାୟପି ଇଦ୍ଧିୟା ଅଧିଟ୍ଠାନତ୍ଥେନ। ପାଦଭୂତନ୍ତି ଇମିନା ୱିସୁଂ ସମାସୟୋଜନାୱସେନ ପନ ୟୋ ପୁବ୍ବେ ଇଦ୍ଧିପାଦତ୍ଥୋ ପାଦ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଉପାୟତ୍ଥତଂ ଗହେତ୍ୱା ୟଥାୟୁତ୍ତୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ୱକ୍ଖମାନାନଂ ପଟିଲାଭପୁବ୍ବଭାଗାନଂ କତ୍ତୁକରଣିଦ୍ଧିଭାୱଂ, ଉତ୍ତରଚୂଳଅଭାଜନୀୟେ ୱା ୱୁତ୍ତେହି ଛନ୍ଦାଦୀହି ଇଦ୍ଧିପାଦେହି ସାଧେତବ୍ବାୟ ଇଦ୍ଧିୟା କତ୍ତିଦ୍ଧିଭାୱଂ, ଛନ୍ଦାଦୀନଞ୍ଚ କରଣିଦ୍ଧିଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱୀରିୟିଦ୍ଧିପାଦନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ୱୀରିୟସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତ’’ନ୍ତି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୀରିୟଂ ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମଂ ସମାଧିୱିସେସନଂ ‘‘ୱୀରିୟାଧିପତି ସମାଧି ୱୀରିୟସମାଧୀ’’ତି, ଦୁତିୟଂ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗଦସ୍ସନଂ। ଦ୍ୱେୟେୱ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗାନି ସମାଧି ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ଚ, ଛନ୍ଦାଦୟୋ ସମାଧିୱିସେସନାନି, ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ପନ ପଧାନୱଚନେନେୱ ୱିସେସିତୋ, ନ ଛନ୍ଦାଦୀହୀତି ନ ଇଧ ୱୀରିୟାଧିପତିତା ପଧାନସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୱୀରିୟଞ୍ଚ ସମାଧିଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଠିତମେୱ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗୱସେନ ପଧାନସଙ୍ଖାରୱଚନେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନାପି ଦ୍ୱୀହି ୱୀରିୟେହି ସମନ୍ନାଗମୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି। ୟସ୍ମା ପନ ଛନ୍ଦାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠୋ ସମାଧି, ତଥା ୱିସିଟ୍ଠେନେୱ ଚ ତେନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ସେସଧମ୍ମା ଚ, ତସ୍ମା ସମାଧିୱିସେସନାନଂ ୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ୱୁତ୍ତା। ୱିସେସନଭାୱୋ ଚ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ତଂତଂଅୱସ୍ସୟନୱସେନ ହୋତୀତି ‘‘ଛନ୍ଦସମାଧି… ପେ… ଇଦ୍ଧିପାଦ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସୟତ୍ଥେପି ପାଦ-ସଦ୍ଦେ ଉପାୟତ୍ଥେନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ତେନେୱ ଉତ୍ତରଚୂଳଅଭାଜନୀୟେ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତିଆଦିନା ଛନ୍ଦାଦୀନମେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ଚ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦସମାଧୀ’’ତିଆଦିନାୱ (ୱିଭ। ୪୬୨) ଉଦ୍ଦେସଂ କତ୍ୱାପି ପୁନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂୟେୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋ ୱିଭତ୍ତୋତି। ଉପାୟିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ହି ନିସ୍ସୟିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ କତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଚତୁବ୍ବିଧତା ନ ହୋତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ପାଳିୱସେନ ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୪୩୩।ରଥଧୁରେତି ରଥସ୍ସ ପୁରତୋ। ହୀନଜାତିକୋ ଚଣ୍ଡାଲୋ ଉପଟ୍ଠାନାଦିଗୁଣୟୋଗେପି ସେନାପତିଟ୍ଠାନାଦୀନି ନ ଲଭତୀତି ଆହ ‘‘ଜାତିଂ ସୋଧେତ୍ୱା…ପେ… ଜାତିଂ ଅୱସ୍ସୟତୀ’’ତି। ଅମନ୍ତନୀୟୋତି ହିତାହିତମନ୍ତନେ ନ ଅରହୋ।

ରଟ୍ଠପାଲତ୍ଥେରୋ ଛନ୍ଦେ ସତି କଥଂ ନାନୁଜାନିସ୍ସନ୍ତୀତି ସତ୍ତପି ଭତ୍ତାନି ଅଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ମାତାପିତରୋ ଅନୁଜାନାପେତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଛନ୍ଦମେୱ ଅୱସ୍ସାୟ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସୀତି ଆହ ‘‘ରଟ୍ଠପାଲତ୍ଥେରୋ ୱିୟା’’ତି।

ମୋଘରାଜତ୍ଥେରୋ ୱୀମଂସଂ ଅୱସ୍ସୟୀତି ତସ୍ସ ଭଗୱା ‘‘ସୁଞ୍ଞତୋ ଲୋକଂ ଅୱେକ୍ଖସ୍ସୂ’’ତି (ସୁ। ନି। ୧୧୨୫) ସୁଞ୍ଞତାକଥଂ କଥେସି, ପଞ୍ଞାନିସ୍ସିତମାନନିଗ୍ଗହତ୍ଥଞ୍ଚ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୁଚ୍ଛିତୋ ପଞ୍ହଂ ନ କଥେସି। ତତ୍ଥ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଛନ୍ଦୁପ୍ପାଦନଂ ତୋସନଂ ୱିୟ ହୋତୀତି ଛନ୍ଦସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନସଦିସତା ୱୁତ୍ତା, ଥାମଭାୱତୋ ୱୀରିୟସ୍ସ ସୂରତ୍ତସଦିସତା, ‘‘ଛଦ୍ୱାରାଧିପତି ରାଜା’’ତି (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୮୧ ଏରକପତ୍ତନାଗରାଜୱତ୍ଥୁ) ୱଚନତୋ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠଜାତିସଦିସତା।

ଅଭେଦତୋତି ଛନ୍ଦାଦିକେ ତଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା, ଇଦ୍ଧିଇଦ୍ଧିପାଦେ ଅମିସ୍ସେତ୍ୱା ୱା କଥନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦୱୀରିଯାଦଯୋ ୱିସେସେନ ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାଯାତି ଇଦ୍ଧୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧୀତି ଅୱିସେସେନ ସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରାପୀତି।

ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦସମାଧିଦ୍ଧିପାଦାଦଯୋ ୱିସିଟ୍ଠା, ପାଦୋ ସବ୍ବିଦ୍ଧୀନଂ ସାଧାରଣତ୍ତା ଅୱିସିଟ୍ଠୋ, ତସ୍ମା ୱିସିଟ୍ଠେସ୍ୱେୱ ପଓ୍ୱେସଂ ଅୱତ୍ୱା ଅୱିସିଟ୍ଠେ ଚ ପଓ୍ୱେସଂ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘ପାଦେ ପତିଟ୍ଠାତିପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥେୱାତି ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରୈଦ୍ଧିପାଦେସୁ, ଚତୂସୁ ଛନ୍ଦାଦିକେସ୍ୱେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଛନ୍ଦୱତୋ କୋ ସମାଧି ନ ଇଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ସମାଧିଭାୱନାମୁଖେନ ଭାୱିତା ସମାଧିଭାୱିତା।

ଏତ୍ଥ ପନାତି ଭେଦକଥାଯଂ ଅଭେଦକଥନତୋ ଅଭିନଓ୍ୱଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ହି ତଯୋ ଧମ୍ମା ଅଭେଦକଥାଯଂ ଇଦ୍ଧିଇଦ୍ଧିପାଦୋତ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତା, ତେ ଏୱ ଭେଦକଥାଯଂ ଇଦ୍ଧୀପି ହୋନ୍ତି ଇଦ୍ଧିପାଦାପି, ସେସା ଇଦ୍ଧିପାଦା ଏୱାତି ଏୱଂ ଅଭିନୱାଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଛନ୍ଦୋ ସମାଧୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଇମେ ହି ତଯୋ…ପେ… ନ ୱିନା, ତସ୍ମା ସେସା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଇଜ୍ଝନେନ ଇଦ୍ଧି ନାମ ଭୱେଯ୍ଯୁଂ, ନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନାତି ତେ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ନ ଇଦ୍ଧୀତି ଏୱମିଦଂ ପୁରିମସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ତିଣ୍ଣଂ ଇଦ୍ଧିତା ଇଦ୍ଧିପାଦତା ଚ ୱୁତ୍ତା, ସେସାନଞ୍ଚ ଇଦ୍ଧିପାଦତାୱ, ତଂ ସବ୍ବଂ ସାଧେତୁଂ ‘‘ଇମେ ହି ତଯୋ…ପେ… ନ ୱିନା’’ତି ଆହ। ତେନ ଯସ୍ମା ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ମା ଇଦ୍ଧି। ଇଜ୍ଝମାନା ଚ ଯସ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକେହି ସହେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ୱିନା, ତସ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ଇଦ୍ଧିପାଦା, ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ପନ ତେ ତଯୋ ଧମ୍ମା ଇଦ୍ଧିପାଦାପି ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନମ୍ପି ପନ ଖନ୍ଧାନଂ ଇଦ୍ଧିଭାୱପରିଯାଯୋ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଏକଦେସସ୍ସ ଇଦ୍ଧିତା, ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ‘‘ଇଦ୍ଧିଯା ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଇମିନା ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିପାଦତା, ପୁନପି ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ‘‘ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଇମିନା ଅତ୍ଥେନ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ଚ ଦସ୍ସିତା, ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସକସ୍ସଚି ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି। ଇମିନା ‘‘ଇଦ୍ଧି ନାମ ଅନିପ୍ଫନ୍ନା’’ତି ଇଦଂ ୱାଦଂ ପଟିସେଧେତି।

ପଟିଲାଭପୁବ୍ବଭାଗାନଂ ପଟିଲାଭସ୍ସେୱ ଚ ଇଦ୍ଧିଇଦ୍ଧିପାଦତାୱଚନଂ ଅପୁବ୍ବନ୍ତି କତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛତି ‘‘କେନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି, କେନଟ୍ଠେନ ପାଦୋ’’ତି। ପଟିଲାଭୋ ପୁବ୍ବଭାଗୋ ଚାତି ୱଚନସେସୋ। ଉପାଯୋ ଚ ଉପାଯଭାୱେନେୱ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ପତିଟ୍ଠା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନେୱ ପାଦୋ’’ତି। ଛନ୍ଦୋଯେୱ…ପେ… ୱୀମଂସାୱ ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦୋତି କଥିତଂ, ତସ୍ମା ନ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଇଦ୍ଧିଯା ସମାନକାଲିକା ନାନାକ୍ଖଣିକା ୱା ଇଦ୍ଧିପାଦା, ଜେଟ୍ଠକଭୂତା ପନ ଛନ୍ଦାଦଯୋ ଏୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ଇଦ୍ଧିପାଦାତି ଅଯମେୱ ତେସଂ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ହି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ଚ ସମାଧିୱିସେସନୱସେନ ଦସ୍ସିତାନଂ ଉପାଯଭୂତାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦାନଂ ପାକଟକରଣତ୍ଥଂ ଉତ୍ତରଚୂଳଭାଜନୀଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। କେଚୀତି ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିଥେରା କିର।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୪୪। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୋତି ତଥାଭୂତସ୍ସ ଫସ୍ସୋ…ପେ… ପଗ୍ଗାହୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋ’’ତି (ୱିଭ। ୪୪୭) ଇଦ୍ଧିଇଦ୍ଧିପାଦତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଗ୍ଗାହାୱିକ୍ଖେପା ୱୁତ୍ତା, ଚିତ୍ତପଞ୍ଞା ଚ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱାତି। ଚତ୍ତାରି ନଯସହସ୍ସାନି ୱିଭତ୍ତାନୀତି ଇଦଂ ସାଧିପତିୱାରାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣାନଂ ଅଭାୱା ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ନ ହି ଅଧିପତୀନଂ ଅଧିପତଯୋ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ଏକେକସ୍ମିଂ ପନ ଇଦ୍ଧିପାଦନିଦ୍ଦେସେ ଏକେକୋ ଅଧିପତିୱାରୋ ଲବ୍ଭତୀତି ସୋଳସ ସୋଳସ ନଯସତାନି ଲବ୍ଭନ୍ତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

ନନୁ ଚ ଚତ୍ତାରୋପି ଅଧିପତଯୋ ଏକକ୍ଖଣେ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ପନ ଅଧିପତଯୋ ନ ଭୱନ୍ତି ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ନ ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ରାଜପୁତ୍ତୋପମାପି ହି ଏତମତ୍ଥଂ ଦୀପେତୀତି? ନ, ଏକକ୍ଖଣେ ଦୁତିଯସ୍ସ ଅଧିପତିନୋ ଅଭାୱତୋ ଏୱ, ‘‘ନ ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା ରାଜପୁତ୍ତୋପମା ଅଧିପତିଂ ନ କରୋନ୍ତୀତି ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ନ ଅଧିପତୀନଂ ସହଭାୱଂ। ତଂ କଥଂ ଜାନିତବ୍ବନ୍ତି? ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩) ୱୁତ୍ତା ‘‘କସ୍ମା ପନ ଯଥା ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ‘ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧ ‘ଅଧିପତୀ ଅଧିପତିସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ‘ଛନ୍ଦାଧିପତି ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ଦେସନା କତାତି? ଏକକ୍ଖଣେ

ଅଭାୱତୋ’’ତି। ସତି ଚ ଚତୁନ୍ନଂ ଅଧିପତୀନଂ ସହଭାୱେ ‘‘ଅରିଯମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିସ୍ସ ୱୀମଂସାଧିପତେଯ୍ୟଂ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସା’’ତି ୱିସେସନଂ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ଅୱୀମଂସାଧିପତିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଭାୱା। ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାଧିପତିକରଣଭାୱେ ଚ ‘‘ୱୀମଂସଂ ଠପେତ୍ୱା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ୱୀମଂସାଧିପତିକତ୍ତୱଚନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ତଥା ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯମଗ୍ଗା ସିଯା ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ, ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୪୨୯) ଏୱମାଦୀହିପି ଅଧିପତୀନଂ ସହଭାୱୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଏୱାତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇଦ୍ଧିପାଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୦। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ପଠମନଯୱଣ୍ଣନା

୪୬୬।ପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନା ଓଘତରଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୧) –

''କିଲେସୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଆଯୂହନା। ତଥା ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅୱସେସକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରେହି ଆଯୂହନା। ତଣ୍ହାୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଆଯୂହନା। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା ଆଯୂହନା। ଲୀନୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ଆଯୂହନା। କାମସୁଖାନୁଯୋଗୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୱସେନ ଆଯୂହନା। ସବ୍ବାକୁସଲାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ସବ୍ବଲୋକିଯକୁସଲାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଆଯୂହନା''ତି –

ୱୁତ୍ତେସୁ ପକାରେସୁ ଇଧ ଅୱୁତ୍ତାନଂ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

ସମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ପଟିସଙ୍ଖିକ୍ଖତି, ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖତି, ତଦାକାରୋ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ପଟିସଙ୍ଖାନଲକ୍ଖଣୋ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା''ତି ଉପେକ୍ଖାକିଚ୍ଚାଧିମତ୍ତତାଯ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱୁତ୍ତା। ଅନୁକ୍କମନିକ୍ଖେପେ ପଯୋଜନଂ ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମକାରଣଭାୱୋ।

୪୬୭। ବଲୱତୀ ଏୱ ସତି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି କତ୍ୱା ବଲୱଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ପଞ୍ଞା ଗହିତା, ନ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ସମ୍ପଧାରଣସତି, କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣସ୍ସ ପନ ସରଣଂ ସତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱୁତ୍ତଂ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ୱୁତ୍ତସୀସେ ଠତ୍ୱାତି ''ଅହୋ ୱତ ମେ ଧମ୍ମଂ ସୁଣେଯ୍ୟୁଂ, ସୁତ୍ୱା ଚ ଧମ୍ମଂ ପସୀଦେଯ୍ୟୁଂ, ପସନ୍ନା ଚ ମେ ପସନ୍ନାକାରଂ କରେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଏୱଂଚିତ୍ତୋ ଅହୁତ୍ୱା ''ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଭଗୱତା ଧମ୍ମୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞୂହି, ଅହୋ ୱତ ମେ ଧମ୍ମଂ ସୁଣେଯ୍ୟୁଂ, ସୁତ୍ୱା ଚ ଧମ୍ମଂ ଆଜାନେଯ୍ୟୁଂ, ଆଜାନିତ୍ୱା ଚ ପନ ତଥତ୍ତାଯ ପଟିପଜ୍ଜେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତଂ ପଟିଚ୍ଚ କାରୁଞ୍ଞଂ ଅନୁଦ୍ଦଯଂ ଅନୁକମ୍ପଂ ଉପାଦାଯ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ୱିଯ ଭାସିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିମୁତ୍ତାଯତନସୀସେତି ''ନ ହେୱ ଖୋ ସତ୍ଥା, ଅପିଚ ଖୋ ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ପରେସଂ ଦେସେସ୍ସାମୀ''ତି ଏୱଂ ୱିମୁତ୍ତିକାରଣପଧାନଭାୱେ ଠତ୍ୱା। ଚିରକତୱତ୍ତାଦିୱସେନ ତଂସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଭାୱତ୍ଥତ୍ତା ଏୱ ୱା କତଭାସିତ-ସଦ୍ଦା କିରିଯାଭୂତସ୍ସ ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସସ୍ସ ୱାଚକାତି କତ୍ୱା ଆହ ''କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ…ପେ… କୋଟ୍ଠାସ''ନ୍ତି।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସମୁଟ୍ଠାପକତା ପୁରିମାନଂ ଛନ୍ନଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରିକସ୍ସ, ପରେସଂ ସବ୍ବେସଂ ୱା ତଂତଂପରିଯାଯେନ ସମୁଟ୍ଠାପନୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବା। କାମଲୋକୱଟ୍ଟାମିସାତି ତଣ୍ହା ତଦାରମ୍ମଣା ଖନ୍ଧାତି ୱଦନ୍ତି, ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋ ଚ ରାଗୋ ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ କାମାମିସଂ, ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତିଆଦିନା ଲୋକଗ୍ଗହଣୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦସହଗତୋ ରାଗୋ ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଲୋକାମିସଂ, ଲୋକଧମ୍ମା ୱା, ୱଟ୍ଟସ୍ସାଦୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ସଂସାରଜନକୋ ରାଗୋ ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ୱଟ୍ଟାମିସଂ। ମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗତ୍ତା ପୁବ୍ବଭାଗା।

ପଠମନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯନଯୱଣ୍ଣନା

୪୬୮-୪୬୯।ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଧମ୍ମା ନାମ ''ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଆହାରଟ୍ଠିତିକା, ଦ୍ୱେ ଧାତୁଯୋ, ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ, ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି, ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତାଯତନାନି, ଛ ଅନୁତ୍ତରିଯାନି, ସତ୍ତ ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନି, ଅଟ୍ଠାଭିଭାଯତନାନି, ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରା, ଦସ ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନୀ''ତି ଏୱଂପଭେଦା ଧମ୍ମା , ''ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୪୬) ଦସ୍ସିତା ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଚ। ୱାନନ୍ତି ୱିନନ୍ଧନଂ ଭୱାଦୀନଂ, ଗମନଂ ୱା ପିଯରୂପସାତରୂପେସୁ।

ଚଙ୍କମଂ ଅଧିଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନୱୀରିଯଂ ୱିପସ୍ସନାସହଗତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ତକେନାତି ''ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା କଥିତା''ତି ଏତ୍ତାୱତା। ଲୋକିଯନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ନ କିଲମତୀତି କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକସ୍ସ ଲୋକିଯତ୍ତା ଅଚୋଦନୀଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଲବ୍ଭ…ପେ… ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ରୂପାୱଚରେ

ଅଲବ୍ଭମାନକଂ ପୀତିସମ୍ମୋହଙ୍ଗଂ ଉପାଦାଯ ଲବ୍ଭମାନାପି ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରା ପୀତି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ''ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ''ତି ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଅଧ୍ପ୍ପାଯୋ। କାମାୱଚରେ ୱା ଅଲବ୍ଭମାନକଂ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରଂ ପୀତିଂ ଉପାଦାଯ ଲବ୍ଭମାନକାୱ ପୀତିବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭୂତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିମୋକ୍ଖନ୍ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଧମ୍ମେ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠିତମଗ୍ଗୋ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି ଇଧ ୱୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ୱାରେତବ୍ବୋତି ୱିପସ୍ସନାପାଦକେସୁ କସିଣାଦିଝାନେସୁ ସତିଆଦୀନଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯତ୍ତା ନ ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁଦ୍ଧରନ୍ତା ପନ ୱିପସ୍ସନା ୱିଯ ବୋଧିଯା ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସନ୍ନକାରଣଂ ଝାନଂ ନ ହୋତି, ନ ଚ ତଥା ଏକନ୍ତିକଂ କାରଣଂ, ନ ଚ ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚସ୍ସ ୱିଯ ଝାନକିଚ୍ଚସ୍ସ ନିଟ୍ଠାନଂ ମଗ୍ଗୋତି କତ୍ୱା ନ ଉଦ୍ଧରନ୍ତି। ତତ୍ଥ କସିଣଜ୍ଝାନଗ୍ଗହଣେନ ତଦାଯତ୍ତାନି ଆରୁପ୍ପାନିପି ଗହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଅସୁଭଜ୍ଝାନାନଂ ଅୱଚନଂ ଅୱିତକ୍କାୱିଚାରସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

ଦୁତିଯନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯନଯୱଣ୍ଣନା

୪୭୦-୪୭୧। ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦନିସ୍ସରଣୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ ୱତ୍ୱା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକନିସ୍ସିତସ୍ସ ଅୱଚନଂ ''ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତୀ''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୫।୧୮୨; ୱିଭ। ୪୭୧) ଇଧ ଭାୱେତବ୍ବାନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଭାୱିତବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ହି ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବା ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ୱୁତ୍ତାତି। ୱୋସ୍ସଗ୍ଗ-ସଦ୍ଦୋ ପରିଚ୍ଚାଗତ୍ଥୋ ପକ୍ଖନ୍ଦନତ୍ଥୋ ଚାତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାୱୁତ୍ତେନାତି ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପକାରେନ ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱାରମ୍ମଣକରଣପ୍ପକାରେନ ଚ। ପରିଣାମେନ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ, ପରିଣତଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ।

ତତିଯନଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୭୨।ଉପେକ୍ଖନୱସେନାତି ସଭାୱନିଦ୍ଦେସତଂ ଦସ୍ସେତି, ହାପନୱଡ୍ଢନେସୁ ବ୍ୟାପାରଂ ଅକତ୍ୱା ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋକିଯୌପେକ୍ଖନାଯ ଅଧିକା ଉପେକ୍ଖନା ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଇଧ ଲୋକୁତ୍ତରା ଏୱ ଅଧିପ୍ପେତାତି ଯୁତ୍ତୋତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୋ

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୯୦। ଅଭିଧମ୍ମେ ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତଭାଜନୀଯେପି ‘‘ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମଯେ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତି…ପେ… ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୩୩୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଧାପି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ଅଭିଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ଦେସନଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଅରିଯୋପପଦତଂ ନ କରୋତି।

୪୯୩।ତସ୍ମିଂ ସମଯେତି ଲୋକିଯକାଲେନ ଏତେସଂ ଅତିରେକକିଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିରତିଉପ୍ପାଦନେନ ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନି ପୁଗ୍ଗଲଂ ପଜହାପେନ୍ତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀନି ପଞ୍ଚ ‘‘କାରାପକଙ୍ଗାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି। ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିରିଯା ହି ୱିରତି, ତଞ୍ଚ ଏତାନି କାରାପେନ୍ତୀତି। ୱିରତିୱସେନାତି ୱିରମଣକିରିଯାୱସେନ, ନ କାରାପକଭାୱେନ କତ୍ତୁଭାୱେନ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇମଂ…ପେ… କିଚ୍ଚାତିରେକତଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରକ୍ଖଣେପି ଇମାନେୱ ପଞ୍ଚ ସମ୍ମାୱାଚାଦିତ୍ତଯସ୍ସ ଏକକ୍ଖଣେ କାରାପକାନୀତି ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠାଦିକା ଦସ, ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ଅକୁସଲା ଚ ଦସାତି ୱୀସତି ଅକୁସଲପକ୍ଖିଯା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦିକା ଦସ, ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ଚ କୁସଲା ଦସାତି ୱୀସତି କୁସଲପକ୍ଖିଯା ଚ ମହାଚତ୍ତାରୀସକସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୧୩୬) ୱୁତ୍ତାତି ତସ୍ସ ଏତଂ ନାମଂ।

ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜଭାଗିଯାତି ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜକୋଟ୍ଠାସେ ଭୱା, ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରେକଦେସଭୂତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଖନ୍ଧୋପଧିଂ ୱିପଚ୍ଚତି, ତତ୍ଥ ୱା ୱିପଚ୍ଚତୀତି ଉପଧିୱେପକ୍କା।

ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକମଗ୍ଗଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଏକେକଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ସମଯୱୱତ୍ଥାନଂ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ‘‘ପାଟିଯେକ୍କଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପାଟିଯେକ୍କଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସହ ପନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ସମଯୱୱତ୍ଥାନଂ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ‘‘ତତ୍ଥ କତମା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ପଞ୍ଚଙ୍ଗା’’ତିଆଦିକୋ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ ଏକତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପଟିନିଦ୍ଦେସତ୍ତା ନ ପାଟିଯେକ୍କଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନାମ ହୋତୀତି। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରେ ଏୱ ପାଟିଯେକ୍କଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀସୁ କାରାପକଙ୍ଗେସୁ ଏକେକମୁଖାଯ ଭାୱନାଯ ମଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱାଚାଦୀନି ହି ପୁବ୍ବସୁଦ୍ଧିଯା ସିଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପଚାରେନାତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଝାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୫୦୮। ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗକରଣୀଯସମ୍ପଦା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରାଦି। ଅସୁଭାନୁସ୍ସତିଯୋ ଲୋକୁତ୍ତରଜ୍ଝାନାନି ଚ ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା ନତ୍ଥୀତି ସବ୍ବପ୍ପକାର-ଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି, ସୁଞ୍ଞା ପରପ୍ପୱାଦା ସମଣେଭୀତି (ମ। ନି। ୧।୧୩୯; ଅ। ନି। ୪।୨୪୧) ୱଚନେନ ସମଣଭାୱକରପୁବ୍ବଭାଗକରଣୀଯସମ୍ପଦାସମ୍ପନ୍ନସ୍ସପି ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ନାମକାଯାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ୱଚନାନତିକ୍କମୱସେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବେସୁ, ଅୱୀତିକ୍କମନୱିରତିଚେତନାସଙ୍ଖାତେସୁ ୱା ସିକ୍ଖାକୋଟ୍ଠାସେସୁ ପରିପୂରଣୱସେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବେସୁ ସା ସା ଭିକ୍ଖୁସିକ୍ଖାଦିକା ସିକ୍ଖାପଦେକଦେସଭୂତା ସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ଆହ ''ସିକ୍ଖାପଦେସୂତି ଇଦମସ୍ସ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଧମ୍ମପରିଦୀପନ''ନ୍ତି।

ସନ୍ତୋସାଦିୱସେନ ଇତରୀତରସନ୍ତୋସଂ, ତସ୍ସ ଚ ୱଣ୍ଣୱାଦିତଂ, ଅଲଦ୍ଧା ଚ ଅପରିତସ୍ସନଂ, ଲଦ୍ଧା ଚ ଅଗଧିତପରିଭୋଗନ୍ତି ଏତେ ଗୁଣେ ଦସ୍ସେତି। ଝାନଭାୱନାଯ କାରକୋତି ପରିଦୀପନଂ କାରକଭାୱପରିଦୀପନଂ। ଅରଞ୍ଞନ୍ତିଆଦିନା ସେନାସନସ୍ସ ପଭେଦଂ, ଅପ୍ପସଦ୍ଦନ୍ତିଆଦିନା ନିରାଦୀନୱତଂ, ପଟିସଲ୍ଲାନସାରୁପ୍ପନ୍ତି ଆନିସଂସଂ ଦୀପେତୀତି ଆହ ''ସେନାସନପ୍ପଭେଦେ…ପେ… ପରିଦୀପନ''ନ୍ତି।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୦୯। କମ୍ମଦ୍ୱେହି ଦିଟ୍ଠି-ସଦ୍ଦାଦୀହି ସାସନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଦିଟ୍ଠୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସଭାୱଟ୍ଠେନାତି ଅୱିପରୀତଟ୍ଠେନ। ସିକ୍ଖିଯମାନୋ କାଯାଦୀନି ୱିନେତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଆହ ''ସିକ୍ଖିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ୱିନଯୋ''ତି, ୱିନଯୋ ୱା ସିକ୍ଖିତବ୍ବାନି ସିକ୍ଖାପଦାନି, ଖନ୍ଧତ୍ତଯଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ୱିନଯୋ ୱିଯାତି ୱିନଯୋତି ଦସ୍ସେତି। ସତ୍ଥୁ ଅନୁସାସନଦାନଭୂତଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯନ୍ତି ଆହ ''ଅନୁସିଟ୍ଠିଦାନୱସେନା''ତି।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯତ୍ତାତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ତିସ୍ସୋ ହି ସିକ୍ଖା ସିକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପରିପୂରତୀତି। ''ତସ୍ମାତିହ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ଆଦିମେୱ ୱିସୋଧେହି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ, କୋ ଚାଦି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ? ସୀଲଞ୍ଚ ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ଦିଟ୍ଠି ଚ ଉଜୁକା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୬୯) ୱଚନତୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯଂ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯେ ଫଲକାରଣୋପଚାରେହି ସିକ୍ଖତ୍ତଯଂ ''ଦିଟ୍ଠୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, କୁସଲଧମ୍ମେହି ୱା ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସଭୂତେହୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭଗୱତୋ ୱିନଯନକିରିଯତ୍ତା ୱିନଯୋ ସିକ୍ଖତ୍ତଯଂ, ତଂ ପନ ୱିନଯନଂ ଧମ୍ମେନେୱ ଅୱିସମସଭାୱେନ, ଦେସନାଧମ୍ମେନ ୱା ପୱତ୍ତଂ, ନ ଦଣ୍ଡାଦିନାତି ''ଧମ୍ମୱିନଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମତ୍ଥନ୍ତି ପରମାନୱଜ୍ଜନିବ୍ବାନତ୍ଥଂ, ଅକୁପ୍ପଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଅତ୍ଥଂ ୱା। ଧମ୍ମେସୁ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦୀସୁ ଅଭିଜାନନାଦିକାରଣଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯନ୍ତି ତଂ ''ଧମ୍ମୱିନଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ଇମିସ୍ସା ଇମସ୍ମି''ନ୍ତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ନିଯମକରଣଂ ହୋତି, ଏୱ-ସଦ୍ଦଲୋପୋ ୱା କତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ନିଯମୋ କତୋ''ତି।

୫୧୦।ଭିକ୍ଖୁକୋତି ଅନଞ୍ଞତ୍ଥେନ କ-କାରେନ ପଦଂ ୱଡ୍ଢିତନ୍ତି ''ଭିକ୍ଖନଧମ୍ମତାଯା''ତି ଅତ୍ଥମାହ। ଭିକ୍ଖକୋତି ପନ ପାଠେ ଭିକ୍ଖତୀତି ଭିକ୍ଖକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଜଲ୍ଲିକଂ ରଜମିସ୍ସଂ ମଲଂ, ଅମିସ୍ସଂ ମଲମେୱ। ଭିନ୍ନପଟଧରୋତି ନିବ୍ବଚନଂ ଭିନ୍ନପଟଧରେ ଭିକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ।

ଯସ୍ସ ଭାୱେତବ୍ବୋ ପହାତବ୍ବୋ ଚ ଓଧି ଅୱସିଟ୍ଠୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ଓଧିସୋ, ଅରହା ପନ ତଦଭାୱା ଓଧିରହିତୋତି ''ଅନୋଧିସୋ କିଲେସାନଂ ପହାନା ଭିକ୍ଖୂ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଓଧି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ଏକଦେସେ ନିରୁଳ୍ହୋତି ସବ୍ବମଗ୍ଗା ସବ୍ବକିଲେସା ଚ ଅରହତା ଭାୱିତା ପହୀନା ଚ ''ଓଧୀ''ତି ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପହାନାତି ଇଦଞ୍ଚ ନିବ୍ବଚନଂ ଭେଦନପରିଯାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସେକ୍ଖୋତିଆଦିନା ଭିକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଅତ୍ଥଂ ଗୁଣୱସେନ ଦସ୍ସେତି, ହେଟ୍ଠା ପନ ''ସମଞ୍ଞାଯ ପଟିଞ୍ଞାଯା''ତି ପଞ୍ଞାଯନୱସେନ,

‘‘ଭିକ୍ଖତୀ’’ତିଆଦିନା ନିବ୍ବଚନୱସେନ ଦସ୍ସିତୋ।

ସେକ୍ଖୋ ଭିକ୍ଖୂତି ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା କଥିତା, ଭିନ୍ନତ୍ତା ପାପକାନଂ...ପେ... ଭିକ୍ଖୂତି ଖୀଣାସୱୋୱ କଥିତୋତି ଇଦଂ ଦ୍ୱୟଂ ‘‘ସେକ୍ଖୋତି ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକେନ ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତ ଅରିୟା, ଭିନ୍ନତ୍ତାତି ଇମିନା ପନ ଚତ୍ତାରୋ ଫଲଟ୍ଠା’’ତି ଇମିନା ଦ୍ୱୟେନ ନ ସମେତି, ତଦିଦଂ ନିପ୍ପରିୟାୟଦସ୍ସନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ସେସଟ୍ଠାନେସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକାଦୟୋ କଥିତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ପଟିଞ୍ଞାୟ ଭିକ୍ଖୁସୀଲୋପି ୱୁତ୍ତୋତି? ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ ସବ୍ବପ୍ପକାରଜ୍ଝାନନିବ୍ବତ୍ତକସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଉପସମ୍ପଦାକମ୍ମକରଣସ୍ସ କାରଣତ୍ତା ଠାନଂ, ତଦନୁରୂପଂ ଠାନାରହଂ, ଅନୂନଞ୍ଞତ୍ତିଅନୁସ୍ସାୱନଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିୟା ଚ ଅୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୫ ୧ ୧ ।ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ସୀଲଂ ସମାଦାନୱିରତିଅୱୀତିକ୍କମନୱିରତିଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅନଭିଜ୍ଝାଦୀନି ସନ୍ଧାୟ ଚେତସିକସୀଲସ୍ସ ପରିୟାୟସୀଲତା ୱୁତ୍ତା। ନଗରୱଡ୍ଢକୀ ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜାଚରିୟୋତି ୱଦନ୍ତି। ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଆହାରୋ ଅସିତାଦୀନି, ଭକ୍ଖିତବ୍ବଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବଲେହିତବ୍ବଚୁବିତବ୍ବାନି ୱା।

ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ପିହିତିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ହୋତି ତିଣ୍ଣଂ ସୁଚରିତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରାହାରତ୍ତା, ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟୋ ହୋତି। ଇତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ପିହିତିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ‘‘ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ସଂୱୁତୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ପିହିତିନ୍ଦ୍ରିୟୋତି ଅତ୍ଥମାହ। ପାତିମୋକ୍ଖେନ ଚ ସଂୱରେନ ଚାତି ଇଦଂ ପାତିମୋକ୍ଖତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସୀଲଂ କାୟିକଅୱୀତିକ୍କମାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତନ୍ତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦୁତିୟୋ ପନତ୍ଥୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଏକତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତୋ।

୫ ୧ ୩।ସବ୍ବମ୍ପିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତି ଇମିନା ଅଭିଜ୍ଝାଦୟୋ ଚ ଗହିତାତି ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ମନସାପି ଆଚରତି ଏୱ, ତସ୍ମା ତଂ ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥାତି କାୟିକୱୀତିକ୍କମାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଅନାଚାରେସୁ। ଗରୁଭଣ୍ଡୱିସ୍ସଜ୍ଜନମାପଜ୍ଜତୀତି ଥୁଲ୍ଲଚ୍ଚୟଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅରୋପିମୋତି ସଙ୍ଘିକଭୂମିୟଂ ଉଟ୍ଠିତୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଫାତିକମ୍ମନ୍ତି ଗରୁଭଣ୍ଡନ୍ତରଭୂତଂ କମ୍ମଂ। ଦଣ୍ଡକମ୍ମନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ହତ୍ଥକମ୍ମମାହ। ସିନାୟନ୍ତି ଏତେନାତି ସିନାନଂ, ଚୁଣ୍ଣାଦି।

ସଚ୍ଚାଲୀକେନ ପିୟୱାଦୀ ‘‘ଚାଟୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଚାଟୁଂ ଅତ୍ତାନଂ ଇଚ୍ଛତୀତି ଚାଟୁକାମୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଚାଟୁକମ୍ୟତା। ମୁଗ୍ଗସୂପସ୍ସ ଅପ୍ପୱିସନଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥି ସବ୍ବାହାରେହି ଅୱିରୁଦ୍ଧତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପରିଭଟତି ଧାରେତି, ପୋସେତି ୱାତି ପରିଭଟୋ, ଅଥ ୱା ପରିୱାରଭୂତୋ ଭଟୋ ସେୱକୋ ପରିଭଟୋ।

ଭଣ୍ଡାଗାରିକକମ୍ମଂ ଗିହୀନଂ କରିୟମାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ ପଟିପିଣ୍ଡଦାନଂ, ପିଣ୍ଡଂ ଦତ୍ୱା ପଟିପିଣ୍ଡଗ୍ଗହଣଂ ୱା ପିଣ୍ଡପଟିପିଣ୍ଡଂ। ସଙ୍ଘଭୋଗଚେତିୟଭୋଗାନଂ ଅୟୋନିସୋ ୱିଚାରଣଂ ସଙ୍ଘୁପ୍ପାଦଚେତିୟୁପ୍ପାଦପଟ୍ଠପନଂ, ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକେ ୱିୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି କେଚି।

୫ ୧ ୪। ଗାୱୋ ଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଗୋଚରୋ, ଗୋଚରୋ ୱିୟାତି ଗୋଚରୋ, ଅଭିଣ୍ହଂ ଚରିତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ। ଗାୱୋ ୱା ଚକ୍ଖାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ତେହି ଚରିତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ ଗୋଚରୋ। ଅୟୁତ୍ତୋ ଗୋଚରୋ ଅଗୋଚରୋତି ତଦଞ୍ଞୋ ୟୁତ୍ତୋ ‘‘ଗୋଚରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୱିଧୁନନତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ୱିନିଦ୍ଧୁତକିବ୍ବିସାନି ୱା’’ତି।

୫ ୧ ୫। ଅୱରା ପଚ୍ଛିମା ମତ୍ତା ଏତେସନ୍ତି ଓରମତ୍ତକାନି। ସଂୟମକରଣୀୟାନୀତି କାୟୱାଚାସଂୟମମତ୍ତେନ କତ୍ତବ୍ବପଟିକମ୍ମାନି, ୱିକ୍ଖିପିତବ୍ବାନି ୱା। ‘‘ପୁନ ନ ଏୱଂ କରୋମୀ’’ତି ଚିତ୍ତେନ ସଂୱରମତ୍ତେନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରେନେୱ ୱା କରଣୀୟାନି ସଂୱରକରଣୀୟାନି। ଦିୱିୱିହାରଜନପଦୱାସୀ ଦିୱିୱିହାରୱାସୀ। ମନସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନମେୱ ଅଧିଟ୍ଠାନାୱିକମ୍ମଂ। ଦେସନା ଇଧ ‘‘ୱୁଟ୍ଠାନାୱିକମ୍ମ’’ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତା। ତତ୍ଥ ‘‘ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକରଣୀୟାନି ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧାନୀ’’ତି ୱଚନତୋ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୱିସୁଦ୍ଧତ୍ଥଂ ଅନତିକ୍କମନୀୟାନି ଅନାପତ୍ତିଗମନୀୟାନି ୱଜ୍ଜାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ଆଚରିୟସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସାତି ଅତ୍ତାନୁୱାଦପରାନୁୱାଦଦଣ୍ଡଦୁଗ୍ଗତିଭୟସ୍ସ।

୫ ୧ ୬। ‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ଭିକ୍ଖୁ ଏୱ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସେସସିକ୍ଖା ପନ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନ ସିକ୍ଖା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତା’’ତି ଆହ। ଭିକ୍ଖୁଗ୍ଗହଣଂ ପନ ଅଗ୍ଗପରିସାମୁଖେନ ସବ୍ବଜ୍ଝାନନିବ୍ବତ୍ତକାନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପରିସାନଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତଂ। ଗୁଣତୋ ୱା ଭିକ୍ଖୁ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ସବ୍ବାପି ସିକ୍ଖା

ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସଦ୍ଧେନ ସିକ୍ଖାସମାଦାନେନାତି ଏତ୍ଥ ଯେନ ସମାଦାନେନ ସଦ୍ଧାପି ସିକ୍ଖା ସମାଦିନ୍ନା ହୋନ୍ତି, ତଂ ଏକମ୍ପି ସଦ୍ଧସମାଦାନକିଚ୍ଚକରତ୍ତା ସଦ୍ଧସମାଦାନଂ ନାମ ହୋତି, ଅନେକେସୁ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ସଦ୍ଧେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାକାରେନାତି ଅୱୀତିକ୍କମଦେସନାୱୁଟ୍ଠାନୱତ୍ତଚରଣାଦିଆକାରେନ। ୱୀତିକ୍କମନୱସେନ ସେସସ୍ସପି ନିସ୍ସେସତାକରଣଂ ସନ୍ଧାଯ "ଭିନ୍ନସ୍ସପୀ"ତିଆଦିମାହ।

୫୧୯। ଆୱରଣୀଯେହି ଚିତ୍ତପରିସୋଧନଭାୱନା ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋତି କତ୍ୱା ଆହ "ଭାୱେନ"ନ୍ତି। ସୁପ୍ପପରିଗ୍ଗାହକନ୍ତି "ସୁପ୍ପପରିଗ୍ଗାହକଂ ନାମ ଇଦଂ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଇତୋ ପରଞ୍ଚ ନତ୍ଥି, ଅଯମେତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ"ତିଆଦିନା ପରିଗ୍ଗାହକଂ।

୫୨୦-୫୨୧।ଯୁତ୍ତୋତି ଆରଦ୍ଧମାନୋ। ସାତଚ୍ଚଂ ନେପକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତଯମାନୋ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତି।

୫୨୨।ଲୋକିଯାଯପି…ପେ… ଆହାତି ଇଦଂ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଯ ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ଏକସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ସହ ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତି, ପୱତ୍ତମାନାନିପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେସ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଗଧାନି ହୋନ୍ତି। ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଗ୍ଗହଣେନ ହି ତଦୁପନିସ୍ସଯଭୂତଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସଦ୍ଧାବଲଞ୍ଚ ଗହିତମେୱ ହୋତି "ସଦ୍ଧୂପନିସଂ ପାମୋଜ୍ଜ"ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୨୩) ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ପଞ୍ଚେୱ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୫୨୩। ସମନ୍ତତୋ, ସମ୍ମା, ସମଂ ୱା ସାତ୍ଥକାଦିପଜାନନଂ ସମ୍ପଜାନଂ, ତଦେୱ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ତେନାତି ସତିସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱ ଉଦ୍ଦେସେ ଅୱୁତ୍ତାପି ସତି ନିଦ୍ଦେସେ "ସତୋ"ତି ଇମିନା ୱୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସାତ୍ଥକାନଂ ଅଭିକ୍କମାଦୀନଂ ସମ୍ପଜାନନଂ ସାତ୍ଥକସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଏୱଂ ସପ୍ପାଯସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ପନ ଭିକ୍ଖାଚାରଗୋଚରେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଚ ପୱତ୍ତେସୁ ଅୱିଜହିତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେ ଗୋଚରେ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ଗୋଚରସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ଅସମ୍ମୁଯ୍ହନମେୱ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ।

ଦ୍ୱେକଥାତି ୱଚନକରଣାକରଣକଥା ନ କଥିତପୁବ୍ବା। ୱଚନଂ କରୋମି ଏୱ, ତସ୍ମା ସୁଦ୍ଧଚତ୍ତା ପଟିୱଚନଂ ଦେମୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନସୀସେନେୱାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଗ୍ଗେନେୱ, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପଧାନଂ କତ୍ୱା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ "ପଉମ୍ପି ଅଚେତନ"ନ୍ତିଆଦିନା ୱକ୍ଖମାନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ଯଥାପରିହରିଯମାନଂ ୱା ଅୱିଜହିତ୍ୱାତି ଦସ୍ସେତି। "ତସ୍ମା"ତି ଏତସ୍ସ "ଧମ୍ମକଥା କଥେତବ୍ବାୟେୱାତି ୱଦନ୍ତୀ"ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଭଯେତି ପରଚକ୍କାଦିଭଯେ।

ଅୱସେସଟ୍ଠାନେତି ଯାଗୁଅଗ୍ଗହିତଟ୍ଠାନେ। ଠାନଚଙ୍କମନମେୱାତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବିରିଯାପଥୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଭୋଜନାଦିକାଲେ ଅୱସ୍ସଂ କତ୍ତବ୍ବନିସଜ୍ଜାଯପି ପଟିକ୍ଖେପୱସେନ।

ଥେରୋ ଦାରୁଚୀରିଯୋ –

"ତସ୍ମାତିହ ତେ, ବାହିଯ, ଏୱଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ। ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ସୁତେ ମୁତେ ୱିଞ୍ଞାତେ। ଯତୋ ଖୋ ତେ, ବାହିଯ, ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ସୁତେ ମୁତେ ୱିଞ୍ଞାତେ ୱିଞ୍ଞାତମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ତତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନ ତେନ, ଯତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନ ତେନ। ତତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନ ତତ୍ଥ, ଯତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନ ତତ୍ଥ। ତତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନେୱିଧ ନ ହୁରଂ ନ ଉଭଯମନ୍ତରେନ। ଏସେୱନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସା"ତି (ଉଦା। ୧୦) –

ଏତ୍ତକେନ ଅରହତ୍ତଂ ସଚ୍ଛାକାସି।

ଖାଣୁଆଦିପରିହରଣତ୍ଥଂ, ପତିଟ୍ଠିତପାଦପରିହରଣତ୍ଥଂ ୱା ପସ୍ସେନ ହରଣଂ ୱୀତିହରଣନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଯାୱ ପତିଟ୍ଠିତପାଦୋ, ତାୱ ଆହରଣଂ ଅତିହରଣଂ, ତତୋ ପରଂ ହରଣଂ ୱୀତିହରଣନ୍ତି ଅଯଂ ୱା ଏତେସଂ ୱିସେସୋ। ଅୱୀଚିନ୍ତି ନିରନ୍ତରଂ।

ପଠମଜୱନେପି…ପେ… ନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସୋତି ରଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଆୱଜ୍ଜନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାନଂ ଅଯୋନିସୋ ଆୱଜ୍ଜନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନୱସେନ ଇଟ୍ଠେ ଇତ୍ଥିରୂପାଦିମ୍ହି ଲୋଭୋ, ଅନିଟ୍ଠେ ଚ ପଟିଘୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ଇତ୍ଥିପୁରିସୋତି ରଜ୍ଜନାଦି ହୋତି, ତସ୍ସ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନଂ ମୂଲଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱା ସବ୍ବଂ ଭୱଙ୍ଗାଦି। ଏୱଂ ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନସ୍ସ ମୂଲୱସେନ ମୂଲପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। ଆଗନ୍ତୁକତାୱକାଲିକତା ପନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନସ୍ସେୱ ଅପୁବ୍ବଭାୱଇତ୍ତରତାୱସେନ। ମଣିସପ୍ପୋ ସୀହଠଅଦୀପେ ୱିଜ୍ଜମାନା ଏକା ସପ୍ପଜାତୀତି ୱଦନ୍ତି।

ଚଲନନ୍ତି କମ୍ପନଂ।

ଅତିହରତୀତି ଯାୱ ମୁଖା ଆହରତି। ୱୀତିହରତୀତି ତତୋ ଯାୱ କୁଚ୍ଛି, ତାୱ ହରତି, କୁଚ୍ଛିଗତଂ ୱା ପସ୍ସତୋ ହରତି। ଅଲ୍ଲଉଞ୍ଚ ଅନୁପାଲେତୀତି ୱାଯୁଆଦୀହି ଅତିୱିସୋସନଂ ଯଥା ନ ହୋତି, ତଥା ପାଲେତି। ଆଭୁଜତୀତି ପରିଯେସନଞ୍ଛୋହରଣଜିଣ୍ଣାଜିଣ୍ଣତାଦିଂ ଆୱଜ୍ଜେତି, ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂତଂୱିଜାନନନିପ୍ଫାଦକୋଯେୱ ହି ପଯୋଗୋ ''ସମ୍ମାପଯୋଗୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚୋତି। ଅଥ ୱା ''ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିମାଗମ୍ମ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଅତ୍ତା ନାମ କୋଚି ଭୁଜନକୋ ନତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା ୱିଜାନନଂ ଆଭୁଜନଂ।

ଅଟ୍ଠାନେତି ମନୁସ୍ସାମନୁସ୍ସପରିଗ୍ଗହିତେ ଅଯୁତ୍ତେ ଠାନେ ଖେତ୍ତଦେୱାଯତନାଦିକେ। ତୁମ୍ବତୋ ୱେଠଉନାଠଇଆଦିଉଦକଭାଜନତୋ। ତନ୍ତି ଛଡ୍ଡିତଂ ଉଦକଂ।

ଗତେତି ଗମନେତି ପୁବ୍ବେ ଅଭିକ୍କମପଟିକ୍କମଗ୍ଗହଣେନ ଗମନେପି ପୁରତୋ ପଚ୍ଛତୋ ଚ କାଯସ୍ସ ଅତିହରଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ଗମନମେୱ ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ୱଙ୍କମାନୋ ୱା ଏତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଏତ୍ତକେନାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଚତୁନ୍ନଂ ଇରିଯାପଥାନଂ ପୱତ୍ତନୱଚନମତ୍ତେନ ଗୋଚରସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ନ ପାକଟଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ପନ ସୁତ୍ତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଭୂତଂ ହୋତୀତି ଚଙ୍କମନଟ୍ଠାନନିସଜ୍ଜାସୁ ଏୱ ପୱତ୍ତେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତେ ପୱତ୍ତା ଅପାକଟା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କାଯାଦିକିରିଯାମଯତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତା ଚ ଜୱନଂ, ସବ୍ବମ୍ପି ୱା ଛଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଂ କିରିଯାମଯପୱତ୍ତଂ ନାମ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୱିରହା ''ତୁଣ୍ହୀଭାୱୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୫୨୬।ଉପାସନଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇସ୍ସାସାନଂ ୱିଯ ଉପାସନସ୍ସ ସିକ୍ଖାଯୋଗକରଣସ୍ସ କମ୍ମଟ୍ଠାନୌପାସନସ୍ସ ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତମେୱ ହି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯୋଗପଥ''ନ୍ତି ଆହାତି। ସୀସଂ ଧୋୱତୀତି ଇଚ୍ଛାଦାସବ୍ଯା ଭୁଜିସ୍ସତଂ ଞାପଯତି, ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନେହି ୱା ପକ୍ଖିତ୍ତଂ ଅଯସରଜଂ ଧୋୱତି।

୫୨୯।ୱିନଯପରିଯାଯେନ ଅଦିନ୍ନାଦାନପାରାଜିକେ ଆଗତଂ। ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯେନ ଆରଞ୍ଞକସିକ୍ଖାପଦେ ''ପଞ୍ଚଧନୁସତିକଂ ପଚ୍ଛିମ''ନ୍ତି ଆଗତଂ ଆରଞ୍ଞିକଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ସନ୍ଧାଯ। ନ ହି ସୋ ୱିନଯପରିଯାଯିକେ ଅରଞ୍ଞେ ୱସନତୋ ''ଆରଞ୍ଞକୋ ପନ୍ତସେନାସନୋ''ତି ସୁତ୍ତେ ୱୁଚ୍ଚୋତି।

୫୩୦।''ନିତୁମ୍ବ''ନ୍ତିପି ''ନଦୀକୁଞ୍ଜ''ନ୍ତିପି ଯଂ ୱଦନ୍ତି, ତଂ କନ୍ଦରନ୍ତି ଅପବ୍ବତପଦେସେପି ୱିଦୁଗ୍ଗନଦୀନିୱତ୍ତନପଦେସଂ କନ୍ଦରନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୫୩୧।ଭାଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଏତେନ ଭାଜେତବ୍ବତଂ ଅନ୍ତେ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି।

୫୩୩। ରହସ୍ସ କିରିଯା ରହସ୍ସଂ, ତଂ ଅରହତି ତସ୍ସ ଯୋଗ୍ଗନ୍ତି ରାହସ୍ସେଯ୍ଯକଂ। ୱିଚିତ୍ତା ହି ତଦ୍ଧିତାତି। ରହସି ୱା ସାଧୁ ରହସ୍ସଂ, ତସ୍ସ ଯୋଗ୍ଗଂ ରାହସ୍ସେଯ୍ଯକଂ।

୫୩୬।ପଣିହିତୋତି ସୁଟ୍ଠୁ ଠପିତୋ।

୫୩୭।ପରିଗ୍ଗହିତନିଯ୍ଯାନନ୍ତି ପରିଗ୍ଗହିତନିଯ୍ଯାନସଭାୱଂ, କାଯାଦୀସୁ ସୁଟ୍ଠୁ ପୱତ୍ତିଯା ନିଯ୍ଯାନସଭାୱଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କାଯାଦିପରିଗ୍ଗହଣଂ ଞାଣଂ ୱା ପରିଗ୍ଗହୋ, ତଂ-ସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯ ପରିଗ୍ଗହିତଂ ନିଯ୍ଯାନଭୂତଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

୫୪୨-୫୪୩।ୱିକାରପ୍ପତ୍ତିଯାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିକାରାପତ୍ତିଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱସେନାତି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରଗତସବ୍ବକୋଧସଙ୍ଗାହିକୱସେନ। ସବ୍ବସଙ୍ଗହଣଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନସ୍ସପି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୫୪୬।ଇଦଂସନ୍ଧାଯାତି ''ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମା''ତି ସନ୍ଧାଯ। ଏକୱଚନେନ ''ଥିନମିଦ୍ଧ''ନ୍ତି ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱାପି ନିଦ୍ଦେସେ ''ସନ୍ତା''ତି ୱଚନଭେଦୋ, ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରୋଧସନ୍ତତାଯାତି ୱଚନଂ ଅଙ୍ଗସନ୍ତତାଯ, ସଭାୱସନ୍ତତାଯ ୱା ସନ୍ତତାନିୱାରଣତ୍ଥଂ।

୫୫୦। ଥିନମିଦ୍ଧୱିକାରୱିରହା ତପ୍ପଟିପକ୍ଖସଞ୍ଞା ଆଲୋକସଞ୍ଞା ନାମ ହୋତି। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଯଂ ସଞ୍ଞା ଆଲୋକା ହୋତୀ''ତି।

୫୫୩। ''ଓନ୍ତତ୍ତା ମୁଦ୍ଧତ୍ତା''ତିଆଦୀନି, ''ଆଲୋକା ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି ଚ ''ଚତ୍ତତ୍ତାତିଆଦୀନୀ''ତି ୱୁତ୍ତାନି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱା ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ନିଦ୍ଦେସପଦାନି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯାନି ଯେସଂ ୱେୱଚନାନି, ତାନେୱ ସନ୍ଧାଯ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱେୱଚନାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଟିମୁଞ୍ଚତୋତି ଏତେନ ସାରମ୍ଭଂ ଅଭିଭୱଂ ଦସ୍ସେତି। ନିରାୱରଣା ହୁତ୍ୱା ଆଭୁଜତି ସମ୍ପଜାନାତୀତି ନିରାୱରଣାଭୋଗା, ତଂସଭାୱତ୍ତା ୱିୱଟା।

୫୫୬। ''ୱିକାଲୋ ନୁ ଖୋ, ନ ନୁ ଖୋ''ତି ଅନିଚ୍ଛଯତାଯ କତୱହୁଜ୍ଝାଚାରମୂଲକୋ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ୱହୁଜ୍ଝାଚାରୋ କାରଣୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୫୬୨।କିଲିସ୍ସନ୍ତୀତି କିଲେସେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି, ସଦରଥଭାୱେନ ସଯମେୱ ୱା କିଲିସ୍ସନ୍ତି। ନ ହି ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା କିଲେସରହିତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି।

୫୬୪।ଇଧେୱ ଚ ୱିଭଙ୍ଗେ ''ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତମେୱ।

୫୮୮।ନିଦ୍ଦେସୱସେନାତି ''ତତ୍ଥ କତମା ଉପେକ୍ଖା? ଯା ଉପେକ୍ଖା''ତିଆଦିନିଦ୍ଦେସୱସେନ। ''ଇମାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦି ପଟିନିଦ୍ଦେସୱସେନାତି ୱଦନ୍ତି। ''ତତ୍ଥ କତମା…ପେ… ଇମାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତି ଏତେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ହୋତି, ''ସମୁପେତୋ''ତିଆଦିନା ପଟିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ଯାୱ ୱା ''ସମନ୍ନାଗତୋ''ତି ପଦଂ, ତାୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ''ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଉପେକ୍ଖକୋ''ତି ଇମିନା ପଟିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ତେସଂ ୱସେନ ନିଦ୍ଦେସପଟିନିଦ୍ଦେସା ଯୋଜେତବ୍ବା। ପକାରେନାତି ଉପେକ୍ଖାଯ ''ଉପେକ୍ଖନା''ତିଆଦିଧମ୍ମପ୍ପକାରେନ ''ଉପେତୋ ସମୁପେତୋ''ତିଆଦିପୁଗ୍ଗଲପ୍ପକାରେନ ଚ ଉପେକ୍ଖକସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଠପେନ୍ତୋ ପଟ୍ଠପେନ୍ତି। ''ଉପେକ୍ଖା''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ''ଉପେକ୍ଖନା''ତି କାରଣଂ। ଉପେକ୍ଖନାୱସେନ ହି ଉପେକ୍ଖାତି। ତଥା ''ଉପେତୋ ସମୁପେତୋ''ତି ଏତେସଂ ''ଉପାଗତୋ ସମୁପାଗତୋ''ତି କାରଣନ୍ତି ଏୱଂ ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା ୱିୱରନ୍ତି, ''ଉପେକ୍ଖକୋ''ତି ଇମସ୍ସେୱ ୱା ଅତ୍ଥସ୍ସ ''ଇମାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା। ''ଉପେକ୍ଖନା ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନା ସମୁପେତୋ''ତିଆଦିନା ବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା ୱିଭଜନ୍ତି। ଉପେକ୍ଖକ-ସଦ୍ଦନ୍ତୋଗଧାଯ ୱା ଉପେକ୍ଖାଯ ତସ୍ସେୱ ଚ ଉପେକ୍ଖକ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥୱଚନଂ ''ଯା ଉପେକ୍ଖା ଉପେକ୍ଖନା''ତିଆଦିନା, ''ଇମାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା ଚ ବ୍ୟଞ୍ଜନୱିଭାଗୋ। ସବ୍ବଥା ଅଞ୍ଞାତତା ନିକୁଜ୍ଜିତଭାୱୋ, କେନଚି ପକାରେନ ୱିଞ୍ଞାତେପି ନିରୱସେସପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନାଭାୱୋ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ।

୬୦୨।ଉପରିଭୂମିପ୍ପତ୍ତିଯାତି ଇଦଂ ''ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା''ତି ଏତ୍ଥେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନାଦୀନିପି ୱା ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନାଦୀନଂ ଉପରିଭୂମିଯୋତି ସବ୍ବତ୍ଥାପି ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

୬୧୦। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନନିଦ୍ଦେସେ ''ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତଂଯେୱ ଆକାସଂ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଫୁଟଂ ମନସି କରୋତି ଅନନ୍ତଂ ଫରତି, ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିଞ୍ଞାଣେନାତି ଏତଂ ଉପଯୋଗତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ, ତଂଯେୱ ଆକାସଂ ଫୁଟଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ମନସି କରୋତୀତି କିର ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ୱା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ – ତଂଯେୱ ଆକାସଂ ଫୁଟଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନୱିଞ୍ଞାଣେନ ମନସି କରୋତୀତି। ଅଯଂ ପନତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ – ତଂଯେୱ ଆକାସଂ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଫୁଟଂ ତେନ ଗହିତାକାରଂ ମନସି କରୋତି, ଏୱଂ ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନନ୍ତଂ ଫରତୀତି। ଯଞ୍ହି ଆକାସଂ ପଠମାରୁପ୍ପସମଙ୍ଗୀ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅନନ୍ତଂ ଫରତି, ତଂ ଫରଣାକାରସହିତମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଦୁତିଯାରୁପ୍ପସମଙ୍ଗୀ ଅନନ୍ତଂ ଫରତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

୬୧୫।ତଂଯେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅଭାୱେତୀତି ଯଂ ପୁବ୍ବେ ''ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ମନସି କତଂ, ତଂଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସେୱ ହି ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ପଠମେନ ୱିଯ ରୂପନିମିତ୍ତଂ ତତିଯେନାରୁପ୍ପେନ ଅଭାୱେତୀତି।

ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୬୨୩। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ପଞ୍ଚକନଯଦସ୍ସନେ ''ପଞ୍ଚ ଝାନାନୀ''ତି ଚ, ''ତତ୍ଥ କତମଂ ପଠମଂ ଝାନ''ନ୍ତି ଚ ଆଦିନା ଉଦ୍ଧଟଂ। ଉଦ୍ଧଟାନଂଯେୱ

ଚତୁନ୍ନଂ ପଠମତତିଯଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନାନଂ ଦସ୍ସନତୋ, ଦୁତିଯସ୍ସେୱ ୱିସେସଦସ୍ସନତୋ ଚ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୬୪୦।ଲୋକୁତ୍ତରାପନେତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ତୀସୁଝାନେସୁ ''ଲୋକୁତ୍ତରା ସିଯା ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା''ତି ଏୱଂ କୋଟ୍ଠାସିକା ପନ ମଗ୍ଗକାଲେ, ଫଲକାଲେ ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଭୂତା ଏୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସକସିଣାଲୋକକସିଣାନାପାନବ୍ରହ୍ମୱିହାରଚତୁତ୍ଥାନି ସଙ୍ଗହପାଦକଚତୁତ୍ଥେ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି।

ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଖୀଣାସୱା ମଗ୍ଗଂ ଭାୱଯିଂସୁ, ଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରିଂସୂତି, ଭାୱେସ୍ସନ୍ତି ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସନ୍ତୀତି ଚ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗଫଲାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କୁସଲତୋ ତେରସସୁ ହି ଚତୁତ୍ଥେସୁ ଅଯଂ କଥା ପୱତ୍ତା, ନ ଚ କୁସଲଚତୁତ୍ଥେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଫଲାନି ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କୋତି।

''କିରିଯତୋ ତେରସନ୍ନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରଚତୁତ୍ଥଂ କିରିଯଂ ନତ୍ଥୀତି ''ଦ୍ୱାଦସନ୍ନ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, କୁସଲତୋ ୱା ତେରସସୁ ସେକ୍ଖଫଲଚତୁତ୍ଥଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ''କିରିଯତୋ ତେରସନ୍ନ''ନ୍ତି ଅସେକ୍ଖଚତୁତ୍ଥେନ ସହ ୱଦତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଙ୍ଗହପାଦକଞ୍ଚେତ୍ଥ ଖୀଣାସୱାନଂ ଯାନି ଅଭିଞ୍ଞାଦୀନି ସନ୍ତି, ତେସଂ ସଙ୍ଗେସଂ ପାଦକତ୍ତା ସଙ୍ଗହପାଦକନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ତେସଂ ୱଟ୍ଟଂ ଅତ୍ଥୀତି। ପରିଚ୍ଛନ୍ନାକାସକସିଣଚତୁତ୍ଥାଦୀନି ୱିଯ ୱା ନୱତ୍ତବ୍ବତାଯ ସଙ୍ଗହପାଦକସମାନତ୍ତା ସଙ୍ଗହପାଦକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ମନୋସଙ୍ଖାରା ନାମ ସଞ୍ଞାୱେଦନା, ଚତ୍ତାରୋପି ୱା ଖନ୍ଧା। ନିମିତ୍ତଂ ଆରବ୍ଭାତି ଏତ୍ଥ ''ନିମିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

''ଅଜ୍ଝତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୨୦।୨୮) ଏତ୍ଥ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତା ଖନ୍ଧା ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣଂ ପରସନ୍ତାନଗତମେୱ ଜାନାତି, ସସନ୍ତାନଗତମ୍ପି ପନ ଅପାକଟଂ ରୂପଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ୱିଯ ଅପାକଟଂ କମ୍ମଂ ୱିଭାୱେତି। ତେନାହ ''ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମଜାନନକାଲେ''ତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଝାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୩། ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗୋ

୧། ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୬୪୨།ସବ୍ବଧୀତି ଦିସାଦେସୋଧିନା ଅନୋଧିସୋଫରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବତ୍ତତାଯ ସବ୍ବାୱନ୍ତନ୍ତି ସତ୍ତୋଧିନା། ତେନାହ ''ଅନୋଧିସୋ ଦସ୍ସନତ୍ଥ''ନ୍ତି། ତଥା-ସଦ୍ଦୋ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ନ ୱୁତ୍ତୋତି ''ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା''ତି ଏତସ୍ସ ଅନୁୱତ୍ତକଂ ତଂ ଦ୍ୱଯଂ ତସ୍ସ ଫରଣନ୍ତରାଦିଟ୍ଠାନଂ ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି କତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତଂ, ପୁନ ''ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ།

୬୪୩།ହିରୋତ୍ତପ୍ପାନୁପାଲିତା ମେତ୍ତା ନ ପରିହାଯତି ଆସନ୍ନସପତ୍ତସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ସିନେହସ୍ସ ଚ ୱିପତ୍ତିଯା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ།

୬୪୫།ଅଧିମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାତି ସୁଟ୍ଠୁ ପସାରେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ། ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଧିକଭାୱେନା''ତିଆଦିମାହ, ବଲୱତା ୱା ଅଧିମୋକ୍ଖେନ ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା།

୬୪୮།ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱାତି ''ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବଥା ସବ୍ବ''ନ୍ତି ଏତେସଂ ''ସବ୍ବେନ ସିକ୍ଖାସମାଦାନେନ ସବ୍ବଂ ସିକ୍ଖଂ, ସବ୍ବେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାକାରେନ ସବ୍ବଂ ସିକ୍ଖ''ନ୍ତି ଚ ଝାନୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୫୧୬) ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ། ଇଧ ପନ ସବ୍ବେନ ଅୱଧିନା ଅତ୍ତସମତାଯ ସବ୍ବସତ୍ତଯୁତ୍ତତାଯ ଚ ସବ୍ବଂ ଲୋକଂ, ସବ୍ବାୱଧିଦିସାଦିଫରଣାକାରେହି ସବ୍ବଂ ଲୋକନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି།

୬୫୦།ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୱିଘାତୱସେନାତି ମେତ୍ତାଦୀନଂ ଆସନ୍ନଦୂରପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ରାଗବ୍ୟାପାଦାଦୀନଂ ୱିଘାତୱସେନ། ଯଂ ଅପ୍ପମାଣଂ, ସୋ ଅୱେରୋତି ସୋ ଅୱେରଭାୱୋତି ଅଯଂ ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି།

୬୫୩། ନିରଯାଦି ଗତି, ଚଣ୍ଡାଲାଦି କୁଲଂ, ଅନ୍ନାଦୀନଂ ଅଲାଭିତା ଭୋଗୋ། ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣତାଦି ଗହିତଂ།

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା།

୩། ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୬୯୯।ଇମସ୍ମିଂପନ…ପେ… କଥିତାତି ଇମିନା ଇମସ୍ମିଂ ୱିଭଙ୍ଗେ କଥିତାନଂ ଲୋକିଯଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀହି ୱିସେସେତୀତି ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ କଥିତତା ଅନୁଞ୍ଞାତା ହୋତି།

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା།

ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା།

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୪। ସିକ୍ଖାପଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୭୦୩।ପଟିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚ ଓକାସଭାୱେନ। ପିଟ୍ଠପୂୱଓଦନକିଣ୍ଣନାନାସମ୍ଭାରେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ମଦ୍ଦିତ୍ୱା କତା ସୁରା ନାମ। ମଧୁକାଦିପୁପ୍ଫପନସାଦିଫଲୌଚ୍ଛୁମୁଦ୍ଦିକାଦିନାନାସମ୍ଭାରାନଂ ରସା ଚିରପରିୱାସିତା ମେରଯଂ ନାମ, ଆସୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୦୪।ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ୱିରତିସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ୱିରତିଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱା।

କମ୍ମପଥା ଏୱାତି ଅସଦ୍ଧସାଧାରଣେସୁ ଝାନାଦିକୋଟ୍ଠାସେସୁ କମ୍ମପଥକୋଟ୍ଠାସିକା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁରାପାନମ୍ପି ''ସୁରାପାନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସେୱିତଂ...ପେ... ନିରଯସଂୱତ୍ତନିକ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୮।୪୦) ୱିସୁଂ କମ୍ମପଥଭାୱେନ ଆଗତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସତି ଏକାଦସ କମ୍ମପଥା ସିଯୁଂ, ତସ୍ମାସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତେସ୍ୱେୱ କମ୍ମପଥେସୁ ଉପକାରକତ୍ତସଭାଗତ୍ତୱସେନ ଅନୁପୱେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସଭୈତ୍ତିପୁରିସାରମ୍ମଣତା ତଥାଗହିତସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣତାଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ''ପଞ୍ଚ ସିକ୍ଖାପଦା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା''ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ''ସଙ୍କାପି ହି ଏତା ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବୱତ୍ଥୁଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ୱେରଚେତନାହି ଏୱ ୱିରମନ୍ତୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୦୪) ଚ ୱକ୍ଖତୀତି।

ଗୋରୂପସୀଲକୋ ପକତିଭଦ୍ଦୋ। କାକଣିକମତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥାଯାତିଆଦି ଲୋଭୱସେନ ମୁସାକଥନେ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୋସୱସେନ ମୁସାକଥନେ ଚ ନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତୋ ସଙ୍ଘଭେଦୋ ଗହିତୋ। ଦୋସୱସେନ ପରସ୍ସ ବ୍ଯସନତ୍ଥାଯ ମୁସାକଥନେ ପନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଗୁଣୱସେନ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜତା ଯୋଜେତବ୍ବା, ମନ୍ଦାଧିମତ୍ତବ୍ଯସନିଚ୍ଛାୱସେନ ଚ। ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଥାୱରୱିଜ୍ଜାମଯିଦ୍ଧିମଯା ସାହତ୍ଥିକାଣତ୍ତିକେସ୍ୱେୱ ପୱିସନ୍ତୀତି ଦ୍ୱେ ଏୱ ଗହିତା।

ପଞ୍ଚପି କମ୍ମପଥା ଏୱାତି ଚେତନାସଙ୍ଖାତଂ ପରିଯାଯସୀଲଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ୱିରତିସୀଲଂ ପନ ମଗ୍ଗକୋଟ୍ଠାସିକନ୍ତି। ତେସଂ ପନାତି ସେସସୀଲାନଂ।

୭୧୨।''କୋଟ୍ଠାସଭାୱେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ପତିଟ୍ଠାନଭାୱେନା''ତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ପନ ସିକ୍ଖାପଦୱାରେ ପହୀନପଞ୍ଚାଭବ୍ବଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅରହତୋ ୱିରମିତବ୍ବୱେରସ୍ସ ସବ୍ବଥା ଅଭାୱା କିରିଯେସୁ ୱିରତିଯୋ ନ ସନ୍ତୀତି ନ ଉଦ୍ଧଟା, ସେକ୍ଖାନଂ ପନ ପହୀନପଞ୍ଚୱେରତ୍ତେପି ତଂସଭାଗତାଯ ୱେରଭୂତାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ୱେରନିଦାନାନଂ ଲୋଭାଦୀନଞ୍ଚ ସବ୍ଭାୱା ୱିରତୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ନ ଭୱିସ୍ସତି। ଅକୁସଲସମୁଟ୍ଠିତାନି ଚ କାଯକମ୍ମାଦୀନି ତେସଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନି ୱେରାନେୱ, ତେହି ଚ ତେସଂ ୱିରତିଯୋ ହୋନ୍ତେୱ, ଯତୋ ନଫଲଭୂତସ୍ସପି ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକତା ହୋତି। ସିକ୍ଖାୱାରେ ଚ ଅଭାୱେତବ୍ବତାଯ ଫଲଧମ୍ମାପି ନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବା, ନାପି ସିକ୍ଖିତସିକ୍ଖସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା କିରିଯଧମ୍ମାତି ନ କେଚି ଅବ୍ଯାକତା ସିକ୍ଖାତି ଉଦ୍ଧଟା।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୭୧୪।ସମ୍ପତ୍ତୱିରତିୱସେନାତି ସମ୍ପତ୍ତେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଆରମ୍ମଣେ ଯଥାୱିରମିତବ୍ବତୋ ୱିରତିୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସିକ୍ଖାପଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୫। ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

୧। ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଣନା

୭୧୮।ଏସେୱନଯୋତି ସଙ୍ଖେପେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତମେୱ ନଯଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ନିରୁତ୍ତିପଟିଭାନପ୍ପଭେଦା ତବ୍ବିସଯାନଂ ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିଭେଦେହି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବା।

''ଯଂ କିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ଏତେନ ସଚ୍ଚହେତୁଧମ୍ମପଚ୍ଚଯାକାରୱାରେସୁ ଆଗତାନି ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ଗହିତାନି। ସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରୱାରେସୁ ନିବ୍ବାନଂ, ପରିଯତ୍ତିୱାରେ ଭାସିତତ୍ଥୋ, ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ୱିପାକୋ କିରିଯଞ୍ଚାତି ଏୱଂ ପାଳିଅଯଂ ୱୁତ୍ତାନମେୱ ୱସେନ ପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥା ୱେଦିତବ୍ବା, ତଥା ଧମ୍ମା ଚ।

ୱିଦହତୀତି ନିବ୍ବତ୍ତକହେତୁଆଦୀନଂ ସାଧାରଣଂ ନିବ୍ବଚନଂ, ତଦତ୍ଥଂ ପନ ୱିଭାୱେତୁମାହ ''ପୱତ୍ତେତି ଚେୱ ପାପେତି ଚା''ତି। ତେସୁ ପୁରିମୋ ଅତ୍ଥୋ ମଗ୍ଗୱଜ୍ଜେସୁ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଭାସିତମ୍ପି ହି ଅୱବୋଧନୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତେତୀତି। ମଗ୍ଗୋ ପନ ନିବ୍ବାନଂ ପାପେତୀତି ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଛିମୋ।

ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ସଭାୱୱାଚକୋତି କତ୍ୱା ଆହ ''ଯା ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ''ତି, ଅୱିପରୀତନିରୁତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସା ଅଭିଲାପେତି ତସ୍ସା ନିରୁତ୍ତିଯା ଅୱଚନଭୂତାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅଭିଲାପେତି କେଚି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଏୱଂ ସତି ପଞ୍ଞତ୍ତି ଅଭିଲପିତବ୍ବା , ନ ୱଚନନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ୱଚନତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅଭିଲପିତବ୍ବଂ ଉଚ୍ଚାରେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥି, ଅଥାପି ଫସ୍ସାଦିୱଚନେହି ବୋଧେତବ୍ବଂ ଅଭିଲପିତବ୍ବଂ ସିଯା, ଏୱଂ ସତି ଅତ୍ଥଧମ୍ମୱଜ୍ଜଂ ତେହି ବୋଧେତବ୍ବଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ତେସଂ ନିରୁତ୍ତିଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି। ''ଫସ୍ସୋତି ଚ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଫସ୍ସଂ ଫସ୍ସାତି ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ''ତି ଦସ୍ସିତୋୱାଯମତ୍ଥୋ, ନ ଚ ଅୱଚନଂ ଏୱଂପକାରଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱଚନଭୂତାଯ ଏୱ ତସ୍ସା ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଯା ଅଭିଲାପେ ଉଚ୍ଚାରଣେତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାଯ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ପରତୋ ମନୋଦ୍ୱାରେ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପୱତ୍ତତୀତି ୱଦନ୍ତି। ''ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା''ତି ଚ ୱଚନଂ ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଜାନନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଏୱଂ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେ ଅଞ୍ଞଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି। ଯଥା ପନ ଦିବ୍ବସୋତଞାଣଂ ମନୁସ୍ସାମନୁସ୍ସାଦିସଦ୍ଦପ୍ପଭେଦନିଚ୍ଛଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ତଂ ତଂ ସଦ୍ଦୱିଭାୱକଂ, ଏୱଂ ସଭାୱାସଭାୱନିରୁତ୍ତିନିଚ୍ଛଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଭାୱନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ ତଂୱିଭାୱକଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନ ପାଳିୱିରୋଧୋ ହୋତି। ତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସାତି ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ପୱତ୍ତଯନ୍ତସ୍ସାତି ନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତମ୍ପି ହି ଞାଣଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ୱିଭାୱେନ୍ତଂଯେୱ ତଂତଂସଦ୍ଦପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନନ୍ତରଂ ତଂତଂପଭେଦନିଚ୍ଛଯହେତୁତ୍ତା ନିରୁତ୍ତିଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚ ପଭେଦଗତମ୍ପି ହୋତୀତି। ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀତି ମାଗଧଭାସା ଅଧିପ୍ପେତାତି ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସକ୍କଟନାମାଦିସଦ୍ଦଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଅଞ୍ଞଂ ପନା''ତି ଆହ। ବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ନିପାତପଦମାହ।

କଥିତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ। ବୋଧିମଣ୍ଡ-ସଦ୍ଦୋ ପଠମାଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଟ୍ଠାନେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ବୋଧିରୁକ୍ଖସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନେ। ସୁୱଣ୍ଣସଲାକନ୍ତି ସେଟ୍ଠସଲାକଂ, ଧମ୍ମଦେସନତ୍ଥଂ ସଲାକଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ ଠିତେନ ପୱାରିତଂ, ତସ୍ମା ପଟିସମ୍ଭିଦାତୋ ଅଞ୍ଞେନେୱ ପକାରେନ ଜାନିତବ୍ବତୋ ନ ସକ୍କଟଭାସାଜାନନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାକିଚ୍ଚନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇଦଂ କଥିତନ୍ତି ମାଗଧଭାସାଯ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିତାଞାପନତ୍ଥଂ ଇଦଂ ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ କଥିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଛଦ୍ଦନ୍ତୱାରଣ (ଜା। ୧।୧୬।୯୭ ଆଦଯୋ) -ତିତ୍ତିରଜାତକାଦୀସୁ (ଜା। ୧।୪।୭୩ ଆଦଯୋ) ତିରଚ୍ଛାନେସୁ ଚ ମାଗଧଭାସା ଉସ୍ସନ୍ନା, ନ ଓଟ୍ଟକାଦିଭାସା ସକ୍କଟଂ ୱା।

ତତ୍ଥାତି ମାଗଧସେସଭାସାସୁ। ସେସା ପରିୱତ୍ତନ୍ତି ଏକନ୍ତେନ କାଲନ୍ତରେ ଅଞ୍ଞଥା ହୋନ୍ତି ୱିନସ୍ସନ୍ତି ଚ। ମାଗଧା ପନ କତ୍ଥଚି କଦାଚି ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀପି ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବଦା ସବ୍ବଥା ଚ ପରିୱତ୍ତତି, କପ୍ପୱିନାସେପି ତିଟ୍ଠତିଯେୱାତି ''ଅଯମେୱେକା ନ ପରିୱତ୍ତତୀ''ତି ଆହ। ପପଞ୍ଚୋତି ଚିରାଯନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ବୁଦ୍ଧୱଚନମେୱ ଚେତସ୍ସ ୱିସଯୋ, ତେନେୱ ‘‘ନେଲଙ୍ଗୋ ସେତପଚ୍ଛାଦୋ’’ତି ଗାଥଂ ପୁଚ୍ଛିତୋ ଚିତ୍ତୋ ଗହପତି ‘‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ ଏତଂ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱତା ଭାସିତ’ନ୍ତି? ‘ଏୱଂ ଗହପତୀ’ତି। ‘ତେନ ହି, ଭନ୍ତେ, ମୁହୁତ୍ତଂ ଆଗମେଥ, ଯାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପେକ୍ଖାମୀ’’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୭) ଆହାତି ୱଦନ୍ତି।

ସଙ୍କେତକଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅନ୍ତାଦୀସୁ ଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ସଙ୍କେସୁ ତେସୁ ତୀସୁ ଚତୁସୁପି ୱା ପୱତ୍ତତ୍ତା, କୁସଲକିରିଯଭୂତାଯ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ଧମ୍ମଭାୱତୋ ତୀସୁ ଏୱ ୱା ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ସଙ୍କେତକଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମାନି ଞାଣାନି ଇଦମତ୍ଥଜୋତକାନୀତି ସାତ୍ଥକାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ସଙ୍କୋ ଅତ୍ଥୋ ଏତସ୍ସାତିପି ସଙ୍କେତକଂ, ସଙ୍କସ୍ମିଂ ଖିତ୍ତନ୍ତି ୱା। ସେକ୍ଖେ ପୱତ୍ତା ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସଦା ହୋନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତି। ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ୱିଯ ପନ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତି ଅରହତୋପି ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସଦତାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ନ ହୋତୀତି ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ଯଥାଯୋଗଂ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସଦତ୍ତକାରଣତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ପୁଚ୍ଛାଯ ପରତୋ ପୱତ୍ତା କଥାତି କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠକଥା ‘‘ପରିପୁଚ୍ଛା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ପଟିପତ୍ତିଂ ପୂରେତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତୀତି ପଟିପତ୍ତିଗରୁତାଯ ଲାଭଂ ହୀଡେଏନ୍ତେନ ସତସହସ୍ସଗ୍ଘନକମ୍ପି କମ୍ବଲଂ ୱାସିଯା କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା ପରିଭଣ୍ଡକରଣଂ ମଯା କତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଲାଭଗରୁନୋ ପରିଯତ୍ତିଧରା ଧମ୍ମକଥିକାୱ ଭୱିତୁଂ ନ ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଥେରସ୍ସ କଙ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିଯା ପୁବ୍ବେ ଅୱିସଦତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସଦତା ଦସ୍ସିତା। ତିସ୍ସଦତ୍ତେରୋ ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତୋ ତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ଏୱାତି ୱଦନ୍ତି।

ପଭେଦୋ ନାମ ମଗ୍ଗେହି ଅଧିଗତାନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ପଭେଦଗମନଂ। ଅଧିଗମୋ ତେହି ପଟିଲାଭୋ, ତସ୍ମା ସୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ, ପଭେଦୋ କାମାୱଚରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନ ପନ ତଥାତି ଯଥା ଅଧିଗମସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ତଥା ପଭେଦସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ପରିଯତ୍ତିଯାଦୀନଂ ଅଧିଗମସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱଂ, ପୁବ୍ବଯୋଗସ୍ସ ଚ ବଲୱପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପରିଯତ୍ତିସୱନପରିପୁଚ୍ଛା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଟିସମ୍ଭିଦା ନାମ ନତ୍ଥୀତି ପଟିସମ୍ଭିଦାଧିଗମୋ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦାନି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇମେ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ପୁବ୍ବଯୋଗାଧିଗମା ହି ଦ୍ୱେପି ୱିସଦକାରଣାତି ‘‘ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ପଭେଦସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଚ୍ଚୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୧୯। ହେତୁୱାରେ କାଲତ୍ତଯେପି ହେତୁଫଲଧମ୍ମା ‘‘ଅତ୍ଥା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତେସଞ୍ଚ ହେତୁଧମ୍ମା ‘‘ଧମ୍ମା’’ତି, ଧମ୍ମୱାରେ ୱେନେୟ୍ୟୱସେନ ଅତୀତାନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନା ସମୁପ୍ପନ୍ନା’’ତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ‘‘ଅତ୍ଥା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତଂନିବ୍ବତ୍ତକା ଚ ‘‘ଧମ୍ମା’’ତି ଇଦମେତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ୱାରାନଂ ନାନତ୍ତଂ।

ସଚ୍ଚୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୭୨୫।ଅୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ‘‘ତେସଂ ୱିପାକେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱତ୍ୱା ୱିସେସେନ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କିରିଯାନଂ ଅୱିପାକତ୍ତା ଧମ୍ମଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି। ଯଦି ଏୱଂ ୱିପାକା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥଭାୱୋ ଚ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି? ନ, ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା। ଏୱଞ୍ଚ କୁସଲାକୁସଲାନମ୍ପି ଅତ୍ଥଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି। ନପ୍ପଟିସିଦ୍ଧୋ, ୱିପାକସ୍ସ ପନ ପଧାନହେତୁତାଯ ପାକଟତ୍ତା ଧମ୍ମଭାୱୋୱ ତେସଂ ୱୁତ୍ତୋ। କିରିଯାନଂ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଧମ୍ମଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ନାଯଂ ଦୋସୋ ଅପ୍ପଟିସିଦ୍ଧତ୍ତା, କମ୍ମଫଲସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପନ ଅହେତୁତ୍ତା ଧମ୍ମଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ଅପିଚ ‘‘ଅଯଂ ଇମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ଇଦଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଭେଦଂ ଅକତ୍ୱା କେୱଲଂ କୁସଲାକୁସଲେ ୱିପାକକିରିଯଧମ୍ମେ ଚ ସଭାୱତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ଚ ହୋତୀତିପି ତେସଂ ଅତ୍ଥଧମ୍ମତା ନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା । କୁସଲାକୁସଲୱାରେସୁ ଚ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ସତ୍ତିୱିସେସଂ ସନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବଂ ପସ୍ସନ୍ତୀ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବାପେକ୍ଖା ହୋତୀତି ତଂସମ୍ବନ୍ଧେନେୱ ‘‘ତେସଂ ୱିପାକେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଭାୱଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱ ପନ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଯ କିଚ୍ଚଂ ନିପ୍ଫନ୍ନଫଲମତ୍ତଦସ୍ସନତୋତି ତସ୍ସା ନିପ୍ଫାଦକାନପେକ୍ଖତ୍ତା ୱିପାକୱାରେ ‘‘ତେସଂ ୱିପଚ୍ଚନକେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସଭାୱପଞ୍ଚଞ୍ଚଭିଯାତି ନ ସତ୍ତାଦିପଞ୍ଚଞ୍ଚଭିଯା, ଅୱିପରୀତପଞ୍ଚଞ୍ଚଭିଯା ୱା। ଖୋଭେତ୍ୱାତି ଲୋମହଂସଜନନସାଧୁକାରଦାନାଦୀହି ଖୋଭେତ୍ୱା। ପୁନ ଧମ୍ମସ୍ସୱନେକାନିସ୍ସଥାତି ଅପ୍ପସ୍ସୁତତ୍ତା ଦୁତିଯୱାରଂ କଥେନ୍ତୋ ତଦେୱ କଥେସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୭୪୬। ଭୂମିଦସ୍ସନଞ୍ଚନ୍ତି ଏତ୍ଥ କାମାୱଚରା ଲୋକୁତ୍ତରା ଚ ଭୂମି ''ଭୂମୀ''ତି ୱେଦିତବ୍ବା, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ୱାତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୭୪୭। ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ୱଚନେହି ହେତାଦିପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାକୁସଲରୂପାନମ୍ପି ଅତ୍ଥପରିଯାଯଂ, ହେତାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତାନଂ ୱିପାକକିରିଯରୂପାନମ୍ପି ଧମ୍ମପରିଯାଯଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ କାମାୱଚରୱିପାକାରମ୍ମଣତା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣତା ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାରମ୍ମଣତ୍ତେ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନଂ କାମାୱଚରଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲେସୁ କାମାୱଚରକିରିଯାଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକେସୁ ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ। ସବ୍ବଞ୍ଚାଣାରମ୍ମଣତାଯ ସତି ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ''ଯେନ ଞାଣେନ ତାନି ଞାଣାନି ଜାନାତୀ''ତି (ୱିଭ। ୭୨୬) ୱଚନତୋ ପନ ନ ସବ୍ବଞ୍ଚାଣାରମ୍ମଣତାତି କଥଯନ୍ତି। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ପନ ''ଞାଣେସୁ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଚାଣାରମ୍ମଣତା ସିଯା। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେପି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ କଥନଂ ନିରୱସେସକଥନନ୍ତି ଯଥାଦସ୍ସିତୱିସଯୱଚନୱସେନ ''ଯେନ ଞାଣେନ ତାନି ଞାଣାନି ଜାନାତୀ''ତି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚାରମ୍ମଣତଂ ନ ପଟିସେଧେତୀତି। ଯଥା ଚ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସଯାନଂ ନ ନିରୱସେସେନ କଥନଂ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ, ଏୱଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସଯସ୍ସପୀତି। ଏୱଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ସବ୍ବଞ୍ଚାଣୱିସଯତ୍ତା ''ତିସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା ସିଯା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା ସିଯା ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା''ତି (ୱିଭ। ୭୪୯) ୱୁତ୍ତା।

ଯଦିପି ''ସିଯା ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ନ ମଗ୍ଗାରମ୍ମଣା''ତି (ୱିଭ। ୭୪୯) ୱଚନତୋ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ୱୁତ୍ତପଟିସମ୍ଭିଦାସ୍ୱେୱ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକନଯୋ ପୱତ୍ତୋ। ନ ହି ମଗ୍ଗୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୋ ନ ହୋତି, ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣୱିସଯା ଏୱ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା ୱୁତ୍ତାତି ନ ତସ୍ସା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣତାତି। ଏୱମପି ଦ୍ୱେପି ଏତା ପାଠଗତିଯୋ ୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତାସୁ ବଲୱତରାଯ ଠତ୍ୱା ଇତରାଯ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ। କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱପଟିୱେଧୋପି କୁସଲାକୁସଲଭାୱପଟିୱେଧୱିନିମୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥୀତି ନିପ୍ପରିଯାଯା ତତ୍ଥ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା ଏକନ୍ତଧମ୍ମୱିସଯତ୍ତା, ତଥା ୱିପାକକିରିଯାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱପଟିୱେଧୋପି ୱିପାକକିରିଯଭାୱପଟିୱେଧୱିନିମୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥୀତି ନିପ୍ପରିଯାଯା ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ଏକନ୍ତିକଅତ୍ଥୱିସଯତ୍ତା। କିଞ୍ଚି ପନ ଞାଣଂ ଅପ୍ପଟିଭାନଭୂତଂ ନତ୍ଥି ଞେଯ୍ୟପ୍ପକାସନତୋତି ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ଞାଣେ ନିପ୍ପରିଯାଯା ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା ଭୱିତୁଂ ଅରହତି। ନିପ୍ପରିଯାଯପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକସ୍ସ ପୱତ୍ତିଯଂ ଦ୍ୱେପି ପାଠଗତିଯୋ ନ ୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତି।

ସଦାରମ୍ମଣତ୍ତା ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାତି ଏତ୍ଥ ପରସ୍ସ ଅଭିଲାପସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ଭୱିତବ୍ବଂ। ନ ହି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତା ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣତାଯ କାରଣଂ ସଦସ୍ସ ଅଜ୍ଝତ୍ତସ୍ସ ଚ ସବ୍ଭାୱାତି। ଅନୁୱତ୍ତମାନୋ ଚ ସୋ ଏୱ ସଦ୍ଦୋତି ୱିସେସନଂ ନ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬। ଞାଣୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଏକକମାତିକାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୫୧।ଓକାସଟ୍ଠେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚାପି ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ। ଯାଥାୱକୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନାତି ନହେତାଦିଅୱିତଥେକପ୍ପକାରୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନା। ଯଥା ଏକଂ ନହେତୁ, ତଥା ଏକଂ ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ହି ଗହେତବ୍ବଂ ଅୱିତଥସାମଞ୍ଞଯୁତ୍ତଂ ଞାଣାରମ୍ମଣଂ ଯାଥାୱକୱତ୍ଥୁ। ଯାଥାୱକେନ ୱା ଅୱିତଥସାମଞ୍ଞେନ ୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନା ଯାଥାୱକୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନା।

ଦୁକାନୁରୂପେହୀତି ଦୁକମାତିକାନୁରୂପେହୀତି ୱଦନ୍ତି। ଓସାନଦୁକସ୍ସ ପନ ଦୁକମାତିକଂ ଅନିସ୍ସାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦୁକଭାୱାନୁରୂପେହୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ତିକାନୁରୂପେହୀତି ଏତ୍ଥାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଓସାନଦୁକେ ପନ ଅତ୍ଥୋତି ଫଲଂ, ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୁସଦ୍ଦାନଂ ତଂ ଜନେତୀତି ଅତ୍ଥଜାପିକା, କାରଣଗତା ପଞ୍ଞା। ଜାପିତୋ ଜନିତୋ ଅତ୍ଥୋ ଏତିସ୍ସାତି ଜାପିତତ୍ଥା, କାରଣପଞ୍ଞାସଦିସୀ ଫଲପ୍ପକାସନଭୂତା ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଞା।

୧୦। ଦସକମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୭୬୦। ''ଚତସ୍ସୋ ଖୋ ଇମା, ସାରିପୁତ୍ତ, ଯୋନିଯୋ। କତମା…ପେ… ଯୋ ଖୋ ମଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ଏୱଂ ଜାନ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫୨) ୱଚନେନ ଚତୁଯୋନିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ''ନିରଯଞ୍ଚାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ପଜାନାମୀ''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୧୫୩) ପଞ୍ଚଗତିପରିଚ୍ଛେଦକଂ। ''ସଂଯୁତ୍ତକେ ଆଗତାନି ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ପନ ନିଦାନୱଗ୍ଗେ ସତ୍ତସତ୍ତତି ଆଗତାନି ଚତୁଚତ୍ତାରୀସଞ୍ଚ, ତେସତ୍ତତି ପନ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ ସୁତମଯାଦୀନି ଆଗତାନି ଦିସ୍ସନ୍ତି, ନ ସଂଯୁତ୍ତକେତି। ଅଞ୍ଞାନିପୀତି ଏତେନ ଇଧ ଏକକାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ''ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦିନା, ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦୀସୁ ଚ ''ତଯିଦଂ ତଥାଗତୋ ପଜାନାତି 'ଇମାନି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନି ଏୱଂ ଗହିତାନୀ'ତି''ଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଅନେକଞାଣପ୍ପଭେଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଯାଥାୱପଟିୱେଧତୋ ସଯଞ୍ଚ ଅକମ୍ପିଯଂ ପୁଗ୍ଗଲଞ୍ଚ ତଂସମଙ୍ଗିଂ ଞେଯ୍ୟେସୁ ଅଧିବଲଂ କରୋତୀତି ଆହ ''ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଟ୍ଠେନ ଚା''ତି।

ସେଟ୍ଠଟ୍ଠାନଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ। ପଟିଜାନନୱସେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ଅଭିମୁଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଅଟ୍ଠ ୱା ପରିସା ଉପସଙ୍କମନ୍ତୀତି ଆସଭା, ବୁଦ୍ଧା। ଇଦଂ ପନାତି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଠାନଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତମେୱ ୱଦତି। ତିଟ୍ଠମାନୋୱାତି ଅୱଦନ୍ତୋପି ତିଟ୍ଠମାନୋୱ ପଟିଜାନାତି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ''ଅଭିଜାନାମହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ଅନେକସତଂ ଖତ୍ତିଯପରିସଂ…ପେ… ତତ୍ର ୱତ ମଂ ଭଯଂ ୱା ସାରଜ୍ଜଂ ୱା ଓକ୍କମିସ୍ସତୀତି ନିମିତ୍ତମେତଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ନ ସମନୁପସ୍ସାମୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫୧) ୱଚନେନ ଦସ୍ସିତଅକମ୍ପିଯଞାଣଯୁତ୍ତୋ ଦସବଲୋହନ୍ତି ଅଭୀତନାଦଂ ନଦତି। ସୀହନାଦସୁତ୍ତେନ ଖନ୍ଧକୱଗ୍ଗେ ଆଗତେନ।

''ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ୱତ୍ତତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ସୁତ୍ତସେସେନ ସପ୍ପୁରିସୂପସ୍ସଯାଦୀନଂ ଫଲସମ୍ପତ୍ତି ପୱତ୍ତି, ପୁରିମସପ୍ପୁରିସୂପସ୍ସଯାଦିଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ପଚ୍ଛିମସପ୍ପୁରିସୂପସ୍ସଯାଦୀନଂ ସମ୍ପତ୍ତି ପୱତ୍ତି ୱା ୱୁତ୍ତାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ତତ୍ଥ ଚ ଚକ୍କ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଟିୱେଧନିଟ୍ଠତ୍ତା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣଂ ପଟିୱେଧୋତି ''ଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନାମା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସପି ଦେସନାଞାଣସ୍ସ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିପରସ୍ସ ବୁଜ୍ଝନମତ୍ତେନ ହୋତୀତି ''ଅଞ୍ଞାସିକୋଣ୍ଡଞ୍ଞସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିଫଲକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତଂ ନାମା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ପରଂ ପନ ଯାୱ ପରିନିବ୍ବାନା ଦେସନାଞାଣପ୍ପୱତ୍ତି ତସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିତସ୍ସ ଧମ୍ମଚକ୍କସ୍ସ ଠାନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ପୱତ୍ତିତଚକ୍କସ୍ସ ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ଚକ୍କରତନଟ୍ଠାନଂ ୱିଯ।

ସମାଦୀଯନ୍ତୀତି ସମାଦାନାନି, ତାନି ପନ ସମାଦିଯିତ୍ୱା କତାନି ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ''ସମାଦିଯିତ୍ୱା କତାନ''ନ୍ତି। କମ୍ମମେୱ ୱା କମ୍ମସମାଦାନନ୍ତି ଏତେନ ସମାଦାନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି ମୁତ୍ତଗତ-ସଦ୍ଦେ ଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିଯ।

ଅଗତିଗାମିନିନ୍ତି ନିବ୍ବାନଗାମିନିଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ନିବ୍ବାନଞ୍ଚାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ପଜାନାମି ନିବ୍ବାନଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫୩)।

ହାନଭାଗିଯଧମ୍ମନ୍ତି ହାନଭାଗିଯସଭାୱଂ, କାମସହଗତସଞ୍ଞାଦିଧମ୍ମଂ ୱା। ତଂ କାରଣନ୍ତି ପୁବ୍ବେୱ କତାଭିସଙ୍ଖାରାଦିଂ।

''ଇଦାନୀ''ତି ଏତସ୍ସ ''ଇମିନା ଅନୁକ୍କମେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନୀ''ତି ଇମିନା ସହ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। କିଲେସାୱରଣଂ ତଦଭାୱଞ୍ଚାତି

କିଲେସାୱରଣାଭାୱଂ। କିଲେସକ୍ଖଯାଧିଗମସ୍ସ ହି କିଲେସାୱରଣଂ ଅଟ୍ଠାନଂ, ତଦଭାୱୋ ଠାନଂ। ଅନଧିଗମସ୍ସ କିଲେସାୱରଣଂ ଠାନଂ, ତଦଭାୱୋ ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତଦଭାୱଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତଂ ''ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦିକାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଠିତିଂ ତବ୍ବିପରୀତାଯ ଠାନାଭାୱଞ୍ଚ ଅଧିଗମସ୍ସ ଠାନଂ ପସ୍ସନ୍ତେନ ଇମିନା ଞାଣେନ ଅଧିଗମାନଧିଗମାନଂ ଠାନାଟ୍ଠାନଭୂତେ କିଲେସାୱରଣତଦଭାୱେ ପସ୍ସତି ଭଗୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସାଧେନ୍ତୋ ଆହ ''ଲୋକିଯସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଠିତିଦସ୍ସନତୋ ନିଯତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଠାନାଭାୱଦସ୍ସନତୋ ଚା''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଧିଗମଟ୍ଠାନଦସ୍ସନମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ ଉପରି ଭଵ୍ୱପୁଗ୍ଗଲୱସେନେୱ ୱିପାକାୱରଣାଭାୱଦସ୍ସନାଦିକସ୍ସ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା। ଇମିନା ପନ ଞାଣେନ ସିଦ୍ଧନତୋ ପସଙ୍ଗେନ ଇତରମ୍ପି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଧାତୁୱେମତ୍ତଦସ୍ସନତୋତି ରାଗାଦୀନଂ ଅଧିମତ୍ତତାଦିୱସେନ ତଂସହିତାନଂ ଧାତୂନଂ ୱେମତ୍ତତାଦସ୍ସନତୋ, ''ଅଯଂ ଇମିସ୍ସା ଧାତୁଯା ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ରାଗଚରିତୋ''ତିଆଦିନା ଚରିଯାହେତୂନଂ ୱା, ରାଗାଦଯୋ ଏୱ ୱା ପକତିଭାୱତୋ ଧାତୂତି ରାଗାଦିୱେମତ୍ତଦସ୍ସନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଯୋଗଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱାତି ସନ୍ତତିମହାମତ୍ତଅଙ୍ଗୁଲିମାଲାଦୀନଂ ୱିଯ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦାଦିୱସେନ ପଯୋଗଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା।

(୧।) ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୧।ନ ହେତୁମେୱାତି ଏତ୍ଥ ଚ ନ ହେତୂ ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ବ୍ୟଞ୍ଜନସିଲିଟ୍ଠତାୱସେନ ପନ ରସ୍ସତ୍ତଂ ମ-କାରୋ ଚ କତୋ ''ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା''ତି ଏତ୍ଥ ୱିଯ। ଇମିନାପି ନଯେନାତି ଏତ୍ଥ ପୁରିମନଯେନ ହେତୁଭାୱାଦିପଟିକ୍ଖେପୋ, ପଚ୍ଛିମନଯେନ ନହେତୁଧମ୍ମାଦିକୋଟ୍ଠାସସଙ୍ଗହୋତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚୁତିଗ୍ଗହଣେନ ଚୁତିପରିଚ୍ଛିନ୍ନାଯ ଏକାଯ ଜାତିଯା ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଭୱଗ୍ଗହଣେନ ନୱଧା ୱୁତ୍ତଭୱସ୍ସ। ତଦନ୍ତୋଗଧତାଯ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନତା ୱୁତ୍ତା। ଉପ୍ପନ୍ନଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱାତି ''ନ ରୂପଂ ୱିଯ ଉପ୍ପନ୍ନା ଛୱିଞ୍ଞାଣୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା''ତି ରୂପତୋ ଏତେସଂ ୱିସେସନଂ କରୋତି।

୭୬୨।କପ୍ପତୋ କପ୍ପଂ ଗନ୍ତ୍ୱାପି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନ କଦାଚି ତଥା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ନ ହି ଖୀରାଦୀନଂ ୱିଯ ଏତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୱିଲକ୍ଖଣତା ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି।

୭୬୩।ସମୋଧାନେତ୍ୱାତି ଲୋକେ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ସବ୍ବଂ ରୂପଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା। ଏତେନ ମହନ୍ତମ୍ପି ଅୱିଭାୱକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୁଖୁମତ୍ତା ନ ୱିଭାୱେସ୍ସତୀତି ୱାଦପଥଂ ଛିନ୍ଦତି। ଚକ୍ଖୁପସାଦେ ମମ ୱତ୍ଥୁମ୍ହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସଯୋତି ଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୭୬୪।ଅବ୍ବୋକିଣ୍ଣାତି ଅବ୍ୟୱହିତା, ଅନନ୍ତରିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୱତ୍ଥିତାନମ୍ପି ପଟିପାଟିନିଯମୋ ତେନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନନ୍ତରତାତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତା ଏତେନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୬୫।ସମନନ୍ତରତାତି ଚ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତା।

୭୬୬।ଆଭୁଜନତୋତି ଆଭୁଗ୍ଗକରଣତୋ, ନିୱତ୍ତନତୋ ଇଚ୍ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ପଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣା ଅନାଭୋଗା''ତି ଆଭୋଗସଭାୱା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ''ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ନତ୍ଥି ଆୱଟ୍ଟନା ୱା''ତିଆଦୀସୁପି ଆୱଟ୍ଟନଭାୱୋ ୱାତିଆଦିନା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ନ ସବ୍ବେ ରୂପାଦିଧମ୍ମା ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ଯଥାଧିପ୍ପେତଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ।

ରୂପାଦୀସୁ ଅଭିନିପତନଂ ତେହି ସମାଗମୋ ତେସନ୍ତିପି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ରୂପାଦୀନଂ ଅଭିନିପାତମତ୍ତ''ନ୍ତି। କମ୍ମତ୍ଥେ ୱା ସାମିୱଚନଂ। ୱିଞ୍ଞାଣେହି ଅଭିନିପତିତବ୍ବାନି ହି ରୂପାଦୀନୀତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତିଆଦୀସୁ ହି ଅଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ପଟିୱିଜାନିତବ୍ବାନି ରୂପାଦୀନି ଠପେତ୍ୱା କୁସଲାକୁସଲଚେତନାଯ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ସହଜପୁବ୍ବଙ୍ଗମଧମ୍ମେନ ପଟିୱିଜାନିତବ୍ବାନଂ ପଟିୱିଜାନନଂ ଏତେସଂ ନତ୍ଥୀତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଦସ୍ସନାଦିମତ୍ତତୋପନ ମୁତ୍ତା ଅଞ୍ଞା ଏତେସଂ କୁସଲାଦିପଟିୱିଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି କିଚ୍ଚନ୍ତରଂ ପଟିସେଧେତି।

ଅୱିପାକଭାୱେନ ଅଞ୍ଞଂ ଅବ୍ୟାକତସାମଞ୍ଞଂ ଅନିୱାରେନ୍ତୋ କୁସଲାକୁସଲଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ କରୋତୀତି ଚୱନପରିଯୋସାନଞ୍ଚ କିଚ୍ଚଂ। ପି-ସଦ୍ଦେନ ସହଜୱନକାନି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ପଟିସେଧନେ ଅଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା – ''ମନସା ଚେ ପଦୁଟ୍ଠେନ…ପେ… ପସନ୍ନେନ ଭାସତି ୱା କରୋତି ୱା''ତି (ଧ। ପ। ୧-୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା ଭାସନକରଣକରା, ତଂସଦିସା ଚ ସୁଖଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦକା ବଲୱନ୍ତୋ ଛଟ୍ଠଦ୍ୱାରିକା ଏୱ ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ନ ତେସଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନେନ ପଟିୱିଜାନନଂ ଅତ୍ଥି, ଦୁବ୍ବଲାନଂ ପନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମପଟିୱିଜାନନଂ ତତ୍ଥ ନ ପଟିସିଦ୍ଧଂ ''ନ କାଯକମ୍ମଂ ନ

ୱଟୀକମ୍ମଂ ପଟ୍ଠପେତୀ’’ତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଵିକ୍ଖମ୍ଭନକସ୍ସେୱ ପଟ୍ଠପନପଟିକ୍ଖେପେନ ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ମନୋକମ୍ମସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା। ତଥା କାୟସୁଚରିତାଦିକୁସଲକମ୍ମଂ କରୋମୀତି, ତବ୍ବିପରୀତଂ ଅକୁସଲଂ କମ୍ମଂ କରୋମୀତି ଚ କୁସଲାକୁସଲସମାଦାନଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନେନ ନ ହୋତି। ତଥା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତା ‘‘ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଚୁତି ଚ ନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେହି ହୋତି ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଅତଂଦ୍ୱାରିକତ୍ତା’’ତି। ଯା ପନାୟଂ ପାଠଇ ‘‘ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଭିନିପାତମତ୍ତା’’ତି, ତସ୍ସା ରୂପାଦୀନଂ ଆପାଥମତ୍ତଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମସଭାୱଂ ନ ପଟିୱିଜାନାତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦିସ୍ସତି। ନ ହି ରୂପଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତମ୍ପି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୂପନ୍ତି ଚ ଗଣ୍ହାତୀତି। ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସ୍ସପି ରୂପନୀଲାଦିଆକାରପଟିୱିଜାନନଂ ନତ୍ଥୀତି କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିୱିଜାନନଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚହି ପନ ୱିଞ୍ଞାଣେହି ସାତିସୟଂ ତସ୍ସ ୱିଜାନନନ୍ତି ‘‘ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଭିନିପାତମତ୍ତା’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ସ ପାଠଇୟଂ ବହିଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତା ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେହି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନେନ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣସ୍ସ ସହୁପ୍ପତ୍ତି ପଟିସିଦ୍ଧା। ରୂପାରୂପଧମ୍ମେତି ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେନ ନ ପଟିବୁଜ୍ଝତୀତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ରୂପାଦୀନଂ ଆପାଥଗମନେ ନିଦ୍ଦାପଟିବୋଧୋ ହୋତୀତି? ନ, ପଠମଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନିଦ୍ଦାୟନ୍ତସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦି। ପଲୋଭେତ୍ୱା ସଚ୍ଚସୁପିନେନ।

ଅବ୍ୟାକତୋୟେୱ ଆୱଜ୍ଜନମତ୍ତସ୍ସେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ୱଦନ୍ତେହି ମନୋଦ୍ୱାରେପି ଆୱଜ୍ଜନଂ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଜୱନଟ୍ଠାନେ ଠତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରତୀତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତସ୍ସାଏୱ ୱସେନାତି ତସ୍ସା ୱସେନ ଏକୱିଧେନ ଞାଣୱତ୍ଥୁ ହୋତୀତି ଚ, ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଚ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୨।) ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୭। ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ଅଧିକରଣେସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅଧିକରଣୱସେନ ଲିଙ୍ଗପରିୱତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ଜାପିତା ଚ ସା ଅତ୍ଥା ଚାତି ଜାପିତତ୍ଥାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ୱିଭାୱିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୩।) ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୮ ।ପଞ୍ଞାପରିଣାମିତେସୂତି ପଞ୍ଞାୟ ପରିପାଚିତେସୁ। ‘‘ଯୋଗୱିହିତେସୂତି ଇଦଞ୍ଚ ୱିସୟୱିସେସନମତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ଯାନି ପଞ୍ଞାୟ ୱିହିତାନି ଅହେସୁଂ ହୋନ୍ତି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଚ, ସବ୍ବାନି ତାନି ଯୋଗୱିହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ସିକ୍ଖିତ୍ୱା କାତବ୍ବଂ ସିପ୍ପଂ, ଇତରଂ କମ୍ମଂ। ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ୱଡ୍ଢକୀକମ୍ମନ୍ତି ଚ ଅସିକ୍ଖିତ୍ୱାପି କାତବ୍ବଂ ଥୂଲକମ୍ମଂ ‘‘କମ୍ମ’’ନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପଞ୍ଞା ଏୱ ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ‘‘କମ୍ମଂ ସିପ୍ପ’’ନ୍ତି ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ନାଗମଣ୍ଡଲଂ ନାମ ମଣ୍ଡଲଂ କତ୍ୱା ସପ୍ପେ ୱିଜ୍ଜାୟ ପକ୍କୋସିତ୍ୱା ବଲିଂ ଦତ୍ୱା ୱିସାପନୟନଂ। ପରିତ୍ତଂ ରକ୍ଖା, ଯେନ ‘‘ଫୂ’’ତି ମୁଖୱାତଂ ଦତ୍ୱା ୱିସଂ ଅପନୟନ୍ତି, ସୋ ଉଣ୍ହନାଭିଆଦିମନ୍ତୋ ଫୁଧମନକମନ୍ତୋ। ‘‘ଅ ଆ’’ତିଆଦିକା ମାତିକା ‘‘କ କା’’ତିଆଦିକୋ ତପ୍ପଭେଦୋ ଚ ଲେଖା।

କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସକଂ, ଇତରଂ ନୋସକଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବାନଂ ତପ୍ପଟିୱେଧପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଅନୁଲୋମନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପୁବ୍ବେ ‘‘ଯୋଗୱିହିତେସୁ ୱା କମ୍ମାୟତନେସୂ’’ତିଆଦିନା ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ପୁନ ତସ୍ସା ୱେୱଚନୱସେନ ‘‘ଅନୁଲୋମିକଂ ଖନ୍ତି’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଅନୁ…ପେ… ପଞ୍ଞାୱେୱଚନାନୀ’’ତି ଆହ। ଏତ୍ଥ ଚ ଏୱରୂପିନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତକମ୍ମାୟତନାଦିୱିସୟଂ କମ୍ମସ୍ସକତସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକସଭାୱଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିପୱତ୍ତିଆକାରଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତା ଚ ଭୂମିସଭାୱପୱତ୍ତିଆକାରନିଦ୍ଦେସା ଖନ୍ତିଆଦୀହି ଯୋଜେତବ୍ବା। ଯସ୍ସା ପଞ୍ଞାୟ ଧମ୍ମା ନିଜ୍ଝାନପଜାନନକିଚ୍ଚସଙ୍ଖାତଂ ଓଲୋକନଂ ଖମନ୍ତି ଅୱିପରୀତସଭାୱତ୍ତା, ସା ପଞ୍ଞା ଧମ୍ମାନଂ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମନଂ ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୬୯। ଅସଂୱରଂ ମୁଞ୍ଚତୀତି ସମାଦାନସମ୍ପତ୍ତୱିରତିସମ୍ପଯୁତ୍ତଚେତନା ‘‘ସୀଲଂ ପୂରେନ୍ତସ୍ସ ମୁଞ୍ଚଚେତନା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ପୁବ୍ବାପରପଞ୍ଞାୟ ଚ ଦାନସୀଲମୟତାୱଚନତୋ ମୁଞ୍ଚଅପରଚେତନାୱସେନ ‘‘ଆରଦ୍ଧା’’ତି, ପୁବ୍ବଚେତନାୱସେନ ‘‘ଅଧିକିଚ୍ଚା’’ତି ଚ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଅଧିକିଚ୍ଚା’’ତିପି

ପାଠୋ ଯୁଜ୍ଜତି।

୭୭୦। ପଞ୍ଚସୀଲଦସସୀଲାନି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଜାତିଯା ଚ ପଚ୍ଚଯଭୂତେସୁ ସଙ୍ଖାରଭୱେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧାନୀତି ‘‘ଉପ୍ପାଦା ୱା’’ତିଆଦିକାଯ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିପାଠଇଯା ସଙ୍ଗହିତାନି। ଭୱନିକ୍କଉକସୀଲସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନଂ ସତିପି ସୱନେ ନ ତଥାଗତଦେସନାଯଉନ୍ତି ଭିକ୍ଖୁଆଦୀନମ୍ପି ତଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଧିପଞ୍ଞାଯ ପଞ୍ଞାତି ଅଧିପଞ୍ଞାଯ ଅନ୍ତୋଗଧା ପଞ୍ଞା। ଅଥ ୱା ଅଧିପଞ୍ଞାନିକ୍କଉେସୁ, ତଦଧିଟ୍ଠାନେସୁ ୱା ଧମ୍ମେସୁ ଅଧିପଞ୍ଞା-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞା ଅଧିପଞ୍ଞାଯ ପଞ୍ଞା।

୭୭୧। ଅପାଯୁପ୍ପାଦନକୁସଲତା ଅପାଯକୋସଲ୍ଲଂ ସିଯାତି ମଞ୍ଞମାନୋ ପୁଚ୍ଛତି ‘‘ଅପାଯକୋସଲ୍ଲଂ କଥଂ ପଞ୍ଞା ନାମ ଜାତା’’ତି। ତଂ ପନ ପରସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ନିୱତ୍ତେନ୍ତୋ ‘‘ପଞ୍ଞୱାଯେୱ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥୁପାଯାତି ତତ୍ର ତତ୍ର ଉପାଯଭୂତା। ଠାନେ ଉପ୍ପତ୍ତି ଏତସ୍ସାତି ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ। କିଂ ତଂ? କାରଣଜାନନଂ, ଭଯାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଠାନେ ଲହୁଉପ୍ପଜ୍ଜନକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୪।) ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୯୩।ନପରିତସ୍ସତୀତି ‘‘ଅପି ନାମ ମେ ତଣ୍ଡୁଲାଦୀନି ସିଯୁ’’ନ୍ତି ନ ପତ୍ଥେତି, ତଦଭାୱେନ ୱା ନ ଉତ୍ତସତି।

୭୯୬।ଅପରପ୍ପଚ୍ଚଯେତି ପରେନ ନପତ୍ତିଯାଯିତବ୍ବେ। ଧମ୍ମେ ଞାଣନ୍ତି ସଚ୍ଚୱିସଯଂ ଞାଣଂ। ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ହି ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ତେସଂ ଅୱିପରୀତସଭାୱତ୍ତାତି। ସଙ୍ଖତପୱରୋ ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ତସ୍ସ ଚ ଫଲଂ ଧମ୍ମୋ, ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞା ତଂସହଗତା ଧମ୍ମେ ଞାଣଂ। ନ ଅଞ୍ଞଞାଣୁପ୍ପାଦନଂ ନଯନଯନଂ, ଞାଣସ୍ସେୱ ପନ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣସ୍ସ କିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଇମିନା ଧମ୍ମେନାତି ମଗ୍ଗଞାଣେନାତି ୱୁତ୍ତଂ, ଦୁୱିଧମ୍ପି ପନ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ଚ ମୂଲଂ, କାରଣଞ୍ଚ ନଯନଯନସ୍ସାତି ଦୁୱିଧେନପି ତେନ ଧମ୍ମେନାତି ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ତଥା ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମସ୍ସ ଞାତତ୍ତା, ମଗ୍ଗଫଲସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧସମ୍ପଯୋଗଂ ଗତତ୍ତା ନଯନଂ ହୋତୀତି ତେନ ଇମିନା ଧମ୍ମେନ ଞାଣୱିସଯଭାୱେନ, ଞାଣସମ୍ପଯୋଗେନ ୱା ଞାତେନାତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଯଦିପି ସବ୍ବେନ ସଙ୍ଗଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଭିଜାନନ୍ତି, ତଥାପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନେ ସୱିସେସେ ଅଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ନ ତଞ୍ଞେୱ ଇମ’’ନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠେନ ଅଦିଟ୍ଠେନ ନଯତୋ ନଯନଞାଣଂ, ଅଦିଟ୍ଠସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତାଯ କାରଣଭୂତତ୍ତା କାରଣଞାଣଂ, ଅନୁରୂପତ୍ଥୱାଚକୋ ୱା କାରଣ-ସଦ୍ଦୋତି ଧମ୍ମେ ଞାଣସ୍ସ ଅନୁରୂପଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସମ୍ମୁତିମ୍ହି ଞାଣନ୍ତି ଧମ୍ମେ ଞାଣାଦୀନଂ ୱିଯ ସାତିସଯସ୍ସ ପଟିୱେଧକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅଭାୱା ୱିସଯୋଭାସନମତ୍ତଜାନନସାମଞ୍ଞେନ ଞାଣନ୍ତି ସମ୍ମତେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମୁତିୱସେନ ୱା ପୱତ୍ତଂ ସମ୍ମୁତିମ୍ହି ଞାଣଂ, ଅୱସେସଂ ପନ ଇତରଞାଣତ୍ତଯୱିସଭାଗଂ ଞାଣଂ ତବ୍ବିସଭାଗସାମଞ୍ଞେନ ସମ୍ମୁତିଞାଣମ୍ହି ପୱିଟ୍ଠତ୍ତା ସମ୍ମୁତିଞାଣଂ ନାମ ହୋତୀତି।

୭୯୭।କିଲେସମୂଲକେ ଚାତି ନୀୱରଣମୂଲକେ ଚ କାମଭୱଧମ୍ମେ।

୭୯୮।ସା ହିସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାତି ଯୋ ‘‘କାମେସୁ ୱୀତରାଗୋ ହୋତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ, ଅସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ସ୍ୱେୱାତି ଏତେନ କାମେସୁ ୱୀତରାଗଭାୱନାୱତ୍ଥସ୍ସେୱ ପଠମଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିସ୍ସ ଗହଣେ ପୱତ୍ତେ ତସ୍ସ ତତୋ ପରଂ ଅୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କାମେସୁ ୱୀତରାଗୋ ସମାନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଛଟ୍ଠାଭିଞ୍ଞାଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି ନାମ, ଇତରା ତଦୁପନିସ୍ସଯତ୍ତା। ଯଥାନୁରୂପଂ ୱା ଆସୱକ୍ଖଯଭାୱତୋ, ଫଲେ ୱା ଆସୱକ୍ଖଯେ ସତି ଯଥାନୁରୂପଂ ତଂନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ଚତୂସୁପି ମଗ୍ଗେସୁ ପଞ୍ଞା ଛଟ୍ଠଂ ଅଭିଞ୍ଞଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୭୯୯।କାମସହଗତାତି ୱତ୍ଥୁକାମାରମ୍ମଣା। ଚୋଦେନ୍ତୀତି କାମାଭିମୁଖଂ ତନ୍ନିନ୍ନଂ କରୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦନୁଧମ୍ମତାତି ତଦନୁଧମ୍ମା ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ତଦନୁରୂପସଭାୱା’’ତି। ନିକନ୍ତିଂ, ନିକନ୍ତିସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ୱା ‘‘ମିଚ୍ଛାସତୀ’’ତି ୱଦତି। ‘‘ଅହୋ ୱତ ମେ ଅୱିତକ୍କଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯା’’ତି ଅୱିତକ୍କାରମ୍ମଣା ଅୱିତକ୍କସହଗତା।

୮୦୧। ଅଧିଗମଭାୱେନ ଅଭିମୁଖଂ ଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅଭିଜାନନ୍ତସ୍ସ, ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ୱା ଞାଣେନ ଜାନନ୍ତସ୍ସ, ଅନାରମ୍ମଣଭୂତଞ୍ଚ ତଂ ଠାନଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୦୨। ୱସିତାପଞ୍ଚକରହିତଂ ଝାନଂ ଅପ୍ପଗୁଣଂ। ଏତ୍ଥ ଚତସ୍ସୋ ପଟିପଦା ଚତ୍ତାରି ଆରମ୍ମଣାନୀତି ପଞ୍ଚଞ୍ଜାୟ ପଟିପଦାରମ୍ମଣୁଦ୍ଦେସେନ ପଞ୍ଞା ଏୱ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ସା ଏୱ ୱିଭତ୍ତାତି।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୫।) ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦୪।ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମ୍ମାସମାଧୀତି ସମାଧିଅଙ୍ଗଭାୱେନ ପଞ୍ଞା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି। ପୀତିଫରଣତାଦିୱଚନେନ ହି ତମେୱ ୱିଭଜତି, ‘‘ସୋ ଇମମେୱ କାୟଂ ୱିୱେକଜେନ ପୀତିସୁଖେନ ଅଭିସନ୍ଦେତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୬; ମ। ନି। ୧।୪୨୭) ନୟେନ ପୀତିୟା ସୁଖସ୍ସ ଚ ଫରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପୀତିଫରଣତାସୁଖଫରଣତାହି ଆରମ୍ମଣେ ଠତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନତୋ ‘‘ପାଦା ୱିୟା’’ତି ତା ୱୁତ୍ତା।

ଦୁତିୟପଞ୍ଚକେ ଚ ‘‘ପଞ୍ଚଞାଣିକୋ’’ତି ସମାଧିମୁଖେନ ପଞ୍ଚଞାଣାନେୱ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଲୋକିୟସମାଧିସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକାନି ନୀୱରଣପଠମଜ୍ଝାନନିକନ୍ତିଆଦୀନି ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବାନି। ଅଞ୍ଞେ କିଲେସା ୱାରେତବ୍ବା, ଇମସ୍ସ ପନ ଅରହତ୍ତସମାଧିସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧସବ୍ବକିଲେସତ୍ତା ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ ୱାରେତବ୍ବଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୀତି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚ ଅପ୍ପୟୋଗେନେୱ ଅଧିଗତତ୍ତା ଚ ଠପିତତ୍ତା ଚ, ଅପରିହାନିୱସେନ ଠପିତତ୍ତା ୱା ନ ସସଙ୍ଖାରନିଗ୍ଗୟ୍ହୱାରିତଗତୋ। ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତତ୍ତାତି ଏତେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତମାନାୟପି ସତିୟା ସତିବହୁଲତାୟ ସତୋ ଏୱ ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ୟଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲୱସେନାତି ଏତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନସତିୟା ସତୋତି।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୬।) ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦୫। ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଦୂର…ପେ… ରମ୍ମଣାୟା’’ତି ଆହ। ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଚ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ଞାଣଂ ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିୟା ଞାଣଂ। ‘‘ଚେତୋପରିୟଞାଣ’’ନ୍ତି ଇଦମେୱ ଅତ୍ଥୱସେନ ‘‘ପରଚିତ୍ତେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ଉଦ୍ଧଟନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚୁତୂପପାତଞାଣସ୍ସ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେକଦେସତ୍ତା ‘‘ୱଣ୍ଣଧାତୁଆରମ୍ମଣା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମୁଦ୍ଧପ୍ପତ୍ତେନ ଚୁତୂପପାତଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେନ ସବ୍ବଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୭।) ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦୬।ତଦେୱ ଞାଣନ୍ତି ଛବ୍ବିଧମ୍ପି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ୱିପସ୍ସନାରମ୍ମଣଭାୱେନ ସହ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣେନାତି ଛପି ଞାଣାନି ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେନ ଞାଣେନ। ଖୟଧମ୍ମନ୍ତିଆଦିନା ହି ପକାରେନ ପୱତ୍ତଞାଣସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ, ଞାଣୱିପସ୍ସନାଦସ୍ସନତୋ ୱିପସ୍ସନାପଟିୱିପସ୍ସନାଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱାତି ନ ତଂ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପାଠଇୟଂ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଞାଣୱଚନେନ ଅଙ୍ଗାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ଞାଣନ୍ତି ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ପକାସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ସତ୍ତମଂ ଞାଣନ୍ତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦିସ୍ସତି। ନ ହି ୟମ୍ପି ତଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ, ତମ୍ପି ଞାଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ହୋତି ତଂଞାଣଗ୍ଗହଣେ ଏତସ୍ମିଂ ଞାଣଭାୱଦସ୍ସନସ୍ସ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ‘‘ଖୟଧମ୍ମଂ…ପେ… ନିରୋଧଧମ୍ମ’’ନ୍ତି ଏତେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗତୋ ଚାତି।

ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୮।) ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦୮। ଓିହାରିତଵ୍ଵତ୍ଥେନାତି ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ, ଦୁକ୍ଖଂ ଵା ଓିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ପଵତ୍ତେତଵ୍ଵତ୍ଥେନ।

ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୧୦।) ଦସକନିଦ୍ଦେସୋ

ପଠମବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୦୯। ଅଓିଜ୍ଜମାନଂ ଠାନଂ ଅଟ୍ଠାନଂ, ନତ୍ଥି ଠାନନ୍ତି ଵା ଅଟ୍ଠାନଂ। ଏସ ‘‘ଅନଵକାସୋ’’ତି ଏତ୍ଥାପି ନଯୋ। ତଦତ୍ଥନିଗମନମତ୍ତମେଵ ହି ‘‘ନେତଂ ଠାନଂ ଓିଜ୍ଜତୀ’’ତି ଵଚନନ୍ତି। ଅସୁଖେ ସୁଖନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଓିପଲ୍ଲାସୋଵ ଇଧ ସୁଖତୋ ଉପଗମନସ୍ସ ଠାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକନ୍ତ…ପେ… ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିଵସେନା’’ତି ପଧାନଦିଟ୍ଠିମାହ। ଭେଦାନୁରୂପସ୍ସ ସାଵନଂ ଅନୁସ୍ସାଵନଂ, ଭେଦାନୁରୂପେନ ଵା ଵଚନେନ ଓିଞ୍ଞାପନଂ।

ଲିଙ୍ଗେ ପରିଵତ୍ତେ ଚ ସୋ ଏଵ ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ଭଵଙ୍ଗପ୍ପବନ୍ଧୋ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପବନ୍ଧୋ ଚ, ନାଞ୍ଞୋତି ଆହ ‘‘ଅପି ପରିଵତ୍ତଲିଙ୍ଗ’’ନ୍ତି। ଅଯଂ ପଞ୍ହୋତି ଞାପନିଚ୍ଛାନିବ୍ବତ୍ତା କଥା।

ସଙ୍ଗାମଚତୁକ୍କଂ ସପଯୋଗଵସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସବ୍ବତ୍ଥ ଚ ପୁରିମଂ ଅଭିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପମାଣଂ, ଵଧକଚିତ୍ତଂ ପନ ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଆନନ୍ତରିଯାନାନନ୍ତରିଯଭାଵେ ପମାଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସେଵ ତଂ ଦିନ୍ନଂ ହୋତି। କସ୍ମା? ଯଥା ଵଧକଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣମ୍ପି ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପବନ୍ଧଓିଚ୍ଛେଦନଵସେନ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ଵା ପଵତ୍ତତି, ନ ଏଵଂ ଚାଗଚେତନା। ସା ହି ଚଜିତବ୍ବଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ଵା ଚଜନମତ୍ତମେଵ ହୋତି, ଅଞ୍ଞସକକରଣଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଚଜନଂ, ତସ୍ମା ଯସ୍ସ ତଂ ସକଂ କତଂ, ତସ୍ସେଵ ଦିନ୍ନଂ ହୋତୀତି।

ସଣ୍ଠ…ପେ… କପ୍ପଓିନାସେଯେଵ ମୁଚ୍ଚତୀତି ଇଦଂ କପ୍ପଟ୍ଠକଥାଯ ନ ସମେତି। ତତ୍ଥ ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୬୫୪-୬୫୭) ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଆପାଯିକୋତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଯଂ ସୋ ଏକଂ କପ୍ପଂ ଅସୀତିଭାଗେ କତ୍ଵା ତତୋ ଏକଭାଗମତ୍ତଂ କାଲଂ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ, ତଂ ଆଯୁକପ୍ପଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। କପ୍ପଓିନାସେଯେଵାତି ପନ ଆଯୁକପ୍ପଓିନାସେଯେଵାତି ଅତ୍ଥେ ସତି ନତ୍ଥି ଓିରୋଧୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ସଣ୍ଠହନ୍ତେତି ଇଦଂ ସ୍ଵେ ଓିନସ୍ସିସ୍ସତୀତି ଓିଯ ଅଭୂତପରିକପ୍ପଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ। ଏକଦିଵସମେଵ ପଚ୍ଚତି ତତୋ ପରଂ କପ୍ପାଭାଵେନ ଆଯୁକପ୍ପସ୍ସାପି ଅଭାଵତୋତି ଅଓିରୋଧତୋ ଅତ୍ଥଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ପକତତ୍ତୋତି ଅନୁକ୍ଖିତ୍ତୋ। ସମାନସଂଵାସକୋତି ଅପାରାଜିକୋ।

କିଂପନ ତନ୍ତି ଯୋ ସୋ ‘‘ନିଯତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତୋ, ତଂ କିଂ ନିଯମେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସେଵ ପନ ଯଥାପୁଚ୍ଛିତସ୍ସ ନିଯତସ୍ସ ମିଚ୍ଛତ୍ତସମ୍ମତ୍ତନିଯତଧମ୍ମାନଂ ଓିଯ ସଭାଵତୋ ଓିଜ୍ଜମାନତଂ ଯଥାପୁଚ୍ଛିତଞ୍ଚ ନିଯାମକହେତୁଂ ପଟିସେଧେତ୍ଵା ଯେନ ‘‘ନିଯତୋ’’ତି ‘‘ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିକୋ’’ତି ଚ ଵୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତକାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଜାତସ୍ସ କୁମାରସ୍ସ ଓିଯ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତସ୍ସ ନାମମତ୍ତମେତଂ ନିଯତସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିକଂ, ନିଯତାନିଯତଭେଦଂ ନାମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ପୁବ୍ବହେତୁ ନିଯାମକୋ, ସୋତାପନ୍ନୋ ଚ ନିଯତୋତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗତୋ ଉଦ୍ଧଂ ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଉପନିସ୍ସଯଭାଵତୋ ପୁବ୍ବହେତୁକିଚ୍ଚଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପନ ପୁବ୍ବହେତୁକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯାଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତି। ଯଦି ହି ତସ୍ସପି ପୁବ୍ବହେତୁ ଉପନିସ୍ସଯୋ ସିଯା, ସୋ ଚ ନିଯାମକୋତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ଏଵ ନିଯତୋ ସିଯା, ତଞ୍ଚ ଅନିଟ୍ଠଂ, ତସ୍ମାସ୍ସ ପୁବ୍ବହେତୁନା ଅହେତୁକତା ଆପନ୍ନାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଅହେତୁ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ନିବ୍ବତ୍ତିଂ ପାପୁଣାତୀ’’ତି।

ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ, ତେନେଵ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିନିଯମେ ସତି ସତ୍ତମଭଵାଦିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପଵତ୍ତନକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲଭୂତା କିଲେସା ତେନେଵ ଖୀଣାତି ଉପରି ତଯୋ ମଗ୍ଗା ଅକିଚ୍ଚକା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଉପରି ତଯୋ ମଗ୍ଗା ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିକଂ ନିଯମେନ୍ତି, ତତୋ ଚ ଅଞ୍ଞୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ନତ୍ଥୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଅକିଚ୍ଚକତା ନିପ୍ପଯୋଜନତା ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠାଦିପ୍ପହାନଂ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚଂ, ତେସଂ ପହାନେନ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିତାଯ ଭଓିତବ୍ବଂ। ସା ଚୁପରିମଗ୍ଗେହି ଏଵ ହୋତୀତି ସତ୍ତମଭଵାଦିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପଵତ୍ତିତୋ ତେନ ଓିନା ଵୁଟ୍ଠାନେ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠାଦିପ୍ପହାନେନ ଚ ତେନ ଓିନା ଭଓିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ପଠମମଗ୍ଗେନ ଚ ଅନୁପ୍ପଜିତ୍ଵାଵ କିଲେସା ଖେପେତବ୍ବା ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ନ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ନିଯମେତୀତି ନାମକରଣନିମିତ୍ତତୋ ଓିପସ୍ସନାତୋ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ନିଯାମକୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଓିପସ୍ସନାଵ ନିଯମେତୀତି ଚ ନାମକରଣନିମିତ୍ତଂଯେଵ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ତେନେଵାହ ‘‘ଇତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଗହିତନାମମତ୍ତମେଵ ତ’’ନ୍ତି।

ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପନ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ନ ମେ ଆଚରିଯୋ ଅତ୍ଥି, ସଦିସୋ ମେ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିଂ (ମ। ନି। ୧।୨୮୫; ୨।୩୪୧; ମହାୱ। ୧୧; କଥା। ୪୦୫) ଇମିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁଯା ଠତ୍ୱା ୱଦନ୍ତେନ ଭଗୱତା ‘‘କିଂ ପନାୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଅତ୍ଥେତରହି ଅଞ୍ଞେ ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା ଭଗୱତା ସମସମା ସମ୍ବୋଧିଯନ୍ତି ଏୱଂ ପୁଟ୍ଠାହଂ, ଭନ୍ତେ, ନୋତି ୱଦେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୬୧) ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଏକିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁଯା ଦ୍ୱେ ଅରହନ୍ତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା’’ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୯) ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଧମ୍ମସେନାପତିନା ଚ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଭୂତଂ ଇମଂ ଲୋକଧାତୁଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

‘‘ଯୋ ପନ ଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାନି ସିକ୍ଖାପଦାନି ମାତିକା, ତାଯ ଅନ୍ତରହିତାଯ ନିଦାନୁଦ୍ଦେସସଙ୍ଖାତେ ପାତିମୋକ୍ଖେ ପବ୍ବଜ୍ଜୂପସମ୍ପଦାକମ୍ମେସୁ ଚ ସାସନଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପାତିମୋକ୍ଖେ ୱା ଅନ୍ତୋଗଧା ପବ୍ବଜ୍ଜା ଉପସମ୍ପଦା ଚ ତଦୁଭଯାଭାୱେ ପାତିମୋକ୍ଖାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ପାତିମୋକ୍ଖେ, ତାସୁ ଚ ସାସନଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଓସକ୍କିତଂ ନାମାତି ପଚ୍ଛିମପଟିୱେଧସୀଲଭେଦଦ୍ୱଯଂ ଏକତୋ କତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ୱିନଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ତାତି ରସ୍ମିଯୋ। କାରୁଞ୍ଞନ୍ତି ପରିଦେୱନକାରୁଞ୍ଞଂ।

ଅନଚ୍ଛରିଯତ୍ତାତି ଦ୍ୱୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେସୁ ଅଚ୍ଛରିଯତ୍ତାଭାୱଦୋସତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିୱାଦଭାୱତୋତି ୱିୱାଦାଭାୱତ୍ଥଂ ଦ୍ୱେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଏକଂ ବୁଦ୍ଧଂ ଧାରେତୀତି ଏକବୁଦ୍ଧଧାରଣୀ। ଏତେନ ଏୱଂସଭାୱା ଏତେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା, ଯେନ ଦୁତିଯବୁଦ୍ଧଗୁଣେ ଧାରେତୁଂ ଅସମତ୍ଥା ଅଯଂ ଲୋକଧାତୂତି ଦସ୍ସେତି। ପଚ୍ଚଯୱିସେସନିପ୍ଫନ୍ନାନଞ୍ହି ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱୱିସେସୋ ନ ସକ୍କା ଧାରେତୁନ୍ତି। ସମଂ ଉଦ୍ଧଂ ପଜ୍ଜତୀତି ସମୁପାଦିକା, ଉଦକସ୍ସୋପରି ସମଂ ଗାମିନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପୀତି ଦ୍ୱେପି, ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ୱା ସରୀରଭାରଂ। ଛାଦେନ୍ତନ୍ତି ରୋଚଯମାନଂ। ସକିଂ ଭୁତ୍ତୋୱାତି ଏକମ୍ପି ଆଲୋପଂ ଅଜ୍ଝୋହରିତ୍ୱାୱ ମରେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅତିଧମ୍ମଭାରେନାତି ଧମ୍ମେନ ନାମ ପଥୱୀ ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟ, ସା କିଂ ତେନେୱ ଚଲତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁନ ଥେରୋ ‘‘ରତନଂ ନାମ ଲୋକେ କୁଟୁମ୍ବଂ ସନ୍ଧାରେନ୍ତଂ ଅଭିମତଞ୍ଚ ଲୋକେନ ଅତ୍ତନୋ ଗରୁସଭାୱତାଯ ସକଟଭଙ୍ଗସ୍ସ କାରଣଂ ଅତିଭାରଭୂତଂ ଦିଟ୍ଠଂ। ଏୱଂ ଧମ୍ମୋ ଚ ହିତସୁଖୱିସେସେହି ତଂସମଙ୍ଗିନଂ ଧାରେନ୍ତୋ ଅଭିମତୋ ଚ ୱିଞ୍ଞୂହି ଗମ୍ଭୀରାପ୍ପମେଯ୍ୟଭାୱେନ ଗରୁସଭାୱତ୍ତା ଅତିଭାରଭୂତୋ ପଥୱୀଚଲନସ୍ସ କାରଣଂ ହୋତୀ’’ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଧ, ମହାରାଜ, ଦ୍ୱେ ସକଟା’’ତିଆଦିମାହ। ଏକସ୍ସାତି ଏକସ୍ମା, ଏକସ୍ସ ୱା ସକଟସ୍ସ ରତନଂ, ତସ୍ମା ସକଟତୋ ଗହେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଓସାରିତନ୍ତି ପୱେସିତଂ ଆହଟଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସଭାୱପକତିକାତି ଅକିତ୍ତିମପକତିକାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାରଣମହନ୍ତତ୍ତାତି ମହନ୍ତେହି ପାରମିତାକାରଣେହି ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଥୱୀଆଦଯୋ ମହନ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯେ ଏକେକାୱ, ଏୱଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋପି ମହନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯେ ଏକୋ ଏୱ। କୋ ଚ ତସ୍ସ ୱିସଯୋ? ଯାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ଏୱଂ ଆକାସୋ ୱିଯ ଅନନ୍ତୱିସଯୋ ଭଗୱା ଏକୋ ଏୱ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତୋ ଲୋକଧାତ୍ୱନ୍ତରେସୁପି ଦୁତିଯସ୍ସ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ପୁବ୍ବଭାଗେ ଆଯୂହନୱସେନ ଆଯୂହନସମଙ୍ଗିତା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଚେତନାୱସେନ ଚେତନାସମଙ୍ଗିତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା, ସନ୍ତତିଖଣୱସେନ ୱା। ୱିପାକାରହନ୍ତି ଦୁତିଯଭୱାଦୀସୁ ୱିପଚ୍ଚନପକତିତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଚଲତୀତି ପରିୱତ୍ତତି। ସୁନଖେହି ୱଜନସୀଲୋ ସୁନଖୱାଜିକୋ।

ପଠମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୧୦। ଗତିତୋ ଅଞ୍ଞା ଗତିସମ୍ପତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ପନ୍ନା ଗତୀ’’ତି ଆହ। ମହାସୁଦସ୍ସନାଦିସୁରାଜକାଲୋ ପଠମକପ୍ପିକାଦିସୁମନୁସ୍ସକାଲୋ ଚ କାଲସମ୍ପତ୍ତି।

ଏକନ୍ତଂ କୁସଲସ୍ସେୱ ଓକାସୋତି ଇଦଂ ଯଦିପି କୋଚି କାଯସୁଚରିତାଦିପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯଂ ଠିତଂ ବାଧେଯ୍ୟ, ତଂ ପନ ବାଧନଂ ବାଧକସ୍ସେୱ ଇସ୍ସାଦିନିମିତ୍ତେନ ୱିପରୀତଗ୍ଗାହେନ ଜାତଂ। ସା ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତି ସଭାୱତୋ ସୁଖୱିପାକସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଦୁକ୍ଖୱିପାକସ୍ସାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ

ଵୁତ୍ତଂ। ମକ୍କଟୋ ଭତ୍ତପୁଟଂ ବନ୍ଧଟ୍ଠାନେ ମୁଞ୍ଚିତ୍ଵା ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ନ ଜାନାତି, ଯତ୍ଥ ଵା ତତ୍ଥ ଵା ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଵିନାସେତି, ଏଵଂ ଅନୁପାଯଞ୍ଞୂପି ଭୋଗେ। ସୁସାନେ ଛଡ୍ଡେତ୍ଵାତିଆଦିନା ଘାତେତ୍ଵା ଛଡ୍ଡିତସ୍ସ ଵୁଟ୍ଠାନାଭାଵୋ ଵିଯ ଅପାଯତୋ ଵୁଟ୍ଠାନାଭାଵୋତି ଦସ୍ସେତି।

‘‘ପଚ୍ଚରୀ’’ତିପି ଉଳୁମ୍ପସ୍ସ ନାମଂ, ତେନ ଏତ୍ଥ କତା ‘‘ମହାପଚ୍ଚରୀ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଉଦକେ ମରଣଂ ଥଲେ ମରଣଞ୍ଚ ଏକମେଵାତି କସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ, ନନୁ ସକ୍କେନ ‘‘ସମୁଦ୍ଦାରକ୍ଖଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି? ସଚ୍ଚଂ ଵୁତ୍ତଂ, ଜୀଵିତସ୍ସ ଲହୁପରିଵତ୍ତିତଂ ପକାସେନ୍ତେହି ଥେରେହି ଏଵଂ ଵୁତ୍ତଂ, ଲହୁପରିଵତ୍ତିତାଯ ଜୀଵିତହେତୁ ନ ଗମିସ୍ସାମାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଥ ଵା ଉଦକେତି ନାଗଦୀପଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ, ଥଲେତି ଜମ୍ବୁଦୀପଂ।

ଥେରୋ ନ ଦେତୀତି କଥମହଂ ଏତେନ ଞାତୋ, କେନଚି କିଞ୍ଚି ଆଚିକ୍ଖିତଂ ସିଯାତି ସଞ୍ଞାଯ ନ ଅଦାସି। ତେନେଵ ‘‘ମଯମ୍ପି ନ ଜାନାମା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅପରସ୍ସାତି ଅପରସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ପତ୍ତଂ ଆଦାଯ…ପେ… ଥେରସ୍ସ ହତ୍ଥେ ଠପେସୀତି ଯୋଜନା। ଅନାଯତନେତି ନିକ୍କାରଣେ, ଅଯୁତ୍ତେ ଵା ନସ୍ସନଟ୍ଠାନେ। ତୁଵଂ ଅତ୍ତାନଂ ରକ୍ଖେଯ୍ୟାସି, ମଯଂ ପନ ମହଲ୍ଲକତ୍ତା କିଂ ରକ୍ଖିତ୍ଵା କରିସ୍ସାମ, ମହଲ୍ଲକତ୍ତା ଏଵ ଚ ରକ୍ଖିତୁଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସାମାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନାଗାମିତ୍ତା ଵା ଥେରୋ ଅତ୍ତନା ଵତ୍ତବ୍ବଂ ଜାନିତ୍ଵା ଵଦତି।

ସମ୍ମାପଯୋଗସ୍ସ ଗତମଗ୍ଗୋତି ସମ୍ମାପଯୋଗେନ ନିପ୍ଫାଦିତତ୍ତା ତସ୍ସ ସଞ୍ଜାନନକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଭୂତମତ୍ଥଂ କତ୍ଵା ଅଭୂତୋପମଂ କଥଯିସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମନୁସ୍ସାତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକାଦିନିଯୁତ୍ତା ମନୁସ୍ସା ମହନ୍ତତ୍ତା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତୁଂ ନାସକ୍ଖିଂସୁ।

ଦୁତିଯବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୧୧।ଅଞ୍ଚିତାତି ଗତା। ପେଚ୍ଚାତି ପୁନ, ମରିତ୍ଵାତି ଵା ଅତ୍ଥୋ। ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତାତି ଵିତକ୍କବହୁଲତାଯ ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତାତି ଵଦନ୍ତି, ସୂରତାଦୀହି ଵା ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତା। ଦିବ୍ବନ୍ତୀତି କୀଳନ୍ତି।

ସଞ୍ଜୀଵକାଳସୁତ୍ତସଙ୍ଘାତରୋରୁଵମହାରୋରୁଵତାପନମହାତାପନଅଵୀଚିଯୋ ଅଟ୍ଠ ମହାନିରଯା। ଏକେକସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ଦ୍ଵାରାନି, ଏକେକସ୍ମିଂ ଦ୍ଵାରେ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ଗୂଥନିରଯାଦଯୋତି ଏଵଂ ସୋଳସ ଉସ୍ସଦନିରଯେ ଵଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ସକ୍କସୁଯାମାଦଯୋ ଵିଯ ଜେଟ୍ଠକଦେଵରାଜା। ପଜାପତିଵରୁଣଈସାନାଦଯୋ ଵିଯ ଦୁତିଯାଦିଟ୍ଠାନନ୍ତରକାରକୋ ପରିଚାରକୋ ହୁତ୍ଵା।

ତତିଯବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୧୨।କପ୍ପୋତି ଦ୍ଵେଧାଭୂତଗ୍ଗୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ବୀଜାଦିଧାତୁନାନତ୍ତଵସେନ ଖନ୍ଧାଦିଧାତୁନାନତ୍ତଂ ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଚତୁତ୍ଥବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୧୩।ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୂତି ଅଜ୍ଝାସଯସଭାଵୋ। ଯଥା ଗୂଥାଦୀନଂ ଧାତୁସଭାଵୋ ଏସୋ, ଯଂ ଗୂଥାଦୀହେଵ ସଂସନ୍ଦତି, ଏଵଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯସ୍ସେଵେସ ସଭାଵୋ, ଯଂ ଦୁସ୍ସୀଲାଦଯୋ ଦୁସ୍ସୀଲାଦିକେହେଵ ସଂସନ୍ଦନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭିକ୍ଖୂପି ଆହଂସୂତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆହଂସୁ। ଆଵୁସୋ ଇମେ ମନୁସ୍ସା ‘‘ଯଥାସଭାଗେନ ପରିଭୁଞ୍ଜଥା’’ତି ଵଦନ୍ତା ଅମ୍ହେ ସଭାଗାସଭାଗେ ଵିଦିତ୍ଵା ହୀନଜ୍ଝାସଯପଣୀତଜ୍ଝାସଯତଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତକମ୍ମେ ଉପନେନ୍ତି ତସ୍ସ ପଯୋଗଂ ଦଟ୍ଠୁକାମାତି ଅତ୍ଥୋ, ଏଵଂ ସଭାଗଵସେନେଵ ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁସଭାଗଵସେନ ନିଯମେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଞ୍ଚମବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଛଟ୍ଠବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ଚରିତନ୍ତି ଇଧ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ସୁଚରିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପରଜଂ ଅକ୍ଖଂ ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖାତି ଅତ୍ଥୋ ୱିଭାୱିତୋ, ଅପ୍ପରଜଂ ଅକ୍ଖିମ୍ହି ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖାତିପି ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଆସୟଜାନନାଦିନା ଯେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟେହି ପରୋପରେହି ସତ୍ତା କଲ୍ୟାଣପାପାସୟାଦିକା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଜାନନଂ ୱିଭାୱେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଆସୟାନୁସୟଞାଣାନଂ ୱିସୁଂ ଅସାଧାରଣତା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାଞାଣାନଂ ୱିସୁଂ ବଲତା ଚ ସିଦ୍ଧା ହୋତି।

୮୧୫।ଯଦରିୟାତି ଯେ ଅରିୟା। ଆୱସିଂସୁତି ନିସ୍ସାୟ ୱସିଂସୁ। କେ ପନ ତେ? ‘‘ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ପଞ୍ଚଙ୍ଗୱିପ୍ପହୀନୋ ହୋତି ଛଳଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତୋ ଏକାରକ୍ଖୋ ଚତୁରାପସ୍ସେନୋ ପନୁଣ୍ଣପଚ୍ଚେକସଚ୍ଚୋ ସମୱୟସଟ୍ଠେସନୋ ଅନାୱିଲସଙ୍କପ୍ପୋ ପସ୍ସଦ୍ଧକାୟସଙ୍ଖାରୋ ସୁୱିମୁତ୍ତଚିତ୍ତୋ ସୁୱିମୁତ୍ତପଞ୍ଞୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୮; ଅ। ନି। ୧୦।୧୯) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା। ଏତେସୁ ପଞ୍ଚଙ୍ଗୱିପ୍ପହୀନପଚ୍ଚେକସଚ୍ଚପନୋଦନଏସନାସମୱୟସଜ୍ଜନାନି ‘‘ସଙ୍ଖାୟେକଂ ପଟିସେୱତି ଅଧିୱାସେତି ପରିୱଜ୍ଜେତି ୱିନୋଦେତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୧୬୮) ୱୁତ୍ତେସୁ ଅପସ୍ସେନେସୁ ୱିନୋଦନଞ୍ଚ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚାନେୱ, ଇତରେ ଚ ମଗ୍ଗେନେୱ ସମିଜ୍ଝନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ଏତଙ୍ହି ସୁତ୍ତଂ…ପେ… ଦୀପେତୀ’’ତି।

୮୧୬। ଆରମ୍ମଣସନ୍ତାନାନୁସୟନେସୁ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଆରମ୍ମଣାନୁସୟନେନ ଅନୁସେତି। ଆଚିଣ୍ଣସମାଚିଣ୍ଣାତି ଏତେନ ସମନ୍ତତୋ ୱେଠେତ୍ୱା ୱିୟ ଠିତଭାୱେନ ଅନୁସୟିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଭୱସ୍ସପି ୱତ୍ଥୁକାମତ୍ତା, ରାଗୱସେନ ୱା ସମାନତ୍ତା ‘‘ଭୱରାଗାନୁସୟୋ…ପେ… ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତି ଆହ।

୮୧୮। ‘‘ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକା ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟା, ଇତରେ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟା’’ତି ଏୱଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ଅଧିମୁତ୍ତିଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥ’’ନ୍ତି।

୮୧୯।ପହାନକ୍କମୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ପହାତବ୍ବପଜହନକ୍କମୋ ପହାନକ୍କମୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଯସ୍ସ ପହାନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଂ ତେନେୱ ପହାନେନ ପଠମଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତତୋ ଅପ୍ପହାତବ୍ବନ୍ତି ଅୟଂ ୱା ପହାନକ୍କମୋ।

୮୨୦। ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଉପନିସ୍ସୟିନ୍ଦ୍ରିୟାନି।

୮୨୬। ନିକୁତିଛନ୍ଦରହିତତ୍ତା ଅଚ୍ଛନ୍ଦିକଟ୍ଠାନଂ ପୱିଟ୍ଠା। ଯସ୍ମିଂ ଭୱଙ୍ଗେ ପୱତ୍ତମାନେ ତଂସନ୍ତତିୟଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ତଂ ତସ୍ସ ପାଦକଂ।

ଛଟ୍ଠବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୨୮।ନିବ୍ବାୟିତ୍ୱାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସି କରୋନ୍ତୋ ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ପଟିବୁଦ୍ଧୋ ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପନ୍ନୋମ୍ହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନୀୱରଣାଦୀହି ୱିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତସନ୍ତତି ଏୱ ଚିତ୍ତମଞ୍ଜୂସା, ସମାଧି ୱା, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱା। ଚିତ୍ତଂ ଠପେତୁନ୍ତି ସମାପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ଠପେତୁଂ। ସଞ୍ଞାୱେଦୟିତାନଂ ଅପଗମୋ ଏୱ ଅପଗମୱିମୋକ୍ଖୋ।

ସଞ୍ଞାମନସିକାରାନଂ କାମାଦିଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦିପକ୍ଖନ୍ଦନାନି ‘‘ହାନଭାଗିୟୱିସେସଭାଗିୟଧମ୍ମା’’ତି ଦସ୍ସିତାନି, ତେହି ପନ ଝାନାନଂ ତଂସଭାୱତା ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତା। ପଗୁଣଭାୱୱୋଦାନଂ ପଗୁଣୱୋଦାନଂ। ତଦେୱ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀହି ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦିଅଧିଗମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟତ୍ତା ‘‘ୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱୋଦାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନଂ, ତମ୍ହା ତମ୍ହା ସମାଧିମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ଇମାୟ ୱୁଟ୍ଠାନପାଠଇୟା ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ‘‘ପାଠଇମୁତ୍ତକୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେ ପନ ‘‘ନିରୋଧତୋ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ୱୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ପାଠଇ ନତ୍ଥୀତି ୱଦେୟ୍ୟୁଂ, ତେ ‘‘ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭) ଇମାୟ ପାଠଇୟା ପଟିସେଧେତବ୍ବା।

ସତ୍ତମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦସମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୩୧। ରାଗାଦୀହି ଚେତସୋ ୱିମୁତ୍ତିଭୂତୋ ସମାଧି ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ପଞ୍ଞାୱ ୱିମୁତ୍ତି ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତି। କମ୍ମନ୍ତରୱିପାକନ୍ତରମେୱାତି କମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ୱିପାକନ୍ତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତନାଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତକଧମ୍ମେ ନିରଯାଦିନିବ୍ବାନଗାମିନିପଟିପଦାଭୂତେ କମ୍ମନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘କମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦମେୱା’’ତି। ଅପ୍ପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ଅଟ୍ଠମନୱମବଲାନି ୱିଯ, ତଂସଦିସଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ୱିକୁବ୍ବିତୁଂ। ଏତେନ ଦସବଲସଦିସତଞ୍ଚ ୱାରେତି, ଝାନାଦିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ ୱିକୁବ୍ବିତୁଞ୍ଚ। ଯଦିପି ହି ଝାନାଦିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଂ ସତ୍ତମବଲନ୍ତି ତସ୍ସ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରତା ୱୁତ୍ତା, ତଥାପି ଝାନାଦୀହି ୱିନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ନତ୍ଥୀତି ଝାନାଦିସହଗତଂ ଞାଣଂ ତଦନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଝାନାଦିକିଚ୍ଚଂ ୱିଯ ନ ସବ୍ବଂ ବଲକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ସକ୍କୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଞ୍ହି ଝାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ ଇଦ୍ଧି ହୁତ୍ୱା ୱିକୁବ୍ବିତୁଞ୍ଚ ନ ସକ୍କୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ କସ୍ସଚି ବଲସ୍ସ ଝାନିଦ୍ଧିଭାୱତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଦସମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଞାଣୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୭। ଖୁଦ୍ଦକଖନ୍ଧଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଏକକମାତିକାଦିଵଣ୍ଣନା

୮୩୨। ‘‘ତେତ୍ତିଂସତି ତିକା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ତେ ପନ ପଞ୍ଚତିଂସ। ତଥା ‘‘ପୁରିସମଲାଦଯୋ ଅଟ୍ଠ ନଵକା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ତେ ପନ ଆଘାତଵତ୍ଥୁଆଦଯୋ ନଵ। ଯେ ‘‘ଦ୍ଵେ ଅଟ୍ଠାରସକା’’ତିଆଦିମ୍ହି ଵୁତ୍ତା, ତେ ଏଵ ‘‘ଇତି ଅତୀତାନି ଛତ୍ତିଂସା’’ତିଆଦିନା ତଯୋ ଛତ୍ତିଂସକା କତାତି ଆହ ‘‘ଛ ଅଟ୍ଠାରସକା’’ତି, ଦ୍ଵାସଟ୍ଠି ପନ ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଵୁତ୍ତଭାଵେନେଵ ଇଧ ନିକ୍ଖିତ୍ତାନୀତି ନ ଗହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି।

ଏକକମାତିକାଦିଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୧।) ଏକକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୪୩-୮୪୪।ଅଞ୍ଞି ପଟିଚ୍ଚଂ ନାମାତି ଯଥା ‘‘ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦୀସୁ ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵେନ ପଟିଚ୍ଚାତି ଵୁତ୍ତଂ, ନ ତଥା ଇଧ ଖତ୍ତିଯାଦିଜାତୀନଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅଵିଜ୍ଜମାନାନଂ ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ତସ୍ସ ଅଭାଵା। ଯେସୁ ପନ ଖନ୍ଧେସୁ ସନ୍ତେସୁ ଖତ୍ତିଯାଦିସମ୍ମୁତି ହୋତି, ତେସଂ ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନତାଵ ଖତ୍ତିଯାଦିଜାତିଯା ଅତ୍ଥିତା, ସା ଇଧ ପଟିଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଵିଭାଵିତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏକିସ୍ସା ସେଣିଯାତି ଅସମ୍ଭିନ୍ନାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚଙ୍ଗଵିସ୍ସଜ୍ଜନାଦିକିରିଯାସୁ ପୁରତୋ କରଣଂ ପୁରେକ୍ଖାରୋ। ନିକ୍ଖେପରାସୀତି ନିଧାନରାସି। ପଞ୍ଚଟାକିତ୍ତିନୋତି ଵିଞ୍ଞିଣ୍ଣାକିତ୍ତିନୋ। ରତ୍ତଞ୍ଞୁମଦୋତି ପୁରାଣଞ୍ଞୁତାମଦୋତି ଵଦନ୍ତି। ଚିରରତ୍ତିଜାତେନ, ଚିରରତ୍ତିପବ୍ବଜିତେନ ଵା ଜାନିତବ୍ବସ୍ସ, ରତ୍ତୀନମେଵ ଵା ଜାନନମଦୋ। ଉପଟ୍ଠାପକମାନୋତି ଆଣାକରଣମାନୋ। ଆଣାକରଣଞ୍ହି ଵିଚାରଣଂ ଇଧ ‘‘ଯସୋ’’ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି। ପରିମଣ୍ଡଲତ୍ତଭାଵନିସ୍ସିତୋ ମାନୋ ପରିଣାହମଦୋ। ସରୀରସମ୍ପତ୍ତିପାରିପୂରିଯା ମଦୋ ପାରିପୂରିମଦୋ।

୮୪୫। ଵତ୍ଥୁନା ଵିନାପି ଵତ୍ତବ୍ବତାଯ ଅଵତ୍ଥୁକଂ, ନ ଵତ୍ଥୁନୋ ଅଭାଵା।

୮୪୬।ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵୋସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ସତିତୋ ମୁଞ୍ଚନଂ, କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀସୁ ପକ୍ଖନ୍ଦନଂ ଵା ଵୋସ୍ସଗ୍ଗୋ। ପତିଟ୍ଠାଭାଵୋତି କୁସଲକରଣେ ଅଟ୍ଠାନଂ, ଅନୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପମାଦସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵୋସ୍ସଗ୍ଗୋ ପାଣାତିପାତେ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯଂ କୋଧେ ଉପନାହେତି ଏଵମାଦିକୋ ପରିଯାଯୋ ଅପରିଯନ୍ତୋ, ତଦତ୍ଥତପ୍ପରିଯାଯପ୍ପକାସକୋ ଵୋସ୍ସଗ୍ଗନିସ୍ସଗ୍ଗାଦିକୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନପରିଯାଯୋ ଚାତି ସବ୍ବଂ ତଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ଵା ଏଵରୂପୋତି ଇଦଂ ଆକାରନିଦସ୍ସନଂ ସବ୍ବପରିଯାଯସ୍ସ ଵୁତ୍ତଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯତ୍ତା କତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପରିଯନ୍ତାଭାଵତୋ’’ତି। ଵିସ୍ସଟ୍ଠାକାରୋତି ସତିଯା ପଚ୍ଚନୀକଭୂତେ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧେ ଦସ୍ସେତି।

୮୪୭।ଚିତ୍ତସ୍ସ ଥଦ୍ଧତା ତଥାପଵତ୍ତଚିତ୍ତମେଵାତି ଵଦନ୍ତି, ମାନଵିସେସୋ ଵା ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପସଙ୍କମନେ ଵନ୍ଦିତବ୍ବଂ ହୋତୀତି ପରିଯନ୍ତେନେଵ ଚରତି।

୮୪୮। ‘‘ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋସୀ’’ତି ଵୁତ୍ତେ ‘‘ଆଵୁସୋ, ତ୍ଵଂ ଆପନ୍ନୋସୀ’’ତିଆଦିନା ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ତସ୍ସେଵ ଉପରି ଖିପନଵସେନ ‘‘ପଟିପ୍ଫରିତ୍ଵା’’ତି ଵଦନ୍ତି। ‘‘ତସ୍ମିଂ ନାମ ଦଲିଦ୍ଦେ, ଅକୁସଲେ ଵା ଇଦଂ କରୋନ୍ତେ ଅହଂ କସ୍ମା ନ କରୋମୀ’’ତି ଏଵଂ ଇଧ ପଟିପ୍ଫରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ। କରଣସ୍ସ ଉତ୍ତରକିରିଯା କରଣୁତ୍ତରିଯଂ। ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ଏସାତି ସାରମ୍ଭୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୮୪୯। ଅତିଚ୍ଚ ଇଚ୍ଛତୀତି ଅତିଚ୍ଚିଚ୍ଛୋ, ତସ୍ସ ଭାଵୋ ଅତିଚ୍ଚିଚ୍ଛତାତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଚି-କାରଲୋପଂ କତ୍ଵା ‘‘ଅତିଚ୍ଛତା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ରିଚ୍ଛତାତି ଚ ସା ଏଵ ଵୁଚ୍ଚତୀତି। ତତ୍ରାପି ନେରୁତ୍ତିକଵିଧାନେନ ପଦସିଦ୍ଧି ଵେଦିତବ୍ବା। ଯଥାଲଦ୍ଧଂ ଵା ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ଅତ୍ର ଅତ୍ର ଇଚ୍ଛନଂ ଅତ୍ରିଚ୍ଛତା, ସା ଏଵ ର-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ କତ୍ଵା ‘‘ଅତିଚ୍ଛତା’’ତି ଵୁତ୍ତା।

ଅତ୍ରିଚ୍ଛନ୍ତି ଅତିଚ୍ଛଂ, ଅତ୍ର ଵା ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ। କେନ? ଅତିଲୋଭେନ ଅତିଲୋଭମିଚ୍ଛାସଙ୍ଖାତେନ ଅତିଲୋଭମଦେନ ଚ। ଅତ୍ତନୋ ହିତଂ ଅତ୍ତାତି ଵୁତ୍ତଂ। ହାଯତି ଜୀରତି, ଆଦିଣ୍ଣୋ ଵା ଅତ୍ତା, ପତ୍ତୋ ଵା ଅତ୍ତା, ନଂ ଜୀରତି ଚନ୍ଦକିନ୍ନରିଂ ପତ୍ଥଯିତ୍ଵା ଅସିତାଭୂଦେଵିଯା ଵିହୀନୋ ଵିଯ।

ଇଚ୍ଛାହତସ୍ସାତି ଇଚ୍ଛାଯ ଉପଦ୍ଦୁତସ୍ସ, ମୁଦ୍ଦିତସ୍ସ ୱା।

ଅତିହୀଠଅଯାନୋତି ଅୱମଞ୍ଜିଞମାନୋ। ମଲକନ୍ତି ଏୱଂନାମକଂ ଜନପଦଂ, ଅବ୍ଭୋକାସଂ ୱା। କୋଦଣ୍ଡକେନାତି କୁଦଣ୍ଡକେନ ରସ୍ସଦଣ୍ଡକେନ। ଗଦ୍ଦୁଲେନାତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ରୁହିରମକ୍ଖିତଙ୍ଗୋତି ରୁହିରସିନ୍ନଗତ୍ତୋ।

୮୫୦। ଜାନନ୍ତସ୍ସେୱ ଭିଯ୍ୟୋ ଭିଯ୍ୟୋ ଚୋଦେନ୍ତୋ ୱିଯ ସମ୍ଭାୱେତୁକାମୋ ହୋତି। ପଚ୍ଚଯେତି ଉପାଦାନାଦିପଚ୍ଚଯେ।

୮୫୧। ଯେ ପତିରୂପେନ ୱଞ୍ଚେନ୍ତି, ତେ ଗଣ୍ଠିକା, ଦୁରାଚାରେନ ୱା ଗଣ୍ଠିଭୂତା। ଗଣ୍ଠିକପୁତ୍ତା ନାମ ଗଣ୍ଠିକା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ତେନ ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ଗଣ୍ଠିକଭାୱେନ ‘‘ଥେରୋ…ପେ… ଦୀଘଚଙ୍କମେ ୱିହରତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ୱଚ୍ଛତି ଭନ୍ତେତି ଅଯମ୍ପି ଏକୋ ପକାରୋ, ଲାଭିନା ଏୱ ପନ ସକ୍କା ଞାତୁନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ସମାପତ୍ତିଲାଭିତଂ ସୂଚେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଞ୍ଚତ୍ତଯଂ ନାମ ଉପରିପଣ୍ଣାସକେ ଦୁତିଯସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୩।୨୧ ଆଦଯୋ)। ତସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ୱଦତି ‘‘ପଞ୍ଚତ୍ତଯଂ ଓଲୋକେନ୍ତସ୍ସା’’ତି।

୮୫୨।ସିଙ୍ଗନ୍ତି ସିଙ୍ଗାରଂ। ତଞ୍ହି କୁସଲସ୍ସ ୱିଜ୍ଝନତୋ ସମାସେୱିତତାଯ ସୀସେ ପରିକ୍ଖତଂ ସୁନିଖତଂ ୱିସାଣଂ ୱିଯ, ଥିରତ୍ତା ଚ ସିଙ୍ଗଂ ୱିଯାତି ସିଙ୍ଗଂ, ତଂ ପନତ୍ଥତୋ ରାଗୋ।

୮୫୩। ତେମନକରଣତ୍ଥେ ତିନ୍ତିଣ-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଖୀଯନନ୍ତି ଚ ଯେନ ଲୋଭେନ ପରଂ ମମନ୍ତି ୱଦନ୍ତଂ ଖୀଯତି, ସୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଖୀଯନଂ ଭଣ୍ଡନନ୍ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ତିନ୍ତିଣନ୍ତି ୱା ଲୋଲୁପ୍ପମିଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଞ୍ଞା-ସଦ୍ଦୋ ହି ଏସୋ ଲୋଲୁପ୍ପୱାଚକୋତି।

୮୫୪।ଉରୁପ୍ପମାଣାପୀତି ଏତେନ ମହନ୍ତଘନଭାୱେନ ଅପୂତିତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଥୱାତିଆଦିନା ଚୀୱରମଣ୍ଡନାଦୀନଂ ୱିସେସନାନି ‘‘ଇମସ୍ସ ୱା ପୂତିକାଯସ୍ସ ବାହିରାନଂ ୱା ପରିକ୍ଖାରାନଂ ମଣ୍ଡନା’’ତିଆଦୀନୀତି ଦସ୍ସେତି। ଚୀୱରେନ ହି ମଣ୍ଡନା ଚୀୱରମଣ୍ଡନା, ଚୀୱରସ୍ସ ୱା ମଣ୍ଡନା ଚୀୱରମଣ୍ଡନା, ଏୱଂ ପତ୍ତମଣ୍ଡନା ସେନାସନମଣ୍ଡନା ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଊନଟ୍ଠାନପୂରଣଂ ଛୱିରାଗସୁସଣ୍ଠାନାଦିକରଣଞ୍ଚ ଚୀୱରାଦୀସୁ କାଯେ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତଦହୁଜାତଦାରକୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଦାରକଚାପଲ୍ଲଂ ନ ମୁଞ୍ଚତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୮୫୫। ସଦିସା ଅନୁରୂପା ଭତ୍ତି ସଭାଗୋ, ନ ସଭାଗୋ ଅସଭାଗୋ, ମାନଥଦ୍ଧତା, ୱିରୋଧୋ ୱା। ତେନସ୍ସ ମାତାଦୀସୁ ୱତ୍ତନଂ ଅସଭାଗୱୁତ୍ତିତା। ଏୱଂୱିଧାନଂ ମାନାଧିକାନଂ ଅକୁସଲାନମିଦଂ ନାମଂ।

୮୫୬।ପରିତସ୍ସିତାତି ସଙ୍କମ୍ପନା, ଉକ୍କଣ୍ଠିତସ୍ସ ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ତଣ୍ହାଯନା।

୮୫୭। କୁସଲକରଣେ କାଯସ୍ସ ଅୱିପ୍ଫାରିକତା ଲୀନତା ଜାତିଆଲସ୍ସଂ, ନ ରୋଗୌତୁଭୋଜନାଦୀହି କାଯଗେଲଞ୍ଞଂ ତନ୍ଦୀ ନାମ, ଅଥ ଖୋ ପକତିଆଲସ୍ସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାଯାଲସିଯନ୍ତି ନାମକାଯସ୍ସ ଆଲସିଯଂ, ତଦେୱ ରୂପକାଯସ୍ସାପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୮୫୮। ଅଜ୍ଝସନାଦୀହି ଉପ୍ପନ୍ନଧାତୁକ୍ଖୋଭନିମିତ୍ତଂ ଆଲସିଯଂ ୱିଜମ୍ଭିତା।

୮୫୯। ଭତ୍ତନିମିତ୍ତେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଆଲସ୍ସଂ ଭତ୍ତସମ୍ମଦୋ।

୮୬୦।ଇମେହି ପନାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତାଦୀହି। ସଙ୍କିଲ୍ଥ କିଲେସୱସେନାତି ଥିନମିଦ୍ଧକାରଣାନଂ ରାଗାଦୀନଂ ୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୮୬୧। ସମ୍ମାଆଜୀୱତୋ ଅପେତୋ କତୋତି ଅପକତୋ। ସୋ ଆଜୀୱୁପଦ୍ଦୱେନ ଉପଦ୍ଦୁତୋତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଉପଦ୍ଦୁତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି।

ତିୱିଧମ୍ପି ତଂ ତତ୍ଥ ଆଗତଂ ତସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତାଯ ଇମାଯ ପାଠଇଯା ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ପାପଣିକାନୀତି ଆପଣତୋ ଛଡ୍ଡିତାନି। ନନ୍ତକାନୀତି ଅନ୍ତରହିତାନି, ଚୀରାନି ୱା। ଗିଲାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଭେସଜ୍ଜସଙ୍ଖାତା ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରା ଗିଲାନପଚ୍ଚଯଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରା। ପୂତିମୁତ୍ତନ୍ତି ପୁରାଣସ୍ସ ଅପୁରାଣସ୍ସ ଚ ସବ୍ବସ୍ସ ଗୋମୁତ୍ତସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ପୂତିଭାୱେନ ଛଡ୍ଡିତୋସଧନ୍ତିପି କେଚି।

ଅଗବ୍ଭିକା ଏକଦ୍ୱାରା ଦୀଘସାଲା କିର ଉଦଣ୍ଡୋ। କୁଚ୍ଛିତରଜଭୂତାଯ ପାପିଚ୍ଛତାଯ ନିରନ୍ଥକକାଯୱଚୀୱିପ୍ଫନ୍ଦନିଗ୍ଗହଣଂ କୋରଜଂ, ତଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କୋରଜିକୋ, ଅତିୱିଯ କୋରଜିକୋ କୋରଜିକକୋରଜିକୋ। ଅତିପରିସଙ୍କିତୋତି କେଚି। ମୁଖସମ୍ଭାୱିତୋତି କୋରଜିକକୋରଜିକାଦିଭାୱେନ ପଓତ୍ତୱଚନେହି ଅତ୍ତନୋ ମୁଖମତ୍ତେନ ଅଞ୍ଞେହି ସମ୍ଭାୱିତୋ। ସୋ ଏୱରୂପୋ ଏୱରୂପତାଯ ଏୱ ଅତ୍ତାନଂ ପରଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ''ଅଯଂ ସମଣୋ''ତିଆଦିଂ କଥେତି।

ପଣିଧାଯାତି ''ଅରହାତି ମଂ ଜାନନ୍ତୁ''ତି ଚିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା, ପତ୍ଥେତ୍ୱା ୱା। ଆପାଥକଜ୍ଝାଯୀତି ମନୁସ୍ସାନଂ ଆପାଥଟ୍ଠାନେ ସମାଧିଂ ସମାପନ୍ନୋ ୱିଯ ନିସୀଦନ୍ତୋ ଆପାଥକେ ଜନସ୍ସ ପାକଟଟ୍ଠାନେ ଝାଯୀ।

ଅଞ୍ଞଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସମୀପେ ଭଣନଂ ସାମନ୍ତଜପ୍ପିତଂ। ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତ୍ୱା ''ଅଠପନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କୁହନଂ କୁହୋ, ତସ୍ସ ଅଯନା ପୱତ୍ତି କୁହାଯନା, କୁହସ୍ସ ୱା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଯନା ଗତିକିରିଯା କୁହାଯନା।

୮୬୨।ପୁଟ୍ଠସ୍ସାତି ''କୋ ତିସ୍ସୋ, କୋ ରାଜପୂଜିତୋ''ତି ପୁଟ୍ଠସ୍ସ। ନହନାତି ବନ୍ଧନା ପରିୱେଠନା।

୮୬୩। ନିମିତ୍ତେନ ଚରନ୍ତୋ ଜୀୱନ୍ତୋ ନିମିତ୍ତକାରକୋ ନେମିତ୍ତିକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ନେମିତ୍ତିକତା। ଅତ୍ତନୋ ଇଚ୍ଛାଯ ପକାସନଂ ଓଭାସୋ। କୋ ପନ ସୋତି? ''ଅଜ୍ଜ ଭିକ୍ଖୂନଂ ପଚ୍ଚଯା ଦୁଲ୍ଲଭା ଜାତା''ତିଆଦିକା ପଚ୍ଚଯପଟିସଂଯୁତ୍ତକଥା। ଇଚ୍ଛିତୱତ୍ଥୁସ୍ସ ସମୀପେ କଥନଂ ସାମନ୍ତଜପ୍ପା।

୮୬୪। ବହି ଛଡ୍ଡନଂ ଉକ୍ଖେପନା। ପରପିଟ୍ଠିମଂସଖାଦନସୀଲୋ ପରପିଟ୍ଠିମଂସିକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପରପିଟ୍ଠିମଂସିକତା।

୮୬୫। ନିକତ୍ତୁଂ ଅପ୍ପେନ ଲାଭେନ ବହୁକଂ ୱଞ୍ଚେତ୍ୱା ଗହେତୁଂ ଇଚ୍ଛନଂ ନିଜିଗୀସନଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ନିଜିଗୀସନତା। ତସ୍ସେୱ ଇଚ୍ଛନସ୍ସ ପୱତ୍ତିଆକାରୋ, ତଂସହଜାତଂ ୱା ଗୱେସନକମ୍ମଂ।

୮୬୬। ୱଣ୍ଣସମ୍ପନ୍ନଂ ପୋକ୍ଖରଂ ୱଣ୍ଣପୋକ୍ଖରନ୍ତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପୋ ପୁବ୍ବପଦସ୍ସ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ୱଣ୍ଣପାରିପୂରୀ ୱା ୱଣ୍ଣପୋକ୍ଖରତା। ''ଅତ୍ଥଜାପିକା''ତି ଏତ୍ଥ ୱିଯ ଜପ-ସଦ୍ଦୋ ଉପ୍ପାଦିୱାଚକୋତି ଆହ ''ପୱତ୍ତେତୀ''ତି।

୮୬୭। ସେଯ୍ୟସଦିସମାନା ଉନ୍ନତିୱସେନ ପୱତ୍ତାତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ''ମାନଂ ଜପ୍ପେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୮୬୮। ହୀନମାନୋ ପନ ଓନତିୱସେନ ପୱତ୍ତିତୋ କେୱଲେନ ମାନସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦେସଂ ନାରହତୀତି ତଂନିଦ୍ଦେସେ ''ଓମାନଂ ଜପ୍ପେତୀ''ତି (ୱିଭ। ୮୭୪) ୱୁତ୍ତଂ।

୮୭୨। ରାଜଭୋଗେନ ରଟ୍ଠଭୁଞ୍ଜନକୋ ରାଜନିସ୍ସିତୋ ରଟ୍ଠିଯୋ।

୮୭୯।ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନାମସିତ୍ୱାତି ଯଥା ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସେଯ୍ୟମାନାଦିନିଦ୍ଦେସେସୁ ''ପରେହି ସେଯ୍ୟଂ ଅତ୍ତାନଂ ଦହତୀ''ତି ସେଯ୍ୟାଦିପୁଗ୍ଗଲୋ ମାନୁପ୍ପାଦକୋ ଆମଟ୍ଠୋ, ଏୱମେତସ୍ସ ସେଯ୍ୟମାନଭାୱେପି ମାନୁପ୍ପାଦକପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ''ପରେ ଅତିମଞ୍ଞତି''ଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପରେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ମଞ୍ଞନଞ୍ହି ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅତିମାନୋତି।

୮୮୦। ପୁରିମମାନସ୍ସ ଉପରିମାନୋ ମାନାତିମାନୋ, ଅତି-ସଦ୍ଦୋ ଉପରି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପୁରିମମାନଂ ୱା ଅତିକ୍କନ୍ତୋ ମାନୋ ମାନାତିମାନୋ।

୮୮୧। ପକ୍ଖିଜାତୀସୁ ୱାଯସୋ ଅନ୍ତୋ ଲାମକୋତି କତ୍ୱା ''କାକଜାତି ୱିଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୮୮୨। ଥେରୋ କିର ଦୋସଚରିତୋ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଆଦିତୋୱ ''ତୁମ୍ହେ ଅଖୀଣାସୱା''ତି ଅୱତ୍ୱା ଉପାଯେନ କଥେସୀତି ୱଦନ୍ତି, ଦୋସଚରିତତ୍ତା ୱା ଖିପ୍ପଂ ତତିଯପଦୱାରେ ୱିରାଗଂ ଉପ୍ପାଦେସୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୮୮୩।ମାନଂଅନୁଗତଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଚ୍ଛନ୍ଦୋ, ମାନସଭାୱଂ ଅନୁଗତୋ ମାନଚ୍ଛନ୍ଦୋ ୱା।

୮୮୪। ‘‘ୱିଲମ୍ବନ’’ନ୍ତି ଚ ଇଦ୍ଧିପୁରିସସମ୍ମାନନାଦିକିରିୟାଦିୱିଲମ୍ବନପଟିସଂୟୁତ୍ତଂ କଉଙ୍କଂ ଦଟ୍ଠଙ୍ଂ। ତତ୍ଥ ୟୁତ୍ତମୁତ୍ତସିଲିଟ୍ଠଂ ପଟିଭାନଂ ୱିଲମ୍ବନପଟିଭାନଂ।

୮୮୭। ଅମରୱାଦପଟିସଂୟୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅମରଣତ୍ଥାୟ ଦେୱଭାୱତ୍ଥାୟ ୱା ୱିତକ୍କୋ ଅମରୱିତକ୍କୋ।

୮୮୮। ପରେସୁ ଅନୁଦ୍ଦୟା ରାଗୱସେନ ଅନୁଦ୍ଦୟକରଣଂ ଏତସ୍ସାତି ପରାନୁଦ୍ଦୟୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପରାନୁଦ୍ଦୟତା, ପରେସୁ ୱା ଅନୁଦ୍ଦୟସ୍ସେୱ ସହନନ୍ଦିତାଦିକସ୍ସ ଭାୱୋ ପରାନୁଦ୍ଦୟତା, ତାଦିସୋ ରାଗୋ। ତତ୍ଥାତି ପରାନୁଦ୍ଦୟତାୟ ସଂସଟ୍ଠୱିହାରେନ ଦସ୍ସିତାୟାତି ଅତ୍ଥୋ ୟୁଜ୍ଜତି।

୮୯୦। ଅନୱଞ୍ଞତ୍ତିଂ ପତ୍ଥେନ୍ତୋ ଅନୱଞ୍ଞତ୍ତଭାୱମେୱ କାମଗୁଣେ ଚ ପତ୍ଥେତୀତି ଆହ ‘‘ପଞ୍ଚକାମ…ପେ… ନିସ୍ସିତୋ ହୁତ୍ୱା’’ତି।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୨।) ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୯୧।ଉପନୟ୍ହତୀତି ବନ୍ଧତି। ଅ-କାରୋ ଅନନ୍ତରତ୍ଥୱାଚକୋ, ମରିୟାଦୱାଚକସ୍ସ ୱା ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତ୍ୱା ‘‘ଅଟ୍ଠପନା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଅନନ୍ତରଟ୍ଠପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଠମୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୱତ୍ତାକାରୋ ମରିୟାଦା, ତଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତସ୍ସେୱ ଦଳ୍ହୀକରଣୱସେନ ଠପନା ମରିୟାଦଟ୍ଠପନା। ପକତିଟ୍ଠପନାମତ୍ତମେୱ, ୱିସେସନରହିତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୯୨। ନିଟ୍ଠୁରିୟଂ ଖେଳଅପାତନଂ, ନିଟ୍ଠୁରିୟଂ ୱିୟ ନିଟ୍ଠୁରିୟଂ। ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ଦନ୍ତେହି ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା। ତେନ ପନ ଦସ୍ସନଂ ପଳାସୋତି ଦସ୍ସେତି। ପଳାସସ୍ସ ଆୟନାତି ୟୁଗଗ୍ଗାହପ୍ପୱତ୍ତି। ସମଭାୱଦହନଂ ଜୟୋ, ତସ୍ସ ଆହରଣତୋ ଆହାରୋ। ଧୁରଂ ନ ଦେତୀତି ପାମୋକ୍ଖଂ ନ ଦେତି।

୮୯୪। କାୟେନ ଚେତିୟଙ୍ଗଣାଦିୱତ୍ତଂ କରୋତି ‘‘ଏୱଂ ୱତ୍ତସମ୍ପନ୍ନୋ ସନ୍ତୋ କଥଂ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନି କରିସ୍ସତୀ’’ତି ପରେସଂ ଞାପନତ୍ଥଂ। ଅତିଚ୍ଚାତି ଅଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା। ଆସରନ୍ତୀତି ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପୁନ ପଟିଚ୍ଛାଦନେ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କୋନାମେୱଂ କରୋତୀତି ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦନଚ୍ଛାଦନା ୱା ୱୋଚ୍ଛାଦନା।

ନ ସମ୍ମା ଭାସିତାତି ୟୋ ନ ସମ୍ମା ଭାସତି, ସୋ ସଠୋତି ଦସ୍ସେତି। କୁଚ୍ଛି ୱା ପିଟ୍ଠି ୱା ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନେନେୱ ଚିତ୍ତାନୁରୂପକିରିୟାୱିରହତୋ ‘‘ଏୱଂଚିତ୍ତୋ ଏୱଂକିରିୟୋ’’ତି ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଜୋ ଏୱ ଅଜାମିଗୋ। ନେଲକୋତି ତରୁଣୱଚ୍ଛୋ। ୟଥା ସୋ ୟକ୍ଖୋ ତାଦିସଂ ରୂପଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘ଅଜା’’ତି ସଞ୍ଞାୟ ଆଗତାଗତେ ଖାଦତି, ଏୱମୟମ୍ପି ତଂତଂସଦିସଗୁଣସମ୍ଭାୱନେନ ତେ ତେ ୱଞ୍ଚେତି। ତେନେତଂ ସାଠେୟ୍ୟଂ ମାୟାତୋ ବଲୱତରା ୱଞ୍ଚନାତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଂ। ତେନେୱ ‘‘ପରିକ୍ଖତ୍ତତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୯୦୮। ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅଭାୱେପି ୟଂ ସଂୟୋଜନଂ ହୋତି, ତଂ ବହିଦ୍ଧା ସଂୟୋଜନତୋ ବହିଦ୍ଧାସଂୟୋଜନସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିସେସନଭୂତଂ ବହିଦ୍ଧାସଂୟୋଜନଂ ନାମ।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୩।) ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୦୯। ଅକୁସଲମୂଲାନେୱ ୱଟ୍ଟମୂଲାନୀତି ତେହି କଥିତେହି ୱଟ୍ଟମୂଲସମୁଦାଚାରୋ କଥିତୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ତୀହି…ପେ… କଥିତୋ’’ତି।

୯୧୯।ସସ୍ସତୋଲୋକୋତିଆଦିଦସ୍ସନମେୱ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ମୋକ୍ଖସମ୍ପାପକଂ ଉତ୍ତମଚରିୟନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ସମ୍ମତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିଗତିକସମ୍ମତସ୍ସା’’ତି। ରୂପାରୂପାୱଚରୱିପାକେସୁ ସାତିସୟୋ ଭୱରାଗୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମହାବ୍ରହ୍ମାନ’’ନ୍ତି।

୯୨୦।କଥଂୱିଧନ୍ତି କେନାକାରେନ ସଣ୍ଠିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଆକାରସଣ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ମାନଠପନାତି ସେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ମାନେନ ଠପନା,

ମାନସଙ୍ଖାତା ୱା ଠପନା।

୯୨୧।ଚେତସୋ ଉତ୍ରାସୋ ଦୋମନସ୍ସଂ, ଦୋସୋ ୱା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱା ଚେତନାଦଯୋ।

୯୨୨।ଦେସନାସୁଖତାଯାତି ତିଣ୍ଣଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ୱସେନ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଦେସନା ସୁଖା "କଙ୍ଖତି ୱିଚିକିଚ୍ଛତୀ"ତି, ନ ପନ ତଥା ମୋହେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱଣ୍ଣାଦିଭେଦଂ ସୁତ୍ୱାତି କେଚି କିର ୱଦନ୍ତି "ଖଉିଯଜୀୱୋ ପଣ୍ଡୁୱଣ୍ଣୋ। କସ୍ମା? ସୋ ହି ପୁଙ୍ଖଣ୍ହେ ରମତି, ପୁଙ୍ଖଣ୍ହେ ଚ ଛାଯା ପଣ୍ଡୁୱଣ୍ଣା। ବ୍ରାହ୍ମଣୱେସ୍ସସୁଦ୍ଦଜୀୱା ଓଦାତପୀତକାଠଅୱଣ୍ଣା। ତେ ହି ମଜ୍ଝନ୍ହସାଯନ୍ହରତ୍ତୀସୁ ଓଦାତପୀତକାଠଅଛାଯା କାଠଅତମକାଲେସୁ ରମନ୍ତୀ"ତି ତେସଂ ୱଣ୍ଣଭେଦଂ, "ଲ୍ହାପୀ ପରିମଣ୍ଡଲୋ"ତିଆଦିନା କଥେନ୍ତାନଂ ସଣ୍ଠାନଭେଦଞ୍ଚ ସୁତ୍ୱା।

୯୨୩।ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋତି ପଦଦ୍ୱଯଂ ଏକପଦଂ କତ୍ୱା ଜାନନ୍ତାନଂ ୱସେନାଯଂ ସମ୍ମୁତିକଥା ପୱତ୍ତା, ପଦନ୍ତରମେୱ ୱା ଇଦଂ ପୁଗ୍ଗଲୱାଚକନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଅଯଂ ପନା"ତିଆଦିମାହ। ଅଥ ୱା ପୁରିସୋତି ୱୁତ୍ତୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଏୱ, ନ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଯୁତ୍ତୋୱାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି "ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ"ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠସୁ ଆବାଧେସୂତି ପିତ୍ତସେମ୍ହୱାତସମୁଟ୍ଠାନୌତୁୱିପରିଣାମଜଓପକ୍କମିକୱିସମପରିହାରଜସନ୍ନିପାତଜକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନେସୁ। ପୁବ୍ବେ କତନ୍ତି ପୁରାଣତରକମ୍ମଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଞ୍ଚ କିର ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତି। ଆଣତ୍ତିମୂଲକେନ ୱାତି ଯୋପି ଆଣାପେତ୍ୱା ୱଧବନ୍ଧାଦିଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦେତି, ତମ୍ପି ତଂମୂଲକଂ ନ ହୋତି, ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନମୂଲମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୯୨୪।ମୋହସ୍ସଅନୁଦହନଂ ଦାହକାରଣତାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ସଭାୱତୋପି ପନ ଅସମ୍ପଟିୱେଧୋ ସମ୍ପଟିୱେଧସୁଖସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକଭୂତୋ ଦୁକ୍ଖୋ ଏୱାତି ଅନୁଦହନତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା "ଉପେକ୍ଖା ୱେଦନା ଞାଣସୁଖା ଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖା"ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ୱୁତ୍ତା।

୯୨୬।ପୁଥୁନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣେସୂତି ସୁଭନିମିତ୍ତାଦିୱସେନ ପୁଥୁନିମିତ୍ତସଭାୱେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ, ପୁଥୁସଭାୱେସୁ ୱା ସୁଭନିମିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣେସୁ। କୋସଜ୍ଜପମାଦନିଦ୍ଦେସାନଂ ସମାନତ୍ତେପି ଅୱିପ୍ଫାରିକତାସଙ୍ଖାତା ଲୀନୱୁତ୍ତିତା କୋସଜ୍ଜଂ, ସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ପମଜ୍ଜନଂ ପମାଦୋତି ଅଯଂ ୱିସେସୋତି।

୯୩୧।ସଗରୁୱାସନ୍ତି ସଓତ୍ତପ୍ପୱାସମାହ, ସଜେଟ୍ଠକୱାସନ୍ତି ସହିରିୱାସଂ। ଅନାଦିଯନା ଅନଦ୍ଦା ଓୱାଦଅଗ୍ଗହଣଂ, ଅଚିତ୍ତୀକାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁକ୍କକଟ୍ଠସ୍ସ ୱିଯ ଅନଲ୍ଲତା, ଅମୁଦୁତା ୱା ଅନଦ୍ଦା। ଅସୀଲ୍ଲନ୍ତି ଅସୁଖସୀଲତା ଅମୁଦୁତା ଏୱ।

୯୩୪।ଉପାରମ୍ଭୋ ଦୋସସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ସିଯା।

୯୩୬। "ଇଧ ପାସାଣଂ କରୋତୀ"ତିଆଦିନା ଠପନତ୍ଥେପି କରୋତି-ସଦ୍ଦୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଆହ "କରୋତୀତି ଠପେତୀ"ତି। ଏତ୍ଥ ଚାଯଂ ଆୱଜ୍ଜନା ଅକୁସଲାନଂ ଆସନ୍ନକାରଣତ୍ତା ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୂସୁ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ତଦନୁକୂଲକିଚ୍ଚତ୍ତା ୱା।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୪।) ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୩୯।ଇତୀତି ନିଦସ୍ସନେ ନିପାତୋତି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି। ଭୱାଭୱହେତୂତିପୀତି ଏତ୍ଥ ଭୱନ୍ତି ଜାଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଭୱୋ, ସପ୍ପିଆଦିଭେସଜ୍ଜଂ। ଭୱତୋ ଏୱ ପଣୀତତରୋ ଅଭିୱୁଦ୍ଧୋ ଅଭୱୋ। ଭାୱନାରାମତାଅରିଯୱଂସପ୍ପହେଯ୍ୟତ୍ତା ୱା ପୁରିମତଣ୍ହାତ୍ତଯୱଜ୍ଜା ସବ୍ବା ତଣ୍ହା "ଭୱାଭୱହେତୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତାଯାତି ଛନ୍ଦାଦିଅଗତିଯା। ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତଂ ତଂ କିରିଯଂ ନ କରୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନାତି ଛନ୍ଦାଦିନା ଅଗତିଗମନେନ। ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ଯେନ ନିନ୍ନୋ, ତେନ ଗମନଂ ଯଥାନିନ୍ନଗମନଂ।

"ରାଜା"ତିଆଦିନା ରାଜାଦିନିମିତ୍ତୋ ୱିଯ ଊମିଆଦିନିମିତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୋ ଊମିଆଦିଭଯଂ, "ଊମିଭଯନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଧୁପାଯାସସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ"ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ (ମ। ନି। ୨।୧୬୨; ଅ। ନି। ୪।୧୨୨; ଇତିୱୁ। ୧୦୯) କୋଧୁପାଯାସଓଦରିକତ୍ତପଞ୍ଚକାମଗୁଣମାତୁଗାମା ୱା। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣମାତୁଗାମଗ୍ଗହଣେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତଛନ୍ଦରାଗଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଓଦରିକତ୍ତଞ୍ଚ ଲୋଭୋୱ। ଉକ୍ଖେପନୀଯାଦିକମ୍ମଂ ୱିନଯଦଣ୍ଡଂ।

‘‘ଅଥ ଖୋ ତିମ୍ବରୁକୋ ପରିବ୍ବାଜକୋ ଯେନ ଭଗୱା…ପେ… ଏତଦୱୋଚ ‘କିଂ ନୁ ଖୋ, ଭୋ ଗୋତମ, ସଯଂକତଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖ’ନ୍ତି? ମା ହେୱଂ ତିମ୍ବରୁକାତି ଭଗୱା ଅୱୋଚା’’ତିଆଦିନା ନିଦାନୱଗ୍ଗେ (ସଂ। ନି। ୨।୧୮) ଆଗତତ୍ତା ‘‘ତିମ୍ବରୁକଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୫।) ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୪୦।ଆଗନ୍ତୁଂ ପନ ନ ଦେନ୍ତୀତି ଆଗମନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୯୪୧।ଅୱଦେହନତୋତି ପୂରଣେନ ମଂସୂପଚଯହେତୁତାଯ ଚ ଉପଚଯନତୋ। ଗିମ୍ହକାଲେ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସଯନ୍ତସ୍ସ ସୁଖଂ ହୋତୀତି ତଂ ଉତୁସୁଖଂ ‘‘ସେଯ୍ୟସୁଖ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସଯନିରିଯାପଥସୁଖନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱତନ୍ତି ଧୁତଙ୍ଗାନି। ତପୋତି ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନି, ୱୀରିଯଂ ୱା। ସୀଲଗ୍ଗହଣେନ ଖନ୍ଧକୱତ୍ତମେଥୁନୱିରତୀନଂ ଗହିତତ୍ତା ତପବ୍ରହ୍ମଚରିଯଗ୍ଗହଣଂ ନ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ନ, ଅଞ୍ଞଞ୍ଞସୀଲତୋ ୱିସେସେତ୍ୱା ତପବ୍ରହ୍ମଚରିଯାନଂ ଦେୱତ୍ତକାରଣତ୍ତଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ, ବାହିରାନଞ୍ଚସ୍ସ ୱିନିବନ୍ଧସ୍ସ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ ୱା। ତେସଞ୍ହି ଅୱିହିଂସାଦିଗୋୱତାଦିଦୁକ୍କରକାରିକାମେଥୁନୱିରତିଯୋ ଯଥାକ୍କମଂ ସୀଲାଦୀନି, ତାନି ଚ ତେ ଦେୱନିକାଯଂ ପଣିଧାଯ ଚରନ୍ତୀତି। ଅଞ୍ଞଥା ଚ ସଦ୍ଧାରୁଚିଆଦୀହି ‘‘ଯତୋ ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ରୂପୀ ଚାତୁମହାଭୂତିକୋ ମାତାପେତ୍ତିକସମ୍ଭୱୋ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୮୫) ୱିକପ୍ପେତ୍ୱା।

୯୪୨। ବ୍ଯସନେସୁ ଞାତିଭୋଗରୋଗବ୍ଯସନଗ୍ଗହଣେନ ତଂନିମିତ୍ତା ସୋକାଦଯୋ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଦସ୍ସନସୱନେସୁ ପଟିକୂଲତା ଦସ୍ସନସୱନପଟିକୂଲତା। ଏତ୍ଥ ଚ ଆଦୀନୱେହି ପଞ୍ଚହି ତେସଂ କାରଣଭୂତା ଅକ୍ଖନ୍ତିଯେୱ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା କଥିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ଅକ୍ଖନ୍ତିମୂଲକା ୱା ଅପ୍ପିଯତାଦିହେତୁଭୂତା ଦୁକ୍କଟଦୁବ୍ଭାସିତତାଦିଦୋସା।

ମିଚ୍ଛାଜୀୱନିମିତ୍ତଂ ମରଣକାଲେ ଉପ୍ପନ୍ନଭଯଂ ‘‘ଆଜୀୱକଭଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଆଜୀୱିକାଭଯ’’ନ୍ତି ପନ ପାଠେ ପଚ୍ଚଯାନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ପସ୍ସତୋ ଆଜୀୱିକନିମିତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୋତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ସିଲୋକନ୍ତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ଅସିଲୋକଂ ଅକିତ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ଗରହଭଯ’’ନ୍ତି।

୯୪୩।ଉପ୍ପିଲାୱିତନ୍ତି ଉଦଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତୋ ଅୱୂପସମଭାୱୋ, ଅୱୂପସମହେତୁଭୂତୋ ୱା ପୀତିଯା ଆକାରୋ।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୬।) ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୪୪। ‘‘କୋଧନୋ ହୋତି ଉପନାହୀ’’ତିଆଦିନା କୋଧାଦିହେତୁକା ଉପନାହାଦଯୋ କୋଧାଦୀନଂ ସହାଯକାରଣଭାୱେନ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱୁତ୍ତାତି କୋଧାଦଯୋ ଏୱ ୱିୱାଦମୂଲାନି, ତେନେତ୍ଥ ତେ ଏୱ ୱୁତ୍ତା। ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମସିତା ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠିଯଂ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠତା।

୯୪୫।ଅପ୍ପତିସ୍ସଯୋତି ପତିସ୍ସଯଭୂତେହି ଗରୂହି ୱିରହିତୋ। ଅପ୍ପମାଦଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସତିଅୱିପ୍ପୱାସଂ କୁସଲାନୁଯୋଗସାତଚ୍ଚଂ ୱା।

ଯୁତ୍ତପଯୁତ୍ତତାତି ତନ୍ନିନ୍ନତାୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଯୁତ୍ତତା। ଗଣସଙ୍ଗଣିକା କିଲେସୱସେନ ପୱତ୍ତା ସଙ୍ଗଣିକା। ଇତ୍ଥିପଟିସଂଯୁତ୍ତକଥାସୱନେ ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦସୱନେ ଚ ଅସ୍ସାଦୋ ସୱନସଂସଗ୍ଗୋ। ଇତ୍ଥିଯା କସ୍ସଚି ଦାନଗ୍ଗହଣସ୍ସାଦୋ ପରିଭୋଗସଂସଗ୍ଗୋ।

୯୪୬।ସୋମନସ୍ସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପୱିଚରନ୍ତୀତି ସୋମନସ୍ସୂପୱିଚାରାତି ଅକୁସଲସୋମନସ୍ସସହଗତା ରୂପୱିଚାରାଦଯୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ତଥା ଉପେକ୍ଖୂପୱିଚାରା ଚ। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱାତି ଏତେନ ୱିଚାରଗ୍ଗହଣେନ ୱିତକ୍କୋପି ଗହିତୋତି ୱିତକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନେନ ‘‘ଉପୱିତକ୍କେତୀ’’ତି ଇଦମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି।

୯୪୭।ଅଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ଉପେକ୍ଖା ମୋହୋତି ୱଦନ୍ତି, ଲୋଭସମ୍ପଯୁତ୍ତୁପେକ୍ଖାପି ପନ ଗେହସ୍ସିତା ନ ନ ହୋତି।

୯୪୮।ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୋ ‘‘ଅଧିଚ୍ଚ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତା ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିକୋ ହୋତୀତି ଏୱରୂପସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ୱିଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକସ୍ସେୱା’’ତି ଆହ। ନ ସୋ ଜାତୋତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଜାତୁ’’ତି ଅଯଂ ନିପାତୋ ଉ-କାରସ୍ସ ଓ-କାରଂ କତ୍ୱା ଜାତୋତି ୱୁତ୍ତୋ, ତେନ ୱା ସମାନତ୍ଥଂ ନିପାତନ୍ତରଂ ଏତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଙ୍ଖାସଞ୍ଞିଦିଟ୍ଠୀତି ସଙ୍ଖାସଞ୍ଞପରିଯାଯେନ ଆଗତା ଦିଟ୍ଠି।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୭।) ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୫୧। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠୀସୁ ସତ୍ତକସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱା ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା ଏୱ ଇଧ ତଥା ଅୱତ୍ୱା ‘‘ସତ୍ତ ଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା।

ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୮।) ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୫୨। ‘‘କମ୍ମଂ ଖୋ ମେ କତ୍ତବ୍ବଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା ଓସୀଦନାକାରେନ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା କୋସଜ୍ଜକାରଣାନି, କୋସଜ୍ଜମେୱ ୱା କୋସଜ୍ଜନ୍ତରକାରଣତାଯ କୋସଜ୍ଜକାରଣାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ମାସାଚିତଂ ମଞ୍ଞେତି ଏତ୍ଥ ଆଚିତ-ସଦ୍ଦୋ ତିନ୍ତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ, ମଞ୍ଞେ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ୱିଯ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ତିନ୍ତମାସୋ ୱିଯା’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଭାୱିତୋ, ମାସଚଯୋ ୱିଯାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

୯୫୭।ଫରତୀତି ଫୁସତି, ଘଟ୍ଟେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନାତି ‘‘ଅଜ୍ଜ ତଯା ୱିକାଲେ ଭୁତ୍ତଂ, ତେନ ତ୍ୱଂ ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ ‘‘ହିୟ୍ୟୋ ମଯା କାଲେ ଭୁତ୍ତଂ, ତେନାହଂ ଅନାପନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞେନ ଅଯୁତ୍ତେନ କାରଣେନ ଅଞ୍ଞଂ ଯୁତ୍ତଂ କାରଣଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଚ୍ଛିତତ୍ଥତୋ ବହିଦ୍ଧା ଯଥା ତଂ ନ ଅଲ୍ଲୀଯତି, ତଥା କଥାଯ ଅପନଯନଂ ୱିକ୍ଖିପନଂ ବହିଦ୍ଧା ଅପନାମନା।

୯୫୮।ଅସଞ୍ଞୀୱାଦାତି ପୁଗ୍ଗଲେହି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଦସ୍ସେତି। ଯେହି ୱା ଅଭିନିୱେସେହି ଅସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତାନଂ ୱଦନ୍ତି, ତେ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା। ଅରୂପସମାପତ୍ତିନିମିତ୍ତନ୍ତି ଆକାସାଦିଂ।

ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୯।) ନୱକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୬୦। ଦସମସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନେୱ କଥିତାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୯୬୩।ସୁଖୱିନିଚ୍ଛଯନ୍ତି ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବସୁଖସନ୍ନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତତ୍ଥଂ ସୁଖନ୍ତି ସେୱିତବ୍ବଂ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖଂ। ୱିନିଚ୍ଛଯାତି ଦ୍ୱେ ୱିନିଚ୍ଛଯାତି ଇଦଂ –

‘‘ସାତଂ ଅସାତନ୍ତି ଯମାହୁ ଲୋକେ,

ତମୂପନିସ୍ସାଯ ପହୋତି ଛନ୍ଦୋ;

ରୂପେସୁ ଦିସ୍ୱା ୱିଭୱଂ ଭୱଞ୍ଚ,

ୱିନିଚ୍ଛଯଂ କୁବ୍ବତି ଜନ୍ତୁ ଲୋକେ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୮୭୩; ମହାନି॰ ୧୦୨) –

ଏତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଧ ୱିନିଚ୍ଛଯୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ଇମିସ୍ସା ୱିଭଙ୍ଗପାଠିଯା ଯୋ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସଭାୱେନ ୱିନିଚ୍ଛଯ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତୋ, ସକ୍କପଞ୍ହେପି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨। ୩୫୭) ଛନ୍ଦସ୍ସ ନିଦାନଭାୱେନ ୱିତକ୍କ-ସଦ୍ଦେନ ସୋ ଏୱ ଆଗତୋତି ଏୱଂ ୱିତକ୍କସ୍ସ ୱିନିଚ୍ଛଯଭାୱଂ ତସ୍ସେୱ ଇଧ ଗହିତତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି।

ବଲଓସନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ବଲଓତିଯା ତଣ୍ହାଯ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଗହଣଂ।

୯୬୪। ସତିପି ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ସଙ୍ଗତଭାୱେ ଅହନ୍ତି ଅସ୍ମୀତି ଚ ସାତିସଯା ମାନସ୍ସ ସଙ୍ଗତତାତି କତ୍ୱା ''ସଙ୍ଗତ''ନ୍ତି ମାନୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସେଯ୍ଯାଦିୱସେନ ''ଅହମସ୍ମୀ''ତି ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗରଣଂ ୱା ସଙ୍ଗତଂ। ଏତ୍ଥ ''ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ''ତିଆଦିକା ପୱତ୍ତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀନଂ ୱିସେସୱତୀତି ତାସମ୍ପି ଇଞ୍ଜିତାଦିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ନୱକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୧୦।) ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୬୦। ଜାଲକ୍ଖିପସଂୱିଧାନାଦିକୁସଲତାସଙ୍କପ୍ପନଂ ଉପାଯଚିନ୍ତା, ତସ୍ସା ମିଚ୍ଛାଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦନଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ତଦାକାରୋ ମୋହୋ ଉପାଯଚିନ୍ତାୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଥାକତେ ପନ ପାପେ ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତା ସଞ୍ଞା, ସଙ୍କପ୍ପୋ ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ତସ୍ସାପି ମିଚ୍ଛାଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦକଂ ତଦାକାରଂ, ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସନଂ ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାକାରେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମୋହୋତି। ୱିମୁତ୍ତସଞ୍ଞିତାତି ଅଧିମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ, ତିଢ୍ଢିଯାନଂ ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠିଯା ୱିମୁତ୍ତତାସଞ୍ଜାନନଂ। ''ୱିମୁତ୍ତୋମ୍ହୀ''ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତୀତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ଫଲଂ ୱିଯ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ଗହିତେ ପନ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେ ଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଞ୍ଞାଣଂ, ସମାଧି ଚ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତୀତି ଯୁତ୍ତଂ ସିଯା।

ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତଣ୍ହାୱିଚରିତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୬୩।ସମୂହଗାହତୋତି ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠୀନଂ ସାଧାରଣଗ୍ଗହଣତୋତି ୱଦନ୍ତି। ''ଇତ୍ଥଂ ଏୱଂ ଅଞ୍ଞଥା''ତି ପନ ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା ଗହଣଂ ସମୂହଗାହୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞଂ ଆକାରନ୍ତି ପରସନ୍ତାନଗତଂ ଆକାରଂ। ଅସ୍ସୀତି ସଦା ସଂୱିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୀଦତୀତି ୱିନସ୍ସତି। ସଂସଯପରିୱିତକ୍କୱସେନାତି ''କିଂ ନୁ ଖୋ ଅହଂ ସିଯଂ, ନ ସିଯ''ନ୍ତି ଏୱଂ ପରିୱିତକ୍କୱସେନ। ପତ୍ଥନାକପ୍ପନୱସେନାତି ''ଅପି ନାମ ସାଧୁ ପନାହଂ ସିଯ''ନ୍ତି ଏୱଂ ପତ୍ଥନାଯ କପ୍ପନୱସେନ।

ସୁଦ୍ଧସୀସାତି ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠୀନଂ ସାଧାରଣସୀସା ୱିସେସସ୍ସ ଅନିସ୍ସିତତ୍ତା ''ସୁଦ୍ଧସୀସା''ତି ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିସୀସେହି ଦିଟ୍ଠିଯା ତଣ୍ହା ଦସ୍ସିତା, ସୀସସୀସମୂଲକେହି ମାନଦିଟ୍ଠୀହି ସଯମେୱ ଚାତି ଆହ ''ଏୱମେତେ...ପେ... ତଣ୍ହା ୱିଚରିତଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବା''ତି। ଦିଟ୍ଠିମାନେସୁପି ''ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନୀ''ତି ୱଚନଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୀନଂ ଦିଟ୍ଠିମାନାନଂ ତଣ୍ହାଯ ଅୱିପ୍ପଯୋଗୀନଂ ତଂମୂଲକତ୍ତାୱ ତପ୍ପଧାନତାଯ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୯୬୪।ଅୱକ୍କରୀତି ନିପାତୋ ନାନାଭାୱେ ୱତ୍ତତୀତି ଅନାନାକରଣଂ ଅନୱକ୍କରି, ତଂ କତ୍ୱା, ଅୱକ୍କରି ୱା ଅକତ୍ୱା ଅନୱକ୍କରି କତ୍ୱାତି ଏୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା''ତି। ''ଅନୱକାରିଂ କରିତ୍ୱା''ତି ୱା ପାଠୋ, ତତ୍ଥ ଅୱକିରଣଂ ୱିକ୍ଖେପନଂ ସମୂହସ୍ସ ଏକଦେସାନଂ ୱିନିବ୍ଭୁଜନଂ ଅୱକାରି, ତଂ ଅୱକାରିଂ ୱିନିବ୍ଭୋଗଂ ଅକତ୍ୱା, ପଞ୍ଚପି ଖନ୍ଧେ ସମୂହତୋ ଏକତ୍ତେନେୱ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ତତୋ ଅୱିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ୱା ଅସ୍ମୀତି ଛନ୍ଦମାନଦିଟ୍ଠିଯୋ ପଟିଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସିତବ୍ଯାଭଙ୍ଗିତାଯାତି ଦାତ୍ତେନ କାଜେନ ଚାତି ଏତେନ ପରିକ୍ଖାରେନ, ଅସିତବ୍ଯାଭଙ୍ଗୀହି ଲୱନୱହନକିରିଯା ୱା ''ଅସିତବ୍ଯାଭଙ୍ଗୀ''ତି ୱୁତ୍ତା।

୯୬୬।ଅୱକାରିଂ କରିତ୍ୱାତି ରୂପାଦୀନି ଅତ୍ତତୋ ୱିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ୱା ଇମିନା ରୂପେନ...ପେ... ଇମିନା ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅସ୍ମୀତି ଛନ୍ଦଂ ପଟିଲଭତୀତି ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଇମିନାତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ତତୋ ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତେନ ରୂପାଦିନାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅତ୍ତତୋ ହି ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନି ଅବହିକତାନି ଅହମିଚ୍ଚେୱ ଗହିତାନି ରୂପାଦୀନି ଉପାଦାଯ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ତଣ୍ହା ''ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସ୍ସ ଉପାଦାଯା''ତି ୱୁତ୍ତା, ଅତ୍ତତୋ ଚ ୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନି ବହିକତାନି ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ''ବାହିରସ୍ସ ଉପାଦାଯା''ତି। ଖଗ୍ଗେନ ୱା ଛତ୍ତେନ ୱା ଅହଂ ନିଚ୍ଚୋତି ଅଭିମଙ୍ଗଲସମ୍ମତେନ ଖଗ୍ଗାଦିନା ମମ ୱିନାସୋ ନତ୍ଥୀତି ମଞ୍ଞତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକେକସ୍ସାତି ଇଦଂ ଅନାଦିମ୍ହି ଅନନ୍ତେ ଚ ସଂସାରେ ଏକେକସ୍ସ ଅତୀତାନାଗତେସୁ ଛତ୍ତିଂସାଯପି ସତ୍ତୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏକେକସ୍ସ ୱା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଯଥାଲାଭୱସେନାତି ଇଦମ୍ପି ଅନିସ୍ସିତତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିଂ କତ୍ୱା ପୁଥୁଜନସ୍ସ ଅଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ କସ୍ସଚି ସତ୍ତୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ।

ତଣ୍ହାୱିଚରିତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ଧମ୍ମହଦଯଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସଙ୍ଗହସଙ୍ଗାହିକଵାରଵଣ୍ଣନା

୯୭୮। ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଧାତୁସମ୍ଭଵପରିଯାପନ୍ନପାତୁଭାଵ ଭୂମନ୍ତରତୀସୁ ଧାତୂସୁଉପ୍ପାଦକଦାନାଦିକୁସଲ କମ୍ମତଂଵିପାକଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିଆରମ୍ମଣଦୁକଦ୍ଵଯଦିଟ୍ଠାଦିକୁସଲତ୍ତିକାଦିତିକପଞ୍ଚକରୂପଲୋକିଯଦୁକଦ୍ଵଯଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ନିରଵସେସତୋ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଦୁତିଯଵାରାଦୀନଞ୍ଚ ଏତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପଵେସତୋ ସଙ୍ଗହସାମଞ୍ଞେନ ଵୁତ୍ତୋ ପଠମୋ ସଙ୍ଗହସଙ୍ଗାହିକଵାରୋ ନାମ, ଦୁତିଯୋ ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନଵାରୋ ନାମାତି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପନ ‘‘କାମଧାତୁଯା କତି ଖନ୍ଧା କତି ଆଯତନାନୀ’’ତିଆଦିନା (ଵିଭ। ୯୯୧) ତେସଂ ଅତ୍ଥିତା ଏଵ ଵୁତ୍ତା, କିରିଯାଵିସେସସ୍ସ ଅପ୍ପଯୋଗୋ ‘‘ଅତ୍ଥି ଭଵତି ସଂଵିଜ୍ଜତୀ’’ତି ସାମଞ୍ଞକିରିଯାଯ ଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାଵତୋ, ତେନାଯଂ ‘‘ସମ୍ଭଵାସମ୍ଭଵଦସ୍ସନଵାରୋ’’ତି ଵତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ, ଚତୁତ୍ଥୋ ଚ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନଵାରୋତି ତତ୍ଥ ପାତୁଭାଵାପାତୁଭାଵଵଚନତୋ।

୯୭୯ ।ଯଥାପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାନୁରୂପଂ ଅଵିତଥବ୍ୟାକରଣଂ ପରେହି କତମ୍ପି ସଜ୍ଝୁଵଚନଂ ଵିଞ୍ଞାଯ କତତ୍ତା ସଜ୍ଝୁବ୍ୟାକରଣମେଵ ନାମ ହୋତି, କୋ ପନ ଵାଦୋ ସଜ୍ଝୁନା ଏଵ କତେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୨। ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଵାରଵଣ୍ଣନା

୯୯୧ ।କାମଧାତୁସମ୍ଭୂତାନଞ୍ଚାତି ଇଦ୍ଧିଯା ରୂପଧାତୁଗତାନଂ କାମାଵଚରସତ୍ତାନଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଘାନାଯତନାଦୀନଂ ଅଭାଵେନାତି ଏତ୍ଥ ଯଦି ତଦଭାଵେନ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନି ଆଯତନାଦିକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋନ୍ତି , ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ ଚକ୍ଖାଯତନସ୍ସ ଅଭାଵେନ ରୂପାଯତନଂ ଆଯତନାଦିକିଚ୍ଚଂ ନ କରେଯ୍ୟ। ତତୋ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଦେଵାନଂ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦ୍ଵାଯତନାନି ପାତୁଭଵନ୍ତୀ’’ତିଆଦିଵଚନଂ ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। କାମାଵଚରାଦିଓକାସା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସତ୍ତାନଂ, ତତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ ଵା ଅଧିଟ୍ଠାନଭାଵେନ ‘‘ଧାତୂ’’ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତଥା ଯେସୁ କାମାଵଚରାଦିସତ୍ତନିକାଯେସୁ କାମାଵଚରାଦିସତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତୀତି ଵୁଚ୍ଚମାନା ତେ ସତ୍ତନିକାଯା ଚ, ନ ପନେତ୍ଥ ଅପରିଯାପନ୍ନୋକାସୋ ଅପରିଯାପନ୍ନସତ୍ତନିକାଯୋ ଚ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ‘‘ଧାତୂ’’ତି ଵୁଚ୍ଚେଯ୍ୟାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଓକାସଵସେନ ଵା ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଵସେନ ଵା ଅପରିଯାପନ୍ନଧାତୁ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଆହ। ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଵସେନାତି ଇମିନା ଵା ଓକାସସତ୍ତଲୋକଦ୍ଵଯଂ ସହ ଗହେତ୍ଵା ତାଦିସାଯ ଅପରିଯାପନ୍ନଧାତୁଯା ଅଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି, ସତ୍ତଭାଵେନ ଵା ଉପ୍ପତ୍ତି ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି, ସତ୍ତାଵାସଵସେନ ତଂତଂଭଵଵସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପାଦିନ୍ନକକ୍ଖନ୍ଧା ତଂତଂପରିଯାପନ୍ନାନଂ ସଦିସାଧିଟ୍ଠାନଭାଵେନ ଧାତୂତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଏଵଂ ଅପରିଯାପନ୍ନଧାତୁ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୩। ପରିଯାପନ୍ନାପରିଯାପନ୍ନଵାରଵଣ୍ଣନା

୯୯୯ ।ଭଵଵସେନ ଓକାସଵସେନ ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପାଦିନ୍ନକକ୍ଖନ୍ଧା ତଂତଂପରିଯାପନ୍ନା ସବ୍ବେ ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୬। ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମଆଯୁପ୍ପମାଣଵାରୋ

(୧।) ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମଵଣ୍ଣନା

୧୦୨୧। ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଧାତୁସମ୍ଭଵାଦିଵସେନ ପଭେଦଂ ଵତ୍ଵା ଯେ ସତ୍ତା ଧାତୁପ୍ପଭେଦଵନ୍ତୋ, ଯଞ୍ଚ ତେସଂ ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମଂ, ଯୋ ଚ ତସ୍ସ ଵିପାକୋ, ତେସଂ ଵସେନ ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଯୋ ଦେଵା’’ତିଆଦିକୋ ଛଟ୍ଠଵାରୋ ଆରଦ୍ଧୋ। ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଏଵ ହି ଧାତୁତ୍ତଯଭୂତଦେଵଵସେନ ଦାନାଦିକମ୍ମଵସେନ ତଂତଂଆଯୁପ୍ପମାଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋପାଦିନ୍ନକକ୍ଖନ୍ଧଵସେନ ଚ ଭିନ୍ନାତି। ଚତୁଦୋଣଂ ଅମ୍ବଣଂ, ଛଦୋଣନ୍ତି ଏକେ।

ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୨।) ଆଯୁପ୍ପମାଣଵଣ୍ଣନା

୧୦୨୪।ତଯୋପିଜନାତି ତଯୋ ଜନସମୂହାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୧୦୨୫।ଆଭାତି ସୋଭନା ପଭା।

୧୦୨୬। କଞ୍ଚନପିଣ୍ଡୋ ୱିଯ ସସ୍ସିରିକା କଞ୍ଚନପିଣ୍ଡସସ୍ସିରିକା। ତତ୍ଥ ପନ ସୋଭନପଭାଯ କିଣ୍ଡା ସୁଭାକିଣ୍ଡାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଆ-କାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ ଅନ୍ତିମଣ-କାରସ୍ସ ହ-କାରଞ୍ଚ କତ୍ୱା "ସୁଭକିଣ୍ହା"ତି ୱୁତ୍ତା, ଅଥ ପନ ସୁଭେନ କିଣ୍ଡା ସୁଭକିଣ୍ଡା। ପୁରିମପଦେସୁପି ପରିତ୍ତଂ ସୁଭଂ ଏତେସନ୍ତି ପରିତ୍ତସୁଭା, ଅପ୍ପମାଣଂ ସୁଭଂ ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପମାଣସୁଭାତି ସୁଭ-ସଦ୍ଦେନ ସମାସୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ହୋତି।

୧୦୨୭।ଆରମ୍ମଣମନସିକାରା ପୁବ୍ବଭାଗେନ କଥିତାତି ଝାନକ୍ଖଣେ ତତୋ ପଚ୍ଛା ୱା ପରିତ୍ତାଦିକସିଣାରମ୍ମଣଭାୱନାଯ ଆୱଜ୍ଜନେନ ଚ ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମନସିକାରନାନତ୍ତତା ନ ହୋତି, ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନାଯ ପନ ପୁବ୍ବଭାଗାୱଜ୍ଜନେନ ଚ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନାଯ ୱସେନ ହି ଝାନଂ ପରିତ୍ତପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ତଂତଦାରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ପୁବ୍ବଭାଗେନ ତଂତଂକସିଣାୱଜ୍ଜନେନ ତଂତଂମନସିକାରନ୍ତି। ଛନ୍ଦାଦଯୋ ପନ ଅପ୍ପନାକ୍ଖଣେପି ୱିଜ୍ଜନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପଣିଧୀତି ନ ତଣ୍ହାପତ୍ଥନା, ଅଥ ଖୋ ଛନ୍ଦପତ୍ଥନାୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ନିଚ୍ଛଯୋ। ଅଭିନୀହାରୋ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଯେୱ। ଯଦି ପନ ଭୱଚ୍ଛନ୍ଦଭୱପତ୍ଥନାଦଯୋ ତଂତଂଭୱୱିସେସନିଯାମକା ଅଧିପ୍ପେତା। "ଅପ୍ପନାଯପି ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ"ତି ଏତସ୍ସ ଅପ୍ପନାଯ ପୱତ୍ତାଯ ତତୋ ପଚ୍ଛାପି ୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଞ୍ଞାୱିରାଗାଦୀହି ପନ ୱିସେସିଯମାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ତଥା ତଥା ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତୋ ମନସିକାରୋ ଚ ଭୱୱିସେସନିଯାମକୋ ପୁବ୍ବଭାଗୋୱ ୱଟ୍ଟତୀତି "ଆରମ୍ମଣମନସିକାରା ପୁବ୍ବଭାଗେନ କଥିତା"ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିପୁଲା ଫଲାତି ୱିପୁଲସନ୍ତସୁଖାଯୁୱଣ୍ଣାଦିଫଲା। ସୁଟ୍ଠୁ ପସ୍ସନ୍ତି ପଞ୍ଚଞ୍ଚାଚକ୍ଖୁନା ମଂସଦିବ୍ବଚକ୍ଖୂହି ଚ।

୧୦୨୮। "ଯାୱ ନ ତଂ ପାପକମ୍ମଂ ବ୍ଯନ୍ତୀ ହୋତୀ"ତି (ମ। ନି। ୩।୨୫୦) ୱଚନତୋ "କମ୍ମମେୱପମାଣ"ନ୍ତି ଆହ, ଅବ୍ବୁଦାଦିଆଯୁପ୍ପମାଣପରିଚ୍ଛେଦୋ ପନ କମ୍ମୱସେନେୱ କତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନିଲୀଯନୋକାସସ୍ସ ଅଭାୱାତି ସମାନଜାତିକେନ ଅଚ୍ଛରାଗଣେନ ସବ୍ବଦା ପରିୱାରିଯମାନସ୍ସ କାମଗୁଣାକିଣ୍ଣସ୍ସ ତବ୍ବିରହିତଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅଭାୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଂ ନିଯମେତୀତି କିଂ ଝାନଂ ଉପପତ୍ତିଂ ନିଯମେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେତି ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାଦଯୋ ନୱପି ସୋଧେତ୍ୱା। ମଜ୍ଝକେତି ୱେହପ୍ଫଲେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଟ୍ଠଭୱା ନାମାତି ତତୋ ପରଂ ଅଗମନତୋ ଉତ୍ତମଭୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେୱ ଭୱସୀସାନୀତି ଗହିତା। ଇମେସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୂତି ୱେହପ୍ଫଲାଦିଟ୍ଠାନାନି ଏୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ୱେହପ୍ଫଲତୋ ପନ ପୁରିମେସୁ ନୱସୁ ନିବ୍ବତ୍ତଅନାଗାମୀ ଅରୂପଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜତୀତି କତ୍ୱା "ରୂପଧାତୁଯା ଚୁତସ୍ସ ଅରୂପଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି ସତ୍ତ ଅନୁସଯା ଅନୁସେନ୍ତି, କସ୍ସଚି ପଞ୍ଚ, କସ୍ସଚି ତଯୋ ଅନୁସେନ୍ତୀ"ତି (ଯମ। ୨। ଅନୁସଯଯମକ।୩୧୧) ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱେହପ୍ଫଲାଦୀସୁ ଉପପନ୍ନଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ "ନୱସୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତଅରିଯସାୱକାନଂ ତତ୍ରୂପପତ୍ତିଯେୱ ହୋତି, ନ ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତୀ"ତି, ଏତେନ ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତି ଏୱ ନିୱାରିତା, ନ ତେସ୍ୱେୱ ଉପରୂପରି ୱେହପ୍ଫଲେ ଚ ଉପପତ୍ତି ଅରୂପଧାତୂପପତ୍ତି ଚ। "ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ଅନାଗାମୀ ନୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା ମଜ୍ଝକେ ଠିତୋ ପରିନିବ୍ବାତୀ"ତି ଇଦମ୍ପି ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଆରୋହନ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନ ତେନ ତସ୍ସ ମଜ୍ଝକଂ ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଅରୂପଧାତୁଂ ଉପପତ୍ତି ନିୱାରିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଯୋ ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱା ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଚୱିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଉପପନ୍ନୋ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତରୂପରାଗୋ ଅରିଯସାୱକୋ, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥା ୱୁତ୍ତା। ତେନେୱ "ନୱସୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତଅରିଯସାୱକାନ"ନ୍ତି, "ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ଅନାଗାମୀ"ତି, "ଇମେସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତଅନାଗାମିନୋ"ତି ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ତସ୍ସ ପନ ଯେନ ତତ୍ଥ ଉପପନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂ ରୂପରାଗେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତେ ପୁନ ଭୱାଭିଲାସୋ ନ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅରୂପରାଗୁପଚ୍ଛେଦୋ ଚ ଭୱିସ୍ସତିଯେୱ। ଯୋ ପନ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅରୂପେହି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତରୂପରାଗୋ ଉପ୍ପନ୍ନେ ମଗ୍ଗେ ନିବ୍ବତ୍ତଭୱାଦୀନୱଦସ୍ସନୱସେନ ଅନିୱତ୍ତିତଭୱାଭିଲାସୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ ଯମକପାଠଇ ପୱତ୍ତାତି ୱା ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ସିଯା।

ଆଯୁପ୍ପମାଣୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯାଦିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୦। "ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ ରୂପଂ, ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ ଫସ୍ସୋ"ତିଆଦିନା ସାମଞ୍ଞୱିସେସଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗାହିକା ସଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗାହିକା

ଦିଟ୍ଠିକଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧିଯୋ ଞାତପରିଞ୍ଞା, ତତୋ ପରଂ ଯାୱ ଅନୁଲୋମା ତୀରଣପରିଞ୍ଞା, ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ମଗ୍ଗା ପହାନପରିଞ୍ଞା।

ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ତାୱ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱାରେ ୱୁତ୍ତଙ୍ଗ ୱୁତ୍ତଂ, ହେତୁଆଦୀନଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱାରେ ୱୁତ୍ତଙ୍ଗ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯା ଲୀନତ୍ଥପଦୱଣ୍ଣନା

ୱିଭଙ୍ଗ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ

ଵିଭଙ୍ଗ-ଅନୁଟୀକା

୧। ଖନ୍ଧଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟଵଣ୍ଣନା

ଚତୁସଚ୍ଚନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ଗାଥାୟଂ ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ’’ତି ନିଦ୍ଦେସତୋ ସଚ୍ଚାନି ଗହିତାନୀତି ନିଦ୍ଦେସତୋ ଏଵ ତଦତ୍ଥଂ ଵିଭାଵେନ୍ତୋ ‘‘ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମାହଟାନୀତି ସମାନୀତାନି, ଚିତ୍ତେନ ଏକତୋ ଗହିତାନୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ‘‘ସମାହଟାନୀ’’ତି ଚ ଏତେନ ସମାହାରେ ଅୟଂ ସମାସୋତି ଦସ୍ସେତି। ତେନେଵସ୍ସ କତେକତ୍ତସ୍ସ ଚତୁସଚ୍ଚନ୍ତି ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ ‘‘ତିଵଚ୍ଚ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଵିୟ। ପତ୍ତାଦିପକ୍ଖେପେନ ହିସ୍ସ ନ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗତା ଯଥା ପଞ୍ଚପତ୍ତଂ, ଚତୁୟୁଗଂ, ତିଭୁଵନନ୍ତି, ତଂ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ପସ୍ସି ଅଦକ୍ଖି, ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିୟାଭାଵନାଭିସମୟଵସେନ ପଟିଵିଜ୍ଝୀତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅନନ୍ତାପରିମାଣେସୁ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେସୁ ମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ବୁଦ୍ଧଗୁଣେସୁ ସଂଵିଜ୍ଜମାନେସୁ ସାଵକେହି, ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେହି ଚ ସାଧାରଣେନ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନ ଭଗଵନ୍ତଂ ଥୋମେତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ସତିପି ସାଵକାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ‘‘ଅନଞ୍ଞପୁବ୍ବକତ୍ତା’’ତି ଇମିନା ସାଵକେହି, ‘‘ତତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେହି ଚ ଭଗଵତୋ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନସ୍ସ ଅସାଧାରଣତଂ, ନିରତିସୟତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ପରସନ୍ତାନେସୁ ପସାରିତଭାଵେନ ସୁପାକଟତ୍ତାତି ଦେସନାନୁଭାଵେନ ଵେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନସ୍ସ ଵିତ୍ଥାରିତଭାଵେନ ଯାଵ ଦେଵମନୁସ୍ସେସୁ ସୁପ୍ପକାସିତତ୍ତା। ନାଥସଦ୍ଦଂ ଲୋକେ ଯାଚନୁପତାପିସ୍ସରିୟାସୀସାସୁ ପଠନ୍ତୀତି ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନାଥତୀତି ନାଥୋ’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଭଗଵା ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନଭାଵେନେଵ ଅତ୍ତନୋ ହିତସୁଖାସୀସାୟ କିଲେସବ୍ୟସନୁପତାପନସ୍ସ, ହିତପଟିପତ୍ତିୟାଚନସ୍ସ ଚ ମତ୍ଥକଂ ପତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ତଂ ତେନେଵ ପକାସିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ପଦୁଦ୍ଧାରଵସେନ ନାଥସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଵେନେୟ୍ୟାନଂ ହିତସୁଖଂ ଆସୀସତୀ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ’’ତି ଵା ଇମିନା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ଭଗଵତୋ ଞାଣାନୁଭାଵୋ ପକାସିତୋତି ‘‘ନାଥୋ’’ତି ଇମିନା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ କରୁଣାନୁଭାଵଂ ଵିଭାଵେତୁଂ ‘‘ଵେନେୟ୍ୟାନ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ପରମେନ ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଭଗଵା ନାଥୋତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି ଯୋଜନା। ତଥା ପରମେନ ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସବ୍ବସତ୍ତେ ଗୁଣେହି ଈସତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନାତି ଅରିୟିଦ୍ଧିଆଦିନା ଚିତ୍ତେ ଵସୀଭାଵେନ। ଗୁଣେହି ଈସତୀତି ପରମୁକ୍କଂସଗତେହି ଅତ୍ତନୋ ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ଧମ୍ମେନ ଇସ୍ସରିୟଂ ଵତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏଵଂଭୂତୋ ଯସ୍ମା ସବ୍ବାଭିଭୂ ନାମ ହୋତି, ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଭିଭଵତୀ’’ତି। ତଥା ଚାହ ‘‘ସଦେଵକେ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଲୋକେ…ପେ… ଅଭିଭୂ ଅନଭିଭୂତୋ, ତସ୍ମା ‘ତଥାଗତୋ’ତି ଵୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪। ୨୩; ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୮)। ଦୁଵିଧେନାପି ଇସ୍ସରିୟତ୍ଥଂ ନାଥସଦ୍ଦଂ ଦସ୍ସେତି।

ଅଟ୍ଠାରସପ୍ପଭେଦାୟ ଦେସନାୟ ଥୋମନମେଵାତି ଯୋଜନା। ସମାନଗଣନଗୁଣେହୀତି ସମାନଗଣନେହି ଗୁଣେହି କରଣଭୂତେହି। ଯଥାଵୁତ୍ତେନ ନିରତିସୟେନ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନାତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ, ଦସବଲେସୁ ଵସୀଭାଵସ୍ସ ଚ ପଦଟ୍ଠାନଭୂତେନ। ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧେନ ହି ଅଭିନୀହାରାନୁରୂପଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେସୁ ଛତ୍ତିଂସକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖପ୍ପଵତ୍ତେନ ସାତିସୟଂ ସନ୍ତତିସମୂହକିଚ୍ଚାରମ୍ମଣଘନପ୍ପଭେଦେନ ମହାଵଜିରଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧାଵେଣିକେନ ସମ୍ମସନେନ ସମ୍ଭୂତେନ ଭଗଵା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିୟଂ ପତିଟ୍ଠିତୋଵ କୁସଲାଦିଭେଦେନ, ଫସ୍ସାଦିଭେଦେନ ଚ ଧମ୍ମେ ଵିଭଜନ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡାଦିଵସେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହଂ ଚତୁଧା ଦେସେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି। ତଥା ଅତୀତଂସେ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣତାଦିବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତୋ ଭଗଵା ଅତୀତାଦିଭେଦତୋ ଖନ୍ଧାଦିକେ ଵିଭଜିତ୍ୱା ଦେସେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଥାଵୁତ୍ତେନ…ପେ… ଵିଭଙ୍ଗ’’ନ୍ତି। ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାସିତତ୍ତା’’ତି ଵତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ଅସବ୍ବଞ୍ଞୁନା ଦେସେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି ଏତେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀଵିଭଙ୍ଗାନଂ ଅନ୍ୱୟତୋ ବ୍ୟତିରେକତୋ ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପ୍ପଵେଦିତତଞ୍ଞେଵ ଵିଭାଵେତି। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତାଦିଗୁଣେତି ବୁଦ୍ଧରତନସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତା, ଧମ୍ମସଙ୍ଘରତନାନଂ ସ୍ୱାକ୍ଖାତତା, ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାତି ଏଵମାଦିଗୁଣେ ପକାସେତି।

ନନୁ ଚ ‘‘ଚତୁସଚ୍ଚଦସୋ’’ତିଆଦିନା ଭଗଵତୋଵ ଗୁଣା ଵିଭାଵିତାତି? ସଚ୍ଚଂ, ତେନେଵ ଧମ୍ମସଙ୍ଘାନମ୍ପି ଗୁଣା ଵିଭାଵିତା ହୋନ୍ତି ତପ୍ପଭଵସ୍ସ

ଅନଞ୍ଞଥାଭାୱତୋ, ତଦପଦେସେନ ୱା ଧମ୍ମୋ, ତଦାଧାରୋ ଚ ସଙ୍ଘୋ ୱୁତ୍ତୋୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ…ପେ… ୱିଭାୱେତୀ’’ତି।

ଅତୀତଂସେତି ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସେ, ପୁବ୍ବନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପଟିହତନ୍ତି ନପ୍ପଟିହତଂ, ଞାଣସ୍ସ ପଟିଘାତୋ ନାମ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ସବ୍ବମ୍ପି ୱା କିଲେସଜାତଂ। ତଂ ଯସ୍ମା ଭଗୱତୋ ସହ ୱାସନାଯ ପହୀନଂ, ତସ୍ମାସ୍ସ ଅତୀତଂସେ ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ଞେଯ୍ୟାୱରଣପ୍ପହାନେନ ଞାଣଂ ଅପ୍ପଟିହତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। କିଂ ପନେତାନି ପାଟିଯେକ୍କଂ ୱିସୁଂ ଞାଣାନି, ଉଦାହୁ ଅତୀତାଦୀସୁ ପୱତ୍ତନକଞାଣାନି ଏୱ? ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣାନି ନାମ ପାଟିଯେକ୍କଂ ଭଗୱତୋ ତୀଣି ଞାଣାନେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ଏକଂଯେୱ ହୁତ୍ୱା ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଂ ନାମ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ। ସବ୍ବଂ କାଯକମ୍ମନ୍ତି ଯଂ କିଞ୍ଚି ଭଗୱତା କତ୍ତବ୍ବଂ କାଯକମ୍ମଂ। ଞାଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମନ୍ତି ଞାଣପୁରେଚାରିକଂ। ଞାଣାନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତି ଞାଣସ୍ସ ଅନୁପରିୱତ୍ତନକଂ, ସବ୍ବଂ କାଯପଯୋଗଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଭଗୱା ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଞାଣସହିତମେୱ ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଛନ୍ଦସ୍ସାତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଯ, ମହାକରୁଣାସମାଯୋଗତୋ ସତ୍ତାନଂ ଏକନ୍ତହିତେସିତାଯ ହିତକିରିଯାଛନ୍ଦସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମଦେସନାଯାତି ଧମ୍ମକଥାଯ। ଅପରିକ୍ଖଯାପରିମେଯ୍ୟପଟିଭାନତାଯ ହି ଭଗୱତୋ କରଣସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଧମ୍ମଦେସନା ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତିଯମାନାପି ନ କଦାଚିପି ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଉପରୂପରି ୱଡ୍ଢତେୱ। ୱୀରିଯସ୍ସାତି ପରହିତପଟିପତ୍ତିଯଂ ଉସ୍ସାହସ୍ସ। ୱିମୁତ୍ତିଯାତି ଫଲୱିମୁତ୍ତିଯା। ଏତ୍ଥ ଚ ସମାଧିଆଦୀନଂ ଅହାନି ତଂତଂପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ସୱାସନପହୀନତ୍ତା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାଯ ୱେଦିତବ୍ବା। ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ପନ ମହାକରୁଣାସମାଯୋଗତୋପି। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

୧।ତେଏୱ ଧମ୍ମେତି ତେ ଏୱ କୁସଲାଦିକେ ତିକଦୁକେହି ସଙ୍ଗହିତେ ଧମ୍ମେ। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତେ ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ୱିଭଜିତୁନ୍ତି ଯୋଜନା। ନନୁ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱସେନ ତେ ନ ୱୁତ୍ତାତି? ଯଦିପି ସରୂପତୋ ନ ୱୁତ୍ତା, ‘‘ଜରାମରଣେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣସମୁଦଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୩୩) ପନ ହେତୁହେତୁଫଲାଦୀସୁ ଞାଣୱିଭାଗସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ (ପଟି। ମ। ୨।୩୦) ୱା ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ଆଗତତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତେ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱସେନପି ତେ ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ତସ୍ମାତି ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ। ସଙ୍ଖେପେନାତି ସମାସେନ। ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସମତ୍ତେନେୱ ହି ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଦେସିତା, ନ ପଟିନିଦ୍ଦେସାଦିନାତି ସଙ୍ଖେପେନ ତେ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମାତି ୱା ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ। ତତ୍ଥାପି ହି ‘‘ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମଯେ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୫୮) ଖନ୍ଧାଦଯୋ ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତାତି। ୱିଭଜୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ୱା ଖନ୍ଧାଦଯୋତି ୱିଭଙ୍ଗୋ, ତେ ଏୱ ପକିରୀଯନ୍ତି ପତ୍ଥରୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ୱାତି ପକରଣଂ, ୱିଭଙ୍ଗୋ ଚ ସୋ ପକରଣଞ୍ଚାତି ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣଂ। ଆଦିସଦ୍ଦତ୍ଥଜୋତକେନାତି ‘‘ଇତି ୱା, ଇତି ଏୱରୂପା ନଚ୍ଚଗୀତୱାଦିତୱିସୂକଦସ୍ସନା ପଟିୱିରତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୩) ୱିଯ ଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦୀପକେନ। ପକାରତ୍ଥଜୋତକେନାତି ‘‘ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସପ୍ପଟିଭଯୋ ବାଲୋ, ଅପ୍ପଟିଭଯୋ ପଣ୍ଡିତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୩।୧) ୱିଯ ପକାରତ୍ଥୱିଭାୱକେନ। ‘‘ଏକଦେସେନ ସମୁଦାଯଂ ନିଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଏତେନ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋପି ହି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ ଯଥା ‘‘ଅତ୍ଥୀତି ଖୋ, କଚ୍ଚାନ, ଅଯମେକୋ ଅନ୍ତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫; ୩।୯୦)। ପରିସମାପନତ୍ଥୋ ୱା ‘‘ତସ୍ମାତିହ ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଦାଯାଦା ଭୱଥ, ନୋ ଆମିସଦାଯାଦା। ଅତ୍ଥି ମେ ତୁମ୍ହେସୁ ଅନୁକମ୍ପା ‘କିନ୍ତି ମେ ସାୱକା ଧମ୍ମଦାଯାଦା ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ନୋ ଆମିସଦାଯାଦା’ତି’’ (ମ। ନି। ୧।୨୯) ଏୱମାଦୀସୁ ୱିଯ। ପରିସମାପନଞ୍ହେତଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯସ୍ସ ଏକଦେସଦସ୍ସନେନ ଯଦିଦଂ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ତାୱ ତଦତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ତସ୍ମାତି ୱିଭଙ୍ଗପ୍ପକରଣେ। ‘‘ନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଦି ନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜାନଂ…ପେ… ଅପ୍ପକତରପଦତ୍ତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୋ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତୋ, ନନୁ ସହ ନିବ୍ବାନେନ ସବ୍ବଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ତା, ସବ୍ବଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଚ ଆଯତନାଦୀହି ଖନ୍ଧେହି ଚ ଅପ୍ପକତରପଦତ୍ତା ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗୋ ଆଦିମ୍ହି ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ? ନ, ତତ୍ଥାପି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ଏକଦେସେନ ଖନ୍ଧାନଂ ଏୱ ୱିଭଜିତବ୍ବତୋ। ଯଥାହ ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ? ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା…ପେ… ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା’’ତି (ୱିଭ। ୧୯୦; ଦୀ। ନି। ୨।୩୮୭; ମ। ନି। ୧।୧୨୦; ୩।୩୭୩)। ଇଧ ପନ ଅନୱସେସତୋୱ ଖନ୍ଧା ୱିଭଜୀଯନ୍ତୀତି ନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜାନଂ…ପେ… ଅପ୍ପକତରପଦତ୍ତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୋ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତୋ।

ଅପିଚ ରୂପସମ୍ମୂଳ୍ହା ଅରୂପସମ୍ମୂଳ୍ହା ଉଭଯସମ୍ମୂଳ୍ହାତି ତିୱିଧା ବୋଧନେଯ୍ୟପୁଗ୍ଗଲା, ତଥା ସଂଖିତ୍ତରୁଚିନୋ ୱିତ୍ଥାରରୁଚିନୋ ନାତିସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରରୁଚିନୋ, ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯା ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯା ମଜ୍ଝିମିନ୍ଦ୍ରିଯାତି ଚ। ତେସୁ ଅରୂପସମ୍ମୂଳ୍ହାନଂ ଉପକାରାଯ ଖନ୍ଧଦେସନା, ରୂପସମ୍ମୂଳ୍ହାନଂ ଆଯତନଦେସନା, ଉଭଯସମ୍ମୂଳ୍ହାନଂ ଧାତୁଦେସନା। ତଥା ସଂଖିତ୍ତରୁଚୀନଂ ଖନ୍ଧଦେସନା, ନାତିସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରରୁଚୀନଂ ଆଯତନଦେସନା, ୱିତ୍ଥାରରୁଚୀନଂ ଧାତୁଦେସନା। ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଖନ୍ଧଦେସନା, ମଜ୍ଝିମିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଆଯତନଦେସନା, ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଧାତୁଦେସନାତି ଇମିନା ପଯୋଜନେନ ଅନୁକ୍କମେନ ଚ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୁୱିଭଙ୍ଗାନଂ ଦେସନାକ୍କମୋୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଂ ପନେତଂ ଖନ୍ଧାଦିତ୍ତଯଂ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିତଦୁଭଯହେତୁମୁଖେନେୱ ଞାଯମାନଂ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧାଯ ହୋତି, ନାଞ୍ଞଥାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗଦେସନା ପୱତ୍ତା। ସୋ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ ୱିସେସତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ନିସ୍ସଯେନାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗଦେସନା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଞ୍ଚ ଇନ୍ଦଟ୍ଠୋ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଭୂତାନଂ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେସୁ

ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସେନେୱାତି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିଭାଗସନ୍ଦସ୍ସନୀ ପଚ୍ଚଯାକାରୱିଭଙ୍ଗଦେସନା। ପଚ୍ଚଯାକାରସ୍ସ ଖନ୍ଧାଦୀନଞ୍ଚ ଅୱିପରୀତସଭାୱାୱବୋଧୋ ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସମ୍ମାମନସିକାରେନାତି ସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନୈଦ୍ଧିପାଦବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗଦେସନା। ସ୍ୱାଯଂ ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସମ୍ମାମନସିକାରୋ ଇମାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ହୋତୀତି ଝାନଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗଦେସନା, ସା ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତି ଏତ୍ତକେ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୀତି ସିକ୍ଖାପଦୱିଭଙ୍ଗଦେସନା, ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଚ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଇମେ ଆନିସଂସାତି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣୱିଭଙ୍ଗଦେସନା, ତେ ଚିମେ ଞାଣୱିସେସା ଇମେସୁ କିଲେସେସୁ ପହୀଯନ୍ତେସୁ ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ନାଞ୍ଞଥାତି କିଲେସୱିଭଙ୍ଗଦେସନା, ଏୱଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦେସିତେ ଖନ୍ଧାଦିକେ ସଙ୍ଖେପତୋପି ଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ହୋତି ଏୱାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପରିଯୋସାନେ ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ଏୱମେତେସଂ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ମହାୱିଭଙ୍ଗାନଂ ଦେସନାକ୍କମକାରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ରୂପାଦୀନନ୍ତି ରୂପୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନଂ। ୱେଦଯିତାଦିସଭାୱତ୍ତାଭାୱାତି ଯଥାକ୍କମଂ ଅନୁଭୱନସଞ୍ଜାନନାଭିସଙ୍ଖରଣାଦିସଭାୱତ୍ତାଭାୱା। ନ ହି ରୂପଂ ୱେଦଯିତାଦିସଭାୱଂ, ୱେଦନାଦି ୱା ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱଂ। ଯତୋ ରୂପାଦୀନଂ ୱେଦନାସମୱରୋଧନେନ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଖନ୍ଧା ୦୬ ଦେସେତବ୍ବା ସିଯୁଂ। ରୁପ୍ପନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସାଭାୱାତି ରୁପ୍ପନାନୁଭୱନାଦିସଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅତୀତାଦିକେ ଗହେତ୍ୱା ରାସିୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ସଂଖ୍ତସ୍ସ ସଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱା। ନ ହି ଚେତସିକାଦିଭାୱୋ ୱେଦନାଦୀନଂ ସଭାୱୋ। ହେଟ୍ଠା ଗଣନେସୁତି ପଞ୍ଚତୋ ହେଟ୍ଠା ଗଣନେସୁ। ଅନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅପରିଯୋସାନଂ। ରୂପାଦୀସୁ ହି କତିପଯେ, ଏକମ୍ପି ୱା ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନା ଖନ୍ଧୱସେନ ଦେସନା ଅନୱସେସସଙ୍ଖତଧମ୍ମସଙ୍ଗାହିନୀ ନ ସମ୍ଭୱତି। ଖନ୍ଧସ୍ସାତି ରାସଟ୍ଠସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ। ତେନେୱାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି। ସୱିଭାଗଧମ୍ମେହୀତି ସପ୍ପଭେଦଧମ୍ମେହି।

‘‘ସଦତ୍ଥସହିତଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସଯଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଏତେନ ରାସିସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିଯ ରାସଟ୍ଠେ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ୱାଚକଭାୱେନ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ପରିଯାଯନ୍ତରଭାୱତୋ। ଗୁଣାଦୀସୁ ପନ କେୱଲଂ ତବ୍ବିସଯପଯୋଗଭାୱେନେୱ ପୱତ୍ତି, ନ ୱାଚକଭାୱେନାତି ଆହ ‘‘ଗୁଣେ…ପେ… ନ ସଦତ୍ଥ’’ନ୍ତି। ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋତି ସୀଲାଦିସଦ୍ଦେ ସନ୍ନିଧାପିତୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ସୀଲାଦିଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଂ ରାସଟ୍ଠଂ ଦୀପେତୀ’’ତି। କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫) ଏତ୍ଥ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ସୋ ଏୱ, ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯେହିପି ଏତ୍ଥ ଗୁଣତ୍ଥତା ଇଚ୍ଛିତା ଏୱ। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ ‘‘ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋତିଆଦୀସୁ ଗୁଣଟ୍ଠେନା’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୫) ୱୁତ୍ତଂ। ନନୁ ଚ କେୱଲୋପି ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ଖୋ, ମାଣୱ, ଖନ୍ଧାନଂ ୱଣ୍ଣୱାଦୀ, ନ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨) ଚ ଆଦୀସୁ ସୀଲାଦିୱାଚକୋ ଦିଟ୍ଠୋତି? ନ, ତତ୍ଥାପି ଅଧିକାରାଦିୱଚ୍ଛେଦକୱସେନେୱସ୍ସ ସୀଲାଦୀସୁ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ। ନ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତତୀତି ନିରୁଳ୍ହିୱୋହାରାଦିସଦ୍ଦା ୱିଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିପରିଯାଯୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତି ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିସେସପ୍ପୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋତି ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୩୨) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ। ସମୁଦାଯେ ନିରୁଳ୍ହୋତି ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନସ୍ସ ପଞ୍ଚଞାଯ ଅଭିସଂଯୂହନେନ ରାସିକତେ ୱିଞ୍ଞାଣସମୂହେ ନିରୁଳ୍ହୋ। ତାଯ ଏୱ ରୁଳ୍ହିଯା ପୱତ୍ତତୀତି ତାଯ ସମୁଦାଯେ ନିରୁଳ୍ହତାଯ ତଦୱଯୱେ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣେ ପୱତ୍ତତୀତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ନିରୁଳ୍ହୋ କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ କୁସଲଭାୱୋ ୱିଯ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ୱିଞ୍ଞାଣସମୂଦାଯେ ନିରୁଳ୍ହୋ ତଦେକଦେସେପି ରୁଳ୍ହିଯା ପୱତ୍ତତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା କିଞ୍ଚି ନିମିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ସତିପି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ତନ୍ନିମିତ୍ତଯୁତ୍ତେ କିସ୍ମିଞ୍ଚିଦେୱ ୱିସଯେ ସମ୍ମୁତିଯା ଚିରକାଲତାୱସେନ ନିମିତ୍ତୱିରହେପି ପୱତ୍ତି ରୁଳ୍ହି ନାମ, ଯଥା ମହିଯଂ ସେତୀତି ମହିଂସୋ, ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଗାୱୋତି, ଏୱଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସାପି ରୁଳ୍ହିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ରାସିତୋ ଗୁଣତୋତି ସଦ୍ଦତ୍ଥ ଭୂମ୍ମତ୍ଥେ ୱା ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନିଯମେତ୍ୱାତି ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା। ପିଣ୍ଡଟ୍ଠୋତି ସଙ୍ଘାତଟ୍ଠୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ପଞ୍ଚେୱ ଖନ୍ଧା ୱୁତ୍ତା, କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠେ ଚ ଖନ୍ଧଟ୍ଠେ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱସେନ ଛଟ୍ଠେନାପି ଖନ୍ଧେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ ନାମ ରାସଟ୍ଠୋତି ଯୁତ୍ତଂ। ‘‘ଯେସଂ ୱା ଅତୀତାଦିୱସେନ ଭେଦୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତିଆଦିନା ଅତୀତାଦିୱିଭାଗଭିନ୍ନେସୁ ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱଧମ୍ମେସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କୋଟ୍ଠାସଭାୱେନ ଗଯ୍ହମାନେସୁ ତବ୍ବିଭାଗରହିତସ୍ସ ଏକସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ରାସଟ୍ଠତା ୱିଯ କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠତାପି ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏତେନ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯାପି ଖନ୍ଧେସୁ ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଫସ୍ସାଦିକେ ୱିଯ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ଅନୱରୋଧେତ୍ୱା ୱେଦନାସଞ୍ଞା ୱିସୁଂ ଖନ୍ଧଭାୱେନ ଗହିତାତି? ୱିୱାଦମୂଲତାଦିୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଗହଟ୍ଠାନଞ୍ହି ୱିୱାଦକାରଣଂ କାମଜ୍ଝୋସାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, କାମହେତୁ କାମନିଦାନଂ କାମାଧିକରଣଂ କାମାନମେୱ ହେତୁ ମାତାପି ପୁତ୍ତେନ ୱିୱଦତି, ପୁତ୍ତୋପି ମାତରା ୱିୱଦତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୧୬୮, ୧୭୮)। ପବ୍ବଜିତାନଂ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ‘‘ଯେ ଦିଟ୍ଠିମୁଗ୍ଗଯ୍ହ ୱିୱାଦଯନ୍ତି, ‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚ’ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୮୩୮; ମହାନି। ୬୭) ଚ ୱାଦଯନ୍ତୀ’’ତିଆଦି। ତେସୁ କାମଜ୍ଝୋସାନଂ ୱେଦନସ୍ସାଦେନ

ହୋତି, ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସୋ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ। ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ ହି ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସେନ ଦିଟ୍ଠିମାନତଣ୍ହାପପଞ୍ଚାନଂ ୱିପଲ୍ଲାସୋତି। ତଥା ୱେଦନାନୁଗିଦ୍ଧୋ ୱିପଲ୍ଲତ୍ଥସଞ୍ଞୋ ଚ ସଂସରତି। ୱେଦନାନୁଗିଦ୍ଧସ୍ସ ହି ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା ସିଦ୍ଧା ହୋତି, ତତୋ ଚ ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନନ୍ତି ଆୱଟ୍ଟତି ଭୱଚକ୍କଂ। ୱିପଲ୍ଲତ୍ଥସଞ୍ଞିସ୍ସ ଚ "ସଞ୍ଞାନିଦାନା ହି ପପଞ୍ଚସଙ୍ଖା"ତି (ସୁ॰ ନି॰ ୮୮୦) ୱଚନତୋ ଦିଟ୍ଠିମାନତଣ୍ହାପପଞ୍ଚାନଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦତୋ ସଂସାରସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦୋୱ। ଇତି ୱିୱାଦକାରଣାନଂ କାମଜ୍ଝୋସାନଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସାନଂ କାରଣଭାୱୋ ସଂସାରହେତୁଭାୱୋତି ଇମସ୍ସ ୱିୱାଦମୂଲତାଦିୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ଅନୱରୋଧେତ୍ୱା ୱେଦନାସଞ୍ଞା ୱିସୁଂ ଖନ୍ଧଭାୱେନ ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଓକାସେସୂତି ୱିଭଜନକିରିଯାଯ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଅତୀତାଦଯୋ ଓକାସାତି ୱୁତ୍ତା। ଇତିସଦ୍ଦେନାତି "ଉପାଦାଯରୂପ"ନ୍ତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତେତିସଦ୍ଦେନ। ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନାତି ଉଦାହରଣତ୍ଥେନ। ସବ୍ବୋତି ସକଲୋ ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ୱିଭତ୍ତୋ ୱିଭଜନନଯୋ। ଇଦଞ୍ଚ ୱିଭଜନନ୍ତି "ଚତ୍ତାରୋ ଚ ମହାଭୂତା…ପେ… ଉପାଦାଯରୂପ"ନ୍ତି ଏୱଂ ୱିଭତ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚ ୱିଭଜନଂ। ଓଳାରିକାଦୀସୂତି ଓଳାରିକସୁଖୁମହୀନପଣୀତଦୂରସନ୍ତିକେସୁ। ଚକ୍ଖାଯତନନ୍ତିଆଦିୱିଭଜନଞ୍ଚାତି "ଚକ୍ଖାଯତନଂ…ପେ… ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ରୂପା ସଦ୍ଦା ଗନ୍ଧା ରସା ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତଂ ୱିଭଜନଞ୍ଚ। ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ଯଥାରହଂ। ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ଯଂ ଯତ୍ଥ ୱିଭଜନଂ ଯୁତ୍ତଂ, ତଂ ତତ୍ଥ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପୀତି ଯଥା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ୱିଭଜନଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଏକାଦସସୁ ଓକାସେସୁ ୱିଭଜନଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ତାୱ ପୁରିମେ ଓକାସପଞ୍ଚକେ ସୁଖାଦିୱେଦନାତ୍ତିକୱସେନ ୱିଭତ୍ତୋ, ଇତରସ୍ମିଂ କୁସଲତ୍ତିକୱେଦନାତ୍ତିକସମାପନ୍ନଦୁକସାସୱଦୁକୱସେନ। ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ପନ ପୁରିମେ ଓକାସପଞ୍ଚକେ ଛଫସ୍ସଦ୍ୱାରୱସେନ, ଇତରସ୍ମିଂ ଓଳାରିକଦୁକେ ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଦୁକୱସେନ ଚେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତକୁସଲତ୍ତିକାଦିୱସେନ ଚ ୱିଭତ୍ତୋ। ସେସେସୁ କୁସଲତ୍ତିକାଦିୱସେନେୱ। ତଥା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ। ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଦୁକୋ ପନେତ୍ଥ ନତ୍ଥେୱ। ଚେତନାଯ ଏୱ ଚେତ୍ଥ ନିଦ୍ଦେସୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଚେତନାପ୍ପଧାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଥା ହି ସା "ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ"ତି ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମାତି ତସ୍ମିଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱିଭଜନେ ପଟିନିଦ୍ଦେସେ। ତଂ ପନ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ମନୋଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଦ୍ୱଯଂ। ଯଞ୍ହି ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଦେସନାଯଂ "ମନୋଧାତୁ, ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ"ତି ଦ୍ୱଯଂ ଦେସିତଂ, ତଂ ଛୱିଞ୍ଞାଣକାଯଦେସନାଯଂ "ମନୋୱିଞ୍ଞାଣ"ନ୍ତେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ପାଳିଇନଯେନାତି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗପାଳିଇନଯେନ। ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନାତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ, ତଦଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ଆଗତେନ ପକାରନ୍ତରେନ।

୧। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨। "କିଞ୍ଚୀ"ତି ପଦଂ "ଏକଚ୍ଚ"ନ୍ତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥନ୍ତି ଆହ "କିଞ୍ଚୀତି ପକାରନ୍ତରଭେଦଂ ଆମସିତ୍ୱା ଅନିଯମନିଦସ୍ସନ"ନ୍ତି। ଉଭଯେନାତି ପକାରଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଆମସିତ୍ୱା ଚ ଅନିଯମଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତେନ "ଯଂ କିଞ୍ଚୀ"ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ। ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥନ୍ତି ରୂପଂ। ଅତିଚ୍ଚାତି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା। ପୱତ୍ତିତୋତି ପୱତ୍ତନତୋ। ନିଯମନତ୍ଥନ୍ତି ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ।

"କିଞ୍ଚା"ତି ଏତ୍ଥ କିଂ-ସଦ୍ଦୋ ପୁଚ୍ଛାଯଂ ହେତୁଅତ୍ଥଦୀପକୋ, କରଣେ ଚେତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ଚ-ସଦ୍ଦୋ ୱଚନାଲଙ୍କାରୋତି ଆହ "କେନ କାରଣେନ ୱଦେଥା"ତି। ଦୁତିଯୱିକପ୍ପେ ପନ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ କାରଣତ୍ଥେ ପୱତ୍ତଂ କିଂ-ସଦ୍ଦଂ "ୱଦେଥା"ତି କିରିଯାପଦସମ୍ବନ୍ଧନେନ ଉପଯୋଗୱସେନ ପରିଣାମେତ୍ୱା ୱଦତି "ତଂ କାରଣଂ ୱଦେଥା"ତି।

ପୁରିମସନ୍ତାନସ୍ସ ଭେଦନ୍ତି ପୁରିମସନ୍ତାନସ୍ସ ୱିନାସଂ, ୱିନାସାପଦେସେନ ଚେତ୍ଥ ସନ୍ତାନେ ୱିସଦିସୁପ୍ପାଦମେୱ ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱାହ "ୱିସଦିସସନ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ"ତି। ନନୁ ଚ ଅରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ୱିରୋଧିପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ୱିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି, ସା ପନ ନ ପାକଟତରା, ପାକଟତରା ଚ ଇଧାଧିପ୍ପେତା। ତେନେୱାହ "ସୀତାଦିସନ୍ନିପାତେ"ତି। ତଥା ଚାହ ଭଗୱା "ସୀତେନପି ରୁପ୍ପତି, ଉଣ୍ହେନପି ରୁପ୍ପତୀ"ତିଆଦି (ସଂ॰ ନି॰ ୩।୭୯)। ଇଦାନି ଭେଦ-ସଦ୍ଦୋ ଉଜୁକମେୱ ୱିକାରାପତ୍ତିଂ ୱଦତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଭେଦୋ ଚା"ତିଆଦିମାହ । ୱିସଦିସରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଯେୱ, ନ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ କାପିଲିଯଂ ପରିଣାମୱାଦଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଯଦି ପୁରିମସନ୍ତାନତୋ ଭେଦୋ ୱିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତି ରୁପ୍ପନଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ "ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନ"ନ୍ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ସୀତାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଯଥା ଉଣ୍ହଜିଘଚ୍ଛାଦଯୋ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି, ଏୱଂ ଆହାରାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେନାତି ଯେନ ସୀତାଦୀହି ସମାଗମେନ। ତସ୍ମାତି ତେସୁ ରୂପଧମ୍ମେସୁ। ଆହାରାଦିକସ୍ସ ୱା ଠିତିପ୍ପତ୍ତସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଥା ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଠିତିକ୍ଖଣେ ସୀତାଦୀହି ସମାଗମୋ ହୋତି, ଏୱଂ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ

ଅଞ୍ଞେହି ସମାଗମୋ ନତ୍ଥି ଅତିଲହୁପରିୱତ୍ତିତୋ, ତସ୍ମା ଅରୂପଧମ୍ମା ରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିଯ ପାକଟସ୍ସ ୱିକାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ''ରୁପ୍ପନ୍ତୀ''ତି, ''ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣା''ତି ଚ ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ରୁପ୍ପତୀ''ତି ପଦସ୍ସ କତ୍ତୁକମ୍ମସାଧନାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''କୁପ୍ପତି ଘଟ୍ଟୀଯତି ପୀଳୀଯତି ଭିଜ୍ଜତୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଦତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ''କୁପ୍ପତୀତି ଏତେନା''ତିଆଦିମାହ। କୋପାଦିକିରିଯାତି କୋପସଙ୍ଘଟ୍ଟନପୀଳନକିରିଯା। କୋପ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଖୋଭପରିଯାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କତ୍ତୁଭୂତୋ କମ୍ମଭୂତୋ ଚ ଅତ୍ଥୋତି କତ୍ତୁକମ୍ମସାଧନାନଂ ୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଭୂତୁପାଦାଯରୂପସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ। କମ୍ମକତ୍ତୁତ୍ଥେନ ଭିଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନାତି ଯଦା କମ୍ମକତ୍ତୁତ୍ଥୋ ରୁପ୍ପତି-ସଦ୍ଦୋ, ତଦା ଭିଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦୋପି ତଦତ୍ଥୋ ଏୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଯଦା କମ୍ମତ୍ଥେ ''ରୁପ୍ପତୀ''ତି ପଦଂ, ତଦା ''ସୀତେନା''ତିଆଦୀସୁ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ। ଯଦା ପନ ''ରୁପ୍ପତୀ''ତି ପଦଂ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କମ୍ମକତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ୱା, ତଦା ହେତୁମ୍ହି କରଣୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଯଂ ପନ ରୁପ୍ପତୀ''ତିଆଦିନା ''କୁପ୍ପତୀ''ତିଆଦୀନଂ କତ୍ତୁକମ୍ମତ୍ଥାନମ୍ପି ଅତ୍ଥୱଚନାନଂ ୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଦିପି ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋ ''ପୀଳନଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୧୭; ୨।୮) ସଭାୱପରିଯାଯୋପି ହୋତି, ''କେନଟ୍ଠେନା''ତି ପନେତ୍ଥ ଅଭିଧେଯ୍ୟପରିଯାଯୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ''କେନଟ୍ଠେନାତି ପୁଚ୍ଛାସଭାଗୱସେନ ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନା''ତି, ରୁପ୍ପନସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ''ନ କେୱଲଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥୋଯେୱ ରୁପ୍ପନ''ନ୍ତି। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ତସ୍ସ ଭୂତୁପାଦାଯପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ। ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ନାମେତଂ ଅନିଟ୍ଠାଦି ୱିଯ କକ୍ଖଳତ୍ତାଦିତୋ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିସେସୋ ହି ସୋ, କକ୍ଖଳତ୍ତାଦୀନଂଯେୱ ପନ ଅରୂପଧମ୍ମୱିଧୁରୋ ସଭାୱୱିସେସୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମୁଚ୍ଛାପତ୍ତିଯାତି ମୁଚ୍ଛାଯ ମୋହସ୍ସ ଆପଜ୍ଜନେନ। କପ୍ପସଣ୍ଠାନଂ ଉଦକନ୍ତି କପ୍ପସଣ୍ଠାପକମହାମେଘୱୁଟ୍ଠଂ ଉଦକଂ। ତଥାତି ତପ୍ପକାରତାଯ ଖାରଭାୱେ ସତି ଉଦକେନ କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ୱିଯ ପଥୱୀ ୱିଲୀଯେଯ୍ୟ। ଲୋକନ୍ତରିଯସତ୍ତାନଂ ପନ ପାପକମ୍ମବଲେନ ଅଖାରେପି ଖାରେ ୱିଯ ସରୀରସ୍ସ ୱିଲୀଯନା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେନେୱାତି ସୌସ୍ସଦନିସ୍ସଯନିରଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱ। ନ ହି ଅୱୀଚିମ୍ହି ପଞ୍ଚୱିଧବନ୍ଧନାଦିକମ୍ମକାରଣଂ କରୋନ୍ତି।

୩। ପକରଣପ୍ପତ୍ତଂ ରୂପଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ମାତିକା ଠପିତାତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମହାଭୂତୁ...ପେ... ଆପଜ୍ଜତି ତପ୍ପକାରଭାୱେନ ଅତୀତଂସେ ଗଣନଂ ଗତନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ଧମ୍ମନ୍ତରନିୱତ୍ତନତ୍ଥତା ପକାରନ୍ତରନିୱତ୍ତନତ୍ଥତା ଚ ଭୂତୁପାଦାଯଗହଣସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ତଂଦସ୍ସନେତି ଗଣନନ୍ତରଦସ୍ସନେ। ତଂସଭାୱତ୍ତାତି ଭୂତୁପାଦାଯସଭାୱତ୍ତା। ''ନ ଚା''ତିଆଦିନା ଭୂତୁପାଦାଯସଭାୱୋ ଅତୀତଂସଗଣିତତାଯ ତଂସଭାୱସ୍ସପି ଅଞ୍ଞଥା ଗଣିତତ୍ତା, ଅତଂସଭାୱସ୍ସ ଚ ତଥା ଗଣିତତ୍ତା ଅକାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ''ଅତ୍ଥତ୍ତ...ପେ... ଲବ୍ଭତୀ''ତି ଏତେନ ଦୁତିଯନଯେ ନ କେୱଲଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୋୱ ଦୋସୋ, ଅଥ ଖୋ ଅବ୍ୟାପିତୋପି ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେତି। ତଦେତଂ ପନ ଅକାରଣଂ କାରଣଭାୱସ୍ସେୱ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ନ ହେତ୍ଥ ଭୂତୁପାଦାଯରୂପଭାୱୋ ଅତୀତଂସେ ଗଣନସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଯତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସାପତ୍ତି ସିଯା।

''କିନ୍ତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ''କି''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛେ ଯଂ ''ରୂପ''ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଗହିତଂ, ତସ୍ସ ସରୂପପୁଚ୍ଛା। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ, ନ କାରଣତ୍ଥୋ। ତେନସ୍ସ ଯଂ ରୂପଂ ଅତୀତଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ...ପେ... ଅତୀତଂସେନ ସଙ୍ଗହିତଂ ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସେ ଗଣନଂ ଗତଂ, ତଂ କିନ୍ତି ଚେ? ''ଚତ୍ତାରୋ ଚ...ପେ... ରୂପ''ନ୍ତି ଭୂତୁପାଦାଯୱିଭାଗଦସ୍ସନମୁଖେନ ୱିସେସଂ ନିଦସ୍ସେତି। ଯତ୍ତକା ହି ଇଧ ୱିସେସା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଚକ୍ଖାଯତନାଦଯୋ, ତେସମିଦଂ ନିଦସ୍ସନନ୍ତି। ନ ଚେତ୍ଥ ପୁରିମନଯତୋ ଅୱିସେସୋ। ତତ୍ଥ ହି ରୂପସ୍ସ ଭୂତୁପାଦାଯତାମତ୍ତସଭାୱଦସ୍ସନତା ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଅତୀତରୂପମ୍ପି ଭୂତାନି ଚେୱା''ତିଆଦି। ଇଧ ପନ ଭୂତୁପାଦାଯେନ ନିଦସ୍ସନଭୂତେନ ରୂପସ୍ସ ସବ୍ବୱିସେସୱିଭାୱନତା ଦସ୍ସିତା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅବ୍ୟାପିତଦୋସୋପି ଚେତ୍ଥ ଅନୋକାସୋୱ, ଯଂ ରୂପଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ...ପେ... ଉପାଦିନ୍ନଂ, କିନ୍ତି? ଚତ୍ତାରୋ ଚ...ପେ... ରୂପନ୍ତି ତଦଜ୍ଝତ୍ତୱିସେସନିଦସ୍ସନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଥା ଚାହ ''ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି।

ପରିଯାଯଦେସନତ୍ତାତି ସଭାୱତୋ ପରିଯାଯନଂ ପରିୱତ୍ତନଂ ପରିଯାଯୋ, ଉଜୁକଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଯାଯେନ, ପରିଯାଯଭୂତା ୱା ଦେସନା ଏତ୍ଥାତି ପରିଯାଯଦେସନଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତଂ। ସୁତ୍ତନ୍ତଞ୍ହି ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସେନ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମେ ଲେସତୋ ଲବ୍ଭମାନଭାୱକଥନଂ, ନ ଉଜୁନିପ୍ପଦେସଭାୱକଥନନ୍ତି ପରିଯାଯଦେସନଂ ନାମ। ତେନେୱ ତଂ ''ଯଥାନୁଲୋମସାସନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଭିଧମ୍ମୋ ପନ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମେ ଉଜୁନିପ୍ପଦେସକଥନନ୍ତି ନିପ୍ପରିଯାଯଦେସନଂ ନାମ, ଯତୋ ''ଯଥାଧମ୍ମସାସନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିଚ୍ଛଯେନ ଦେସୋତି ୱୱତ୍ଥାନତୋ କଥନଂ। ତଥା ଭଦ୍ଦେକରତ୍ତସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୭୨ ଆଦଯୋ) ୱିଯ ଅତୀତାଦିଭାୱୋ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ ଅଦ୍ଧାୱସେନ ଇଧାପି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯତ୍ତା ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବୋ ସିଯାତି ଯୋଜନା।

ସନ୍ନିପତିତନ୍ତି ସମାଗତଂ। ସନ୍ତାନୱସେନାତି ପୁବ୍ବାପରୱସେନ। ପୁବ୍ବେନାପରସ୍ସ ସମପ୍ପମାଣତାଯ ଅନୂନଂ ଅନଧିକଂ, ତତୋ ଏୱ ଏକାକାରଂ। ପୱତ୍ତିକାଲୱସେନ ୱା ଅନୂନଂ ଅନଧିକଂ, ସମାନସଭାୱତାଯ ଏକାକାରଂ। ତେନ ୱିସଭାଗୋତୁନା ଅନନ୍ତରିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ଆହାରେପୀତି

ଏତ୍ଥ ୱିସଭାଗାହାରେନ ଅନନ୍ତରିତୋ ଅନେକୱାରଂ ଅନେକଦିୱସମ୍ପି ଭୁତ୍ତୋ ସଭାଗେକାହାରଂ ନାମ। ''ତତୋ ପୁବ୍ବେ ୱିସଭାଗୌତୁଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଅତୀତଂ, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତ''ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ''ଏକାହାରସମୁଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏକସ୍ସେୱ ଆହାରସ୍ସ ଯୋଜନା ଯୁତ୍ତରୂପାତି ଅପରେ। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ତଦାରମ୍ମଣଂ, ଯାୱ ଜୱନଂ, ଯାୱ ୱା ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଂ, ତାୱ ପୱତ୍ତା ଚିତ୍ତସନ୍ତତି ଏକୱୀଥି। ଏକଜୱନସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏକଜୱନୱାରସମୁଟ୍ଠାନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସମଯଂ ଅନାମସିତ୍ୱାୱ ସନ୍ତତିୱସେନ, ସନ୍ତତିଞ୍ଚ ଅନାମସିତ୍ୱାୱ ସମଯୱସେନ ଅତୀତାଦିୱିଭାଗୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ତେସନ୍ତି ହେତୁପଚ୍ଚଯାନଂ। କଲାପସ୍ସାତି ରୂପକଲାପସ୍ସ। କମ୍ମାନନ୍ତରାଦୀତି କମ୍ମାଦି, ଅନନ୍ତରାଦୀତି ପଚ୍ଚେକଂ ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ପଠମେନ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଆହାରାଦିନୋ ଚ ଦୁତିଯେନ ସମନନ୍ତରାନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯାଦିନୋ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ କମ୍ମାନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ, ଇତରସ୍ସ କମ୍ମାଦିୱସେନେୱ ଜନକଭାୱେ ଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତଥା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ପୁରେଜାତୱସେନ, ଇତରସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ, ଉଭଯେସମ୍ପି ସହଜାତୱସେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ । ତେନେୱାହ ''ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବ''ନ୍ତି। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ହେତୁକିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ। ହେତୁକିଚ୍ଚଂ ନାମ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକରଣଂ, ତଞ୍ଚ ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଫଲତ୍ତା ତତୋ ପରଂ କତ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ନିଟ୍ଠିତଞ୍ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇତରଂ ପନ ତୀସୁପି ଖଣେସୁ ପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା।

୬।ଅନିଟ୍ଠନାମନିୱତ୍ତନସ୍ସାତି ଅନିଟ୍ଠନାମନିୱତ୍ତିଯା ଅକାରଣଭାୱଦସ୍ସନେନ ଇଟ୍ଠନାମଲାଭାପନସ୍ସ ଅକାରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ଦେୱମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତିଭୱେତି ସମ୍ପତ୍ତିଯୁତ୍ତେ ସମ୍ପନ୍ନେ ଦେୱମନୁସ୍ସଭୱେ। ସମିଦ୍ଧସୋଭନତାତି ଅଭିୱୁଦ୍ଧସୋଭନତା। ତତୋ ଏୱାତି ସମ୍ପତ୍ତିୱିରହତୋ ଏୱ, ଅସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଂଯେୱ ହତ୍ଥିଆଦୀନଂ ସୁଖସ୍ସ ହେତୁଭାୱଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସାରଣାଦିୱସେନ ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ତେସନ୍ତି ହତ୍ଥିରୂପାଦୀନଂ। ''ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱା''ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ଅକୁସଲେନ ଅତ୍ତନା କତେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା କମ୍ମଂ ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ତତ୍ଥେୱ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ, ତସ୍ମା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନାତି ଏକଚ୍ଚମତଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ''ଅନିଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ଯସ୍ମା ପଟିସେଧଦ୍ୱଯେନ କୁସଲକମ୍ମଜସ୍ସ ଇଟ୍ଠଭାୱୋ ନିଯତୋ, ତସ୍ମା ''କୁସଲକମ୍ମଜମେୱ ଇଟ୍ଠ''ନ୍ତି ଏୱଂ ଅନିଯମେତ୍ୱା ''କୁସଲକମ୍ମଜଂ ଇଟ୍ଠମେୱା''ତି ଏୱମେତ୍ଥ ନିଯମୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅକୁସଲକମ୍ମଜମ୍ପୀ''ତିଆଦିମାହ। କିନ୍ତି ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ସୋଭନଂ, ଯଂ ପରେସଂ ଇଟ୍ଠଂ ନାମ ସିଯା? ଯଦି ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ କେସଞ୍ଚି ତିରଚ୍ଛାନାନଂ ସଣ୍ଠାନାଦିସମ୍ପତ୍ତି ସୁଗତିଯଂ ସତ୍ତାନଂ ଅକୁସଲନିସ୍ସନ୍ଦେନ ୱିରୂପରୂପତା ୱିଯ କୁସଲନିସ୍ସନ୍ଦେନ, କଥଂ ତସ୍ସା ଅକୁସଲକମ୍ମଜତା। ଅଥ ପନ ଯଂ କେସଞ୍ଚି ଅମନାପମ୍ପି ସମାନଂ ରୂପଂ ମନାପଂ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମ୍ପି ଯଥା କେସଞ୍ଚି ତିରଚ୍ଛାନାଦୀନଂ କୁସଲକମ୍ମଜଂ ମନୁସ୍ସାଦିରୂପଂ ଅମନାପତୋ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତମ୍ପି କୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଇଟ୍ଠମେୱ ନାମ ହୋତି, ଏୱଂ ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ କେସଞ୍ଚି ମନାପଂ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତମ୍ପି ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଅନିଟ୍ଠମେୱ ନାମ ହୋତି, ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ''ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଅନୱକାସୋ, ଯଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ଇଟ୍ଠୋ କନ୍ତୋ ମନାପୋ ୱିପାକୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯା''ତିଆଦିଅଟ୍ଠାନପାଠଇଯା (ମ। ନି। ୩।୧୩୧) ୱିରୋଧୋ ସିଯା। ତେନେୱାହ ''କୁସଲକମ୍ମଜସ୍ସ ପନା''ତିଆଦି। ସବ୍ବେସନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ, ପରେସଞ୍ଚ । ଇଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଯଥା ''କୁସଲକମ୍ମଜଂ ଅନିଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ କିଞ୍ଚାପି ''ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ଇଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ପନ ନଯଦସ୍ସନେନ ଅକୁସଲକମ୍ମଜସ୍ସ ଅଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତୀତି ସୋ ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତେନ କୁସଲକମ୍ମଜମେୱ ଇଟ୍ଠନ୍ତି ପୁରିମପଦାୱଧାରଣସ୍ସ ଗହେତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତି।

ଇଦାନି ''ହତ୍ଥିଆଦୀନମ୍ପୀ''ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। କୁସଲୱିପାକସ୍ସାତି ଏତ୍ଥାପି କୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଚ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇତରେସମ୍ପି ଚ ଅକୁସଲକମ୍ମଜଂ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ, କୁସଲକମ୍ମଜଞ୍ଚ କୁସଲୱିପାକସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଦସ୍ସିତୋୱାଯଂ ନଯୋତି। କସ୍ମା ପନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠମିସ୍ସିତେ ୱତ୍ଥୁମ୍ହି ମନାପତାୱ ସଣ୍ଠାତୀତି ଆହ ''ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେନ…ପେ… ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି। ସୁଟ୍ଠୁ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ଏକନ୍ତତୋ ୱିପାକେନେୱ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ''ତି ୱଦନ୍ତେହି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣୱତ୍ଥାନଂ ସମ୍ମଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱାତି ୱିପାକୱସେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣୱତ୍ଥାନଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତୀସୁ, ସବ୍ବେସୁ ୱା ଆରମ୍ମଣେସୁ।

''ଅନିଟ୍ଠା''ତି ୱଚନେନେୱ ତେସଂ ଇଟ୍ଠତା ନିୱତ୍ତିତାତି ଆହ ''ସଦିସତା ଚ ରୂପାଦିଭାୱୋଯେୱା''ତି। ଇଟ୍ଠାନେୱ ରୂପାଦୀନି କାମଗୁଣାତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନୀତି ମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖୋ ଅମିତ୍ତୋ ୱିଯ ଇଟ୍ଠପଟିପକ୍ଖା ଅନିଟ୍ଠାତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନିଟ୍ଠାତି…ପେ… ୱୋହାରୋ ୱିଯା''ତି। ସବ୍ବାନି ୱାତି ଏତ୍ଥ ''ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୧୩୩; ୱିଭ। ୨୦୩) ୱଚନତୋ କଥଂ ଅନିଟ୍ଠାନଂ ରୂପାଦୀନଂ

କାମଗୁଣଭାୱାପନ୍ନାତି ଚେ? ତେସମ୍ପି ୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ପିୟରୂପଭାୱସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ "ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟାନି ରୂପାନି ଇଟ୍ଠାନୀ"ତିଆଦିସୁତ୍ତପଦଂ (ମ। ନି। ୧।୧୬୬; ୨।୧୫୫; ୩।୫୭; ସଂ। ନି। ୫।୩୦) ନୀୟତୀତି ଆହ "ଅତିସୟେନା"ତିଆଦି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧରୂପୱସେନ ପାଠଇଯଂ ହୀନଦୁକନିଦ୍ଦେସୋ ପୱତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଦ୍ୱୀସୁପି ହୀନପଣୀତପଦେସୂ"ତିଆଦିମାହ। ଅୱୟୱଯୋଗେ ସାମିୱଚନଂ, ନ କତ୍ତରୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। "ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନ"ନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧରୂପେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ କସ୍ମା କମ୍ମଜୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଚତୁସନ୍ତତିୱସେନାତି ଆହ "ସତ୍ତସନ୍ତାନ...ପେ... ୱୁତ୍ତ"ନ୍ତି। ପଧାନତ୍ତା ହି କମ୍ମଜୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ସେସେସୁ "ଏୱଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନାଦୀସୁପୀ"ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଅତିଦେସୋ କତୋ । "ତେହି ତେହୀତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ"ତି ଇମିନା "ତେସଂ ତେସ"ନ୍ତି କତ୍ତରି ସାମିୱଚନଂ ଆସଙ୍କତି। ତଥା ସତି ୱିସୟେ ୱା ସାମିୱଚନେ ଲଦ୍ଧଗୁଣଂ ଦସ୍ସେତି "ନ କମ୍ମଜୱସେନେୱା"ତିଆଦିନା, କମ୍ମଜଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଉପଲକ୍ଖଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ମରିୟାଦାଭୂତନ୍ତି ଉତ୍ତମମରିୟାଦାଭୂତଂ। ତେନେୱାହ "ଯସ୍ସ ଯେୱ ମନାପା, ତସ୍ସ ତେୱ ପରମା"ତି। ତେସନ୍ତି କାମଗୁଣାନଂ। ସଭାୱତୋତି ଲକ୍ଖଣତୋ।

"ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଅସ୍ସାଦନକୁଜ୍ଝନତୋ"ତିଆଦିନା "ଯସ୍ମା ତେୟେୱ ରୂପାଦୟୋ ଏକୋ ଅସ୍ସାଦେତୀ"ତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତନ୍ତୱିୱରଣଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଭାୱେ ହେତୁଭାୱେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣଂ ହୋତୀତି ନିଦ୍ଦାନେ ୱିୟ ଅନିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣଂ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେନ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଆରମ୍ମଣେସୁ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ୱିଭାଗୋ ନାମ ଅସଙ୍କରୋ, ୱିହାରୋ ଚାତି "ୱିଭତ୍ତ"ନ୍ତି ପଦସ୍ସ "ୱୱତ୍ଥିତଂ, ପକାସିତ"ନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥମାହ। ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ଅତିଅଦ୍ଧଦଲିଦ୍ଦାନଂ। ଇଦଂ ଇଟ୍ଠଂ, ଅନିଟ୍ଠଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଅନିଟ୍ଠଂ, ଇଟ୍ଠଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଅୟମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନିଟ୍ଠଂ ଇଟ୍ଠନ୍ତି ଇଟ୍ଠସ୍ସ "ଅନିଟ୍ଠ"ନ୍ତି, ଅନିଟ୍ଠସ୍ସ "ଇଟ୍ଠ"ନ୍ତି ଗହଣେ ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଯୋଜନା। ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିକାରାପତ୍ତିଆଦିନାତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପୁରେତରଂ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନାପି ହି ୱିନାୱ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସଂ ଇଟ୍ଠଂ "ଅନିଟ୍ଠ"ନ୍ତି, ଅନିଟ୍ଠଞ୍ଚ "ଇଟ୍ଠ"ନ୍ତି ଗୟ୍ହତୀତି।

ତେନ ୱିପାକେନାତି ତେନ କୁସଲାକୁସଲୱିପାକେନ। ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତନ୍ତି ଯତ୍ଥ ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧରୂପାଦିକସ୍ସ ଗୂଥାଦିକସ୍ସ ଚ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଯଥାକ୍କମଂ ଇଟ୍ଠତଂ ଅନିଟ୍ଠତଞ୍ଚ ନିଦସ୍ସେତି। ୱିଜମାନେପି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସେ ଆରମ୍ମଣେନ ୱିପାକନିୟମଦସ୍ସନନ୍ତି ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ କୁସଲୱିପାକୋୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଅକୁସଲୱିପାକୋୱାତି ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣେନ ୱିପାକନିୟମଦସ୍ସନଂ। ଆରମ୍ମଣନିୟମଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଯଂ କୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ, ତଂ ଇଟ୍ଠଂ ନାମ। ଯଂ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ, ତଂ ଅନିଟ୍ଠଂ ନାମାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଆରମ୍ମଣେନ ନିୟାମିତୋ ହି ୱିପାକୋ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ନିୟାମକୋ ହୋତୀତି।

ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭୂତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ସୁଖୱିପାକୁପ୍ପାଦନତୋ, ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ସୁଖସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭୂତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଦ୍ୱାରନ୍ତରେ ଦୁକ୍ଖୱିପାକୁପ୍ପାଦନତୋ ୱିପାକେନ ଆରମ୍ମଣନିୟମଦସ୍ସନେନ ୱିପାକୱସେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତା ଦସ୍ସିତାତି ଯୋଜନା।

୭। ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନ କାରଣଭୂତେନ ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିସଭାୱସ୍ସ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତା, ଏୱଂ ସୁପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନ ଲକ୍ଖଣସୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତା ୱେଦିତବ୍ବା। "ଦୂରେ"ତି ଅୱୁତ୍ତସ୍ସାତି ଲକ୍ଖଣତୋ "ଦୂରେ"ତି ଅକଥିତସ୍ସ। ୱୁତ୍ତମ୍ପୀତି ଲକ୍ଖଣତୋ "ଦୂରେ"ତି ୱୁତ୍ତମ୍ପି ସୁଖୁମରୂପଂ।

"ଭିନ୍ଦମାନୋ"ତି ସମ୍ଭିନ୍ଦମାନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ "ମିସ୍ସକଂ କରୋନ୍ତୋ"ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଭେଦନଂ ୱିଭାଗକରଣମ୍ପି ହୋତି, ତସ୍ମା ଦୁତିୟୱିକପ୍ପେ "ଭିନ୍ଦମାନୋ"ତି ପଦସ୍ସ "ୱିସୁଂ କରୋନ୍ତୋ"ତି ଅତ୍ଥମାହ। ତତିୟୱିକପ୍ପେ ପନ ଭିନ୍ଦମାନୋତି ୱିନାସେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ "ସନ୍ତିକଭାୱଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦୂରଭାୱଂ, ଦୂରଭାୱଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସନ୍ତିକଭାୱଂ କରୋନ୍ତୋ"ତି। ନ ହି ସକ୍କା ସନ୍ତିକସ୍ସ ତବ୍ଭାୱଂ ଅୱିନାସେତ୍ୱା ଦୂରଭାୱଂ କାତୁଂ, ତଥା ଇତରସ୍ସାପି। ସନ୍ତିକଭାୱକରଣେନ ନ ଭିନ୍ଦତି ନ ୱିନାସେତି, ନ ଚ ଓକାସଦୂରତୋ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରଂ ୱିସୁଂ କରଣେନ ଭିନ୍ଦତି ୱିଭାଗଂ କରୋତି, ନାପି ଓକାସଦୂରେନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରଂ ୱୋମିସ୍ସକକରଣେନ ଭିନ୍ଦତି ସମ୍ଭିନ୍ଦତୀତି ଯୋଜନା। "ତିଧା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ"ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ "ନ ହୀ"ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ୱିସୁଂ କରୋତି, ୱୋମିସ୍ସକଂ କରୋତୀତି କରୋତି-ସଦ୍ଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। "ଏତ୍ଥାପୀ"ତିଆଦିନା ଯଥା "ଓକାସତୋ ଦୂରମେୱ ଭିନ୍ଦତୀ"ତି ଏତ୍ଥ ଓକାସତୋ ଦୂରସ୍ସ ଓକାସତୋ ସନ୍ତିକଭାୱକରଣଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ୱିନାସନଂ ଭେଦନଂ, ଏୱଂ "ନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରଂ ଭିନ୍ଦତୀ"ତି ଏତ୍ଥାପି ଲକ୍ଖଣତୋ ଦୂରସ୍ସ ଲକ୍ଖଣତୋ ସନ୍ତିକଭାୱାକରଣଂ ଅଭେଦନଂ ଅୱିନାସନନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ୱୋମିସ୍ସକକରଣୱିଭାଗକରଣତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାୟାହ "ଭିନ୍ଦମାନୋତି ଏତ୍ଥ ଚ ଅଞ୍ଞଥା ଭେଦନଂ ୱୁତ୍ତ"ନ୍ତି। ପଚ୍ଛିମନୟେ ୱିନାସନତ୍ଥମେୱ ସନ୍ଧାୟ

‘‘ଭେଦନଂ ଇଧ ଚ ଅଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଅୱୋଚ।

ରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮।ଚକ୍ଖାଦଯୋପସାଦାତି ଓଳାରିକଭାୱପରିଯାପନ୍ନା ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାପସାଦା, ମନୋମଯଭାୱପରିଯାପନ୍ନା ଚକ୍ଖୁସୋତପ୍ପସାଦା ଚ। କାଯୱୋହାରଂ ଅରହନ୍ତୀତି କାଯନ୍ତୋଗଧତ୍ତା କାଯେକଦେସତ୍ତା ଚ କାଯୋତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି। କାଯୋତି ହି ଅତ୍ତଭାୱୋପି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୧; ୩।୧୫୫), କରଜକାଯୋପି ‘‘ସୋ ଇମମ୍ହା କାଯା ଅଞ୍ଞଂ କାଯଂ ଅଭିନିମ୍ମିନାତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୩।୧୪)। ତବ୍ବତ୍ଥୁକାତି ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସିତା କାଯିକାତି ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ଚେତସିକାୱ। ଯଥାହ ‘‘ଯଂ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ତଜ୍ଜାଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତସିକଂ ନେୱ ସାତଂ ନାସାତଂ ଚେତୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ୱେଦଯିତ’’ନ୍ତିଆଦି (ଧ। ସ। ୧୫୨)। ‘‘ନ ହି ଚକ୍ଖାଦଯୋ କାଯପ୍ପସାଦା ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଇମିନା କାଯପସାଦନିସ୍ସିତା ୱେଦନା ନିପ୍ପରିଯାଯେନ କାଯିକାତି ଦସ୍ସେତି। କାଯିକଚେତସିକାଦିଭାୱେନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତାଦିଭାୱା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତେନାତି ସୁଖାଦିୱେଦନେକଦେସସ୍ସ ଅଦ୍ଧାସମଯୱସେନ ଅତୀତାଦିଭାୱାଭାୱେନ। କେଚି ପନେତ୍ଥ ‘‘ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତନଯତ୍ତା ପାକଟତ୍ତା ଅଦ୍ଧାୱସେନ, ଏକମୁହୁତ୍ତାଦିପୁବ୍ବଣ୍ହାଦୀସୁ ଉତୁଆଦିନା ରୂପସ୍ସ ୱିଯ ୱେଦନାଯ ୱିଭାଗୋ ନ ଗଯ୍ହତୀତି ସମଯୱସେନ ଚ ଅତୀତାଦିଭେଦୋ ନ ଦସ୍ସିତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ସନ୍ତାନୱସେନ ପୱତ୍ତାନମ୍ପି ୱେଦନାନଂ ଚିରେନ ସମୂହତୋ ଗହେତବ୍ବତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ୱେଦନାସମୁଦାଯୋ’’ତି। ତେହୀତି ଅଦ୍ଧାସମଯୱସେନ ଅତୀତାଦିଭାୱେହି। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ୱିଭଙ୍ଗେ। ତେତି ‘‘ୱେଦନେକଦେସା’’ତି ୱୁତ୍ତା କାଯିକଚେତସିକାଦିଭାୱେନ ଭିନ୍ନା ସୁଖାଦିୱେଦନାୱିସେସା। ଯଦି ୱେଦନେକଦେସା ଏତ୍ଥ ଗହିତା, ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନାୱ ତେ ଗହେତବ୍ବା, ନ ସନ୍ତତିପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି ଆହ ‘‘ଏକସନ୍ତତିଯଂ ପନା’’ତିଆଦି। ତେସୂତି ସୁଖାଦିଭେଦେସୁ। ଭେଦୋତି ୱିସେସୋ। ତସ୍ସାତି ସୁଖାଦିୱିସେସସ୍ସ। ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ‘‘ତଂସହିତତଦୁପ୍ପାଦକା’’ତି ଏତ୍ଥାପି ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ସୁଖାଦିୱିସେସୋ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସନ୍ତତି ପରିଚ୍ଛେଦିକା ଭୱିତୁଂ ଅରହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସନ୍ତତିଖଣୱସେନେୱ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଅଦ୍ଧାସମଯୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତମଜ୍ଝଗତା’’ତି ନିଚ୍ଛିତହେତୁକିଚ୍ଚା ଅନିଚ୍ଛିତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତା, ତଂ ପନ ଅତିକ୍କନ୍ତହେତୁପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତମଜ୍ଝଗତାତି ଏତେନ ହେତୁପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚୱସେନ ୱୁତ୍ତନଯଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଏତ୍ଥ କୁସଲାକୁସଲକିରିଯୱେଦନାନଂ ରୂପସ୍ସ ୱିଯ, ୱିପାକାନଂ ୱିଯ ଚ ଅଯଂ ନାମ ଜନକହେତୂତି ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ପରିଯାଯେନ ପନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ହେତୂତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ।

୧୧।ସନ୍ତାପନକିଚ୍ଚନ୍ତି ପରିଡହନକିଚ୍ଚଂ। ଜାତିଆଦିସଙ୍କରନ୍ତି ଜାତିସଭାୱପୁଗ୍ଗଲଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରତୋ ସଙ୍କରଂ ସମ୍ଭେଦଂ ଅକତ୍ୱା। ସମାନଜାତିଯନ୍ତି ଏକଜାତିଯଂ। ସୁଖତୋ ତଜ୍ଜାତିଯା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ପଣୀତାତି ଯୋଜେତବ୍ବାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସମାନଭେଦେତି ଭୂମନ୍ତରାଦିସମାନୱିଭାଗେ। ଉପବ୍ରୂହିତାନଂ ଧାତୂନନ୍ତି ଉଳାରରୂପସମୁଟ୍ଠାପନେନ ପଣୀତାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ। ୱିବାଧିତାନନ୍ତି ନିପ୍ପୀଳିତାନଂ ମିଲାପିତାନଂ। ଉଭଯନ୍ତି ସୁଖାଦିଦ୍ୱଯଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଖୋଭନା, ଆଲୁଳନା ଚ କାଯିକସୁଖସ୍ସ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଭିସନ୍ଦନା ଝାନସୁଖସ୍ସ। ମଦଯନା କାମସୁଖସ୍ସ। ତଥା ଛାଦନା। ଆସିଞ୍ଚନା ସବ୍ବସ୍ସ। ଛାଦନା ଆସିଞ୍ଚନା ୱା ସବ୍ବସ୍ସ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

ସଭାୱାଦିଭେଦେନ ଚାତି ସଭାୱପୁଗ୍ଗଲଲୋକିଯାଦିଭେଦେନ ଚ। ଏକନ୍ତପଣୀତେ ଲୋକୁତ୍ତରେ ହୀନପଣୀତାନଂ ପଟିପଦାନଂ ୱସେନ ହୀନପଣୀତତା। ଏକନ୍ତହୀନେ ଅକୁସଲେ ଛନ୍ଦାଦିୱସେନ ହୀନପଣୀତତା, ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ଚ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଯା ଓଳାରିକା, ସା ହୀନା। ଯା ସୁଖୁମା, ସା ପଣୀତା’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୧୧)। ଅକୁସଲାଦୀସୁ ଦୋସସହଗତାଦିଅନ୍ତରଭେଦୱସେନ ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ତଂତଂୱାପନୱସେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ କୁସଲାକୁସଲାଦିୱସେନାତି ଆହ ‘‘ତଂତଂୱାପନୱସେନ କଥନେପି ପରିୱତ୍ତନଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଦୋସୁସ୍ସନ୍ନତାଯାତି କିଲେସାଧିକତାଯ। ତଥାତି ଦୋସୁସ୍ସନ୍ନତାଯ। କଥଂ ପନ କୁସଲେସୁ ଦୋସୁସ୍ସନ୍ନତା? ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ, କିଲେସାଧିକେହି ସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତମାନା କୁସଲା ଧମ୍ମା କିଲେସେହି ସମ୍ବାଧପ୍ପତ୍ତିଯା ତିଣାଦୀହି ସମ୍ବାଧପ୍ପତ୍ତାନି ୱିଯ ସସ୍ସାନି ୱିପୁଲଫଲୌଳାରଫଲା ନ ହୋନ୍ତୀତି। ତଥାତି ମନ୍ଦଦୋସତାଯ। କୁସଲାନଂ ମନ୍ଦଦୋସତାପି ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଓଳାରିକସୁଖୁମନିକନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧୱିସେସଂ ନିକନ୍ତିଯା ଓଳାରିକସୁଖୁମତାସାମଞ୍ଞଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହେତ୍ଥ ଓଳାରିକସାମଞ୍ଞେନ ଓଳାରିକୋଳାରିକତରୋଳାରିକତମା ନିକନ୍ତିଯୋ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତଥା ସୁଖୁମସୁଖୁମତରସୁଖୁମତମା ସୁଖୁମତାସାମଞ୍ଞେନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି। ସୁଖୁମତମନିକନ୍ତିୱତ୍ଥୂନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ଯାୱ ଭୱଗ୍ଗା ୱିପସ୍ସନାଞାଣଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୩।ଯଦି ସିଯାତି ଯଦି ଅସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିସଂସଟ୍ଠୋ ସିଯା।

ସନ୍ତିକତୋଅକୁସଲତୋତି ଅକୁସଲଭାୱେନ ସନ୍ତିକତୋ ଲୋଭସହଗତାଦିଅକୁସଲୱେଦୟିତତୋ। ଅକୁସଲାତି ଦୋସସହଗତାଦିଅକୁସଲୱେଦନା ଦୂରେତି ଯଥା ଉଦ୍ଧରୀୟତି। ତତୋ ଦୂରତୋ କୁସଲତୋତି ତତୋ ଅକୁସଲତୋ ଦୂରତୋ କାମାୱଚରାଦିକୁସଲୱେଦୟିତତୋ କୁସଲା କାମାୱଚରାଦିକୁସଲୱେଦନା। ''ନ ସକ୍କା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଉଦ୍ଧରିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତଂ ''ତଥା ହି ସତୀ''ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଂ ୱୁଉନୟେନ ସନ୍ତିକତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣମେୱ ହୋତି, ତଥା ସତି ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ନ ହୋତି, ଉପାଦାୟୁପାଦାୟ ଦୂରସନ୍ତିକତା ଇଧ ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ସନ୍ତିକତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଞ୍ଚ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ, ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଚାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ନନୁ ଚ ଅତିସୟୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ଅତ୍ଥେୱ ଅତ୍ଥୱିସେସୋତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ଦୂରଦୂରତରତାୟ ୱିୟ ସନ୍ତିକସନ୍ତିକତରତାୟ ଚ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା''ତି। ୟାତି ଅକୁସଲୱେଦନା। ତତୋତି କୁସଲୱେଦୟିତତୋ। ଇଧ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୂରସ୍ସାତି ଇମସ୍ମିଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ''ଅକୁସଲା ୱେଦନା କୁସଲାବ୍ୟାକତାହି ୱେଦନାହି ଦୂରେ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୧୩) ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୂରସ୍ସ। ଦୂରତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିସଭାଗତ୍ତାତି ଯତୋ ଯଂ ''ଦୂରେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିସଦିସତ୍ତା ତସ୍ସ ୱସେନ ଦୂରେ ସନ୍ତିକଂ ନତ୍ଥୀତି ନ ସକ୍କା ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିତୁଂ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ହେଟ୍ଠା ୟା ୱେଦନା ୟାୟ ୱେଦନାୟ ଦୂରେତି ୱୁତ୍ତା, ସା ଏୱ ତସ୍ସା କେନଚିପି ପରିୟାୟେନ ସନ୍ତିକେତି ନ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି। ସନ୍ତିକେତି ୱୁତ୍ତୱେଦନଂୟେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ଭିନ୍ନେତି ଲୋଭସହଗତାଦିୱସେନ ୱିଭତ୍ତେ। ତତ୍ଥେୱାତି ''ସନ୍ତିକେ''ତି ୱୁତ୍ତଅତ୍ଥେ ଏୱ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ''ଅକୁସଲା ୱେଦନା ଅକୁସଲାୟ ୱେଦନାୟ ସନ୍ତିକେ''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଅକୁସଲାୟ ୱେଦନାୟମେୱ ଲୋଭସହଗତାଦିୱସେନ ୱିଭତ୍ତାୟ ଦୂରଭାୱୋପି ଲବ୍ଭତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପୀତି।

ଯଦି ସନ୍ତିକତୋ ଦୂରଂ ଲବ୍ଭତି, ୟଦଗ୍ଗେନ ଦୂରଂ ଲବ୍ଭତି, ତଦଗ୍ଗେନ ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧରିୟେୟ୍ୟାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ଉପାଦାୟୁପାଦାୟ ଦୂରତୋ ଚ ସନ୍ତିକଂ ନ ସକ୍କା ଉଦ୍ଧରିତୁ''ନ୍ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଂ ସନ୍ତିକତୋ ଦୂରଂ ଲବ୍ଭତି, ଯଦିପି ତଂ ୱିସଭାଗଟ୍ଠେନ ଲବ୍ଭତି, ତଥାପି ଯଂ ତତ୍ଥ ସନ୍ତିକଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ସଭାଗଟ୍ଠେନେୱ ଲବ୍ଭତୀତି ସନ୍ତିକତୋୱ ସନ୍ତିକଂ ଉଦ୍ଧଟଂ ସିୟାତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ୱିସଭାଗଟ୍ଠେନ ଦୂରତା, ସଭାଗଟ୍ଠେନ ଚ ସନ୍ତିକତା ଇଚ୍ଛିତା, ତସ୍ମା। ଲୋଭସହଗତାୟ ଦୋସସହଗତା ୱିସଭାଗତାୟ ଦୂରେ ସମାନା କଥଂ ସନ୍ତିକେ ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନନୁ ତାସଂ ଅକୁସଲସଭାଗତା ଲବ୍ଭତେୱାତି ତତ୍ଥ ଉତ୍ତରମାହ ''ୱିସଭାଗତା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଭେଦଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନ ପୱତ୍ତତୀତି ଭେଦଂ ୱିସେସଂ ଅସଦିସତଂ ଗହେତ୍ୱା ଏୱ ପୱତ୍ତତି ୱିସଭାଗତା। ଦୂରତାୟାତି ଇଧାଧିପ୍ପେତାୟ ଦୂରତାୟ ସଭାଗସ୍ସ ଅବ୍ୟାପକତ୍ତା ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଂ ନ ସକ୍କା କାତୁଂ। ସତି ହି ସଭାଗବ୍ୟାପକତ୍ତେ ସିୟା ସନ୍ତିକତାତି ଦୂରତୋ ସନ୍ତିକୁଦ୍ଧରଣଂ ସକ୍କା କାତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋତି। ସଭାଗତାତି ସାମଞ୍ଞଂ। ଭେଦନ୍ତି ୱିସେସଂ। ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱାୱାତି ଅଭିବ୍ୟାପେତ୍ୱାୱ। ୱିସଭାଗବ୍ୟାପକତ୍ତା ସନ୍ତିକତାୟାତି ଇଧାଧିପ୍ପେତୱିସଭାଗଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତନତୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସନ୍ତିକତାୟ ସନ୍ତିକତୋ ଦୂରୁଦ୍ଧରଣଂ ସକ୍କା କାତୁଂ। ତମେୱତ୍ଥଂ ''ଅକୁସଲତା ହୀ''ତିଆଦିନା ପାକଟଂ କରୋତି।

ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୭।ତସ୍ସାପୀତି ସଞ୍ଞାୟପି। ଚକ୍ଖୁକତ୍ତାତି ଚକ୍ଖୁୱତ୍ଥୁକତ୍ତା। ପଟିଘୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିଘତୋ ୱିଜାନିତବ୍ବୋ ପଟିଘୱସେନ ଗହେତବ୍ବୋ। ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ୱାତି ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା।

ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱେ, ନ ଉପ୍ପତ୍ତିୟନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୱଚନନ୍ତି ସଦ୍ଦୋ, ନାମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଚନାଧୀନାତି ଗହେତବ୍ବତଂ ପତି ସଦ୍ଦାଧୀନା, ନାମାୟତ୍ତଗହଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟଦେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ନାମରୂପଦୁକେ (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୧୦୧-୧୦୮) ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅଧିୱଚନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିପକାସକଂ ଞାପକଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିୱଚନା ଯଥା ଅରିସସୋତି। ତତୋଜୋତି ଅଧିୱଚନସଙ୍ଖାତତୋ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧତୋ ଜାତୋ। ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା ଫସ୍ସେପି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସମ୍ଫସ୍ସୋୟେୱ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ନ କେୱଲଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଫସ୍ସେ ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଫସ୍ସେପି ''ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱେ ୱଚନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତା ଅଧିୱଚନା''ତିଆଦିୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି। ଇତୀତି ତସ୍ମା। ତେନ ପରିୟାୟେନାତି ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜପରିୟାୟେନ। ତତୋଜାପୀତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଫସ୍ସଜାତାପି। ଅଞ୍ଞପ୍ପକାରାସମ୍ଭୱତୋତି ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଜପରିୟାୟସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ଆୱେଣିକଂ ପଟିଘସମ୍ଫସ୍ସଜତା। ପକାରନ୍ତରଂ ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜତା।

ଯଦିଏୱନ୍ତି ଯଦି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଫସ୍ସେହି ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞା ପରିୟାୟତୋ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ଚ ''ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ଚତ୍ତାରୋପି

ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଯୁତ୍ତା। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ସଞ୍ଞାଓ କସ୍ମା ‘‘ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନନ୍ତି ୱେଦନାସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧାନଂ। ଅତ୍ଥୱସେନାତି ‘‘ୱଚନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତା ଅଧିୱଚନା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱସେନ ଅନ୍ୱତ୍ଥତାୱସେନ। ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତମ୍ପି ନାମନ୍ତି ‘‘ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜା’’ତି ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତମ୍ପି ନାମଂ। ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ସଭାୱନିରୁତ୍ତି। ପୁବ୍ବେ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ସାଧାରଣୋପି ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସଜୱୋହାରୋ ରୁଳ୍ହିୱସେନ ସଞ୍ଞାଯ ଏୱ ପୱତ୍ତୋତି ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ସୋ ତଦଞ୍ଞାରୂପକ୍ଖନ୍ଧସାଧାରଣୋ ସଞ୍ଞାଯ ନିୱେସିତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ରଜ୍ଜିତ୍ୱା ଓଲୋକନାଦୀସୁତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଓଲୋକନାଦି ୱିଯ ରଜ୍ଜିତ୍ୱା ସୱନାଦିପି ସଙ୍ଗଯ୍ହତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ତଥାସୋତାୱଧାନାଦିନୋପି ରତ୍ତତାଦିୱିଜାନନନିମିତ୍ତତାସମ୍ଭୱତୋ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାସଞ୍ଞାଯ ପନ ପାକଟଭାୱଂ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଓଲୋକନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣୱିସଯସମାଗମେ’’ତିଆଦିମାହ।

ଓଲୋକନସ୍ସ ଅପାକଟଭାୱେ ରତ୍ତତାଦିୱିଜାନନଂ ନ ହୋତି, ପାକଟଭାୱେ ଚ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ପସାଦୱତ୍ଥୁକା ଏୱା’’ତି। ‘‘ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତ’’ନ୍ତି ଯଂ ପୁବ୍ବେ ତେନ କଥିତଂ, କାଯେନ ୱା ପକାସିତଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଞାତ’’ନ୍ତି।

ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦। ‘‘ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯାତିଏତ୍ଥା’’ତି ଇଦଂ ପଠମଂ ‘‘ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା’’ତି ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ହି ଭୁମ୍ମୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ତେନାହ ‘‘ତତ୍ଥ ହି ପଧାନଂ ଦସ୍ସିତ’’ନ୍ତି। ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯାୱ ପଧାନଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଯଦି ଏୱ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚୋଦେତି। ଇତରୋ ‘‘ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା ପଧାନମେୱ ଦସ୍ସିତ’’ନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ନିଯମୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଉପରିମକୋଟିଗତଭାୱେନା’’ତିଆଦିନା ତଂ ପରିହରତି। ପଧାନସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନଂ। ପଧାନେ ହି ଦସ୍ସିତେ ଅପ୍ପଧାନମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତୀତି। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତସଙ୍ଖାରା ପନ ତାଯ ଗହିତାଯ ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ଯଂ ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ଉପରିମକୋଟିଯମ୍ପି ଲବ୍ଭତି ଏୱାତି ଆହ ‘‘ହେଟ୍ଠିମକୋଟି ହି ସବ୍ବବ୍ଯାପିକା’’ତି। ଦୁତିଯେ କରଣନିଦ୍ଦେସତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଆଗତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ’’ତି ଆହ। ଆଗମନକିରିଯା ହି ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା କରଣଭାୱେନ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତାତି। ଯଥା ଚ ଆଗମନକିରିଯାଯ, ଏୱଂ ୱଚନକିରିଯାଯପି ହେଟ୍ଠିମକୋଟିଯା କରଣଭାୱୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁରିମେପି ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଏକୂନପଞ୍ଞାସପ୍ପଭେଦେ’’ତି ଇଦଂ ଲୋକିଯଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ପାଳିଆଗତାନଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଉପରିମକୋଟିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଯେୱାପନକଧମ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ଉପରିମକୋଟିଯା ଗଯ୍ହମାନାଯ ‘‘ତେପଞ୍ଞାସା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱସେନ ପନ ‘‘ସତ୍ତପଞ୍ଞାସା’’ତି।

ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା

ସମୁଗ୍ଗମ-ପଦସ୍ସ ତଦ୍ଧତୋ ପରିଯାଯତୋ ଚ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ସଞ୍ଜାତିଯଂ ଆଦିଉପ୍ପତ୍ତିଯ’’ନ୍ତି। ଭେଦତୋ ପନ ସମାଯୋଗେ ଉଗ୍ଗମନନ୍ତି। ତତ୍ଥ କେନ ସମାଯୋଗେ, କୁତୋ, କଥଞ୍ଚ ଉଗ୍ଗମନନ୍ତି ୱିଚାରଣାଯଂ ଆହ ‘‘ତଂତଂପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗେ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥେୱାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ଏୱ। ତତ୍ଥ ହି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ପରିପୁଣ୍ଣା ସମୁଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଯଥାଧିଗତାନଂ ଅଧିଗତପ୍ପକାରାନଂ, ପଟିସନ୍ଧିକାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଓପପାତିକସମୁଗ୍ଗମେନେୱ ଚେତ୍ଥ ସଂସେଦଜସମୁଗ୍ଗମୋପି ଗହିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନାନଂ ତଦା ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ତତ୍ଥ ସଂସେଦଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ଇତରେ ନ ୱଡ୍ଢନ୍ତୀତି ଇଦମେତେସଂ ନାନାକରଣଂ। ସୁଖୁମଜାତିଯଲୋମା ଏୱ କିର କେଚି ଏଳଅକା ହିମୱନ୍ତେ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତେସଂ ଲୋମଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଜାତିମନ୍ତଏଳଅକଲୋମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅତିସୁଖୁମତ୍ତା ତେସଂ ଲୋମାନଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଅଜପାକତିକେଳଅକାଦୀହି ସଙ୍କରରହିତାନଂ ତେସଂ ଏଳଅକୱିସେସାନଂ ନିଜ୍ଜଟେଳଅକସ୍ସ ଲୋମଂ ଜାତିଉଣ୍ଣା, ତମ୍ପି ତଙ୍ଖଣନିଜ୍ଜତସ୍ସା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଗବ୍ଭଂ ଫାଲେତ୍ୱା ଗହିତସ୍ସାତି ଅପରେ। ଏୱଂସଣ୍ଠାନନ୍ତି ଜାତିଉଣ୍ଣଂସୁନୋ ପଗ୍ଘରିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗେ ଠିତତେଲବିନ୍ଦୁସଣ୍ଠାନଂ। ୱଣ୍ଣପ୍ପଟିଭାଗୋତି ରୂପପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ସଣ୍ଠାନପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ଚ।

ସନ୍ତତିମୂଲାନୀତି ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ରୂପସନ୍ତତିଯା ମୂଲଭୂତାନି। ଅନେକିନ୍ଦ୍ରିଯସମାହାରଭାୱତୋତି ଯଥାରହଂ ଚକ୍ଖାଦିଅନେକିନ୍ଦ୍ରିଯସଙ୍ଘାତଭାୱତୋ। ପଧାନଙ୍ଗନ୍ତି ଉତ୍ତମଙ୍ଗଂ ସିରୋ।

ନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ ପରିପୁଣ୍ଣତଂ, ତଂତଂଖନ୍ଧେକଦେସସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାମାୱଚରାନନ୍ତି କାମାୱଚରସତ୍ତାନଂ। ପରିହୀନାଯତନସ୍ସାତି

ପରିହୀନସ୍ସ ଚକ୍ଖାଦିଆୟତନସ୍ସ ୱସେନ। ତତ୍ଥ ଦୁଗ୍ଗତିୟଂ ଅନ୍ଧସ୍ସ ଚକ୍ଖୁଦସକୱସେନ, ବଧିରସ୍ସ ସୋତଦସକୱସେନ, ଅନ୍ଧବଧିରସ୍ସ ଉଭୟୱସେନ ସନ୍ତତିସୀସହାନି ୱେଦିତବ୍ବା। ନପୁଂସକସ୍ସ ପନ ଭାୱହାନି ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ତଥା ଅନ୍ଧବଧିରାଘାନକସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନୱସେନ। ତଂ ପନ ଧମ୍ମହଦୟୱିଭଙ୍ଗପାଠଇୟା ୱିରୁଜ୍ଝତି। ତଂ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ରୂପାୱଚରାନଂ ପନ ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁଜୀୱିତୱସେନ ଚତ୍ତାରି ସନ୍ତତିସୀସାନୀତି ଇତରେସଂ ୱସେନ ସନ୍ତତିସୀସହାନି ୱେଦିତବ୍ବା।

ତେସନ୍ତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ। ୱତ୍ଥୁଭାୱେନାତି ୱିଚାରଣାୟ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ। ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ଉପ୍ପନ୍ନା ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତି ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ଦସ୍ସେତି। ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋତି ''ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୂ''ତି ଅୟଂ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ। ଅଞ୍ଞଥାତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଅନଧିପ୍ପେତେ।
''ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥେ''ତି ଇଦଂ ୱିସୟାଦିଅତ୍ଥାନଂ ଇଧାସମ୍ଭୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଉଭୟନ୍ତି ରୂପାରୂପଂ। ରୂପାରୂପସନ୍ତତିନ୍ତି ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକଂ ରୂପସନ୍ତତିଂ ଅରୂପସନ୍ତତିଞ୍ଚ। ''ୱତ୍ଥୁ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଦୁବ୍ବଲଂ ହୋତୀ''ତି ଇଦଂ ନ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣଂ ଏୱ, ନାପି ୱତ୍ଥୁରୂପଂ ଏୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସବ୍ବରୂପାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଦୁବ୍ବଲତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ''ତଦା ହୀ''ତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ରୂପଂ। ''କମ୍ମକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା''ତି ଇଦଂ ନ କମ୍ମଜତାମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ କମ୍ମଜସ୍ସ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିୟଂ ଅପତିଟ୍ଠିତତଂ ସନ୍ଧାୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସତିପୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତୋ ପରନ୍ତି ତତୋ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପରଂ। ସଦିସସନ୍ତାନେ ଯଥା ପତିଟ୍ଠିତଂ, ନ ତଥା ୱିସଦିସସନ୍ତାନେତି ଆହ ''ସମାନସନ୍ତତିୟ''ନ୍ତି।

ଅଙ୍ଗଭାୱନ୍ତି କାରଣଭାୱଂ। ତେନେୱାହ ''ସହାୟଭାୱ''ନ୍ତି। ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଯେହି ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତେସଂ ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକଧମ୍ମାନଂ। ତଦାତି ଠିତିକ୍ଖଣେ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ରୂପୁପ୍ପାଦନମେୱ ନତ୍ଥି। ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟଲାଭେନ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଏୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ବଲୱଭାୱୋ, ନ ଇତରତ୍ର। ତେନାହ ''ଯଦା ଚ ରୂପୁପ୍ପାଦନଂ, ତଦା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି।

ଯେହାକାରେହୀତି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟାଦିଆକାରେହି। ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଫସ୍ସାଦୟୋ ଆହାରାଦିୱସେନ ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପଟ୍ଠାନେ ''ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱିପାକାବ୍ୟାକତା ଆହାରା ସମ୍ପୟୁତ୍ତକାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ, କଟତ୍ତା ଚ ରୂପାନଂ ଆହାରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତିଆଦି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୯)।

ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ, ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ୱା କାରଣଭୂତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ। ତତୋ ପୁରିମତରେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ୱିୟାତି ଯଥା ଚୁତିଚିତ୍ତତୋ ଆସନ୍ନେହି ପୁରିମତରେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଂ ଭୱନ୍ତରେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନେପି ୱଚ୍ଛମୂଲେତି ଅକାରଣଂ ୱଚ୍ଛମୂଲାୱୂପସମୋ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ରୂପୁପ୍ପାଦନେତି ଦସ୍ସେତି।

ଅରୂପସ୍ସାତି ଆରୁପ୍ପସ୍ସ।

ଉତୁନାତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଉତୁନା। ସମୁଟ୍ଠିତେ ରୂପେତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ରୂପେ ସମୁଟ୍ଠିତେ ପଟିସନ୍ଧିଅନନ୍ତରଂ ପଠମଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତଂ ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକ୍ଖଣାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ସୋଳସସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ଆଦିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ, ସୋଳସମଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧକ୍ଖଣୋ ଚାତି ୱଦନ୍ତି, ରୂପସ୍ସେୱ ପନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକ୍ଖଣା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଏୱାତି ତସ୍ସ ଉତୁନୋ ୱିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣେ ଏୱ ଯଦି ଗହିତା, ''ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକଂ ରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ସୋଳସହେୱ ଚିତ୍ତେହି ତସ୍ସ ଧରମାନତାୟ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଉତୁନୋ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନିରୋଧକ୍ଖଣୋ ଅଥ ଗହିତୋ, ''ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକଂରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସହିତେନ ଚ ଏକସ୍ସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା। ''ଅଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ନିରୋଧକ୍ଖଣସ୍ସ ବହିକତତ୍ତା।

ଏୱଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକ୍ଖଣେସୁ ଗହିତେସୁ ଅଗ୍ଗହିତେସୁ ଚ ସୋଳସସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା, ତତୋ ଅଧିକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା ଚ ସିୟାତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତତ୍ଥ ଠିତପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯସ୍ମା ପନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନେସୂତି ତସ୍ସ ଉତୁନୋ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ସୋଳସସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ପଟିସନ୍ଧିପି ଯସ୍ମା ଗହିତା, ତସ୍ମା ଉତୁନୋ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ ଧରମାନକ୍ଖଣେ ଗହିତୋତିନିରୋଧକ୍ଖଣେ ଅଗ୍ଗହିତେ ''ରୂପେ ଧରନ୍ତେୟେୱ ସୋଳସ ଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତଂ ପନ ସତ୍ତରସମେନ ଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱକ୍ଖମାନା ଅଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା ଅଧିପ୍ପେତା। ଗହିତେ ୱା ନିରୋଧକ୍ଖଣେ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା ଅଧିପ୍ପେତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଅଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକତା''ତି ଇଦଂ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ ଗହିତୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯଂ ‘‘ଦ୍ୱେ ଭୱଙ୍ଗାନି, ଆୱଜ୍ଜନଂ, ଦସ୍ସନଂ, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଂ, ସନ୍ତୀରଣଂ, ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଂ, ପଞ୍ଚ ଜୱନାନି, ଦ୍ୱେ ତଦାରମ୍ମଣାନି, ଏକଂ ଚୁତିଚିତ୍ତନ୍ତି ପଞ୍ଚଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି, ଅଥାୱସେସଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭), ତଥା ତଦାରମ୍ମଣପରିଯୋସାନାନି, ‘‘ଏକଂ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ, ତଦୱସାନେ ତସ୍ମିଞ୍ଞେୱ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣଟ୍ଠିତିକେ ଆରମ୍ମଣେ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମା ରୂପସ୍ସ ସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତାଯପି ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ହୋତିଯେୱ। ତେନାହ ‘‘ସୋଢଅସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ଅଧିପ୍ପେତା’’ତି। ତଥାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗଚଲନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱାତି ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଓଜାଯ ସଭାୱସୁଖୁମତା ଉପାଦାରୂପଭାୱତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ମାତରା ଅଜ୍ଝୋହଟା ଓଜା ବାହିରବ୍ଭଞ୍ଜନଂ ୱିଯ ଗବ୍ଭମଲ୍ଲିନା ତସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଓଜଟ୍ଠମକରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନରୂପପୱେଣିଯା ଓଜାଯ ୱିଯ ସେସତିସନ୍ତତିଓଜାଯ ରୂପୁପ୍ପାଦନନ୍ତି ଉଦରିଯେ ଓଜା ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେତି ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଭାୱତୋ, ଉପାଦିନ୍ନକଟ୍ଠାନେ ଏୱ ପନ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ରସହରଣୀହି ଗନ୍ତ୍ୱା କାଯାନୁସଟନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଚିତ୍ତଞ୍ଚେୱାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିଯୋଗୀନଂ କମ୍ମମେୱ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି, ନ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତାଯ ୱୁତ୍ତେ’’ନ୍ତି। ‘‘ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଂ ଗଣ୍ହାତି ‘ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀ’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧) ୱିଯ, ନ କମ୍ମଚେତନଂ ୱିଯ ଏକଧମ୍ମମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଯଥା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ହେତୁଆଦଯୋ ଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାପି ସମୁଟ୍ଠାପକାୱ, ଏୱଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ କମ୍ମସମ୍ପଯୁତ୍ତାପୀ’’ତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ତସ୍ସ ପରିହାରଂ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ।

ରୂପସ୍ସାତି ରୂପକ୍ଖଣସ୍ସ, ରୂପସ୍ସ ୱା ଅଦ୍ଧୁନୋ। ନଯଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଏୱ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଏକକ୍ଖଣେ ପାତୁଭାୱୋତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତେନେୱାହ ‘‘ତତୋ ପରମ୍ପି ରୂପାରୂପାନଂ ସହୁପ୍ପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ’’ତି। ଯଥା ଚ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଏୱା’’ତି ନିଯମୋ ନ ଗହେତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ‘‘ଏକକ୍ଖଣେ ଏୱ ପାତୁଭାୱୋ’’ତିପି ନିଯମୋ ନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ପନେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତଂଦୀପନତ୍ଥମେୱାତି ଅସମାନକାଲତାଦୀପନତ୍ଥମେୱ, ନ ସହୁପ୍ପାଦଦୀପନତ୍ଥଂ। ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦକଥା ହି ଅଯନ୍ତି।

ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଫଲପତ୍ତାନି, ଏୱଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଯଦି ଦନ୍ଧଲହୁପରିୱତ୍ତିନୋ। ଅସମାନଦ୍ଧତ୍ତାତି ଅତୁଲ୍ୟକାଲତ୍ତା। ନିଚ୍ଛିଦ୍ଦେସୂତି ନିବ୍ୱିୱରେସୁ। ତେନ ନିରନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଏୱ ୱିଭାୱେତି। ଅଯନ୍ତି ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦକଥା। ଚିତ୍ତଜରୂପାଦୀନଂ ନ ତଥା ନିରନ୍ତରଭାୱେନ ପୱତ୍ତି, ଯଥା କମ୍ମଜରୂପାନନ୍ତି ଆହ ‘‘କମ୍ମଜରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯା’’ତି। କମ୍ମଜରୂପାନଂ ୱା ଇତରେସଂ ମୂଲଭାୱତୋ ପଧାନନ୍ତି ‘‘କମ୍ମଜରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକତ୍ତା ଅତ୍ତାବଚ୍ଛତାଯ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ନିବ୍ବାନପଟିଭାଗତା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଦେ ପଦଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱାତି ଲକୁଣ୍ଟକପାଦତାଯ ଅତ୍ତନୋ ଅକ୍କନ୍ତପଦସମୀପେ ପଦଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା। ଯୋ ହି ସୀଘପଦୱିକ୍କମୋ ଲକୁଣ୍ଟକପାଦୋ, ସୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଲହୁଂ ଲହୁଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ସହେୱ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ରୂପଂ କମ୍ମଜମିଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଉତୁଜଂ ପନ ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧମ୍ପି ପୱତ୍ତତି ଏୱ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ରୂପସ୍ସ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣା, ଅରୂପସ୍ସ ତତୋ ଏକଭାଗୋ’’ତି (ୱିଭ। ମୂଲଟୀ। ୨୦ ପକିଣ୍ଣକକଥାୱଣ୍ଣନା) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅଦ୍ଧାନପ୍ପକାରଂ।

ଏକୁପ୍ପାଦତୋତି ସମାନୁପ୍ପାଦତୋ। ସମାନତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ଏକ-ସଦ୍ଦୋ। ଏକୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବାକାରୋତି ଏକୋ ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସିତବ୍ବାକାରୋ। ଏୱଞ୍ହି ସୋଢଅସାକାରା ସିଯୁଂ, ଇତରଥା ୱୀସତି, ତତୋ ଅଧିକା ୱା ଏତେ ଆକାରା ଭୱେଯ୍ୟୁଂ। ତସ୍ସାତି ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜସ୍ସ। ହେଟ୍ଠା ସୋଢଅସକେତି ପରିଯୋସାନସୋଢଅସକସ୍ସ ଅନନ୍ତରାତୀତସୋଢଅସକେ। ପଚ୍ଛିମସ୍ସାତି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ। ନାନାନିରୋଧଭାୱଂ ୱିଯ ଏକୁପ୍ପାଦଭାୱମ୍ପି ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜସ୍ସ ଠପନେ କାରଣଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ପନା’’ତି ସାସଙ୍କଂ ୱଦତି। ‘‘ସବ୍ବମ୍ପୀ’’ତିଆଦିନା ତତ୍ଥ ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତି। ୱଜ୍ଜେତବ୍ବଂ ନାନୁପ୍ପାଦଂ ଏକନିରୋଧଂ। ଗହେତବ୍ବଂ ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧଂ। ଉଭଯମ୍ପି ତଦା ନତ୍ଥି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ତେନେୱାହ ‘‘କମ୍ମଜରୂପସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ’’ତି। ତତୋ ପୁବ୍ବେତି ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜରୂପୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଓରଂ। ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ। ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଏକୁପ୍ପାଦତା, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ନାନାନିରୋଧତା ଚ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ଠିତିଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେସୁଉପ୍ପନ୍ନରୂପାନି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା’’ତି। ତେନାତି ରୂପେନ। ‘‘ସଙ୍ଖଲିକସ୍ସ ୱିଯ ସମ୍ବନ୍ଧୋ’’ତି ଏତେନ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସମ୍ବନ୍ଧୋ ଇଧ ‘‘ପୱେଣୀ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଦସ୍ସେତି। ଅଞ୍ଞଥାତି ୱିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ପୱେଣୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ। ନ ହି ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିଯ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନରୂପଧମ୍ମେ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାଲୀସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଂ ପନ ଗହଣେ ଏକୂନପଞ୍ଞାସାୱ ସିଯାତି ଆହ ‘‘ଏକୂନପଞ୍ଞାସକମ୍ମଜଯୱଚନଂ କତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା’’ତି।

ସୁଦୀପନତ୍ତାତି ସୁଖଦୀପନତ୍ତା, ନଯଦସ୍ସନଭାୱେନ ୱା ସୁଟ୍ଠୁ ଦୀପନତ୍ତା। ତେନେୱାହ ‘‘ଏତେନ ହି ନଯେନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ରୂପଂ। ତେନାତି ରୂପେନ। ଉଭଯତ୍ଥାତି ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଚ। ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଏକସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ। ତସ୍ସାତି

ରୂପସ୍ସ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜରୂପପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝନକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ତତୋ ପୁରେତରପ୍ପୱତ୍ତଂ ରୂପଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତୁସନ୍ତତିକରୂପେନାତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଗହଗମନଦସ୍ସନଂ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ନାନୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧତାଦୀପନେ। ଠିତିକ୍ଖଣେତି ଅରୂପସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଚ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଚ ଅରୂପସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଅଦସ୍ସିତସ୍ସାତି ଯଥା ଏୱ ଏତ୍ଥ, ଏୱଂ ତତ୍ଥ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଅଦସ୍ସିତସ୍ସ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମକମ୍ମଜେନ ଦୀପନାଯଂ ସମତିଂସକମ୍ମଜରୂପଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସମତିଂସ...ପେ... ଯୋଜିତ’’ନ୍ତି। ତତୋ କମ୍ମତୋ ଜାତା ତଂକମ୍ମଜା, ତେସୁ। ସଙ୍ଖରୋତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ, ଜୀୱିତଞ୍ଚ ତଂ ସଙ୍ଖାରୋ ଚାତି ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରୋ, ଆଯୁ। ଜୀୱିତେନ ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତୀତି ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରା, ଉସ୍ମାଦଯୋ।

ଅଞ୍ଞସ୍ସୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ତତୋ ସତ୍ତରସମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି ଇଦଂ ପାଳିଯା ୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତମ୍ପି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଗତଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମାତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ସନ୍ଧାଯ ପାଳି ପୱତ୍ତା, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ କମ୍ମଜରୂପନ୍ତି ସା ତାଯ କେନ କାରଣେନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଆହ ‘‘ଚତୁ... ପେ... ଭୱିତବ୍ବତ୍ତା’’ତି, ନିପ୍ଫନ୍ନସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଯୋ ଚାଯଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ...ପେ... କମ୍ମାଦିସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସାପି ଅଯମେୱ ଖଣନିଯମୋ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା)। ଏତେହୀତି ଯଥାନୀତୋ ଯମକପାଠୋ, ‘‘କାଯସଙ୍ଖାରୋ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୋ’’ତିଆଦିକୋ ଅଟ୍ଠକଥାପଦେସୋତି ଏତେହି । ନତ୍ଥିଯେୱ ଏକୁପ୍ପାଦଏକନିରୋଧଦୀପନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତରସମେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତିଆଦି।

ପୁନ ‘‘ଏତେହୀ’’ତି ଇମିନା ଏକୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧନାନୁପ୍ପାଦଏକନିରୋଧଦୀପନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଅଟ୍ଠକଥାପଦେସା ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଉଭଯତ୍ଥାପି ୱା ଏତେହି ଆଚରିଯେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତିଯୋ ଭାଗୋ, ତେନ ଅଧିକା ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ତତିଯ...ପେ... ଯୁକତା ୱୁତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତିଯ ଭାଗୋତି ଚ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିକ୍ଖଣେ ଉପାଦାଯ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଯସ୍ମିଂ ଏକାଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା, ଅୱସେସପଞ୍ଚଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ, ଯସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତା, ଅୱସେସଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଆରମ୍ମଣେତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଉଭଯଞ୍ଚେତଂ ଯଥାକ୍କମଂ ମନୋଦ୍ୱାରେ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚ ଆପାଥଗତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ଖୋ ପନେୱଂ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାତୀତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହି ସକ୍କା’’ତିଆଦିମାହ। ପଞ୍ଚଦସାତି ଅତିରେକପଞ୍ଚଦସ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣା ଅତୀତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦିନା ଯତ୍ଥ ଖଣେକଦେସଂ ଅଗ୍ଗହିତନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତମେୱ ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ତାୱ ନ ରୂପଂ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ, ନାପି ତତିଯଭାଗାଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକଂ, ଅଥ ଖୋ ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକମେୱାତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ରୂପମେୱ ସମାନେପି ଅନିଚ୍ଚସଙ୍ଖତାଦିଭାୱେ ଚିରାଯୁକଂ ଜାତନ୍ତି? ଦନ୍ଧପରିୱତ୍ତିଭାୱତୋ। ଅରୂପଧମ୍ମା ହି ସାରମ୍ମଣା ଚିତ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମା, ତେ ଯଥାବଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣୱିଭାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତଦତ୍ଥନିପ୍ଫତ୍ତିସମନନ୍ତରମେୱ ନିରୁଜ୍ଝନତୋ ଲହୁପରିୱତ୍ତିନୋ। ତେନାହ ଭଗୱା, ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି ଏୱଂ ଲହୁପରିୱତ୍ତଂ, ଯଦିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧।୪୮)। ରୂପଧମ୍ମା ପନ ଅନାରମ୍ମଣା, ତେ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଅରୂପଧମ୍ମେହି ୱିଭାୱେତବ୍ବା। ସା ଚ ନେସଂ ୱୋହାରାନୁଗୁଣା ୱିଭାୱେତବ୍ବତା ଅତ୍ତନୋ ଦନ୍ଧପରିୱତ୍ତିତାଯ, ତେସଞ୍ଚ ଲହୁପରିୱତ୍ତିତାଯ ସୋଳସହି ସତ୍ତରସହି ୱା ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେହି ନିପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ରୂପମେୱେତ୍ଥ ଚିରାଯୁକଂ ଜାତଂ। କିଞ୍ଚ – ଲହୁୱିଞ୍ଞାଣୱିସଯସନ୍ତତିମତ୍ତାଧୀନୱୁତ୍ତିତାଯ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନଂ, ଆରମ୍ମଣୂପଲଦ୍ଧିମତ୍ତଭାୱତୋ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ଲହୁପରିୱତ୍ତିତା, ଦନ୍ଧମହାଭୂତପ୍ପଚ୍ଚଯତାଯ ପନ ରୂପସ୍ସ ଦନ୍ଧପରିୱତ୍ତିତା। ନାନାଧାତୂସୁ ତଥାଗତସ୍ସେୱ ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଂ, ତେନ ଚ ରୂପମେୱ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଚ ତସ୍ସେୱାତି ନ ଏତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚସଙ୍ଖତାଦିଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ରୂପାରୂପଂ ସମାନାଯୁକଂ ପରିକପ୍ପେତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନ ରୂପମେୱ ଚିରାଯୁକନ୍ତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

ଯଥା ଚ ରୂପସ୍ସ ସତ୍ତରସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା, ତତିଯଭାଗାଧିକସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକତା ୱା ନ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଯ୍ୱାଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ ଠିତିକ୍ଖଣମେୱ ତାୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନୁଜାନନ୍ତୋ ‘‘ଯୋ ଚେତ୍ଥ...ପେ... ୱିଚାରେତବ୍ବୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ଯମକେ ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନୱାରାଦିପାଳିଂ ଆହରନ୍ତୋ ‘‘ଚିତ୍ତଯମକେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପରିପୁଣ୍ଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନେତି ଉଭଯମ୍ପି ଯମକପଦଂ ଅହାପେତ୍ୱା କତୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଅନାଗତଞ୍ଚାତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଚ ଚିତ୍ତଂ, ଅନାଗତଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଂ ନ ନିରୁଦ୍ଧଂ, ନିରୁଜ୍ଝମାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଠିତିକ୍ଖଣାଭାୱଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଦୀପେତୀତି ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନୱାରାଦୀସୁ ‘‘ଠିତିକ୍ଖଣେ’’ତି ଅୱଚନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ବୋଧେତି। ନ ହି ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମେ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ଅୱଚନେ କାରଣଂ ଦିସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ କେୱଲମଭିଧମ୍ମେ ଅୱଚନମେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣାଭାୱଜୋତକଂ, ଅପିଚ ଖୋ ସୁତ୍ତନ୍ତପାଳିପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁତ୍ତେସୁପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନାମ ପୁବ୍ବାପରୱିସେସୋ। ଖଣଦ୍ୱଯସମଙ୍ଗିଂ ଠିତନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଠିତଭାୱମାହ। ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପନ ସନ୍ତାନେଯେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ କେଚି ‘‘ଯଥାଭୂତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କିଂ ତଥାଭୂତୋଵ ଭିଜ୍ଜତି, ଉଦାହୁ ଅଞ୍ଞଥାଭୂତୋ? ଯଦି ତଥାଭୂତୋଵ ଭିଜ୍ଜତି, ନ ଜରତାଯ ସମ୍ଭଵୋ। ଅଥ ଅଞ୍ଞଥାଭୂତୋ, ଅଞ୍ଞୋ ଏଵ ସୋତି ସଵ୍ବଥାପି ଠିତିକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଭାଵୋଯେଵା’’ତି ଵଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଏକଧମ୍ମାଧାରଭାଵେପି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଅଞ୍ଞୋଵ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ, ଅଞ୍ଞୋ ନିରୋଧକ୍ଖଣୋ। ଉପ୍ପାଦାଵତ୍ଥଞ୍ହି ଉପାଦାଯ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ, ନିରୋଧାଵତ୍ଥଂ ଉପାଦାଯ ନିରୋଧକ୍ଖଣୋ। ଉପ୍ପାଦାଵତ୍ଥାଯ ଚ ଭିନ୍ନା ନିରୋଧାଵତ୍ଥାତି ଏକସ୍ମିଂଯେଵ ସଭାଵଧମ୍ମେ ଯଥା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ଅଞ୍ଞଥା ଅଞ୍ଞୋଵ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ଏଵଂ ନିରୋଧାଵତ୍ଥାଯ ଵିଯ ନିରୋଧାଭିମୁଖାଵତ୍ଥାଯପି ଭଵିତବ୍ବଂ। ସା ଠିତି, ଜରତା ଚାତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବମେତଂ। ଯଦି ଏଵଂ କସ୍ମା ପାଠେଯଂ ଠିତିକ୍ଖଣୋ ନ ଵୁତ୍ତୋତି? ଵିନେଯ୍ଯଜ୍ଝାସଯାନୁରୋଧେନ ନଯଦସ୍ସନଵସେନ ପାଠେ ଗତାତି ଵେଦିତବ୍ବା। ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାପି ହି କଦାଚି ଵିନେଯ୍ଯଜ୍ଝାସଯାନୁରୋଧେନ ପଵତ୍ତତି। ତଥା ହି ରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ‘‘ଉପଚଯୋ, ସନ୍ତତୀ’’ତି ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଦେସିତୋ। ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତଦୁକାଦିଦେସନା ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସିତବ୍ବା।

‘‘ଯସ୍ସଵା ପନା’’ତିଆଦି ପୁଚ୍ଛାଵଚନଂ। ତସ୍ସ ‘‘ନୋ’’ତି ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ନିରୋଧକ୍ଖଣୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଦି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ତଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତି କତ୍ଵା ‘‘ନୋ’’ତି ଵତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଵୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ। ତସ୍ମା ଵିଞ୍ଞାଯତି ‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ତଯିଦମକାରଣଂ। ଅରୂପଲୋକଞ୍ହି ସନ୍ଧାଯ, ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଵା ‘‘ନୋ’’ତି ସକ୍କା ଵତ୍ତୁନ୍ତି। ଅଯଞ୍ହି ଯମକଦେସନାଯ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଯଥାସମ୍ଭଵଯୋଜନା। ଏତେନ ‘‘ନ ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେଵା’’ତିଆଦିଵଚନଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ଵା ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞାଯେନ ଯଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତେନ ଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକତପ୍ପଟିବଦ୍ଧରୂପସଙ୍ଖାତଂ, ତସ୍ସ ତଦା ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ‘‘ନୋ’’ତି ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ନ ସବ୍ବସ୍ସ।

ସହୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧଵଚନତୋତି ‘‘ଯସ୍ସ କାଯସଙ୍ଖାରୋ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି (ଯମ। ୨।ସଙ୍ଖାରଯମକ।୭୯) ଏଵଂ ସହୁପ୍ପାଦସହନିରୋଧଵଚନତୋ। ତେନ ଵଚନେନାତି ‘‘ଯସ୍ସ କାଯସଙ୍ଖାରୋ’’ତିଆଦିଵଚନେନ। ଅଞ୍ଞରୂପାନନ୍ତି କମ୍ମୋତୁଆହାରଜରୂପାନଂ। ସହୁପ୍ପାଦସହନିରୋଧାଦିକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାଯଂ ଯୋଜନା –
ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିତ୍ତସହୁପ୍ପାଦସହନିରୋଧଅନନୁଞ୍ଞାତନାନୁପ୍ପାଦନାନାନିରୋଧଅନିଵାରିତଅବ୍ଯାକତଭାଵାନଂ କମ୍ମଜାଦୀନନ୍ତି। ଏତେନାତି ‘‘ଯସ୍ସ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତିଆଦିକେନ (ଯମ। ୩।ଧମ୍ମଯମକ।୧୬୩) ପାଠେନ, ‘‘ନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେଵା’’ତି ଯୁତ୍ତିଵଚନେନ ଚ। ଯମକପାଠଇଅନୁସ୍ସରଣେତି ଯଥାଦସ୍ସିତଚିତ୍ତଯମକପାଠଇଯା ଯଥାରୁତଵସେନେଵ ଅନୁସ୍ସରଣେ ଵିଜ୍ଜମାନେ। ଭିଜ୍ଜମାନତାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭିଜ୍ଜମାନତା ନାମ ନିରୁଜ୍ଝମାନତା ଠିତିଯା ଅଭାଵତୋ। ସହାଯଭାଵଂ ନାପି ଗଚ୍ଛତି ନିସ୍ସଯହିଭାଵାଦିନା ପଚ୍ଚଯଭାଵାଭାଵତୋ। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଏଵ ହି ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯଲାଭେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ବଲଵତା। ଏଵଞ୍ଚ ସତୀତି ଏଵଞ୍ଚ ଉତୁନାପି ଭଵଙ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେଯେଵ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନେ ସତି। ତଂଚିତ୍ତକ୍ଖଣେତି ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଖଣେ, ଖଣତ୍ତଯେପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେଵାତି ଅତିଲହୁପରିଵତ୍ତିଭାଵେନେଵ। ଅଥ ଵା ତେନେଵାତି ଦନ୍ଧପରିଵତ୍ତିକତାଯ ରୂପସ୍ସ ସକଲଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଭାଵେନେଵ। ତନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ। ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଵିଯ ସହଜାତରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିତୋ ଉଦ୍ଧ’’ନ୍ତି। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଚିତ୍ତଂ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତିଯେଵାତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି। ତଦନନ୍ତରନ୍ତି ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ସହୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ। ତନ୍ତି ରୂପଂ। ତଦନନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ସହୁପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତାନନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ। ଯଦି ଏଵନ୍ତି ଯଦି ସକଲଂ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣଂ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେଵ ହୋତି, ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଏଵ ରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାରମ୍ଭୋତି ଆହ ‘‘ନ, ଚିତ୍ତନିରୋଧକ୍ଖଣେ ରୂପୁପ୍ପାଦାରମ୍ଭାଭାଵତୋ’’ତି। ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେତି ଅତ୍ତନା ସହୁପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତସ୍ସ ଖଣେ। ତନ୍ତି ରୂପଂ। ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚନ୍ତି ରୂପସମୁଟ୍ଠାପନକିଚ୍ଚଞ୍ଚ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଞ୍ଚ। ଠିତିପ୍ପତ୍ତିଵିସେସାଲାଭନ୍ତି ଠିତିପ୍ପତ୍ତିଯା ଲଦ୍ଧବ୍ବୋ ଯୋ ଵିସେସୋ, ତସ୍ସ ଅଲାଭଂ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଯେନ ସହୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେଵା’’ତି ଇଦଂ ପରିଯାଯେନ ଵୁତ୍ତଂ।

ଯଂ ଯସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିଭାଵେନ ଵୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦୂରେ ଠିତମ୍ପି ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧନୀଯନ୍ତି ଆହ ‘‘ତତୋ ପରଂ…ପେ… ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧୋ’’ତି। ତସ୍ମା ‘‘ତତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ତଂସଦ୍ଦେନ ଚୁତିଂ ପଚ୍ଚାମସତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଚୁତିତୋ ପରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ନତ୍ଥୀତିକତ୍ଵାତି ଯଦିପି ଯଥା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତଥା ଏକୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧତା ରୂପାନଂ ଅରୂପେହି, ଅରୂପାନଞ୍ଚ ରୂପେହି ନତ୍ଥି। ଯଥା ଚ ଅମ୍ହେହି ଵୁତ୍ତଂ, ତଥା ଅତ୍ଥେଵାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପକାରସ୍ସ ଵୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ‘‘ତଯୋ ପକାରେ ଆହା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ।

‘‘ତେସଂଯେଵ ରୂପାନଂ କାଯଵିକାରୋ’’ତିଆଦିନା ପରିନିପ୍ଫନ୍ନାନଂ ଵିକାରାଦିଭାଵଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ‘‘ସଙ୍ଖଂ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନଂ ସଙ୍ଖତମେଵା’’ତି ଵଦନ୍ତେନ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନତାପରିଯାଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋତି ପାତୁଭାଵଵିଦ୍ଧଂସଭାଵପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ, ଉଦଯଵ୍ଵଯପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଵା। ‘‘ଅଯଂ ଦତ୍ତୋ ନାମ ହୋତୂ’’ତିଆଦିନା ନାମକରଣଂ ନାମଗ୍ଗହଣଂ। ସମାପଜ୍ଜନଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ସମଥଵିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ନାମକାଯସ୍ସ ନିରୋଧମେଵ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସତ୍ତକସିଣାଦିପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଞ୍ଞାପନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ନିପ୍ଫାଦିଯମାନୋତି ସାଧିଯମାନୋ।

ପକିଣ୍ଣକକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କମାଦିଵିନିଚ୍ଛଯକଥାଵଣ୍ଣନା

ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମାଦୀସୁ ଦେସନାକ୍କମୋପି ଲବ୍ଭତେଵାତି ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତିଆଦିକୋ ଦେସନାକ୍କମୋଵା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅନୁପୁବ୍ବକଂସତୋତି ଦାନସୀଲକାମାଦୀନଵାଦିଦସ୍ସନନେକ୍ଖମ୍ମକଥାନଂ ଅନୁକ୍କମେନ ଉକ୍କଟ୍ଠଭାଵତୋ କଥାନଂ ଅନୁପୁବ୍ବୁକ୍କଂସତା ଵୁତ୍ତା। ତେନ ଉକ୍କଂସକ୍କମୋ ନାମାଯଂ ଵିସୁଂ କମୋତି ଦସ୍ସେତି। ତଥାପି ଦାନାଦୀନଂ ଦେସନାକ୍କମାଵରୋଧନେ କାରଣମାହ ‘‘ଉପ୍ପତ୍ତିଆଦିଵଵତ୍ଥାନାଭାଵତୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପହାନପଟିପତ୍ତିଭୂମିକ୍କମେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ‘‘ଚକ୍ଖୁଆଦୀନମ୍ପି ଵିସଯଭୂତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପଞ୍ଚରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯଗୋଚରତା ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ଏକଦେସେନା’’ତିଆଦି। ଏକଦେସେନାତି ବାହିରୋଳାରିକାଯତନେହି। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ଯଂ ଵେଦଯତି, ତଂ ସଞ୍ଜାନାତୀ’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦେ ଵୁତ୍ତନଯେନ।

ତଂସଭାଵତାନିଵତ୍ତନତ୍ଥନ୍ତି ଅନାସଵଧମ୍ମସଭାଵତାନିଵତ୍ତନତ୍ଥଂ। ଅନାସଵା ଖନ୍ଧେସ୍ଵେଵ ଵୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ ସାସଵାନମ୍ପି ଖନ୍ଧେସୁ ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଅନାସଵଧମ୍ମୋ ଖନ୍ଧେସୁ ଅଵୁତ୍ତୋପି ଅତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି, ଖନ୍ଧାଧିକାରେ ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନା ଏଵ ଅନାସଵା ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ନାଯଂ ଦୋସୋ।

ଯଥା ଫସ୍ସାଦଯୋ ଵିସେସତୋ ତଦନୁଗୁଣଵୁତ୍ତିତାଯ ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣସଭାଵାତି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ସମଵରୁଦ୍ଧା, ନ ଏଵଂ ଵେଦନାସଞ୍ଞାଵିଞ୍ଞାଣାନୀତି ରୂପଧମ୍ମା ଵିଯ ତାନି ଵିସୁଂ ଖନ୍ଧଭାଵେନ ଵୁତ୍ତାନି। ଏତେନ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଵିସୁଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦଵଚନୀଯତାଭାଵୋ ଵୁତ୍ତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଫୁସନାଦଯୋ ପନା’’ତିଆଦି। ଇତିଆଦୀନଞ୍ଚ ସୁତ୍ତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ରୂପେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ସତି ରୂପଂ ଉପାଦାଯ ରୂପଂ ଅଭିନିଵିସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ସଂଯୋଜନାଭିନିଵେସଵିନିବନ୍ଧା। ଵେଦନାଯ…ପେ… ସଞ୍ଞାଯ… ସଙ୍ଖାରେସୁ… ଵିଞ୍ଞାଣେ ସତି ଵିଞ୍ଞାଣଂ ଉପାଦାଯ ଵିଞ୍ଞାଣଂ ଅଭିନିଵିସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ସଂଯୋଜନାଭିନିଵେସଵିନିବନ୍ଧା’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫୮), ତଥା ‘‘ଅହଂ ରୂପଂ, ମମ ରୂପନ୍ତି ପରିଯୁଟ୍ଠଟ୍ଠାଯୀ ହୋତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧) ଚ ଏଵମାଦୀନଂ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତେନାତି ଅତ୍ତନା ଦସ୍ସିତସୁତ୍ତେନ। ଵକ୍ଖମାନସୁତ୍ତଵସେନ ଚାତି ‘‘ରୂପେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ସତୀ’’ତିଆଦିକସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୬ ପକିଣ୍ଣକକଥା) ଵକ୍ଖମାନସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଵସେନ। ‘‘ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଵସେନ ନ ଵତ୍ତବ୍ବା’’ତି ଏତେନ ନଵତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣାପି ଦିଟ୍ଠି ଖନ୍ଧେ ଏଵ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ପଗେଵ ଖନ୍ଧାରମ୍ମଣାତି ଦସ୍ସେତି।

ଵେଦନାକାରଣାଯାତି ଵେଦନାଯାତନାଯା। ଛାଦାପନତୋତି ରୋଚାପନତୋ। ବାହୁଲ୍ଲେନାତି ବହୁଲଭାଵେନ। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ହି ବାହୁଲ୍ଲପ୍ପଵତ୍ତିକା, ନ ଇତରେ।

ପୁଟଂ କତ୍ଵାତି ଚ ଛତ୍ତସଦିସଂ ପୁଟଂ ବନ୍ଧଂ କତ୍ଵା। ଵତ୍ଥୁମ୍ହୀତି ଚକ୍ଖାଦିଵତ୍ଥୁମ୍ହି। ଓଳାରିକାଦିଵିଭାଗଵେଦନଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ। ସା ହି ଇଧ ଦଟ୍ଠବ୍ବଭାଵେ ଠିତା। ଊନେହୀତି ଵତ୍ଥୁନା, କିଲେସେହି ଚ ଊନେହି।

ମାଯାଯାତି ଇନ୍ଦଜାଲାଦିମାଯାଯ ପଯୋଗୋ ମାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ମାଯାଯ ଦସ୍ସିତଂ ରୂପଂ ‘ମାଯା’ତି ଆହା’’ତି। ଵତ୍ଥୁଭାଵାଦିତୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। କତ୍ଥଚୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିକେ। କୋଚି ଵିସେସୋତି ଅସୁଭାଦିକୋଵ।

ତସ୍ସାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକରୂପସ୍ସ। ଯସ୍ସ କାମରାଗପ୍ପହାନମୁଖେନ ସକ୍କରାଗପ୍ପହାନଂ ସମ୍ଭଵତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘କାମରାଗମୁଖେନ ଵା ସକ୍କଲୋଭପ୍ପହାନଂ ଵଦତୀ’’ତି। ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଵେଦନାଯ ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହନ୍ତୋ ତସ୍ସା ସମୁଦଯଭୂତେ ଫସ୍ସେପି ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି। ପରିଞ୍ଞତ୍ତଯସ୍ସ ଯୋଜନା ପାକଟା ଏଵ।

ତତୋତି ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନସୁଖଵିନାସନାନଂ ଅଦସ୍ସନତୋ। ଭିନ୍ଦତୀତି ଵିନାସେତି। ତନ୍ତି ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରଂ ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାହି ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି ତୀରେତି।

ତଂ ପଜହନ୍ତୋତି ଅୱିଜ୍ଜଂ ପଜହନ୍ତୋ। ପରାମଟ୍ଠନ୍ତି ପରାମାସସଙ୍ଖାତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଗହିତଂ। ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ଉପାଦିଯତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ''ତଦେୱିଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୱତି ସଂସରତି, ଅନଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦିସୁତ୍ତପଦେହି (ମ। ନି। ୧।୩୯୬) ଦୀପେତବ୍ବୋ।

କମାଦିୱିନିଚ୍ଛଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୩୪।ତଂୱତ୍ଥାତି ତଂ ଭୂମିୱସେନ ଜାନିତବ୍ବଂ ''ସବ୍ବାପି ଚତୁଭୂମିକୱେଦନା''ତିଆଦିନା ୱତ୍ୱା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋ ଦସ୍ସିତତାଦୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ହେତୁଜାତିଭୂମିଇନ୍ଦ୍ରିଯୱତ୍ଥୁସମ୍ଫସ୍ସଜଭେଦତୋ ଦସ୍ସିତତଂ ଅନୱସେସତୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଯଦିପି ତଂ-ସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞତୋ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ, ତଥାପି ଅନନ୍ତରମେୱ ପଚ୍ଚାମସିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ ଇତରତ୍ଥ ଅସମ୍ଭୱତୋତି ଆହ ''ଅଟ୍ଠ... ପେ... ଯୋଜନା''ତି। ''ଅଟ୍ଠୱିଧତ୍ତାଭାୱତୋ''ତି ଇମିନା ତଂ ଅସମ୍ଭୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ପୂରଣତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତୋ, ଅପୁବ୍ବତାଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଗହଣୱଡ୍ଢନୱସେନାତି ଗହଣସ୍ସ ୱଡ୍ଢନୱସେନ। ଗହଣନ୍ତି ଚେତ୍ଥ କଥନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢନଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ କଥନଂ। ତେନାହ ''ପୁବ୍ବେ ଗହିତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଗହଣଂ ୱଡ୍ଢନ''ନ୍ତି, ତତୋ ଏୱ ଚ ''ପୁରିମଗହିତେ ଅଞ୍ଞୁପଚଯୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ୱଡ୍ଢନସଦ୍ଦୋ ଛେଦନତ୍ଥୋ''ତି ଇଦଂ ଯଥା ଅସିୱା ''ସିୱା''ତି, ଦିଟ୍ଠଞ୍ଚ ''ଅଦିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନଯନୀହରଣନ୍ତି ନୀଯତୀତି ନଯୋ, ଦେସନା, ତସ୍ସ ନୀହରଣଂ ପୱତ୍ତନଂ। ୱଡ୍ଢନକନଯୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱଡ୍ଢନକୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଦେସନାନଯୋ। ଅଞ୍ଞେ ଭେଦାତି ଏକୱିଧଚତୁବ୍ବିଧାଦଯୋ ଭେଦା। ଯଦି ଅୱିସିଟ୍ଠା, କସ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ତଥାପୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦଜନନତ୍ଥନ୍ତି ଧମ୍ମୱିସଯାଯ ପଭେଦଗତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନତ୍ଥଂ, ୱିଜାଟନାଦିୱସେନ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମୱିଭାଗତାଯ ସମ୍ମସନୱାରସ୍ସ ୱିସଯଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକେକସ୍ସ ୱାରସ୍ସ ଗହିତସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନମୁଖଭାୱତୋ''ତି। ଇତରେପି ଭେଦା ୱୁତ୍ତାତି ଦୁୱିଧତିୱିଧଭେଦାନଂ ଯଂ ନାନତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ୱସେନ ଇତରେ ଭେଦା ଅନାନତ୍ତାପି ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣତୋ ୱୁତ୍ତା। ''ନ କେୱଲ''ନ୍ତିଆଦିନା ଭେଦାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପେକ୍ଖତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ତସ୍ମା''ତିଆଦିନା ତେସଂ ୱିସିଟ୍ଠତଂ ଦସ୍ସେତି।

ଯଥା ଦୁକମୂଲକାଦୀସୁ ଭେଦା ଗଣନାନୁପୁବ୍ବିଯା ପୱତ୍ତା ପଭେଦନ୍ତରାପେକ୍ଖା, ନ ଏୱମେତେ। ଏତେ ପନ ସତ୍ତୱିଧାଦିଭେଦା ପଭେଦନ୍ତରନିରପେକ୍ଖା କେୱଲଂ ବହୁୱିଧଭାୱସାମଞ୍ଞେନେୱ ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି ''ଅଞ୍ଞପ୍ପଭେଦନିରପେକ୍ଖା''ତିଆଦିନା। ଦୁକତିକପଦତ୍ଥାନଂ ଯଥାରହଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବାପେକ୍ଖକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯଥା ଦୁକେ ଠପେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା ତିକା ତତ୍ଥ ପକ୍ଖିତ୍ତା ନାମ ଜାତା, ଏୱଂ ତିକଦୁକପଦତ୍ଥାନଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବାପେକ୍ଖକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦୁକେ ୱତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେସୁପି ତିକେସୁ ତେ ପକ୍ଖିତ୍ତା ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ''ପରତୋ...ପେ... ଯୋଜିତତ୍ତା''ତି।

ସମାନୱୀଥିଯନ୍ତି ଏକୱୀଥିଯଂ। ଚକ୍ଖୁସଙ୍ଘଟ୍ଟନାଯାତି ଚକ୍ଖୁରୂପପଟିଘାତେନ। ସୋତି ଚକ୍ଖୁରୂପପଟିଘାତୋ। ତଦୁପ୍ପାଦିକାତି ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପାଦିକା। ସାତି ଆୱଜ୍ଜନୱେଦନା। ନନୁ ଚ ୱେଦନାପଚ୍ଚଯୋ ଫସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନାତି? ନ, ୱେଦନାସୀସେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଗହିତତ୍ତାତି। ତପ୍ପଯୋଜନତ୍ତାତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଯୋଜନତ୍ତା। ପଯୋଜଯତୀତି ପଯୋଜନଂ, ଫଲଂ।

ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରାନଂ ୱିପାକାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେ ହି ଇଧ ଅଗ୍ଗହିତା। ତେନେୱାହ ''ତେସଂ ସଯମେୱ ମନୋଦ୍ୱାରଭୂତତ୍ତା''ତିଆଦି। ତତୋତି ଭୱଙ୍ଗତୋ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାଦିକୁସଲାଦୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁରିମେନ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ସୋତସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା''ତି ଏୱମାଦଯୋ ସଙ୍ଗହିତା, ଦୁତିଯେନ ଅକୁସଲାଦଯୋ। ''କାମାୱଚରଅଟ୍ଠକୁସଲଚିତ୍ତୱସେନା''ତିଆଦିନା କୁସଲାବ୍ୟାକତାନମ୍ପି କାମାୱଚରାନଂଯେୱ ଯୋଜିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସମାନୱୀଥିଯଂ ଲବ୍ଭମାନତାଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା''ତି। ୱେଦନାପୀତିସନିଦସ୍ସନତ୍ତିକୱଜ୍ଜାନଂ ଏକୂନୱୀସତିଯା ତିକାନଂ ୱସେନ ଏକୂନୱୀସତିଚତୁୱୀସତିକା। ଯଦି ଅସମାନୱୀଥିଯମ୍ପି କୁସଲାଦୀନଂ ଲବ୍ଭମାନତା ଯୋଜେତବ୍ବା, ଅଥ କସ୍ମା ସମାନୱୀଥିଯଂଯେୱ ଯୋଜିତାତି ଆହ ''ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନା''ତିଆଦି। ତେନେୱାତି ଅସମାନୱୀଥିଯଂ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତାଯେୱ।

ଚିତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଚିତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଚିତ୍ତସୀସେନ ୱେଦନାଯ କଥନଂ। ତିକଭୂମିୱସେନାତି କୁସଲତ୍ତିକାଦିତିକୱସେନ, କାମାୱଚରାଦିଭୂମିୱସେନ ଚ। ଦ୍ୱାରତିକୱସେନାତି ଚକ୍ଖାଦିଉପ୍ପତ୍ତିଦ୍ୱାରୱସେନ, କୁସଲତ୍ତିକାଦିତିକୱସେନ ଚ। ଯନ୍ଥ କଣ୍ଟଚୀତି ଦୀପେତବ୍ବସ୍ସ ଅନ୍ଥସ୍ସ ୱିସେସାଭାୱତୋ ସତ୍ତୱିଧଭେଦାଦୀସୁ ଯନ୍ଥ କଣ୍ଟଚି। ନ ଚ ଦ୍ୱାରଂ ଅନାମଟ୍ଠନ୍ତି ଯୋଜନା। ତେନ ସତ୍ତୱିଧଭେଦତୋ ତିଂସୱିଧଭେଦେ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଦିପି ଉଭଯନ୍ଥ ଭୂମିଯୋ ଆଗତା, ରୂପାୱଚରାଦିଭୂମିଆମସନେନ ପନ ଅସମାନୱୀଥିଯଂ ଲବ୍ଭମାନତା ଦସ୍ସିତାତି ଆହ ''ଅତିବ୍ବତ୍ତା ଚ ଏନ୍ଥ ସମାନାସମାନୱୀଥୀସୁ ଲବ୍ଭମାନତା''ତି। ସୁଖଦୀପନାନି ହୋନ୍ତି ଦ୍ୱାରଭୂମିଆମସନମୁଖେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱିଭତ୍ତତ୍ତା। ନ ଭୂମିଯୋ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଠପିତାତି କଥେତବ୍ବଭାୱେନ ଭୂମିଯୋ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନ ଠପିତା, ଭୂମିୱିଭାଗେନ ନ କଥିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବରହିତାତି ଦ୍ୱାରଭୂମୀନଂ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଆକଙ୍ଖିତବ୍ବଦ୍ୱାରାଦିୱିସେସରହିତା।

''ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା''ତି ଏନ୍ଥ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ପରିଯାଯତୋ ଚ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଦସ୍ସନମୁଖେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତୌପନିସ୍ସଯକୋଟିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଦ୍ଧଂ ଉପନିସ୍ସାଯା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତନ୍ଥ ଉପନିସ୍ସଯାନନ୍ତି ୱେଦନାଯ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତାନଂ। ଦସ୍ସନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଦିସ୍ୱା ୱା ଗହଣଂ। ଉପନିସ୍ସଯନ୍ତଭାୱେନାତି ଲାମକୂପନିସ୍ସଯଭାୱେନ। ଯଦି ଘାଯନାଦୀନି ଉପନିସ୍ସଯୋ ଭୱେଯ୍ଯୁଂ, ପକତୂପନିସ୍ସଯାନେୱ ସିଯୁଂ। ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ ଚ ନାନାୱୀଥିଯଂଯେୱାତି ତଦଲାଭୱଚନଂ ଇଧ ନାନାୱୀଥିଜୋତକନ୍ତି ଦସ୍ସେତି ''ଘାନାଦିଦ୍ୱାରେସୂ''ତିଆଦିନା। କସିଣପରିକମ୍ମାଦୀନନ୍ତି କସିଣପରିକମ୍ମସମାପତ୍ତିନିବ୍ବତ୍ତନୱିପସ୍ସନାୱଡ୍ଢନାଦୀନଂ। ତଦଲାଭୋତି ଉପନିସ୍ସଯାଲାଭୋ, ସୋ ଚ ଘାଯନାଦୀହି ପରେସଂ ପଟିପତ୍ତିଯା ଜାନିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯତ୍ତା। ଅନ୍ତିମଭୱିକବୋଧିସତ୍ତାଦୀନଂ ସୱନେନ ୱିନା ତଂଫୁସନଂ ସିଯା ମୂଲୂପନିସ୍ସଯୋତି ''ଯେଭୁଯ୍ଯେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସମ୍ପନ୍ନଜ୍ଝାସଯୋତି ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ସମ୍ପନ୍ନଜ୍ଝାସଯୋ। ତେନାତି ''ଏୱଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ୱଚନେନ। ତଦୁପନିସ୍ସଯନ୍ତି ତତୋ ପରଂ ଉପ୍ପନ୍ନକସିଣରୂପଦସ୍ସନାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତଂ।

ଥାମଗମନଂ ନାମ କାମରାଗାଦୀନଂଯେୱ ଆୱେଣିକୋ ସଭାୱୋତି ଆହ ''ଅପ୍ପହୀନକାମରାଗାଦିକସ୍ସ ୱା''ତି। ''ରାଗୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ''ତିଆଦିନା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ରାଗପଟିଘାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱିଚାରଣାୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ନେସଂ କିଞ୍ଚିୱିସେସୋତି କିଞ୍ଚିୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅସମପେକ୍ଖନାଯା''ତିଆଦିମାହ। ପୱତ୍ତା ୱେଦନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପକାରନ୍ତରେନାତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପନ୍ନକିଲେସାନଂ ସମତିକ୍କମନସଙ୍ଖାତେନ ପକାରନ୍ତରେନ। ତଥା ଭାୱନାୱସେନାତି ଏନ୍ଥ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ଚତୁଭୂମିକୱେଦନାଯ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଏୱ ପକାରନ୍ତରେନ କଥିତୋତି ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଆକଡ୍ଢତି। ଭାୱନାଯେୱେତ୍ଥ ପକାରନ୍ତରଂ।

ସଦ୍ଧଂ ସମ୍ପସନଂ ଭାୱନାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ନୀୱରଣପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାୱ।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଚାତି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବମହାଭୂତେସୁ ଇତରୀତରସ୍ସ, ଆପୋଧାତୁଯା ଚ ୱସେନ।

ତେସନ୍ତି ଜାତିଆଦୀନଂ, କମ୍ମତ୍ଥେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ସହଜାତସ୍ସ ମନୋସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ସ ୱା ଦସ୍ସନସ୍ସାତି ତସ୍ସ ୱା ଜାତିଆଦିକେ ଭଯତୋ ଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ କାମାୱଚରଞ୍ଞାଣସ୍ସ।

ତଦେୱ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସେୱ ଫଲଭାୱେନାତି ''ମନୋସମ୍ଫସ୍ସୋ''ତି ଫସ୍ସସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ଫଲଭାୱେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସ ''ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜ''ନ୍ତିଆଦିନା ଫଲଭାୱେନ ୱତ୍ତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ। ''ମନୋସମ୍ଫସ୍ସୋ''ତିଆଦିନା ଲବ୍ଭମାନୋପି ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ଫସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହେତୁଫଲସଙ୍କରପରିହରଣତ୍ଥଂ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱଦ୍ଧା ଯଦିପି ଫସ୍ସୋ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ପନ ଫସ୍ସସ୍ସ ୱିଯ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସୋ ତସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିତା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯସ୍ମା ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୧୫୦। ତଂତଂ ସମୁଦାଯନ୍ତି ତଂ ତଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସଙ୍ଖାତଧମ୍ମସମୁଦାଯଂ, ଅନୱସେସରୂପଧମ୍ମସମୁଦାଯଞ୍ଚ। ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ଚୋପନଂ ପତ୍ତୋ ସଂୱରୋ ଛଦ୍ୱାରେ, ଇତରୋ ଛସୁପୀତି ଏୱଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ। ତତୋତି ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସାଦିତୋ। ଯଥାଯୋଗନ୍ତି ଯୋ ସଂୱରିତବ୍ବୋ, ତଦନୁରୂପଂ।

କତ୍ଥଚୀତି ତେ ଏୱ ପରିୱଚ୍ଛେ ସାମଞ୍ଞେନ ୱଦତି। କତ୍ଥଚୀତି ୱା ତେସୁ ପରିୱଚ୍ଛେସୁ କିସ୍ମିଞ୍ଚିପି ପଦେସେ। କିଞ୍ଚିପି ଅପ୍ପକମ୍ପି। ଏକୋୱ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ନ ଆୟତନୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ୱିୟ ନାନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଆଯତନଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଵଣ୍ଣନା

୧୫୪।ଅସାଧାରଣତୋତି ଆଵେଣିକତୋ। ତଂ ନେସଂ ଅସାଧାରଣଭାଵଂ ଵିପକ୍ଖଵସେନ ପତିଟ୍ଠାପେତୁଂ ସାଧାରଣଂ ଉଦାହରଣଵସେନ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଆଯତନସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ଵିଯା’’ତି। ଅଥ ଵା ଚକ୍ଖାଦିଅତ୍ଥୋ ଏଵ ଚକ୍ଖାଦିସଦ୍ଦଵିସେସିତୋ ଆଯତନତ୍ଥୋତି ତଂ ତାଦିସଂ ଆଯତନତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଆଯତନସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ଵିଯ ଅସାଧାରଣତୋ’’ତି।

ଯଦି ଵିସଯସ୍ସାଦନତ୍ଥୋ ଚକ୍ଖୁ-ସଦ୍ଦୋ, ସୋତାଦୀନମ୍ପି ଅଯଂ ସମଞ୍ଞା ସିଯାତି ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗଂ ପରିହରନ୍ତୋ ‘‘ସତିପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଦୁତିଯେ ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେ ଚକ୍ଖତୀତି ଵିଞ୍ଞାଣାଧିଟ୍ଠିତଂ ସମଵିସମଂ ଆଚିକ୍ଖତି, ଆଚିକ୍ଖନ୍ତଂ ଵିଯ, ଵିଭାଵେନ୍ତଂ ଵିଯ ଵା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପମିଵ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ ଵିଯ ସଵିଗ୍ଗହମିଵ ସବିମ୍ବକଂ ଵିଯ ଵଣ୍ଣଵାଚକୋ ରୂପ-ସଦ୍ଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଵିତ୍ଥାରଣଂ ଵା ରୂପସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ଵଚନମେଵାତି ସଵିଞ୍ଞତ୍ତିକସଦ୍ଦମେଵ। ଗମୀଯତୀତି ଉପନୀଯତି। ଅଜ୍ଝୋହରଣସ୍ସ ରସଗ୍ଗହଣମୂଲତାଵଚନେନ ରସସ୍ସ ପରମ୍ପରାଯ ଜୀଵିତହେତୁତଂ ଦସ୍ସେତି। ରସନିମିତ୍ତଞ୍ହି ରସଗ୍ଗହଣଂ, ରସଗ୍ଗହଣନିମିତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝୋହରଣଂ, ତଂନିମିତ୍ତଂ ଜୀଵିତନ୍ତି। ରସଗ୍ଗହଣମୂଲତା ଚ ଅଜ୍ଝୋହରଣସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟତୋ ଵେଦିତବ୍ବା। ଦିସ୍ସତି ଅପଦିସ୍ସତି ଏତେନ ଫଲନ୍ତି ଦେସୋ, ହେତୂତି ଆହ ‘‘ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୋତି ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣ’’ନ୍ତି। ତଥାତି ଚକ୍ଖାଯତନାଦିପ୍ପକାରେନ। ମନୋଗୋଚରଭୂତାତି ମନସୋ ଏଵ ଗୋଚରଭୂତା। ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣେନେଵାତି ଅନୁଭଵନାଦିଵିସେସଲକ୍ଖଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ଵା ଧମ୍ମଭାଵସଙ୍ଖାତସାଧାରଣଲକ୍ଖଣେନେଵ । ଏକାଯତନତ୍ତଂ ଉପନେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତା ଦ୍ଵାଦସ ଏକସଭାଵତ୍ତା ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଵଚନେ ପଯୋଜନାଭାଵା। ଦ୍ଵାରାଲମ୍ବନଵିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥା ହି ଆଯତନଦେସନାତି।

ପୁବ୍ବନ୍ତତୋତି ପୁରିମଭାଗତୋ ପାକଭାଵତୋ। ପାକଭାଵୋ ହି ସଭାଵଧମ୍ମାନଂ ପୁବ୍ବନ୍ତୋ, ଵିଦ୍ଧଂସାଭାଵୋ ଅପରନ୍ତୋ।

ନିଵାସଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଆଯତନ-ସଦ୍ଦୋ ନ ଆଯତନତ୍ଥାଦୀସୁ ଵିଯ ପଦତ୍ଥଵିଵରଣମୁଖେନ ପଵତ୍ତୋ, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଦେଵଘରାଦିକେ ନିରୁଳ୍ହତାଯ ଏଵମତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ରୁଳ୍ହିଵସେନ ଆଯତନସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥଂ ଵତ୍ଵା’’ନ୍ତି। ମନୋତି ଦ୍ଵାରଭୂତମନୋ । ନିସ୍ସଯଭାଵୋତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯସଦିସୋ ନିସ୍ସଯୋ, ସଦିସତା ଚ ଫଲସ୍ସ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଵୁତ୍ତିତାଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଵଚନୀଯତ୍ଥୋ ଭାଵତ୍ଥୋ।

ତାଵତ୍ଵତୋତି ତତ୍ତକତୋ। ଊନଚୋଦନାତି ଦ୍ଵାଦସତୋ ଊନାନି କସ୍ମା ନ ଵୁତ୍ତାନୀତି ଚୋଦନା। ଯଦି ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଅସାଧାରଣଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଧମ୍ମାଯତନଂ, ଏଵଂ ସନ୍ତେ ଚକ୍ଖାଦୀନମ୍ପି ଧମ୍ମାଯତନଭାଵୋ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସତିପୀ’’ତିଆଦି। ଦ୍ଵାରାରମ୍ମଣଭାଵେହୀତି ନ ଆରମ୍ମଣଭାଵେନେଵ ଅସାଧାରଣଂ, ଅଥ ଖୋ ଦ୍ଵାରାରମ୍ମଣଭାଵେହି ଅସାଧାରଣଂ ସମ୍ଭଵତୀତି ଵଚନସେସୋ।

ଯେଭୁଯ୍ୟସହୁପ୍ପତ୍ତିଆଦୀହୀତି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି କସ୍ସଚି କଦାଚି ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ‘‘କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସଚି ଏକାଦସାଯତନାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ହି ଵୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଆଯତନାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ ତାଵ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ନ ପହାନକ୍କମୋ କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ଅପ୍ପହାତବ୍ବତୋ, ନ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ ଅକୁସଲାନଂ, ଏକଚ୍ଚଅବ୍ୟାକତାନଞ୍ଚ ଅପ୍ପଟିପଜ୍ଜନୀଯତୋ, ନ ଭୂମିକ୍କମୋ ଅଡ୍ଢେକାଦସନ୍ନଂ ଆଯତନାନଂ ଏକନ୍ତକାମାଵଚରତ୍ତା, ଇତରେସଂ ଚତୁଭୂମିପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଭାଵତୋ ଚ। ଏଵଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମାଦିଅଯୁତ୍ତିଯୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା। ଯେସୁ ଵିଜ୍ଜମାନେସୁ ଅତ୍ତଭାଵସ୍ସ ପଞ୍ଞାପନା, ତେ ‘‘ମଯ୍ହଂ ଚକ୍ଖୁ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅଧିକସିନେହଵତ୍ଥୁଭୂତା ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଯଥା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକତାଯ, ଏଵଂ ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚକରିନ୍ଦ୍ରିଯତା ଚ ପଧାନାତି ଆହ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଭାଵେନ, ଵିସଯିଭାଵେନ ଚା’’ତି। ଘାନାଦିକ୍କମେନାତି ଘାନଂ ଜିଵ୍ହା କାଯୋତି ଇମିନା କମେନ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଵା ଚକ୍ଖାଦୀନି ପଠମଂ ଵୁତ୍ତାନି, ମନୋ ପନ କିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣଂ , କିଞ୍ଚି ଯାଵନଵତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣନ୍ତି ପଚ୍ଛା ଵୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣେସୁପି ଉପାଦାରୂପାରମ୍ମଣାନି ଚତ୍ତାରି ପଠମଂ ଵୁତ୍ତାନି, ତତୋ ଭୂତରୂପାରମ୍ମଣଂ। ଉପାଦାରୂପାରମ୍ମଣେସୁପି ଦୂରତରେ ଦୂରେ, ସୀଘତରଂ ସୀଘଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଦୀପନତ୍ଥଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଦେସନାକ୍କମୋ। ଚକ୍ଖୁସୋତଦ୍ଵଯଞ୍ହି ଦୂରଗୋଚରନ୍ତି ପଠମଂ ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାପି ଚକ୍ଖୁ ଦୂରତରଗୋଚରନ୍ତି ସବ୍ବପଠମଂ ଵୁତ୍ତଂ। ପସ୍ସନ୍ତୋପି ହି ଦୂରତରେ ନଦିସୋତଂ ନ ତସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତି। ଘାନଜିଵ୍ହାସୁପି ଘାନଂ ସୀଘତରଵୁତ୍ତୀତି ପଠମଂ ଵୁତ୍ତଂ। ପୁରତୋ ଠପିତମତ୍ତସ୍ସ ହି ଭୋଜନସ୍ସ ଗନ୍ଧୋ ଗଯ୍ହତୀତି। ଯଥାଠାନଂ ଵା ତେସଂ ଦେସନାକ୍କମୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ସରୀରେ ସବ୍ବୁପରି ଚକ୍ଖୁସ୍ସ

ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ଅଧୋ ସୋତସ୍ସ, ତସ୍ସ ଅଧୋ ଘାନସ୍ସ, ତସ୍ସ ଅଧୋ ଜିଵ୍ହାୟ, ତଥା କାୟସ୍ସ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ, ମନୋ ପନ ଅରୂପୀଭାଵତୋ ସଵ୍ଵପଚ୍ଛା ଵୁତ୍ତୋ। ତଂତଂଗୋଚରତ୍ତା ତସ୍ସ ତସ୍ସାନନ୍ତରଂ ବାହିରାୟତନାନି ଵୁତ୍ତାନୀତି ଵୁତ୍ତୋଵାୟମଚ୍ଛୋତି ଏଵମ୍ପି ଇମେସଂ କମୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ତତୋତି ହଦୟଵତ୍ଥୁଭେଦତୋ। ଯଞ୍ହି ହଦୟଵତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସାୟ ଏକଂ ମନୋଵିଞ୍ଞାଣଂ ପଵତ୍ତତି, ନ ତଦେଵ ନିସ୍ସାୟ ଅଞ୍ଞଂ ପଵତ୍ତତି। ନିଦ୍ଦେସଵସେନାତି ସଙ୍ଖେପଵିତ୍ଥାରନିଦ୍ଦେସଵସେନ। ଯୋଜେତବ୍ବଂ "କୁସଲସମୁଟ୍ଠାନଂ କୁସଲସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ସଭାଗ"ନ୍ତିଆଦିନା।

ସଭାଵୋତି ଵିସୟିଵିସୟଭାଵୋ, ତଦଭିନିବ୍ବତ୍ତିୟଞ୍ଚ ଯୋଗ୍ଗତା। କାରଣସମତ୍ଥତାତି କାରଣଭୂତା ସମତ୍ଥତା ପଚ୍ଚୟଭାଵୋ। ଦ୍ଵାରାଦିଭାଵୋତି ଦ୍ଵାରାରମ୍ମଣେ ଦ୍ଵାରଵୁତ୍ତିଭାଵୋ। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେତି ଅନନ୍ତରଂ ଵୁତ୍ତଅତ୍ଥେ। ଯସ୍ମାତି ଯାୟ ଧମ୍ମତାୟ ଯେନ ଦ୍ଵାରାଦିଭାଵେନ କାରଣଭୂତେନ। ସମ୍ଭଵନ୍ତିଵିସେସନନ୍ତି କିରିୟାୟ ପରାମସନମାହ। ଯଂ ସମ୍ଭଵନଂ, ଧମ୍ମତାଵେସାତି ଅତ୍ଥୋ। ରିତ୍ତକାନେଵାତି ଧୁଵାଦିଭାଵରିତ୍ତକାନେଵ। ଵିସମାଦୀସୁ ଅଜ୍ଝାସୟୋ ଏତେସନ୍ତି ଵିସମାଦିଅଜ୍ଝାସୟାନି, ଵିସମାଦିଅଜ୍ଝାସୟାନି ଵିୟ ହୋନ୍ତୀତି ଵିସମାଦିଅଜ୍ଝାସୟାନି, ଚକ୍ଖାଦୀନି। ଵିସମଭାଵ...ପେ... ଵନଭାଵେହୀତି ଵିସମଭାଵାଦିସନ୍ନିସ୍ସିତଅହିଆଦିସଦିସୁପାଦିନ୍ନଧମ୍ମେହି ଚକ୍ଖାଦୀହି, ଵନସନ୍ନିସ୍ସିତମକ୍କଟସଦିସେନ ଚିତ୍ତେନ ଚ ଅଭିରମିତତ୍ତା। ଵନଭାଵୋତି ହି ଵନଜ୍ଝାସୟୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁରିମନ୍ତଵିଵିତ୍ତତାତି ପୁବ୍ବଭାଗଵିରହୋ। ଉପ୍ପାଦତୋ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସୋ ହି ଇଧ ପୁରିମନ୍ତୋ। ଅପରନ୍ତେତି ଅପରଭାଗେ, ଭଙ୍ଗତୋ ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦୟବ୍ବୟପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ହି ସଭାଵଧମ୍ମୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ଵୁତ୍ତଂ "ଅନିଧାନଗତା ଭଗ୍ଗା, ପୁଞ୍ଜୋ ନତ୍ଥି ଅନାଗତେ"ତି (ମହାନି। ୧୦)। ସଦା ଅଭାଵୋତି ନ ସଦା ଅଭାଵପତିଟ୍ଠାପନଂ ସବ୍ବକାଲମ୍ପି ନତ୍ଥୀତି, ଅଥ ଖୋ ଉଦୟବ୍ବୟପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ସଦାଭାଵପଟିକ୍ଖେପୋତି ଆହ "ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣ"ନ୍ତି। ସଭାଵଵିଜହନନ୍ତି ଭଙ୍ଗପ୍ପତ୍ତିମାହ । ଵିପରିଣତଂ ଉପ୍ପାଦଜରାଵତ୍ଥାହି ସନ୍ତାନଂ ଵିନା ନ ଵିକାରାପତ୍ତୀତି ଆହ "ସନ୍ତାନଵିକାରାପତ୍ତି ଵା"ତି।

ଜାତିଧମ୍ମତାଦୀହୀତି ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣାଦିସଭାଵତାହି। ଅନିଟ୍ଠତାତି ନ ଇଟ୍ଠତା, ଦୁକ୍ଖତାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣନ୍ତି "ପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନା"ତି ପୁବ୍ବେ ସାମଞ୍ଞତୋ ଵୁତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ। ପଚ୍ଚୟଵସେନ ଦୁକ୍ଖାକାରେନ ପଵତ୍ତମାନାନଂ ସଭାଵଧମ୍ମାନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେଵ ଵସେନ ଦୁକ୍ଖମତାତି ଆହ "ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପୀଳନତୋ ଦୁକ୍ଖମ"ନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖଵଚନନ୍ତି "ଦୁକ୍ଖ"ନ୍ତି ସଦ୍ଦୁ ଵଚନଂ।

"ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଵସଵତ୍ତକୋ"ତି ଇମିନା ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ତାତି ଅନତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି, "ନାପି ଇଦଂ ଵସଵତ୍ତକ"ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ନ ଅତ୍ତାତି ଅନତ୍ତାତି। ଅତ୍ତନୋତି ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ଵଦତି। ପରସ୍ମିନ୍ତି ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ। ପରସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତନୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଵ ନୟୋ। ତଂ ଏତସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି ତଂ ଯଥାଵୁତ୍ତପରପରିକପ୍ପିତଂ ଵସଵତ୍ତକଂ ଏତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଦିନୋ ନତ୍ଥି, ଏତେନ ଚତୁକୋଟିକସୁଞ୍ଞତାୟ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। "ସୁଞ୍ଞଂ ତଂ ତେନ ଵସଵତ୍ତନାକାରେନା"ତି ଇମିନା ଉଭୟଥାପି ଅଵସଵତ୍ତନଟ୍ଠେ ଦସ୍ସିତବ୍ବେ ତତ୍ଥ ତାଵ ଏକଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ପରସ୍ସା"ତିଆଦିଂ ଵତ୍ଵା ପୁନ "ଅଥ ଵା"ତିଆଦିନା ଇତରଂ ଦସ୍ସେତି। ସାମି ଏଵ ସାମିକୋ, ନ ସାମିକୋ ଅସ୍ସାମିକୋତି ଏଵଂ ଅତ୍ଥେ ଗୟ୍ହମାନେ "ଅସ୍ସାମିକତୋ"ତି ପଦସ୍ସ ସୁଞ୍ଞତଵିସେସନତାୟ ପୟୋଜନଂ ନତ୍ଥି। କାମକାରିୟନ୍ତି ଯଥାକାମକରଣୀୟଂ। ଅଵସଵତ୍ତନଟ୍ଠଂ ଵିସେସେତ୍ଵା ଦସ୍ସେତି ସମାସଦ୍ଵୟତ୍ଥସଙ୍ଗହତୋ।

ସସନ୍ତାନେ ଧମ୍ମାନଂ ଵିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତି ଇଧ ଭାଵସଙ୍କନ୍ତିଗମନଂ ନାମାତି ଆହ "ସନ୍ତତିଯଂ ଭାଵନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଯେଵା"ତି। ତଥା ଵିସଦିସୁପ୍ପତ୍ତିୟଂ ପୁରିମାକାରଵିଗମୋ ପକତିଭାଵଵିଜହନନ୍ତି ଆହ "ସନ୍ତତିୟା ଯଥାପଵତ୍ତାକାରଵିଜହନ"ନ୍ତି। ଭଵତୀତି ଵା ଭାଵୋ, ଅଵତ୍ଥାଵିସେସୋ, ତସ୍ସ ସଙ୍କମନଂ ଭାଵସଙ୍କନ୍ତି। ସଭାଵଧମ୍ମୋ ହି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଠିତିକ୍ଖଣଞ୍ଚ ପତ୍ଵା ଭିଜ୍ଜତୀତି ଉପ୍ପାଦାଵତ୍ଥାୟ ଜରାଵତ୍ଥଂ, ତତୋ ଭଙ୍ଗାଵତ୍ଥଂ ସଙ୍କମତୀତି ଵୁଚ୍ଚତି। ତଥା ସଙ୍କମତୋ ଚ ଅତ୍ତଲାଭକ୍ଖଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଜରାମରଣେହି ତଂସଭାଵପରିଚ୍ଚାଗୋ ପକତିଭାଵଵିଜହନନ୍ତି ଖଣଵସେନ ଚେତଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୁବ୍ବାପରଵସେନାତି ଚ ଖଣାନଂ ପୁବ୍ବାପରଵସେନାତି ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭଵତି। ଏକତ୍ଥତ୍ତାତି ସମାନାଧିକରଣତ୍ତା, ନ ପନ ଵିସେସନଵିସେସିତବ୍ବଭାଵାନଂ ଏକତ୍ତା। "ଚକ୍ଖୁଂ ଅନିଚ୍ଚ"ନ୍ତି ଵୁତ୍ତେ "ଅନିଚ୍ଚଂ ଚକ୍ଖୁ"ନ୍ତିପି ଵୁତ୍ତମେଵ ହୋତୀତି "ଯଂ ଚକ୍ଖୁ, ତଂ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଚକ୍ଖୁ"ନ୍ତି ଆପନ୍ନମେଵାତି ଆହ "ଅନିଚ୍ଚାନଂ ସେସଧମ୍ମାନମ୍ପି ଚକ୍ଖୁଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତୀ"ତି।

ତେହି ଚ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣେହି ଚ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମେଵ ଵିସେସେନ ଦସ୍ସିତଂ "ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଦନତ୍ତା"ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩। ୧୫, ୪୫, ୭୬, ୮୫; ୨।୪।୧, ୨; ପଟି। ମ। ୨।୧୦) ଵିୟ। ଦୋସଲକ୍ଖଣାକାରନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋତି ଦୋସସ୍ସ ଲକ୍ଖିତବ୍ବାକାରନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଏଵଂ ଦୁକ୍ଖେନାତି ଏଵଂ ନାନପ୍ପକାରେନ ଅକ୍ଖିରୋଗାଦିଦୁକ୍ଖେନ ଆବାଧତାୟ। ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଦୀପକାନନ୍ତି ଅନତ୍ତତାପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଜୋତକାନଂ ଉପାୟଭୂତାନଂ। ନ ହି ଘଟଭେଦକଣ୍ଟକଵେଧାଦିଵସେନ ଲବ୍ଭମାନା ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖତା ସତ୍ତାନଂ ଏକନ୍ତତୋ ଅନତ୍ତତାଧିଗମହେତୂ ହୋନ୍ତି। ପଚ୍ଚୟପଟିବଦ୍ଧତାଅଭିଣ୍ହସମ୍ପଟିପୀଳନାଦିଵସେନ ପନ ଲବ୍ଭମାନା ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ଚକ୍ଖାଦୀନି କମ୍ମାଦିମହାଭୂତାଦିପଚ୍ଚୟପଟିବଦ୍ଧଵୁତ୍ତୀନି, ତତୋ

ଏୱ ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେନ୍ତୀତି ଅନିଚ୍ଚାନି, ଅଭିଣ୍ହସମ୍ପଟିପୀଳିତତ୍ତା ଦୁକ୍ଖାନି, ଏୱଂଭୂତାନି ଚ ଅୱସୱତ୍ତନତୋ ଅନତ୍ତକାନୀତି ପରିଗ୍ଗହେ ଠିତେହି ସମ୍ମୁପଚିତଞାଣସମ୍ଭାରେହି ପସ୍ସିତୁଂ ସକ୍କା।

କଥଂ ପନେତେସଂ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱୋ ଜାନିତବ୍ବୋତି? ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଦସ୍ସନତୋ। ତଂ କଥଂ ଞାଯତୀତି? ଯୁତ୍ତିତୋ। କା ପନେତ୍ଥ ଯୁତ୍ତୀତି? ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ଯଦି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନ ସିଯା, ବହିପଚ୍ଚଯଭେଦେ ଯଦିଦଂ ପଚ୍ଛା ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ, ତଂ ନ ସିଯା। ଯସ୍ସ ହି ତାଦିସଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ସ ଅସତି ବହିପଚ୍ଚଯୱିସେସେ କଥଂ ପଚ୍ଛା ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ଭୱତି ଚ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ତସ୍ମା ଅତ୍ଥି ନେସଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଯଂ ସଣିକଂ ସଣିକଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତଂ ପଚ୍ଛା ପାକଟତରଂ ଜାଯତୀତି। ତଥା ହି ସରୀରସ୍ସ ତାୱ ଆନାପାନାନଂ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ ପରିସ୍ସମତୋ ଚ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ଅନୱଟ୍ଠିତା ହି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ୱାତା ୱାରେନ ୱାରେନ ପୱତ୍ତନତୋ। ଯଦି ହି ଅସ୍ସସିତେ ୱା ପସ୍ସସିତେ ୱା ସରୀରସ୍ସ କୋଚି ପଚ୍ଛା ୱିସେସୋ ନ ସିଯା, ନ ନେସଂ କୋଚି ଭେଦୋ ସିଯା, ଦିଟ୍ଠୋ ଚ ସୋ। ତସ୍ମା ଅସ୍ସସିତଂ ସରୀରଂ ଅଞ୍ଞଥା ହୋନ୍ତଂ କମେନ ତାଦିସଂ ଅୱତ୍ଥଂ ପାପୁଣାତି। ଯା ପସ୍ସାସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ପସ୍ସସିତେ ଚ ପୁନ ତଥେୱ ଅସ୍ସାସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଆନାପାନାନଂ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋପି ସରୀରସ୍ସ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତସିଦ୍ଧି। ତଥା ପରିସ୍ସମୋପି ଅସତି ୱିସେସେ ପଚ୍ଛା ସରୀରସ୍ସ ନ ସିଯା, ଯେନାଯଂ ଇରିଯାପଥନ୍ତରାଦୀନି ସେୱନେନ ପରିସ୍ସମୱିନୋଦନଂ କରୋତି।

ଅଥ ୱା ରୂପାଦିଭେଦତୋପି ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ରୂପଗନ୍ଧରସଫସ୍ସାଦୀନଞ୍ହି ୱିସେସେନ ଯୋ ସରୀରେ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧେସୁ ଚ ଖୀରୂଦକୱତ୍ଥପୁପ୍ଫଫଲୋସଧିଧଞ୍ଞାଦୀନଂ ପଚ୍ଛା ୱିସେସୋ ଗଯ୍ହତି, ସୋ ଅସତି ବହିପଚ୍ଚଯୱିସେସେ ନେସଂ ଜରାଦିଅୱତ୍ଥାସୁ ୱଣ୍ଣବଲାଦିଭେଦୋ, ରସୱୀରିଯୱିପାକାନୁଭାୱଭେଦୋ ଚ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱିନା କଥମୁପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ। ଯଂ ପନ ତଂ ଧମ୍ମତାରୂପଂ ସିଲାଦି, ତତ୍ଥ କଥନ୍ତି? ତସ୍ସାପି ସୀତୁଣ୍ହସମ୍ଫସ୍ସଭେଦତୋ ଅତ୍ଥେୱ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ତଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱିନା ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି। ସତି ଚ ରୂପାଦିଭେଦେ ସିଦ୍ଧୋୱ ତଂନିସ୍ସଯମହାଭୂତଭେଦୋପି। ନ ହି ନିସ୍ସଯମହାଭୂତଭେଦେନ ୱିନା ନିସ୍ସିତଭେଦୋ ସମ୍ଭୱତୀତି। ଏୱଂ ତାୱ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସଗ୍ଗହଣତୋ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ, ତତୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱସିଦ୍ଧି।

ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପନ ଆରମ୍ମଣାଦିଭେଦେନ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ହି ଆରମ୍ମଣେ ଅରୂପଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ତେ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞଂ ସଙ୍କମନ୍ତି, ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଚ ଯଥାସକଂ ଖଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ନ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ପଦୀପାଦିଉଦାହରଣେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞେ ଏୱ ହି ଖଣେ ଖଣେ ରୂପାଦଯୋ ପଦୀପଜାଲାଯ, ତଥା ଖୀରଧାରାଦୀସୁ ପତନ୍ତୀସୁ, ୱାଯୁମ୍ହି ଚ ପହରନ୍ତେ ସମ୍ଫସ୍ସାନି। ଯଥା ଚେତେସଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ। କିଞ୍ଚ ସଦ୍ଦଭେଦତୋ, ସଦ୍ଦୱିସେସତୋପି ତନ୍ନିମିତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ, ତତୋ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ପଗୁଣଞ୍ହି ଗନ୍ଥଂ ସୀଘଂ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ସଦ୍ଦାନଂ ଭେଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ। ନ ହି କାରଣଭେଦେନ ୱିନା ଫଲଭେଦୋ ଅତ୍ଥି। ଯଥା ତଂ ୱାଦିତସଦ୍ଦାନଂ, ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣଭେଦେନ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ। ତେନେୱ ନେସଂ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଜାତିଭୂମିସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମଭେଦେନ ୱିସେସଗ୍ଗହଣେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏୱଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସଗ୍ଗହଣତୋ ଖଣେ ଖଣେ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତସିଦ୍ଧି। ଯତୋ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱତୋ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଅନିଚ୍ଚାନୀତି ସିଦ୍ଧାନି, ଅନିଚ୍ଚତ୍ତା ଏୱ ଅଭିଣ୍ହସମ୍ପଟିପୀଳନତୋ ଦୁକ୍ଖାନି, ତତୋ ଚ ଅୱସୱତ୍ତନତୋ ଅନତ୍ତକାନି। ତେନାହ ଭଗୱା ''ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଦନତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫, ୪୫, ୭୬, ୮୫; ୨।୪।୧, ୨; ପଟି। ମ। ୨। ୧୦)।

ନିରନ୍ତରଂପୱତ୍ତମାନସ୍ସାତି ଅଭିଣ୍ହସଦ୍ଦତ୍ଥଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱଦତି। ଧାତୁମତ୍ତତାଯାତି ଧାତୁମତ୍ତଭାୱେନ। ସମୂହତୋତି ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖାଦିପିଣ୍ଡତୋ। ''ଚକ୍ଖାଦୀନ''ନ୍ତି ଇଦଂ ''ସମୂହତୋ''ତି ପଦଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାମିୱଚନଂ, ''ୱିନିବ୍ଭୁଜନ''ନ୍ତି ପଦଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା କମ୍ମତ୍ଥେତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତ୍ତାରିପି ଘନାନୀତି ସନ୍ତତିସମୂହକିଚ୍ଚାରମ୍ମଣଘନାନି। ପୱତ୍ତରୂପାଦିଗ୍ଗହଣତୋତି ରୁପ୍ପନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ରୂପାଦିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚାତି ପୱତ୍ତରୂପାଦିଗ୍ଗହଣଂ, ତତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅନିଚ୍ଚାଦିଗ୍ଗହଣସ୍ସ ସବ୍ଭାୱାତି ରୂପୱେଦନାଦିଞାଣତୋ ଭିନ୍ନସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାଦିଞାଣସ୍ସ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ତେନ ସତିପି ରୂପାଦିଅତ୍ଥାନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଭାୱେ ରୁପ୍ପନାଦିଭାୱତୋ ଅନିଚ୍ଚାଦିଭାୱସ୍ସ ଭେଦମାହ। ଇଦାନି ତମେୱ ଭେଦଂ ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାୱିସଯତାଯ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''ନ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ନାତିଧାୱିତୁନ୍ତି ଇଧ ଲକ୍ଖଣଲକ୍ଖଣୱନ୍ତା ଭିନ୍ନା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣିକୱିପସ୍ସନାଯ ଖନ୍ଧାରମ୍ମଣତାୱଚନେନ ଅଭିନ୍ନାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୋଧାପାଦନେନ ଅତିଧାୱିତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ। କସ୍ମାତି ଚେ? ୱୁତ୍ତଂ ''ତେ ପନାକାରା''ତିଆଦି। ଅଧିପ୍ପାଯୋପି ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣାନଂ ରୂପାଦିଆକାରମତ୍ତତାୱିଭାୱନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା''ତି ହି ସଙ୍ଖାରେ ସଭାୱତୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋଯେୱ ଲକ୍ଖଣାନି ଚ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୀତି। ଯଥା ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଅନିଚ୍ଚତାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଭେଦୋ, ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚତାଦୀନମ୍ପି ସତିପି ଲକ୍ଖଣଭାୱସାମଞ୍ଞେ ନାନାଞାଣଗୋଚରତାଯ, ନାନାପଟିପକ୍ଖତାଯ, ନାନିନ୍ଦ୍ରିଯାଧିକତାଯ ଚ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖତ୍ତଯଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଭେଦୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ''ତିଆଦିମାହ। ତଂ

ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୧୫୫।ପଚ୍ଚୟଯୁଗଳଅୱସେନାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରପଚ୍ଚୟଦ୍ୱୟୱସେନ। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରୱସେନ ଅକୋକାରତୋତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକୱସେନ ଚେୱ ବାହିରୱସେନ ଚ ଅସଙ୍କରତୋ।

୧୬୭।ୱିସଙ୍ଖାରନିସ୍ସାତି ନିବ୍ବାନପୋଣସ୍ସ। ୱିନିମୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସାତି ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୁତ୍ତୀହି ସମୁଖେନ, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିନିମୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ପରମସ୍ସାସଭାୱେନ, ଗତିଭାୱେନ ଚ ପତିଟ୍ଠାନଭୂତେ। ''ନିବ୍ବାନଂ ଅରହତୋ ଗତୀ''ତି (ପରି। ୩୩୯) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଠିତିଭାୱେନାତି ଚ ପାଠୋ। ତଂସଚ୍ଛିକରଣାଭାୱେତି ତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକରଣାଭାୱେ। ନୀତୋତି ପାପିତୋ, ପକାସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚୁଣ୍ଣିତନ୍ତି ଭେଦିତଂ। ତ୍ୱମେୱ କିଂ ନ ଜାନାସୀତି କିଂ ତ୍ୱଂ ନ ଜାନାସିଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ''କିଂ ତ୍ୱଂ ଏକଂ ନାନଂ ଜାନାସି, କିଂ ତ୍ୱଂ ନ ଜାନାସି ଏୱା''ତି ଏୱଂ ୱିକ୍ଖେପଂ କରୋନ୍ତଂ ପରୱାଦିଂ ''ନନୁ ଞାତେ''ତିଆଦିନା ସକୱାଦୀ ନିବନ୍ଧତି। ୱିଭଜିତ୍ୱାତି ''ରାଗାଦୀନଂ ଖୀଣନ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା''ତି ଭାୱତ୍ଥଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା। ରାଗାଦୀନଂ ଖୟା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ସସଭାୱତା ଚ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଆପନ୍ନା ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣକରଣେନ କାରଣଭୂତେନ। ହେତୁଅତ୍ଥେ ହି ଇଦଂ କରଣୱଚନଂ। କିଲେସକ୍ଖୟମତ୍ତଂ ୱା ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଇଚ୍ଛତୋ କିଲେସକ୍ଖୟେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା।

ଏୱଂ କିଲେସକ୍ଖୟମତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ଖେପେତବ୍ବା କିଲେସା ବହୁୱିଧା ନାନପ୍ପକାରା, ମଗ୍ଗୋ ଚ ଓଧିସୋ କିଲେସେ ଖେପେତି। ସ୍ୱାୟଂ ''କତମଂ କିଲେସକ୍ଖୟଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା କତମେ କିଲେସେ ଖେପେତୀ''ତି ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଦ୍ୱୟମେୱ ୱଦତି। ତଦେୱାତି ଯଂ ''ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ କିଞ୍ଚି ଏକଦେସମତ୍ତମ୍ପୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେୱ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯାୟଂ ''କିଲେସକ୍ଖୟୋୱ ନିବ୍ବାନ''ନ୍ତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅଭାୱତାଚୋଦନା, ତତ୍ରାୟଂ ଆଗମତୋ ଯୁତ୍ତିତୋ ଚସ୍ସ ଭାୱାଭାୱୱିଭାୱନା। ତଞ୍ହି ଭଗୱତା –

''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜାତଂ ଅଭୂତଂ ଅକତଂ ଅସଙ୍ଖତ''ନ୍ତି (ଉଦା। ୭୩; ଇତିୱୁ। ୪୩)।

''ଅତ୍ଥି , ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାୟତନଂ, ଯତ୍ଥ ନେୱ ପଥୱୀ ନ ଆପୋ ନ ତେଜୋ ନ ୱାୟୋ''ତି (ଉଦା। ୭୧) –

ଚ ଆଦିନା, ତଥା –

''ଗମ୍ଭୀରୋ ଦୁଦ୍ଦସୋ ଦୁରନୁବୋଧୋ ସନ୍ତୋ ପଣୀତୋ ଅତକ୍କାୱଚରୋ ନିପୁଣୋ ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀୟୋ''ତି (ମ। ନି। ୨।୩୩୭; ସଂ। ନି। ୧।୧୭୨; ମହାୱ। ୭-୮) –

''ଅସଙ୍ଖତଞ୍ଚ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି ଅସଙ୍ଖତଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦଂ, ଅନତଂ, ଅନାସୱଂ, ସଚ୍ଚଂ, ପାରଂ, ନିପୁଣଂ, ସୁଦୁଦ୍ଦସଂ, ଅଜଜ୍ଜରଂ, ଧୁୱଂ, ଅପଲୋକିତଂ, ଅନିଦସ୍ସନଂ, ନିପ୍ପପଞ୍ଚଂ, ସନ୍ତଂ, ଅମତଂ, ପଣୀତଂ, ସିୱଂ, ଖେମଂ, ତଣ୍ହାକ୍ଖୟଂ, ଅଚ୍ଛରିୟଂ, ଅବ୍ଭୁତଂ, ଅନୀତିକଂ, ଅନୀତିକଧମ୍ମଂ, ନିବ୍ବାନଂ, ଅବ୍ୟାବଜ୍ଝଂ, ୱିରାଗଂ, ସୁଦ୍ଧିଂ, ମୁତ୍ତିଂ, ଅନାଲୟଂ, ଦୀପଂ, ଲେଣଂ, ତାଣଂ, ସରଣଂ, ପରାୟଣଞ୍ଚ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି ପରାୟଣଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୭୭) –

ଏୱମାଦୀହି ଚ ସୁତ୍ତପଦେହି ''ଅପ୍ପଚ୍ଚୟା ଧମ୍ମା, ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୭), ସବ୍ବଞ୍ଚ ରୂପଂ ଅସଙ୍ଖତା ଚ ଧାତୂ''ତିଆଦୀହି (ଧ। ସ। ୧୧୯୨, ୧୧୯୮, ୧୨୦୦) ଅଭିଧମ୍ମପଦେସେହି ଚ ପରମତ୍ଥଭାୱେନେୱ ଦେସିତଂ। ନ ହି ସଭାୱୱିରହିତସ୍ସ ଅଭାୱମତ୍ତସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରାସଙ୍ଖତାଦିଭାୱୋ ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମାଦିଭାୱୋ ଚ ଯୁତ୍ତୋ, ୱୁତ୍ତୋ ଚ ସୋ। ତସ୍ମା ନ ଅଭାୱମତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ।

ଅପି ଚାୟଂ ଅଭାୱୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ – ୟଦି କିଲେସାଭାୱୋ ନିବ୍ବାନଂ, ସ୍ୱାୟମଭାୱୋ ଏକୋ ୱା ସିୟା ଅନେକୋ ୱା? ୟଦି ଏକୋ, ଏକେନେୱ ମଗ୍ଗେନ କତୋ ସଚ୍ଛିକତୋ ଚ ହୋତୀତି ଉପରିମାନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ନିରତ୍ଥକତା ଆପଜ୍ଜତି। ନ ହି ଏକଂ ଅନେକେହି କମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତେହି ସାଧେତବ୍ବଂ ଦିଟ୍ଠଂ। ଅଥ ସିୟା ଏକୋୱ ସୋ କିଲେସାଭାୱୋ, ନ ପନ ମଗ୍ଗେହି କାତବ୍ବୋ, ଅଥ ଖୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋତି। ଏୱଂ ସତି ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିରତ୍ଥକତା ଆପଜ୍ଜତି କିଲେସାନଂ ଅପ୍ପହାନତୋ। ଅକରୋନ୍ତୋ ଚ ମଗ୍ଗୋ କିଲେସାଭାୱଂ ତସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ କମତ୍ଥଂ ସାଧେୟ୍ୟ, ଅଥ ମଗ୍ଗାନଂ ସଂୟୋଜନତ୍ତୟପ୍ପହାନାଦିପଟିନିୟତକିଚ୍ଚତାୟ ପହାୟକୱିଭାଗେନ କିଲେସାଭାୱଭେଦୋ, ଏୱଂ ସତି ୱିନା ସଭାୱଭେଦଂ ବହୁଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ବହୁଭାୱତାପଦେସେନସ୍ସ ସସଭାୱତା ଆପନ୍ନା। ଅଥାପି ସିୟା ‘‘ୟେସଂ ଅଭାୱୋ, ତେସଂ ବହୁଭାୱେନ ବହୁଭାୱୋପଚାରୋ’’ତି, ଏୱଂ ସତି ୟେସଂ ଅଭାୱୋ, ତେସଂ ସଭାୱତାୟ ସସଭାୱୋପଚାରୋପି ସିୟା। ତଥା ତେସଂ କିଲେସସଙ୍ଖତାଦିତାୟ କିଲେସସଙ୍ଖତାଦିଭାୱା ଚ ସିୟୁଂ, ନ ଚେତଂ ୟୁତ୍ତନ୍ତି ନ ତେସଂ ବହୁଭାୱୋପଚାରୋ ୟୁତ୍ତୋ। ଏକଭାୱୋପି ଚସ୍ସ ଅସଭାୱତାୟ ଏୱ ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଚେ? ନ, ଅଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ, ଅଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଅଭେଦସମଞ୍ଞାୟ ଏକତ୍ତନିଦ୍ଦେସୋ। ସତି ଚ ଏକତ୍ତେ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଦୋସାନତିୱତ୍ତି।

ବହୁଭାୱେ ଚ ସସଭାୱତା ସିଦ୍ଧା। ୟଦିପି ସିୟା ୟଥା ବହୁଭାୱୋ ସସଭାୱତଂ, ଏୱଂ ସାମଞ୍ଞେନ ସସଭାୱତା ବହୁଭାୱଂ ନ ବ୍ୟଭିଚରେୟ୍ୟାତି ସସଭାୱପକ୍ଖେପି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ବହୁଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ତଂ ନ, କସ୍ମା? ତଥା ସାମଞ୍ଞାଭେଦତୋ। ନ ହି ଏୱଂ ୱତ୍ତୁଂ ଲବ୍ଭା ୟଥା ଖରଭାୱୋ ସସଭାୱତଂ ନ ବ୍ୟଭିଚରତି, ଏୱଂ ସସଭାୱତାପି ଖରଭାୱଂ ନ ବ୍ୟଭିଚରେୟ୍ୟାତି। ଏୱଞ୍ହି ସତି ତଦଞ୍ଞସଦ୍ଧମ୍ମାଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିୟା, ତସ୍ମା ବହୁଭାୱୋ ସସଭାୱତାପେକ୍ଖୋ, ନ ସସଭାୱତା ବହୁଭାୱାପେକ୍ଖାତି ନ ସସଭାୱସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ବହୁଭାୱାପତ୍ତି। ‘‘ଏକଞ୍ହି ସଚ୍ଚଂ ନ ଦୁତୀୟମତ୍ଥି (ସୁ। ନି। ୮୯୦; ମହାନି। ୧୧୯), ଏକା ନିଟ୍ଠା ନ ପୁଥୁନିଟ୍ଠା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ।

ଅପି ଚେତ୍ଥ କିଲେସାଭାୱୋ ନାମ ରାଗାଦୀନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ। ତସ୍ସ ଚ ଏକତ୍ତେ ଏକେନେୱ ମଗ୍ଗେନ ସାଧେତବ୍ବତା କିଚ୍ଚୱିସେସାଭାୱତୋତି ଦସ୍ସନାଦିମଗ୍ଗୱିଭାଗୋ ନ ସିୟା। ଇଚ୍ଛିତୋ ଚ ସୋ ଓଧିସୋୱ କିଲେସାନଂ ପହାତବ୍ବତ୍ତା। ସୋ ଚ ମଗ୍ଗୱିଭାଗୋ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ନାତିତିକ୍ଖତିକ୍ଖତିକ୍ଖତରତିକ୍ଖତମଭାୱେନ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନୟୋଗ୍ୟଭାୱେ ସଚ୍ଛିକିରିୟାୱିସେସେନ ହୋତୀତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସସଭାୱତାୟୟେୱ ୟୁତ୍ତୋ। ଅଭାୱୋ ପନ କିଲେସାନଂ ମଗ୍ଗେନ କାତବ୍ବୋ ସିୟା ‘‘ମା ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିରତ୍ଥକତା ଅହୋସୀ’’ତି, ନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋ। କୋ ହି ତସ୍ସ ସଭାୱୋ, ୟୋ ତେନ ସଚ୍ଛିକରିୟେୟ୍ୟ। ସୋ ଚ କିଲେସାଭାୱୋ ଏକେନେୱ ମଗ୍ଗେନ ସାଧେତବ୍ବୋ ସିୟା, ନ ଚତୂହି ‘‘ମା ଚତୁଭାୱନିବ୍ବାନତାପତ୍ତି, ନିବ୍ବାନୱିସେସାପତ୍ତି ଚ ଅହୋସୀ’’ତି। ତତୋ ଦସ୍ସନାଦିମଗ୍ଗୱିଭାଗୋ ନ ସିୟାତି ସବ୍ବଂ ଆୱତ୍ତତି।

ୟଦି ଚ ଅଭାୱୋ ଭାୱସ୍ସ ସିୟାତି ତସ୍ସ ଭାୱଧମ୍ମତା ଇଚ୍ଛିତା, ଏୱଂ ସତି ୟଥା ସଙ୍ଖତଧମ୍ମସ୍ସ ତସ୍ସ ଜରାମରଣାଦୀନଂ ୱିୟ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମତାପି ଆପନ୍ନା, ଏୱଂ ବହୂନଂ କିଲେସାନଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ତସ୍ସ ବହୁଭାୱାଦିପ୍ପସଙ୍ଗୋପି ଦୁନ୍ନିୱାରୋତି ଅତଂସଭାୱସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତସ୍ସେକସ୍ସ ସସଭାୱସ୍ସ ନିବ୍ବାନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୟଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ‘‘ରାଗକ୍ଖୟୋ ଦୋସକ୍ଖୟୋ ମୋହକ୍ଖୟୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୧୫, ୩୩୦) ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ଖୟେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତ୍ତା। ଖୟୋ ହି ଅରିୟମଗ୍ଗୋ। ୟଥାହ ‘‘ଖୟେ ଞାଣଂ, ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୧୪୨)। ତେନ ରାଗାଦିକ୍ଖୟପରିୟାୟେନ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତୋ ‘‘ପରମତ୍ଥଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ନିପୁଣଂ ଦୁଦ୍ଦସଂ ଦୁରନୁବୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ରାଗାଦିକ୍ଖୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରାଗାଦିପ୍ପହାନମୁଖେନ ୱା ତଥା ପତ୍ତବ୍ବତୋ, ୟଥା ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମଦନିମ୍ମଦନୋ ପିପାସୱିନୟୋ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୪।୩୪; ଇତିୱୁ। ୯୦)।

ଅପିଚ ୟଥା ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟତାୟ ସଉତ୍ତରାନଂ କାମାନଂ ରୂପାନଞ୍ଚ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱଂ ନିସ୍ସରଣଂ ପଞ୍ଞାୟତି, ଏୱଂ ସସଭାୱାନଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତେନ ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେନ ନିସ୍ସରଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ୟଞ୍ଚ ତନ୍ନିସ୍ସରଣଂ, ସା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ – ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଅପି ଅନୁଲୋମଞାଣଂ କିଲେସେ ତଦଙ୍ଗୱସେନ ପଜହତି, ନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପଜହିତୁଂ ସକ୍କୋତି। ତଥା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାରମ୍ମଣଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଞାଣଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନେୱ କିଲେସେ ପଜହତି, ନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ। ଇତି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାରମ୍ମଣସ୍ସ, ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚ ଞାଣସ୍ସ କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେ ଅସମତ୍ଥଭାୱତୋ ତେସଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନକରସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ତଦୁଭୟୱିପରୀତସଭାୱେନ ଆରମ୍ମଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ସା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ। ତଥା ‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜାତଂ ଅଭୂତଂ ଅକତଂ ଅସଙ୍ଖତ’’ନ୍ତି (ଉଦା। ୭୩; ଇତିୱୁ। ୪୩) ଇଦଂ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱଜୋତକଂ ୱଚନଂ ଅୱିପରୀତତ୍ଥଂ ଭଗୱତା ଭାସିତତ୍ତା। ୟଞ୍ହି ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଂ ଅୱିପରୀତତ୍ଥଂ ୟଥା ତଂ ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖା, ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି (ଧ। ପ। ୨୭୭-୨୭୯; ଥେରଗା। ୬୭୬-୬୭୮; ନେତ୍ତି। ୫), ତଥା ନିବ୍ବାନ-ସଦ୍ଦୋ କତ୍ଥଚି ୱିସୟେ ୟଥାଭୂତପରମତ୍ଥୱିସୟୋ ଉପଚାରୱୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ସେୟ୍ୟଥାପି ସୀହ-ସଦ୍ଦୋ।

ଅଥ ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତ ପରମତ୍ଥତୋ ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ ଇତରତଙ୍କିପରୀତୱିମୁତ୍ତିସଭାୱତ୍ତା ସେଯ୍ୟଥାପି ‘‘ପଥୱୀଧାତୁ ୱେଦନା ଚା’’ତି ଏୱମାଦୀହି ନଯେହି ଯୁତ୍ତିତୋପି ଅସଙ୍ଖତାଯ ଧାତୁଯା ପରମତ୍ଥତୋ ଅଦ୍ୱିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୧୬୮। କିଞ୍ଚୀତି କିଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣଂ। ଆଲମ୍ବନତୋତି ଆରମ୍ମଣକରଣତୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆଯତନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୧୭୨।ଅଭିଧମ୍ମେଚ ଆଗତାତି ଇମସ୍ମିଂ ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗେ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେସୁ, ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡଧମ୍ମହଦୟୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ଚ ଦେସନାରୁଳ୍ହା। ଯଥା ପନ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ଆଗତା ଖନ୍ଧାଦୟୋ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଦେସିତନିୟାମେନ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱସେନ ୱିଭତ୍ତା, ଏୱମିଧାପି ଚକ୍ଖୁଧାତାଦୟୋ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱସେନ ୱିଭଜିତବ୍ବା ସିୟୁଂ। ତତ୍ଥ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୋ ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାୱିସିଟ୍ଠୋ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଆଗତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଦେସେତବ୍ବାକାରୋ ନତ୍ଥୀତି ତେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱସେନେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟେ ଦେସିତା, ଧାତୂନଂ ପନ ସୋ ଅତ୍ଥୀତି ତେ ତିଣ୍ଣଂ ଧାତୁଛକ୍କାନଂ ୱସେନ ଇଧ ଦେସିତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତେସ୍ୱେୱ…ପେ… ୱିଭତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ସବ୍ବା ଧାତୁୟୋ ଛହି ଛହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା’’ତି।

କଥଂ ପନ ଛସୁ ଛସୁ ଧାତୂସୁ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ଧାତୂନଂ ସମୱରୋଧୋତି? ସଭାୱନିସ୍ସୟଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣସମ୍ପୟୋଗସାମଞ୍ଞତୋ। ତତ୍ଥ ପଠମଛକ୍କେ ତାୱ ପଥୱୀତେଜୋୱାୟୋଧାତୁୟୋ ସଭାୱତୋ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଧାତୁ। ଆପୋଧାତୁଆକାସଧାତୁୟୋ ଧମ୍ମଧାତୁଏକଦେସୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ। ଚତୁଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ତଦାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିକା ନିସ୍ସୟାପଦେସେନ, ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟା ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭାୱେନ ୱା ଅୱସିଟ୍ଠା ରୂପଧାତୁୟୋ ସମୱରୁଦ୍ଧା, ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ ତଂସମ୍ପୟୋଗତୋ ଧମ୍ମଧାତୁଏକଦେସୋତି ଏୱଂ ସବ୍ବଧାତୁସମୱରୋଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦୁତିୟେ ଛପି ଧାତୁୟୋ ସଭାୱତୋ, ଧମ୍ମାୟତନେକଦେସୋ, ତଂସମ୍ପୟୋଗତୋ ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ, ଯଥାରହଂ ତେସଂ ନିସ୍ସୟଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣଭାୱତୋ ଅୱସିଟ୍ଠଧାତୁୟୋ ସମୱରୁଦ୍ଧା। ତତିୟଛକ୍କେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ଛସୁ ଛସୁ ଧାତୂସୁ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ଧାତୂନଂ ସମୱରୋଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବା ଧାତୁୟୋ ଛହି ଛହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା’’ତି।

ସୁଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞୋ, ତେନ ସସଭାୱତାୟ ଚ ଇଧ ଧାତୁୱୋହାରୋତି ଆହ ‘‘ସୁଞ୍ଞେ ସଭାୱମତ୍ତେ ନିରୁଳ୍ହୋ ଧାତୁସଦ୍ଦୋ’’ତି। ତଂତଂଭୂତୱିୱିତ୍ତତା ରୂପପରିୟନ୍ତୋୱ ଆକାସୋତି ଯେହି ୱିୱିତ୍ତୋ, ଯେସଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେହି ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠତା ତେସଂ ବ୍ୟାପକଭାୱେ ସତି ନ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଚତୂହି ମହାଭୂତେହି ଅବ୍ୟାପିତଭାୱୋ’’ତି। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୱୁତ୍ତୀନି ହି ଭୂତାନୀତି।

୧୭୩। ଅୱୟୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୁଦାୟୋ ନାମ କୋଚି ନତ୍ଥୀତି ପୁରିମତ୍ଥଂ ଅସମ୍ଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଦ୍ୱେ ଏୱ ୱା’’ତିଆଦିନା ସମୁଦାୟେନ ୱିନା ଦୁତିୟତ୍ଥମାହ। ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ଅତ୍ତନି ଜାତତନ୍ତି ପାଟିପୁଗ୍ଗଲିକତଂ।

ପାଟିୟେକ୍କୋ କୋଟ୍ଠାସୋତି ୱା ଲୋମାଦିଇତରକୋଟ୍ଠାସେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସୋ ୱିସୁଂ ଏକୋ ପଥୱୀକୋଟ୍ଠାସୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୟୋଗନ୍ତି ଭାୱନାପୟୋଗଂ। ୱୀରିୟନ୍ତି ଭାୱନାନିପ୍ଫାଦକଂ ଉସ୍ସାହଂ। ଆୟୂହନନ୍ତି ତାଦିସଂ ଚେତନଂ।

ଧାତୁପଟିକ୍କୂଲୱଣ୍ଣମନସିକାରାନନ୍ତି ଧାତୁମନସିକାରପଟିକ୍କୂଲମନସିକାରୱଣ୍ଣମନସିକାରାନଂ। ଅବ୍ୟାପାରତାୟାତି ‘‘ଅହମେତଂ ନିପ୍ଫାଦେମି, ମମ ଏସା ନିପ୍ଫାଦନା’’ତି ଚେତନାରହିତତାୟ। କରୋନ୍ତୀତି ଆଭୋଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି।

ଲକ୍ଖଣୱସେନାତି ସଭାୱୱସେନ। ସୋ ପନ ଯସ୍ମା ପଥୱୀଧାତୁୟା କକ୍ଖଳଖରତା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘କକ୍ଖଳଂ ଖରିଗତନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ୱେକନ୍ତକଂ ନାମ ସବ୍ବଲୋହଚ୍ଛେଦନସମତ୍ଥଂ ଲୋହଂ। ତଥା ହି ତଂ ୱିକନ୍ତତି ଛିନ୍ଦତୀତି ୱିକନ୍ତଂ, ୱିକନ୍ତମେୱ ୱେକନ୍ତକନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଲୋହସଦିସନ୍ତି ଲୋହାକାରଂ ଲୋହମଲଂ ୱିୟ ଘନସହିତଂ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ତାପେତ୍ୱା ତାଳିତଂ ପନ ଛିନ୍ନଂ ଛିନ୍ନଂ ହୁତ୍ୱା ୱିସରତି, ମୁଦୁ ମଟ୍ଠଂ କମ୍ମନିୟଂ ୱା ନ ହୋତି, ତେନ ‘‘ଲୋହୱିଜାତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ତିପୁତମ୍ବାଦୀହୀତି ତିପୁତମ୍ବେ ମିସ୍ସେତ୍ୱା କତଂ କଂସଲୋହଂ, ସୀସତମ୍ବେ ମିସ୍ସେତ୍ୱା କତଂ ୱଟ୍ଟଲୋହଂ, ଜସଦତମ୍ବେ ମିସ୍ସେତ୍ୱା କତଂ ଆରକୂଟଂ। ଯଂ ପନ କେୱଲଂ ଜସଦଧାତୁୱିନିଗ୍ଗତଂ, ଯଂ ‘‘ପିତ୍ତଲ’’ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତମିସ୍ସକମେୱ ପନ ଗହେତ୍ୱା ‘‘କିତ୍ତିମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ମୁତ୍ତାନଂ ଜାତିତୋ ଅନେକଭେଦତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ହତ୍ଥିକୁମ୍ଭଂ ୱରାହଦାଠଂ ଭୁଜଙ୍ଗସୀସଂ ୱଲାହକୂଟଂ ୱେଣୁପବ୍ବଂ ମଚ୍ଛସିରୋ ସଙ୍ଖୋ ସିପ୍ପୀତି ଅଟ୍ଠ ମୁତ୍ତାଯୋନିୟୋ। ତତ୍ଥ ହତ୍ଥିକୁମ୍ଭଜା ପୀତୱଣ୍ଣା ପଭାହୀନା। ୱରାହଦାଠଜା ୱରାହଦାଠୱଣ୍ଣାୱ। ଭୁଜଙ୍ଗସୀସଜା ନୀଲାଦିୱଣ୍ଣା ସୁୱିସୁଦ୍ଧା, ୱଟ୍ଟଲା ଚ। ୱଲାହକଜା ଭାସୁରା ଦୁବ୍ବିଭାଗରୂପା ରତ୍ତିଭାଗେ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମନ୍ତା ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଦେୱୂପଭୋଗା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ୱେଣୁପବ୍ବଜା କାରଫଲସମାନୱଣ୍ଣା, ନ ଭାସୁରା, ତେ ଚ ୱେଳଅଗ୍ଗେ ଅମନୁସ୍ସଗୋଚରେ ଏୱ ପଦେସେ ଜାଯନ୍ତି। ମଚ୍ଛସୀସଜା ପାଠୀନପିଟ୍ଠିସମାନୱଣ୍ଣା, ୱଟ୍ଟଲା, ଲଘୱୋ ଚ ହୋନ୍ତି ପଭାୱିହୀନା, ତେ ଚ ମଚ୍ଛା ସମୁଦ୍ଦମଜ୍ଝେଯେୱ ଜାଯନ୍ତି। ସଙ୍ଖଜା ସଙ୍ଖୋଦରଚ୍ଛୱିୱଣ୍ଣା, କୋଲପ୍ପମାଣାପି ହୋନ୍ତି ପଭାୱିହୀନାୱ। ସିପ୍ପିଜା ପନ ପଭାୱିସେସଯୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତି ନାନାସଣ୍ଠାନା। ଏୱଂ ଜାତିତୋ ଅଟ୍ଠୱିଧାସୁ ମୁତ୍ତାସୁ ଯା ମଚ୍ଛସଙ୍ଖସିପ୍ପିଜା, ତା ସାମୁଦ୍ଦିକା। ଭୁଜଙ୍ଗଜାପି କାଚି ସାମୁଦ୍ଦିକାତି ୱଦନ୍ତି, ଇତରା ଅସାମୁଦ୍ଦିକା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ସାମୁଦ୍ଦିକମୁତ୍ତାତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ, ସବ୍ବାପି ପନ ମୁତ୍ତା ମୁତ୍ତା ଏୱା"ତି। ବହୁଲତୋ ୱା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଏତଂ ୱୁତ୍ତଂ "ମୁତ୍ତାତି ସାମୁଦ୍ଦିକମୁତ୍ତା"ତି। ବହୁଲଞ୍ହି ଲୋକେ ସାମୁଦ୍ଦିକାୱ ମୁତ୍ତା ଦିସ୍ସନ୍ତି। ତତ୍ଥାପି ସିପ୍ପିଜାୱ, ଇତରା କଦାଚି କାଚୀତି।

୧୭୪।ଇଧ ନତ୍ଥି ନିଯମୋ କେୱଲଂ ଦ୍ରୱଭାୱସ୍ସେୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

୧୭୫।ନିସିତଭାୱେନାତି ସନ୍ତାପନାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ ତିଖିଣଭାୱେନ। ଉସ୍ମାକାରଞ୍ହି ନିସାନଂ ଇଧ ନିସିତଭାୱୋ। ପାକତିକୋତି ସାଭାୱିକୋ କାଯୁସ୍ମାତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସଦାତି ସବ୍ବକାଲଂ ଯାୱ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୱତ୍ତତି। ପେତଗ୍ଗି ନିଜ୍ଝାମତଣ୍ହିକପେତଗ୍ଗି। ଇଧାତି ବାହିରତେଜୋଧାତୁକଥାଯଂ।

୧୭୬।ୱାଯନଂ ବୀଜନଂ, ତଂ ପନ ଥାମସା ପୱତ୍ତୀତି ଆହ "ସୱେଗଗମନୱସେନା"ତି। ସମୁଦୀରଣଂ ଅପ୍ପପରିସୋସନଂ, ଭୂତସଙ୍ଘାତସ୍ସ ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱୋ ୱା।

୧୭୭। ଭିତ୍ତିଚ୍ଛିଦ୍ଦାଦିୱସେନ ଲଦ୍ଧନାମଂ ଅଜଟାକାସଂ ନିସ୍ସାଯେୱ ପରିଚ୍ଛେଦାକାସସ୍ସ ପରିକପ୍ପକରଣନ୍ତି ଆହ "ଅଜଟାକାସସ୍ସ ଚ କଥିତତ"ନ୍ତି।

୧୭୯।ସୁଖଦୁକ୍ଖଫୋଟ୍ଠବ୍ବସମୁଟ୍ଠାପନପଚ୍ଚଯଭାୱେନାତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତକଭୂତେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ। କସ୍ସ ପନ ସୋ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ଆହ "ସରୀରଟ୍ଠକୌତୁସ୍ସା"ତି । ପଚ୍ଚଯଭାୱେନାତି ଚ ହେତୁମ୍ହି କରଣୱଚନଂ। ତେନ ହି କାରଣଭୂତେନ ସୁଖଦୁକ୍ଖଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସମତ୍ଥତା ହୋତୀତି। "ତଥେୱା"ତି ଇମିନା "ଯଥାବଲଂ ସରୀରେକଦେସସକଲସରୀର"ନ୍ତି ଇଦଂ ଅନୁକଡ୍ଢତି। ଏୱନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲୂପଚାରସିଦ୍ଧେନ ଫରଣପ୍ପକାରେନ। ଏତେସନ୍ତି ସୁଖାଦୀନଂ। "ଓଳାରିକପ୍ପୱତ୍ତି ଏୱ ୱା ଫରଣ"ନ୍ତି ଇମିନା ନିରୁପଚାରଂ ଏତେସଂ ଫରଣଟ୍ଠଂ ଦସ୍ସେତି। ଉଭଯୱତୋତି ସୁଖଦୁକ୍ଖୱତୋ, ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସୱତୋ ଚ, ଫରଣାଫରଣଟ୍ଠାନୱତୋ ୱା।

୧୮୧।ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍କପ୍ପନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ "ସଙ୍କପ୍ପୋ କାମୋ"ତିଆଦିକେ (ମହାନି। ୧; ଚୂଳନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮) ନିଦ୍ଦେସପଦେସେ ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍କପ୍ପଂ। ତତ୍ଥ ହି କିଲେସକାମୋୱ "ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ ପୁରିସସ୍ସ କାମୋ"ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୬।୬୩; କଥା। ୫୧୩) ୱିଯ। ୱତ୍ଥୁକାମସ୍ସ ତଥା ତଥା ସଙ୍କପ୍ପନତୋ ପରିକପ୍ପନତୋ "ସଙ୍କପ୍ପୋ"ତି ୱୁତ୍ତୋ, ନ ୱିତକ୍କୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଟୀକାଯଂ ପନ ୱିତକ୍କୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ସୋପି ହୀ"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାପି ପୁରିମୋ ଏୱତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଚେ, ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ ପି-ସଦ୍ଦୋ ନିରତ୍ଥକୋ ସିଯା, "କିଲେସସଙ୍ଖତୱସମ୍ପୱତୋ"ତି ଚ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ପରତୋ ଚ "ବ୍ୟାପାଦୱଚନେନ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତୀ"ତି ୱକ୍ଖତି। କିଲେସକାମୋ ୱିଭତ୍ତୋ କିଲେସସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାମପଟିବଦ୍ଧାତି ଏତ୍ଥ କାମ-ସଦ୍ଦେନ ୱତ୍ଥୁକାମାପି ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୧୮୨।ଉଭଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ସତ୍ତେସୁ, ସଙ୍ଖାରେସୂତି ଉଭଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ସତ୍ତାକାରୋ, ସଙ୍ଖାରାକାରୋତି ୱା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉଭଯାକାରଗ୍ଗହଣୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ। କମ୍ମପଥୱିସେସୋ, କମ୍ମପଥୱିନାସକୋ ଚ କମ୍ମପଥଭେଦୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅଭିଜ୍ଝାସଂଯୋଗେନା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ୱିହିଂସାଯ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା। ୱିହିଂସାଯାତି ଚ ୱିହିଂସାୱଚନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଦିନ୍ନାଦାନମୁସାୱାଦପେସୁଞ୍ଞଫରୁସୱାଚାସମ୍ଫପ୍ପଲାପେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସବ୍ବ...ପେ... ସଙ୍ଗାହକେହି କାମନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୂହି। ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେତି ବ୍ୟାପାଦୱିହିଂସାଧାତୁଯୋ, ଅବ୍ୟାପାଦଅୱିହିଂସାଧାତୁଯୋ ଚ। "ଏତ୍ଥାତି ପନା"ତିଆଦିନା ସଂକିଲେସୱୋଦାନାନଂ ସଙ୍କରଭାୱସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠାପଜ୍ଜନସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନେନ ପୁରିମଂଯେୱ ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟତିରେକମୁଖେନ ସମ୍ପାଦେତି।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୮୩। ଆଣ୍ଡେଣିକତ୍ତୋ ଅତିସଯତ୍ତୋ ଚ ୱିସେସସଦ୍ଦୋ ହୋତୀତି ତଦୁଭଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରାସାଧାରଣଂ, ନୀଲାଦିସଙ୍କରୂପସାଧାରଣଞ୍ଚା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅସାଧାରଣକାରଣେନାପି ହି ନିଦ୍ଦେସୋ ହୋତି ଯଥା ''ଭେରିସଦ୍ଦୋ, ଯୱଙ୍କୁରୋ''ତି। ଅତିସଯକାରଣେନପି ଯଥା ''ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କମ୍ମସମାଦାନାନଂ ଠାନସୋ ହେତୁସୋ ୱିପାକଂ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତି (କଥା। ୩୫୫; ପଟି। ମ। ୨।୪୪)। ଧାତୁଅତ୍ଥୋ ଏୱାତି ''ଧାତୁ''ଇତି ଇମସ୍ସ ଧାତୁସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥୋ। ଧାତୁୱଚନୀଯୋ ହି ଅତ୍ଥୋ ଉପସଗ୍ଗେନ ଜୋତୀଯତି।

ପୁରିମେନ ଅସଦିସୋ ୱିଧାନଧାରଣଟ୍ଠାନଂ ପାକଟୋ ଭେଦୋତି। ୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣା ୱିସଦିସସଭାୱା ଅୱଯୱା ଭାଗା, ତେସୁ।

ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି କିରିଯାମନୋଧାତୁ ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା, ୱିପାକମନୋଧାତୁ ୱିପାକମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରାଦିନାପି, ଇତରସ୍ସ ସଜାପି ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯାୱ। ଧମ୍ମଧାତୁ ପନ ୱେଦନାଦିକା ସହଜାତା ସହଜାତାଦିନା, ଅସହଜାତା ଅନନ୍ତରାଦିନା, ଉପନିସ୍ସଯେନ ଆରମ୍ମଣାଦିନା ଚ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି ଏୱଂ ମନୋଧାତୁଧମ୍ମଧାତୂନଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଦ୍ୱାରଭୂତମନୋପି ସୁତ୍ତେ ''ମନୋଧାତୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ଦ୍ୱାରଭୂତମନୋୱସେନ ୱା''ତି। ତସ୍ମା ମନୋଧାତୁଯା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପୁରିମନଯେନାତି ୱିସେସନଂ ଦୁତିଯନଯସ୍ସ ହୀନତ୍ତିକୱସେନେୱ ୱିଭତ୍ତତ୍ତା। ନାନାଧାତୂନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁଧାତୁଆଦୀନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ନ ହି ଦ୍ୱେ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ ସନ୍ତି ଅଟ୍ଠାରସଧାତୁୱିଭାଗଦସ୍ସନେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଖନ୍ଧାଯତନଧାତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂଯେୱ ୱସେନ ସଙ୍ଖେପାଦିୱିଭାଗଦସ୍ସନଂ ତେସଂ ବହୁଲଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯଧମ୍ମସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ। ସଚ୍ଚଦେସନା ପନ ଅତିସଂଖିତ୍ତଭାୱତୋଯେୱେତ୍ଥ ବହିକତା।

ନିଜ୍ଜୀୱସ୍ସାତିଆଦି ୱିସେସତୋ ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଦୀପନତ୍ଥା ଧାତୁଦେସନାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମନଯୋ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି କମ୍ମଭୂତାନଂ ଧାତୂନଂ ସମ୍ଭୱତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତୋତି ''ମନୋଧାତୁଯେୱ ୱା''ତିଆଦିନା ଦୁତିଯନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ପୁରେଚରାନୁଚରଭାୱେତି ପୁରେଚରାନୁଚରାଭିସନ୍ଧିଯା ଅଭାୱେପି କେୱଲଂ ଅନନ୍ତରପୁବ୍ବକାଲଅନନ୍ତରାପରକାଲତାଯ ମନୋଧାତୁ ପୁରେଚରାନୁଚରା ୱିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତା।

''ଅଞ୍ଞଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାଯା''ତି ଏତେନ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଏକନ୍ତସାରମ୍ମଣତାଦସ୍ସନେନ ''ଆରମ୍ମଣେନ ୱିନା ସଯମେୱ ନୀଲାଦିଆଭାସଂ ଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତୀ''ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତିତଂ ୱିଞ୍ଞାଣୱାଦଂ ପଟିସେଧେତି।

୧୮୪।ଏକନାନାସନ୍ତାନଗତାନନ୍ତି ଏକସନ୍ତାନଗତାନଂ ଅଭିନ୍ନସନ୍ତାନଗତାନଂ ଦ୍ୱାରାନଂ, ନାନାସନ୍ତାନଗତାନଂ ଭିନ୍ନସନ୍ତାନଗତାନଂ ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତି ଯୋଜନା। ଏକନାନାଜାତିକତ୍ତାତି ଚକ୍ଖାଦିଏକେକଜାତିକତ୍ତା ଦ୍ୱାରାନଂ, ନୀଲାଦିଅନେକଜାତିକତ୍ତା ଆରମ୍ମଣାନଂ।

ଚକ୍ଖାଦି ଏକମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ରୂପାଦି ପନ ଅନେକମେୱ ସଂହତନ୍ତି ଇମସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀସୁ ୱଚନଭେଦୋ କତୋ। କିଂ ପନ କାରଣଂ ଚକ୍ଖାଦି ଏକମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ରୂପାଦି ପନ ଅନେକମେୱାତି? ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସତୋ। ଚକ୍ଖୁ ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସଯପୁରେଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତଂ ଅତ୍ଥିଭାୱେନେୱ ହୋତି ତସ୍ମିଂ ସତି ତସ୍ସ ଭାୱତୋ, ଅସତି ଅଭାୱତୋ, ଯତୋ ତଂ ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯେହିସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ତଂନିସ୍ସଯତା ଚସ୍ସ ନ ଏକଦେସେନ ଅଲ୍ଲୀଯନୱସେନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା ଅରୂପଭାୱତୋ, ଅଥ ଖୋ ଗରୁରାଜାଦୀସୁ ସିସ୍ସରାଜପୁରିସାଦୀନଂ ୱିଯ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାଯ। ଇତରେ ଚ ପଚ୍ଚଯା ତେନ ତେନ ୱିସେସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ସ୍ୱାଯଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ଏକସ୍ମିଂ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଏକମ୍ପି ଚକ୍ଖୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚା''ତି ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ।

ରୂପଂ ପନ ଯଦିପି ଚକ୍ଖୁ ୱିଯ ପୁରେଜାତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ପୁରେତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୁତ୍ୱା ୱିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣେଯେୱ ଉପକାରକତ୍ତା, ତଥାପି ଅନେକମେୱ ସଂହତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ। ଯଞ୍ହି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଂ ସଭାୱଭୂତଂ, ପରିକପ୍ପିତାକାରମତ୍ତଂ ୱା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଭାୱେନ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି, ତଦଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ସତିପି ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ସୋ ତସ୍ସ ସାରମ୍ମଣସଭାୱତୋ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅନାଲମ୍ବିତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅସମତ୍ଥସ୍ସ ଓଲୁବ୍ଭ ପୱତ୍ତିକାରଣତାଯ ଆଲମ୍ବନୀଯତୋ ଆରମ୍ମଣଂ ନାମ। ତସ୍ସ ଯସ୍ମା ଯଥା ଯଥା ସଭାୱୁପଲଦ୍ଧି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଲାଭୋ, ତସ୍ମା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୂପଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତମାନଂ ତସ୍ସ ସଭାୱଂ ୱିଭାୱେନ୍ତମେୱ ପୱତ୍ତତି। ସା ଚସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଧୀନୱୁତ୍ତିକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସଭାୱୁପଲଦ୍ଧି ନ ଏକଦ୍ୱିକଲାପଗତୱଣ୍ଣୱସେନେୱ ହୋତି, ନାପି କତିପଯକଲାପୱଣ୍ଣୱସେନ, ଅଥ ଖୋ ଆଭୋଗାନୁରୂପଂ ଆପାଥଗତୱଣ୍ଣୱସେନାତି ଅନେକମେୱ ରୂପଂ ସଂହଚ୍ଚକାରିତାଯ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଭଗୱା ''ରୂପେ ଚା''ତି ବହୁୱଚନେନ ନିଦ୍ଦିସି।

ଯଂ ପନ ''ରୂପାଯତନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା᳚ ୧।୧।୧) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କଥନ୍ତି? ତମ୍ପି ଯାଦିସଂ ରୂପାଯତନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ, ତାଦିସମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କୀଦିସଂ ପନ ତନ୍ତି? ସମୁଦିତନ୍ତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଯଦେକେ ୱଦନ୍ତି ''ଆଯତନସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱସେନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣା, ନ ଦବ୍ବସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱସେନା''ତି, ତଂ ଯୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ନ ଚେତ୍ଥ ସମୁଦାଯାରମ୍ମଣତା ଆସଙ୍କିତବ୍ବା ସମୁଦାଯାଭୋଗସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ, ସମୁଦିତା ପନ ୱଣ୍ଣଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। କଥଂ ପନ ପଚ୍ଚେକଂ ଅସମତ୍ଥା ସମୁଦିତା ଆରମ୍ମଣା ହୋନ୍ତି, ନ ହି ପଚ୍ଚେକଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତା ଅନ୍ଧା ସମୁଦିତା ପସ୍ସନ୍ତୀତି? ନଯିଦମେକନ୍ତିକଂ ୱିସୁଂ ଅସମତ୍ଥାନଂ ସିୱିକାୱହନାଦୀସୁ ସମତ୍ଥତାଯ ଦସ୍ସନତୋ। କେସାଦୀନଞ୍ଚ ଯସ୍ମିଂ ଠାନେ ଠିତାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ୱଣ୍ଣଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ତସ୍ମିଂଯେୱ ଠାନେ ସମୁଦିତାନଂ ତଂ ଗହେତୁଂ ସକ୍କାତି ଭିଯ୍ୟୋପି ତେସଂ ସଂହଚ୍ଚକାରିତା ପରିବ୍ୟତ୍ତା। ଏତେନ କିଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପରମାଣୁରୂପଂ ଆରମ୍ମଣଂ, ଉଦାହୁ ତଂସମୁଦାଯୋତିଆଦିକା ଚୋଦନା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବା। ''ସୋତଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ସଦ୍ଦେ ଚା''ତିଆଦୀସୁପି ଅଯମେୱ ନଯୋ।

ଏୱମ୍ପିଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ''ମନୋଧାତୁଯାପୀ''ତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ନ କେୱଲଂ ଜୱନପରିଯୋସାନା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯେୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡୀଯତି, ଅଥ ଖୋ ତଦାରମ୍ମଣଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତାପି ସମ୍ପିଣ୍ଡୀଯତୀତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ସମ୍ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସତୀତି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମନୋଧାତୁପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଓରଂ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତାନଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତାଦସ୍ସନେ ସତି। ସତିପି ମନସୋ ସମ୍ଭୂତଭାୱେ ମନୋଧାତୁଯା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନ ହୋତିଯେୱ ତଂସଭାୱସ୍ସେୱ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ''ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁମନୋଧାତୂ''ତିଆଦିନା ପାକଟତରଂ କରୋତି। ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେନାତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି ୱିସଦିସସଭାୱେନ। ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନେନ ଚାତି ମନୋଧାତୁକିରିଯମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଆଦୀହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠାନେନ ଚ। ଇଦାନି ଏକଗ୍ଗହଣଂ ୱିନାପି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅନୁପନୀତେପୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞୱସେନାତି ସଦିସତାୱସେନ। ତସ୍ସାତି ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତସ୍ସ। ଅମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱାସିଦ୍ଧିତୋତି ମନୋଧାତୁଭାୱାସିଦ୍ଧିତୋ। ନ ହି ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧସମନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତଂ...ପେ... ତଜ୍ଜା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତସ୍ସ ମନୋଧାତୁଭାୱଂ ସାଧେତି। ସିଦ୍ଧେ ହି ମନୋଧାତୁଭାୱେ ତଂ ତସ୍ସ ନିୱତ୍ତକଂ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ପନ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱଦୀପକଂ ୱଚନଂ ତାଦିସାଯ ମନୋଧାତୁଯାପି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱମେୱ ଦୀପେଯ୍ୟାତି କଥଂ ତସ୍ସା ନିୱତ୍ତକଂ ସିଯାତି ଆହ ''ନ ହି ଯଂ ଚୋଦୀଯତି, ତଦେୱ ପରିହାରାଯ ହୋତୀ''ତି।

ଯଦି ଏୱଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସ୍ସ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଭାୱାପତ୍ତି ଏୱାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ମନୋଧାତୁଯାପୀ''ତିଆଦି। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେହି ମନୋଧାତୂହି ଚ ୱିସିଟ୍ଠୋ ସଭାୱୋ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣ...ପେ... ସଭାୱୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ। ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତି ତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି ଭୱଙ୍ଗନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଜୱନାୱସାନାନୀତି ୱା ଜୱନାରମ୍ମଣତ୍ତା ତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି ଗହିତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ''ଛଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେହି ୱା''ତିଆଦି।

ୱିସୁଂ କାତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଆୱଜ୍ଜନମ୍ପି ଯଦିପି ରୂପାଦିୱିସଯଂ ହୋତି, ଜୱନଂ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନଂ ପନ ନ ହୋତୀତି ଏଦିସେ ଠାନେ ୱିସୁଂ କାତବ୍ବମେୱ। ମନୋଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ''ମନଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ନ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ଅଥ ଖୋ ବ୍ଯତିରେକତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

ହେଟ୍ଠାୱୁତ୍ତନଯତ୍ତାତି ଧମ୍ମଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ''ପଞ୍ଚପଣ୍ଣାସ କାମାୱଚରଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ରଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ᳚ ଅଟ୍ଠ᳚ ୧୫୦; ୧୬୮) ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେ ଦସ୍ସିଯମାନେ ''ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦରୂପୱସେନ ତଂ ତଂ ସମୁଦାଯଂ ଏକେକଂ ଧମ୍ମଂ କତ୍ୱା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ᳚ ମୂଲଟୀ᳚ ୧୫୦) ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

ଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮୯।ସଚ୍ଚୱିନିମୁତ୍ତଂନତ୍ଥି ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିତଦୁଭଯହେତୁସନ୍ଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ। ସଚ୍ଚେସୁ କମତୀତି ସଚ୍ଚେସୁ ୱିସଯଭୂତେସୁ ପୱତ୍ତତି। ଦେସେତବ୍ବତ୍ଥୱିସଯା ହି ଦେସନାତି। ଏତେସୁ କମତୀତି ଏତେସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ପରିଞ୍ଞାଦିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ପୱତ୍ତତି। ‘‘ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥସଭାୱଂ କମନକିରିଯାଯ କତ୍ତୁଭାୱେନ ଗହିତନ୍ତି ପାକଟତରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କିଂ କମତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛତି। ତବ୍ବୋହାରେନାତି ତଦୁପଚାରେନ। ଏତେନ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥସଭାୱଂ ସାସନଂ, ପରିଯାଯେନ ୱଚନସଭାୱନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ତଂସଭାୱାତି ଦୁକ୍ଖାଦିସଭାୱା। ଅମୁସାସଭାୱାତି ବାଧନାଦିଭାୱେନ ଭୂତସଭାୱା। ଅଞ୍ଞାକାରରହିତାତି ଅବାଧନାଦିଆକାରୱିରୁଦ୍ଧା। ଦ୍ୱିଧାତି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାତନ୍ନିମିତ୍ତତାହି। ରାଗାଦିକିଲେସପରିଳାହୋ କିଲେସଦାହୋ। ସନ୍ତାନସ୍ସ ଅୱିପ୍ଫାରିକତାକରଣଂ ପୁଗ୍ଗଲହିଂସନଂ। ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ତିଖିଣଭାୱୋତି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନେୱ ରୁଜାୱହତିକ୍ଖଭାୱୋ। ସରସେନେୱାତି ସଭାୱେନେୱ। ସମ୍ପିଣ୍ଡକସ୍ସ ସମୁଦଯସ୍ସ, କିଲେସସନ୍ତାପରହିତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ, ଅୱିପରିଣାମସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସଙ୍ଖତସନ୍ତାପୱିପରିଣାମଟ୍ଠା ଆୱି ଭୱନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଇତରେ ଯଥାକ୍କମଂ ସମୁଦଯମଗ୍ଗନିରୋଧଦସ୍ସନେହି ଆୱିଭୱନାକାରା’’ତି। ବ୍ୟାପେତ୍ୱାତି ଭୱାଦୀସୁ ନାନାରମ୍ମଣେସୁ ଚ ୱିସଟା ହୁତ୍ୱା। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ ‘‘ଊହନଂ ରାସିକରଣ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ତଦତ୍ଥଂ ୱିୱରତି ‘‘ଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତନ’’ନ୍ତି। ଏକୱୋକାରଭୱେପି ହି ରାସିଭୂତମେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି ଅନେକଧମ୍ମସମୂହତୋ , ପଗେୱ ଚତୁପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେସୁ। ଏତ୍ଥ ଚ ବ୍ୟାପନତ୍ଥଂ ଆକାରଂ, ତସ୍ସ ଚ ଯ-କାରାଗମଂ କତ୍ୱା ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥଂ ଆଯୂହନନ୍ତି ପଦଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନିଦଦାତୀତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଏକନ୍ତକାରଣତ୍ତା ତଂ ନିଦସ୍ସେନ୍ତଂ ୱିଯ ଜନେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଦଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଦୁକ୍ଖ…ପେ… ଆୱି ଭୱତି ରୋଗଦସ୍ସନେନ ୱିଯ ରୋଗନିଦାନଂ। ସଂଯୋଗ…ପେ… ଦସ୍ସନେହୀତି ସଂଯୋଗଟ୍ଠୋ ୱିସଂଯୋଗସଭାୱସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ, ପଲିବୋଧଟ୍ଠୋ ନିଯ୍ୟାନସଭାୱସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ଆୱି ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେତି ସଂଯୋଗପଲିବୋଧଟ୍ଠା।

ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତେ ସତି। ସମୁଦଯତୋ ୱିୱେକୋ ୱିୱେକଟ୍ଠୋ। ନିରୋଧୋ ଚ ତଣ୍ହାକ୍ଖଯଭାୱତୋ ସମୁଦଯତୋ ୱିୱିତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଅୱିୱେକଭୂତସ୍ସ ସମୁଦଯସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ନିରୋଧସ୍ସ ୱିୱେକଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତି, ନିବ୍ବାନାଧିଗମହେତୁଭୂତସ୍ସାପି ମଗ୍ଗସ୍ସ ସପ୍ପଚ୍ଚଯତାଯ ସଙ୍ଖତଭାୱଂ ପସ୍ସତୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତି, ତଥା ମରଣଧମ୍ମତାଯ ଦୁକ୍ଖଂ ୱିନସ୍ସନ୍ତଂ ପସ୍ସତୋ ଅମରଣଧମ୍ମସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଅମତଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ୱିୱେକା’’ତିଆଦିନା। ଇତରେ ସମୁଦଯନିରୋଧଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେହୀତି ଏତ୍ଥ ସମୁଦଯଦସ୍ସନେନ ‘‘ନାଯଂ ହେତୁ ନିବ୍ବାନାଧିଗମାଯ, ଅଯଂ ପନ ହେତୂ’’ତି ହେତୁଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତି। ତଥା ପରମଗମ୍ଭୀରସ୍ସ ନିପୁଣତରସ୍ସ ଦୁଦ୍ଦସସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ ସୁଖୁମରୂପଦସ୍ସନେନ ଚକ୍ଖୁନୋ ୱିଯ, ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନ ପନ ଅନେକରୋଗାତୁରକପଣଜନଦସ୍ସନେନ ଇସ୍ସରଜନସ୍ସ ଉଳାରଭାୱୋ ୱିଯ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ ଆୱି ଭୱତି।

ତେ ପନେତେ ହେତୁଟ୍ଠାଦିକେ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ପଲିବୋଧୁପଚ୍ଛେଦୱସେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପଲିବୋଧୁପଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ସମୁଦଯପ୍ପହାନୱସେନ। ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ତି ୱଚନତୋତି ଯସ୍ମା ସତିପି ଝାନାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱେ ‘‘ଝାନାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ତି ଏୱମାଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ପନ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ସାତିସଯୋ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱୋ। ତେନାହ ‘‘ୱିସେସତୋ ୱା ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭୂତା ମଗ୍ଗଙ୍ଗଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ସୋ ତେସଂ ଆକାରୋତି ଯୋ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚଯତାସଙ୍ଖାତୋ ଆକାରୋ, ସୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ। ପୁରିମୋ ପନ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ ସହଜାତାଧିପତିୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଭିସମେତବ୍ବଟ୍ଠୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତପୀଳନାଦିଅତ୍ଥମେୱ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତାଯ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱଦତି। ତେନ ଅଭିସମଯସଦ୍ଦଂ କମ୍ମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଭିସମଯସ୍ସାତି ଞାଣସ୍ସ। ପୱତ୍ତିଆକାରୋତି ପରିଜାନନାଦିୱିସେସାକାରୋ। ସୋ ହି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅସମ୍ମୋହତୋ ସିଦ୍ଧୋ, ପଚ୍ଛା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦିନା ପାକଟୋ ହୋତି। ଆକାରୋପି ଞାଣେନ ଅରଣୀଯତୋ ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି କତ୍ୱା ତଦିଯନଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ପୀଳନାଦିନା ଦସ୍ସିତୋ ୱିସଯୱିଭାଗେନପି ୱିସଯିୱିଭାଗୋ ହୋତି ଯଥା ‘‘ରୂପସଞ୍ଞା, ସଦ୍ଦସଞ୍ଞା’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୫୭)।

କୁଚ୍ଛିତଂଖନ୍ତି ଗରହିତଂ ହୁତ୍ୱା ଅସାରଂ। ''ସମାଗମୋ''ତିଆଦିନା ଅନ୍ୱଯତୋ ବ୍ୟତିରେକତୋ ଚ ସଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସଂଯୋଗତ୍ଥଜୋତକତ୍ତମାହ। ''ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉଦିତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ କେୱଲସ୍ସ ପନ୍ନ-ସଦ୍ଦସ୍ସ, ଇତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପଯୋଗେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋ, ଉ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପଯୋଗେ ଉପଲବ୍ଭନତୋ ସୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥଂ ଦୀପେତୀତି ଆହ ''ଏୱଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉଦିତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପୀ''ତି। ୱିସୁଂ ପଯୁଜ୍ଜମାନାତି ଆଗମ-ଇତ-ପଦେହି ୱିନା ପଯୁଜ୍ଜମାନା। ସଧାତୁକନ୍ତି ଅନ୍ତୋନୀତେନ ଧାତୁନା ସଧାତୁକଂ। ତେନେୱ ତେ ''ଉପସଗ୍ଗା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତା।

ଦୁକ୍ଖୱିୱେକଭାୱନ୍ତି ଦୁକ୍ଖୱିୱିତ୍ତତଂ। ନିୱତ୍ତିଯାତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ। ନିୱତ୍ତେତ୍ୱାତି ଅନୁପ୍ପାଦସଦ୍ଦେନ ୱିସେସନୱସେନ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା। ନିରୋଧପଚ୍ଚଯତା ନିରୋଧସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତା। ପୁଗ୍ଗଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଧମ୍ମଭାୱେହୀତି ପୁଗ୍ଗଲଧମ୍ମଭାୱେନ ସଚ୍ଛିକରଣଧମ୍ମଭାୱେନ ଚ। ଫଲନ୍ତି ଅରିଯଫଲଂ। ତସ୍ସାତି ନିଟ୍ଠାନଭୂତାଯ ଫଲସଙ୍ଖାତାଯ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭିସମଯଭୂତାଯ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା ପଟିପଦତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ପଟିୱିଜ୍ଝନକାଲେ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ବୁଦ୍ଧାଦିସମଞ୍ଞାତି ଆହ ''ପଟିୱିଦ୍ଧକାଲେ ପୱତ୍ତ''ନ୍ତି। ତତୋ ଏୱାତି ତେନ ପକାସିତତ୍ତା ଏୱ।

ତନ୍ନିମିତ୍ତଭାୱୋତି ଜାତିଆଦି ୱିଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ କାରଣଭାୱୋ, ନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ୱିଯ ପଭୱଭାୱେନ। ଉଦଯବ୍ବଯପୀଳିତଭାୱୋ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତା। ପୱତ୍ତନମେୱାତି ପୱତ୍ତି ଏୱ। କିଚ୍ଚଂ ରସୋତି ରସସ୍ସ କିଚ୍ଚତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତୀସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ଅୱିକାରତା ୱିକାରାଭାୱୋ ନିଚ୍ଚତା।

ମରୀଚିମାଯାଅତ୍ତାନନ୍ତି ମରୀଚିଯା ମାଯାଯ ଅତ୍ତନୋ ଚ ଅରିଯଞାଣସ୍ସାତି ଅରିଯାନଂ ଞାଣସ୍ସ। ତେନ ଅରିଯାନଂ ମଗ୍ଗଞାଣାନୁସାରେନ ପୱତ୍ତନକଞାଣମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ତେନାହ ''ଅୱିତଥଗାହକସ୍ସା''ତିଆଦି । ତେସନ୍ତି ପଟିୱେଧପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନଂ। ତତ୍ଥ ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତା ଗୋଚରଭାୱୋ, ଇତରସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ। ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତା, ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ୱା ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ଗୋଚରଭାୱୋ, ଇତରସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭାୱୋୱ।

ବାଧକପ୍ପଭୱଭାୱେନାତି ବାଧକସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକଭାୱେନ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ନ ତଣ୍ହା ବାଧକଭାୱେନ ଗହିତା ପୱତ୍ତିପୱତ୍ତିହେତୂନଂ ଅସଙ୍କରୱସେନ ବୋଧନତୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେପି ଅଯମତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଯୁଜ୍ଜତେୱ । ଯଦିପି ଏୱଂ ''ଦୁକ୍ଖମେୱ ବାଧକ''ନ୍ତି ନିଯମାନୁପପତ୍ତି, ସମୁଦଯଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଚାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଜାତିଆଦୀନଂ ୱିଯ ୱା''ତିଆଦି। ବାଧକତ୍ତସ୍ସ ବାଧକତ୍ତେ ଚ ନିଯମୋତି ଆହ ''ଦ୍ୱିଧାପି ବାଧକତ୍ତାୱଧାରଣେନା''ତି। ଯଥା ହି ବାଧକତ୍ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖେ ନିଯତତା, ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ବାଧକତ୍ତେ ନିଯତତାତି। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ତଣ୍ହାଯ ଏୱ ସମୁଦଯଭାୱସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ତଣ୍ହାୱସେନ ନିଯମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନ ତଣ୍ହାଯ ୱିନା''ତିଆଦିମାହ। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ହେସାତି। ''କୁସଲେହି ୱିନା''ତିଆଦିନା ଦୁକ୍ଖହେତୁତାଯ ତଣ୍ହାଯ ପଧାନଭାୱମାହ। ତଥା ହି ସା କମ୍ମୱିଚିତ୍ତତାଯ ହେତୁଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ୱିସେସେନ କମ୍ମସ୍ସ ସହକାରିକାରଣଂ ହୋତୀତି। ଦ୍ୱିଧାପି ନିଯମେନାତି ମଗ୍ଗୋୱ ନିଯ୍ଯାନଂ, ନିଯ୍ଯାନମେୱ ଚ ମଗ୍ଗୋତି ଦ୍ୱିପ୍ପକାରେନ ନିଯମେନ।

ୱଚୀସଚ୍ଚଂ ସଚ୍ଚୱାଚା, ତଂସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ଚାତି ଆହ ''ୱିରତିସଚ୍ଚେତି ମୁସାୱାଦୱିରତିଯ''ନ୍ତି। କେଚି ପନ ''ୱିରତିସଚ୍ଚଂ ସମାଦାନୱିରତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ନ ସମାଦାନମତ୍ତଂ ୱିରତିସଚ୍ଚଂ, ଅଥ ଖୋ ସମାଦାନାୱିସଂୱାଦନଂ। ତଂ ପନ ପଟିଞ୍ଞାସଚ୍ଚତ୍ତା ମୁସାୱାଦୱିରତିଯେୱ ହୋତି। ତେନାହ ''ନ ହି ଅଞ୍ଞତ୍ରୱିରତୀସୁ ସଚ୍ଚସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋ''ତି। ସତିପି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାୱବୋଧେ ଯାୱଦେୱ ନିରୋଧମଗ୍ଗାଧିଗମତ୍ଥା ପଞ୍ଞାଭାୱନାତି ପଚ୍ଛିମଦ୍ୱଯସ୍ସେୱ ସଚ୍ଚତ୍ଥଂ ସାତିସଯଂ, ତଦଧିଗମସ୍ସ ଚ ଅୱିୱାଦହେତୁକଂ ସୁତ୍ତେ ୱିଭାୱିତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତସ୍ସ ପନା''ତିଆଦିମାହ।

ଠାନଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ତନୋ ୱାଦପତିଟ୍ଠାପନକାରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତଭାୱପଟିଲାଭେନେୱ ସତ୍ତାନଂ ଜାତିଆଦୀନଂ ପତ୍ତି ସମ୍ମୁଖୀଭାୱୋ ଚ ଜାଯତୀତି ଆହ ''ସମ୍ପତ୍ତତା, ପଚ୍ଚକ୍ଖତା ଚ ପଠମତା''ତି। ଭଗୱତୋ ଦେସନାକ୍କମେନେୱ ୱା ପଠମାଦିତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ପରିଜନନାଦୀହୀତି ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାୱନାହି, ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଞ୍ଚେତଂ ଅଞ୍ଞସଦ୍ଦପେକ୍ଖାଯ। ଧମ୍ମଞାଣକିଚ୍ଚନ୍ତି ସଭାୱଧମ୍ମାୱବୋଧକିଚ୍ଚଂ। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯାଦୀନି ଏତପ୍ପରମାନେୱାତି ଇତୋ ପରଂ ନେଯ୍ଯଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଭାୱସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ଯୁତ୍ତଂ, ଆଚରିଯପରମ୍ପରାଗତଂ ୱା ସୱନଂ ଅନୁସ୍ସୱୋ। ସୁତାନୁସାରେନ, ଅଞ୍ଞଥା ୱା କକ୍ଖଳଫୁସନାଦିଅନିଚ୍ଚାଦିସଭାୱସାମଞ୍ଞାକାରପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଆକାରପରିୱିତକ୍କୋ। ଯଥାୱିତକ୍କିତାକାରସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତାଯ ଦସ୍ସନଭୂତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମନଂ ରୋଚନଂ ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତି। ଆଦିଚ୍ଚୋ ୱିଯ ପଭାଯ ନିରୋଧଂ ଫୁସତି ସଚ୍ଛିକରୋତି କିଲେସନ୍ଧକାରଂ ୱିଦ୍ଧଂସେତି। ଚତ୍ତାରିପି ସଚ୍ଚାନି ପସ୍ସତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଯୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତୀ''ତିଆଦିନା।

କାଲନ୍ତରଦସ୍ସନନ୍ତି ନାନାଭିସମଯଂ ୱଦତି। ଏକଦସ୍ସିନୋତି ଏକସଚ୍ଚଦସ୍ସିନୋ। ନ ଯୋଜେତଵ୍ବା ସିଯାତି ଯୋଜନାଯଞ୍ଚ ସଵ୍ବଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସନନ୍ତରପରମନ୍ତି ଦସ୍ସନାନୁପରମୋ ଆପଜ୍ଜେୟ୍ଯ, ସଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ନାନାଭିସମଯେ ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନାଦୀହି ପଠମମଗ୍ଗାଦିପ୍ପହେୟ୍ଯାନଂ ସଂଯୋଜନତ୍ତଯାଦୀନଂ ଏକଦେସପ୍ପହାନଂ ଆପଜ୍ଜତି। ତଥା ଚ ସତି ଏକଦେସସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠତା, ତଦନନ୍ତରଞ୍ଚ ପତ୍ତବ୍ବେନ ଫଲେନ ଏକଦେସସୋତାପନ୍ନତା ଚ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ନ ସଚ୍ଚାନଂ ନାନାଭିସମଯୋ ଯୁତ୍ତୋ। ଯଥା ଚ ନାନାଭିସମଯୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣାଭିସମଯୋପି। ଯଦି ହି ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, ନ ମଗ୍ଗୋ ସଯମେୱ ଅତ୍ତାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତୀତି ଅପରିପୁଣ୍ଣୋ ସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ସିଯା। ଅଞ୍ଞେନ ମଗ୍ଗେନ ମଗ୍ଗୋ ଆଲମ୍ବୀଯତୀତି ପରିପୁଣ୍ଣୋୱାତି ଚେ? ଏୱଂ ସତି ଯେନ ମଗ୍ଗେନ ମଗ୍ଗୋ ଆଲମ୍ବିତୋ, ସୋପି ଅଞ୍ଞେନ, ସୋପି ଅଞ୍ଞେନାତି ଅନୱଟ୍ଠାନଂ ସିଯା, ତସ୍ମା ନ ଆରମ୍ମଣପଟିୱେଧତୋ ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ଯୁତ୍ତୋ, ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପନ ଯୁତ୍ତୋ। କିଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତଵ୍ବଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତଵ୍ବଞ୍ଚ ଆଲମ୍ବିତ୍ୱା ପରିଚ୍ଛେଦସମୁଚ୍ଛେଦଭାୱନା ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ନ ଯୁତ୍ତା ତତୋ ଅନିସ୍ସଟଭାୱତୋ, ସଵ୍ବସଙ୍ଖତୱିନିସ୍ସଟଂ ନିଵ୍ବାନମେୱ ପନ ଆରମ୍ମଣତା ଯୁତ୍ତା। ଅହେତୁକଦିଟ୍ଠି ଅକିରିଯଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା ହେତୁଵ୍ବାପାରୋୱ ପରମତ୍ଥତୋ କିରିଯାତି କତ୍ୱା।

ପୱତ୍ତେତୀତି ସଜ୍ଜତି, ପୱତ୍ତିଯା ୱା ହେତୁ ହୋତି। ନିୱତ୍ତେତୀତି ସଂହରତି ପଲଯଂ ଗମେତି, ପଲୋକତାଦିୱସେନ ୱା ମୋକ୍ଖହେତୁ ହୋତି। ପଧାନତୋତି ପକତିତୋ, ଯଂ ''ଅଵ୍ବତ୍ତ''ନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି।

''କାଲୋ କରୋତି ଭୂତାନି, କାଲୋ ସଂହରତୀ ପଜା;

କାଲୋ ସୁତ୍ତେ ଜାଗରତି, କାଲୋ ହି ଦୁରତିକ୍କମୋ''ତି। –

ଏୱଂୱାଦା କାଲୱାଦିନୋ। ''କଣ୍ଟକସ୍ସ ତିଖିଣତା, କପିଟ୍ଠଫଲାଦୀନଂ ପରିମଣ୍ଡଲତା, ମିଗପକ୍ଖିସରୀସପାଦୀନଂ ୱିଚିତ୍ତଭାୱୋତି ଏୱମାଦଯୋ କେନ କାରିତା? ସଭାୱେନେୱ ସିଦ୍ଧା, ଏୱଂ ସଵ୍ବମ୍ପି, ନ ଏତ୍ଥ କସ୍ସଚି କାମକାରୋ''ତି ଏୱଂୱାଦା ସଭାୱୱାଦିନୋ। ''ଲୋକୋ ନିଯତୋ ଅଚ୍ଛେଜ୍ଜସୁତ୍ତାୱୁତାଭେଜ୍ଜମଣିସଦିସୋ , ନ ଏତ୍ଥ କସ୍ସଚି ପୁରିସକାରୋ''ତି ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦା ନିଯତିୱାଦିନୋ, –

''ଯଦିଚ୍ଛାଯ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଯଦିଚ୍ଛାଯ ନିୱତ୍ତରେ;

ଯଦିଚ୍ଛାଯ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମା ଯଦିଚ୍ଛତୀ ପଜା''ତି। –

ଏୱଂପୱତ୍ତୱାଦା ଯଦିଚ୍ଛାୱାଦିସଙ୍ଖାତା ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପତ୍ତିୱାଦିନୋ ଚ ଏତ୍ଥ ସଭାୱୱାଦେ ଏୱ ଅନ୍ତୋଗଧାତି ଦଟ୍ଠଵ୍ବା। ଅଣୂହି ଲୋକୋ ପୱତ୍ତତୀତି ଆଜୀୱକୱାଦଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସୋ ହି ଅକାରଣପରିଗ୍ଗହୋ। କଣାଦୱାଦୋ ପନ ଇସ୍ସରିଚ୍ଛାୱସେନ ଅଣୂନଂ ସଂଯୋଗୱିଯୋଗତୋ ଲୋକସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିଂ ୱଦତି। ପଧାନସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ମହତାଦିଭାୱେନ ଅପରିଣାମୋ, ଅନଭିଵ୍ଯତ୍ତି ୱା। ''ଅହମଞ୍ଞୋ, ପକତି ଅଞ୍ଞା''ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତପକତିପୁରିସନ୍ତରଜାନନେନ ଅତ୍ତସୁଖଦୁକ୍ଖମୋହେସୁ ଅୱିଭାଗଗ୍ଗହଣେ ନିୱତ୍ତିତେ କିର ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଧାନଂ ନପ୍ପୱତ୍ତତି, ସୋ ୱିମୋକ୍ଖୋତି କାପିଲା। ଏୱମାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମହାବ୍ରହ୍ମୁନୋ ସମୀପତା, ସଂଯୋଗୋତି ଏୱମାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତଵ୍ବୋ।

ଏକତ୍ତାତି ଏକଭାୱତୋ ଏକୋପି ୱୁତ୍ତୋ। ତଯୋତି କିଚ୍ଚୱିଭାଗେନ। ତାନୀତି ସମ୍ମାୱାଚାଦିସୀଲାନି। ଛନ୍ଦସ୍ସ ସଦ୍ଦହନାନୁକୂଲାପି ଛନ୍ଦନୱସେନ ପୱତ୍ତି ହୋତୀତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସଦ୍ଧାବଲେହି ସଦ୍ଧିଂ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତାଦିସେ କାଲେ ଉପେକ୍ଖାନିମିତ୍ତାନୁବ୍ରୂହନେନ ଉପକାରା ସମାଧିସ୍ସ ସମୱାହିତାୱସେନ ତାଦିସକିଚ୍ଚାୱ ଉପେକ୍ଖା ୱେଦିତଵ୍ବା।

ୱିଘାତକତ୍ତାତି ସଂହରଣୀଯୱସେନ ୱିହନ୍ତଭାୱତୋ।

ଅରିଯସଚ୍ଚଦ୍ୱଯନ୍ତି ସମୁଦଯମଗ୍ଗସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ। ତେନେୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଦୁକ୍ଖାଦିସଦ୍ଦାନଂ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ଯାଦିୱାଚକତ୍ତା ଏୱ। ଆଦିପଦସଙ୍ଗହୋତି ''ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ଇମିନା ଚତୁକ୍କେ ଆଦିପଦେ ସଙ୍ଗହୋ। ତଦପେକ୍ଖନ୍ତି ଅରିଯସଚ୍ଚସଦ୍ଦାପେକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦଂ। ଚତୁତ୍ଥପଦସଙ୍ଗହୋତି ''ନେୱ ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ଇମିନା ପଦେନ ସଙ୍ଗହୋ। ଅୱସେସକିଲେସାଦଯୋତି ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜକିଲେସା ଅୱସେସାକୁସଲା, ସାସୱାନି କୁସଲମୂଲାନି, ସାସୱା ଚ କୁସଲଧମ୍ମା। ତେ ହି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ସମୁଦଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଭାୱେନାତି ଆହ ''ସମୁଦଯୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚ''ନ୍ତି। ଅଞ୍ଞାନି ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନୀତି ଫଲସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ। ଇମିନା ନଯେନାତି ଏତ୍ଥାଯଂ ଯୋଜନା – ଅତ୍ଥି ସମୁଦଯୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଅତ୍ଥି ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନ ସମୁଦଯୋ,

ଅତ୍ଥି ସମୁଦଯୋ ଚେଓ ଅରିଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ, ଅତ୍ଥି ନେଓ ସମୁଦଯୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ତତ୍ଥ ପଠମପଦଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥଂ। ନିରୋଧୋ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନ ସମୁଦଯୋ, ତଣ୍ହା ସମୁଦଯୋ ଚେଓ ଅରିଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ, ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ଚ ଯସ୍ସ ପହାନାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି, ତଦଭାୱତୋ ନେଓ ସମୁଦଯୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ଇତରସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଭାୱକତ୍ତେନ ସିଯା ସମୁଦଯୋ, ନ ପନ ଯସ୍ସ ପହାନାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି ତଥତ୍ତେନ। ଇତରଚତୁକ୍କଦ୍ୱଯେପି ଆଦିପଦଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ସେସେସୁ ସମୁଦଯୋ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନ ନିରୋଧୋ, ଅସଙ୍ଖତଧାତୁ ନିରୋଧୋ ଚେଓ ଅରିଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ, ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା, ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ଚ ଯସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି ତଥତ୍ତେନ ନେଓ ନିରୋଧୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ଇତରସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧଧମ୍ମତାଯ ସିଯା ନିରୋଧୋ, ନ ପନ ଯସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି ତଥତ୍ତେନ। ତଥା ନିରୋଧୋ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ନ ମଗ୍ଗୋ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ମଗ୍ଗୋ ଚେଓ ଅରିଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ, ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା, ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ଚ ଯସ୍ସ ଭାୱନାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି ତଥତ୍ତେନ ନେଓ ମଗ୍ଗୋ, ନ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ଇତରସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ସିଯା ମଗ୍ଗୋ ଉପପତ୍ତିମଗ୍ଗଭାୱତୋ, ନ ପନ ଯସ୍ସ ଭାୱନାଯ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତି ତଥତ୍ତେନ।

ସନ୍ତନ୍ତି ସମାନଂ। ଏୱଂ ଇତରେସୁପୀତି କାତଚ୍ଚାପି କିରିଯା କାରକରହିତା କେୱଲଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ତାଯ ପୱତ୍ତମାନାଯ ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗୀ କିରିଯଂ କରୋତୀତି ୱୋହାରମତ୍ତଂ ହୋତି। ନିରୁତ୍ତିଗମକେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ସାସୱତା ଅସୁଭତା କିଲେସାସୁଚିପଗ୍ଘରଣତୋ। ଦୁକ୍ଖାଦୀନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମଗ୍ଗାନଂ। ସମୁଦଯାଦିଭାୱୋତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଦଯମଗ୍ଗଭାୱୋ, ସମୁଦଯସ୍ସ ମଗ୍ଗଦୁକ୍ଖଭାୱୋ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯଭାୱୋ ଚ, ନ ପନ ନିରୋଧଭାୱୋ ଦୁକ୍ଖାଦୀନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମଙ୍ଗିତାତି ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଇତରୀତରସଭାୱଯୋଗୋ। ତଣ୍ହାଯାତି ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ। ପୁନବ୍ଭୱସ୍ସାତି ପୁନଭୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆଯତିଦୁକ୍ଖସ୍ସ। ପକତିୱାଦୀନନ୍ତି କାପିଲାନଂ। ୱିକାରାତି ମହତାଦଯୋ ୱୁତ୍ତା। ୱିଭାୱତୋତି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିତୋ, ପରିଣାମତୋ ୱା ପୁବ୍ବେ। ପଟିସ୍ସଲୀନା ଚାତି ପଚ୍ଛା ପକତିଯଂ ପଲଯଂ ଗତା ୱେସମ୍ମଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ସତ୍ତାଦିସମଭାୱେନ ଅନ୍ତୋ ସମୋରୁଦ୍ଧା। ତେନାହ ‘‘ପକତିଭାୱେନେୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀ’’ତି। ପକତିଭାୱେନେୱାତି ଅବ୍ୟତ୍ତଭାୱେନେୱ ।
ସମୁଦଯଭାୱେନାତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତପଭୱଭାୱେନ। ଅଞ୍ଞଥା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଅୱିଜ୍ଜାଦୀନମ୍ପି ସମୁଦଯଭାୱୋ ଲବ୍ଭତେୱାତି। ଅୱିଭତ୍ତେହୀତି ୱେସମ୍ମୱିରହେନ ପକତିଭାୱଂ ଗତେହି। ‘‘ୱିକାରେହୀ’’ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ମହନ୍ତା’’ତିଆଦିନା ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ମହନ୍ତୋତି ମହାବୁଦ୍ଧି। ତଞ୍ହି କାପିଲା ‘‘ମହାଅତ୍ତାସଯୋ’’ତି ଚ ୱୋହରନ୍ତି। ରୂପତନ୍ମତ୍ତାଦଯୋ ପଞ୍ଚ ତନ୍ମତ୍ତା, ଅହଂକାରୋ ଚାତି ଛ ଅୱିସେସା। ଚକ୍ଖୁ ସୋତଂ ଘାନଂ ଜିୱ୍ହା କାଯୋ ୱାଚା ପାଣି ପାଦୋ ପାଯୁ ଉପତ୍ଥଂ ମନୋତି ଏକାଦସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ପଥୱୀ ଆପୋ ତେଜୋ ୱାଯୋ ଆକାସନ୍ତି ପଞ୍ଚ ଭୂତୱିସେସା, ତେହି। ‘‘ପକତିଭାୱେନେୱ ଠିତେହୀ’’ତି ଇମିନା ‘‘ଅୱିଭତ୍ତେହୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ସଗବ୍ଭାତି ସବୀଜା ଅସୁଞ୍ଞତା। ତନ୍ତୁସୂତି ସୁତ୍ତେସୁ ସମୱାଯିକାରଣଭୂତେସୁ। ତଥା କପାଲେସୁ। ତିୱିଧଞ୍ହି ତେ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତି ଉପାଦାନକାରଣଂ ନିମିତ୍ତକାରଣଂ ସମୱାଯିକାରଣନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତୁରିୱେମସଲାକାଦଯୋ ଉପାଦାନକାରଣଂ। ତନ୍ତୱାଯୋ ନିମିତ୍ତକାରଣଂ। ତନ୍ତୱୋ ସମୱାଯିକାରଣନ୍ତି। ଦ୍ୱୀସୁ ଅଣୂସୂତି ପଥୱୀଭୂତେସୁ ୱା ଆପୋତେଜୋୱାଯୋଭୂତେସୁ ୱା ଦ୍ୱୀସୁ ପରମାଣୂସୁ। ଇଧବୁଦ୍ଧିୱୋହାରଜନକୋତି ‘‘ଇଧ ତନ୍ତୂସୁ ପଟୋ, ଇଧ କପାଲେସୁ ଘଟୋ, ଇଧ ବୀରଣେସୁ ଘଟୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ହେତୁଫଲାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧଭୂତେନ ସତ୍ତାନଂ ଇଧବୁଦ୍ଧିୱୋହାରା ଜାଯନ୍ତି। ସୋ ଗୋୱିସାଣାନଂ ୱିଯ ଅୱିସୁଂ ସହସିଦ୍ଧାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସମୱାଯୋ। ଖାଣୁସେନାନଂ ୱିଯ ପନ ୱିସୁଂସିଦ୍ଧାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସଂଯୋଗୋ। ତୀସୁ ଅଣୂସୁ ତିଅଣୁକଂ ଫଲଂ ସମୱେତଂ ଏକୀଭୂତମିୱ ସମ୍ବନ୍ଧନ୍ତି ଯୋଜନା। ‘‘ସମୱେତ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଏକୀଭୂତମିୱ ସମ୍ବନ୍ଧ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ। ମହାପରିମାଣନ୍ତି ମହନ୍ତପରିମାଣଂ ମହାପଥୱୀଆଦିକଂ ଏକଂ ଫଲଂ, ଯଂ ତେ ‘‘କାରିଯଂ ଦ୍ରବ୍ଯ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଯେହି କାରଣେହି ଆରଦ୍ଧଂ କାରିଯଦ୍ରବ୍ଯଂ, ତଦନ୍ତୋଗଧାନି ଏୱ ତାନି କାରଣାନି ମଞ୍ଞନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ଅନ୍ତୋଗଧେହି କାରଣେହୀ’’ତି। ସତି ସମୱାଯେ ହେତୁମ୍ହି ଫଲଂ ସମୱେତନ୍ତି ଫଲେ ହେତୁ ସିଯା, ତଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସମୱାଯାଭାୱା ଫଲେ ହେତୁ ନତ୍ଥୀତି ହେତୁସୁଞ୍ଞଂ ଫଲ’’ନ୍ତି।

ଆହାରଭେଦେତି କବଳୀକାରାଦିଆହାରୱିସେସେ। ତପ୍ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଭେଦେତି ଅଜ୍ଝୋହରଣୀଯୱତ୍ଥୁସଠଆଯତନଅୱିଜ୍ଜାଅଭିସଙ୍ଖାରସଙ୍ଖାତେ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତଧମ୍ମୱିସେସେ, ଓଜଟ୍ଠମକରୂପୱେଦନାପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଙ୍ଖାତେ ୱା ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତଧମ୍ମୱିସେସେ, ତେ ପଚ୍ଚଯା ଏତେସଂ ଧମ୍ମୱିସେସାନନ୍ତି ତପ୍ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଭେଦା। ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣୱସେନ ୱାତି ଯୋଜନା। ଯାନଦ୍ୱଯୱସେନାତି ସମଥୱିପସ୍ସନାଯାନଦ୍ୱଯୱସେନ। କିଞ୍ଚାପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମଥୱିପସ୍ସନା ଯୁଗନଦ୍ଧାୱ, ଯଥା ପନ ସୁଞ୍ଞତାଦିସମଞ୍ଞା, ଏୱଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାସମଞ୍ଞାପି ଆଗମନତୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସିଯୁନ୍ତି ଆହ ‘‘ଆଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି। ଯସ୍ସ ୱା ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଧିକଂ, ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ୱିପସ୍ସନା, ଇତରସ୍ସ ସମଥୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସମାଧିଜାତି ସମାଧାନଟ୍ଠେନ। ତତୋ ଏୱାତି ସମାଧିଅନୁଗୁଣକିରିଯତ୍ତାୱ।

ଆଦାଯ ଉହିତ୍ୱାତି ଗହେତ୍ୱା ୱିଯ ତକ୍କେତ୍ୱା ୱିତକ୍କେତ୍ୱା। ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାନଂ। ପୁରିମକାଲସ୍ସ ୱିଯ ନିଦ୍ଦେସୋ ଯଥା ''ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଯୋ ଖନ୍ଧା''ତି, ''ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଯୋ ମହାଭୂତା''ତି ଚ।

ଓଗାହିତୁନ୍ତି ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ। ଗହେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ସଣ୍ହଂ। ସୁଖୁମାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଗହେତବ୍ବତାଯ ସୁଖୁମଟ୍ଠଂ। ଇତୀତି ଇମିନା କମେନାତି ଅଯମତ୍ଥୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଇତିସଦ୍ଦେନ ୱିଜାନନକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୀ''ତି। ଏୱଂ ପକାରେହୀତି ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ଜୋତିଯମାନୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ପକାର-ସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ''ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନ ୱିଜାନନକାରଣଭୂତେ ନଯେ ଦସ୍ସେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇତୀତି ୱା ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେ ପଚ୍ଚାମସନୱସେନ ନିଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥୋ। ତେନ ଏୱଂ ପକାରେହୀତି ଇଦଂପକାରେହି, ଈଦିସେହୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ

ଜାତିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୦।''ଜାତିଆଦିନିଦ୍ଦେସେ''ତି ଇମିନା ''ତତ୍ଥା''ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ଦୁକ୍ଖମାତିକାତି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଦୁକ୍ଖୱିସେସାନଂ ଉଦ୍ଦେସୋ। ପଦଦ୍ୱଯେତି ''ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖଂ, ନିପ୍ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱଯେ।

ଦୁକ୍ଖତାଯେୱାତି ନିପ୍ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖତଂ ୱଦତି। ସଭାୱେନ ନାମଂ ୱିସେସେତୀତି ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞତଂ ଦସ୍ସେତି। ପୁରିମେନ ସଭାୱଦୁକ୍ଖୱାଚକେନ ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦେନ। ସୋ ହି ୱିସେସନଂ ଅୱଚ୍ଛେଦକଭାୱତୋ ପଚ୍ଛିମଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଟ୍ଠଂ ୱିସେସେତି। ସୋ ହି ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଗହେତବ୍ବସାଧାରଣତ୍ତା ଅୱଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବୋ। ତେନାତି ୱିପରିଣାମଅଧିଟ୍ଠାନାଦିପକାରୱିସେସେନ।

ଦେସେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍ଖିପନଂ ଇଧ ସଙ୍ଖେପୋ, ସୋ ଚ ତବ୍ବିଭାଗାନଂ ସାଧାରଣଭାୱୋତି ଆହ ''ସଙ୍ଖେପୋ ସାମଞ୍ଞ''ନ୍ତି। ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱାତି ଅନ୍ତୋଗଧେ କତ୍ୱା, ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱା। ଉଭଯଥାପୀତି ସଙ୍ଖେପତୋପି ୱିତ୍ଥାରତୋପି। ସାଧାରଣଭାଗାନଂ ୱିଭଜନଂ ୱିଭାଗୋ, ୱିତ୍ଥାରୋତି ଆହ ''ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସେସୋ''ତି। ୱିସେସନ୍ତରନିୱତ୍ତକୋତି ୱିଭାଗନ୍ତରାସଙ୍ଗାହକୋ।

୧୯୧।ଅପରତ୍ଥାତି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ ସାମିଅତ୍ଥେ ଯଥା ''ସବ୍ବତ୍ଥ ପାଦକ''ନ୍ତି ଆହ ''ସାମିଅତ୍ଥେପି ହି ଅପରତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ସିଜ୍ଝତୀ''ତି। ସିଦ୍ଧି ପନ ''ଇତରାହିପି ଦିସ୍ସତୀ''ତି ଇମିନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯସ୍ମା ଚ ଏୱଂ ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା ପାଠଇଯଂ ସାମିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଭୁମ୍ମୱସେନ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଦୀପେନ୍ତୋ ''ତେସଂ ତେସନ୍ତି ୱା''ତିଆଦିମାହ। ଅପରସ୍ସାତି ଅପରସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ। ମନୁସ୍ସାଦିଭେଦୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ ଗତି, ତବ୍ବିସେସଭୂତା ଖତ୍ତିଯାଦିସାମଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନା ଖନ୍ଧା ଜାତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଞ୍ଚଗତିୱସେନା''ତିଆଦିମାହ।

ତିଣାକାରୋତି ତିଣୱିକପ୍ପୋ, ତିଣୱିସେସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱନ୍ତି ନିଦସ୍ସନେ। ତେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ପଠମଂ ୱିଞ୍ଞାଣପାତୁଭାୱଂ ପଚ୍ଚାମସତି। ତଦୁପାଦାଯାତି ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ। ଅରିଯଭାୱକରଣତ୍ତାତି ଅରିଯଭାୱକାରଣତ୍ତା। କରୋତୀତି ହି କରଣଂ। ଅରିଯସଦିସତ୍ତା ୱା ଅରିଯସୀଲଂ। ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକାନମ୍ପି ହି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ଅରିଯସୀଲସଦିସଂ। ଆକାରୱିକାରାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାଦିଆକାରୱିକତିଯୋ। ସହୁପ୍ପାଦକାତି ଉପ୍ପାଦସହିତା ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥା ଖନ୍ଧା। ଆଯତନୱସେନାତି ପରିପୁଣ୍ଣାପରିପୁଣ୍ଣାଯତନୱସେନ। ଯୋନିୱସେନାତି ଅଣ୍ଡଜାଦିଯୋନିୱସେନ। ଏକେକେନେୱ ପଦେନାତି ଯଥା ଦୁତିଯନଯେ ଜାତିଆଦିପଦେସୁ ଦ୍ୱୀହି ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ପରିପୁଣ୍ଣାପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଯୋନିୱିଭାଗେନ ସବ୍ବସତ୍ତେ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଜାତି ଦସ୍ସିତା, ନ ଏୱମିଧ। ଇଧ ପନେତେସୁ ଏକେକେନେୱ ପଦେନ ଅୱିଭାଗତୋ ସବ୍ବସତ୍ତେ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା। ଉଭଯତ୍ଥାତି ପୁରିମପଚ୍ଛିମନଯେସୁ ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋୱ ଯୁତ୍ତୋ। ଅନଭିହିତେ ୱିଭତ୍ତିୱିଧାନଂ, ନାଭିହିତେତି। ପାକଟା ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତି।

ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ଏକୱୋକାରଭୱେ ରୂପାଯତନଧମ୍ମାଯତନୱସେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ଚତୁୱୋକାରଭୱେ ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନୱସେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ। ସେସେତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ। ପଞ୍ଚନ୍ନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତମନୋରୂପଧମ୍ମାଯତନୱସେନ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ। ତାନି ହି ରୂପଭୱେ ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। କାମଧାତୁଯଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନନ୍ତି ଯୋଜନା। ୱିକଲାୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ଅପରିପୁଣ୍ଣପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ସତ୍ତାନଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନେୱ ହି ଆଯତନାନଂ ୱେକଲ୍ଲଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ସତ୍ତନ୍ନଂ ନୱନ୍ନଂ ଦସନ୍ନଂ ପୁନପି ଦସନ୍ନଂ, ଇତରସ୍ସ ଏକାଦସନ୍ନଂ ଆଯତନାନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତି କାଯମନୋରୂପଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବଧମ୍ମାଯତନୱସେନ ସତ୍ତନ୍ନଂ। ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକଞ୍ହି ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନୱନ୍ନନ୍ତି

ଚକ୍ଖୁସୋତସଦ୍ଦାଯତନଓ୍ଜାନଂ ନଓ୍ନଂ। ଅନ୍ଧବଧିରଓ୍ସେନ ହିଦଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦସନ୍ନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସଦ୍ଦଓ୍ଜାନଂ। ପୁନ ଦସନ୍ନନ୍ତି ସୋତସଦ୍ଦଓ୍ଜାନଂ। ଅନ୍ଧଓ୍ସେନ, ବଧିରଓ୍ସେନ ଚେତଂ ଦ୍ୱଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକାଦସନ୍ନନ୍ତି ସଦ୍ଦଓ୍ଜାନଂ।

ତଂଦୁକ୍ଖଭାୱୋତି ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖଭାୱୋ। ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତିନିୱାରଣେନାତି ଉପ୍ପଲପଦୁମାଦୀସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିପଟିକ୍ଖେପେନ ଅଭାୱକଥନେନ। ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣେତି ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିଯା ହେତୁଭୂତେ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ।

ମରଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୩।ଖନ୍ଧଭେଦସ୍ସାତି ଖନ୍ଧୱିନାସସ୍ସ। ସୋତି ଖନ୍ଧଭେଦୋ। ପବନ୍ଧସମୁଚ୍ଛେଦୋତି ପବନ୍ଧସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସମୁଚ୍ଛେଦୋ। ତବ୍ବୁଓ୍ତୋତି ସମ୍ମୁତିମରଣଭାଓ୍ତୋ। ତଦେକଦେସଭାଓ୍ତୋତି ତଦଓ୍ଯଓ୍ଭାଓ୍ତୋ। ତସ୍ସେୱ ନାମନ୍ତି ଅସମ୍ମୋହତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ସଦ୍ଦସ୍ସାପି ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦଭାଓ୍ତୋ। ସମ୍ମୁତିମରଣମେୱ ହି ଜାତିକ୍ଖଯମରଣଂ, ତଂ ପନ ଜାତିକ୍ଖଯମରଣଂ ଉପକ୍କମମରଣଂ, ସରସମରଣନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ସରସମରଣମ୍ପି ଆଯୁକ୍ଖଯମରଣଂ, ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯମରଣନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ଏୱମେତେସଂ ତଦେକଦେସତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଉପକ୍କମମରଣଂ, ତଂ ଅକାଲମରଣଂ। ସରସମରଣଂ କାଲମରଣଂ। ମରଣେନ ସତ୍ତା ଯଥାଲଦ୍ଧଅତ୍ତଭାୱେନ ୱିଯୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସମ୍ପତ୍ତିଭୱକ୍ଖନ୍ଧେହି ୱିଯୋଜେତୀ’’ତି।

କାରଣତ୍ଥୋତି ମୂଲତ୍ଥୋ। ମୂଲଞ୍ହି ‘‘ଆଦୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘କୋ ଚାଦି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ? ସୀଲଞ୍ଚ ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ, ଦିଟ୍ଠି ଚ ଉଜୁକା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫। ୩୬୯)। ତେନାହ ‘‘ସନ୍ଧିବନ୍ଧନଚ୍ଛେଦମୂଲକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ଫଲକିରିଯାଗବ୍ଭା ଇଦିସୀ ହେତୁକିରିଯାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନ୍ତୋଗଧା’’ତି। ବ୍ଯସନସ୍ସ ହି ଆପାଦକେହି ଆପାଦନଂ ଆପାଦେତବ୍ବଆପତ୍ତିଯା ସହେୱ ସିଜ୍ଝତୀତି।

ସୋକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୪। ସୁଖଂ ହିନୋତି ପଓ୍ତତି ଏତେନାତି ସୁଖକାରଣଂ ହିତଂ। ଭୋଗବ୍ଯସନାଦିପଦତ୍ଥୱିସେସନ୍ତି ଭୋଗବ୍ଯସନଂ, ସୀଲବ୍ଯସନନ୍ତି ଏୱଂ ଭୋଗସୀଲପଦାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥୱିସେସଂ। ସମାସୱିସେସନ୍ତି ‘‘ରୋଗୋଯେୱ ବ୍ଯସନଂ, ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ବ୍ଯସନ’’ନ୍ତି ସମାନାଧିକରଣୱସେନ ସମାସୱିସେସଂ। ଅନ୍ନପାନଓ୍ତ୍ଥଯାନାଦି ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବତୋ ଭୋଗୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ସୋ ଚ ଧମ୍ମସମୂହଭାୱେନ। ତବ୍ବିନାସାତି ଞାତିଭୋଗବ୍ଯସନାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ତେ ୱିକାରଭାୱେନ ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବତ୍ତା ପଣ୍ଣତ୍ତିମତ୍ତା। ପରିନିପ୍ଫନ୍ନଂ ନାମ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ଅତଂସଭାୱତ୍ତା ପଣ୍ଣତ୍ତି ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନା, ଅନିପ୍ଫନ୍ନା ଚ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନତଂ ସନ୍ଧାଯ ଅନିପ୍ଫନ୍ନାନୀତି ଆହା’’ତି। ନ ହି ପଣ୍ଣତ୍ତି କେନଚି ନିପ୍ଫାଦୀଯତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନେ ଅନିପ୍ଫନ୍ନୱୋହାରୋ ଆଗତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନତଂଯେୱା’’ତିଆଦିମାହ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନଂ ‘‘ଅନିପ୍ଫନ୍ନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ନିପ୍ଫନ୍ନ’’ନ୍ତି ପନ ନ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ନାପି ସବ୍ବୋ ସଭାୱଧମ୍ମୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ନିପ୍ଫନ୍ନତା ୱୁତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅନିପ୍ଫନ୍ନତା ସଭାୱଧମ୍ମତ୍ତେପି କେନଚି ନ ନିପ୍ଫାଦୀଯତୀତି କତ୍ୱା।

ସଙ୍କୁଚିତଂ ଚିନ୍ତନନ୍ତି ପୀତିସୋମନସ୍ସପଟିପକ୍ଖତୋ, ଦୋସସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚ ଆରମ୍ମଣେ ଅନଭିରତିପ୍ପୱତ୍ତିମାହ। ଅନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ନିସ୍ସଯସ୍ସ ନିଦ୍ଦହନୱସେନ ୱା ଝାନଂ ଚିନ୍ତନଂ ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଂ। ସତିପି ଅନୁସୋଚନଭାୱେ ଅତ୍ତନୋ କତାକତକୁସଲାକୁସଲୱିସଯୋ ମନୋୱିଲେଖଭୂତୋ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଂ ସୋକୋତି ଉଭିନ୍ନଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନକ୍ଖଣେ’’ତି ପରିବ୍ଯତ୍ତମନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ଇତରଂ ପନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନେସୁପି ଲବ୍ଭତେୱ। ତେନାହ ‘‘କାଯୱିଞ୍ଞାଣାଦୀ’’ତିଆଦି। ଦୋମନସ୍ସସ୍ସାତି ଅସୋଚନାକାରସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ, ସୋଚନାକାରସ୍ସାପି ୱା ନାନାୱୀଥିକସ୍ସ। ତମ୍ପି ହି ଦୁକ୍ଖମେୱାତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନେ ଏୱ ଗହିତେ। ତତ୍ଥାତି କାଯଓ୍ତ୍ଥୁକମନୋଦ୍ୱାରିକେସୁ।

ପରିଦେୱନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୫।ଆଦେୱନସଦ୍ଦଂ କତ୍ୱାତି ଆଦେୱିତ୍ୱା, ୱିଲପିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସମ୍ଭମଭାୱୋତି ଯସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅନୱଟ୍ଠାନଭାୱୋ। ସମ୍ଭମଂ

ୱା ଅବ୍ଭନ୍ତରଗତଂ ତସ୍ସ ପଜ୍ଜୁପଟ୍ଠାପେତି ପାକଟଭାୱକରଣେନାତି ସମ୍ମପଜ୍ଜୁପଟ୍ଠାନୋ।

ମୁଟ୍ଠୀହି ପୋଥନାଦୀନି ମୁଟ୍ଠିପୋଥନାଦୀନି।

ଯେନ ଦୋମନସ୍ସେନ। ପୁଟ୍ଠେ ୱୁତ୍ତଦୁକ୍ଖତୋତି ''ଅତ୍ତନୋ ଖନ୍ଧଂ ମୁଟ୍ଠୀହି ପୋଥେତୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଦୁକ୍ଖତୋ। ତଂନିଦାନନ୍ତି ପରିଦେୱନିଦାନଂ।

ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୬-୭। କାଯଦୁକ୍ଖାଭିଭୂତସ୍ସ ପତିକାରାଭିଲାସାଯ ତାଦିସଦୁକ୍ଖାୱହପଯୋଗକାଲାଦୀସୁ କାଯିକଦୁକ୍ଖସ୍ସ ତଦୁପନିସ୍ସଯତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତେନ ଦୁକ୍ଖେନାତି ଅନାଥତାହତ୍ଥପାଦଚ୍ଛେଦନାଦିଦୁକ୍ଖେନ।

ଉପାଯାସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୮। ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀନି ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠାନାଦୀନି। ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ହୋତି ଉପାଯାସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅପ୍ପିଯସମ୍ପଯୋଗନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୯। ଅଞ୍ଞସାପେକ୍ଖସଦ୍ଦୋ ଅସମତ୍ଥସମାସୋତି ତଂ ଦସ୍ସେତି ''ଯେନ ସମାସୋ, ନ ତସ୍ସାଯଂ ପଟିସେଧକୋ ଅ-କାରୋ''ତି।

ପଚ୍ଛିମଦ୍ୱଯନ୍ତି ''ସମୋଧାନଂ ମିସ୍ସୀଭାୱୋ''ତି ଇଦଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ। ତଦତ୍ଥୱସେନାତି ସମୋଧାନତ୍ଥସ୍ସ, ମିସ୍ସୀଭାୱତ୍ଥସ୍ସ ଚ ୱସେନ ସଙ୍ଗାରେସୁ ଲବ୍ଭତି। ଆଗତେହି ଚ ତେହି ସଙ୍ଗାରେହି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଂଯୋଗୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା।

ତଂଗହଣମତ୍ତନ୍ତି ଆପାଥଗତାରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣମତ୍ତଂ।

ଇଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୧।ତଂକାଲନ୍ତି ଚୁତିଚିତ୍ତନିରୋଧତୋ ଉଦ୍ଧଂ କାଲଂ। ''ଯମ୍ପୀ''ତି ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ କରଣତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତନ୍ତି ଯେନପୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ''ଯଂ ଇଚ୍ଛ''ନ୍ତି ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ଯଦା ଇଚ୍ଛାପେକ୍ଖୋ, ତଦା ''ନ ଲଭତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଅଲାଭପଧାନାଭାୱତୋ ଇଚ୍ଛା ୱିସେସୀଯତୀତି ଆହ ''ଅଲାଭୱିସିଟ୍ଠା ଇଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତା ହୋତୀ''ତି। ''ଇଚ୍ଛଂ ନ ଲଭତି ଯ''ନ୍ତି ଏୱଂ କିରିଯାପରାମସନଭୂତୋ ଯଂ-ସଦ୍ଦୋ ଯଦା ''ନ ଲଭତୀ''ତି ଏତଂ ଅପେକ୍ଖତି, ତତ୍ଥ ଗୁଣଭୂତା ଇଚ୍ଛା, ପଧାନଭୂତୋ ଅଲାଭୋତି ଆହ ''ତଦା ଇଚ୍ଛାୱିସିଟ୍ଠୋ ଅଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀ''ତି।

ହିରୋତ୍ତପ୍ପରହିତା ଛିନ୍ନିକା, ଧୁତ୍ତିକାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ''ଛିନ୍ନଭିନ୍ନଗଣେନାତି ନିଲ୍ଲଜ୍ଜେନ ଧୁତ୍ତଗଣେନା''ତି। କପ୍ପଟିକା ସିଙ୍ଘିତପିଲୋତିକଧାରିନୋ।

ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟେଚ୍ଛନ୍ତି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଇଚ୍ଛଂ।

ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୨।ତାଦିସସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ ସବ୍ଭାୱାତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଅନୱସେସଗ୍ଗହଣଂ ସନ୍ଧାଯାହ।

ଅତିପାକଟେନ ଅତି ୱିଯ ପକାସେନ ଦୁକ୍ଖେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସମୁଦଯସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୩।ମନୋ ୱିଯାତି ମନୋ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିଯ। ଇକ-ସଦ୍ଦେନାତି ''ପୋନୋଭୱିକା''ତି ଏତ୍ଥ ଇକ-ସଦ୍ଦେନ। ଗମିଯତ୍ଥତ୍ତାତି ଞାପିତତ୍ଥତ୍ତା। କରଣସୀଲତା

ହି ଇଧ ସୀଲଟ୍ଠୋ, ସୋ ଚ ଇକ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି କିରିଯାୱାଚକସ୍ସ କରଣସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଦସ୍ସନଂ ଅପ୍ପଯୋଗୋ। ୱୁଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଅପ୍ପଯୋଗୋ। ସତି ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେ ପୁନବ୍ଭୱସ୍ସ ଦାଯିକା, ତଦଭାୱେ ଅଦାଯିକାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅଦାଯିକାପି ପୁନବ୍ଭୱଂ ଦେତିଚ୍ଚେୱା’’ତି ତଂସଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ସମାନସଭାୱତ୍ତା, ତଦାନୁଭାୱତ୍ତା ଚା’’ତି। ତତ୍ଥ ସଭାୱୋ ତଣ୍ହାଯନଂ। ଆନୁଭାୱୋ ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ଫଲନିପ୍ଫାଦନସମତ୍ଥତା। ଇତରେସୂତି ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସାଦୀସୁ। ପୱତ୍ତିୱିପାକଦାଯିନୋ କମ୍ମସ୍ସ ସହାଯଭୂତା ତଣ୍ହା ‘‘ଉପଧିୱେପକ୍କା’’ତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ଉପଧିମ୍ହି ଯଥାନିବ୍ବତ୍ତେ’’ତିଆଦି। ଯଥାନିବ୍ବତ୍ତେତି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ନିବ୍ବତ୍ତପ୍ପକାରେ। ନନ୍ଦନଂ ସଂଉପ୍ପିଲାୱନଂ ଅଭିତସ୍ସନଂ। ରଞ୍ଜନଂ ୱତ୍ଥସ୍ସ ୱିଯ ରଙ୍ଗଜାତେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିପରିଣାମନଂ, ରମାପନଂ ୱା। ରାଗସମ୍ବନ୍ଧେନାତି ରାଗପଦସମ୍ବନ୍ଧେନ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସା’’ତି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାରୂପଭୱରାଗୋ ୱିସୁଂ ୱକ୍ଖତୀତି ଏତ୍ଥ ୱକ୍ଖତି-କିରିଯାପଦଂ କମ୍ମତ୍ଥେ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

‘‘ସୱତ୍ଥୁକଂ ଚକ୍ଖୁ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସକଲଂ ଚକ୍ଖୁଦସକମାହ, ଦୁତିଯେନ ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁଂ। ଛିଦ୍ଦନ୍ତି କଣ୍ଣସ୍ସ ଛିଦ୍ଦପଦେସଂ। କଣ୍ଣବଦ୍ଧନ୍ତି କଣ୍ଣପାଳି। ୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନତୋ ରତ୍ତକମ୍ବଲପଟଲଂ ୱିଯ, କିଚ୍ଚତୋ ମୁଦୁସିନିଦ୍ଧମଧୁରରସଦଂ ମଞ୍ଜନ୍ତି। ସାମଞ୍ଞେନ ଗହିତାତି ୱିସଯେନ ଅୱିସେସେତ୍ୱା ଗହିତା। ୱିସଯୱିସିଟ୍ଠାତି ଚକ୍ଖାଦିୱିସଯୱିସିଟ୍ଠା। ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମୁଦାଯାୱଯୱେହି ୱିଯ ସାମଞ୍ଞୱିସେସେହି ନ ନାନତ୍ତୱୋହାରୋ ନ ହୋତି ଯଥା ‘‘ରୁକ୍ଖୋ ସିଂସପା’’ତି। ନ ହି ସବ୍ବୋ ରୁକ୍ଖୋ ସିଂସପା। ତସ୍ମା କିରିଯାଭେଦସବ୍ଭାୱତୋ ‘‘ସଯାନା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସଧନା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା’’ତି ଏତ୍ଥ କିରିଯାଯ ଲକ୍ଖଣତା, ଇତରତ୍ଥ ଲକ୍ଖିତବ୍ବତା ଚ ୱୁତ୍ତା। ଯଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାହୋତୀତି ଅନିଚ୍ଛିତତ୍ତା ସାସଙ୍କଂ ଉପ୍ପାଦକିରିଯାଯ ଅତ୍ଥିଭାୱମାହ। ତେନ ଉପ୍ପାଦେ ସତୀତି ଅଯମେତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା’’ତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦୋ ହେତୁଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଇତରୋ ଚ ତସ୍ସ ଫଲଭାୱେନାତି ଆହ ‘‘ସୋ ହି ତେନ ଉପଯୋଜିତୋ ୱିଯ ହୋତୀ’’ତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାତି ୱା ତଣ୍ହାଯ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନସୀଲତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଭାୱୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନସମତ୍ଥତା ୱା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥେୱ ଚସ୍ସା ଉପ୍ପଜ୍ଜନସୀଲତା ସକ୍କାଯତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ, ସମତ୍ଥତା ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେନ, ଅଞ୍ଞଥା ଅସମତ୍ଥତା, ଯତୋ କଦାଚି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ନିୱିସମାନା ନିୱିସତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ସମୁଦଯସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୪। ତଣ୍ହାଯ ୱିରଜ୍ଜନଂ ହଲିଦ୍ଦିରାଗସ୍ସ ୱିଯ ପଲୁଜ୍ଜନନ୍ତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଖଯଗମନୱସେନା’’ତି। ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ନିରୁଜ୍ଝନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପ୍ପୱତ୍ତିଗମନୱସେନା’’ତି। ଚଜନଂ ଛଡ୍ଡନଂ, ହାପନଂ ୱାତି ଆହ ‘‘ଅନପେକ୍ଖତାଯ ଚଜନୱସେନ, ହାନିୱସେନ ଚା’’ତି।

ତଦପ୍ପୱତ୍ତି ୱିଯାତି ତସ୍ସା ତିତ୍ତଅଲାବୁୱଲ୍ଲିଯା ଅପ୍ପୱତ୍ତି ୱିଯ। ଅପ୍ପୱତ୍ତିହେତୁଭୂତମ୍ପି ନିବ୍ବାନଂ ତଣ୍ହାଯ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ୱିଯ ଗଯ୍ହତୀତି ଆହ ‘‘ତଦପ୍ପୱତ୍ତି ୱିଯା’’ତି ଯଥା ‘‘ରାଗକ୍ଖଯୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୧୫, ୩୩୦)। ଅପ୍ପୱତ୍ତିଭୂତନ୍ତି ତଣ୍ହାଯ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପତ୍ତଂ, ପତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ନିରୁଦ୍ଧାଯପି ତଣ୍ହାଯ ପିଯରୂପସାତରୂପେସୁ ନିରୁଦ୍ଧାତି ୱତ୍ତବ୍ବତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାତି ଯୋଜନା। ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମା ମଗ୍ଗୋ, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ତଣ୍ହାଯ ସମୁଚ୍ଛେଦସାଧନଂ, ତସ୍ମା ‘‘ପୁରିମା ୱା ଉପମା’’ତିଆଦିନା ଉପମାଦ୍ୱଯଂ ଉଭଯତ୍ଥ ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜିତଂ, ଉଭଯଟ୍ଠାନିଯଂ ପନ ଉଭଯତ୍ଥାପି ଲବ୍ଭତେୱ।

ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୫।ତିତ୍ଥିଯେହିକପ୍ପିତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପକତିପୁରିସନ୍ତରଞ୍ଞାଣାଦିକସ୍ସ। ଅରିଯଂ ଲଭାପେତୀତି ଅରିଯଂ ସାମଞ୍ଞଫଲଂ ଲଭାପେତି।

ତବ୍ବିପକ୍ଖୱିରତିସଭାୱାତି ତସ୍ସା ସମ୍ମାୱାଚାଯ ୱିପକ୍ଖତୋ ମିଚ୍ଛାୱାଚାଯ ୱିରତିସଭାୱା। ଭେଦକରମିଚ୍ଛାୱାଚା ପିସୁଣୱାଚା, ସବ୍ବାପି ୱା ମିଚ୍ଛାୱାଚା ୱିସଂୱାଦନାଦିୱସେନ ଭେଦକରୀତି ଆହ ‘‘ଭେଦକରମିଚ୍ଛାୱାଚାପହାନେନା’’ତି। ୱିସଂୱାଦନାଦିକିଚ୍ଚତାଯ ହି ଲୂଖାନଂ ଅପରିଗ୍ଗାହକାନଂ ମୁସାୱାଦାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତା ସିନିଦ୍ଧଭାୱେନ ପରିଗ୍ଗାହକସଭାୱା ସମ୍ମାୱାଚା ତପ୍ପଚ୍ଚଯସୁଭାସିତସମ୍ପଟିଗ୍ଗାହକେ ଜନେ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ପୱତ୍ତତୀତି ପରିଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣା। ତେନାହ ‘‘ଜନେ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଚ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକିଚ୍ଚୱତୀ’’ତି। ଚୀୱରକମ୍ମାଦିକୋ ତାଦିସୋ ପଯୋଗୋ। କାତବ୍ବଂ ଚୀୱରରଜନାଦିକଂ। ନିରୱଜ୍ଜସମୁଟ୍ଠାପନକିଚ୍ଚୱାତି ନିରୱଜ୍ଜସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ, ନିରୱଜ୍ଜାକାରେନ ୱା ସମୁଟ୍ଠାପନକିଚ୍ଚୱା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ସମୁଟ୍ଠାପନଂ ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତପଟିପକ୍ଖଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁଗୁଣଭାୱେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ପୱତ୍ତନମେୱ, ଉକ୍ଖିପନଂ ୱା ନେସଂ

କାୟିକକିରିୟାୟ ଭାରୁକ୍ଖିପନଂ ୱିୟ। ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ, ଆଜୀୱସ୍ସେୱ ୱା ୱିସୋଧନଂ ୱୋଦାପନଂ।

ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠାତି ଦିଟ୍ଠିୟା ସହଜପହାନେକଟ୍ଠା, ପଠମମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱସେନେୱ ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ''ତିପି ପାଠୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଚତୁମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ସଙ୍ଗହୋ କତୋ ହୋତି। ଉପରିମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ପନ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେ ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ମାନୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ''ଅହ''ନ୍ତି ପୱତ୍ତିଆକାରତୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନିୟୋ। ପକାସେତୀତି କିଚ୍ଚପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ତେନେୱ ହି ଅଙ୍ଗେନାତି ତେନେୱ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗେନ। ତଥାପୱତ୍ତିତେନ କରଣଭୂତେନ, ତେନ ୱା କାରଣେନ। ଅଙ୍ଗ-ସଦ୍ଦୋ ହି କାରଣତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି। ତତ୍ଥାତି ମଗ୍ଗେ, ମଗ୍ଗଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ୱା।

ଇମସ୍ସେୱାତି ଅରିୟମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନସ୍ସେୱ। ଯଦିପି ୱିରମିତବ୍ବତୋ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଚେତନାପି ଲବ୍ଭତେୱ, ୱିରତିୟା ଏୱ ପନ ତଦା ପଧାନଭାୱୋତି ଆହ ''ୱିରମଣକାଲେ ୱା ୱିରତିୟୋ''ତି। ସୁଭାସିତାଦୀତି ଅସମ୍ଫପ୍ପଲାପାଦି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅପିସୁଣାଦି ସଙ୍ଗହିତା। ଭାସନାଦୀତି ଏତ୍ଥ ପନ କାୟସୁଚରିତାଦି। ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗତ୍ତାତି ଅମଗ୍ଗସଭାୱତ୍ତା। ତମେୱ ଚେତନାୟ ଅମଗ୍ଗସଭାୱତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକସ୍ସଞ୍ଞାଣସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିଚ୍ଚତ୍ତୟଂ ନାମ ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପାପଧମ୍ମାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ମଗ୍ଗଚେତନା ଚ ତଂସଭାୱା ନ ହୋତୀତି ନ ତସ୍ସା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମ୍ମାୱାଚାଦିଭାୱସିଦ୍ଧି। ତଂସିଦ୍ଧିୟନ୍ତି କିଚ୍ଚତ୍ତୟସିଦ୍ଧିୟଂ। ଯଥା ପନସ୍ସା ପୁବ୍ବଭାଗେ ସୁଭାସିତୱାଚାଦିଭାୱୋ, ଏୱଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ସିୟା। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଯଥା ତତ୍ଥ ଏକସ୍ସ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ ତିକିଚ୍ଚତା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଞ୍ଚ ଏକେକାନଂ ଚତୁକିଚ୍ଚତା, ଏୱଂ ଏକା ମଗ୍ଗଚେତନା ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିଚ୍ଚତ୍ତୟସ୍ସ ସାଧିକା ଭୱେୟ୍ୟ, ତଥା ଚ ସତି ମଗ୍ଗେ ସମ୍ମାୱାଚାଦୀନି ତୀଣି ଅଙ୍ଗାନି ନ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ଛଅଙ୍ଗିକୋ ଚ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ସିୟାତି ତୟିଦମାହ ''ଏକାୟ ଚେତନାୟା''ତିଆଦିନା। ଯସ୍ମା ପନେତଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟତାୱଚନତୋ ଚ ନ ଚେତନାୟ ମଗ୍ଗଭାୱୋତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିରତିୟୋୱ ସମ୍ମାୱାଚାଦୟୋ।

ବ୍ରୂହନଂ ସୁଖଂ। ସନ୍ତସୁଖଂ ଉପେକ୍ଖା। ସା ହି ''ଉପେକ୍ଖା ପନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତା''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୪୪; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୩୨) ୱୁତ୍ତା। ୱିତକ୍କାଦୀନନ୍ତି ତେଯେୱ ଅଭିନିରୋପନାଦୟୋ ପାକଟପରିୟାୟେନ ୱୁତ୍ତା।

ୱଚୀସଙ୍ଖାରଭାୱତୋ ୱଚୀଭେଦସ୍ସ ଉପକାରକୋ ୱିତକ୍କୋ। ''ସାୱଜ୍ଜା…ପେ… ଉପକାରକୋ ଏୱା''ତି ଇମିନା ୱଚୀଭେଦତଂ ସମୁଟ୍ଠାପକଚେତନାନଂ ୱିୟ ୱିରତିୟାପି ୱିସେସପଚ୍ଚୟୋ ୱିତକ୍କୋତି ଦସ୍ସେତି। ୱଚୀଭେଦନିୟାମିକା ୱାଚାତି ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତୱିରତିମାହ। ସା ହି ସମ୍ମାୱାଚାଭୂତା ମିଚ୍ଛାୱାଚାସୁ ସଂୟମିନୀ। ତତ୍ଥ ଯଥା ୱିସଂୱାଦନାଦିମିଚ୍ଛାୱାଚତୋ ଅୱିରତୋ ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତତୋପି ନ ୱିରମତେୱ। ଯଥାହ – ''ଏକଂ ଧମ୍ମଂ…ପେ… ଅକାରିୟ''ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୧୭୬)। ତଥା ଅୱିସଂୱାଦନାଦିନା ସମ୍ମାୱାଚାୟ ଠିତୋ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତମ୍ପି ପୂରେତିୟେୱାତି ଆହ ''ୱଚୀଭେଦ…ପେ… ଉପକାରିକା''ତି। ଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିନିଟ୍ଠାଭାୱତୋ ଯଥା ଗତୀତି ନିବ୍ବତ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ରସଲକ୍ଖଣାନିପୀତି ଆହ ''କିଚ୍ଚାଦିସଭାୱେ ୱା''ତି।

ଅଭିନନ୍ଦନନ୍ତି ତଣ୍ହାଦିୱସେନ ଅଭିନନ୍ଦନଂ।

ୱାଚୁଗ୍ଗତକରଣଂ ଉଗ୍ଗହୋ, ଅତ୍ଥପରିପୁଚ୍ଛନଂ ପରିପୁଚ୍ଛାତି ତଦୁଭୟଂ ସୱନାଧୀନନ୍ତି ଆହ ''ସୱନଞ୍ଞାଣେ ଏୱ ଅୱରୋଧଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି। ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହଣଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ।

ତସ୍ସାତି ପୟୋଗସ୍ସ।

ସୋତି କାମୱିତକ୍କପ୍ପୱତ୍ତିୟା କାରଣଭୂତୋ ସୁଭନିମିତ୍ତେ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରୋ। ତସ୍ସାତି କାମୱିତକ୍କସ୍ସ। ଗତଂ ଗମନଂ ପୱତ୍ତି, ତସ୍ସ ଉପାୟୋତି ଗତମଗ୍ଗୋ।

ପହାତବ୍ବଏକତ୍ତନ୍ତି ପହାତବ୍ବତାସାମଞ୍ଞଂ।

ମଗ୍ଗଭାୱେନ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଏକତ୍ତେନାତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ମଗ୍ଗଭାୱେନ ଏକତ୍ତେନ ସାମଞ୍ଞତୋ ଗହେତ୍ୱା ''ଅସ୍ସା''ତି ଏକୱଚନେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଦିସତା, ତଥା ଅସଦିସତା ଚ ଏକଚ୍ଚସଦିସତା ଚ ଝାନଙ୍ଗୱସେନ ସବ୍ବସଦିସସବ୍ବାସଦିସଏକଚ୍ଚସଦିସତା, ସୋ ଏୱ ୱିସେସୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିପସ୍ସନାନିୟାମଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଧ ପନାତି ଇମିସ୍ସା ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିୟଂ। ସମ୍ମସି…ପେ… ନିୱତ୍ତନତୋତି ପଠମତ୍ଥେରୱାଦଂ ୱଦନ୍ତୋ ତଦନ୍ତ୍ଥାସୟଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ୱଦତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇତରଥା ଇତରୱାଦାପେକ୍ଖ ଦସ୍ସିତା ଏୱାତି। ପାଦକଜ୍ଝାନନିଯାମନ୍ତି ପାଦକଜ୍ଝାନନିଯାମଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଆହାତି ଯୋଜନା। ‘‘ୱିପସ୍ସନା ...ପେ... ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତସ୍ସା ଇଧ ପଟିକ୍ଖେପତା ଅତ୍ଥି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କେଚି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନା ନିଯାମେତୀତି ୱଦନ୍ତୀ’’ତି? ନଯିଦମେୱଂ। ଇଧାପୀତି ଇଧ ପାଦକଜ୍ଝାନନିଯାମେପି ୱିପସ୍ସନାନିଯାମୋ ନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ସାଧାରଣତ୍ତା’’ତି। ‘‘ଇଧ ପନା’’ତି ଇମିନାପି ପଠମତ୍ଥେରୱାଦୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ୱିପସ୍ସନାନିଯାମୋ ୱିସୁଂ ଗହିତୋତି? ୱାଦତ୍ତଯାୱିଧୁରତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଅଞ୍ଞେ ଚାଚରିଯୱାଦାତି ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯୱାଦା।

‘‘ଆରୁପ୍ପେ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଂ...ପେ... ନ ଲୋକିଯ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଥେରୱାଦେ ଆଗତଂ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାଯଂ ତନ୍ତିଂ କତ୍ୱା ଠପିତନ୍ତି ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ଯେସୂତି ପଚ୍ଛିମଜ୍ଝାନୱଜ୍ଜାନି ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ତତ୍ଥ ହି ଅରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ ସଂସଯୋ, ନ ଇତରସ୍ମିଂ। ‘‘ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ଅୱିସେସତୋ ସାସୱାନାସୱଂ ଅପେକ୍ଖୀଯତି, ନିୟତ୍ତେତବ୍ବଗହେତବ୍ବସାଧାରଣୱଚନେନେତ୍ଥ ସାସୱତୋ ଅୱଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥଂ ‘‘ତଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ନିୱତ୍ତିତଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ନ ଲୋକିଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସମୁଦାଯଞ୍ଚ...ପେ... ଆହା’’ତି। ଇତରଥା ବ୍ୟଭିଚାରାଭାୱତୋ ‘‘ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ୱିସେସନଂ ନିରତ୍ଥକଂ ସିଯା। ତଯୋ ମଗ୍ଗାତି ଦୁତିଯମଗ୍ଗାଦଯୋ। ତଜ୍ଝାନିକନ୍ତି ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦିଂ। ଅଞ୍ଞଝାନିକାପୀତି ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନତୋ ଅଞ୍ଞଝାନିକାପି ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକାପି ମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ପି-ସଦ୍ଦେନ ତଜ୍ଝାନିକାପି ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଏୱଂ ଚତୁୱୋକାରଭୱେପି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ୱିଯ ମଗ୍ଗସ୍ସ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନିକଭାୱେ କେନସ୍ସ ଝାନଙ୍ଗାଦିନିଯାମୋତି ଆହ ‘‘ଝାନଙ୍ଗାଦିନିଯାମିକା ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରସମାପତ୍ତୀ’’ତି। ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରସମାପତ୍ତୀତି ଚ ପାଦକଭୂତା ଅତ୍ତନା ଅତିକ୍କନ୍ତଧମ୍ମୱିରାଗଭାୱେନ ୱିପସ୍ସନାଯ ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରକାରୀ ଅରୂପସମାପତ୍ତି, ଫଲସମାପତ୍ତି ୱା। ତେନାହ ‘‘ପାଦକ’’ନ୍ତି। ନ ସମ୍ମସିତବ୍ବାତି ନ ସମ୍ମସିତବ୍ବା ସମାପତ୍ତି ଝାନଙ୍ଗାଦିନିଯାମିକା ସମ୍ମସିତବ୍ବାନଂ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନାନଂ ତତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ଇତରତ୍ଥ ଚ ୱିସେସାଭାୱତୋ। ଫଲସ୍ସପୀତି ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକଫଲସ୍ସପି।

ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞାଣାଦୀନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯଞ୍ଞାଣାନଂ। ତଂତଂକୁସଲାରମ୍ମଣାରମ୍ମଣତ୍ତାତି କାମାୱଚରାଦୀସୁ ଯେନ ଯେନ କୁସଲେନ ସଦ୍ଧିଂ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଏତେସନ୍ତି ତଂତଂକୁସଲାରମ୍ମଣାରମ୍ମଣା , ତବ୍ଭାୱତୋ। ତଂତଂୱିରମିତବ୍ବାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ତାତି ୱିସଂୱାଦନୱତ୍ଥୁଆଦିଆରମ୍ମଣତ୍ତା। ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବତୋ ଏୱ ହି ୱିରତୀତି। ‘‘ଅଙ୍ଗାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ‘‘ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦୀନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ ଅୱଯୱେନ ୱିନା ସମୁଦାଯାଭାୱତୋ। ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ଭିନ୍ନସୀଲସ୍ସ, ଅପରିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ ୱା ସମ୍ମପ୍ପଧାନାସମ୍ଭୱତୋ ସମାଧାନସ୍ସ ୱିଯ ୱାଯାମସ୍ସ ସୀଲଂ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଯଦିପି ପୁରିମସିଦ୍ଧସୀଲୱସେନ ଯୁତ୍ତୋ, ସହଜାତୱସେନାପି ପନ ଲବ୍ଭତେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସାପୀ’’ତି ଆହ। ସହଜମେୱ ଚେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଚା’’ତିଆଦି। ସମ୍ମୋସୋ ପମାଦୋ, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ଅସମ୍ମୋସୋ ଅପ୍ପମାଦୋ, ସୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରକ୍ଖାତି ଆହ ‘‘ଚେତସୋ ରକ୍ଖିତତା’’ତି।

ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ। ଖନ୍ତିପ୍ପଧାନତ୍ତା ସୀଲସ୍ସ ଅଦୋସସାଧନତା, ନୀୱରଣଜେଟ୍ଠକସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ ସମାଧିସ୍ସ ଅଲୋଭସାଧନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସାସନନ୍ତି ପଟିୱେଧସାସନଂ, ‘‘ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯ’’ନ୍ତି ଚ ୱଦନ୍ତି।

ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୨୦୬-୨୧୪। ‘‘ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱରହିତେ ଏକନ୍ତପହାତବ୍ବେ’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତଣ୍ହାଯପି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱିଯ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁତାୱଚନେନ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାହ ‘‘ରୂପତଣ୍ହା ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏତ୍ଥ ନିୱିସମାନା ନିୱିସତୀ’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୧୩୩; ୱିଭ। ୨୦୩)। ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧସଂକିଲେସପ୍ପହାନୱସେନ ସମତିକ୍କମିତବ୍ବତା ହି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା। ଏକନ୍ତପହାତବ୍ବତା ଚ ନ ତଣ୍ହାଯ ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଅୱସେସାନଂ ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନମ୍ପି। ତଥା ହି ତେସଂ ସବ୍ବସୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତପହାଯିକା ଦସ୍ସନଭାୱନାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଥାପି ଯଥା ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୯) ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜେ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱୋ ନିରୁଳ୍ହୋ, ନ ତଥା ତଣ୍ହାଯ, ତଣ୍ହାଯ ପନ ‘‘ଯାଯଂ ତଣ୍ହା ପୋନୋଭୱିକା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୨୦୩; ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୯୧, ୪୬୦; ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୪; ପଟି। ମ। ୧।୩୪) ସମୁଦଯଭାୱୋ ୱିଯ ସାତିସଯଂ ପହାତବ୍ବଭାୱୋ ନିରୁଳ୍ହୋତି

ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱରହିତେ ଏକନ୍ତପ୍ପହାତବ୍ବେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ପଦେସୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ସପ୍ପଦେସୋ, ଏକଦେସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାତି ଅରିୟସଚ୍ଚସଦ୍ଦୋ। ସମୁଦୟୋତି ସମୁଦୟତ୍ଥୋ। ‘‘ନିପ୍ପଦେସତୋ ସମୁଦୟଂ ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି ସମୁଦୟସ୍ସେୱେତ୍ଥ ଗହଣେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖନିରୋଧା ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧାତି ଦୁକ୍ଖଂ, ନିରୋଧୋ ଚ। ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟନ୍ତି ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟମ୍ପି ସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ୱିୟ। ଧମ୍ମତୋତି ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମତୋ ନିପ୍ପଦେସା ଏୱ। ‘‘ଅୱସେସା ଚ କିଲେସା’’ତିଆଦିନା ଦେସନାଭେଦୋ ଏୱ ହି ତତ୍ଥ ୱିସେସୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ହି ତତୋ ଅଞ୍ଞୋ’’ତିଆଦି। ଅପୁବ୍ବୋ ନତ୍ଥୀତି ଧମ୍ମତୋ ଅପୁବ୍ବୋ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସାତି ସମୁଦୟସ୍ସ। ସବ୍ବତ୍ଥ ତୀସୁପି ୱାରେସୂତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକପଞ୍ଚଙ୍ଗିକସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକଭେଦେସୁ ମହାୱାରେସୁ, ତଦନ୍ତୋଗଧେସୁ ଚ ପଞ୍ଚସୁ କୋଟ୍ଠାସେସୁ। ଅପୁବ୍ବସ୍ସାତି ‘‘ଅୱସେସା ଚ କିଲେସା’’ତିଆଦିନା ତଣ୍ହାୟ ଅପୁବ୍ବସ୍ସ। ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସାଦୀନଞ୍ହି ସମୁଦୟତାୱଚନଂ ଇଧ ଅପୁବ୍ବଦସ୍ସନଂ। ତସ୍ସ ଯଦିପି ଦୁତିୟତତିୟୱାରେସୁ ୱିସେସୋ ନତ୍ଥି, ପଞ୍ଚସୁ ପନ କୋଟ୍ଠାସେସୁ ଉପରୂପରି ଅପୁବ୍ବଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ସମୁଦୟୱିସେସଦସ୍ସନଂ, ଇତରଂ ପନ ମଗ୍ଗୱିସେସଦସ୍ସନଂ। ତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମତୋ ଅପୁବ୍ବାଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋୟେୱ। ଯଦି ଏୱଂ ଦୁତିୟାଦିକୋଟ୍ଠାସେସୁ, ପଠମକୋଟ୍ଠାସେପି ୱା କସ୍ମା ତଣ୍ହା ଗହିତାତି ଆହ ‘‘ଅପୁବ୍ବସମୁଦୟଦସ୍ସନତ୍ଥାୟପି ହୀ’’ତିଆଦି। କେୱଲାୟାତି ତଦଞ୍ଞକିଲେସାଦିନିରପେକ୍ଖାୟ। ଦେସନାୱସେନ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ନ ଧମ୍ମୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ତତ୍ଥ ଅରିୟସଚ୍ଚଦେସନାୟଂ ସପ୍ପଦେସାନି ଦସ୍ସିତାନି ହୋନ୍ତି ପରିୟାୟେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ପନ ନିପ୍ପରିୟାୟକଥାତି କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ନିପ୍ପଦେସତୋ ସମୁଦୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚୟସଙ୍ଖାତନ୍ତି ପଚ୍ଚୟାଭିମତଂ ପଚ୍ଚୟଭୂତଂ, ପଚ୍ଚୟକୋଟ୍ଠାସଂ ୱା।

ତେସନ୍ତି କୁସଲଧମ୍ମାନଂ। ପଚ୍ଚୟାନଂ ପହାନୱସେନାତି ହେତୁନିରୋଧେନ ଫଲନିରୋଧଂ ଦସ୍ସେତି, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧକିଲେସପ୍ପହାନେନ ୱା କୁସଲାନଂ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ‘‘ଧମ୍ମାପି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପହାତବ୍ବା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୪୦)। ଇତି ପରିୟାୟତୋ କୁସଲାନଂ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ତଦଭାୱତୋତି ଆହ ‘‘ନ ହି କୁସଲା ପହାତବ୍ବା’’ତି। ଯଥା ଚ କୁସଲଧମ୍ମେସୁ, ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ନିରୋଧନ୍ତି ଅସଙ୍ଖତଧାତୁଂ। ଅପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱୋତି ଯୋ ନିରୋଧସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ତଣ୍ହାଦିଅପ୍ପୱତ୍ତିହେତୁଭାୱୋ, ତଂ ପହାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କାୟକମ୍ମାଦିସୁଦ୍ଧିୟାତି ପୁବ୍ବଭାଗକାୟକମ୍ମୱଚୀକମ୍ମଆଜୀୱସୁଦ୍ଧିୟା ଦୂରତରୂପନିସ୍ସୟତଂ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ…ପେ… ପୱତ୍ତଂ ଦୀପେତି, ନ ପନ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଞାପକନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଞାପକଭାୱନିଦସ୍ସନଂ, ଏତେନ ‘‘ୱଚନତୋ’’ତି ଇଦଂ ହେତୁଅତ୍ଥେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ୱଚନତୋତି ୱା ଇଦିସସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ। ପଟିପଦାୟ ଏକଦେସୋପି ପଟିପଦା ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ସଙ୍ଗାୟନୱସେନ।

ଝାନେହି ଦେସନାପୱେସୋ ‘‘ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନଂ ଭାୱେତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୨୭୭) ଝାନସୀସେନ ଦେସନାୱ। ତଥା ଭାୱନାପୱେସୋ। ପାଠଇଗମନନ୍ତି ପାଠଇପୱତ୍ତି ପାଠଦେସନା। ଯଥାୱିଜ୍ଜମାନଧମ୍ମୱସେନାତି ତସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଲବ୍ଭମାନୱିତକ୍କାଦିଧମ୍ମୱସେନ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୨୧୫।ତସ୍ସାତି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟସ୍ସ। ଏୱଂ ପନାତି ‘‘ଅପିଚେସୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ନାମ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାକ୍ଖଣା ନାନାରମ୍ମଣା’’ତିଆଦିପ୍ପକାରେନ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗସ୍ସେୱ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଭାୱସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତେନାତି ତେନ କାରଣେନ, ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସେୱ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୨୧୯।ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଭାୱେତି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରଭାୱହେତୁ। ତଂଦ୍ୱାରିକେହୀତି ତସ୍ମିଂ ଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତନକେହି ଚିତ୍ତଚେତସିକେହି। ତେ ହି ‘‘ତଂ ଦ୍ୱାରଂ ପୱତ୍ତିଓକାସଭୂତଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ତଂଦ୍ୱାରିକା। ନନୁ ଚ ତଦଞ୍ଞେହିପି ତଂ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତି। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ତିକ୍ଖେ ତିକ୍ଖତ୍ତା, ମନ୍ଦେ ଚ ମନ୍ଦତ୍ତା’’ତି? ସଚ୍ଚଂ କାରେତି, ତଦଞ୍ଞେକାପି ପନ ଇଧ ‘‘ତଂଦ୍ୱାରିକା’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତା। ଅପରିଚ୍ଚତ୍ତଦ୍ୱାରଭାୱଂଯେୱ ହି ଚକ୍ଖୁ ନିସ୍ସଯଟ୍ଠେନ ‘‘ୱତ୍ଥୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ୱା ତଂଦ୍ୱାରିକେସୁ ତସ୍ସ ଇନ୍ଦଟ୍ଠୋ ପାକଟୋତି ‘‘ତଂଦ୍ୱାରିକେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇନ୍ଦଟ୍ଠୋ ପରେହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯତା ପରମିସ୍ସରଭାୱୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଞ୍ହି…ପେ… ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁଂ। ତେତି ତଂଦ୍ୱାରିକେ। କିରିଯାନିଟ୍ଠାନୱାଚୀ ଆୱୀ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ୱିଜିତାୱୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୮; ୨।୩୩; ୩।୧୯୯) ୱିଯାତି ଆହ ‘‘ପରିନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚଜାନନ’’ନ୍ତି।

‘‘ଛ ଇମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। କତମାନି ଛ? ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ…ପେ… ମନିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୫-୪୯୯) ଏୱଂ କତ୍ଥଚି ଛପିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଆଗତାନି, କସ୍ମା ପନ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଖନ୍ଧାଦଯୋ ୱିଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଏକଜ୍ଝଂ ନ ୱୁତ୍ତାନି, ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ’’ତିଆଦି। ନିସ୍ସରଣୂପାଯାଦିଭାୱତୋତି ଏତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନାନି ନିସ୍ସରଣଂ, ଇତରାନି ନିସ୍ସରଣଫଲଂ, ୱିୱଟ୍ଟସନ୍ନିସ୍ସିତେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତାନି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ନିସ୍ସରଣୂପାଯୋ, ଇତରେସୁ କାନିଚି ପୱତ୍ତିଭୂତାନି, କାନିଚି ପୱତ୍ତିଉପାଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭାୱଭୂତୋତି ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ୱିଯ ଖୀଣାସୱସ୍ସେୱ ଧମ୍ମଭୂତୋ।

ଦ୍ୱେଅତ୍ଥାତି ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଇନ୍ଦସିଟ୍ଠଟ୍ଠା। ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୱସେନାତି ଯଥାସକଂ କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ। ତଂସହିତସନ୍ତାନେତି ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯସହିତେ, ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯସହିତେ ଚ ସନ୍ତାନେ। ଅଞ୍ଞାକାରେନାତି ଇତ୍ଥିଆଦିତୋ ଅଞ୍ଞେନ ଆକାରେନ। ଅନୁୱତ୍ତନୀଯଭାୱୋ ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଆଧିପଚ୍ଚନ୍ତି ଯୋଜନା। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚତ୍ଥେତି ଆଧିପଚ୍ଚତ୍ଥେ।

ତେସନ୍ତି ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ। ଯା ସୁଖଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାକାରସମ୍ଭୋଗରସତା ୱୁତ୍ତା, ସା ଆରମ୍ମଣସଭାୱେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ଏକଚ୍ଚସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ୱିଯ ପରିକପ୍ପୱସେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିମାହ।

ଯଦିପି ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ରୂପକଣ୍ଡେପି (ଧ। ସ। ୫୮୪) ଦେସିତଂ, ତଂ ପନ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ନ ଚ ତତ୍ଥ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱତ୍ୱା ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଇଧ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୁକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ ସବ୍ବାକାରେନ ଯମକଦେସନାଯ ସଂସନ୍ଦତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକଦେସନାଯ ସମେତୀ’’ତି। ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ପୁରିମାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ, ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ ବାହିରାନଂ। ତେସଂ ମଜ୍ଝେ ୱୁତ୍ତଂ ଉଭଯେସଂ ଉପକାରକତାଦୀପନତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ ଏୱମ୍ପି ଦେସନନ୍ତରାନୁରୋଧେନ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅନୁକ୍କମଂ ୱତ୍ୱା ୱଟ୍ଟତୀତି ଦସ୍ସେତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ପରତୋ ପନ କିଞ୍ଚିୱିନିଚ୍ଛଯେ ଇଧ ପାଠଇଯଂ ଆଗତନିଯାମେନେୱ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ, ତଦନନ୍ତରଞ୍ଚ ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ କିଞ୍ଚିୱିନିଚ୍ଛଯଂ ଦସ୍ସେସ୍ସତି। ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାୱେନ, ଯଥାରହଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାଦିଭାୱେନ। ଦୁୱିଧଉଭାୱାନୁପାଲକସ୍ସାତି ରୂପାରୂପୱସେନ ଦୁୱିଧସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଅନୁପାଲକସ୍ସ। ରୂପାରୂପୱସେନ ଦୁୱିଧମ୍ପି ହି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଇଧ ଗହିତଂ। ‘‘ପୱତ୍ତୀ’’ତି ଏତେନ ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତନରସେନ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ୱେଦଯିତାନଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବତଂ ଦୀପେତି। ‘‘ଭାୱନାମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଫଲଭୂତଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଭାୱନାଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ସକ୍କା ଅୱତ୍ତୁଂ। ‘‘ଭାୱେତବ୍ବତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଭାୱନାଭାୱୋ ପାକଟୋୱ। ଦସ୍ସନାନନ୍ତରାତି ସମାନଜାତିଭୂମିକେନ ଅବ୍ୟୱହିତତଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଂ।

ତସ୍ସାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ। ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞେହି ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଅସାଧାରଣତ୍ତା। ଏୱଂ ସାମତ୍ଥିଯତୋ କିଞ୍ଚିୱିସେସଂ ୱତ୍ୱାପେତ୍ୱା ପକରଣତୋପି ତଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାଯ ଚ ପୱତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ଅଞ୍ଞେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଭାୱାନମ୍ପି ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ। ଯେହି ତେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେନ୍ତି, ତେସଂ ୱସୱତ୍ତାପନଂ ନତ୍ଥି, ଯଥା ମନିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମସଭାୱାଭାୱତୋ ସଯଞ୍ଚ ତେ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସେୱ ୱସେ ୱତ୍ତନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନିପି ହୀ’’ତିଆଦି। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ତେସଂ ଇନ୍ଦଟ୍ଠୋତି? ‘‘ସୁଖନାଦିଲକ୍ଖଣେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଅତ୍ତାକାରାନୁୱିଧାପନମତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ । ‘‘ଚେତସିକତ୍ତା’’ତି ଇମିନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଧାନତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତୋ ହି ‘‘ଚେତସିକା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସବ୍ବତ୍ଥାତି

ୱସୱତ୍ତାପନଂ ସହଜାତଧମ୍ମାନୁପାଲନନ୍ତି ଏୱଂ ଯାୱ ଅମତାଭିମୁଖଭାୱପଚ୍ଚଯତା ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ତଂକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ। ''ଅନୁପ୍ପାଦନେ, ଅନୁପଚ୍ଛେଦେ ଚ ସତୀ''ତି ପଦଂ ଆହରିତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ନ ହି ପଦତ୍ଥୋ ସବ୍ଭାୱଂ ବ୍ଭିଚରତୀତି ଜନକୁପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତାଭାୱେପୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାନନ୍ତି ଇତ୍ଥିପୁରିସନିମିତ୍ତାଦିପଚ୍ଚଯାନଂ କମ୍ମାଦୀନଂ। ତପ୍ପୱତ୍ତନେ ନିମିତ୍ତଭାୱୋତି ଇତ୍ଥିନିମିତ୍ତାଦିଆକାରରୂପନିବ୍ବତ୍ତନେ କାରଣଭାୱୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥିଭାୱୋଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ସତି ଯଂ ହୋତି, ଅସତି ଚ ନ ହୋତି, ତଂ ତସ୍ସ କାରଣନ୍ତି। ''ନିମିତ୍ତଭାୱୋ ଅନୁୱିଧାନ''ନ୍ତି ଇମିନା ଅନୁୱିଧାନସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱପ୍ପତ୍ତା ୱିଯାତି ସଯଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖସଭାୱପ୍ପତ୍ତା ୱିଯ, ସୁଖନ୍ତା ଦୁକ୍ଖନ୍ତା ଚ ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସନ୍ତସ୍ସ… ପେ… ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରାନୁପାପନଂ ଅଞ୍ଞାଣୁପେକ୍ଖନାଦିୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମାନଜାତିଯନ୍ତି ଅକୁସଲେହି ସୁଖଦୁକ୍ଖେହି ଅକୁସଲୂପେକ୍ଖାଯ, ଅବ୍ଯାକତେହି ଅବ୍ଯାକତୂପେକ୍ଖାଯ, କୁସଲସୁଖତୋ କୁସଲୂପେକ୍ଖାଯ। ତତ୍ଥାପି ଭୂମିୱିଭାଗେନାଯମତ୍ଥୋ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତଂ ସବ୍ବଂ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତଓଳାରିକସୁଖୁମୱିଭାଗେନ ଦୀପେତବ୍ବଂ। ଆଦିସଦ୍ଦେନାତି ''କାମରାଗବ୍ଯାପାଦାଦୀ''ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଆଦିସଦ୍ଦେନ। ସଂଯୋଜନସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତଦୁପନିସ୍ସଯତା ଏୱ ସନ୍ଧାଯ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ କିଚ୍ଚନ୍ତରାପସୁତତା ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ସାପି ଉଦ୍ଧମ୍ଭାଗିଯସଂଯୋଜନପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନକିଚ୍ଚତା ଲବ୍ଭତେୱ। ଅବ୍ଯାପୀଭାୱତୋ ୱା ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନକିଚ୍ଚଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସାପି ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅନୁଦ୍ଧଟଂ। ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଞ୍ହି ଫଲଂ ''ତାଯ ସଦ୍ଧାଯ ଅୱୂପସନ୍ତାଯା''ତିଆଦିୱଚନତୋ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୫୦୫) କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ନ ଇତରଂ। ଅଞ୍ଞଥା ଅରିଯା ସବ୍ବକାଲଂ ଅପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧକିଲେସଦରଥା ସିଯୁଂ। ଇତରସ୍ସ ପନ ନିଚ୍ଛନ୍ଦରାଗେସୁ ସତ୍ତୱୋହାରୋ ୱିଯ ରୁଳ୍ହିୱସେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିକିଚ୍ଚତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତ୍ଥାହ – କସ୍ମା ପନ ଏତ୍ତକାନେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱୁତ୍ତାନି, ଏତାନି ଏୱ ଚ ୱୁତ୍ତାନୀତି? ଆଧିପଚ୍ଚତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋତି ଚେ। ଆଧିପଚ୍ଚଂ ନାମ ଇସ୍ସରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତମେତଂ। ତଯିଦଂ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚେ ବଲୱନ୍ତି ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଲବ୍ଭତେୱ। ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିକା ହି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନା । ତସ୍ମା ତେ ତେହି ଅନୁୱତ୍ତୀଯନ୍ତି, ତେ ଚ ତେ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଥାପି ଅତ୍ଥି ତେସଂ ୱିସେସୋ। ସ୍ୱାଯଂ ୱିସେସୋ ''ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିପ୍ପୱତ୍ତିଯଞ୍ହି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ସିଦ୍ଧମାଧିପଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୧୯) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତୋଯେୱ।

ଅପିଚ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ଯାଯଂ ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି, ତସ୍ସା ୱିସେସନିସ୍ସଯୋ ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆଯତନାନୀତି ତାନି ତାୱ ଆଧିପଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ଉପାଦାଯ ''ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ… ପେ… ମନିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତିଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତାନି। ତାନି ପନ ଯେନ ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଅଯଂ ସୋ ଧମ୍ମୋ ତେସଂ ଠିତିହେତୂତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଜୀୱିତଂ। ତଯିମେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଟିବଦ୍ଧା ଧମ୍ମା ଇମେସଂ ୱସେନ ''ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ''ତି ୱୋହରୀଯନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଭାୱଦ୍ୱଯଂ। ସ୍ୱାଯଂ ସତ୍ତସଞ୍ଞିତୋ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜୋ ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ଇମାହି ୱେଦନାହି ସଂକିଲିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱେଦନାପଞ୍ଚକଂ। ତତୋ ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ଥିକାନଂ ୱୋଦାନସମ୍ଭାରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଦ୍ଧାଦିପଞ୍ଚକଂ। ତତୋ ୱୋଦାନସମ୍ଭାରା ଇମେହି ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତି, ୱିସୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା, ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନ୍ତେ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ତୀଣି ୱୁତ୍ତାନି। ସବ୍ବତ୍ଥ ''ଆଧିପଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ଉପାଦାଯା''ତି ପଦଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏତ୍ତାୱତା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ।

ଅଥ ୱା ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତୀନଂ ନିସ୍ସଯାଦିଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଏତାନି ଏୱ ୱୁତ୍ତାନି। ପୱତ୍ତିଯା ହି ୱିସେସତୋ ମୂଲନିସ୍ସଯଭୂତାନି ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆଯତନାନି। ଯଥାହ ''ଛସୁ ଲୋକୋ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ''ତିଆଦି (ସୁ। ନି। ୧୭୧)। ତସ୍ସା ଉପ୍ପତ୍ତି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯେହି। ୱିସଭାଗୱତ୍ଥୁସରାଗନିମିତ୍ତା ହି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସତ୍ତକାଯସ୍ସ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ତିଣ୍ଣଂ ଖୋ ପନ, ମହାରାଜ, ସନ୍ନିପାତା ଗବ୍ଭସ୍ସାୱକ୍କନ୍ତି ହୋତି, ଇଧ ମାତାପିତରୋ ଚ ସନ୍ନିପତିତା ହୋନ୍ତି, ମାତା ଚ ଉତୁନୀ ହୋତି, ଗବ୍ଭୋ ଚ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତୋ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୮; ୨।୪୧୧; ମି। ପ। ୪।୧।୬)। ଅୱଟ୍ଠାନଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ତେନ ଅନୁପାଲେତବ୍ବତୋ। ତେନାହ ''ଆଯୁ ଠିତି ଯପନା ଯାପନା''ତିଆଦି। ଉପଭୋଗୋ ୱେଦନାହି । ୱେଦନାୱସେନ ହି ଇଟ୍ଠାଦିସବ୍ବୱିସଯୁପଭୋଗୋ। ଯଥାହ – ''ୱେଦଯତି ୱେଦଯତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ମା ୱେଦନାତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୭୯)। ଏୱଂ ପୱତ୍ତିଯା ନିସ୍ସଯସମୁପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିସମ୍ଭୋଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଯାୱ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଚୁଦ୍ଦସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଦେସିତାନି। ଯଥା ଚେତାନି ପୱତ୍ତିଯା, ଏୱଂ ଇତରାନି ନିୱତ୍ତିଯା। ୱିୱଟ୍ଟସନ୍ନିସ୍ସିତେନ ହି ନିବ୍ବତ୍ତିତାନି ସଦ୍ଧାଦୀନି ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନିୱତ୍ତିଯା ନିସ୍ସଯୋ। ଉପ୍ପାଦୋ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ତସ୍ସ ପଠମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ଅୱଟ୍ଠାନଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯେନ। ଉପଭୋଗୋ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ଅଗ୍ଗଫଲସମୁପଭୋଗତୋ। ଏୱମ୍ପି ଏତାନି ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଦେସିତାନି। ଏତ୍ତାୱତା ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥସିଦ୍ଧିତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ। ଏତେନାପି ନେସଂ ଦେସନାନୁକ୍କମୋପି ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୨୨୦।କୁସଲାକୁସଲୱୀରିଯାଦୀନୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କୁସଲସମାଧିଆଦୀନଂ, ଅବ୍ଯାକତୱୀରିଯାଦୀନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚଯାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଦେସାରମ୍ଭଣାଦଯୋ ଗହିତା, ଯଥାୱୁତ୍ତୱୀରିଯାଦୀନି, ଚକ୍ଖାଦୀନି ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଇଚ୍ଚେୱଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକାନି ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିପଦାନି, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିପଦାନି ଚ। ତେନାତି ''ଏୱଂ ସନ୍ତେପୀ''ତିଆଦିନା ଭୂମିୱିଭାଗକଥନେନ। ତନ୍ନିୱତ୍ତନେନାତି ସବ୍ବେସଂ ସବ୍ବଭୂମିକତ୍ତନିୱତ୍ତନେନ।

ଅୱିଜ୍ଜମାନସଙ୍ଗାହକଭନ୍ତି ତସ୍ସଂ ତସ୍ସଂ ଭୂମିଯଂ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକତା।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ''ସତ୍ତିନ୍ଦ୍ରିଯା ଅନାରମ୍ମଣା''ତି ଏୱଂ ଏକନ୍ତାନାରମ୍ମଣଭେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନ ଆଭଟ୍ଟଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଭାସିତଂ। ଟୀକାଯଂ ପନ ଅନାଭଟ୍ଟନ୍ତି କତସମାସଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପଧମ୍ମେସୁ ସଙ୍ଗହିତତନ୍ତି ''ରୂପ''ନ୍ତି ଗଣିତତଂ। ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସେନ ଅରୂପଭାୱେନ ସିଯାପକ୍ଖେ ସଙ୍ଗହିତଂ। କସ୍ମା? ତସ୍ସ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିତା ଅତ୍ଥୀତି। ଯସ୍ମା ପନ ରୂପାରୂପମିସ୍ସକସ୍ସେୱ ୱସେନ ସିଯାପକ୍ଖସଙ୍ଗହୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନ ଏକଦେସସ୍ସ, ତସ୍ମା ଏକଦେସସ୍ସ ତଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ଆହ ''ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ''ଅରୂପକୋଟ୍ଠାସେନ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନୱତ୍ତବ୍ବତାତି ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତା। କଥଂ ପନ ରୂପକୋଟ୍ଠାସେନସ୍ସାନାରମ୍ମଣସ୍ସ ନୱତ୍ତବ୍ବତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ନ ହି ଅନାରମ୍ମଣ''ନ୍ତିଆଦି। ''ଅୱିଜ୍ଜମାନାରମ୍ମଣାନାରମ୍ମଣେସୂ''ତି ଇମିନା ''ଅନାରମ୍ମଣା''ତି ବାହିରତ୍ଥସମାସୋ ଅଯନ୍ତି ଦସ୍ସେତି । ନୱତ୍ତବ୍ବେସୂତି ସାରମ୍ମଣଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବେସୁ। ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ଆରମ୍ମଣରହିତତ୍ତା। ''ନୱିନ୍ଦ୍ରିଯା ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା, ସିଯା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା, ସିଯା ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା, ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା 'ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା'ତିପି 'ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା'ତିପି 'ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା'ତିପୀ''ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୨୨୩) ୱିଯ ନ ସାରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ନୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଥା ଚ ନ ସାରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ନୱତ୍ତବ୍ବତାପରିଯାଯୋ, ଅଥ ଖୋ ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସାପୀତି ସାରମ୍ମଣେ ନିଯମାଭାୱୋ। ଏୱଂ ନୱତ୍ତବ୍ବଂ ସାରମ୍ମଣମେୱାତି ଅଯମ୍ପି ନିଯମୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ୱା ସାରମ୍ମଣତ''ନ୍ତି ଆହ। ତସ୍ସ ନ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରତି।

ତତ୍ଥ ରୂପନିବ୍ବାନାନଂ ସୁଖାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତା, ନ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ଅଥାପୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅଥାପି ୱତ୍ତତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସିଯା ଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ଅନାରମ୍ମଣଂ ଧମ୍ମାଯତନଂ ସାରମ୍ମଣେହି ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ନୱତ୍ତବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ଯଦି ସାରମ୍ମଣେସ୍ସେୱ ୱତ୍ତେଯ୍ଯ, ନ ଚେୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅୱଚନେ ଚ ଅଞ୍ଞଂ କାରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ନ ହି ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ସାୱସେସା ଦେସନା ଅତ୍ଥୀ''ତି। ତସ୍ମା ନୱତ୍ତବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ଅନାରମ୍ମଣେସୁପି ୱତ୍ତତେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯାପି ''ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯା ସିଯା ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା''ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତା, ସା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନକାଲେ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱମତ୍ତାରମ୍ମଣତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତା, ନ ସାରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ନୱତ୍ତବ୍ବତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନାପି ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯା ସିଯା ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାତି ଏତ୍ଥ ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସିଯା ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାତୀତି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଅୱସିଟ୍ଠପାଠଇସଙ୍ଗଣ୍ହନେନ ''ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା 'ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା'ତିପି 'ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣା'ତିପି 'ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣା'ତିପୀ''ତି ଇମାଯ ପାଠଇଯା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ…ପେ… ନୱତ୍ତବ୍ବତା ୱେଦିତବ୍ବା''ତି ଆହ, ତଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୨୫।''ୱୁତ୍ତା''ତି ଇଦଂ ନିସ୍ସକ୍କଂ କିଂ ଲକ୍ଖଣଂ? ହେତୁଲକ୍ଖଣଂ। ଯଦି ଏୱଂ ତଂହେତୁକୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି। ନ ହି ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତା ବୁଦ୍ଧସାୱକା ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିନୋ ଅହେସୁନ୍ତି? ନଯିଦମେୱଂ। ତିୱିଧୋ ହି ହେତୁ ଞାପକୋ, କାରକୋ, ସମ୍ପାପକୋତି। ତେସୁ ଞାପକହେତୁ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ମା ତେନ ମହାଥେରେନ ''କିଂ ୱାଦୀ, ଭନ୍ତେ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ପୁଟ୍ଠେନ ''ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ, ମହାରାଜା''ତି ତଦା ୱୁତ୍ତୱଚନେନ ଞାଯତି ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସାୱକା ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିନୋ''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି କିଂ…ପେ… ୱୁତ୍ତା…ପେ… ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିନୋ''ତି। ''ଅହଞ୍ହି, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ୱିନଯାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେମି ରାଗସ୍ସା''ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ''ନୋ ଚ ଖୋ ଯଂ ତ୍ୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦେସୀ''ତିଆଦିନା (ପାରା। ୫-୯) ୱେରଞ୍ଜବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଭଗୱତା ୱେନଯିକାଦିଭାୱୋ ୱିଭଜ୍ଜ ୱୁତ୍ତୋତି ତଂ ଅନୁୱଦନ୍ତା ସାୱକାପି ତଥା ୱଦନ୍ତୀତି ଆହ ''ତେ ହି ୱେନଯିକାଦିଭାୱଂ ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦନ୍ତୀ''ତି। ଚୀୱରାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସୋମନସ୍ସାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତାନିପି ହି ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବଭାୱେନ ୱିଭଜ୍ଜ ୱୁତ୍ତାନି। ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିପରିସା ୱିଭଜ୍ଜୱାଦିମଣ୍ଡଲନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଯଥା ତଂ ଓତିଣ୍ଣୋ ନାମ ହୋତି, ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଆଚରିଯେ ଅନବ୍ଭାଚିକ୍ଖନ୍ତେନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସକସମଯୋୱୋକ୍କମାଦି ହି ପରମତ୍ଥତୋ ତଦୋତାରୋ। ''ଅସଂକିଲିଟ୍ଠାପି ଅୱିଜ୍ଜା ଅତ୍ଥି ଅମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା, ଯାଯ ନିୱୁତା ଖୀଣାସୱାପି ନାମଗୋତ୍ତାଦୀସୁ ଏକଚ୍ଚଂ ନ ଜାନନ୍ତି, ସା କୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁପି ପୱତ୍ତତୀ''ତି ନିକାଯନ୍ତରିଯା। ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଅୱିଜ୍ଜା ପୁଞ୍ଞାନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତିଆଦିଂ ୱଦନ୍ତୋ''ତି। ଉପଲକ୍ଖଣଞ୍ଚେତଂ ସହଜାତକୋଟିଯା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅକୁସଲଚିତ୍ତେନପି ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯା ସଂକିଲିଟ୍ଠା ପଞ୍ଞାତି, ଅଚେତସିକଂ ସୀଲଂ, ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ରୂପଭାୱଂ ଦୁସ୍ସିଲ୍ଯନ୍ତି ଏୱମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପରସମଯାଯୂହନଂ ପରସମଯେ ବ୍ଯାପାରାପତ୍ତିଯା। ଯୋ ତତ୍ଥ ସକସମଯେନ ୱିରୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ୱା ଦୀପନେନ ସିଯା, ପରସମଯେ ୱାଦାରୋପନେନ ୱା । ତେସୁ ପୁରିମଂ ''ଆଚରିଯେ ଅନବ୍ଭାଚିକ୍ଖନ୍ତେନା''ତି ଇମିନା ଅପନୀତନ୍ତି ଇତରଂ ଦସ୍ସେତି ''ପରସମଯଂ…ପେ… ଅନାଯୂହନ୍ତେନା''ତି। ଅସମ୍ପିଣ୍ଡେନ୍ତେନାତି ଉପଚଯତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦନ୍ତି। ଆଯୂହନ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ଉପଚଯତ୍ଥୋ ନ ହୋତୀତି କେଚିୱାଦୋ ନ ସାରତୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ତବ୍ବିପରିଯାଯେନାତି ଯଥାୱିନଯଂ ଅୱଟ୍ଠାନେନ। ସାୱଜ୍ଜସ୍ସ ଅନୱଜ୍ଜତାଦୀପନାଦିନା କମ୍ମନ୍ତରଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତୋ ୱିନାସେନ୍ତୋ, ଆଲୋଳେନ୍ତୋ ୱା ଧମ୍ମତଂ ଧମ୍ମସଭାୱଂ ୱିଲୋମେତି ୱିପରୀତତୋ ଦହତି। ମହାପଦେସେତି ମହାଅପଦେସେ, ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ମହନ୍ତେ ମହନ୍ତେ ଅପଦିସିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି ମହାକାରଣାନି। ମହାପଦେସେତି ୱା ମହାଓକାସେ, ମହନ୍ତାନି ଧମ୍ମସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠାନାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ରାଯଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ଅପଦିସୀଯତୀତି ଅପଦେସୋ, ବୁଦ୍ଧୋ ଅପଦେସୋ ଏତସ୍ସାତି ବୁଦ୍ଧାପଦେସୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ଅତ୍ଥତୋ ଚାଯଂ ମହାପଦେସୋ ''ସମ୍ମୁଖା ମେତଂ ଭଗୱତୋ ସୁତ''ନ୍ତିଆଦିନା କେନଚି ଆଭତସ୍ସ ''ଧମ୍ମୋ''ତି ୱା ''ଅଧମ୍ମୋ''ତି ୱା ୱିନିଚ୍ଛଯନେ କାରଣଂ। କିଂ ପନ ତନ୍ତି? ତସ୍ସ ଯଥାଭତସ୍ସ ସୁତ୍ତୋତରଣାଦି ଏୱ। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ଚତ୍ତାରୋତି? ଧମ୍ମସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ପଦାଯୋ ଭଗୱା, ସାୱକା ଚ। ତେସୁ ସାୱକା ସଙ୍ଘଗଣପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ତିୱିଧା। ଏୱଂ ''ଅମୁମ୍ହା ମଯା ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ପଟିଗ୍ଗହିତୋ''ତି ଅପଦିସିତବ୍ବାନଂ ଭେଦେନ ଚତ୍ତାରୋ। ତେନାହ ''ସମ୍ମୁଖା ମେତଂ ଭଗୱତୋ ସୁତ''ନ୍ତିଆଦି। ନେତ୍ତିଯମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ''ବୁଦ୍ଧାପଦେସୋ ସଙ୍ଘାପଦେସୋ ସମ୍ବହୁଲତ୍ଥେରାପଦେସୋ ଏକତ୍ଥେରାପଦେସୋ''ତି।

ସୁତ୍ତସୁତ୍ତାନୁଲୋମଆଚରିଯୱାଦଅତ୍ତନୋମତିମହାପଦେସେତି ଏତ୍ଥ ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହାନି ତୀଣି ପିଟକାନି ଅତ୍ଥସୂଚନାଦିଅତ୍ଥେନ ସୁତ୍ତଂ। ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁଲୋମତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତା ଏୱ ଚତ୍ତାରୋ ମହାପଦେସା ସୁତ୍ତାନୁଲୋମଂ। ପାଳିଯା ଅତ୍ଥଗାହଣେନ ଧମ୍ମତାଯଂ ପତିଟ୍ଠାପନତୋ ଅଟ୍ଠକଥା ଆଚରିଯୱାଦୋ। ନଯଗ୍ଗାହେନ ଅନୁବୁଦ୍ଧିଯା ଅତ୍ତନୋ ପଟିଭାନଂ ଅତ୍ତନୋମତି। ଏତ୍ଥ ଚ ସୁତ୍ତଆଚରିଯୱାଦଅତ୍ତନୋମତୀନମ୍ପି କେନଚି ଆଭତସ୍ସ ଧମ୍ମାଧମ୍ମାଦିଭାୱୱିନିଚ୍ଛଯନେ କାରଣଭାୱସଭାୱତୋ ମହାପଦେସତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ଅପ୍ପଟିବାହନ୍ତୋ, ଅୱିଲୋମେନ୍ତୋ ଚ। ତବ୍ବିପରିଯାଯେନ ଅତିଧାୱତି। ଏକସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଏକେନ ପକାରେନ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ତସ୍ସେୱ ପୁନ ପକାରନ୍ତରେନ ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତୋ ୱା ଅପରେହି ପରିଯାଯେହି ନିଦ୍ଦିସତି ନାମ ଯଥା ''ଅୱିଜ୍ଜା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ନ ଦେତୀ''ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ''ଅଯଂ ଅୱିଜ୍ଜା ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାପି ''ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଏକଦେସୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିୱଚନଂ। ଅଥ ୱା ହେତୁଭାୱେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପୁନ ଫଲଭାୱେନ ୱଚନଂ ତମେୱତ୍ଥଂ ପୁନରାୱତ୍ତେତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିସନଂ ଯଥା ''ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ''ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ''ନ୍ତି ୱଚନଂ। ଅଥ ୱା ''ସବ୍ବମେତଂ ଭୱଚକ୍କଂ କମ୍ମଞ୍ଚେୱ ୱିପାକୋ ଚ। କିଲେସକମ୍ମୱିପାକୱସେନ ତିୱିଧ''ନ୍ତି ଚ ଆଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ଦୁୱିଧତିୱିଧାଦିୱିଭାଗଦସ୍ସନଂ

ତମେଓହଂ ପୁନରାଓତ୍ତେତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିସନ୍ତି ଏଓମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସଓତ୍ୱୋହାରୋତି ''ସତ୍ତୋ''ତି ସମଞ୍ଞା। ଯେ ହି ଧମ୍ମେ ସମୂହଭୂତେ ସନ୍ତାନଓସେନ ଓତ୍ତମାନେ ଉପାଦାଯ ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି, ତସ୍ସା ତତୋ ଅଞ୍ଞଥାନାଞ୍ଞଥାଅଚ୍ଚନ୍ତାଭାଓସଙ୍ଖାତେ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମ ଯାଥାଓତୋ ସଙ୍ଗହଣଂ, ବୋଧନଞ୍ଚ ଧମ୍ମତାଯଂ ଅକୁସଲସ୍ସ ଦୁକ୍କରଂ ଦୁରଭିସମ୍ଭଓନ୍ତି। ଅଓିଜ୍ଜାଦିକସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାଦିପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମଂ ପତି ହେତୁଆଦିନା ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାଓୋ ପଚ୍ଚଯାକାରୋ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ଆଚରିଯେ ଅନବ୍ଭାଚିକ୍ଖନ୍ତେନା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ସବ୍ବାପି ଅତ୍ଥଓଣ୍ଣନା ଇମିନାଓ ନଯେନ କାତବ୍ବା, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଓଣ୍ଣନାଯ ପନ ଗରୁତରଭାଓଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏଓଂ ଓଦତି।

ପାଳିଧମ୍ମନ୍ତି ତେପିଟକବୁଦ୍ଧଓଚନଂ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନ୍ତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପାଳିଂ।

ଅତ୍ଥଂ କତ୍ୱାତି ହିତଂ କତ୍ୱା। ଯଥାଯଂ ହିତାଓହୋ ହୋତି, ଏଓଂ କତ୍ୱା। ଅଟ୍ଟିଂ କତ୍ୱାତି ୱା ଅତ୍ତାନଂ ଅତ୍ଥିକଂ କତ୍ୱା। ସୁତଚିନ୍ତାମଯାଦିଂ ଞାଣଓିସେସଂ। ତଦଙ୍ଗଓିକ୍ଖମ୍ଭନାଦିନା କିଲେସକ୍ଖଯଓିସେସଂ।

ଭଓାଦୀସୁ ଆଦୀନଓପଟିଚ୍ଛାଦନତୋ, ବଲଓୂପନିସ୍ସଯତୋ, କମ୍ମସ୍ସ ଓିସେସହେତୁଭାଓତୋ ଚ ଓଟ୍ଟସ୍ସ ମୂଲକାରଣଂ ଅଓିଜ୍ଜା। ଓିପାକଓଟ୍ଟନିମିତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମଓଟ୍ଟସ୍ସ କାରଣଭୂତମ୍ପି କିଲେସଓଟ୍ଟଂ ଅଓିଜ୍ଜାମୂଲକନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଓିଜ୍ଜା ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତା। ତଣ୍ହାପି ହି ଅଓିଜ୍ଜାଯ ପଟିଚ୍ଛାଦିତାଦୀନଓେ ଏଓ ଓିସଯେ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ପଓତ୍ତତି, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ମୂଲାଦିଦସ୍ସନସାମଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଓଲ୍ଲିଯା ମୂଲମଜ୍ଝପରିଯୋସାନସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ତଂଦସ୍ସନସାମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ସବ୍ବସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତେପି ଦେସନାକାଲେ ଦେସନାଞାଣଚକ୍ଖୁନା ବୋଧେତବ୍ବତାଓସେନ ଏକଦେସଦସ୍ସନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

ଦିଟ୍ଠିସହିତାଯ ମାନସହିତାଯ ୱା ତଣ୍ହାଯ ''ଅହ''ନ୍ତି, ଇତରାଯ ''ମମ''ନ୍ତି ଅଭିଓଦତୋ। ''ଅଭିନନ୍ଦନତୋ''ତି ହି ଇମିନା ସପ୍ପୀତିକାଯ ତଣ୍ହାଯ ପଓତ୍ତି ଦସ୍ସିତା। ''ଅଭିଓଦତୋ''ତି ଇମିନା ତତୋ ବଲଓତରାଯ ଦିଟ୍ଠିସହିତାଯ ମାନସହିତାଯ ୱା। ''ଅଜ୍ଝୋସାଯ ତିଟ୍ଠତୋ''ତି ଇମିନା ପନ ତତୋପି ବଲଓତମାଯ ଦିଟ୍ଠିସହିତାଯ, କେଓଲାଯ ୱା ତଣ୍ହାଯ ପଓତ୍ତି ଦସ୍ସିତା। ଗିଲିତ୍ୱା ପରିନିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଠାନଞ୍ହି ଅଜ୍ଝୋସାନଂ। ତପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତି ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯଂ। କଥଂ ପନ ନନ୍ଦିଓଚନେନ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଉପାଦାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ନନ୍ଦିତା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନନ୍ଦିତାତଦଓିପ୍ପଯୋଗତାହୀତି ନନ୍ଦିଭାଓେନ ସଭାଓତୋ ତଣ୍ହୁପାଦାନଂ, ତାଯ ନନ୍ଦିଯା ତଣ୍ହାଯ ଅଓିପ୍ପଯୋଗେନ ଅଓିନାଭାଓେନ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନଭାଓେନା''ତି ଇମିନା ଦିଟ୍ଠିଯାପି ନନ୍ଦିଭାଓମାହ।

ପଟିସନ୍ଧିପଓତ୍ତିଫସ୍ସାଦଯୋତି ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପଓତ୍ତେ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଫସ୍ସମନୋସଞ୍ଚେତନାଓିଞ୍ଞାଣାନି। ''ଓିପାକଓଟ୍ଟଭୂତେ''ତି ଚ ଇଦଂ ପଓତ୍ତିଓିସେସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଓଳୂପତ୍ଥମ୍ଭକାତି ଓଟ୍ଟଉଯୂପନିସ୍ସଯା। ଇତରେତି ଅକମ୍ମଜା। ତସ୍ମିନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଆହାରଚତୁକ୍କେ। ୱୁତ୍ତଂ ଓଚନ୍ତୀତି ତଣ୍ହାନିଦାନୂପନିସ୍ସଯତୋ ''ତଣ୍ହାନିଦାନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି।

ଯଥା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯଓଜ୍ଜିତମଜ୍ଝିମପଟିପଦାଭାଓତୋ ''ଞାଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏଓଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋପୀତି ଆହ ''ଞାଯୋତି ମଗ୍ଗୋ, ସୋଯେଓ ୱା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ''ତି। ଅତ୍ତନୋ ପଟିଓେଧାଯ ସଂଓତ୍ତତି ଅସମ୍ମୋହପଟିଓେଧେନ ପଟିଓିଜ୍ଝିତବ୍ବତ୍ତା। ସଂଓତ୍ତତୀତି ଚ ନିମିତ୍ତସ୍ସ କତ୍ତୁପଚାରଓସେନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ଅରିଯଭାଓକରାନି ସଚ୍ଚାନି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀ''ତି। ପକତିଆଦଯୋ ହେଟ୍ଠା ସଚ୍ଚଓିଭଙ୍ଗେ ହେତୁଓିପ୍ପଟିପତ୍ତିକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତା ଏଓ। ଅକାରଣଂ ''କାରଣ''ନ୍ତି ଗଣ୍ହନ୍ତି ଯଥା କାପିଲାଦଯୋ। ନ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ବୁଜ୍ଝନ୍ତି ଯଥା ତଂ ଅଞ୍ଞେ ବାଲପୁଥୁଜ୍ଜନା। ଇତରାସନ୍ତି ମଜ୍ଝତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଓ ପରିଯୋସାନା ଦେସନାଦୀନଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ। ତଦତ୍ଥତାସମ୍ଭଓେପୀତି ଯଥାସକେହି କାରଣେହି ପଓତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥତାସମ୍ଭଓେପି। ଅତ୍ଥନ୍ତରସବ୍ଭାଓତୋତି ପଯୋଜନନ୍ତରସବ୍ଭାଓତୋ। ୱୁତ୍ତାନି ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଓିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୫) ''ଜରାମରଣାଦିକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅତ୍ତନା ଅଧିଗତକାରଣସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଆହାରନିଦାନଓଓତ୍ଥାପନାନୁସାରେନ ଯାଓ ଅତୀତଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ଅତିହରିତ୍ୱା ପୁନ ଅତୀତଦ୍ଧତୋ ପଭୁତି ହେତୁଫଲପଟିପାଟିସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଅନାଗତଦ୍ଧହେତୁସମୁଟ୍ଠାନତୋ ପଭୁତି ଅନାଗତଦ୍ଧସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥ''ନ୍ତି ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ତୀଣି ପଯୋଜନାନି।

ତଂତଂଫଲପଟିଓେଧୋତି ଜାତିଆଦୀନଂ ଜରାମରଣାଦିତଂତଂଫଲାଓଗମୋ। ଅନୁଓିଲୋକଯତୋତି ପୁରିମେ ଓିକପ୍ପେ ଓିପସ୍ସନାନିମିତ୍ତଂ ଅନୁଓିଲୋକନଂ, ଦୁତିଯେ ଦେସନାନିମିତ୍ତଂ। କାମୁପାଦାନଭୂତା ତଣ୍ହା ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଭଓସ୍ସ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ, ତନ୍ନିମିତ୍ତାନଞ୍ଚ ସେସାହାରାନଂ ଓିସେସପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ଆହାରତଣ୍ହାଦଯୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧା''ତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଯାଓ ଓିଞ୍ଞାଣଂ ଗହେତବ୍ବଂ।

ଆହାରତଣ୍ହାଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକମ୍ମୱଟ୍ଟପରିଯାପନ୍ନେ ଆହାରେ ଗହେତ୍ୱା ଅଦ୍ଧଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ଅନାଗତୱିପାକୱଟ୍ଟପରିଯାପନ୍ନେ ଗହେତ୍ୱା ଯୋଜେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଆହାରା ୱା ତଣ୍ହାଯ ପଭାୱେତବ୍ବା ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା''ତି। ପଭାୱେତବ୍ବାତି ଆଯତିଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବା। ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଫଲଭୂତେ ଆହାରେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ତଂନିଦାନଂ ତଣ୍ହଂ ତସ୍ସା ନିଦାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଫଲପରମ୍ପରାଯ କାରଣପରମ୍ପରାଯ ଚ ଦସ୍ସନଂ ତଥାବୁଜ୍ଝନକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମତୋ, ଧମ୍ମସଭାୱାୱିଲୋମନତୋ ଚ ଯୁତ୍ତିଯା ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ଯଦି ତଣ୍ହାଦଯୋ ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା, ତଣ୍ହାଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଖାରାୱିଜ୍ଜା ଗହିତାତି କିମତ୍ଥଂ ପୁନ ତେ ଗହିତାତି ଆହ ''ସଙ୍ଖାରାୱିଜ୍ଜା ତତୋପି ଅତୀତତରୋ ଅଦ୍ଧା ୱୁତ୍ତୋ ସଂସାରସ୍ସ ଅନାଦିଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥ''ନ୍ତି। ଅତୀତନ୍ତି ୱା ଅତୀତତାସାମଞ୍ଞେନ ଅତୀତତରମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଆହାରକାତି ପୁନବ୍ଭୱୂପପତ୍ତିପଚ୍ଚଯା। ଇତି ୱଚନତୋତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୱଚନସବ୍ଭାୱତୋ। ୱିଞ୍ଞାଣାହାରୋ ତାୱ ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଯା ହେତୁ, ଇତରେ ପନ କଥନ୍ତି ଆହ ''ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତା...ପେ... କବଳୀକାରାହାରସ୍ସା''ତି। ତସ୍ସ ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଆହାରକା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯତା ପରିଚ୍ଚାଗାଦିକାଲେ, ରାଗାଦୀନଂ ଗଧିତସ୍ସ ଭୋଜନାଦିକାଲେ। ତେନ ଯଥାକ୍କମଂ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣାଯୂହନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିଆହାରକା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା। ପୁରିମୋଯେୱତ୍ଥୋତି ''ଆହାରତଣ୍ହାଦଯୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୋ। ଅତୀତେତି ଅତୀତେ ଅଦ୍ଧନି। ତତୋ ପରନ୍ତି ତତୋ ଅତୀତଦ୍ଧତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଅନାଗତେ ଚ ଅଦ୍ଧନି ''ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦିନା। ପଚ୍ଚକ୍ଖାନନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱପରିଯାପନ୍ନତାଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତାନଂ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହେତୁନ୍ତି ଏତରହି ୱତ୍ତମାନଂ ତଣ୍ହାଦିକଂ ଆହାରାଦୀନଂ ହେତୁଂ।

ସୁତ୍ତଂଆହରତି ''ଆସୱସମୁଦଯା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୩)। ୱଟ୍ଟହେତୁନୋତି ୱିପାକୱଟ୍ଟହେତୁନୋ, ସକଲୱଟ୍ଟହେତୁନୋ ୱା। ଅକୁସଲଞ୍ହି କମ୍ମଂ କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ କିଲେସୱଟ୍ଟସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତିଯେୱ। ''ଭୱତଣ୍ହାଯପି ହେତୁଭୂତା''ତି ଇମିନା କିଲେସୱଟ୍ଟସ୍ସାପି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯଭାୱମାହ। ଏୱଞ୍ଚେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତିଆଦିନା ୱଟ୍ଟସୀସାନମ୍ପି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ ସପ୍ପଚ୍ଚଯତାଦସ୍ସନାପଦେସେନ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ହେତୁଫଲପରମ୍ପରାୱିଚ୍ଛେଦୱୁତ୍ତିଯା ପୁରିମାଯ କୋଟିଯା ଅପଞ୍ଞାଯନଂ ୱିଭାୱେତି।

ଅୱିଜ୍ଜଂ ତଣ୍ହା ଅନୁୱତ୍ତତୀତି ଦୁକ୍ଖେ ତଣ୍ହଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଯା ତତୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ବଲୱଭାୱମାହ। ଅୱିଜ୍ଜାଭିଭୂତା ହି ସତ୍ତା ସତିପି ତଣ୍ହାପରିତସ୍ସିତେ ଏକନ୍ତାନତ୍ଥସଞ୍ଞିତଂ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗଦୁକ୍ଖମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତି। ତଣ୍ହଂ ଅୱିଜ୍ଜା ଅନୁୱତ୍ତତୀତି ସୁଖେ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଯା ତତୋ ତଣ୍ହାଯ ବଲୱଭାୱମାହ। ଯଦିପି ସାୱଜ୍ଜସୁଖାନୁଭୱେ ବଲୱତୀଯେୱ ଅୱିଜ୍ଜା ୱିଜ୍ଜମାନଆଦୀନୱଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେନ୍ତୀ ତିଟ୍ଠତି, ତଣ୍ହା ପନ ତତୋପି ବଲୱତରତାଯ ସତ୍ତେ ୱିପୁଲାନତ୍ଥସଞ୍ହିତେ ଅନରିଯେ ସୁଖେ ନିଯୋଜେତୀତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ତଦନୁୱତ୍ତନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଆଯତନଛକ୍କଂ ୱା କାଯୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସଯେ ସେସଧମ୍ମେତି ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସଯଭୂତେ, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧେ ଚ ସସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନେ ଧମ୍ମେ। ଚକ୍ଖାଦିନିସ୍ସିତେ ଏୱ କତ୍ୱାତି ଚକ୍ଖାଦିଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତେ କତ୍ୱା। ଚକ୍ଖାଦିକାଯନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିଧମ୍ମସମୂହଂ ପରେସଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଂ। ଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠୋତି ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସନ୍ତେନ ୱିଯ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ସୁଖୱେଦନିଯେନ, ଦୁକ୍ଖୱେଦନିଯେନ ଚ ଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠୋ। ଫସ୍ସେ ହି ତଥା ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ଫୁଟ୍ଠୋତି ୱୋହାରୋ ହୋତୀତି।

ଯଥା ସଳାଯତନାନି ଫସ୍ସସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋ, ଏୱଂ ୱେଦନାଯପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଳାଯତନାନଂ ୱେଦନାଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯଭାୱ''ନ୍ତି ଆହ। ତନ୍ନିସ୍ସିତନ୍ତି ସଳାଯତନନିସ୍ସିତଂ। ଅତୀତଦ୍ଧାୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାମୂଲକୋତି ଅତୀତଦ୍ଧଭୂତଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାମୂଲକୋ। କାଯସ୍ସ ଭେଦା କାଯୂପଗୋତି ଉଭଯତ୍ଥାପି କାଯସଦ୍ଦେନ ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକୋ ଗହିତୋ। ତଦୁପଗତା ଉପପଜ୍ଜନଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣଂ। ଉଭଯମୂଲୋତି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାମୂଲୋ।

ଅନଭିସମଯଭୂତତ୍ତାତି ଅଭିସମଯସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭୂତତ୍ତା। ଅୱିଜ୍ଜାଯାତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସତି।

ଗହଣନ୍ତି ଗହେତବ୍ବତଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସତି ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରତ୍ତେପି ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା ପଧାନତାଯ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତା ଗୋବଲୀବଦ୍ଦଞାଯେନ, ତସ୍ମା। ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତମ୍ପୀତି ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରେସୁ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଅଭିସଙ୍ଖରଣକସଙ୍ଖାରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଇତରେ ସଙ୍ଖାରା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉଦ୍ଧରଣୁଦ୍ଧରିତବ୍ବତାଦ୍ୱଯଂ ଅସଙ୍କରତୋ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ''ଇଧ ୱଣ୍ଣେତବ୍ବଭାୱେନା''ତି ଇମିନା ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାନଂ ସତିପି ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରଭାୱେ ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱ ପଧାନଭାୱଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ''ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା''ତି ତଦେକଦେସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦେନ ଆଗତସଙ୍ଖାରେହି ସଙ୍ଗହିତାପି ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା ଇଧ ୱଣ୍ଣେତବ୍ବଭାୱେନ ପଧାନାତି ୱିସୁଂ ଗହିତା, ପୁରିମସ୍ମିଂ ତେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ। ତେନାହ ''ୱଣ୍ଣେତବ୍ବସବ୍ବସଙ୍ଗହଣୱସେନ ଦୁୱିଧତା

ୱୁତ୍ତା’’ତି। ସାମଞ୍ଞତୋ ସଙ୍ଗୟ୍ହମାନମ୍ପି ପଧାନଭାୱଜୋତନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ ଗୟ୍ହତି ଯଥା ତଂ ‘‘ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରା’’ତି।

ଯେନ କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମା ‘‘ୱିପାକଧମ୍ମା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତଂ ଆୟୂହନଂ, କିଂ ପନ ତନ୍ତି? ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାମାନେ ସନ୍ତାନେ ସବ୍ବାପାରତା। ତେନାହ ‘‘ପଟିସନ୍ଧି…ପେ… ଆୟୂହନରସା’’ତି। ଚେତନାପଧାନତ୍ତା ପନ ତସ୍ସ ଚେତନାକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ରାସିକରଣଂ, ଆୟୂହନନ୍ତି ଚ ରାସିଭୂତସ୍ସ ରୂପାରୂପସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଅନାରମ୍ମଣତା ଅବ୍ୟାକତତା’’ତି ଇଦଂ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସେୱ ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଅବ୍ୟାକତସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ଅନାରମ୍ମଣତାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଆୟତନଂ, ଘଟନନ୍ତି ଚ ତଂତଂଦ୍ୱାରିକଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତନମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅନନୁବୋଧାଦୟୋ ଅୱିଜ୍ଜାପଦନିଦ୍ଦେସେ ଆଗତା। ଅୱିଜ୍ଜାପଦସମ୍ବନ୍ଧେନ ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପୟୁତ୍ତାତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ। ଅସଣ୍ଠାନତ୍ତାତି ଅୱିଗ୍ଗହତ୍ତା।

ସୋକାଦୀନଂସବ୍ଭାୱାତି ‘‘ଜାତିପଚ୍ଚୟା ଜରାମରଣ’’ନ୍ତି ଅନିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ସୋକାଦୀନମ୍ପି ୱୁତ୍ତାନଂ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ତେସଂ ୱସେନ ଅଙ୍ଗବହୁତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗେ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ବହୁଭାୱେ ଆପନ୍ନେ। ଦ୍ୱାଦସେୱାତି କଥଂ ଦ୍ୱାଦସେୱ, ନନୁ ସୋକାଦୟୋପି ଧମ୍ମନ୍ତରଭୂତା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନାୟଂ ୱୁତ୍ତାତି? ସଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତା, ନ ପନ ଅଙ୍ଗନ୍ତରଭାୱେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଫଲେନାତି ଫଲଭୂତେନ ଜରାମରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହିତେନ ସୋକାଦିନା। ମୂଲଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଇମାୟ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନାୟ ମୂଲଭୂତଂ ଅୱିଜ୍ଜଙ୍ଗଂ ସୋଚନାଦୀହି ସମ୍ମୋହାପତ୍ତିକଥନେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ତେ ସୋକାଦୟୋ ୱୁତ୍ତା ଭୱଚକ୍କସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଜରାମରଣଂ କାରଣଂ ଏତେସନ୍ତି ଜରାମରଣକାରଣା , ସୋକାଦୟୋ, ତବ୍ଭାୱୋ ଜରାମରଣକାରଣତା। ଜରାମରଣଂ ନିମିତ୍ତଂ ଏତସ୍ସାତି ଜରାମରଣନିମିତ୍ତଂ। ତଂ ତନ୍ନିମିତ୍ତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି ସୁତ୍ତଂ। ତନ୍ନିମିତ୍ତାନଂ ଦୁକ୍ଖନିମିତ୍ତାନଂ ସୋକାଦୀନଂ। ତତୋ ପରାୟାତି ଅନାଗତେ ଦୁତିୟତ୍ତଭାୱତୋ ପରାୟ ତତିୟତ୍ତଭାୱାଦୀସୁ ପଟିସନ୍ଧିୟା। ହେତୁହେତୁଭୂତାତି କାରଣସ୍ସ କାରଣଭୂତା। ପଟିସନ୍ଧିୟା ହି ସଙ୍ଖାରା କାରଣଂ, ତେସଂ ଅୱିଜ୍ଜା। ସୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨, ୧୭; ସଂ। ନି। ୨।୬୧; ଧ। ସ। ୧୦୦୭) ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ଅୱିଜ୍ଜା ସୋକାଦୀନଂ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସିତା ଅସ୍ସୁତୱତାୟ ଅୱିଜ୍ଜାଭିଭୱନଦୀପନିୟା ତଦୁପ୍ପତ୍ତିୱଚନତୋ। ‘‘ନ ସୋକାଦୀନଂ ବାଲସ୍ସ ଜରାମରଣନିମିତ୍ତତାମତ୍ତସ୍ସ ସାଧକଂ ସୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ନ ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ନ ଚ ଜରାମରଣନିମିତ୍ତମେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅଥ ଖୋ ଅୱିଜ୍ଜାନିମିତ୍ତମ୍ପେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ଜରାମରଣେନ ସୋକାଦୀନଂ ଏକସଙ୍ଖେପଂ କତ୍ୱା ଦ୍ୱାଦସେୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଜରାମରଣନ୍ତା ଏୱ ଦେସନା କତା, କିଂ ତତୋ ପରା ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି? ନୋ ନତ୍ଥି, ଅପ୍ପହୀନକିଲେସସ୍ସ ହି କମ୍ମତୋ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପରିୟୋସାନଭୂତାୟ ଚ ଚୁତିୟା ପଟିସନ୍ଧିପାତୁଭାୱୋତି ପୱତ୍ତିତଦୁପରମଭୂତଂ ଜରାମରଣଂ ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ। ତଂ ପନ କମ୍ମୂପପତ୍ତିଭୱତୋ ଜାତିୟା ଦସ୍ସିତତ୍ତା ‘‘ଭୱପଚ୍ଚୟା ଜାତୀ’’ତି ଇମିନାୱ ପକାସିତନ୍ତି ନ ପୁନ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିୟା ଅଭାୱତୋ। ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ଚ ସନ୍ତାନସ୍ସ ଜରାମରଣଂ ପରିୟୋସାନଂ। ସତି କିଲେସୱଟ୍ଟେ କମ୍ମୁନା ତତୋ ପୁନବ୍ଭୱୂପପତ୍ତି, ଅସତି ପନ ତସ୍ମିଂ ‘‘ଏସେୱନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସା’’ତି ଜରାମରଣପରିୟୋସାନାୱ ଦେସନା କତା। ଯସ୍ମା ପନ ନ ଅମରଣା ଜରା ଅତ୍ଥି ସବ୍ବେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିମନ୍ତାନଂ ପାକାନନ୍ତରଭେଦତୋ, ନ ଚାଜରଂ ମରଣଂ ଅପାକଭେଦାଭାୱା, ତସ୍ମା ତଦୁଭୟମେକମଙ୍ଗଂ କତଂ, ନ ନାମରୂପଂ ୱିୟ ଉଭୟଟ୍ଠାନେ ଏକଜ୍ଝଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା, ସଳାୟତନଂ ୱିୟ ୱା ଆୟତନଭାୱେନ କିଚ୍ଚସମତାୟ। ଯା ପନାୟଂ ଓସାନଂ ଗତା ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତି ଦୀପିତା, ତାୟ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟା ନାମରୂପ’’ନ୍ତିଆଦି, କିଲେସକମ୍ମାଭାୱେ ତଦଭାୱତୋ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଏୱମାଦି ଏୱ ୱା ଅତ୍ଥତୋ ପକାସିତୋ ହୋତୀତି ୱଟ୍ଟତ୍ତୟସ୍ସ ଅନୱଟ୍ଠାନେନ ପରିବ୍ଭମନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଜରାଗହଣେନ ପରିପକ୍କପରିପକ୍କତରାଦିକ୍କମେନ ୱତ୍ତମାନଂ ନାମରୂପାଦି, ସୋକାଦି ଚ ଗୟ୍ହତି, ତଥାସ୍ସ ପରିପାକକାଲୱତ୍ତିନୀ ଅୱିଜ୍ଜା ଚ। ଯଥାହ –

‘‘ସ ଖୋ ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୁମାରୋ ୱୁଦ୍ଧିମନ୍ୱାୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ପରିପାକମନ୍ୱାୟ ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ ପରିଚାରେତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟେହି ରୂପେହି…ପେ… କାୟୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହି…ପେ… ରଜନୀୟେହି। ସୋ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ପିୟରୂପେ ରୂପେ ସାରଜ୍ଜତି, ଅପ୍ପିୟରୂପେ ରୂପେ ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି, ଅନୁପଟ୍ଠିତକାୟସତି ଚ ୱିହରତି ପରିତ୍ତଚେତସୋ, ତଞ୍ଚ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଂ ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତି, ଯତ୍ଥସ୍ସ ତେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅପରିସେସା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୪୦୮)।

ଏତ୍ଥ ହି ପରିପକ୍କିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ସରାଗାଦିଗ୍ଗହଣେନ ତଦୱିନାଭାୱିତାୟ ୱିମୁତ୍ତିୟା ଅପ୍ପଜାନନେ ଚ ସୋକାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା ପକାସିତା। ଅପିଚ ‘‘ପିୟପ୍ପଭୱା ସୋକପରିଦେୱଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାୟାସା’’ତି ୱଚନତୋ କାମାସୱଭୱାସୱେହି, ‘‘ତସ୍ସ ‘ଅହଂ ରୂପଂ, ମମ ରୂପନ୍ତି ପରିୟୁଟ୍ଠଟ୍ଠାୟିନୋ…ପେ… ରୂପୱିପରିଣାମଞ୍ଞଥାଭାୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ସୋକପରିଦେୱଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାୟାସା’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧) ୱଚନତୋ ଦିଟ୍ଠାସୱତୋ, ‘‘ଅସ୍ସୁତୱା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୱତୋ ସୋକାଦୀନଂ ପୱତ୍ତି ଦୀପିତାତି ତେସଂ ହେତୁତାୟ ତଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା ଆସୱା।

ତେସଂ ସଯଞ୍ଚ ଜରାସଭାୱତାଯ ଜରାଗହଣେନ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତତୋ ଚ ‘‘ଆସୱସମୁଦଯା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯୋ’’ତି ୱଚନତୋ ଆସୱନିମିତ୍ତାଯ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଜରାଗହଣେନ ଗହଣଂ। ତତୋ ଚ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଆୱଟ୍ଟତି ଭୱଚକ୍କଂ। ଅପିଚ ‘‘ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତେନପି ଭୱଚକ୍କସ୍ସ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ ପରିବ୍ଭମନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ଏତ୍ଥ ହି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାନିୱୁତସ୍ସ ପୁନବ୍ଭୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଜାତିଯା ତଣ୍ହାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ, ଉଭଯତ୍ଥ ଉଭିନ୍ନଂ ଅନୁୱତ୍ତମାନତ୍ତାତି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନିମିତ୍ତଂ ଭୱଚକ୍କଂ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ ପରିବ୍ଭମତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋତି ଜରାମରଣନ୍ତାପି ଦେସନା ନ ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱଂ ସୂଚେତି ଅତଦତ୍ଥତ୍ତା, ନ ଚ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ପୁନ ୱଚନନ୍ତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ଏକତ୍ରେୱ ତଦୁଭଯଦେସନାଯ ତସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ତଥା ଯଂ କମ୍ମଂ ଅୱିଜ୍ଜାହେତୁକଂ, ତଂ ତଣ୍ହାହେତୁକମ୍ପି। ଯଂ ତଣ୍ହାହେତୁକଂ, ତଂ ଅୱିଜ୍ଜାହେତୁକମ୍ପି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭୱମୂଲାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାୱିରହତୋ। ଯଥା ହି ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା କାମୁପାଦାନହେତୁକଂ କମ୍ମଭୱସଙ୍ଖାରଂ ୱଦନ୍ତୋ ନ ୱିନା ଭୱତଣ୍ହାଯ ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ତମେୱ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯଂ ଦେସେନ୍ତୋ ନ ଅନ୍ତରେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଭୱତଣ୍ହା କମ୍ମଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି। ତତୋ ଚ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାଦିପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାଦଯୋ , ତଣ୍ହୁପାଦାନାଦିପଚ୍ଚଯା ଭୱାଦଯୋ ଚ, ତଥା ତଣ୍ହାହେତୁଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ, ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା, ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି, ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଚ୍ଚଯାନାମରୂପାଦୀତି ଏୱମେତେସଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ପୁବ୍ବାପରସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅୱିଜ୍ଜାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୬।ପିଟାକଥୀଯତୀତି ଅସୁକୋ ଅସୁକସ୍ସ ପିତାତି ପିତୁଭାୱେନ କଥୀଯତି। କଥିଯମାନୋ ଚ ଅସନ୍ଦେହତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞେହି ମିତ୍ତଦଣ୍ଡେହି ୱିସେସେତ୍ୱା କଥୀଯତୀତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଦୀଘୋ…ପେ… ଦଣ୍ଡୋ’’ତି।

ଯାଥାୱୋତି ଅୱିପରୀତୋ। କିଚ୍ଚଜାତିତୋତି ପଟିଚ୍ଛାଦନକିଚ୍ଚତୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠାନତୋ ଚ।

ଗହଣକାରଣୱସେନାତି ଗହଣସ୍ସ କାରଣଭାୱୱସେନ। ଅଞ୍ଞସେତାଦୀନଂ ନିୱତ୍ତକାନୀତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଛାଦେନ୍ତିଯାତି ଛାଦନାକାରେନ ପୱତ୍ତନ୍ତିଯା। ତଥା ପୱତ୍ତନହେତୁ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣା ହୋନ୍ତି।

ତସ୍ମାତି ସଭାୱତୋ ଅଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ତେସଂ ଦୁଦ୍ଦସଭାୱକରଣୀ ତଦାରମ୍ମଣତା ଅୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇତରେସନ୍ତି ନିରୋଧମଗ୍ଗାନଂ। ସମାନେପି ପଣୀତଅସଂକିଲେସିକାଦିଭାୱେ ସପ୍ପଚ୍ଚଯତୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମଗ୍ଗସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

‘‘ସୋଧେତିଅପୁଞ୍ଞଫଲତୋ’’ତି ଇମିନା ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ୱିପାକଦୁକ୍ଖୱିୱିତ୍ତତଂ ଆହ, ‘‘ଦୁକ୍ଖତୋ’’ତି ଇମିନା ଚେତୋଦୁକ୍ଖୱିୱିତ୍ତତଂ, ‘‘ସଂକିଲେସତୋ’’ତି ଇମିନା କିଲେସଦୁକ୍ଖୱିୱିତ୍ତତଂ। ‘‘ଅପୁଞ୍ଞଫଲତୋ’’ତି ୱା ଇମିନା ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଆଯତିଂ ହିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଦୁକ୍ଖସଂକିଲେସତୋ’’ତି ଇମିନା ପୱତ୍ତିହିତତଂ ପୱତ୍ତିସୁଖତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ତଂନିପ୍ଫାଦନେନାତି ହିତସୁଖନିବ୍ବତ୍ତନେନ। ପୂଜଭୱନିବ୍ବତ୍ତକୋ ପୂଜନିବ୍ବତ୍ତକୋ।

‘‘ଏୱମିଦଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱଡ୍ଢତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ପୁଞ୍ଞଫଲମ୍ପି ପୁଞ୍ଞନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ‘‘ପୁଞ୍ଞୁପଗନ୍ତି ଭୱସମ୍ପତ୍ତୁପଗ’’ନ୍ତି।

ଆଦିଭାୱନାତି ‘‘ପଥୱୀ ପଥୱୀ’’ତିଆଦିନା କସିଣେସୁ ପୱତ୍ତଭାୱନା। ପଥୱୀ ପଥୱୀତି ୱା ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ଇତରକସିଣାନଂ ଗହଣଂ। ଆଦିଭାୱନାତିଆଦିଭୂତା ଭାୱନା। ସା ହି ‘‘ପରିକମ୍ମ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମଣ୍ଡଲକରଣଂ କସିଣମଣ୍ଡଲକରଣଂ।

ଦାନୱସେନାତି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମପରିଚ୍ଚାଗୱସେନ। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଦାନଂ ଦିଯ୍ୟତି ଏତେନାତି। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଚିତ୍ତଚେତସିକେସୁ। ଦାନଂ ଆରବ୍ଭାତି ତେହି ନିବ୍ବତ୍ତିଯମାନଂ ପରିଚ୍ଚାଗଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ। ଯଥା ୱା ସୋ ନିପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଥା ଠପେତ୍ୱା। ଅଧିକିଚ୍ଚାତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଯଥା ୱା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ନିବ୍ବତ୍ତିଯମାନା ଦାନକିରିଯା ନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନ ଅଧିକତଂ ପାପୁଣାତି, ତଥା କତ୍ୱା। ଚେତନାୱସେନେୱ ହି ଦାନାଦିକମ୍ମନିପ୍ଫତ୍ତି। ଇତରେସୁପି ‘‘ସୀଲଂ

ଆରବ୍ଭା’’ତିଆଦୀସୁ।

ଅପରିକ୍ଖକଖୀତି ଅତ୍ତନା ଅସଦିସମ୍ପି କଟତ୍ତାରୂପନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିନାପି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିପାକେନ। ରୂପତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତସ୍ସାତି ‘‘ରୂପତଣ୍ହା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତରୂପତଣ୍ହମାହ। ଗୁଞ୍ଜନ୍ତି ଗୁଞ୍ଜାଫଲପରିମାଣଂ ଧାରଣୀଯୱତ୍ଥୁଂ। ତଥା ତଣ୍ଡୁଲଂ।

‘‘ୱଚନୱିସେସମତ୍ତମେୱା’’ତି ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱମାହ ‘‘କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତିଏୱ ହି ଆଦାନାଦିପାପନା’’ତି। ପୁରିମେନାତି ‘‘କାଯଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତା’’ତି ଇମିନା। ତଞ୍ହି ପୱତ୍ତିମତ୍ତକଥନତୋ ଦ୍ୱାରୂପଲକ୍ଖଣଂ ହୋତି। ପଚ୍ଛିମେନାତି ‘‘ଆଦାନା’’ଦିୱଚନେନ।

କାଯୱଚୀସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେତି ଉଦ୍ଦେସଂ ସନ୍ଧାଯାହ। କାଯୱଚୀସଞ୍ଚେତନାଗହଣେତି ନିଦ୍ଦେସଂ। ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସାତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ। ସହଜାତସ୍ସ ପନ ଅନନ୍ତରସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତିଯେୱ। ‘‘କୁସଲା ୱିପାକଧମ୍ମା ଚା’’ତି ଇଦଂ ସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନେ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା ଇଧାଧିପ୍ପେତା, ନ ଇତରାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାପି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ସିଯା କୁସଲସଭାୱତ୍ତା, ୱିପାକଧମ୍ମତ୍ତା ୱା ତଦଞ୍ଞକୁସଲାକୁସଲଚେତନା ୱିଯାତି ଦସ୍ସେତି। ତଯିଦଂ ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲାଯ ଅନେକନ୍ତିକଂ। ନ ହି ସା ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ। ଅଥ ୱିପାକଦାଯିନୀତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ଏୱମ୍ପି ଅହୋସିକମ୍ମେନ ଅନେକନ୍ତିକଂ। ନ ହି ତସ୍ସା ୱିପାକୁପ୍ପାଦନଂ ଅତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ନ ୱିପାକୁପ୍ପାଦନେନ କୁସଲତା ୱିପାକଧମ୍ମତା ଚା’’ତି। କେୱଲଞ୍ହି ଯା ଅଞ୍ଞେସଂ ୱିପାକଧମ୍ମାନଂ ସବ୍ଭାପାରା ସୌସ୍ସାହା ପୱତ୍ତି, ତଦାକାରାୱସ୍ସା ଅପ୍ପହୀନକିଲେସେ ସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତୀତି ୱିପାକଧମ୍ମତା, ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠେନ କୁସଲତା ଚ ୱୁତ୍ତା। ଏୱମ୍ପି ଯଦି ୱିପାକଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା, କଥଂ ଅୱିପାକାତି? ଅସମ୍ଭୱତୋତି ତଂ ଅସମ୍ଭୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସା ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା ହି ଯଦି ୱିପାକଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ, ସଭୂମିକଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ ଅଞ୍ଞଭୂମିକଂ ୱା। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞଭୂମିକସ୍ସ ତାୱ ଉପ୍ପାଦନଂ ଅଯୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚଯାଭାୱତୋ, ତଥା ଅଦସ୍ସନତୋ ଚ। ତେନାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି। ସଭୂମିକଂ ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣଂ ୱା, ତେସୁ ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମସମାନାରମ୍ମଣତାଯ ରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା, ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ତା ଚ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାଯ ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣଂ ନ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ। ତଥା ଏକନ୍ତନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣତ୍ତା ରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟାତି ଅଯମସମ୍ଭୱୋ। ତେନାହ ‘‘ଅତ୍ତନା ସଦିସାରମ୍ମଣଞ୍ଚା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତିଟ୍ଠାନିକନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ଠାନତ୍ତଯୱନ୍ତଂ। ‘‘ପଥୱୀକସିଣଂ ଆପୋକସିଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା କୁସଲେନ ଅଭିନ୍ନଂ କତ୍ୱା ୱିପାକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଦେସିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ…ପେ… ୱୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ‘‘ରୂପାୱଚରତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନାନି କୁସଲତୋ ଚ ୱିପାକତୋ ଚ କିରିଯତୋ ଚ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ୱିପାକୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଇମେ ଧମ୍ମା ନୱତ୍ତବ୍ବା ‘‘ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା’’ତିପି ‘ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା’ତିପି ‘ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା’ତିପୀ’’ତି ୱଚନତୋ ରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ଏକନ୍ତନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣୋତି ଆହ ‘‘ନ ଚ ରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ସ୍ୱାଯମସମ୍ଭୱୋ ପରିତ୍ତାଦିଆରମ୍ମଣାଯ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାଯ ୱିପାକାଭାୱଂ ସାଧେତି, ନ ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣାଯ । ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣାପି ହି ସା ଅତ୍ଥୀତି ନ ତ୍ୱାପୀତି ୱିପାକାନୁପ୍ପାଦନେ ତସ୍ସା ଅଞ୍ଞଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କସିଣେସୁ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ସମାଧିୱିଜମ୍ଭନଭୂତା ଅଭିଞ୍ଞା ସମାଧିସ୍ସ ଆନିସଂସମତ୍ତନ୍ତି ‘‘ସମାଧିଫଲସଦିସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନୱିକୁବ୍ବନଦିବ୍ବସଦ୍ଦସୱନାଦିକସ୍ସ ଯଦିଚ୍ଛିତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦନମତ୍ତଂ ପନ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା, ନ କାଲନ୍ତରଫଲା, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ ୱିଯ ନାପି ୱିପାକଫଲା, ଅଥ ଖୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଆନିସଂସଫଲା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

କେଚି ପନ ‘‘ସମାନଭୂମିକତୋ ଆସେୱନଲାଭେନ ବଲୱନ୍ତାନି ଝାନାନୀତି ତାନି ୱିପାକଂ ଦେନ୍ତି ସମାପତ୍ତିଭାୱତୋ, ଅଭିଞ୍ଞା ପନ ସତିପି ଝାନଭାୱେ ତଦଭାୱତୋ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଆଗନ୍ତୁକାୱାତି ଦୁବ୍ବଲା, ତସ୍ମା ୱିପାକଂ ନ ଦେତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତଂ ଅକାରଣଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିକମ୍ମୱସେନ ଅଭିଞ୍ଞାଯପି ୱସୀଭାୱସବ୍ଭାୱତୋ। ଯଂ ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ପାଦକଜ୍ଝାନେ ଅତ୍ତନା ସମାନସଭାୱେହି ଜୱନେହି ଲଦ୍ଧାସେୱନେ ସମ୍ମଦେୱ ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତେ ପରିସୁଦ୍ଧତାଦିଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗମେନ ସାତିସଯେ ଜାତେ ଅଭିଞ୍ଞା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ତାସଞ୍ଚ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକତ୍ତା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମିକୋ ଏୱ ୱିପାକୋ ନିବ୍ବତ୍ତେଯ୍ୟ, ସୋ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣେନ ବଲୱତା ପାଦକଜ୍ଝାନେନେୱ କତୋକାସେନ ସିଦ୍ଧୋତୀତି ଅନୋକାସତାଯ ଅଭିଞ୍ଞା ନ ୱିପାକଂ ଦେତୀ’’ତି। ତମ୍ପି ଅକାରଣଂ ଅୱିପାକଭାୱତୋ ତାସଂ। ସତି ହି ୱିପାକଦାଯିଭାୱେ ୱିପାକସ୍ସ ଅନୋକାସଚୋଦନା ଯୁତ୍ତା, ଅୱିପାକତା ଚ ତାସଂ ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ।

ନ ହୋତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାପି ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାତୋ ନିବ୍ବିସେସେନ ୱୁତ୍ତାତି ମଞ୍ଞମାନୋ ‘‘ୱିପାକେ’’ତି ଚ ୱଚନଂ ନ ୱିପାକାରହତାମତ୍ତୱାଚକୋ, ଅଥ ଖୋ ୱିପାକସବ୍ଭାୱୱାଚକୋତି ଆହ ‘‘ୱିଚାରେତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ହି ‘ୱିପାକେ’ତି ୱଚନଂ ୱିପାକଧମ୍ମୱଚନଂ ୱିଯ ୱିପାକାରହତଂ ୱଦତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ଯସ୍ମା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନା ପୱତ୍ତିୱିପାକମେୱ ଦେତି, ନ ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକଂ, ତସ୍ମା ତସ୍ସା ପୱତ୍ତିୱିପାକସ୍ସ ୱସେନ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିପାକୋ ଉଦ୍ଧଟୋ।

ଉଭଯଓିପାକଦାଯିକାଯ ପନ ଚେତନାଯ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଓ୍ୱଚ୍ଚତୀତି ତଦଭାଓତୋ ପଟ୍ଠାନେ ତସ୍ସା ସୋ ନ ଓ୍ୱତ୍ତୋ। ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଓିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଓେ ଅପନେତବ୍ବା''ତି (ଓିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୬ ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସ) ଓ୍ୱତ୍ତଂ, ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଓିଞ୍ଞାଣମେଓ ସନ୍ଧାଯ ଓ୍ୱତ୍ତଂ। ''ଏଓଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାପିନ ହୋତୀ''ତି ଇଦମ୍ପି ଓିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତାଭାଓମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଓ୍ୱତ୍ତଂ। ଏଓଞ୍ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପାଠଇଯା ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଚ ଅଓିରୋଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାଯ ଓିପାକଦାନେ। ଅମତଗ୍ଗପଥେତି ଏଓଂନାମକେ ପକରଣେ। ''ପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନେ ଅକୁସଲା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ସେକ୍ଖସନ୍ତାନେ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବା''ତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଓ୍ୱତ୍ତତ୍ତା ''ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ପନା''ତିଆଦି ଓ୍ୱତ୍ତଂ। ''ନ ଓ୍ୱଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତି ଇମିନା ପୁଥୁଜ୍ଜନେ ପଓତ୍ତବହିଦ୍ଧାସଂଯୋଜନାଦୀନଂ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବପରିଯାଯାଭାଓଂ ଦସ୍ସେତି। ''ଯଦି ଓ୍ୱଚ୍ଚେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତିଆଦିନା ତମେଓତ୍ଥଂ ଯୁତ୍ତିତୋ ଚ ଆଗମତୋ ଚ ଓିଭାଓେତି। ତତ୍ଥ କେସଞ୍ଚୀତି ସକଭଣ୍ଡେ ଛନ୍ଦରାଗାଦୀନଂ। କେଚୀତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ। କଦାଚୀତି ଅତୀତାଦିକେ କିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେ। ଚତ୍ତାତିଆଦି ପରିଯାଯଓଚନଂ। ଉପନିସ୍ସାଯାତି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେ କତ୍ୱା।

ଇତରେସନ୍ତି ନଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବାନଂ। ନ ଚ ନ ହୋନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏଓଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଯଥାଓ୍ୱତ୍ତପାଠଇଯଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଗ୍ଗହଣେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଗହିତୋ, ନ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନ୍ତି ଏଓମତ୍ଥେ ସତି। ତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଂ। ''ଅତୀତାଦିଭାଓେନ ନଓତ୍ତବ୍ବତ୍ତେ''ତି କସ୍ମା ଓ୍ୱତ୍ତଂ, ନନୁ ଅନାଗତା ଏଓ ପହାତବ୍ବାତି? ନ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହା ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଅନାଗତା ନାମ, ପହାତବ୍ବା ପନ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାତି ତେସଂ ଅତୀତାଦିଭାଓେନ ନଓତ୍ତବ୍ବତା ଓ୍ୱତ୍ତା। ଦସ୍ସନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱାତି ଭାଓିତଂ ଦସ୍ସନମଗ୍ଗଂ ଉପନିଧାଯ। ସହାଯଓିରହାତି ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବସଙ୍ଖାତସହକାରିକାରଣାଭାଓତୋ। ଓିପାକଂ ନ ଜନଯନ୍ତୀତି ସକଲକିଲେସପରିକ୍ଖଯେ ଓିଯ ଏକଚ୍ଚପରିକ୍ଖଯେପି ତନ୍ନିମିତ୍ତଂ ତଂ ଏକଚ୍ଚଂ କମ୍ମଂ ନ ଓିପଚ୍ଚତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଓିପାକୋ ଓିଭଙ୍ଗେ ଓ୍ୱତ୍ତୋତି ପଟିସନ୍ଧିପଓତ୍ତିଭେଦଂ ଦୁଓିଧମ୍ପି ଓିପାକଂ ସନ୍ଧାଯାହ।

ଅକୁସଲାନନ୍ତି ଯଥାଓ୍ୱତ୍ତଓିସେସାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନେ ଅକୁସଲାନଂ। ଅପ୍ପହାତବ୍ବାନନ୍ତି ଅପ୍ପହାତବ୍ବସଭାଓାନଂ କୁସଲାଦୀନଂ। ଅପ୍ପହାତବ୍ବଓିରୁଦ୍ଧସଭାଓତା ସାଓଜ୍ଜତା। ''ଏଓମ୍ପୀ''ତିଆଦି ଦୋସନ୍ତରଦସ୍ସନଂ। ତେନ ଯଦିପି ତେସଂ ଅକୁସଲାନଂ ଇମସ୍ମିଂ ତିକେ ତତିଯପଦସଙ୍ଗହୋ ନ ସିଯା, ନଓତ୍ତବ୍ବତା ପନ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଦୀପେତି। ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଧମ୍ମଓସେନ ଅସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ତିକଦୁକେସୁ ନଓତ୍ତବ୍ବତାପତ୍ତୀତି ଆହ ''ନାପଜ୍ଜତୀ''ତି। ଇଦାନି ତଂ ନଓତ୍ତବ୍ବତାନାପଜ୍ଜନଂ ''ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ''ତିଆଦିନା କାରଣତୋ, ନିଦସ୍ସନତୋ ଚ ଓିଭାଓେତି। ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ତିକେ। ନିଯୋଗତୋତି ନିଯମତୋ ଏକନ୍ତତୋ। ତେସନ୍ତି ପଦଦ୍ୱଯସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମାନଂ। ଯଥାଓ୍ୱତ୍ତପଦେସୁ ଓିଯାତି ଯଥାଓ୍ୱତ୍ତେସୁ ପଠମାଦୀସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ। ଯଥା ଭିନ୍ଦିତବ୍ବା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା, ଇତରେ ଚ ଯଥାରହଂ ରାସିଦ୍ୱଯଓସେନ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଭଜାପିତା ତଂତଂକୋଟ୍ଠାସତୋ କତା, ଏଓଂ। ତତ୍ଥାପୀତି ଚତୁତ୍ଥକୋଟ୍ଠାସେପି। ଭଜାପେତବ୍ବେତି ନଓତ୍ତବ୍ବଭାଓଂ ଭଜାପେତବ୍ବେ। ତଦଭାଓାତି ତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥକୋଟ୍ଠାସସ୍ସ ଅଭାଓା। ତଥାତି ନଓତ୍ତବ୍ବଭାଓେନ।

ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତିକେ ଅତୀତା, ଇଧ ଯଥାଓ୍ୱତ୍ତଅକୁସଲା ନ ଓ୍ୱତ୍ତା, ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଭାଓେନାରହିତାପି ତଂସଭାଓାନତିଓତ୍ତନତୋ ତଥା ଓ୍ୱଚ୍ଚନ୍ତୀତି ନଓତ୍ତବ୍ବତାପତ୍ତିଦୋସଂ ପରିହରନ୍ତୋ ତସ୍ସ ଉଦାହରଣଂ ତାଓ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଥଓା ଯଥା ସପ୍ପଟିଘେହୀ''ତିଆଦିମାହ। ତଂସଭାଓୋ ଚେତ୍ଥ ସାଓଜ୍ଜତାଓିସିଟ୍ଠୋ ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବଭାଓାଭାଓୋ। ''ଏଓଞ୍ଚ ସତୀ''ତିଆଦିନା ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଲଦ୍ଧଗୁଣଂ ଦସ୍ସେତି। ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବାନନ୍ତି ପରିଯାଯେନ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଚ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ, ତତ୍ଥ ପୁରିମାନଂ ଅମୁଖ୍ୟସଭାଓତ୍ତା, ପଚ୍ଛିମାନଂ ଅଓିପାକତ୍ତା ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯତା ନ ଓ୍ୱତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ଚ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାଓୋ ନତ୍ଥି, ଏଓଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବାନଂ ଓସେନ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଲାଭୋପି ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନ ଚ…ପେ… ଓ୍ୱତ୍ତା''ତି ଓତ୍ୱା ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ଯେ ହି…ପେ… ପଓତ୍ତନ୍ତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ନ ତେ ଦସ୍ସନତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପଓତ୍ତନ୍ତୀତି ଯେ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବପଚ୍ଚଯା କିଲେସା, ତେ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବପକ୍ଖିକା ଏଓାତି ତେସଂ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବପରିଯାଯୋ ଏଓ ନତ୍ଥି, କଥଂ ତେସଂ ଓସେନ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଓ୍ୱଚ୍ଚେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଓା ଯେ ପୁଥୁଜ୍ଜନସନ୍ତାନେ ନ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା, ନ ତେ ପରମତ୍ଥତୋ ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବା। ଯେ ପନ ତେ ସେକ୍ଖସନ୍ତାନେ, ନ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଅତ୍ଥୀତି ଏଓମ୍ପି ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ନ ଓ୍ୱତ୍ତାତି ଓେଦିତବ୍ବଂ। ଯଦି ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବପଚ୍ଚଯା କିଲେସା ଦସ୍ସନପକ୍ଖିକା, ତପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଂ ସିଯାତି କଥଂ ତସ୍ସ ଏକନ୍ତଭାଓନାଯ ପହାତବ୍ବତା ଓ୍ୱତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବପଚ୍ଚଯସ୍ସା''ତିଆଦି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସରାଗଓୀତରାଗସନ୍ତାନେସୁ ସହାଯଓେକଲ୍ଲେନ କମ୍ମସ୍ସ ଓିପାକାଓିପାକଧମ୍ମତା ଓିଯ ପୁଥୁଜ୍ଜନସେକ୍ଖସନ୍ତାନେସୁ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତସ୍ସ ଓ୍ୱତ୍ତନଯେନ ସଓିପାକାଓିପାକତା ସିଦ୍ଧା, ତସ୍ମା। ତସ୍ସାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତସ୍ସ। ତାଦିସସ୍ସେଓାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଭାଓେନ ଏକସଭାଓସ୍ସ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଂ ‘‘ନ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବମ୍ପି ଅତ୍ଥି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତ’’ନ୍ତିଆଦି ଅମତଗ୍ଗପଥେ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅକାରଣଂ, କସ୍ମା? ତସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବତ୍ତା। ଯଥାହ ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା? ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ୧୫୮୩)। ଯଦି ହି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଂ ନ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବମ୍ପି ଅଭୱିସ୍ସ, ଯଥା ଅତୀତାରମ୍ମଣତ୍ତିକେ ‘‘ନିଯୋଗା ଅନାଗତାରମ୍ମଣା ନତ୍ଥୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘କାମାୱଚରକୁସଲସ୍ସ ୱିପାକତୋ ଦସ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା’’ତିଆଦିନା ପୁନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପି ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା? ନିଯୋଗା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା ନତ୍ଥୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ସିଯା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବୋ, ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ‘ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବୋ’ତିପି ‘ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବୋ’ତିପୀ’’ତିଆଦି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଯା ଚ ତମତ୍ଥଂ ପଟିପାଦେନ୍ତେନ ‘‘ଯଦି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯୁ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯୁତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ସାପି ଅଯୁତ୍ତି। କସ୍ମା? ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବାରମ୍ମଣାନଂ ରାଗଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚାନଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଭାୱସ୍ସେୱ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ଯଞ୍ଚ ‘‘ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧରଣଂ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ଅକାରଣଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ସାୱସେସପାଠଦସ୍ସନତୋ। ତଥା ହି ‘‘ଅତୀତୋ ଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ, ଅନାଗତୋ ଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୨।୧୮।୨) ଏତେସଂ ୱିଭଙ୍ଗେ ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହଣଂ କତ୍ୱା ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସା’’ତି ଇମସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହଣଂ ନ କତଂ।

ସହାଯଭାୱୋ ଚ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବାନଂ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବସ୍ସ ୱିପାକଦାନଂ ପତି ୱିଚାରେତବ୍ବୋ। କିଂ ଅୱିଜ୍ଜାଦି ୱିଯ ଦାନାଦୀନଂ ଉପତ୍ତିଯା ଏୱ ୱିକୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାପାଦନେନ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାନଂ ସହକାରିକାରଣଂ ହୋନ୍ତି, ଉଦାହୁ କିଲେସୋ ୱିଯ କମ୍ମସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଦାନେ ସତୀତି, କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ପୁରିମନଯୋ, ସୋତାପନ୍ନାଦିସେକ୍ଖସନ୍ତାନେ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବସ୍ସ କିରିଯଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ସହାଯୱେକଲ୍ଲେନ ଅୱିପାକସଭାୱତାଯ ଆପାଦିତତ୍ତା ଖୀଣତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାମାନେ ସନ୍ତାନେ ଦାନାଦି ୱିଯ। ଅଥ ଦୁତିଯୋ, ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବାଭିମତସ୍ସାପି ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ପଟିସନ୍ଧିଦାନେ ସତି ଅପାଯଗମନୀଯସଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ପାଠଇଯା ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଚ ଅୱିରୁଜ୍ଝନୱସେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନା। ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଭାୱେତି ସମ୍ପୁଣ୍ଣୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଭାୱେ। କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ଅୱିକଲଫଲୁପ୍ପାଦନାଧିକାରେ ତଦଭାୱତୋ ଯଦିପି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ଅପନେତବ୍ବା, ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେ ଗହେତବ୍ବାତି ଇମଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ। ସବ୍ବାପୀତି ୱୀସତିପି। ତେନାହ ‘‘ଏକୱୀସତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତନ୍ତି ଯେନ କାରଣେନ ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନାଯ ଅଗ୍ଗହଣଂ, ତଂ କାରଣଂ। ଇତରାୱଚନସ୍ସାପୀତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାୱଚନସ୍ସାପି। କିଂ ପନ ତଂ? ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱୋ ଏୱ। ଭେଦାଭାୱାତି କାଯୱଚୀସଙ୍ଖାରୱସେନ ୱିଭାଗାଭାୱତୋ। ସଂଯୋଗୋତି ତିକନ୍ତରପଦୱସେନ ସଂଯୋଜନଂ, ତଥା ସଙ୍ଗହୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ଗହଣଂ ଅସ୍ସାଦନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ସୁଖସଞ୍ଞାଯ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ‘‘ସୁଖସଞ୍ଞାଯା’’ତି ଚ ଇଦଂ କରଣତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ। ୱିପଲ୍ଲାସୋ ହି ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖସଞ୍ଞା। ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଅଞ୍ଞାଣେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ହେତୁମ୍ହି କରଣୱଚନଂ ୱିପଲ୍ଲାସସ୍ସାଦନାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ହେତୁଭାୱଦସ୍ସନତୋ। ‘‘ରଥୋ ସେତପରିକ୍ଖାରୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୪) ପରିୱାରତ୍ଥୋପି ପରିକ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଣ୍ହାଯ ପରିୱାରେ’’ତି। ତଣ୍ହାପରିୱାରେତି ଚ ତଣ୍ହାଯ କିଚ୍ଚସାଧନେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ସହକାରିକାରଣଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିକ୍ଖାରତ୍ଥୋ ସଙ୍ଖାରତ୍ଥୋ ୱିଯ ଭୂସନତ୍ଥୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଙ୍ଖତେ ଅଲଙ୍କତେ’’ତି ଆହ। ପରିକ୍ଖରୋତି ଯଥା ଫଲଦାନସମତ୍ଥା ହୋନ୍ତି, ତଥା ସଙ୍ଖରୋତି। ଅମରଣତ୍ଥାତି ଅମତତ୍ଥା, ନିବ୍ବାନତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍କରକିରିଯାତି ପଞ୍ଚାତପତପ୍ପନାଦିଦୁକ୍କରଚରିଯା। ଦେୱଭାୱାଯ ତପୋ ଦେୱଭାୱତ୍ଥଂ ତପୋ। ମାରେତୀତି ମରୋ ହେତୁଅତ୍ଥଂ ଅନ୍ତୋନୀତଂ କତ୍ୱା। ଅମଙ୍ଗଲମ୍ପି ମଙ୍ଗଲପରିଯାଯେନ ୱୋହରନ୍ତି ମଙ୍ଗଲିକାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠେ ଅଦିଟ୍ଠସଦ୍ଦୋ ୱିଯା’’ତି ଯଥା ‘‘ଅସିୱେ ସିୱା’’ତି।

ପପାତଂ ପତନଦୁକ୍ଖସଦିସନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଜାତିଆଦିପପାତଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି। ଇନ୍ଦଦୁଦ୍ଦବ୍ରହ୍ମକୂଟସଞ୍ଞିତପବ୍ବତସିଖରପ୍ପପାତୋ ମରୁପପାତୋ। ତଂ ପୁଞ୍ଞଫଲଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଏତସ୍ସାତି ତଦତ୍ଥୋ।

ପରିବ୍ବାଜିକାଯ ତରୁଣିଯା। ଅସୱସୋ ଅସେରିୱିହାରୀ। କିଲେସାସୁଚିପଗ୍ଘରଣେନ ପଣ୍ଡିତେହି ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯଂ। ରାଗାଦିପରିଳାହେନ, କଟୁକୱିପାକତାଯ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ। ଆରଭତି କରୋତି। ସଭଯସ୍ସାପି ପିସାଚନଗରସ୍ସ କାମଗୁଣସମିଦ୍ଧିଯା ସୁଖୱିପଲ୍ଲାସହେତୁଭାୱୋ ୱିଯାତି ଯୋଜନା। ଭିନ୍ନଜାତିଯେନ ଅୱୋମିସ୍ସତା ନିରନ୍ତରତା। ଜରାଯ ମରଣେନ ଚ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱିପରିଣାମୋ।

“ନ ତାୱାହଂ ପାପିମ ପରିନିବ୍ବାୟିସ୍ସାମୀ”ତି ୱଚନତୋ “ତାତ ଏହି, ତାୱ ଇଦଂ ରଜ୍ଜଂ ପଟିପଜ୍ଜାହୀ”ତିଆଦୀସୁ ଯଦିପି ପରିମାଣନିୟମନକମପଦପୂରଣମତ୍ତାଦୀସୁପି ତାୱ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି, ଇଧ ପନ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତାପେକ୍ଖୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ୱୁତ୍ତଂ “ତାୱାତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତରାପେକ୍ଖୋ ନିପାତୋ”ତି। ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ପନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀତି ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଅୱିରୁଜ୍ଝନମାହ।

ରାଗାଦିଅସ୍ସାଦନକାଲେସୂତି ରାଗାଦୀନଂ ଅସ୍ସାଦନକାଲେସୁ। “ରାଗଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟା”ତି ଏତ୍ଥ ରାଗସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ତାୱ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଯୋଜନା ହୋତୁ ରାଗସ୍ସ ଅସ୍ସାଦନଭାୱତୋ, ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ପନ କଥନ୍ତି ଆହ “ତଦୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ଚ ଦିଟ୍ଠୀ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା”ତି। ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସାତି ରାଗାଦିସମ୍ପୟୁତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ। ଅୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣାଦିତନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଆରମ୍ମଣାଦିତଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟପକତୂପନିସ୍ସୟେ, ଅନନ୍ତରାଦିକେ ଚ ପଚ୍ଚୟେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅନୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣସ୍ସାତି ନ ଅୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଅନାରବ୍ଭ ପୱତ୍ତସ୍ସ।

ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟୱଚନେସୂତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୱଚନେସୁ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣସ୍ସ, ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟୱଚନେସୁ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଠମଜୱନସ୍ସ, ଦ୍ୱୀସୁପି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାରମ୍ମଣସ୍ସ ଦୁତିୟାଦିଜୱନସ୍ସାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟଲାଭିନୋ ଅନନ୍ତରାଦିନା, ସହଜାତସ୍ସ ହେତୁଆଦିନା, ଅସହଜାତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟାଦିନା ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜା ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ “ଯଂ କିଞ୍ଚୀ”ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମତିକ୍କମଭୱପତ୍ଥନାୱସେନାତି ଅୱିଜ୍ଜାସମତିକ୍କମତ୍ଥାୟ ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସ, ଅୱିଜ୍ଜାସମ୍ମୂଳ୍ହତ୍ତା ଅରୂପଭୱସମ୍ପତ୍ତିୟୋ ପତ୍ଥେତ୍ୱା ତାନେୱ ଝାନାନି ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତସ୍ସାତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରେ ୱୁତ୍ତେନ ନୟେନ, ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏକକାରଣୱାଦୋଆପଜ୍ଜତି ଯଥା ପକତିଇସ୍ସରପଜାପତିପୁରିସକାଲାଦିୱାଦା। ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଲୋକସ୍ସ କାରଣଭୂତେ ସତି ତତୋ ସକଲାୟ ପୱତ୍ତିୟା ଅନୱସେସତୋ, ସବ୍ବଦା ଚ ପୱତ୍ତିତବ୍ବଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବସ୍ସ କାରଣନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ନ ଚେତଂ ଅତ୍ଥି କମେନେୱ ପୱତ୍ତିୟା ଦସ୍ସନତୋ। କାରଣନ୍ତରାପେକ୍ଖତାୟ ପନ ଏକକାରଣୱାଦୋ ଅପହତୋ ସିୟା ଏକସ୍ସ ଚ ଅନେକସଭାୱତାଭାୱା। ଯତ୍ତକା ତତୋ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ସବ୍ବେହି ତେହି ସମାନସଭାୱେହେୱ ଭୱିତବ୍ବଂ, ନ ୱିସଦିସେହି, ଇତରଥା ତସ୍ସ ଏକଭାୱୋ ଏୱ ନ ସିୟାତି ଇମମତ୍ଥମାହ “ସବ୍ବସ୍ସ…ପେ… ପତ୍ତିତୋ ଚା”ତି। ପାରିସେସେନାତି ଏକତୋ ଏକଂ, ଏକତୋ ଅନେକଂ, ଅନେକତୋ ଏକନ୍ତି ଇମେସୁ ତୀସୁ ପକାରେସୁ ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନେସୁ ପାରିସେସଞ୍ଞାୟେନ। ଅନେକତୋ ଅନେକନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ଚତୁତ୍ଥେ ଏୱ ଚ ପକାରେ ୱିଜ୍ଜମାନେ। ଯଦିଦଂ “ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା, ଫସ୍ସପଚ୍ଚୟା ୱେଦନା”ତିଆଦିନା ଏକହେତୁଫଲଦୀପନଂ, ତଂ ଏତ୍ଥ ଦେସନାୱିଲାସେନ, ୱିନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟୱସେନ ୱା ଧମ୍ମାନଂ ପଧାନପାକଟାସାଧାରଣଭାୱୱିଭାୱନତ୍ଥନ୍ତି ଏକହେତୁଫଲଦୀପନଂ ନ ନୁପପଜ୍ଜତି ଉପପଜ୍ଜତିୟେୱାତି ଦସ୍ସେତି “ଯସ୍ମା”ତିଆଦିନା।

ଯଥାଫସ୍ସନ୍ତି ସୁଖୱେଦନୀୟାଦିଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିତଂତଂଫସ୍ସାନୁରୂପନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ସୁଖୱେଦନୀୟ”ନ୍ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା “ୱେଦନାୱୱତ୍ଥାନତୋ”ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ସମାନେସୂ”ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମାନେସୂତି ଅୱିସିଟ୍ଠେସୁ। ଫସ୍ସୱସେନାତି ସୁଖୱେଦନୀୟାଦିଫସ୍ସୱସେନ। ୱିପରିୟାୟାଭାୱତୋତି ବ୍ୟତ୍ତୟାଭାୱତୋ। ନ ହି କଦାଚି ସୁଖୱେଦନୀୟଂ ଫସ୍ସଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା, ଦୁକ୍ଖାଦିୱେଦନୀୟଂ ୱା ଫସ୍ସଂ ପଟିଚ୍ଚ ସୁଖୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୁଖାଦିଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦୀନନ୍ତି ସୁଖାଦୀନଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦୀନଞ୍ଚ ୱେଦନାନଂ। ଓଳାରିକସୁଖୁମାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ହୀନପଣୀତାଦିସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଉପାଦାୟ ଯା ୱେଦନା “ଓଳାରିକା, ହୀନା”ତି ୱା ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ତଂୟେୱ ଉପାଦାୟ ତସ୍ସା କଦାଚିପି ସୁଖୁମତା ପଣୀତତା ୱା ଅତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ “ଓଳାରିକସୁଖୁମାଦିସଙ୍କରାଭାୱତୋ”ତି। ଯଥାୱୁତ୍ତସମ୍ଫସ୍ସସ୍ସାତି ସୁଖୱେଦନୀୟାଦିଫସ୍ସସ୍ସ। ସୁଖୱେଦନୀୟଫସ୍ସତୋୟେୱ ସୁଖୱେଦନା, ନ ଇତରଫସ୍ସତୋ। ସୁଖୱେଦନୀୟଫସ୍ସତୋ ସୁଖୱେଦନାୱ, ନ ଇତରୱେଦନା। ତଥା ସେସେସୁପୀତି ଉଭୟପଦନିୟମୱସେନ ଯଥାଫସ୍ସଂ ୱେଦନାୱୱତ୍ଥାନଂ, ଯଥାୱେଦନଂ ଫସ୍ସୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି ପଦଦ୍ୱୟେନ କାରଣନ୍ତରାସମ୍ମିସ୍ସତା ଫଲସ୍ସ, ଫଲନ୍ତରାସମ୍ମିସ୍ସତା ଚ କାରଣସ୍ସ ଦସ୍ସିତା ପଠମପକ୍ଖେ ଅସଂକିଣ୍ଣତାୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି କତ୍ୱା। ଦୁତିୟପକ୍ଖେ ପନ ପଚ୍ଚୟଭେଦଭିନ୍ନେନ କାରଣୱିସେସେନ ଫଲୱିସେସୋ, ଫଲୱିସେସେନ ଚ କାରଣୱିସେସୋ ନିଚ୍ଛୀୟତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି କତ୍ୱା। ପୁରିମସ୍ମିଞ୍ଚ ପକ୍ଖେ ଧମ୍ମାନଂ ଅସଙ୍କରତୋ ୱୱତ୍ଥାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଦୁତିୟସ୍ମିଞ୍ଚ ଯଥାୱତ୍ଥିତଭାୱଜାନନନ୍ତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ଉତୁଆଦୟୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚିତ୍ତୱିସମାଚାରା ପିତ୍ତୱାତାଦୟୋପି ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି। ଏକସ୍ମିଂ ଦୋସେ କୁପିତେ ଇତରେପି ଖୋଭଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ସନ୍ତେସୁପି ତେସୁ ସେମ୍ହପଟିକାରେନ ରୋଗୱୂପସମତୋ ସେମ୍ହୋ ପାକଟୋତି ଅତ୍ଥୋ।

“ଭୱୋ”ତି ୱୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ କାରଣସ୍ସ ପକାରଣଂ, କାରଣମେୱ ୱା ତଣ୍ହାତି ଆହ “ତଣ୍ହାୟ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା”ତି। ତସ୍ସାପୀତି ତଣ୍ହାୟପି। ତଣ୍ହା ହି କାମାସୱୋ ଭୱାସୱୋ ଚ। କାମାସୱଭୱାସୱା କାମୁପାଦାନଂ, ଦିଟ୍ଠାସୱୋ ଇତରୁପାଦାନନ୍ତି ଆହ “ଚତୁରୁପାଦାନଭୂତାକାମଭୱଦିଟ୍ଠାସୱା”ତି। ତେ ଚ “ଉପାଦାନପଚ୍ଚୟା ଭୱୋ”ତି ୱଚନତୋ ଉପାଦାନଞ୍ଚ, “ତଣ୍ହାପଚ୍ଚୟା ଉପାଦାନ”ନ୍ତି ୱଚନତୋ ତଣ୍ହା ଚ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ପାକଟା। ଅନସ୍ସାଦନୀୟେସୁ ଅନେକାଦୀନୱୋକିଣ୍ଣେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସନା ଅୱିଜ୍ଜାୟ ୱିନା ନ

ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ…ପେ… ଦସ୍ସିତା ହୋତୀ’’ତି। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାଭାୱତୋତି ବ୍ୟତିରେକେନପି ଅୱିଜ୍ଜାୟ ସଙ୍ଖାରକାରଣଭାୱଂ ୱିଭାୱେତି। ଏକନ୍ତେନ ହି ଖୀଣାସୱୋୱ ୱିଦ୍ୱା। ଏତେନ ବାଲାନଂ ଏୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଅସାଧାରଣତା ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦୀନି ହି ଇତରେସମ୍ପି ସାଧାରଣାନି। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣତଣ୍ହୁପାଦାନାଦୀନି ୱିୟ ଅୱିଜ୍ଜାପି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ସାଧାରଣକାରଣନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ପୁଞ୍ଞଭୱାଦୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅପୁଞ୍ଞାନେଞ୍ଜଭୱା ଗହେତବ୍ବା। ପୁଞ୍ଞଭୱୋତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରହେତୁକୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁ। ଏତ୍ଥ ଚ କିଚ୍ଚକରଣଟ୍ଠାନଭେଦେନ କିଚ୍ଚୱତୀ ଅୱିଜ୍ଜା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା। ନ ହି ୟଦୱତ୍ଥା ଅୱିଜ୍ଜା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପନିସ୍ସୟୋ, ତଦୱତ୍ଥା ଏୱ ଇତରେସଂ ଉପନିସ୍ସୟୋତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଭୱାଦୀନୱପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ତଂତଂଭୱସଙ୍ଖାତଦୁକ୍ଖହେତୁସଭାୱାନଭିସମୟନିମିତ୍ତତା।

ଠାନନ୍ତି ଧରମାନତା ଅଧିପ୍ପେତାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଠାନୱିରୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥିତାୱିରୁଦ୍ଧୋ’’ତି। ଠାନାୱିରୁଦ୍ଧା ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୟୋ। ‘‘ପୁରିମଚିତ୍ତଞ୍ହି’’ତିଆଦିନା ଠାନୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚ ଉଦାହଟୋତି ଆହ ‘‘ନ ଇଦଂ ଏକନ୍ତିକଂ ସିୟା’’ତି। ‘‘ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୟୋ’’ତିଆଦିନା ହି ପରତୋ ଠାନାୱିରୁଦ୍ଧା ଉଦାହରୀୟନ୍ତୀତି। ପୁରିମସିପ୍ପାଦିସିକ୍ଖା ହି ପଚ୍ଛା ପୱତ୍ତମାନସିପ୍ପାଦିକିରିୟାନଂ ସମୋଧାନାସମ୍ଭୱା ଠାନୱିରୋଧୋତି ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତୁଂ ‘‘ନ ଚ ସିପ୍ପାଦୀନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଆଦିଠାନଂ। ଇଧାତି ଠାନସଭାୱକିଚ୍ଚାଦିଗ୍ଗହଣେ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆରମ୍ମଣଭୂମିସନ୍ତାନାଦିୱିରୁଦ୍ଧା ଗହେତବ୍ବା, ତେ ଚ ଅନୁଲୋମତୋ ଗୋତ୍ରଭୁସ୍ସ, ଗୋତ୍ରଭୁତୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଲିଙ୍ଗପରିୱତ୍ତନାଦିୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିୟଂ ୱେଦିତବ୍ବା। ନମନରୁପ୍ପନୱିରୋଧା ସଭାୱୱିରୁଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ୟୋଜନା। ତତ୍ଥ ନମନରୁପ୍ପନନ୍ତି ଅରୂପରୂପଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେତି। କମ୍ମଂ ଚେତନାସଭାୱଂ, ରୂପଂ ରୁପ୍ପନସଭାୱନ୍ତି ସଭାୱୱିରୁଦ୍ଧଂ। ମଧୁରମ୍ବିଲରସାଦୀତି ଖୀରଂ ମଧୁରରସଂ ପିତ୍ତୁପସମନଂ ମଧୁରୱିପାକସଭାୱଂ, ଦଧି ଅମ୍ବିଲରସଂ ପିତ୍ତବ୍ରୂହନଂ କଟୁକୱିପାକସଭାୱନ୍ତି ଅତୋ ସଭାୱୱିରୋଧା।

ଦଧିଆଦୀନୀତି ଦଧିପଲାଲାନି। ଭୂତିଣକସ୍ସାତି ଭୂତିଣକନାମକସ୍ସ ଓସଧିୱିସେସସ୍ସ। ଅୱୀ ନାମ ଏଳଅକା, ତା ପନ ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ରତ୍ତଲୋମକା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରତ୍ତା ଏଳଅକା’’ତି। ୱିପାକାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ, ଅୱିପାକାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଭାୱତୋ ନ ୱିପାକଧମ୍ମୱିପାକାପେକ୍ଖା ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନତାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିପାକାୟେୱ ତେ ଚ ନା’’ତି। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି। ତଦୱିପାକାନନ୍ତି ତସ୍ସା ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଅୱିପାକଭୂତାନଂ। ନ ନ ୟୁଜ୍ଜତି ୟୁଜ୍ଜତି ଏୱ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନତାମତ୍ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଦୱିରୁଦ୍ଧାନନ୍ତି ତାୟ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଅୱିରୁଦ୍ଧାନଂ।

ପୁବ୍ବାପରିୟୱୱତ୍ଥାନନ୍ତି କାୟପୱତ୍ତିଗତିଜାତିଆଦୀନଂ ୟଥାରହଂ ପୁବ୍ବାପରଭାୱେନ ପୱତ୍ତି, ସା ପନ କେନଚି ଅକଟା ଅକଟୱିଧା ପଟିନିୟତସଭାୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ନିୟତିୱାଦିନା ୱୁତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ ଆହରନ୍ତୋ ‘‘ଅଚ୍ଛେଜ୍ଜସୁତ୍ତାୱୁତାଭେଜ୍ଜମଣୀନଂ ୱିୟା’’ତି ଆହ। ଦୁତିୟୱିକପ୍ପେ ସଙ୍ଗତୀତି ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ୟାଦିଚ୍ଛିକତା, ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ୟଦିଚ୍ଛାୟ ପୱତ୍ତନଂ ନିୱତ୍ତନଂ ୟଦିଚ୍ଛାୟା’’ତିଆଦି ୱୁଚ୍ଚତି। ଭାୱୋତି ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱସିଦ୍ଧିତା, ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦନ୍ତି ‘‘କଣ୍ଟକସ୍ସ କୋଟିତିଖିଣଭାୱଂ, କପିଟ୍ଠଫଲସ୍ସ ୱଟ୍ଟଭାୱଂ, ମିଗପକ୍ଖୀନଂ ୱା ୱିଚିତ୍ତୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦିତଂ କୋ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି, କେୱଲଂ ସଭାୱସିଦ୍ଧୋୱାୟଂ ୱିସେସୋ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା, ସବ୍ବେ ପାଣା , ସବ୍ବେ ଭୂତା, ସବ୍ବେ ଜୀୱା ଅୱସା ଅବଲା ଅୱୀରିୟା ନିୟତିସଙ୍ଗତିଭାୱପରିଣତା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୮)। ଏତେହି ୱିକପ୍ପନେହୀତି ଚୁତିଆଦୀସୁ ସମ୍ମୂଳ୍ହତାୟ ‘‘ସତ୍ତୋ ମରତୀ’’ତିଆଦିୱିକପ୍ପନେହି କାରଣଭୂତେହି। ଅକୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ କତ୍ୱାତି ଅୟୋନିସୋମନସିକାରପରିବ୍ରୂହନେନ ଚିତ୍ତଂ ଅକୁସଲଂ କତ୍ୱା।

ସୁତ୍ତାଦିଧମ୍ମନ୍ତି ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦିପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମଂ। ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମଞ୍ହି ସମ୍ମଦେୱ ଜାନନ୍ତୋ ପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମଂ ପରିପୂରେତ୍ୱା ପଟିୱେଧଧମ୍ମେ ପତିଟ୍ଠହତି। ତନ୍ତି ତଂ ଜାନନଂ, ନିବ୍ବାନାଭିସମୟୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିଞ୍ଞାଣପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୭।ୟଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟାତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦିୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା। ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ ୱେଦନାପରିୟୋସାନା ଏତରହି ୱିପାକୱଟ୍ଟଭୂତା ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ତଂକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତୀ’’ତି। ଅୟଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଧାତୁକଥାପାଳିୟା ନ ସମେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧାତୁକଥାୟଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଧାତୁକଥାୟଂ ୱଚନତୋ ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଫସ୍ସୱେଦନାପରିଗ୍ଗହୋ କତୋ ଧାତୁକଥାୟନ୍ତି ୟୋଜନା। ସପ୍ପଦେସୋତି ସାୱସେସୋ, ୱିପାକା ଏୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ହି ୱିପାକେସ୍ୱେୱ ଅଧିପ୍ପେତେସୁ ୟଥା –

‘‘ୱିପାକେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେ ଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଖତଂ ଖନ୍ଧତୋ ଠପେତ୍ୱା ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଦ୍ୱାଦସହାଯତନେହି ତେରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତା। କତିହି ଅସଙ୍ଗହିତା? ନ କେହିଚି ଖନ୍ଧେହି ନ କେହିଚି ଆଯତନେହି ପଞ୍ଚହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି (ଧାତୁ। ୪୬୭) –

ୱିପାକୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତା, ଏୱମିଧାପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ସିଯା। ତେନାହ ‘‘ୱିପାକା ଧମ୍ମାତି ଇମସ୍ସ ୱିଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସିଯା’’ତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ନିଦ୍ଦେସାୱ ୱିଞ୍ଞାଣଫସ୍ସୱେଦନା ଗହିତା, ତସ୍ମା। ତତ୍ଥାତି ଧାତୁକଥାଯଂ। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱସେନାତି ଇମସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱସେନ। ତେନାହ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା ଚା’’ତିଆଦି। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱସେନ ୱୁତ୍ତାତି ଯଥାଦସ୍ସିତଂ ୱିରୋଧଂ ପରିହରତି। ଯଦି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱସେନ ଧାତୁକଥାପାଠେ ପୱତ୍ତା, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘କାମଭୱୋ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଏକାଦସହାଯତନେହି ସତ୍ତରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତୋ। ରୂପଭୱୋ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ପଞ୍ଚହାଯତନେହି ଅଟ୍ଠହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତିଆଦିନା (ଧାତୁ। ୬୭-୬୮) ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ଭୱୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୋତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଭୱୋ ପନ…ପେ… ନ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱସେନ ଗହିତୋ’’ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱସେନ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଏୱ। ତତ୍ଥାତି ଧାତୁକଥାଯଂ। ୱିପାକଞ୍ହେତନ୍ତି ହି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତବାତ୍ତିଂସୱିଧୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିପାକଂ, ତସ୍ମା ତଂ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିପାକତ୍ତା’’ତିଆଦିମାହ।

‘‘ସୋମନସ୍ସସହଗତାନେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ ଉପେକ୍ଖାସହଗତକୁସଲାକୁସଲଜୱନାନନ୍ତରମ୍ପି ସୋମନସ୍ସସହଗତତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଚତୁନ୍ନଂ ପନ ଦୁହେତୁକକୁସଲଚିତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞତରଜୱନସ୍ସ ପରିଯୋସାନେ ଅହେତୁକଚିତ୍ତଂ ତଦାରମ୍ମଣଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠାତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮ ୱିପାକୁଦ୍ଧାରକଥା) ୱତ୍ୱା ‘‘ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ପନ ସନ୍ତୀରଣମ୍ପି ତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି ସୋମନସ୍ସସହଗତମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କୁସଲାକୁସଲଞ୍ହି ଅଭିଇଟ୍ଠେପି ଆରମ୍ମଣେ ତଥାଭିସଙ୍ଖରଣେନ କଦାଚି ନ ମଜ୍ଝତ୍ତଂ କତ୍ୱା ନ ପୱତ୍ତତି, ୱିପାକଂ ପନ ଯଥାସଭାୱତୋୱ ଆରମ୍ମଣରସଂ ଅନୁଭୱତି। ତେନାହ ‘‘ନ ସକ୍କା ୱିପାକଂ ୱଞ୍ଚେତୁ’’ନ୍ତି। କିରିଯଜୱନାନଂ ପନ ୱିସଯାଭିସଙ୍ଖରଣସ୍ସ ବଲୱଭାୱତୋ ତଦନନ୍ତରାନଂ ତଦାରମ୍ମଣାନଂ ଯଥାୱିସଯଂ ୱେଦନାୱସେନ ତଦନୁଗୁଣତା ଇଚ୍ଛିତା। ଯେ ପନ କିରିଯଜୱନାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଯଂ ପନ ‘‘ଜୱନେନ ତଦାରମ୍ମଣଂ ନିଯମେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କୁସଲଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ୱିଚାରେତବ୍ବୋ। ତିହେତୁକଜୱନାୱସାନେ ଚ ଦୁହେତୁକଜୱନାୱସାନେ ଚାତି ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ଚ-ସଦ୍ଦୋ। କେଚି ପନ ୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ‘‘କୁସଲଜୱନାୱସାନେପି ଅହେତୁକତଦାରମ୍ମଣଂ ହୋତୀତି ‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଲୋଭଚିତ୍ତସ୍ସ ୱା ସତ୍ତାନଂ ବହୁଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ସକିଂ ୱା’’ତି ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ‘‘ଅଟ୍ଠ ୱା ଦସ ୱା’’ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଦିରତ୍ତତିରତ୍ତାଦୀସୁ ୱିଯ ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଆହ। ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଭାୱାତି ସୁଯ୍ୟମାନସ୍ସ ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତତ୍ଥାପି ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଲବ୍ଭତେୱ। ତିରତ୍ତଂ ପନ ୱାସାଦିକେ ଲବ୍ଭମାନେ ଦିରତ୍ତେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଦିରତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ୱିସୁଂ ନ ଯୋଜେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କେୱଲଂ ‘‘ତିରତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱାସାଦିନା ଅନ୍ତରିତମ୍ପି ତିରତ୍ତଂ ଗଣ୍ହେଯ୍ୟ, ଦିରତ୍ତୱିସିଟ୍ଠଂ ପନ ତିରତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ତେନ ଅନନ୍ତରିତମେୱ ତିରତ୍ତଂ ଦୀପେତୀତି ଆହ ‘‘ନିରନ୍ତରତିରତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱା’’ତି। ବଲୱରୂପାଦିକେ ଆରମ୍ମଣେତି ଅତିମହତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣେ। ‘‘ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି ଏତେନ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକେପି ୱିସଯେ କଦାଚି ତଦାରମ୍ମଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ‘‘ସକିଂ ଏୱା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ‘‘ସବ୍ବଦ୍ୱାରେସୁ ତଦାରମ୍ମଣେ ଦ୍ୱେ ଏୱ ଚିତ୍ତୱାରା ଆଗତା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବୋ। ଅନୁରୂପାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯାତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁଚ୍ଛୱିକେନ ପଟିସନ୍ଧାନକିଚ୍ଚେନ।

‘‘କତି ପଟିସନ୍ଧିଯୋ, କତି ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତାନୀ’’ତିଆଦିନା ପଟିସନ୍ଧିୱିଚାରୋ ପରତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ କଥୀଯତୀତି ଆହ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିକଥା ମହାୱିସଯାତି କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିମେୱ ତାୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି। ଅହେତୁକଦ୍ୱଯାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମହାୱିପାକମହଗ୍ଗତୱିପାକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଦ୍ୱାରନିଯମାନିଯମାୱଚନନ୍ତି ଦ୍ୱାରସ୍ସ ନିଯତାନିଯତାୱଚନଂ, ନିଯତଦ୍ୱାରଂ ଅନିଯତଦ୍ୱାରନ୍ତି ୱା ଅୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋତି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ଯଦିପି ‘‘ଅନୁରୂପାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା’’ତି ପଟିସନ୍ଧିପି ହେଟ୍ଠା ଗହିତା, ‘‘ପୱତ୍ତିଯଂ ପନା’’ତି ଅଧିକତତ୍ତା ପନ ପୱତ୍ତିଯେୱ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠା। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ପଠମୁଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ସବ୍ବାନିପି ଲୋକିଯୱିପାକଚିତ୍ତାନି ଅନ୍ୱାଦେସଂ ଅରହନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ତତ୍ରସ୍ସାତି ପୱତ୍ତିଯଂ ବାତ୍ତିଂସୱିଧସ୍ସା’’ତି।

ଯଥା କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ବୀଜସ୍ସ ଅଭାୱେପି ରୂପଭୱେ ଚକ୍ଖୁସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯପୱତ୍ତିଆନୁଭାୱତୋ ଚକ୍ଖୁସୋତୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସମ୍ଭୱୋ, ଏୱଂ ତେନେୱ କାରଣେନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦୀନମ୍ପି ତତ୍ଥ ସମ୍ଭୱୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯପୱତ୍ତିଆନୁଭାୱତୋ ଏୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁସୋତଦ୍ୱାରଭେଦେନାତି ଚକ୍ଖୁସୋତଦ୍ୱାରୱିସେସେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ସାତି ଚକ୍ଖୁସୋତଦ୍ୱାରସ୍ସ। ଦ୍ୱାରୱନ୍ତାପେକ୍ଖୋ ଦ୍ୱାରଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଭେଦାଯତ୍ତା’’ତି। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସତୀତି ତସ୍ମିଂ ଦ୍ୱାରଭେଦେ ୱୀଥିଭେଦେ ଚ ସତି। ଭାୱୋତି ଉପ୍ପତ୍ତି। ଜନକଂ ଅନୁବନ୍ଧତି ନାମାତି ତଂସଦିସେ ତବ୍ବୋହାରଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଦଂ ପନ ୱତ୍ୱାତି ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେ ଆରବ୍ଭ ତଦାରମ୍ମଣାନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ୱତ୍ୱା। ଭାୱନାୟାତି ଅକୁସଲଭାୱନାୟ ସଂକିଲେସୱତ୍ଥୁନେନ, ସଂକିଲିଟ୍ଠସମାଧାନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ଲୋଭଦୋସସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେପି ସମାଧି ''ଅୱଟ୍ଠିତି ଅୱିସାହାରୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋ ଅୱିସାହଟମାନସତା''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୧) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ଅୱତ୍ଥୁଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅଟ୍ଠାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଅନାରମ୍ମଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

''କେନ କତ୍ଥା''ତି ପଦସ୍ସ ''କେନ ଚିତ୍ତେନ କସ୍ମିଂ ଭୱେ''ତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକୂନୱୀସତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତେନ ତେନ ଚିତ୍ତେନାତି ତେନ ତେନ ଅହେତୁକଦ୍ୱୟାଦିଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ପୱତ୍ତମାନା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଏକୂନୱୀସତି ପଟିସନ୍ଧିୟୋତି ୟୋଜନା। ତେନ ତେନ ଚିତ୍ତେନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟତାୟ ହେତୁଭୂତେନ, କରଣଭୂତେନ ୱା। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଭୱେ।

ଅନୁସ୍ସରଣତ୍ଥୋ ବ୍ୟାପାରୋ ଅନୁସ୍ସରଣବ୍ୟାପାରୋ। କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ତୀସୁ ଜୱନୱାରେସୁ...ପେ... ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି କମ୍ମାଦିଉପଟ୍ଠାନସ୍ସ ପରତୋ ତୀହି ଜୱନୱାରେହି ପୱତ୍ତିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଅନେକ...ପେ... ଅଭିସ୍ସଲମ୍ବନଞ୍ଚ ହୋତୀ''ତି। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ଏକଜୱନୱାରସ୍ସେୱ କମ୍ମାଦିଉପଟ୍ଠାନେନ ମରଣଂ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା। ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସାତି ପହାରଫୋଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସ । ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ, ଅନ୍ତରନ୍ତରା ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱୀଥିୟା ୱା ୱତ୍ତମାନାୟ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସମାୟୋଗେ ପଠମଂ କାୟଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନୁପ୍ପତ୍ତି ୟୁତ୍ତା, ତଥାପି କିସ୍ମିଞ୍ଚି ଚିନ୍ତୟମାନେ ତମେୱାରବ୍ଭ ଏକସ୍ମିଂ ଜୱନୱାରେ ପୱତ୍ତେ ପଚ୍ଛା କାୟଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନୁପ୍ପତ୍ତି ସିୟା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଲହୁପରିୱତ୍ତିଭାୱତୋତି କେଚିୱାଦସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟଥା ନିଦ୍ଦାୟନ୍ତସ୍ସ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସମାୟୋଗେନ ପବୁଜ୍ଝନକାଲେ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନମେୱ ଆୱଟ୍ଟେତି, ନ କାୟଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ। ''ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ ପଟିବୁଜ୍ଝତୀ''ତି (ୱିଭ। ୭୫୧) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂସମ୍ପଦଂ ୱା ଏତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଲହୁକପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଲହୁଉପଟ୍ଠାନଂ। ମନୋଦ୍ୱାରସ୍ସ ୱିସୟୋ କମ୍ମାଦିକୋ। ଲହୁକତାତି ଲହୁପଟ୍ଠାନତା। ରୂପାନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିରୂପଧମ୍ମାନଂ। ୱିସୟଭାୱେପୀତି ରୂପାୟତନାଦିୱିସୟସବ୍ଭାୱେପି। ୟେସଂ ୱିସୟୋ ଅତ୍ଥୀତି ୟେସଂ ନିସ୍ସରିୟାୟେନ ୱିସୟୋ ଅତ୍ଥି। ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱାତି ତେସଂ ସାରମ୍ମଣାନଂୟେୱ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେନାତି ତସ୍ମା।

''ଭୂମିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାଦିୱସେନା''ତି ଇଦଂ କମ୍ମଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, କମ୍ମନିମିତ୍ତସ୍ସପି ୱସେନ ଲବ୍ଭତେୱ ତସ୍ସ ଛଠଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ। ଗତିନିମିତ୍ତସ୍ସ ପନ ପଭେଦୋ ନୀଲାଦିକୋୟେୱ।

ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ମଗ୍ଗେନ ଅପ୍ପହୀନେସୁ। ତଞ୍ଚ କମ୍ମାଦିଂ। ଭୱନ୍ତରନିନ୍ନାଦିତା ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଭୱପତ୍ଥନାୟ ତଥାଭିସଙ୍ଖତତ୍ତା। ୟସ୍ମିଞ୍ହି ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ପୁଞ୍ଞାଦିଚେତନାୟ ୱିୟ ଭୱପତ୍ଥନାୟ ପରିଭାୱନା ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନା, ତତ୍ଥେୱ ଭୱନ୍ତରପରିୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି। ତଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ତଥା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ତାୟ ୱିନାମିତଂ ୱିୟ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନକିଲେସବଲୱିନାମିତ''ନ୍ତି। ସଙ୍କତ୍ଥାତି ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତୀସୁ। ଇତରାୟାତି ସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିନିନ୍ନାୟ ଚୁତିୟା। ''ନିଚ୍ଛିନନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ନିଚ୍ଛୟସ୍ସ ନିବନ୍ଧନଂ ଆଗମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନିମିତ୍ତସ୍ସାଦଗଧିତଂ ୱା''ତିଆଦିମାହ।

ଅକୁସଲେ ହି ଦୁଗ୍ଗତୂପନିସ୍ସୟେ ନିୟମିତେ କୁସଲଂ ସୁଗତୂପନିସ୍ସୟୋତି ନିୟମିତମେୱ ହୋତୀତି।

ଅନିଟ୍ଠଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆହ ୟତୋ ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି ଦସ୍ସୀୟତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟଦି ଏୱଂ ''ରାଗାଦିହେତୁଭୂତ''ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ତମ୍ପି ହି... ପେ... ହୋତୀ''ତି। ତମ୍ପୀତି ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣମ୍ପି। ୟସ୍ମା ପନ ହୀନଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଭୂତକମ୍ମନିମିତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ''ଅକୁସଲୱିପାକଜନକକମ୍ମସହଜାତାନଂ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କମ୍ମନିମିତ୍ତଭୂତଞ୍ହି ଆରମ୍ମଣଂ ୟଂ ୱିପାକସ୍ସ ଜନକଂ କମ୍ମଂ, ତେନ ସହଜାତାନଂ, ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ସଦିସାସନ୍ନଜୱନସହଜାତାନଞ୍ଚ ରାଗାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟସଙ୍ଖାତୋ ହେତୁ ହୋତି, ସୋ ଏୱ ଚସ୍ସ ହୀନଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତଞ୍ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କମ୍ମୱସେନ ଅନିଟ୍ଠନ୍ତି ହୀନସ୍ସ ଅକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତୋ ଆରମ୍ମଣତାୱସେନ ହୀନନ୍ତି କତ୍ୱା ଅନିଟ୍ଠଂ, ସଭାୱେନ ଇଟ୍ଠମ୍ପୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ''ଅଞ୍ଞଥା ଚା''ତିଆଦିନା କମ୍ମନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅକୁସଲୱିପାକସ୍ସ ନ ସମ୍ଭୱୋତି ଦସ୍ସେତି। ଆସନ୍ନକତକମ୍ମାରମ୍ମଣସନ୍ତତିୟନ୍ତି ଆସନ୍ନକତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସନ୍ତାନେ। ତଂସଦିସନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତକମ୍ମାରମ୍ମଣସଦିସଂ। ପଟିସନ୍ଧିଆରମ୍ମଣୂପଟ୍ଠାପକନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିୟା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାପକଂ। ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଜନକତ୍ତେ ଅୟମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭେୟ୍ୟାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ନ ଚ ପଟିସନ୍ଧିୟା''ତିଆଦି। ତଂସମାନୱୀଥିୟନ୍ତି ତାୟ ପଟିସନ୍ଧିୟା ଏକୱୀଥିୟଂ। ନ ଅସ୍ସାଦିତାନୀତି ଅସ୍ସାଦନଭୂତାୟ ତଣ୍ହାୟ ନ ଆମଟ୍ଠାନି।

ସମତ୍ତାତି ପରିପୁଣ୍ଣା, ପରିୟତ୍ତା ୱା। ''ମରଣକାଲେ...ପେ... ସମାଦିନ୍ନା''ତି ୱଚନତୋ ୟଥାୱୁତ୍ତଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଦାନଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ''ନ ଚ ଦୁବ୍ବଲେହୀ''ତିଆଦି। ''ୱକ୍ଖତି ଚା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉପଚୟେନ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଞାଣୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାୟଞ୍ହି ''ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତୀ''ତି ପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ୱକ୍ଖତି ''ସଙ୍କମ୍ପି...ପେ...

ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ପଟିୱିଜାନନାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଇରିୟାପଥକପ୍ପନକାୟୱଚୀକମ୍ପପଟ୍ଠପନକୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମସମାଦାନସମାପଜ୍ଜନୱୁଟ୍ଠାନାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଉପପଜ୍ଜନସୁପିନଦସ୍ସନାଦୀନଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଚିତ୍ତେନେୱ ପୱତ୍ତି ପାକଟାତି ତାନି ବହି କରୋନ୍ତୋ ‘‘ଚୱନପରିୟୋସାନଂ କିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଆହ। ସହଜୱନକାନୀତି ଜୱନସହିତାନି, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତସ୍ମାତି ‘‘ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତୀ’’ତି ପାଠଇୱଣ୍ଣନାୟଂ। ନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ନ ସବ୍ବେ ରୂପାଦିଧମ୍ମା ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାତି ୟଥାଧିପ୍ପେତଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମାତି (ଧ। ପ। ୧-୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଏକମ୍ପି କୁସଲଂ ୱା ଅକୁସଲଂ ୱା ନ ପଟିୱିଜାନାତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ୟେସ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ୟେସଂ କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ପଟିୱିଭାୱନସ୍ପୱତ୍ତିୟା ସିଦ୍ଧା ୱିପାକଧମ୍ମତା ୟୋନିସୋମନସିକାରଅୟୋନିସୋମନସିକାରସମୁଟ୍ଠାନା, ୟାୟ ସୁଖଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ୱା ତଂସନ୍ତାନେ ଅନ୍ୱେତି ଅନୁଗଚ୍ଛତି, ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସା ୱିପାକଧମ୍ମତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ପଟିସେଧିତାତି। ତାଦିସମେୱାତି କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମପଟିୱିଜାନନସଦିସମେୱ। ୟଦି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ୟଥାୱୁତ୍ତକିଚ୍ଚସ୍ସ କରଣେ ସହଜୱନକାନି ୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନି, କଥଂ ତତ୍ଥ ଚୱନୁପପଜ୍ଜନାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣାନନ୍ତରଂ ପନା’’ତିଆଦି। ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ମନୋଦ୍ୱାରିକଭାୱୋ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନୁପ୍ପତ୍ତିପୁବ୍ବକୋତି ତଦଭାୱେନାହ ‘‘ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନା’’ତି। ଅୱସେସେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣାୟୁକେ ରୂପାଦିମ୍ହୀତି ୟୋଜନା।

ଉପଚାରୋ ୱିୟ ଦଟ୍ଠବ୍ବା ସମାନାରମ୍ମଣତ୍ତା, ଉପପତ୍ତିନିମିତ୍ତତ୍ତା ଚ। କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ମହଗ୍ଗତାୱସାନଂ ୱଦନ୍ତୀତି ୟଥାପଚ୍ଚୟଂ ମହଗ୍ଗତସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ସା ୱୀଥି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତୋ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଅତୀତାରମ୍ମଣା ଏକାଦସୱିଧାତି ନୱ କାମାୱଚରସୁଗତିଚୁତିୟୋ, ଦ୍ୱେ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଆରୁପ୍ପଚୁତିୟୋତି ଏୱଂ ଅତୀତାରମ୍ମଣା ଏକାଦସୱିଧା ସୁଗତିଚୁତିୟୋ। ପଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରା, ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଦ୍ୱେ ଅରୂପାୱଚରାତି ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣା ସତ୍ତୱିଧା ଚୁତିୟୋ। ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତି ପନ ପରତୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇଧ ନ ଗହିତା। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିୟା ପନ…ପେ… ନ ଦସ୍ସିତା’’ତି।

ଏୱମାଦିକେତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ସୁଦ୍ଧାୟ ୱା ଜୱନୱୀଥିୟା’’ତିଆଦିୱଚନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୁଦ୍ଧାୟ ୱାତି ମହଗ୍ଗତକମ୍ମନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣାୟ ଜୱନୱୀଥିୟା’’ତି। ‘‘ୱିଞ୍ଞାୟତୀ’’ତି ଇମିନା ୟଦିପି ‘‘ପଥୱୀକସିଣାଦୀ’’ତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣସ୍ସାପି ସଙ୍ଗହୋ ସମ୍ଭୱତି, ‘‘ଚକ୍ଖୁସୋତାନଂ ୱା’’ତି ପନ ଦ୍ୱାରଦ୍ୱୟସ୍ସେୱ ୱସେନ ୱିକପ୍ପନ୍ତରକରଣଂ ୟଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଞାପକନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଞାପକଞ୍ଚ ନାମ ଅଗତିକା ଗତୀତି ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଞାପକଂ ଅସମ୍ଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥାପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ୟୋ ୟତ୍ଥ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ସ ୟୋଜନା ୟଥାସମ୍ଭୱୟୋଜନା, ତାୟ। ଅୟମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧୀତି ଆରୁପ୍ପଚୁତିୟା ଅନନ୍ତରଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ୱଦତି। ତତ୍ଥେୱାତି ‘‘ପଥୱୀକସିଣାଦିକଂ ୱା ନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ପଠମେ ୱିକପ୍ପେ ଏୱ। ହେଟ୍ଠିମା ହେଟ୍ଠିମା ପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥୀତି ୟୋଜନା। ତେନାତି ତସ୍ମା। ତତୋତି ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଚୁତିତୋ। ତତ୍ଥେୱାତି ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପେ ଏୱ। ଅତୀତାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧି, ତତୋ ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପଚୁତିତୋ କାମାୱଚରେ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧି। ଇତରାହୀତି ଆରୁପ୍ପଚୁତୀହି। ଦୁତିୟା ଆରୁପ୍ପପଟିସନ୍ଧି ଅତୀତାରମ୍ମଣା, ଇତରା ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣାତି ଆହ ‘‘ୟଥାସମ୍ଭୱ’’ନ୍ତି। ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ଚ କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧୀତି ଏତ୍ଥାପି ଇତରାହୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସବ୍ବତ୍ଥ ଚ ‘‘ୟୋଜେତବ୍ବା’’ତି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସାତି ‘‘ତେନା’’ତିଆଦିନା ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ। ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ କତଂ ଅଧିକୱଚନମଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ବୋଧେତୀତି।

ଆରମ୍ମଣୱସେନଏକୱିଧାୟାତି ଅତୀତାରମ୍ମଣତାୱସେନ ଏକୱିଧାୟ। ଦୁୱିଧାତି ଅତୀତାରମ୍ମଣା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ଚାତି ଦ୍ୱିପ୍ପକାରା। ଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିୟା ଆରମ୍ମଣୱସେନ ‘‘ଏକୱିଧାୟା’’ତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତାୟ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରା କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧି, ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣତାୟ ଏକପ୍ପକାରା ରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧି, ନୱତ୍ତବ୍ବାତୀତାରମ୍ମଣତାୟ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରା ଆରୁପ୍ପପଟିସନ୍ଧୀତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱିଏକଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନଂ କାମରୂପାରୁପ୍ପାନଂ ୱସେନା’’ତି। ‘‘ତଥେୱା’’ତି ଇମିନା ‘‘ଦ୍ୱିଏକଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନଂ କାମରୂପାରୁପ୍ପାନଂ ୱସେନା’’ତି ପଦଦ୍ୱୟଂ ଆକଡ୍ଢତି। ଦୁୱିଧାୟାତି ନୱତ୍ତବ୍ବାତୀତାରମ୍ମଣତାୱସେନ ଦୁୱିଧାୟ। ପଚ୍ଚେକନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କାମାରୁପ୍ପାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାୟଂ ୟୋଜନା – ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣାୟ ଆରୁପ୍ପଚୁତିୟା ଅନନ୍ତରା ଅତୀତାରମ୍ମଣା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ଚ ଦ୍ୱେ କାମପଟିସନ୍ଧୀ, ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣା ଅତୀତାରମ୍ମଣା ଚ ଦ୍ୱେ ଆରୁପ୍ପପଟିସନ୍ଧୀ, ତଥା ଅତୀତାରମ୍ମଣାୟପୀତି ଇମାସଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠୱିଧା।

‘‘ଦ୍ୱିଦ୍ୱୀ’’ତି ଗାଥାୟ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ୟଦିପି ‘‘କମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା’’ତିଆଦିନାପି କମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକାନଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଗହିତୋୟେୱ ହୋତି, ‘‘କୁସଲାକୁସଲଂ କମ୍ମ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପନ ୱିସୁଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଦସ୍ସୀୟତୀତି ‘‘କାମାୱଚରସ୍ସ…ପେ… ଆଦିନା ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରୋ’’ତି ଆହ।

ଆଦିନା ୱିମିସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣେନାତି ଏକସ୍ସ ଭୱସ୍ସ ଆଦିଭୂତେନ ରୂପୱିମିସ୍ସେନ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେନ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ସଂସେଦଜଓପପାତିକଯୋନିଯଂ। ଅୱଚନଂ ପଟିକ୍ଖେପଂ ମଞ୍ଞମାନୋ ‘‘ଗନ୍ଧରସାହାରାନଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା’’ତି ୱତ୍ୱା ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ରୂପଭୱେ ତେ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁସତ୍ତକଜୀୱିତଛକ୍କଭାୱେପୀ’’ତି। ପାଠଇଯନ୍ତି ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗପାଠଇଯଂ। ପଞ୍ଚାଯତନାନୀତି ଚକ୍ଖୁସୋତମନରୂପଧମ୍ମାଯତନାନି। ପଞ୍ଚ ଧାତୁଯୋତି ତା ଏୱ ପଞ୍ଚ ଧାତୁଯୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି – ‘‘ରୂପଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କତମାନି ପଞ୍ଚାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି? ଚକ୍ଖାଯତନଂ ରୂପାଯତନଂ ସୋତାଯତନଂ ମନାଯତନଂ ଧମ୍ମାଯତନଂ। ଇମାନି ପଞ୍ଚାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି। କତମା ପଞ୍ଚ ଧାତୁଯୋ ପାତୁଭୱନ୍ତି? ଚକ୍ଖୁଧାତୁ…ପେ… ଧମ୍ମଧାତୁ। ଇମା ପଞ୍ଚ ଧାତୁଯୋ ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୧୦୧୬)। ଛ ଆଯତନାନି ସଦ୍ଦାଯତନେନ ସଦ୍ଧିଂ ତାନିଯେୱ। ନୱ ଧାତୁଯୋତି ଚକ୍ଖୁରୂପଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସୋତସଦ୍ଦସୋତୱିଞ୍ଞାଣମନୋଧମ୍ମମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ। ସଦ୍ଦସଙ୍ଗହୱସେନାତି ଅନୱସେସପରିଗ୍ଗହୱସେନ। ତତ୍ଥାତି ରୂପଧାତୁଯଂ। ‘‘କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଚା’’ତିଆଦିନା ନ କେୱଲଂ ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗପାଠଇଯଂଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ପକରଣନ୍ତରେପି ଗନ୍ଧାଦଯୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନାଦୀନଂୱିଯାତି ସଦିସୂଦାହରଣଦସ୍ସନଂ। ଯଥା ଘାନାଯତନାଦୀନଂ ତତ୍ଥ ରୂପଭୱେ ଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ଏୱଂ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଞ୍ଚାତି। ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନନ୍ତି ପୁଚ୍ଛା ସକୱାଦିସ୍ସ। ଯଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଆଯତନଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ସ ୱସେନାଯଂ ଚୋଦନା। ତତୋ ପରୱାଦୀ ଯଂ ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଆଯତନାନଂ ଘାନାଦିକଂ ସଣ୍ଠାନନିମିତ୍ତଂ, ତଦେୱ ଆଯତନନ୍ତି ଲଦ୍ଧିଯା ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିଜାନାତି। ବାହିରାନଂ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଂ ୱସେନ ପୁଟ୍ଠୋ ଯସ୍ମା ଘାନପ୍ପସାଦାଦଯୋ ତତ୍ଥ ନ ଇଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ଗୋଚରଂ ପଟିସେଧେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତି ପଟିକ୍ଖିପତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ଜିୱ୍ହାଯତନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା। ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ରସାଯତନନ୍ତି? ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମସଂସନ୍ଦନପଞ୍ହାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନାନନ୍ତି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଭାୱରହିତାନଂ, ଅଫୋଟ୍ଠବ୍ବସଭାୱାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଅନାଯତନସଭାୱେ ଗନ୍ଧରସେ ପଟିଜାନିତ୍ୱାପି ଦୋସଂ ୱଦନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଅୱଚନେ ନତ୍ଥି କାରଣଂ ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମେ, ତେସଂ ୱା ନିସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱସଭାୱତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ଚ ଧାତୁଭାୱୋ, ଏୱଂ ଧମ୍ମଭାୱୋ ଚ ତେସଂ ଏକନ୍ତିକୋ, ତଥା ଆଯତନଭାୱୋ ଚାତି ସବ୍ବଥାପି ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଗନ୍ଧରସାନଂ ଆଯତନେସୁ ଅୱଚନେ କାରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧମ୍ମଭାୱୋ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପରମତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱା। କୋଚି ଆଯତନସଭାୱୋତି ଧମ୍ମାଯତନମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ତେନ ଯଦି ରୂପଭୱେ ଗନ୍ଧରସା ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣତୋ ଗନ୍ଧରସାଯତନଭାୱେନ ଅୱୁଚ୍ଚମାନାପି ଧମ୍ମାଯତନଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯୁଂ, ନ ଚ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ ‘‘ନତ୍ଥେୱ ରୂପଭୱେ ଗନ୍ଧରସା’’ତି ଦସ୍ସେତି। କିଞ୍ଚ ରୂପଧାତୁଯଂ ଗନ୍ଧରସଭାୱେନ ଅୱୁତ୍ତାନଂ, କାମଧାତୁଯଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ତେସଂ କିଂ ଗନ୍ଧରସଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞେନ ସଭାୱେନ ରୂପଧାତୁଯଂ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ, ଉଦାହୁ ଗନ୍ଧରସଭାୱେନ। ଯଦି ପୁରିମୋ ପକ୍ଖୋ ଧମ୍ମାଯତନେ ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ସିଯା ଅନାଯତନସଭାୱସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱା, ଅଥ ଦୁତିଯୋ ତେନେୱ କାରଣେନ ନେସଂ ଗନ୍ଧରସାଯତନଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଗନ୍ଧରସା ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ ନ ୱୁତ୍ତା, କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଚ ତେସଂ ଭାୱୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଫୁସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟା ପଥୱୀଆଦଯୋ ୱିଯ ଘାଯିତୁଂ ସାଯିତୁଞ୍ଚ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟା ତେ ନତ୍ଥି, ଧାତୁସଦ୍ଦେନ ଚ ତେ ଗହିତା, ଧମ୍ମଭାୱୋ ଚ ତେସଂ ଏକନ୍ତିକୋ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ସତି ସିଦ୍ଧୋ ଆଯତନଭାୱୋ, ତସ୍ମା। ତଥାତି ପାଠଇଯଂ ଅୱୁତ୍ତଧମ୍ମେ ହାପେତ୍ୱା ଚକ୍ଖୁସତ୍ତକାଦିୱସେନ। ଏୱନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସତ୍ତକାଦିୱସେନ ରୂପଗଣନାଯ କରିଯମାନାଯ। ଧମ୍ମତାତି ପାଠଇଧମ୍ମୋ , ରୂପଭୱେ ୱା ପୱତ୍ତନକରୂପଧମ୍ମତା। ‘‘ନ ୱିଲୋମିତା’’ତି ଇମିନା ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତଂ ଧମ୍ମଂ ଦୀପିତଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ରୂପାୱଚରସତ୍ତାନଂ ଘାନଜିୱ୍ହାଯତନାଭାୱତୋ ୱିଜ୍ଜମାନାପି ଗନ୍ଧରସା ଆଯତନକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋନ୍ତୀତି ତେ ଅନାମସିତ୍ୱା ପାଠଇଯଂ ‘‘ପଞ୍ଚାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ଛ ଆଯତନାନୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ତଯୋ ଆହାରା’’ତି ଚ ଅଜ୍ଝୋହରିତବ୍ବସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଓଜଟ୍ଠମକରୂପସମୁଟ୍ଠାପନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆହାରକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅକରଣତୋ, ନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଗନ୍ଧରସାନଂ ଓଜାଯ ଚ ଅଭାୱତୋ। ଇତି ୱିସଯିନୋ କିଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ଅଭାୱେନ ୱିସଯୋ, କିଚ୍ଚୱା ଚ ଧମ୍ମୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ଭୱେ ୱିସଯୀ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମିଂ ତଂହେତୁକୋ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ୱିସଯସ୍ସ ଆଯତନଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସାପି ଅୱଚନଂ, ଯଥା ରୂପଭୱେ ପଥୱୀତେଜୋୱାଯୋଧାତୂନଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଭାୱେନ। ଯସ୍ସ ପନ ଯତ୍ଥ ୱଚନଂ, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ୱିସଯୀସବ୍ଭାୱହେତୁକୋ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଆଯତନଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠୋ ଯଥା ତତ୍ଥେୱ ରୂପାଯତନସ୍ସ। ଯଦି ୱିସଯୀସବ୍ଭାୱହେତୁକୋ ୱିସଯସ୍ସ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଆଯତନଭାୱୋ, କଥଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଦେୱାନଂ ଦ୍ୱେ ଆଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀତି। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଞ୍ହି ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନତ୍ଥି, ଅଚକ୍ଖାଯତନଭାୱେନ ଚ ନେସଂ ରୂପାଯତନଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱିସଯୋତି? ନାଯଂ ୱିରୋଧୋ। ଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ରୂପଧାତୁଯଂ ସଞ୍ଞୀନଂ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଂ ଅୱଚନଂ, ତେନ ରୂପାଯତନସ୍ସାପି ଅୱଚନନ୍ତି ଅସଞ୍ଞୀନଂ ଏକଂ ଆଯତନଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଥାସକଞ୍ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଗୋଚରଭାୱାପେକ୍ଖାଯ ଯେସଂ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଆଯତନଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ତେସୁ ନିଦ୍ଦିସିଯମାନେସୁ ତଦଭାୱତୋ ରୂପଧାତୁଯଂ ସଞ୍ଞୀନଂ ଗନ୍ଧାଦିକେ ୱିସୁଂ ଆଯତନଭାୱେନ

ଅଥବା ଧମ୍ମସଭାୱାନତିୱତ୍ତନତୋ, ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ୱିସଯଭାୱୂପଗମନତୋ ଧମ୍ମାଯତନନ୍ତୋଗଧେ କତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚାଯତନାନୀ’’ତି ପାଳିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତଦତ୍ଥଞ୍ହି ‘‘ଧମ୍ମାଯତନ’’ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ନାମକରଣଂ, ପିଟ୍ଠିୱଟ୍ଟକାନି ୱା ତାନି କତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚାଯତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେନ ଚ ପନ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଅସଞ୍ଞୀନଂ ରୂପାଯତନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ସଞ୍ଞୀନମ୍ପି ଗନ୍ଧାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଇମସ୍ସ ନଯସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଦେୱାନଂ ଦ୍ୱେ ଆଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ. ୧୦୧୭) ୱୁତ୍ତଂ। ଅସତିପି ହି ଅତ୍ତନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେ ରୂପସ୍ସ ୱଣ୍ଣାଯତନସଭାୱାତିକ୍କମୋ ନତ୍ଥୀତି ତଂ ରୂପାଯତନନ୍ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମିନା ଚ ନଯଦସ୍ସନେନ ଗନ୍ଧାଦୀନି ତୀଣି ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ସଞ୍ଞୀନଂ ଅଟ୍ଠ ଆଯତନାନି, ଅସଞ୍ଞୀନଂ ପଞ୍ଚାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ରୂପଲୋକେ ଫୁସିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ପଥୱୀଆଦୀନଂ ୱଚୀଘୋସୋ ଏୱ ନ ସିଯା। ନ ହି ପଟିଘଟ୍ଟନାନିଘଂସମନ୍ତରେନ ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ନ ଚ ଫୁସନସଭାୱାନଂ କତ୍ଥଚି ଅଫୁସନସଭାୱତା ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ଭୂତତ୍ତଯସ୍ସ ଅଭାୱେ ରୂପଭୱେ ରୂପାଯତନାଦୀନମ୍ପି ସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ନ ସିଯା, ତସ୍ମା ଫୁସିତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯପି ପଥୱୀଆଦୀନଂ ତତ୍ଥ କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଭାୱେନ ତେସଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ରୂପଧାତୁଯଂ ତେସଂ ସପ୍ପଟିଘୱଚନଞ୍ଚ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଅନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ମହାଭୂତା’’ତିଆଦି (ପଟ୍ଠା. ୨.୨୨.୧୭)। ପଟିଘୋ ହେତ୍ଥ ଭୂତତ୍ତଯସ୍ସ କାଯପ୍ପସାଦଂ ପତି ତଂନିସ୍ସଯଭୂତଘଟ୍ଟନଦ୍ୱାରେନ ଅଭିମୁଖଭାୱୋ, ସୋ ଚ ଫୁସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟସଭାୱସ୍ସ ଘଟ୍ଟନାଯ ଅଭାୱତୋ ନତ୍ଥି। ନନୁ ‘‘ଦ୍ୱେ ଆଯତନାନୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାଯାଯତନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନିପି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚାଯତନାନୀ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ‘‘ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ଦେସନା ପୱତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତତ୍ଥ ରୂପାଯତନସ୍ସେୱ ୱଚନଂ କଦାଚି ଅଞ୍ଞତ୍ଥଭୂମିକାନଂ ପସାଦସ୍ସ ୱିସଯଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ, ନ ପନ ଇତରେସଂ ଅଭାୱତୋ। ନାପି ପରିଯାଯେନ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଂ ଆଯତନସଭାୱାଭାୱତୋ। ଅସଞ୍ଞୀନଞ୍ହି ରୂପାଯତନଂ ସମାନଭୂମିକାନଂ ୱେହପ୍ଫଲାନଂ, ଉପରିଭୂମିକାନଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ପସାଦସ୍ସ ୱିସଯଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ନ ପନ ଗନ୍ଧରସାତି ତେସଂଯେୱ ତତ୍ଥାୱଚନଂ ଯୁତ୍ତଂ। କଥାୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଚ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଂ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ପଟିଜାନନ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିସେଧୋ କତୋ। ଯଦିପି ଚେତଂ ୱଚନଂ ତତ୍ଥ ଗନ୍ଧାଯତନାଦୀନଂ ଅଭାୱୱିଭାୱନଂ ନ ହୋତି, ଅତ୍ଥିଭାୱଦୀପନମ୍ପି ପନ ଅଞ୍ଞୱଚନଂ ନତ୍ଥେୱାତି? ନଯିଦମେୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ତତ୍ଥ ନେସଂ ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଞ୍ହି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ପାଳିଯା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତଂ ପାଳି ୱିଯ ପମାଣଭୂତଂ ଅଗରହିତାଯ ଆଚରିଯପରମ୍ପରାଯ ଯାୱଜ୍ଜତନା ଆଗତତ୍ତା। ତତ୍ଥ ସିଯା – ଯଂ ପାଳିଯା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ, ତଂ ପମାଣଂ। ଇଦଂ ପନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି? ନଯିଦମେୱଂ ଯଥା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି , ତଥା ପଟିପାଦିତତ୍ତା। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଆଯତନାନଂ, ତନ୍ନିସ୍ସଯାନଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଭଗୱତୋ ଧାତୁଦେସନାତି ଆଯତନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନଂଯେୱ ଧାତୁଭାୱଦୀପନତୋ ଧାତୁଭାୱସ୍ସାପି ନେସଂ ଅୱଚନଂ ଯୁଜ୍ଜତି ଏୱ, ତସ୍ମା ଯଥା ପାଳିଯା ଅୱିରୋଧୋ ହୋତି, ତଥା ଚକ୍ଖୁଦସକାଦିୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ରୂପଗଣନା କତାତି ନ ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମତାୱିଲୋମନାସଙ୍କାଯ ଓକାସୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏଳକସ୍ସ ଜାତକାଲେ ଉଣ୍ଣା ଜାତିଉଣ୍ଣାତି ପଠମୋ ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ସୁଖୁମତରତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଗବ୍ଭଂ…ପେ… ଇତିପି ୱଦନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସନ୍ଥୱନସ୍ସ ଭେଦୋ ୱା ସନ୍ଥୱଭେଦୋ, ପୱତ୍ତିଭେଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ରୂପୀବ୍ରହ୍ମେସୂତି ଅଧିକରଣେ ଭୁମ୍ମଂ, ଓପପାତିକଯୋନିକେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଓପପାତିକଯୋନିକେହି ରୂପୀବ୍ରହ୍ମେ ନିଦ୍ଧାରେତୀ’’ତି ଆହ। ତେନ ‘‘ଓପପାତିକଯୋନିକେସୂ’’ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତରାସିତୋ ‘‘ରୂପୀବ୍ରହ୍ମେସୂ’’ତି ୱିସେସଂ ନିଦ୍ଧାରେତି। ନ ସମେତୀତି ନ ସଂସନ୍ଦତି, ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯାଯ ପାଳିଯା ନ ସମେତି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ।

ଏକାଦସାତି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନସ୍ସ ସଦ୍ଦାଯତନୱଜ୍ଜାନି ଏକାଦସାଯତନାନି। କସ୍ସଚି ଦସାଯତନାନୀତି ଅନ୍ଧସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନୱଜ୍ଜାନି। କସ୍ସଚି ଅପରାନି ଦସାଯତନାନୀତି ବଧିରସ୍ସ ସୋତାଯତନୱଜ୍ଜାନି। କସ୍ସଚି ନୱାଯତନାନୀତି ଅନ୍ଧବଧିରସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସୋତାଯତନୱଜ୍ଜାନି। କସ୍ସଚି ସତ୍ତାଯତନାନୀତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକସ୍ସ ରୂପଗନ୍ଧରସକାଯଫୋଟ୍ଠବ୍ବମନୋଧମ୍ମାଯତନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

‘‘ନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ନ ହି ପାଳିଯଂ…ପେ… ୱୁତ୍ତା’’ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ। ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନୱିକଲସ୍ସ ହି ଉପପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଅଟ୍ଠେୱ ଆଯତନାନି ସିଜ୍ଝନ୍ତି। ସତି ଚ ଅଘାନକୁପପତ୍ତିଯଂ ପୁନପି ‘‘କସ୍ସଚି ଅପରାନି ଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ତଥା ଚ ସତି ଯଥା ଅନ୍ଧବଧିରସ୍ସ ୱସେନ ‘‘କସ୍ସଚି ନୱାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ. ୧୦୦୭) ଏକୱାରଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଅନ୍ଧାଘାନକସ୍ସ, ବଧିରାଘାନକସ୍ସ ଚ ୱସେନ ‘‘କସ୍ସଚି ଅପରାନି ନୱାଯତନାନି, କସ୍ସଚି ଅପରାନି ନୱାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ଏୱଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ତଥା…ପେ… ନ ଚ ତଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ଧାତୁପାତୁଭାୱାଦିପଞ୍ହେସୂତି ‘‘କସ୍ସଚି ଏକାଦସ ଧାତୁଯୋ ପାତୁଭୱନ୍ତି, କସ୍ସଚି ଦସ ଧାତୁଯୋ, କସ୍ସଚି ଅପରା ଦସ ଧାତୁଯୋ, କସ୍ସଚି ନୱ ଧାତୁଯୋ, କସ୍ସଚି ସତ୍ତ ଧାତୁଯୋ ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ. ୧୦୦୭) ଏୱଂ ଧାତୁପାତୁଭାୱପଞ୍ହେସୁ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘କସ୍ସଚି ଚୁଦ୍ଦସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତିଆଦି (ୱିଭ. ୧୦୦୭) ନଯପ୍ପୱତ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ହାଦଯୋ

ସଙ୍ଗହିତା।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ‘‘ସତ୍ତତି ଉକ୍କଂସତୋ ଚ ରୂପାନୀ’’ତି ପଦଂ ‘‘ସଂସେଦଜୋପପାତୀସୂ’’ତି ଏତ୍ଥ ଯୋନିଦ୍ୱଯୱସେନ ଯୋଜୀଯତି, ନ ଏୱଂ ‘‘ଅୱକଂସତୋ ତିଂସା’’ତି ଇଦଂ, ଇଦଂ ପନ ସଂସେଦଜଯୋନିୱସେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ଏକଯୋଗନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସାପି ଏକଦେସୋ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଲଭତୀତି। ସଂସେଦଜସ୍ସେୱ ଚ ଜଚ୍ଚନ୍ଧବଧିରଅଘାନକନପୁଂସକସ୍ସ ଜିୱ୍ହାକାଯୱତ୍ଥୁଦସକାନଂ ୱସେନ ତିଂସ ରୂପାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଓପପାତିକସ୍ସାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯେ ପନ ‘‘ଓପପାତିକସ୍ସ ଜଚ୍ଚନ୍ଧ...ପେ... ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ମହାଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ସୋ ହି ପମାଦପାଠୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଆଯତନଯମକୱଣ୍ଣନାଯ ‘‘କାମଧାତୁଯଂ ପନ ଅଘାନକୋ ଓପପାତିକୋ ନତ୍ଥି। ଯଦି ଭୱେଯ୍ଯ, ‘କସ୍ସଚି ଅଟ୍ଠାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’ତି ୱଦେଯ୍ଯା’’ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଆଯତନଯମକ ୧୮-୨୧) ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଅପରେ ପନାହୁ ‘‘କସ୍ସଚି ଏକାଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ଯାୱ ‘କସ୍ସଚି ନୱାଯତନାନୀ’ତି ପାଠଇ ଓପପାତିକେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅୱିରୋଧୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତଥା ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତପାଠଇଯା ଅଯମତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ସଂସନ୍ଦତି ସମେତିଯେୱା’’ତି। ଯଂ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଓପପାତିକଗ୍ଗହଣେନ ସଂସେଦଜାପି ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତଥା ହି ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ ‘କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସଚି ଏକାଦସାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’ତିଆଦୀନଂ (ୱିଭ। ୧୦୦୭) ଉଦ୍ଦେସେ ‘ଓପପାତିକାନଂ ପେତାନ’ନ୍ତିଆଦିନା ଓପପାତିକଗ୍ଗହଣମେୱ କତଂ, ନ ସଂସେଦଜଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି, ତଂ ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂଯେୱ ସଂସେଦଜାନଂ ଓପପାତିକେସୁ ସଙ୍ଗହଣୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ସଂସେଦଜଯୋନିକା ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଭାୱେନ ଓପପାତିକସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା’’ତି ‘‘ପଧାନାଯ ୱା ଯୋନିଯା ସବ୍ବଂ ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଯୋନିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ଓପପାତିକାନ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଯୋନିଦ୍ୱଯଂ ସରୂପେନେୱ ପକାସେତୁଂ, ସଂସେଦଜଯୋନିୱସେନେୱ ଚ ଅୱକଂସତୋ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଓପପାତିକଯୋନିଯା ଇତରଂ ଅସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ସଂସେଦଜୋପପାତୀସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ସବ୍ବଂ ତଂ ୱୀମଂସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ।

ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀନନ୍ତି ଅନନ୍ତରାତୀତଚୁତିଯା, ତଦନନ୍ତରାଯ ମିସ୍ସାମିସ୍ସଭେଦାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା। ଖନ୍ଧାଦୀହୀତି ଖନ୍ଧାରମ୍ମଣଗତିହେତୁୱେଦନାପୀତିୱିତକ୍କୱିଚାରେହି। ମହଗ୍ଗତଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ମହଗ୍ଗତଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା, ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଯ ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାତି ଏୱମାଦିନୋ ଅରୂପଭୂମୀସୁଯେୱ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀନଂ ଭେଦାଭେଦୱିସେସସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ନଯମୁଖମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକଚ୍ଚସୁଗତୀତି ମହଗ୍ଗତୱଜ୍ଜସୁଗତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ରୂପାରୂପାୱଚରାନ’’ନ୍ତିଆଦି। କେଚି ପନ ‘‘ଯଥା ମହଗ୍ଗତାୱଜ୍ଜା, ଏୱଂ ଉତ୍ତରକୁରୁକୱଜ୍ଜା’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଏକଚ୍ଚସୁଗତିଚୁତିଯାତି ୱୁତ୍ତସୁଗତିଚୁତିଯା। ଯଦିପି ‘‘ଅଯଂ ନାମ ଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି ନ ହୋତୀ’’ତି ନିଯମୋ ନତ୍ଥି, ଦେସନା ପନ ସୋତପତିତା ଗତାତି ୱଦନ୍ତି। ନିଯତବୋଧିସତ୍ତାପେକ୍ଖାଯ ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଞ୍ହି ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥି ଅୱୀଚିଆଦୀସୁ ଅନୁପପଜ୍ଜନତୋ। ‘‘ଏକଚ୍ଚଦୁଗ୍ଗତିଚୁତିଯା’’ତି ଏତ୍ଥାପି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏକଚ୍ଚସୁଗତିପଟିସନ୍ଧୀତି ପନ କାମାୱଚରସୁଗତିପଟିସନ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ସଯମେୱାତି ଅତ୍ତନା ଏୱ। ‘‘ଭେଦୱିସେସୋ ଏୱ ଚ ଏୱଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସିତୋ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଯା’’ତିଆଦିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧାଯ...ପେ... ପଟିସନ୍ଧି ହୋତୀ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଅଭେଦୱିସେସଦସ୍ସନମେୱାତି। ଏକେକସ୍ମିଂ ଭେଦେତି ‘‘ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଯା’’ତି ଏୱମାଦିକେ ଏକେକସ୍ମିଂ ଭାଗେ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱାତି ‘‘ଅମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଯ ମହଗ୍ଗତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣା, ଅମହଗ୍ଗତଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ମହଗ୍ଗତଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା’’ତିଆଦିନା ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭେଦେ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ୱା ଭୱାଦିକେ ଚୱିତ୍ୱା ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଅଯଂ ତୋ-ସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତତୋ ହେତୁଂ ୱିନାତି ତତ୍ଥ ହେତୁଂ ୱିନା’’ତି ଆହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ତସ୍ମିଂ ପୁରିମଭୱେ ନିପ୍ଫନ୍ନଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିକଂ କାରଣଂ ୱିନା ନ ହୋତୀତି।

ଅତିମନ୍ଦଭାୱୂପଗମନଂ ସକିଚ୍ଚାସମତ୍ଥତା। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ ଚୁତି ପଟିସିଦ୍ଧା, ନ ତଦନନ୍ତରୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ‘‘ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଦ୍ୱାରାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ହେଟ୍ଠା ଅଟ୍ଠକଥାଯମାଗତୋତି ଆହ ‘‘ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତରମ୍ପି ହି ପୁବ୍ବେ ଚୁତି ଦସ୍ସିତା’’ତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ନିରୋଧୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯମକେ ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିଣତତ୍ତାତି ପରିପାକୱସେନ ପରିଯୋସାନଂ ଗତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଫସ୍ସାଦଯୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଚେତନାସହଜାତଫସ୍ସାଦଯୋ। ଯଥାଉପଟ୍ଠିତେ କମ୍ମାଦିଆରମ୍ମଣେ ଅନେକୱାରଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ସନ୍ତାନସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଂ ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣପତିଟ୍ଠାନସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ।

ସନ୍ତାନୱସେନ ନିପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ନମନାଦିକିରିଯାନଂ ଏକସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେଯେୱ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନମନ...ପେ... ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ପଥୱିଯଂ ସବଲପଯୋଗେହୀତି ପଥୱିଯା ଆଧାରଣଭୂତାଯ ଅତ୍ତନୋ ବଲେନ ପଯୋଗେନ ଚ କରଣଭୂତେନ।

ସଦ୍ଦହେତୁକୋତି ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଧାନାଦିଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତାଦିସୋ ପବ୍ବତକୁଚ୍ଛିଆଦିପଦେସୋପି ତସ୍ସ ହେତୁଯେୱ। ପଦୀପନ୍ତରାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ

ତେଲୱଟ୍ଟିଆଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତତୋ ସଦ୍ଦାଦିପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭାୱା। ପଟିଘୋସାଦୀନଞ୍ହି ସଦ୍ଦାଦିପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ସତି ପୁରିମସିଦ୍ଧିୟଂ ତେ ସଦ୍ଦାଦିପଚ୍ଚୟଦେସଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟୁଂ, ନ ପନ ତେ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭାୱା"ତି। ଉପମେୟ୍ୟେପି ଏୱମେୱ ଅତ୍ଥୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯଥା ଚ ହେତୁଦେସଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ଏୱଂ ତତୋ ନାଗଚ୍ଛତୀତି ଆହ "ତସ୍ମା ନ...ପେ... ଆଗତ"ନ୍ତି। ତେ ସଦ୍ଦାଦୟୋ ପଚ୍ଚୟା ଏତେସନ୍ତି ତପ୍ପଚ୍ଚୟା। ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ଉପମାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ। ପୁରିମଭୱହେତୁଦେସେ ସନ୍ନିହିତଂ ହୁତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଭୱନ୍ତରେ ତଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ତପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟତୋ ନିବ୍ବତ୍ତମାନଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟଦେସଂ ଅନୁପଗତମେୱ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ପଠମୋ ଅତ୍ଥୋ। ପଠମଂ ପଚ୍ଚୟେନ ସମୋଧାନଗତଂ ହୁତ୍ୱା ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁଭାୱଂ ନାପଜ୍ଜତୀତି ଦୁତିୟୋ ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ଯାୟ "ନ ଖୀରତୋ ଦଧି ସମ୍ଭୂତଂ ସିୟା, ନ ଖୀରସାମିନୋ ଦଧି ସିୟା"ତି ଚ ଖୀରଦଧୀସୁ ଏକତ୍ତଂ ଏକତାୟ ନାନତାୟ ଚ ଦୋସୟୋଜନା କତା। ଇମିନା ନୟେନ ବୀଜାଦୀସୁ ସବ୍ବହେତୂସୁ, ଅଙ୍କୁରାଦୀସୁ ସବ୍ବହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ହେତୁଅନୁରୂପଂ, ହେତୁସମୁପନ୍ନାନୁରୂପଞ୍ଚ ଦୋସୟୋଜନା କାତବ୍ବା। ସନ୍ତାନବଦ୍ଧେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଏକନ୍ତଏକତାପଟିସେଧେନ ସସ୍ସତଗାହସ୍ସ ପଟିସେଧିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ "ସୟଂକତଂସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ନିୱାରେତୀ"ତି। ତଥା ଏକନ୍ତନାନତାପଟିସେଧେନ ଉଚ୍ଛେଦଗାହୋ ପଟିସେଧିତୋ ହୋତୀତି ଆହ "ପରଂକତଂ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅଞ୍ଞୋ କରୋତି, ଅଞ୍ଞୋ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ଇମଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ନିୱାରେତୀ"ତି। ତେନ କତନାସୋ, ଅକତାଗମୋ ଚ ନିୱତ୍ତିତୋ ହୋତୀତି ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିନିୱାରଣେନେୱ ନିୟତିସଭାୱୱାଦପଟିସେଧୋପି କତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥାତି ଅଙ୍କୁରାଦିପ୍ପବନ୍ଧସଙ୍ଖାତେ ଭୂତୁପାଦାରୂପସନ୍ତାନେ। ତନ୍ତି ୱିଜ୍ଜାପାଟୱାଦି। ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ବାଲକାଲେ କତୱିଜ୍ଜାପରିୟାପୁଣନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ। ସଙ୍ଖାରତୋ ଅଞ୍ଞୋ ତଣ୍ହାଦିକୋ ଅଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ।

ନିପ୍ଫାତନାଦି ଏୱ ଫଲଂ ନିପ୍ଫାତନାଦିଫଲଂ, ଅଫଲିତଂ ନିପ୍ଫାତନାଦିଫଲଂ ଏତସ୍ସାତି ଅଫଲି...ପେ... ଫଲଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତକିରିୟାକରଣଂ।

ପିଣ୍ଡୱସେନାତି ଅକତାୱୟୱୱିଭାଗସ୍ସ ସମୁଦାୟସ୍ସ ୱସେନ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦିକେ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମେ, ପଟିସନ୍ଧିଭେଦେ ୱା ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେ। ବଲୱକମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଭୁସୋ ନିସ୍ସୟୋ ହି ଉପନିସ୍ସୟୋ। "ଅୱିସେସେନା"ତି ୱୁତ୍ତେପି କାମାୱଚରପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପୱତ୍ତେ, ଇତରୋ ପଠମଜ୍ଝାନୱିପାକାଦୀନଂ ପୱତ୍ତେ ଚ ପଟିସନ୍ଧିୟଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ପାକଟୋୟମତ୍ଥୋତି ତଂ ଅୱିଭଜିତ୍ୱା "ସବ୍ବପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି"ଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚେତନାଭେଦୋତି ନୟିଦଂ ସମାସପଦଂ, ସନ୍ଧିୱସେନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱାଦସାତି ଚ ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ଦ୍ୱାଦସସୁ ଅକୁସଲଚେତନାସୁ। ଅକୁସଲଚେତନାଭେଦୋତି ଏକାଦସାକୁସଲଚେତନାପଭେଦୋ, ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚେତନାପଭେଦୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ନ ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱିତ୍ଥାରିତତ୍ତା। କେଚି ପନ "ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚେତନାଭେଦୋତି ଇଦଂ 'ଛନ୍ନଂ ପୱତ୍ତେ'ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବ"ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ମତେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାୟ ଗହଣେ ପୟୋଜନଂ ୱିଚାରେତବ୍ବମେୱ ପଟିସନ୍ଧିୟାପି ପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏକସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ "ଏକସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚୟଭାୱନିୟମୋ"ତି। ମିଲାତମାଲାଦୀନନ୍ତି ମିଲାତମାଲକିଲିଟ୍ଠୱତ୍ଥାଦୀନଂ। ମନୋପଦୋସିକାନଂ ତଦଞ୍ଞୱତ୍ଥୂନମ୍ପି ଅନିଟ୍ଠତା କଥଂ ନ ସିୟା, ସିୟା ଏୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ପନ ପଚୁରତାଭାୱତୋ ତଂ ଅନାମସିତ୍ୱା "ତଥା କାମାୱଚରଦେୱଲୋକେପୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ । କେଚି ପନ "ଦେୱଲୋକେ ଅନିଟ୍ଠଂ ନାମ ପରିକପ୍ପନୱସେନ, ସଭାୱତୋ ପନ ତତ୍ଥୁପ୍ପନ୍ନଂ ଇଟ୍ଠମେୱା"ତି ୱଦନ୍ତି।

"ଏକୂନତିଂସଚେତନାଭେଦମ୍ପୀ"ତି ଇମିନା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚେତନାୟପି ପୱତ୍ତିୱିପାକଦାୟିତଂ ଅନୁଜାନାତି, ଅଟ୍ଠକଥାଅଧିପ୍ପାୟୱସେନ ୱା ଏୱମାହ। ପଞ୍ଚଦସନ୍ନଂ ଅହେତୁକୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପଞ୍ଚଟ୍ଠାନାନି ଦ୍ୱେ ଅପନେତ୍ୱା ଅୱସେସାନଂ ତେରସନ୍ନଂ। ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଚକ୍ଖୁସୋତସମ୍ପଟିଚ୍ଛନୱିଞ୍ଞାଣାନି, ତୀଣି ସନ୍ତୀରଣାନୀତି ନୱନ୍ନଂ। ଏକଦେସପଚ୍ଚୟଭାୱେନାତି ଏକଦେସସ୍ସ ୱୀସତିଚେତନାଭେଦସ୍ସ କାମାୱଚରଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଏକୂନତିଂସଚେତନାଭେଦୋ ସମୁଦାୟୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସ୍ୱେୱାତି ଅୱୟୱଗତେନାପି ୱିସେସେନ ସମୁଦାୟୋ ୱୋହରୀୟତି ଯଥା "ଅଲଙ୍କତୋ ରାଜକୁମାରୋ"ତି।

ଯତ୍ଥାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ତତ୍ଥ ହି "କାମାୱଚରସୁଗତିୟଂ ତାୱ ଠିତସ୍ସା"ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ପୱତ୍ତିୟଞ୍ଚ ୱିପାକସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରପ୍ପକାସନଂ କତଂ। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମୀତି ୱେହପ୍ଫଲଭୂମିଂ ୱଦତି। ତେନାହ "ଅସଞ୍ଞାରୁପ୍ପୱଜ୍ଜା"ତି। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନମେୱ ହି ଭାୱନାୱିସେସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଅସଞ୍ଞଭୂମିଂ ଆରୁପ୍ପଭୂମିଞ୍ଚ ନିପ୍ଫାଦେତି, ଚତୁକ୍କନୟୱସେନ ୱା ସଂୱଣ୍ଣନା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଟ୍ଠ ମହାୱିପାକା, ପରିତ୍ତୱିପାକେସୁ ପଚ୍ଛିମୋ, ପଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରୱିପାକାତି ଏୱଂ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ। ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତି ସେସାନଂ ପରିତ୍ତୱିପାକାନଂୟେୱ ସତ୍ତନ୍ନଂ।

ଭୱାଦଯୋତି ଭୱଯୋନିଗତିସତ୍ତାୱାସେ। ତିଣ୍ଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତି ପୁରିମାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଆରୁପ୍ପୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାନଂ। ତୀସୂତି ପଞ୍ଚମାଦୀସୁ ତୀସୁ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି "କାମଭୱେ ପନ ଦୁଗ୍ଗତିଯଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ପରିତ୍ତୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ତଥେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ପୱତ୍ତେ, ନୋ ପଟିସନ୍ଧିଯ"ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ।

ୱିଞ୍ଞାଣପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନାମରୂପପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨୮। ଯଦିପି ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପପଦସ୍ସ ଦେସନାଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ଅଭିଧମ୍ମେ ପନ "ସଙ୍ଗଂ ରୂପଂ ନ ହେତୂ"ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୫୮୪) ସୁତ୍ତନ୍ତତୋ ତସ୍ସ ଦେସନାଭେଦୋ ଅତ୍ଥେୱାତି ଆହ "ସୁତ୍ତନ୍ତା…ପେ… ଭେଦୋ"ତି। ସଙ୍ଖେପ୍ପେସୁ ପରିଚ୍ଛେଦତୋ ଗହିତେସୁ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୋ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିଚ୍ଛେଦୋତି ୱୁତ୍ତଂ "ଅତ୍ଥତୋ ପନ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀ"ତି।

ଓପପାତିକସତ୍ତେସୂତି ୱା ସାମଞ୍ଞତୋ ସବ୍ବେ ଓପପାତିକା ୱୁତ୍ତା। ତେସୁ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦିଗ୍ଗହଣେନ ରୂପାୱଚରାୱ ୱୁତ୍ତାତି ତଦଞ୍ଞେ ସନ୍ଧାଯ ସେସଓପପାତିକାନନ୍ତି ସେସଗ୍ଗହଣଂ ସାତ୍ଥକମେୱ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି "ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱା ଦସକା, ଓମତୋ ଆଦିନା ସହା"ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୭) ରୂପମିସ୍ସକୱିଞ୍ଞାଣେ ୱୁତ୍ତନଯେନ।

"ଦ୍ୱେ ସନ୍ତତିସୀସାନୀ"ତି ଆରବ୍ଭ ଯାୱ "ସତ୍ତ ସନ୍ତତିସୀସାନୀ"ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୮) ଏତ୍ତକଂ ଅଟ୍ଠକଥାପାଠଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ "ସତ୍ତକପରିଯୋସାନ"ନ୍ତି। ଏକେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନନୁଜାନନ୍ତୋ ଆହ "ଇମିନାଧିପ୍ପାଯେନା"ତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେଯେୱ ସଙ୍ଗଂ ରୂପଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ହି ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

"ରୂପାଜନକକମ୍ମଜ"ନ୍ତି ଇଦଂ ଭୂତକଥନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଅତଂସଭାୱତାଭାୱା। ରୂପାଜନକକମ୍ମଜନ୍ତି ୱା ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ପନ "ପୱତ୍ତିଯ"ନ୍ତି ଇମିନାୱ ନିୱତ୍ତିତଂ। "ସବ୍ବେସମ୍ପି ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ରୂପଂ ନ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀ"ତି (ଧ। ସ। ମୂଲଟୀ। ୬୩୬) ଅଟ୍ଠସାଲିନୀଟୀକାଯଂ ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖଣେ ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ "ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିକାଲଂସନ୍ଧାଯା"ତି। ତତ୍ଥାପି ଅସହଜାତୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ଅତ୍ଥେୱ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତୀତି ଆହ "ସହଜାତୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯଞ୍ଚା"ତି। ଭୱଙ୍ଗାଦୀତି ଭୱଙ୍ଗସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣତଦାରମ୍ମଣାନି। ଅଞ୍ଞେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତକମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣେନ। ରୂପମେୱ ହି କୁସଲାକୁସଲକିରିଯଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ନାମଂ ଭୱଙ୍ଗଂ। ତଂଜନକେନାତି ଭୱଙ୍ଗାଦିଜନକେନ। କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପଚ୍ଚଯା ୱିପାକଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିକାଲେ ୱିପାକନାମସ୍ସ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ଚ ୱସେନ। ସହଜାତୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ପନ ଇତରଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିକାଲେପି ୱିପାକୋ ୱିପାକନାମୱସେନ, ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପୱସେନ ଚ ନାମରୂପସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଦସ୍ସେତବ୍ବୋତି ଆହ "ସହଜାତ… ପେ… ଯୋଜେତବ୍ବ"ନ୍ତି। ରୂପସଦ୍ଦେନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସେନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। "ସରୂପାନଂ ଏକଦେସୋ ଏକୱିଭତ୍ତିଯ"ନ୍ତି (ପାଣିନୀ ୧।୨।୬୪) ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ସରୂପାନଂ ଏକଦେସୋ"ତି। ଇଚ୍ଛିତୋ ହି ଏକଦେସରୂପାନମ୍ପି ଏକଦେସୋ ଯଥା "ନିଦସ୍ସିତୱିପକ୍ଖେହୀ"ତି। ନିଦସ୍ସିତୋ ଚ ନିଦସ୍ସିତୱିପକ୍ଖୋ ଚ ନିଦସ୍ସିତୱିପକ୍ଖୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। "ଠାନ"ନ୍ତି ଇମିନା ସେସସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ସରୂପେନ ଠପନଞ୍ହି ଇଧ ସେସନଂ।

ଯଂ-ତଂ-ସଦ୍ଦାନଂ ଅବ୍ଯଭିଚାରିତସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ତତୋ-ସଦ୍ଦଂ ଆନେତ୍ୱା ଆହ "ତତୋ ଯୁତ୍ତମେୱ ଇଦନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବ"ନ୍ତି। ୱିପାକସ୍ସ ଅଜନକଂ ୱିପାକାଜନକଂ, ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲମତ୍ତଦାଯକକମ୍ମଂ, ତଂ ସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏତସ୍ସାତି ୱିପାକାଜନକକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି "ୱତ୍ଥୁକାଯୱସେନ ରୂପତୋ ଦ୍ୱେ ସନ୍ତତିସୀସାନି, ତଯୋ ଚ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା"ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୮) ୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ। ଉଭଯନ୍ତି ନାମଂ ରୂପଞ୍ଚ।

କମ୍ମାରମ୍ମଣପଟିସନ୍ଧିଆଦିକାଲେତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସମ୍ମସନାଦିକାଲସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତନ୍ତି ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣଂ।

ଯଦିପି "ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନ"ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ (ଧ। ସ। ୫୮୪) ରୂପସ୍ସପି ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯତା ସୁତ୍ତତୋ ଜାନିତବ୍ବା, ୱିଞ୍ଞାଣସନ୍ନିସ୍ସିତା ଇଟ୍ଠାନୁଭୱନାଦଯୋ ତସ୍ମିଂ ସତି ସବ୍ଭାୱତୋ, ଅସତି ଚ ଅଭାୱତୋ ଯଥା ସଦ୍ଦେଯ୍ଯାଦିୱତ୍ଥୁମ୍ହି ସଦ୍ଦାଦଯୋତି ନାମସ୍ସପି ଯୁତ୍ତିତୋ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯତା ସିଦ୍ଧା, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ସୁତ୍ତତୋ ନାମଂ…ପେ… ଜାନିତବ୍ବ"ନ୍ତି ଆହ। ଯାୱଦେୱ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମମତ୍ତତାୱିଭାୱନମୁଖେନ ଅୱିପରୀତତୋ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିସନ୍ଦସ୍ସନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନା, ତାୱଦେୱ ଚ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଯସ୍ମା"ତିଆଦିମାହ । ଯସ୍ମା ପନ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିୱିଭାୱନତୋ ସଚ୍ଚଦେସନାୱ ପଚ୍ଚଯାକାରଦେସନା, ସଚ୍ଚଦେସନା ଚ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନଂ।

ଯଥାହ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ମେ ଭିକ୍ଖଵେ…ପେ… ବାରାଣସିଯଂ ଇସିପତନେ ମିଗଦାଯେ ଅନୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପଵତ୍ତିତ’’ନ୍ତିଆଦି, ତସ୍ମା ‘‘ଵିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପ’’ନ୍ତି ପଦସ୍ସ ସଚ୍ଚଦେସନାଭାଵଦୀପନେନ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତନଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନାମରୂପମତ୍ତତାଵଚନେନେଵ ଵା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ନାମରୂପପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଳାଯତନପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୨୯।ଯଥାସମ୍ଭଵନ୍ତି ସମ୍ଭଵାନୁରୂପଂ। ତେନ ଚତୁନ୍ନଂ ତାଵ ଭୂତାନଂ ସହଜାତନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅଵିଗତଵସେନ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ, ଵତ୍ଥୁସୁ ପନ ହଦଯଵତ୍ଥୁନୋ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ସହଜାତନିସ୍ସଯଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଵିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅଵିଗତଵସେନ, ପଵତ୍ତିଯଂ ଯସ୍ମା ଅନନ୍ତରଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନମେଵ ଵତ୍ଥୁ ଠିତିପ୍ପତ୍ତିଯା ବଲଵଭାଵେନ ତସ୍ସ ନିସ୍ସଯୋ ଭଵିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ନ ସହଜାତଂ, ତସ୍ମା ପୁରେଜାତନିସ୍ସଯଵିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅଵିଗତଵସେନ। ଇତରଵତ୍ଥୂନଂ ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଵସେନ ଚ, ଜୀଵିତସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଅତ୍ଥିଅଵିଗତଵସେନ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଵୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏକପ୍ପକାରେନେଵାତି ଯଥା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ମନାଯତନସ୍ସ ପଟିନିଯତଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚାନୁଵିଧାନତୋ ନିଯତୋ ଏକପ୍ପକାରେନେଵ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ, ନ ଏଵଂ ରୂପାଯତନାଦୀନଂ, ତେସଂ ପନ ରୂପାରମ୍ମଣାଦିନା ପକାରନ୍ତରେନ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋତି ‘‘ଅନିଯମତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ‘‘ନିଯମତୋ’’ତି ପଦଂ ‘‘ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ଵା ଅତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତି ‘‘ଏକନ୍ତେନ ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତି।

‘‘ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ମନାଯତନଞ୍ଚ ଛଟ୍ଠାଯତନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଵିଗ୍ଗହେନ ଅତ୍ଥତୋ, ଇତରେହି ଦ୍ଵୀହି ସଦ୍ଦତୋପି ଅତ୍ଥତୋପି ସରୂପତଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଚକ୍ଖାଦୀହି ସହ ‘ସଳାଯତନ’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତନଯେନ ଏକସେସଂ କତ୍ଵା ମନାଯତନଂ ଚକ୍ଖାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ‘‘ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି। ଯଥାଵୁତ୍ତୋତି ‘‘ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ମନାଯତନଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନା ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ନାମରୂପସଦ୍ଦେନ ସଳାଯତନସଦ୍ଦେନ ଚ ସଦ୍ଦସରୂପତାସୁ, ଅତ୍ଥସରୂପତାସୁ ଵା। ଯଦି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ଵିପାକଛଟ୍ଠାଯତନମେଵ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ଇତରଂ ପନା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଵିପାକମ୍ପି ତତ୍ଥ ଇତରନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପଚ୍ଚଯନଯେ ପନା’’ତିଆଦି।

ସହଜାତାଦୀସୁ ହେତୁଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେ ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଦସଧା, ତତୋ ଏକଂ ଅପନେତ୍ଵା ନଵଧା, ତତୋ ଏକଂ ଅପନେତ୍ଵା ଅଟ୍ଠଧା ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଏଵମେତ୍ଥ ସାଧାରଣଵସେନ ଅଵକଂସୋ, ହେତୁଆଦିଅସାଧାରଣଵସେନ ଉକ୍କଂସୋତି ଝାନାଦୀନମ୍ପି ଵସେନ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଅରୂପଧମ୍ମା କମ୍ମଜରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ପଵତ୍ତେ’’ତି ଵିସେସେତି। ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତାଦଯୋ ଏଵା’’ତି ନିଯମେନ ସହଜାତପୁରେଜାତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତାଦଯୋ ନିଵତ୍ତେତି।

‘‘ଅଵସେସମନାଯତନସ୍ସା’’ତି ଅଵସେସଗ୍ଗହଣମ୍ପି ପକରଣତୋ ଵିସିଟ୍ଠଵିସଯମେଵାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଭଵେ’’ତିଆଦିମାହ, ଯତୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଵତ୍ଥୁରୂପ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି ନାମରୂପସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅଵିଗତାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ସହଜାତାଦିସାଧାରଣପଚ୍ଚଯଭାଵୋ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଵିପାକହେତୁଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଦିଅସାଧାରଣପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ନାମସ୍ସ, ରୂପସ୍ସ ପନ ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ସଳାଯତନପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଫସ୍ସପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୩୦।ତଦଭେଦଵସେନାତି ତସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସ ଅଭେଦଵସେନ, ଫସ୍ସଭାଵସାମଞ୍ଞେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଯୁତ୍ତଂ ଏକସ୍ସେଵ ଵଚନଂ। ଅଞ୍ଞସ୍ସାପୀତି ଯଥାଵୁତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସାପି। ସଳାଯତନତୋ ହି ଏକସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସ ଅସମ୍ଭଵଚୋଦନାଯଂ ତପ୍ପସଙ୍ଗେନ ଏକାଯତନତୋ ଅନେକସ୍ସାପି ସମ୍ଭଵୋ ନତ୍ଥୀତି ଚୋଦନା ‘‘ଇଦିସୀ ଧମ୍ମତା ନତ୍ଥୀ’’ତି ଞାପନତ୍ଥାତି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଞ୍ଞସ୍ସାପୀ’’ତିଆଦିନା। ନିଦସ୍ସନଵସେନାତି ଉଦାହରଣଦସ୍ସନଵସେନ । ଏକଫସ୍ସସ୍ସ ସମ୍ଭଵତୋତି କାରଣାପଦେସୋ। ଏକଫସ୍ସସମ୍ଭଵସ୍ସ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ‘‘ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ’’ତି ଭଗଵତା ଵୁତ୍ତନ୍ତି ପରିହାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ସେସେସୁପି ଏକନ୍ତିଆଦୀସୁ। ନଵଧା ପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ଏକଂ ଵିପାକମନାଯତନଂ ଵିଭାଵଯେ। ତଥା ଚାତି

ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଅଜ୍ଝିଅତ୍ତିଗତୱସେନ। ଯ୍ୟାଯଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଯାଦିସାନଂ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନି…ପେ… ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ। ଅତୀତାନାଗତକାଲୱିମୁତ୍ତାନମ୍ପି ଆରମ୍ମଣମତ୍ତତାଯ ସମ୍ଭୱତୋ ଆହ ''ଆରମ୍ମଣ…ପେ… ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ରୂପାଯତନାଦିଂ।

ଫସ୍ସପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୧।ଅନନ୍ତରାଦୀହୀତି ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯେହି। ଉପନିସ୍ସଯେତି ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯେ। ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯା ହି ଅନନ୍ତରତାୱସେନେୱ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯେ ଅନ୍ତୋଗଧା। ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯା ପନ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂଯେୱ ତଥାଭାୱତୋ ତଦନ୍ତୋଗଧା। ତସ୍ସାତି ଉପନିସ୍ସଯସ୍ସ।

ସବ୍ବସ୍ସାତି ୱିପାକସ୍ସ, ଅୱିପାକସ୍ସ ଚ। ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ହି ୱେଦନାଯ ସହଜାତମନୋସମ୍ଫସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅଟ୍ଠଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଅନନ୍ତରୋ ଅନନ୍ତରାଦିନା, ଅନାନନ୍ତରୋ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ସମ୍ଭୱଦସ୍ସନଞ୍ଚେତଂ, ନ ତାସଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଭାୱଦସ୍ସନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୱେଦନାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତଣ୍ହାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୨। ଯଥା ଚ ରସାଯନଜାନି ଓଜାଜୀୱିତାନି, ଏୱଂ ତଂନିମିତ୍ତଂ ସୁଖଂ, ତଦପନେଯ୍ୟଂ ଜରାଦିଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଭାୱେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

କମ୍ମଫଲାଭିପତ୍ଥନାୱସେନ ସତ୍ତା କମ୍ମାନିପି ଆଯୂହନ୍ତୀତି ସାତିସଯଂ ତଣ୍ହାଯ ୱିପାକୱେଦନା ଉପନିସ୍ସଯୋ, ନ ତଥା ଇତରାତି ଆହ ''ୱିପାକା ୱିସେସେନ…ପେ… ଅୱିସେସେନ ଇତରା ଚା''ତି। ଇତରାତି ଅୱିପାକାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତା''ତି ଇଦଂ ଇଟ୍ଠସଭାୱଂଯେୱ ଉପେକ୍ଖଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅନିଟ୍ଠସଭାୱଂ। ତେନାହ ''ଉପେକ୍ଖା ପନା''ତିଆଦି। ସବ୍ବସ୍ସାତି ଅୱୀତରାଗସ୍ସ ୱୀତରାଗସ୍ସ ଚ ୱେଦନାୱତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ।

ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ଏୱାତି ଅଯଂ ନିଯମୋ ନିଯମନ୍ତରନିୱତ୍ତନପରୋତି ନାସ୍ସ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରନିୱତ୍ତନତ୍ଥତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏତେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତରପଟିକ୍ଖେପୋପି ନିୱତ୍ତିତୋ ହୋତି।

ତଣ୍ହାପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପାଦାନପଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩୩।ପୁରିମଦିଟ୍ଠିନ୍ତି ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୧) ପଗେୱ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠଂ ସସ୍ସତଗାହଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବ''ନ୍ତି। ଉପାଦିଯମାନନ୍ତି ଗଣ୍ହନ୍ତଂ। ଲୋକୋତି ୱା ଗହଣନ୍ତି ଯଂ ''ଲୋକୋ ସସ୍ସତୋ''ତି ଗହଣଂ, ସା ଦିଟ୍ଠୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଭୂତ''ନ୍ତି। ''ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପ…ପେ… ଦିଟ୍ଠିମତ୍ତମେୱା''ତି ଇଦଂ ବ୍ଯୱହିତାନଂ ପଦାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତୋ ତଣ୍ହାଦଳ୍ହତ୍ତଂ, ସଙ୍ଖେପତୋ ଦିଟ୍ଠିମତ୍ତମେୱ ଚତ୍ତାରି ଉପାଦାନାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରତୋତି ସମୁଦାଯଭୂତତୋ ଧମ୍ମସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରତୋ ତଦୱଯୱଭୂତଂ ସଙ୍ଖେପଂ ୱିତ୍ଥାରଞ୍ଚ ନିଦ୍ଧାରେତି।

ସସ୍ସତଗାହପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ, ଉଚ୍ଛେଦଗାହପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ଚ ଅତ୍ତଗାହୋତି ଯୋଜନା। ତେସନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଗାହାନଂ ମୂଲଭାୱେନ ୱିଧାଯକତ୍ତା ସାମିଭୂତୋ। ଆଦିନା ୱାତି ''ପଠମଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱା ୱାକ୍ଯେନ।

ଯେନ ଭୱସ୍ସାଦେନ ଗଧିତଚିତ୍ତୋ ଭୱନିକ୍କନ୍ତକଂ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଉପପନ୍ନୋ, ସା ଭୱନିକନ୍ତି ସନ୍ତାନେ ଚିରାନୁବନ୍ଧା ଅଭିଣ୍ହପ୍ପୱତ୍ତିକା ଉପପନ୍ନମତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ଯଦିପି…ପେ… ପୱତ୍ତିତବ୍ବତ୍ତା''ତି। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତ୍ତା ଭୱରାଗସ୍ସପି କାମୁପାଦାନଭାୱୋ ଅତ୍ଥେୱାତି ଆହ ''ତଣ୍ହାଦଳ୍ହତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ମଞ୍ଞମାନୋ''ତି। ଭୱରାଗୋପି ହି ସୱିସଯେ ଦଳ୍ହଂ ପୱତ୍ତତୀତି। ସବ୍ବାପି ତଣ୍ହା କାମୁପାଦାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ତସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତା

ଵୁତ୍ତାତି ଆନେତ୍ଵା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଉପତ୍ଥିଟ୍ଠାନଭୂତା ନ ଆରମ୍ମଣଭୂତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାତି ଖନ୍ଧାନଂ ଆଲଯଭାଵେନ। ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତରପକତୂପନିସ୍ସଯାତି ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯପକତୂପନିସ୍ସଯା। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦୀନନ୍ତି ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ।

ଉପାଦାନପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭଵପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୩୪।''ଭଵତୀ''ତି ଇଦଂ ଉପପତ୍ତିଭଵନିଵଚନଂ। ଦ୍ଵଯସ୍ସାତି କମ୍ମୁପପତ୍ତିଭଵଦ୍ଵଯସ୍ସ। ନିପ୍ଫାଦନଫଲଂ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା। ନିଵତ୍ତନଂ ନିପ୍ଫାଦନଂ।

''ଭଗଵଂମୂଲକା''ତି (ଅ। ନି। ୮।୮୩; ୯।୧; ୧୦।୫୮; ୧୧।୧୯) ଵିଯ ''ସଞ୍ଞାଭଵଂଭଵୋ''ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଅତ୍ଥି-ଅତ୍ଥେ ଵା ଵଂ-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ ''ସଞ୍ଞାଭଵୋ''ତି। ତସ୍ସ ଵା ଅତ୍ଥେତି ତସ୍ସ ଵନ୍ତୁସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେ, ଅତ୍ଥି-ଅତ୍ଥେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକାରଂ କତ୍ଵାତି ଯଥା ''ପୀତିସୁଖଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀ''ତି ଅତ୍ଥେ ଅକାରଂ କତ୍ଵା ଉପ୍ପାଦେତ୍ଵା ଝାନଂ ପୀତିସୁଖନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି, ଏଵଂ ସଞ୍ଞା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସଞ୍ଞୋ, ଭଵୋ, ସୋଵ ସଞ୍ଞଭଵୋ। ଏକସ୍ମିନ୍ତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଏଵ। ପଵତ୍ତତୀତି ପଵତ୍ତକପଵତ୍ତନଟ୍ଠାନାନଂ ଅଭେଦେପି ଉପଚାରଵସେନ ଭିନ୍ନଂ ଵିଯ କତ୍ଵା ଦସ୍ସେତି।

କମ୍ମସଙ୍ଖାତତନ୍ତି ''କମ୍ମ''ନ୍ତି ଵତ୍ତବ୍ବତଂ, କମ୍ମକୋଟ୍ଠାସତଂ ଵା। ''ଚେତନାହଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, କମ୍ମଂ ଵଦାମୀ''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୬।୬୩) ସୁତ୍ତେପି ଚେତନାଯ କମ୍ମଭାଵୋ ଆଗତୋଵ। ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ଚେତନାଵ କମ୍ମଭଵୋତି ଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅଭିଧମ୍ମପାଠଵସେନାପି ସାଧେନ୍ତୋ ''ଵୁତ୍ତଞ୍ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଇମାଯ ହି ଵେଦନାସଞ୍ଞାଵିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେହି, ମନାଯତନମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୁଏକଦେସେନ ଚ କମ୍ମଭଵସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତଂ ଵଦନ୍ତିଯା ଧାତୁକଥାପାଠଵସେନ ତସ୍ସ ଚେତନାଭାଵୋ ଦୀପିତୋତି।

ଧମ୍ମଭେଦତୋତି ଚେତନାଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାଵେନ, କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତଭାଵେନ ଚ ଧମ୍ମଵିଭାଗତୋ। ''ପୁନଵଚନ''ନ୍ତି ଇମିନାଵ ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସାପତ୍ତି ପଟିଞ୍ଞାତାତି ପରସ୍ସ ଆସଙ୍କଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସାତ୍ଥକମେଵିଦଂ ପୁନଵଚନନ୍ତି ଏତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ଚେ''ତି ଆହ। ଭଵେକଦେସଭାଵେନାତି କମ୍ମଭଵସ୍ସ ଏକଦେସତ୍ତା ସଙ୍ଖାରାନଂ। ତେନ ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମୁଦାଯୋ ଭଵୋ ଵୁତ୍ତୋ, ତଦେକଦେସା ସଙ୍ଖାରା, ସମୁଦାଯେକଦେସା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନା ଏଵାତି ଵୁତ୍ତମେଵେତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ପୁନ ଯଥାଵୁତ୍ତମେଵ ଭେଦଂ ମନସି କତ୍ଵା ଅତ୍ଥତୋ ପୁନଵଚନାଭାଵଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପରେନ ଵା''ତିଆଦିମାହ।

ଅନ୍ତୋଗଧେତି କାମଭଵାଦିଅନ୍ତୋଗଧେ ସଞ୍ଞାଭଵାଦିକେ। କାମଭଵାଦିକେତି କାମରୂପାରୂପଭଵେ।

ଉପାଦାନଭେଦନ୍ତି କାମୁପାଦାନାଦିଉପାଦାନଵିସେସଂ।

ତେନାତି ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନେନ। ଵକ୍ଖମାନେନାତି ''ଇଦଂ ସୀଲବ୍ବତଂ ନାମା''ତିଆଦିନା (ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୩୪) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଵକ୍ଖମାନେନ ପକାରେନ। ପୁରାଣଂ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡଲିଙ୍ଗଖନ୍ଦପୁରାଣାଦି। ''ସେତଵଧଯଞ୍ଞଂ ଆରଭତେ ଭୂତିକାମୋ''ତିଆଦିନା (ଵିସୁଦ୍ଧି। ମହାଟୀ। ୨।୬୫୦) ପସୁମାରଣଵିଧାନଯୁତ୍ତୋ ଯଞ୍ଞଵିଧି ପସୁବନ୍ଧଵିଧି।

ଅତ୍ତନୋ ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗପରାମାସମତ୍ତତ୍ତା ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନସ୍ସ ଅତ୍ତଵାଦୁପାଦାନନିମିତ୍ତଂ ଵୁତ୍ତଂ।

ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି ମିଚ୍ଛାନିଯ୍ୟାନସଭାଵତ୍ତା। ଅନନ୍ତରସ୍ସ ପନ କାମକମ୍ମଭଵସ୍ସ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯନତ୍ଥିଵିଗତାସେଵନପଚ୍ଚଯେହି ଉପାଦାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ପାକଟୋଯେଵାତି ନ ଵୁତ୍ତୋ।

ଭଵପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଜାତିଜରାମରଣାଦିପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୨୩୫ ।ଉପପତ୍ତିଭଵୁପ୍ପତ୍ତୀତି ଉପପତ୍ତିଭଵେ, ଉପପତ୍ତିଭଵଭାଵେନ ଵା ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି। ଜାଯମାନସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ। ଜାତି ନିବ୍ବତ୍ତିଵିକାରୋ। ଉପପତ୍ତିଭଵୋପି ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ। କସ୍ମା? ଉପପତ୍ତିଭଵେ ଅସତି ଜାତିଯା ଅଭାଵାତି ଯୋଜନା। ''ଜାଯମାନରୂପପଦଟ୍ଠାନତା''ତିଆଦିନାପି ତସ୍ସ ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାଵଂଯେଵ ଵିଭାଵେତି।

ସତିପି ସୁକ୍କସୋଣିତାଦିକେ ପିତୁଗତଵିସେସାଦିକାରଣେ ବାହିରେ ପଚ୍ଚଯେ ତସ୍ସ ପନ ଅନିଯତତ୍ତା, ହୀନପଣୀତାଦିଵିସେସସ୍ସ ଚ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତ…ପେ… ଅଭାଵା''ତି।

ଜାତିଜରାମରଣାଦିପଦନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭଵଚକ୍କକଥାଵଣ୍ଣନା

୨୪୨। ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଇତଂ ଗତନ୍ତି ସମିତଂ। ତେନାହ ''ସଙ୍ଗତ''ନ୍ତି।

ଭଵଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଭଵରାଗୋ। ତସ୍ସାରୁପ୍ପକଥାସଵନନ୍ତି ତସ୍ସ ବାଲଭାଵସ୍ସ ଅଯୁତ୍ତକାରିତାଯ ଅନୁଚ୍ଛଵିକକଥାସଵନଂ। ଏତେନ ପରୂପଵାଦହେତୁକାଦିଦୁକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତି, ''କମ୍ମକାରଣାଦସ୍ସନ''ନ୍ତି ଇମିନା ଦଣ୍ଡହେତୁକଂ, ଇତରେନ ଦୁଗ୍ଗତିନିବ୍ବତ୍ତିହେତୁକଂ । ଗମେନ୍ତୀତି ଞାପେନ୍ତି। ଫଲେନାପି ହି ଅବ୍ଯଭିଚାରିନା ହେତୁ ଞାଯତି, ଵୁଟ୍ଠିନିମିତ୍ତେନ ଵିଯ ମହୋଘେନ ଉପରିଦେସେ ଵୁଟ୍ଠିନିପାତୋ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ''ବୋଧେନ୍ତୀ''ତି।

ଵିସେସନିଵତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ମତ୍ତସଦ୍ଦୋ ''ଅଵିତକ୍କଵିଚାରମତ୍ତା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୬) ଵିଯ। ଅପ୍ପହୀନାଵିଜ୍ଜା କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତାଯ ସମୀପେଯେଵାତି ଆହ ''ସନ୍ନିହିତଭାଵକରଣେନା''ତି। ଵେଦେତୀତି ଵେଦଯତି। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଵଚନଂ ଅନୁଭଵତୀତି। ଵେଦଂ ଵା ଞାଣଂ କରୋତି ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଵେଦେତି। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଵଚନଂ ଜାନାତୀତି। ଵେଦିଯତୀତି ପନ କମ୍ମକତ୍ତୁକମ୍ମାନଂ ଵସେନ ନିଦ୍ଦେସୋତି ତସ୍ସପି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଜାନାତି, ଞାଯତି ଚା''ତି ଆହ। ଚ-ସଦ୍ଦତ୍ଥୋତି ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ବ୍ରହ୍ମାଦିନା ଚ କାରକେନ, ଅତ୍ତନା ଚ ଵେଦକେନ ରହିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚ-ସଦ୍ଦତ୍ଥସମାସନ୍ତି ଦ୍ଵନ୍ଦସମାସମାହ।

ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଵା ସୁଞ୍ଞତନ୍ତି ଧୁଵଭାଵାଦିସୁଞ୍ଞତଂ, ଅତ୍ତାଦିସୁଞ୍ଞତଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ଵଦତି।

ପୁବ୍ବନ୍ତତୋତି ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସତୋ। ଵେଦନାଵସାନମ୍ପି ଭଵଚକ୍କଂ ପରିପୁଣ୍ଣମେଵାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଵେଦନା ଵା''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଵିଜ୍ଜାଗହଣେନ ଵା ତଣ୍ହୁପାଦାନାନି, ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ ଭଵୋ, ଵିଞ୍ଞାଣାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଜାତିଜରାମରଣାନି ସୋକାଦଯୋ ଚ ଗହିତାତି ଏଵମ୍ପି ଵେଦନାଵସାନଂ ଭଵଚକ୍କନ୍ତି ଯୁତ୍ତମେଵେତଂ। ତଣ୍ହାମୂଲକେ ଚାତି ତଣ୍ହୁପାଦାନଗ୍ଗହଣେନ ଅଵିଜ୍ଜା ଗହିତାତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ଦ୍ଵିନ୍ନଂ…ପେ… ହୋତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ଵିନ୍ନନ୍ତି ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ଉଭିନ୍ନଂ ହେତୁଫଲଵଜ୍ଜାନଂ। ଵିପରୀତାଭିନିଵେସଂ କରୋନ୍ତୀତି ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ତୁଉପଚାରେନ ଵଦତି। ଅନୁପଚ୍ଛେଦମେଵ ପକାସେତୀତି ଯୋଜନା।

ହେତୁଫଲସନ୍ଧି, ଫଲହେତୁସନ୍ଧି, ପୁନପି ହେତୁଫଲସନ୍ଧୀତି ଏଵଂ ହେତୁଆଦିପୁବ୍ବକା ହେତୁଫଲହେତୁପୁବ୍ବକା। ହେତୁଫଲହେତୁଫଲଵସେନାତି ଅଵିଜ୍ଜାଦିହେତୁ, ଵିଞ୍ଞାଣାଦିଫଲ, ତଣ୍ହାଦିହେତୁ, ଜାତିଫଲଵସେନ। ଉପସଗ୍ଗଵିସେସେନ ଅତ୍ଥଵିସେସୋ ହୋତୀତି ''ଆକିରୀଯନ୍ତୀ''ତି ପଦସ୍ସ ପକାସୀଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ। କିଲେସକମ୍ମଵିପାକାତି ଅଵିଜ୍ଜାଦିକେ ଵେଦନାପରିଯୋସାନେ ଵଦତି। ଵିପାକକିଲେସକମ୍ମେହୀତି ଵିଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଭଵପରିଯୋସାନେହି। ପୁନ କମ୍ମସ୍ସ ଵିପାକସମ୍ବନ୍ଧୋ ଵୁତ୍ତନଯତ୍ତା ନ ଗହିତୋ। ''ଵଟ୍ଟାନୀ''ତି ଚ ଇଦଂ ''ତୀଣି ଵଟ୍ଟାନୀ''ତି ଵିଗ୍ଗହଵସେନ ଲବ୍ଭମାନଂ ଗହେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ।

''ପୁରିମକମ୍ମଭଵସ୍ମିଂ ମୋହୋ''ତିଆଦିନା (ଵିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪୨) ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଆଗତତ୍ତା ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖତଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ ''ଇମିସ୍ସା''ତି। ଵିଭଙ୍ଗପାଠଇଯା ଵସେନ ଦସ୍ସିତଂ, ତସ୍ମା ନ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ପୁବ୍ବାପରଵିରୋଧୋ ଯଥାପାଠଂ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପକାସିତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଚେତନାଯ ଚ ସଙ୍ଖାରଭାଵେନ କମ୍ମଭଵଭାଵେନ ଚ ଵୁତ୍ତବ୍ବମେଵାତି ପାଠଇଦ୍ଵଯାଧିପ୍ପାଯଵିଵରଣଵସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଭଵସ୍ସାତି ଉପପତ୍ତିଭଵସ୍ସ। ''ଭଵୋ''ତି ଵୁତ୍ତା ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗହଣନ୍ତି ନିକାମନଵସେନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଗହଣଂ। ତେନାହ ''କାମୁପାଦାନଂ କିଚ୍ଚେନାହା''ତି। ଇତରାନି କିଚ୍ଚେନାହାତି ଯୋଜନା। ଟୀସୁ ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେସୁପି ''ତଂ କମ୍ମଂ କରୋତୋ ପୁରିମା

ଚେତନାଯୋ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ଆୟୂହନଚେତନାନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥିକପ୍ପେସୁ। ନନୁ ଚ ତତିଯେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥିକପ୍ପେ ଆୟୂହନସ୍ସ ଅୱସାନେ ଚେତନା ନ ୱୁତ୍ତାତି? ଯଦିପି ସରୂପତୋ ନ ୱୁତ୍ତା, ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି ପନ ସଦ୍ଦତୋ ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଆୟୂହନସ୍ସ ଅପ୍ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା ଅୱସାନେ ପଚ୍ଛତୋ ୱୁତ୍ତା ୱିଯ ହୋତୀତି ଇମଂ ପରିଯାଯଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତୀସୁପି…ପେ… ଅୱସାନେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ଯେସୁ ଆୟୂହନସ୍ସ ଅୱସାନେ ଚେତନା ୱୁତ୍ତା, ତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଦ୍ୱୀସୁ…ପେ… ଆହା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତିଯେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥିକପ୍ପେ ୱୁତ୍ତେ ଆୟୂହନସଙ୍ଖାରେ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ଆହାତି ଯୋଜନା। କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତନ୍ତି ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯଂ। ତେନ ‘‘କମ୍ମକରଣକାଲେ’’ତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମ-ସଦ୍ଦେନ ସଦ୍ଦସ୍ସପି ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଗହିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ନ କମ୍ମସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱା’’ତି।

କମ୍ମାନେୱାତି କମ୍ମାନିଯେୱ। ୱିପାକଧମ୍ମତାଯ କମ୍ମସରିକ୍ଖକା। ସହଜାତକୋଟିଯା, ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ଚ ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଉପକାରକାତି ତଦୁପକାରକା। ସଂଖିପ୍ପନ୍ତୀତି ସଂଖିପୀଯନ୍ତି ସଂଗୂହୀଯନ୍ତି। ‘‘ସଂଖିପ୍ପନ୍ତି ଏତ୍ଥା’’ତି ଅଧିକରଣସାଧନୱସେନ ସଙ୍ଖେପସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ କମ୍ମସାଧନୱସେନ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ସଂଖିପୀଯତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥାପୀତି ‘‘କମ୍ମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତକମ୍ମସମ୍ଭାରେପି। ଗମନଧମ୍ମନ୍ତି ଭଙ୍ଗୁପଗମନଧମ୍ମଂ। ତେନ ଇତ୍ତରନ୍ତି ଭଙ୍ଗପରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନାତି ୱିନସ୍ସନଧମ୍ମତାଦୀପକେନ ଇତ୍ତରସଦ୍ଦେନ। ନିସ୍ସାରତଂ ଅତ୍ତସାରାଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଏୱଂ ‘‘ଇତ୍ତର’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅନିଚ୍ଚଂ ଚଲଂ ଇତ୍ତରଂ ଅଦ୍ଧୁୱନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୱିସେସୱାଚିତଂ ଦସ୍ସେତି। ଠାନସୋତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନଂ ନାମ ପଚ୍ଚଯୋ। ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ। ଧମ୍ମମତ୍ତସମ୍ଭୱେ ସତି ୱତ୍ଥୁପଚ୍ଛେଦେ ସତୀତି ଯୋଜନା। ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥେ ଚ-ସଦ୍ଦେ ସତି।

ସଚ୍ଚାନିଯେୱ ପଭୱୋତି ସମାନାଧିକରଣପକ୍ଖଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସଚ୍ଚପ୍ପଭୱତୋତି ସଚ୍ଚତୋ’’ତି। ‘‘ଯସ୍ସ ପହାନତ୍ଥଂ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତୀ’’ତି ଏୱଂଭୂତଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା।

ତେହି ସୋକାଦୀହି। ‘‘ସୋକଦୋମନସ୍ସୁପାଯାସା ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅୱିଯୋଗିନୋ’’ତିଆଦିନା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସିଦ୍ଧାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ। ଅତ୍ତନୋଯେୱାତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋଯେୱ ପୱତ୍ତସଙ୍ଖାତକିଚ୍ଚତୋ।

ସୋକାଦଯୋପି ହୀତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ‘‘ସୋକାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତା ଅୱସୱତ୍ତିନୋ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ଜାତିପଚ୍ଚଯା…ପେ… ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ’’ତି ଏତେନ ୱଚନେନ ସିଦ୍ଧଂ, ତସ୍ମା ତଂ ‘‘ଅତ୍ତା ସୋଚତୀ’’ତିଆଦିଦସ୍ସନନିୱାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସତି ଚ ପରିଗ୍ଗହେ ରଜ୍ଜଂ ୱିଯ ଗତିଯୋ ଅନେକାନତ୍ଥାନୁବନ୍ଧନା, ତାହି ଚ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଉପଦ୍ଦୁତତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗହିତଂ…ପେ… ରଜ୍ଜେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ୱା ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଥାଉପଟ୍ଠିତାନି କମ୍ମାଦୀନି ଚୁତିଆସନ୍ନଜୱନେହି ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱିଯ ଗହିତାନି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେନପି ପରିକପ୍ପିତାନି ୱିଯ ହୋନ୍ତି, ତଂ ପନସ୍ସ ପରିକପ୍ପନଂ ଅତ୍ଥତୋ ଆରମ୍ମଣକରଣମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପରି…ପେ… ତୋ’’ତି। ସଙ୍କପ୍ପନଂ ୱା ପରିକପ୍ପନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କନତୋ’’ତି। ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁଆଦଯୋ ସଠଆଯତନସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାୱିସେସୋ।

ଯଦାକାରାଯ ଜାତିଯା ଯଦାକାରଂ ଜରାମରଣଂ ସମ୍ଭୱତି, ସମ୍ଭୱନ୍ତଞ୍ଚ ଯଥାନୁପୁବ୍ବଂ ପୱତ୍ତଂ, ସୋ ଅତ୍ଥୋ ଜାତିପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ, ସହିତସ୍ସ ସମୁଦିତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଜୀରଣଭିଜ୍ଜନାୱତ୍ଥା ଧମ୍ମା ଜରାମରଣାପଦେସେନ ୱୁତ୍ତା, ସା ଚ ନେସଂ ଅୱତ୍ଥା ଜାତିପୁବ୍ବିକା, ତେ ଚ ସମୁଦିତା ଏୱ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଏୱଂ ଜାତିତୋ ଜରାମରଣସ୍ସ ସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଜାତିତୋ ଜରାମରଣଂ ନ ନ ହୋତି ହୋତିଯେୱ ଏକନ୍ତେନ ଜାତସ୍ସ ଜରାମରଣସମ୍ଭୱତୋ, ନ ଚ ଜାତିଂ ୱିନା ହୋତି ଅଜାତସ୍ସ ତଦଭାୱତୋତି ଜରାମରଣସ୍ସ ଜାତିପଚ୍ଚଯତଂ ଅନ୍ୱଯବ୍ୟତିରେକେହି ୱିଭାୱେତି ‘‘ନ ଜାତିତୋ’’ତିଆଦିନା। ଇତ୍ଥନ୍ତି ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତାକାରଂ ୱଦତି।

ନିରୋଧା ନିରୋଧସଙ୍ଖାତନ୍ତି ପଚ୍ଚଯନିରୋଧା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନନିରୋଧସଙ୍ଖାତଂ। ଅନୁଲୋମଦେସନାଯ ଚ ୱେମଜ୍ଝତୋ ପଟ୍ଠାଯାତି ଯୋଜନା।

ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରେକଦେସୋ ସରାଗୋ ରାଗେନ ସହଜେକଟ୍ଠୋତି କତ୍ୱା। ସବ୍ବୋପି ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ସରାଗୋ ପହାନେକଟ୍ଠଭାୱତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ଅକୁସଲଧମ୍ମୋ ଅକୁସଲଧମ୍ମସ୍ସ ସଭାଗୋ, ଅନକୁସଲଧମ୍ମୋ ୱିସଭାଗୋ, ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ, ରାଗପ୍ପୱଡ୍ଢକୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ । ‘‘ତଦେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାୱତି ସଂସରତୀ’’ତି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସସବ୍ଭାୱତୋ ସଂସରଣକିରିଯାଯପି ସବ୍ଯାପାରତା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତା। ସବ୍ଯାପାରତାଭିନିୱେସବଲୱତାଯ, ସଙ୍କନ୍ତିଅଭିନିୱେସବଲୱତାଯାତି ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ‘‘ଅସହୱତ୍ତନତୋ,

ସହୱତ୍ତନତୋ’’ତି ଏତେନ ଅସହୱୁତ୍ତି ୱିନିବ୍ଭୋଗୋ, ସହୱୁତ୍ତି ଅୱିନିବ୍ଭୋଗୋତି ଦସ୍ସେତି।

ସଭାୱାଧିଗମନିମିତ୍ତତା ଓଭାସନଂ। ଚକ୍ଖାଦିସନିସ୍ସୟେନ ହି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ରୂପାଦିସଭାୱଂ ଉପଲଭନ୍ତି। ଇତରେ ଫୁସନସଙ୍ଗତିସନିପାତଟ୍ଠା। ଛନ୍ନନ୍ତି ଛନ୍ନମ୍ପି ସମ୍ଫସ୍ସାନଂ।

ଆଦାନନ୍ତି ଉପସଦ୍ଦେନ ୱିନାପି ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଆଦାନଟ୍ଠୋ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଉପାଦାନାନଂ ସମାନୋ’’ତି। ଗହଣନ୍ତି ନିକାମନୱସେନ ୱିସୟସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗହଣଟ୍ଠୋ କାମୁପାଦାନସ୍ସା’’ତି। ଇତରେସନ୍ତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନାଦୀନଂ। ତସ୍ମାତି ୱିଭତ୍ତିୟା ଅଲୁତ୍ତଭାୱତୋ। ଚେନାତି ଖିପନସଦ୍ଦେନ। ହାନି ୱା ଖୀଣଭାୱୋ ଖୟୋତି ‘‘ଖୟଟ୍ଠୋ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ଜରାମରଣାନଂ। ମରଣୂପନୟନରସତ୍ତା ୱା ଜରାୟପି ମରଣଟ୍ଠୋ ଏୱ ଦସ୍ସିତୋ।

ନୀୟନ୍ତି ଗମେନ୍ତୀତି ନୟା, ଏକତ୍ତାଦୟୋ। କେହି ନୀୟନ୍ତି? ଅୱିଜ୍ଜାଦିଅତ୍ଥେହୀତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଦୀ’’ତିଆଦିନା। ସେନ ଭାୱେନାତି ସକେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦିଭାୱେନ, ତଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଏୱ। ନ ହି ଅୱିଜ୍ଜାଦିୱିନିମୁତ୍ତଂ ଏକତ୍ତଂ ନାମ କିଞ୍ଚି ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥି। ସେନ ଭାୱେନାତି ୱା ସକେନ ଏକତ୍ତାଦିଭାୱେନ। ଅୱିଜ୍ଜାଦୀସୁ ୱିଞ୍ଞାୟମାନୋ ହେତୁଫଲଧମ୍ମାନଂ ଏକସନ୍ତତିପତିତାଦିସଙ୍ଖାତୋ ଏକତ୍ତାଦିଭାୱୋ ତେନେୱ ସଭାୱେନ ଞାୟତି, ନ ଅୱିଜ୍ଜାଦିଭାୱେନାତି। ତେ ହି ନେତବ୍ବାତି ତେସଂ ନୟା। ଅତ୍ଥା ଏୱ ୱା ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ। ଅନେକେପି ସମାନା ଧମ୍ମା ଯେନ ସନ୍ତାନାନୁପଚ୍ଛେଦେନ ‘‘ଏକ’’ନ୍ତି ଞାୟନ୍ତି ୱୋହରୀୟନ୍ତି, ସୋ ତତ୍ଥ କରଣଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି, ତଥା ଇତରେପୀତି ଆହ ‘‘ଏକତ୍ତାଦୀହି ଚ ଅତ୍ଥା ‘ଏକ’ନ୍ତିଆଦିନା ନୀୟନ୍ତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ନୀୟନ୍ତୀତି ଞାୟନ୍ତି, ପଞ୍ଞାପୀୟନ୍ତି ଚ। ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ନିରୋଧୁପ୍ପାଦନିରନ୍ତରତାୟ ନାମକାୟସ୍ସ, ସମ୍ବନ୍ଧୱୁତ୍ତିତାୟ ରୂପକାୟସ୍ସ, ଉଭୟସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସନିସ୍ସିତତାୟ ଦୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟନାନତୋ ଏକୀଭୂତସ୍ସ ୱିୟ ଘନଭାୱପ୍ପବନ୍ଧୋ ହେତୁଫଲଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସମ୍ମା ତାନୋତି ସନ୍ତାନୋ, ତସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦୋ ତଥାପୱତ୍ତି ଏକତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସନ୍ତାନାନୁପଚ୍ଛେଦୋ ଏକତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ସମ୍ବନ୍ଧରହିତସ୍ସାତି ହେତୁଫଲଭାୱେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧଭାୱରହିତସ୍ସ। ସତ୍ତନ୍ତରୋତି ଅଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୋ। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିମୁପାଦିୟତୀତି ଯଥାନୁରୂପକାରଣତୋ ଫଲପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଅସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନାନାସନ୍ତାନେ ୱିୟ ଅସମ୍ବନ୍ଧନାନତ୍ତଦସ୍ସନତୋ ହେତୁଭାୱରହିତାନଂ ନିପ୍ପୟୋଜନାନଂ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ନିରୋଧେ ହେତୁନିୟମାଭାୱତୋ ଏକନ୍ତେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ଯୁତ୍ତା, ତଥା ସନ୍ତାନେନ ଉପ୍ପତ୍ତି, ସଦିସଭାୱେନ ଉପ୍ପତ୍ତି, ସମାନଜାତିଦେସପରିଣାମୱୟରୂପବଲସଣ୍ଠାନାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ଯୁତ୍ତାତିଆଦୀନି ୱିକପ୍ପେନ୍ତୋ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି।

କସ୍ମା ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ସିୟାତି ୱାଲିକାହି ୱିୟ ତିଲେହିପି ତେଲସ୍ସ, ଉଚ୍ଛୁତୋ ୱିୟ ଗାୱିତୋପି ଖୀରସ୍ସ ଅଞ୍ଞାଭାୱତୋ କେନ କାରଣେନ ତେହି ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ସିୟା, ଇତରେହି ଏୱ ଚ ନେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ହୋତୀତି। ତସ୍ମାତି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଞ୍ଞତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିୟଂ ସବ୍ବସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଭୱିତବ୍ବଂ, ନ ଚେତଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା। ଯସ୍ମା ନିୟତିୱାଦୀ ଅନୁରୂପା ହେତୁତୋ ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଂ ନ ଇଚ୍ଛତି, ସଭାୱସିଦ୍ଧମେୱ ଚ ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ହେତୁମ୍ହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଭାୱସିଦ୍ଧା ଏୱ ହି ଅଚ୍ଛେଜ୍ଜସୁତ୍ତାୱୁତାଭେଜ୍ଜମଣି ୱିୟ କମଲଙ୍ଘନରହିତା ତଥା ତଥା ସରୀରିନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖାଦିଭାୱପରିଣାମାୟ ନିୟତିୟାୱ କାୟା ସମାଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଯତୋ ଗତିଜାତିବନ୍ଧା, ଅପୱଗ୍ଗୋ ଚ ହୋତୀତି ନିୟତିୱାଦୋ। ତେନାହ ‘‘ନିୟତତାୟ…ପେ… ପୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି। ନିୟତିଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋୟେୱ।

ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକଂ ସୁତ୍ତଂ। ଆକୁଲମେୱ, ଆକୁଲଭାୱୋ ୱା ଆକୁଲକଂ। ଜଟିତାତି ହେଟ୍ଠୁପରିୟୱସେନ ପୱତ୍ତମାନେହି କିଲେସକମ୍ମୱିପାକେହି ଜାତଜଟା। ନୀଡନ୍ତି କୁଲାୱକଂ। ସଂସାରନ୍ତି ଇଧ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱପ୍ପବନ୍ଧମାହ ଅପାୟାଦିପଦେହି ଦୁଗ୍ଗତିପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ଭୱଚକ୍କକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୨୪୩। ତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ। ଏକେକଚିତ୍ତାୱରୁଦ୍ଧନ୍ତି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟେ ୱିୟ ଏକେକସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ ଅୱରୁଦ୍ଧଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ ଅକତ୍ୱା। ଅସହଜାତାନଞ୍ଚ ‘‘ଅସହଜାତାନଂ, ସହଜାତାନଞ୍ଚା’’ତି ଏୱଂ ପଠମପଦେ ଏକସେସନିଦ୍ଦେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ଅସହଜାତାୟେୱ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନା ଦସ୍ସିତା ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟା ନାମରୂପ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୨୨୫) ଚ

ଏୱମାଦୀସୁ ଅସହଜାତା, ସହଜାତା ଚ। ‘‘ଏକେକେନ ନଯେନା’’ତି ପୁରାତନୋ ପାଠୋ, ଏତରହି ପନ ‘‘ଏକେକେନ ଚତୁକ୍କେନ’’ ଇଚ୍ଚେୱ ବହୂସୁ ପୋତ୍ଥକେସୁ ପାଠୋ। ନଯଚତୁକ୍କୱାରାତି ନଯେସୁ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱାରା, ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକାଦୀସୁ ନୱସୁ ନଯେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ପଚ୍ଚଯଚତୁକ୍କାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଛଟ୍ଠାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିୱିସେସଭିନ୍ନା ଚତ୍ତାରୋ ୱାରାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୱତ୍ଥିତାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସେନ ଅସଂକିଣ୍ଣା। ଚତୁକ୍କାନନ୍ତି ୱାରଚତୁକ୍କାନଂ ୱାରସୋଳସକସ୍ସ ନଯଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୧। ପଚ୍ଚଯଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା

ପଚ୍ଚଯସହିତପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନି ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନି, ନ କେୱଲଂ ପଚ୍ଚଯା। ତସ୍ମା ‘‘ଛଟ୍ଠାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ନ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ଅଙ୍ଗତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ, ତସ୍ସ ଅନଙ୍ଗତ୍ତା’’ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚଯସହିତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭାୱତୋ। ତୀସୁ ପକାରେସୂତି ‘‘ପଠମୋ ସଙ୍ଗହିକଟ୍ଠେନା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪୩) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁପି ପକାରେସୁ। ପଚ୍ଚଯୱିସେସୋଦୀତି ଏତ୍ଥ ନାମଂ, ଛଟ୍ଠାଯତନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯୱିସେସୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଯୋନିୱିସେସୋ, ଆଯତନାନଂ ଅପାରିପୂରିପାରିପୂରିଭୱୱିସେସୋ ଚ ଗହିତୋ। ତେ ହି ଦୁତିଯୱାରାଦୀନଂ ନାନତ୍ତକରା। ଅତ୍ଥୱିସେସେନାତି ଯଦିପି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ‘‘ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋ’’ତି ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଥାପି ସହଜାତାଦିନାମସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ପୱତ୍ତନତୋ ନାମମତ୍ତପଚ୍ଚଯାପି ସୋ ହୋତୀତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ନାନାନଯୱିଚିତ୍ତତାନୁମିତସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଭାୱସ୍ସ ୱିଭାୱନସଙ୍ଖାତେନ, ଅନୱସେସନାମପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତେନ ଚ ଅତ୍ଥୱିସେସେନ। ତଥା ହି ‘‘ଯେହି, ଆନନ୍ଦ, ଆକାରେହି ଯେହି ଲିଙ୍ଗେହି ଯେହି ନିମିତ୍ତେହି ଯେହି ଉଦ୍ଦେସେହି ନାମକାଯସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତି ହୋତି, ତେସୁ ଆକାରେସୁ…ପେ… ଉଦ୍ଦେସେସୁ ଅସତି ଅପି ନୁ ଖୋ ରୂପକାଯେ ଅଧିୱଚନସମ୍ଫସ୍ସୋ ପଞ୍ଞାଯେଥା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୧୪) ଫସ୍ସସ୍ସ ନାମପଚ୍ଚଯତାୱିଭାୱନୱସେନ ମହାନିଦାନଦେସନା ପୱତ୍ତା। ତଥା ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋତି ଇଚ୍ଚସ୍ସ ୱଚନୀଯ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୯୭) ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା’’ତି ୱଦନ୍ତେନ ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା’’ତିପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି।

ୱାରଚତୁକ୍କେ ‘‘ସଙ୍ଖାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସୋକାଦଯୋ ନ ୱୁତ୍ତା, ପୁରିମସ୍ମିଂ ୱାରଦ୍ୱଯେ ରୂପଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ୱାରଉଯେ ସଳାଯତନଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ସବ୍ବ…ପେ… ରଣତୋତି ସବ୍ବସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୂତସବ୍ବଭୱସାଧାରଣତୋ, ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱା ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୂତସବ୍ବଭୱସାଧାରଣତୋ। ସମାନଂ ଫଲଂ ସମାନୋ ପଚ୍ଚଯୋ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେହି ଉପକତ୍ତବ୍ବତୋ, ଉପକାରକତୋ ଚ। ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ। ୱିଞ୍ଞାଣାହରଣନ୍ତି ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦସ୍ସନଂ। ଅସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ।

ଗତିସୂଚକୋତି ହି-ସଦ୍ଦଂ ଲୋକେ ଗତିଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱିଗତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱି-ସଦ୍ଦୋ ପଟିସେଧଦୀପକୋତି ଦ୍ୱେ ପଟିସେଧା ପକତିଂ ଞାପେନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ୱିଗତତାନିୱାରଣୱସେନ ଗତି ଏୱ ହୋତୀ’’ତି।

ତିଧା ଚତୁଧା ପଞ୍ଚଧା ୱାତି ଏତ୍ଥ ସଞ୍ଞାମନସିକାରାଦଯୋ ସହଜାତନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱସେନ ତିଧା, ଫସ୍ସଚେତନାଦଯୋ ତେସଞ୍ଚେୱ ଆହାରାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନ ଚତୁଧା, ୱେଦନାୱିତକ୍କାଦଯୋ ତେସଞ୍ଚେୱ ଝାନିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନ ପଞ୍ଚଧା। ଯଥା ସମାଧି, ଏୱଂ ୱୀରିଯମ୍ପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତମ୍ପି ହି ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେହି ଛଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

‘‘ୱଚନୱସେନା’’ତି ଇମିନା ଇମସ୍ମିଂ ଚତୁକ୍କେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଦସ୍ସେତି। ଅତ୍ଥୋତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋ। କତ୍ଥଚୀତି କିସ୍ମିଞ୍ଚି ୱାରେ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଯଥାସକେହି ପଚ୍ଚଯୋ ନ ନ ହୋତି। ‘‘ଅତ୍ଥତୋ’’ତି ଚ ପାଠୋ। ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ’’ତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ। ତସ୍ମା ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ପଠମଚତୁକ୍କୋ ୱୁତ୍ତୋତି ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ନ ଚ ତଂ ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଇମସ୍ସ ଚ ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚଯୱଚନମେୱାତି ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା’’ତିଆଦୀସୁ ୱୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୱଚନମେୱ ଚ। ତେସନ୍ତି ତେସଂ ଆଚରିଯାନଂ। ଅଯୋଜେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କଥଂ ପନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସାମଞ୍ଞେନ…ପେ… ସନ୍ଧାଯୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସହଜାତସୂଚକ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱଚନତୋ ଅସିଦ୍ଧିମାହ, ‘‘ସହଜାତତୋ’’ତିଆଦିନା ପନ ଅତ୍ଥାପତ୍ତିତୋ। ଅସମ୍ଭୱେ ହି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନ୍ତୁ ୱଚନତୋ ୱା ଅତ୍ଥତୋ ୱା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସାଧନାତି।

ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଅତୀତଦ୍ଧଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଦ୍ଧତ୍ତଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଂଦେସନାପରିଗ୍ଗହତ୍ଥନ୍ତି ମହାନିଦାନଦେସନାପରିଗ୍ଗହତ୍ଥଂ। ସୋ ଚ ଉଭିନ୍ନଂ ଦେସନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଂସନ୍ଦନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଏୱଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧଭାସିତା ଦେସନା

ଅଜ୍ଝତ୍ତଦଙ୍ଗୁ ସଂସନ୍ଦତୀତି।

ଇମସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ତତିଯଓ୍ୱାରସ୍ସ।

ଅପରାପେକ୍ଖତାଯ, ଅପରିକିଲିଟ୍ଠୁପପତ୍ତିତାଯ, ଅସୁଚିଅମକ୍ଖିତତାଯ କାମାଓ୍ୱଚରଦେଓ୍ୱାନଂ, ସଙ୍କେସଞ୍ଚ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ତଥା ଉପପଜ୍ଜନତୋ ଚ ଓପପାତିକଯୋନିଯା ପଧାନତା ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା। ସଙ୍ଗହନିଦସ୍ସନଓ୍ୱସେନାତି ଓପପାତିକଯୋନିଯା ଏଓ୍ୱ ସଂସେଦଜଯୋନିଯା ସଙ୍ଗହସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଓ୍ୱସେନ ଉଦାହରଣଓ୍ୱସେନ। ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯସ୍ସାପି ଫସ୍ସସ୍ସ ସତିପି ପଓ୍ୱତ୍ତିହେତୁଭାଓ୍ୱେ ସୋ ପନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସ୍ସ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ଓ୍ୱିଯ ନ ସାତିସଯୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଚେତ୍ଥ ପଓ୍ୱତ୍ତକୋ ନ ହୋତୀ''ତି।

କେସଞ୍ଚୀତି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକାନଂ। ''ପଚ୍ଛିମ...ପେ... ସଦା ସମ୍ଭଓ୍ୱତୀ''ତି ଇଦଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକାନଂ ଓ୍ୱିଯ ଇତରଯୋନିକାନଂ କମେନ ଆଯତନୁପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଚାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସହୁପ୍ପତ୍ତିଦୀପନତୋ''ତି।

ପଚ୍ଚଯଚତୁକ୍କଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ହେତୁଚତୁକ୍କଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୨୪୪।ଅଭାଓ୍ୱତୋତି ଭାଓ୍ୱାଭାଓ୍ୱତୋ। ଯଞ୍ହି ଜାତିକ୍ଖଣମତ୍ତେଯେଓ୍ୱ ଭଓ୍ୱତି, ନ ତତୋ ପରଂ, ତଂ ଜାତିଯା ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ସିଯା ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଯମସବ୍ଭାଓ୍ୱତୋ। ଭଓ୍ୱୋ ପନ ଯସ୍ମା ଜାତିକ୍ଖଣତୋ ପରମ୍ପି ଭଓ୍ୱତି, ତସ୍ମା ନ ସୋ ତସ୍ସା ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ତେନ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଭାଓ୍ୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଭଓ୍ୱେତି ଭଓ୍ୱପଦେ, ଭଓ୍ୱେ ଓ୍ୱା ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ। ଏସ ନଯୋ ଜାତିଆଦୀସୁପି ଏତ୍ଥାପି। ''ଯଥା ପନା''ତିଆଦିନା ''ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱତୋ, ନିଯମାଭାଓ୍ୱତୋ ଚା''ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତାନଂ ହେତୂନଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅବ୍ଯାପିଭାଓ୍ୱଓ୍ୱିଭାଓ୍ୱନେନ ଅକାରଣତଂ ଦସ୍ସେତି ଅଯାଓ୍ୱଭାଓ୍ୱିନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ, ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱଦସ୍ସନତୋ। ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେତିଆଦି ମଗ୍ଗସୋଧନଓ୍ୱସେନ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ପରିହାରଂ ସଯମେଓ୍ୱ ଓ୍ୱଦତି। ସୋ ଖଣୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତଙ୍ଖଣିକୋ, ନ ତଙ୍ଖଣିକୋ ଅତଙ୍ଖଣିକୋ, ତସ୍ସ ସବ୍ଭାଓ୍ୱା, ଅଯାଓ୍ୱଭାଓ୍ୱିକସବ୍ଭାଓ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ପନ ହେତୂ ହୋନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନଂ ପନା''ତିଆଦିମାହ।

ଏଓ୍ୱନ୍ତି ଏଓ୍ୱଂ ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେ ସତି, ଏଓ୍ୱଂ ସନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ''ନ ହି...ପେ... ଅତ୍ଥୀ''ତି ଇମିନା ଜାତିଆଦୀନଂ ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯଓ୍ୱସେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱିଯ ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱୋପି ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ଅସଭାଓ୍ୱଧମ୍ମତ୍ତା''ତି।

କଥଂ ପନ ଅସଭାଓ୍ୱଧମ୍ମାନଂ ଜାତିଆଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତା, ପଚ୍ଚଯତା ଚାତି ଆହ ''ଜାଯମାନାନଂ ପନା''ତିଆଦି। ତସ୍ସାତି ଜାତିଜରାମରଣସ୍ସ। ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବପଦେସୋତି ''ଠପେତ୍ୱା''ତି ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବପଦେସୋ। କୋ ପନ ସୋତି? ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ନାମଂ, ନାମରୂପଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଚ ଜରାମରଣାନଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା । ''ଯୋ ଭଓ୍ୱୋ ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ଏତେନ ଭଓ୍ୱସଙ୍ଗହିତାନିପି ଜାତିଆଦୀନି ଜାତିଯା ଅପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଏଓ୍ୱ ''ଠପେତ୍ୱା''ତି ନ ଓ୍ୱୁତ୍ତାନୀତି ଦସ୍ସେତି, ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱାସଙ୍କା ଏଓ୍ୱ ନେସଂ ତସ୍ସା ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେଓ୍ୱ ଠପେତବ୍ବଗହେତବ୍ବଓ୍ୱିସେସେ ସତୀତି ସାସଙ୍କଂ ଓ୍ୱଦତି।

ହେତୁଚତୁକ୍କଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତଚତୁକ୍କଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୨୪୬।ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସାତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାଓ୍ୱିନୋ। ଓ୍ୱିସୁଂ ଠିତସ୍ସାତି ଭଓ୍ୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତସ୍ସ। ସପ୍ପଦେସମେଓ୍ୱ ଗହିତଂ ଇଧ ଓ୍ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯସ୍ସେଓ୍ୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା ଚ। ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯଭୂତଂଯେଓ୍ୱ ନାମଂ ଗହିତଂ, ଅଓ୍ୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱିଯ ଭଓ୍ୱେ ଉପାଦାନସ୍ସ ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତପଚ୍ଚଯନିଯମାଭାଓ୍ୱୋତି ଯୋଜନା। ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନଂ ପନା''ତିଆଦିନା ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ଓ୍ୱିଯ ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତ...ପେ... ଅଧିପ୍ପେତୋ ସିଯା''ତି ଆହ। ତଥା ଚ ଓ୍ୱଦନ୍ତି ''ଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚେତ୍ଥ ନ ପଟ୍ଠାନେ ଆଗତଅଜ୍ଝତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତଓ୍ୱସେନ ଗହେତବ୍ବ''ନ୍ତି। ଚକ୍ଖାଯତନୁପଚଯାଦୀନନ୍ତି ଉପରୂପରି ଚିତାନି

ୱିଯ ଉପ୍ପନ୍ନଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି, ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ୱା ଉପତ୍ଥମ୍ଭକାନି ଚକ୍ଖାଯତନୁପଚଯାଦୀନି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରାଦିମୂଲକନଯମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୨୪୭। ଯଦିପି ସାମଞ୍ଞତୋ ଗତୱିସେସୋ, ତଥାପି ସାମଞ୍ଞଗ୍ଗହଣେନ ନଯଗତୋ ୱିସେସୋ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ୱତ୍ୱାପି ନାମୱିସେସାନଂ ତସ୍ସା ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସେତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ନାମୱିସେସାନଂ…ପେ… ୱୁତ୍ତା’’ତି। ‘‘ଯଦେୱ ପନ ନାମ’’ନ୍ତିଆଦି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ନାମଗ୍ଗହଣେନ ଅଗ୍ଗହିତୋପି ଜାତିଆଦି ଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋତି ଦସ୍ସିତୋୱାଯମତ୍ଥୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଚା’’ତିଆଦି। ଇଧାପୀତି ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ଇଧାପି। ନସିଯାତି ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ନ ସିଯା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସାମଞ୍ଞଚୋଦିତଂ ୱିସେସଚୋଦିତମେୱ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା। ସୋତି ଭୱୋ। ତେନାତି ସଭାୱାସଭାୱଧମ୍ମସଙ୍ଗହଣେନ।

ଉପାଦାନସ୍ସପି ଭୱେକଦେସତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା…ପେ… ଅଗ୍ଗହିତେ’’ତି। ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ’’ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଭୱସଦ୍ଦୋ…ପେ… ୱୁଚ୍ଚମାନୋ’’ତି। ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଅୱିଜ୍ଜା’’ତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଠପେତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଗହଣତୋ ଅୱିଜ୍ଜାୱିନିମୁତ୍ତା ଏୱ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ନାମସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ନ ନାମସଦ୍ଦୋ ନିରୱସେସବୋଧକୋ’’ତି। ନ ଚେତ୍ଥ ଏକଂସତୋ କାରଣଂ ମଗ୍ଗିତବ୍ବଂ। ଯେନ ଭୱ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୱସେସବୋଧକୋ, ନ ନାମ-ସଦ୍ଦୋତି ଆହ ‘‘ଏୱଂସଭାୱା ହି ଏତା ନିରୁତ୍ତିଯୋ’’ତି। ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାତି ଭୱସଦ୍ଦୋ ନିରୱସେସବୋଧକୋ ଉପାଦିନ୍ନଚତୁକ୍ଖନ୍ଧୱିସଯତ୍ତାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ। ଜାଯମାନାଦିଧମ୍ମୱିକାରଭାୱତୋ ଜାଯମାନାଦିକ୍ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧା ଜାତିଆଦଯୋ ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟୁଂ, ନ ପନ ଜାତିଆଦିପଟିବଦ୍ଧା ଜାଯମାନାଦିକ୍ଖନ୍ଧାତି ନ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଜାତିଆଦୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ଜାଯମାନାନଂ ପନା’’ତିଆଦିନା। ନାନାଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ପନ ଜାତିଆଦଯୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ’’ତି ୱିସେସିତଂ। ତେନେୱାତି ଅସମ୍ଭୱେନେୱ।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୪୮-୯।ତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ। ଇତରସ୍ସାତି କାମୁପାଦାନସ୍ସ। ତଣ୍ହାଗହଣେନାତି ‘‘ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାଗହଣେନ ଗହିତତ୍ତା। ଯଦି ଏୱଂ ନାମଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା ତଣ୍ହା କସ୍ମା ପୁନ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ନାମେ ୱିଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱା’’ତି। ‘‘ନାମପଚ୍ଚଯା ଛଟ୍ଠାଯତନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହି କାମତଣ୍ହାପି ନାମେ ସଙ୍ଗହିତାତି ନାମସ୍ସ ଯଥାରହଂ ଛଟ୍ଠାଯତନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥି ତତ୍ଥ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ, ଉପାଦାନସ୍ସ ପନ ଭୱସଙ୍ଗହୋପି ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନ’’ନ୍ତି ଏତେନ ‘‘କାମୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ନତ୍ଥେୱ ୱିସେସୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନାମେ ୱିଯ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱା’’ତି। ତଣ୍ହା ଏତିସ୍ସା ପଚ୍ଚଯୋତି ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା, ଦିଟ୍ଠି । ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତାତି ଦୁୱିଧସ୍ସପି ଭୱସ୍ସ କାରଣଭୂତା। ଉଭଯେନପି ଉପାଦାନସ୍ସ ଭୱନିଦ୍ଦେସେ ଠପେତବ୍ବତଂଯେୱ ୱିଭାୱେତି। ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ଏକମେୱାତି ‘‘ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ, ‘‘ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ଚ ଏକୋ ଏୱତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚଯୋ ୱିସୁଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତୋ ଭିନ୍ନଂ କତ୍ୱା ନ ୱିଭତ୍ତୋ।

୨୫୨।ଉପତ୍ଥମ୍ଭକସମୁଟ୍ଠାପନପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକସ୍ସ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାପନୱସେନ, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନ ଚ।

୨୫୪।ପଞ୍ଚନ୍ନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ। ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋତି ସହଜାତନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତାଦିପଚ୍ଚଯୋ। ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତଂ ରୂପଂ। ପୁରେଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋତି ପୁରେଜାତନିସ୍ସଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ। ପଚ୍ଛାଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋତି ପଚ୍ଛାଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ। ଛଟ୍ଠସ୍ସ ସହଜାତାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତାଦଯୋ ଗହିତା।

୨୬୪।ଯସ୍ସାତି ‘‘ଯସ୍ସ ଚ ହୋତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯସ୍ସା’’ତି ପଦଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

୨୮୦।ତସ୍ସାତି ‘‘ବଲୱକିଲେସଭୂତାଯ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯା’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୮୦) ପଦସ୍ସ। ତେନାତି ‘‘ତଣ୍ହାଟ୍ଠାନେ’’ତି ପଦେନ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡାଦୀସୂତି

ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଇମସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଅକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲାବ୍ୟାକତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୦୬।ସବ୍ୟାପାରାନୀତି ସୌସ୍ସାହାନି, ୱିପାକଧମ୍ମାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିହୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନଂ ଏତେସନ୍ତି ପରିହୀନାୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନା।

ସଦ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ୱିଯ ୱଦତି, ସରୂପେନେୱ ପନ ‘‘ନ ଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ରୂପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୦୬) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନାମରୂପଂ ନ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଯୋଜନା।

କୁସଲାବ୍ୟାକତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୩୪।କୁସଲଫଲେତି କୁସଲୱିପାକପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ତସ୍ସ ସାଦୁରସୱିସରୁକ୍ଖବୀଜସଦିସତା ୱୁତ୍ତା।

ଯଦିପି ‘‘ସଙ୍ଖାରହେତୁକ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯୋଜନା ଲବ୍ଭତି, ଅୱିଗତଚତୁକ୍କାଦୀନି ପନ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଯଥାଲାଭଯୋଜନାଯ ଦସ୍ସିତତ୍ତା।

ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକକୁସଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲମୂଲକୱିପାକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୪୩।କମ୍ମଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ୱିପାକଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିପାକସ୍ସ କମ୍ମଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତଂ ସାତିସଯଂ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ନିପ୍ପରିଯାଯତା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ପରିଯାଯତା ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ପରିଯାଯେନ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋତି ୱୁତ୍ତାନୀ’’ତି ଆହ। ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୩), ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୨୩), ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୩।୧୦୩) ପନ ୱଚନତୋ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ସଙ୍କେପି କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମା ୱିପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦିସ୍ସତି। ‘‘କୁସଲମୂଲଂ ଅକୁସଲମୂଲ’’ନ୍ତି ଇମେସଂ ଅନ୍ୱାଦେସୋପି ପଚ୍ଚଯସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ‘‘ଏସା’’ତି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏସାତି…ପେ… ଯୋଜେତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

‘‘ମନସିକାରୋପୀ’’ତିଆଦିନା ଅପ୍ପହୀନାୱିଜ୍ଜାନମ୍ପି କିରିଯାଯ କୁସଲାକୁସଲମୂଲାନି, ଅୱିଜ୍ଜା ଚ ଉପନିସ୍ସଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। କମ୍ମୱଟ୍ଟୱିପାକୱଟ୍ଟଭୂତାନିଯେୱ ସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନି ପଚ୍ଛିମନଯେ ଅଧିପ୍ପେତାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କିରିଯାନି ପନ…ପେ… ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି। ତେସଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ଅନେକପ୍ପକାରତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଯୋଜନା।

ନୱାଦିଭେଦାନନ୍ତି ନୱଅଟ୍ଠସତ୍ତଛାଦି ଏୱଂପଭେଦାନଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନନ୍ତି ପୁରିମନଯେ ପଚ୍ଛିମନଯେ ଚ ଆଗତାନଂ ଯଥାଲାଭଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ। ‘‘କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପନ ୱିପାକେ ଚା’’ତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ କୁସଲାକୁସଲେ ଚାତି ସମୁଚ୍ଚେତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘କୁସଲ…ପେ… ୱତ୍ତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ମୂଲପଦେକପଚ୍ଚଯତାୱସେନାତି ମୂଲପଦସ୍ସ ଏକପଚ୍ଚଯଭାୱୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତାୱସେନ। ଏକସ୍ସେୱ ନଯସ୍ସାତି କୁସଲାକୁସଲେସୁ ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକସ୍ସ, ୱିପାକେସୁ କୁସଲାକୁସଲମୂଲକସ୍ସାତି ଏୱଂ ଏକସ୍ସେୱ ନଯସ୍ସ ୱସେନ। ଧମ୍ମପଚ୍ଚଯଭେଦେତି ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଭେଦେତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନ’’ନ୍ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ତମେୱ ‘‘ତଂତଂଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା’’ତିଆଦିନା ପକାରନ୍ତରେନ ୱିଭାୱେତି।

କୁସଲମୂଲକୱିପାକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୫୫। ସମାନସଦ୍ଦୱଚନୀୟାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୋ। ସୋ ୟସ୍ମା ସଦ୍ଦତ୍ଥୱିଚାରୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ଇଧ…ପେ… ଅତ୍ଥଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି। ପ-ସଦ୍ଦୋ ପଧାନତ୍ଥଦୀପକୋ ‘‘ପଣୀତା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧୪) ୱିୟ।

ଅନୱସ୍ସୁତତା ଅନୁପକିଲିଟ୍ଠତା। ତେନାହ ‘‘ତଦୁଭୟୱୀତିୱତ୍ତତା’’ତି।

ଭୁସତ୍ଥଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନନ୍ତି ଭୁସତ୍ଥୱିସିଟ୍ଠଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନଂ ଅନୁପୱିସନଂ।

ଅସ୍ସାଦସ୍ସାତି ତଣ୍ହାୟ। ‘‘ନିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତା’’ତି ଅଭିନିୱେସୱତ୍ଥୁତାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ୱିସେସକାରଣାନଂ ଚିତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ତଣ୍ହାୟପି ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ୱିସେସଗ୍ଗହଣଂ, ତଥା କାୟୱେଦନାନଂ ଦିଟ୍ଠିୟାପି ୱତ୍ଥୁଭାୱସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ୱିସେସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସରାଗୱୀତରାଗାଦିୱିଭାଗଦ୍ୱୟୱସେନେୱ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଂ ‘‘ନାତିପଭେଦଗତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମାତି ଇଧ ସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧା ଅଧିପ୍ପେତା, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ଫସ୍ସାଦିୱସେନ ଅନେକଭେଦୋତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ‘‘ଅତିପଭେଦଗତା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ସରାଗାଦିୱିଭାଗୱସେନ ସୋଳସଭେଦତ୍ତା ୱା ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ନାତିପଭେଦଗତା ୱୁତ୍ତା, ସୁତ୍ତେ ଆଗତନୟେନ ନୀୱରଣାଦିୱସେନ ଅନେକଭେଦତ୍ତା ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ଅତିପଭେଦଗତା ୱୁତ୍ତା। ‘‘ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତାନୀ’’ତି ଆନେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ତା ଅନୁପସ୍ସନା ଏତେସନ୍ତି ତଦନୁପସ୍ସନା, ଚିତ୍ତଧମ୍ମାନୁପସ୍ସିନୋ ପୁଗ୍ଗଲା, ତେସଂ।

ତତ୍ଥ ‘‘ଅସୁଭଭାୱଦସ୍ସନେନା’’ତି ୟଥାଠିତୱସେନାପି ୟୋଜନା ଲବ୍ଭତେୱ। ଭୱୋଘସ୍ସ ୱେଦନା ୱତ୍ଥୁ ଭୱସ୍ସାଦଭାୱତୋ। ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣୱସେନାତି ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣସ୍ସ ୱସେନ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସସ୍ସତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ’’ତି। ଓଘେସୁ ୱୁତ୍ତନୟା ଏୱ ୟୋଗାସୱେସୁପି ୟୋଜନା ଅତ୍ଥତୋ ଅଭିନ୍ନତ୍ତାତି ତେ ନ ଗହିତା। ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣୱସେନାତି ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣସ୍ସ ୱସେନ। ପଠମୋଘତତିୟଚତୁତ୍ଥଗନ୍ଥୟୋଜନାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ କାୟଚିତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଇତରୁପାଦାନୱତ୍ଥୁତା ଗହେତବ୍ବାତି ୱେଦନାୟ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନୱତ୍ଥୁତା ଦସ୍ସିତା। ତଥା କାୟୱେଦନାନଂ ଛନ୍ଦଦୋସାଗତିୱତ୍ଥୁତା କାମୋଘବ୍ୟାପାଦକାୟଗନ୍ଥୱତ୍ଥୁତାୱଚନେନ ୱୁତ୍ତାତି। ତେନାହ ‘‘ଅୱୁତ୍ତାନଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱତ୍ଥୁଭାୱୋ ୟୋଜେତବ୍ବୋ’’ତି।

ଧାରଣତା ଅସମ୍ମୁସ୍ସନତା, ଅନୁସ୍ସରଣମେୱ ୱା। ଏକତ୍ତେତି ଏକସଭାୱେ ନିସ୍ସରଣାଦିୱସେନ। ସମାଗମୋ ସଚ୍ଛିକିରିୟା। ସତିପଟ୍ଠାନସଭାୱୋ ସମ୍ମାସତିତା ନିୟ୍ୟାନସତିତା ସମାନଭାଗତା ଏକଜାତିତା ସଭାଗତା। ପୁରିମସ୍ମିନ୍ତି ‘‘ଏକତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ସମାଗମୋ ଏକତ୍ତସମୋସରଣ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ। ୱିସୁନ୍ତି ନାନାଅତ୍ଥଦ୍ୱୟଭାୱେନ। ତଦେୱ ଗମନଂ ସମୋସରଣନ୍ତି ସତିସଦ୍ଦତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱା…ପେ… ଏକଭାୱସ୍ସାତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ସତିସଦ୍ଦତ୍ଥୱସେନ ଅୱୁଚ୍ଚମାନେତି ‘‘ଏକୋ ସତିପଟ୍ଠାନସଭାୱୋ ଏକତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅୱୁଚ୍ଚମାନେ, ‘‘ଏକତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ସମାଗମୋ ଏକତ୍ତସମୋସରଣ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଧାରଣତାୱ ସତୀତି ‘‘ସରଣତା’’ତି (ଧ। ସ। ୧୪) ୱୁତ୍ତଧାରଣତା ଏୱ ସତୀତି କତ୍ୱା। ସତିସଦ୍ଦତ୍ଥନ୍ତରାଭାୱାତି ସତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସରଣେକତ୍ତସମୋସରଣସଦ୍ଦତ୍ଥତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱା। ପୁରିମନ୍ତି ସରଣପଦଂ। ନିବ୍ବାନସମୋସରଣେପୀତି ୟଥାୱୁତ୍ତେ ଦୁତିୟେ ଅତ୍ଥେ ସରଣେକତ୍ତସମୋସରଣପଦାନି ସହିତାନେୱ ସତିପଟ୍ଠାନେକଭାୱସ୍ସ ଞାପକାନି, ଏୱଂ ନିବ୍ବାନସମୋସରଣେପି ‘‘ଏକତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ସମାଗମୋ ଏକତ୍ତସମୋସରଣ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିମ୍ପି ଅତ୍ଥେ ସତି…ପେ… କାରଣାନି।

ଆନାପାନପବ୍ବାଦୀନନ୍ତି ଆନାପାନପବ୍ବଇରିୟାପଥଚତୁସମ୍ପଜଞ୍ଞକୋଟ୍ଠାସ ଧାତୁମନସିକାରନୱସିୱଥିକପବ୍ବାନୀତି ଏତେସଂ। ଇମେସୁ ପନ ୟସ୍ମା କେସୁଚି ଦେୱାନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନ ଇଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ତାନି ଅନାମସିତ୍ୱା ୟଦିପି କୋଟ୍ଠାସଧାତୁମନସିକାରୱସେନେୱେତ୍ଥ ଦେସନା ପୱତ୍ତା, ଦେସନନ୍ତରେ ପନ ଆଗତଂ ଅନୱସେସଂ କାୟାନୁପସ୍ସନାୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ କାୟାନୁପସ୍ସନଂ ଭାୱେତ୍ୱା’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୫୫) ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି। ‘‘ତଥା’’ତି ଇମିନା ‘‘ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୮୨) ୱୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଇମମେୱ ଉପସଂହରତି। ପଞ୍ଚୱିଧେନାତି ନୀୱରଣୌପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାୟତନବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚଧା। ଭାୱନାନୁଭାୱୋ ଅରିୟମଗ୍ଗଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥତା।

ତଂନିଯମତୋତି ତସ୍ସା କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିପଟିପତ୍ତିଯା ନିଯମତୋ। ତସ୍ସା ଭିକ୍ଖୁଭାୱେ ନିଯତେ ସାପି ଭିକ୍ଖୁଭାୱେ ନିଯତାଯେୱ ନାମ ହୋତି।

କାଯାନୁପସ୍ସନାଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ଏତ୍ଥାତି କାଯେ। ଅୱଯୱା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅୱଯୱୀ, ସମୁଦାଯୋ, ସମୂହୋତି ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ପନ ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତଂ ଦ୍ରବ୍ଯନ୍ତରନ୍ତି ଗାହୋ ଲଦ୍ଧି ଅୱଯୱୀଗାହୋ। ହତ୍ଥପାଦାଦିଅଙ୍ଗୁଲିନଖାଦିଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେ ସନ୍ନିୱେସୱିସିଟ୍ଠେ ଉପାଦାଯ ଯାଯଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସମଞ୍ଞା ଚେୱ କାଯସମଞ୍ଞା ଚ, ତଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଇତ୍ଥିପୁରିସରଥଘଟାଦିଦ୍ରବ୍ଯନ୍ତିପରିକପ୍ପନଂ ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନଂ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତସମଞ୍ଞଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପକତିଆଦିଦ୍ରବ୍ଯାଦିଜୀୱାଦିକାଯାଦିପଦତ୍ଥନ୍ତରପରିକପ୍ପନଂ ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନଂ। ନିଚ୍ଚସାରାଦିଗାହଭୂତୋ ଅଭିନିୱେସୋ ସାରାଦାନାଭିନିୱେସୋ।

ନ ତଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ତଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦି ଦିଟ୍ଠଂ ନ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠଂ ୱା ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦି ନ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ଯଥାୱୁତ୍ତନ୍ତି କେସାଦିଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତଂ।

କେସାଦିପଥୱିନ୍ତି କେସାଦିସଞ୍ଞିତଂ ସସମ୍ଭାରପଥୱିଂ। ପୁବ୍ବାପରିଯଭାୱେନାତି ସନ୍ତାନୱସେନ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ''ଆପୋକାଯ''ନ୍ତି ଏୱମାଦୀସୁ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାତି ସପରସନ୍ତାନେ କାଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ''କାଯୋ''ତି ଚେତ୍ଥ ସମ୍ମସନୁପଗା ରୂପଧମ୍ମା ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି। ଘଟିତଂ ଏକାବଦ୍ଧଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଘଟିତାରମ୍ମଣଂ, ଏକାରମ୍ମଣଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଏକତୋ ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ନତ୍ଥୀ''ତି।

ଅନ୍ତୋଓଲୀଯନା ଅନ୍ତୋସଙ୍କୋଚୋ ଅନ୍ତରାୱୋସାନଂ।

ଦ୍ୱୀହୀତି ଅଭିଜ୍ଝାୱିନଯଦୋମନସ୍ସୱିନଯେହି।

ସତି ଚ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଞ୍ଚ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ତେନ। ଏତେନ କରଣଭୂତେନ। ୱିପକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଅନନ୍ତରିତତ୍ତା ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ। ତସ୍ସ ସଙ୍କତ୍ତିକକମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ।

କାଯାନୁପସ୍ସନାଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଦିଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ସୁଖାଦୀନନ୍ତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାଦୁକ୍ଖମସୁଖାନଂ।

ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣନାନତ୍ତଭେଦାନଂ ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଥା ଚ ସେସେସୁପି। ସୱତ୍ଥୁକାୱତ୍ଥୁକାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ହୀନାଦିଯୋନିଆଦିଭେଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା। ଏକତ୍ଥାତି କାଯାଦୀସୁ ଏକସ୍ମିଂ। ପୁରିମଚୋଦନାଯାତି ''ପୁବ୍ବେ ପହୀନତ୍ତା ପୁନ ପହାନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି ଚୋଦନାଯ। ପହୀନନ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ। ପଟିପକ୍ଖଭାୱନାଯାତି ମଗ୍ଗଭାୱନାଯ। ଉଭଯତ୍ଥାତି ଉଭଯଚୋଦନାଯ। ଉଭଯନ୍ତି ପରିହାରଦ୍ୱଯଂ। ଯସ୍ମା ପୁରିମଚୋଦନାଯ ନାନାପୁଗ୍ଗଲପରିହାରୋ, ନାନାଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକପରିହାରୋ ଚ ସମ୍ଭୱତି, ଦୁତିଯଚୋଦନାଯ ପନ ନାନାଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକପରିହାରୋଯେୱ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ଭୱତୋ ଯୋଜେତବ୍ବ''ନ୍ତି। ମଗ୍ଗସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବେସୁ କାଯାଦୀସୁ।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଦିଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କାଯାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୫୬।ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଇଧ ୱୁତ୍ତା ବହିଦ୍ଧାଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଅନୁପସ୍ସନପ୍ପକାରା ୱିଯ ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତା ସମୁଦଯଧମ୍ମାନୁପସ୍ସିଆଦିଅନୁପସ୍ସନପ୍ପକାରାପି କାଯାନୁପସ୍ସନାଭାୱତୋ ଗହିତା ଇଚ୍ଚେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିଅନୁପସ୍ସନାଯଂ। ଚୁଦ୍ଦସ ପକାରା ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ ଆଗତଚୁଦ୍ଦସପ୍ପକାରାଦିକେ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଇଧ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିପ୍ପକାରୋ ଏକୋ ପକାରୋତି ଆହ ''ଏକପ୍ପକାରନିଦ୍ଦେସେନା''ତି। ବାହିରେସୁପି ଏକଚ୍ଚେସୁ ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯେସୁ। ତେସମ୍ପି ହି ଆନାପାନାଦିୱସେନ ସମଥପକ୍ଖିକା କାଯାନୁପସ୍ସନା ସମ୍ଭୱତି।

ତେନାହ ‘‘ଏକଦେସସମ୍ପଓ୍ୱତୋ’’ତି।

ତଚସ୍ସ ଚ ଅତଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନତା ତଚେନ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଅତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ‘‘ଦୀଘବାହୁ ନଙ୍ଗତୂ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେପି ସମାସେ ଅଓ୍ୱଯଓ୍ୱପଦତ୍ଥସଙ୍ଗହୋ ଲବ୍ଭତେଓ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାଯେକଦେସଭୂତୋ ତଚୋ ଗହିତୋ ଏଓ୍ୱା’’ତି। ତଚପଟିବଦ୍ଧାନଂ ନଖଦନ୍ତନ୍ହାରୁମଂସାନଂ, ତଚପଟିବଦ୍ଧାନଂ ତଦନୁପ୍ପଓ୍ୱିଟ୍ଠମୂଲାନଂ କେସଲୋମାନଂ, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧପଟିବଦ୍ଧାନଂ ଇତରେସଂ ସମୂହଭୂତୋ ସବ୍ବୋ କାଯୋ ‘‘ତଚପରିଯନ୍ତୋ’’ତ୍ୱେଓ୍ୱ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧା’’ତିଆଦିମାହ। ଅତ୍ଥି କେସା, ଅତ୍ଥି ଲୋମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ପୁଥୁଓ୍ୱଚନଓ୍ୱାଚୀ ଏକଂ ନିପାତପଦଂ, ନ କିରିଯାପଦଂ। କିରିଯାପଦତ୍ତେ ହି ସନ୍ତୀତି ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ଓ୍ୱଚନଓ୍ୱିପଲ୍ଲାସେନ ଓ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଓ୍ୱାଚୁଗ୍ଗତକରଣାଦିନା ଉଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଉଗ୍ଗହୋ। କୋଟ୍ଠାସପାଠଇଯା ହି ଓ୍ୱାଚୁଗ୍ଗତକରଣଂ, ମନସିକିରିଯାଯ କେସାଦୀନଂ ଓ୍ୱଣ୍ଣାଦିତୋ ଉପଧାରଣସ୍ସ ଚ ପଗୁଣଭାଓ୍ୱାପାଦନଂ ଇଧ ଉଗ୍ଗହୋ। ଯେନ ପନ ନଯେନ ଯୋଗାଓ୍ୱଚରୋ ତତ୍ଥ କୁସଲୋ ହୋତି, ସୋ ୱିଧୀତି ୱୁତ୍ତୋ।

ପୁରିମେହୀତି ପୁରିମପୁରିମେହି ପଞ୍ଚକଛକ୍କେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ମଂସଂ…ପେ… ଓ୍ୱକ୍କ’’ନ୍ତି ହି ଅନୁଲୋମତୋ ଓ୍ୱକ୍କପଞ୍ଚକସ୍ସ ପୁନ ‘‘ଓ୍ୱକ୍କଂ…ପେ… କେସା’’ତି ଓ୍ୱକ୍କପଞ୍ଚକସ୍ସ, ତଚପଞ୍ଚକସ୍ସ ଚ ପଟିଲୋମତୋ ସଜ୍ଝାଯକ୍କମୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସ୍ୱାଯଂ ସଜ୍ଝାଯୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସୁଂ ତିପଞ୍ଚାହନ୍ତି ଅନୁଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହନ୍ତି ଏଓ୍ୱଂ ପଞ୍ଚକଛକ୍କେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ତିପଞ୍ଚାହଂ। ପୁରିମେହି ଏକତୋ ତିପଞ୍ଚାହନ୍ତି ତଚପଞ୍ଚକାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁଲୋମତୋ ଓ୍ୱକ୍କପଞ୍ଚକାଦୀନି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ତିପଞ୍ଚାହଂ । ଆଦିଅନ୍ତଦସ୍ସନଓ୍ୱସେନାତିଆଦିଭୂତସ୍ସ ଅନୁଲୋମତୋ ସଜ୍ଝାଯସ୍ସ, ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ସଜ୍ଝାଯେ ଅନ୍ତଭୂତସ୍ସ ପଟିଲୋମତୋ ସଜ୍ଝାଯସ୍ସ ଦସ୍ସନଓ୍ୱସେନ। ତେନାହ ‘‘ଅନୁଲୋମ…ପେ… ଅନ୍ତିମୋ’’ତି। ଏତମ୍ପୀତି ଯଦିଦଂ ପୁରିମେହି ସଦ୍ଧିଂ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପଞ୍ଚକାଦିନୋ ଏକତୋ ସଜ୍ଝାଯକରଣଂ, ପଞ୍ଚକାଦୀନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ଅନୁଲୋମାଦିନା ସଜ୍ଝାଯପ୍ପକାରତୋ ଅଞ୍ଞୋ ସଜ୍ଝାଯପ୍ପକାରୋ ଏସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ହତ୍ଥାନଂ ଏକମୁଖା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧା ଠପିତା ଅଙ୍ଗୁଲିଯୋ ଇଧ ହତ୍ଥସଙ୍ଖଲିକାତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ଅଙ୍ଗୁଲିପନ୍ତୀ’’ତି। ଅସୁଭଲକ୍ଖଣଂ କେସାଦୀନଂ ପଟିକ୍କୂଲଭାଓ୍ୱୋ। ଥଦ୍ଧାଦିଭାଓ୍ୱୋ ଧାତୁଲକ୍ଖଣଂ।

ଅଉନୋ କୋଟ୍ଠାସୋ, ସମାନୋ ଓ୍ୱା କୋଟ୍ଠାସୋ ସକୋଟ୍ଠାସୋ, ତତ୍ଥ ଭଓ୍ୱୋ ସକୋଟ୍ଠାସିକୋ, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ।

କାଯାନୁପସ୍ସନଂ ହିତ୍ୱାତି ଅସୁଭତୋ ଓ୍ୱା ଧାତୁତୋ ଅନୁପସ୍ସନଂ ମନସିକାରଂ ଅକତ୍ୱା। ପୁବ୍ବେ ୱିଯ ପରିଯନ୍ତତାଲଞ୍ଚ ଆଦିତାଲଞ୍ଚ ଅଗନ୍ତ୍ୱା।

ସମାଧାନାଦିୱିସେସଯୋଗେନ ଅଧିକଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଧିଚିତ୍ତଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମଥୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି। ମନସିକରଣଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଏକନ୍ତଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତସ୍ସେଓ୍ୱ ସମନ୍ନାହାରକଂ ଚିତ୍ତଂ। ୱିକ୍ଖେପଓ୍ୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନାନାରମ୍ମଣେ ୱିସଟପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତି ଇଧ ପଭଞ୍ଜନଂ, ସମାଧାନେନ ତଦଭାଓ୍ୱତୋ ନ ଚ ପଭଞ୍ଜନସଭାଓ୍ୱଂ।

ସକ୍ଖିଭଓ୍ୱନତା ପଚ୍ଚକ୍ଖକାରିତା। ପୁବ୍ବହେତାଦିକେତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ତଦନୁରୂପମନସିକାରାନୁଯୋଗାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ସମପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତନ୍ତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚରହିତଂ। ତଥାପଓ୍ୱତ୍ତିଯାତି ମଜ୍ଝିମସମଥନିମିତ୍ତଂ ପଟିପଜ୍ଜିଯା, ତତ୍ଥ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନେନ ସିଦ୍ଧାଯ ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତସମପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତିଯା। ପଞ୍ଞାଯ ତୋସେତୀତି ଯାଯଂ ତତ୍ଥ ଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନତିଓ୍ୱତ୍ତନା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏକରସତା, ତଦୁପଗଓ୍ୱୀରିଯଓ୍ୱାହନା, ଆସେଓ୍ୱନାତି ଇମାସଂ ସାଧିକା ଭାଓ୍ୱନାପଞ୍ଞା, ତାଯ ଅଧିଚିତ୍ତଂ ତୋସେତି ପହଟ୍ଠଂ କରୋତି। ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତୱିସେସସିଦ୍ଧିଯାଓ୍ୱ ହି ତଂସାଧିକାଯ ପଞ୍ଞାଯ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ପହଂସିତଂ ନାମ ହୋତି। ଏଓ୍ୱଂ ସମ୍ପହଂସନ୍ତୋ ଚ ଯସ୍ମା ସବ୍ବସୋ ପରିବନ୍ଧୱିସୋଧନେନ ପଞ୍ଞାଯ ଚିତ୍ତଂ ୱୋଦାପେତୀତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ‘‘ସମୁତ୍ତେଜେତି ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିରସ୍ସାଦନ୍ତି ପୁବ୍ବେନାପରଂ ୱିସେସାଲାଭେନ ଭାଓ୍ୱନାରସୱିରହିତଂ। ସମ୍ପହଂସେତୀତି ଭାଓ୍ୱନାଯ ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ମା ପହାସେତି ପମୋଦେତି। ସମୁତ୍ତେଜେତୀତି ସମ୍ମା ତତ୍ଥ ଉତ୍ତେଜେତି।

ଆସଯୋ ପଓ୍ୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ।

ଓ୍ୱଓ୍ୱତ୍ଥିତନ୍ତି ଅସଂକିଣ୍ଣତଂ।

ଅନ୍ତୋତି ଅବ୍ଭନ୍ତରେ କୋଟ୍ଠାସେ। ସୁଖୁମନ୍ତି ସୁଖୁମନ୍ହାରୁଆଦିଂ ସନ୍ଧାଯ ଓ୍ୱଦତି।

ତାଲପଚ୍ଛିକା ତାଲପଣ୍ଣଖିଲିଖେହି କତକଟସାରକୋ।

ଗଣନାଯ ମଣ୍ଡା-ସଦ୍ଦୋ କତିପଯେହି ଊନଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଦନ୍ତଟ୍ଠିୱଜ୍ଜିତାନି ତୀହି ଊନାନି ତୀଣି ଅଟ୍ଠିସତାନି। ତସ୍ମା ''ତିମତ୍ତାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଂ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ''ଅତିରେକତିସତଅଟ୍ଠିକସମୁସ୍ସଯ''ନ୍ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୨) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦନ୍ତଟ୍ଠୀନିପି ଗହେତ୍ୱା ସଵ୍ଵସଙ୍ଗାହିକନଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଗୋପ୍ଫକଟ୍ଠିକାଦୀନି ଅୱୁତ୍ତାନୀ''ତି ନ ୱତ୍ତଵ୍ଵଂ ''ଏକେକସ୍ମିଂ ପାଦେ ଦ୍ୱେ ଗୋପ୍ଫକଟ୍ଠୀନୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ''ଆନିସଦଟ୍ଠିଆଦୀନୀ''ତି ପନ ୱତ୍ତଵ୍ଵଂ।

ତେନ ଅଟ୍ଠିନାତି ଊରୁଟ୍ଠିନା।

ମରୁମ୍ପେହୀତି ମରୁମ୍ପଚୁଣ୍ଣେହି।

ସୁସମାହିତଚିତ୍ତେନ ହେତୁଭୂତେନ। ନାନାରମ୍ମଣୱିପ୍ଫନ୍ଦନୱିରହେନାତି ନାନାରମ୍ମଣଭାୱେନ ୱିପ୍ଫନ୍ଦନଂ ନାନାରମ୍ମଣୱିପ୍ଫନ୍ଦନଂ, ତେନ ୱିରହେନ। ଅନତିକ୍କନ୍ତପୀତିସୁଖସ୍ସ ଝାନଚିତ୍ତସ୍ସ। ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱା।

ପଟିକ୍କୂଲଧାତୁୱଣ୍ଣୱିସେସନ୍ତି ପଟିକ୍କୂଲୱିସେସଂ, ଧାତୁୱିସେସଂ, ୱଣ୍ଣକସିଣୱିସେସଂ। ୱକ୍କପଞ୍ଚକାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱିସୁଂ, ହେଟ୍ଠିମେହି ଏକତୋ ଚ ସଜ୍ଝାଯେ ଛନ୍ନଂ ଛନ୍ନଂ ପଞ୍ଚାହାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚ ମାସା ପରିପୁଣ୍ଣା ଲଵ୍ଭନ୍ତି, ତଚପଞ୍ଚକେ ପନ ୱିସୁଂ ତିପଞ୍ଚାହମେୱାତି ଆହ ''ଅଦ୍ଧମାସେ ଊନେପୀ''ତି। ମାସନ୍ତରଗମନଂ ସଜ୍ଝାଯସ୍ସ ସତ୍ତମାଦିମାସଗମନଂ।

ଯମେନ୍ତନ୍ତି ବନ୍ଧେନ୍ତଂ।

''ନୀଲଂ ପୀତ''ନ୍ତିଆଦିନା ସଙ୍ଘାଟେ ନୀଲାଦିୱଣ୍ଣାନଂ ତଂନିସ୍ସଯତ୍ତା ମହାଭୂତେ ଉପାଦାଯାତି ଆହ ''ମହାଭୂତଂ…ପେ… ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧନ୍ତିଆଦିନା''ତି। ଉପାଦାଯରୂପଂ ମହାଭୂତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନନ୍ତି ଯୋଜନା। ତସ୍ସାତି ଉପାଦାରୂପସ୍ସ। ତତୋତି ମହାଭୂତତୋ। ଛାଯାଯ ଆତପପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଆତପୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଏତିସ୍ସାତି, ଆତପସ୍ସ ଛାଯାଯ ଉପ୍ପାଦକଭାୱୋ ଛାଯାତପାନଂ ଆତପପଚ୍ଚଯଛାଯୁପ୍ପାଦକଭାୱୋ। ତେନ ଉପ୍ପାଦେତଵ୍ଵୌପ୍ପାଦକଭାୱୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଚ୍ଛେଦକତାତି ଦସ୍ସେତି। ଆଯତନାନି ଚ ଦ୍ୱାରାନି ଚାତି ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି, ତଦେକଦେସଭୂତାନି ଦ୍ୱାରାନି ଚ।

ସପ୍ପଚ୍ଚଯଭାୱାତି ସପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା।

ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଆକାରେନାତି ''ଇତି ଇଦଂ ସତ୍ତୱିଧଂ ଉଗ୍ଗହକୋସଲ୍ଲଂ ସୁଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ୱା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୫୬), ''ଇମଂ ପନ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିତୁକାମେନା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୫୬) ୱା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ୱିଧିନା। ''ଅୱିସେସତୋ ପନ ସାଧାରଣୱସେନ ଏୱଂ ୱେଦିତଵ୍ଵା''ତି, ''ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯା''ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ୱଣ୍ଣାଦିମୁଖେନାତି ୱଣ୍ଣପଟିକ୍କୂଲସୁଞ୍ଞତାମୁଖେନ। ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ଯୋ ଉଗ୍ଗହୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ତାତି ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନପଠମଜ୍ଝାନୱିପସ୍ସନାସୁ ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ଧୀଯତି। କେନ? କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରେନେୱ, ତସ୍ମା ଉଗ୍ଗହୋୱ ସନ୍ଧି ଉଗ୍ଗହସନ୍ଧୀତି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ।

ଉଟ୍ଠାନକଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ। ସାତିରେକାନି ଛ ଅମ୍ବଣାନି କୁମ୍ଭଂ। ତତୋତି ମୁଖଧୋୱନଖାଦନଭୋଜନକିଚ୍ଚତୋ। ନିୱତ୍ତତୀତି ଅରହତ୍ତାଧିଗମେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୱତ୍ତିୱସେନ ନିୱତ୍ତତି।

କମ୍ମମେୱାତି ମନସିକାରକମ୍ମମେୱ। ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ପୁଵ୍ଵଭାଗଭାୱନାରମ୍ମଣଂ।

ତଥାତି ୱନମକ୍କଟୋ ୱିଯ।

ଏକନ୍ତି ଏକଂ କୋଟ୍ଠାସଂ।

ସତ୍ତଗହଣରହିତେତି ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିମ୍ପି ଅନାମସିତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ସସନ୍ତାନତାଯ ଅହଂକାରୱତ୍ଥୁମ୍ପି ଅପ୍ପହୀନମାନସ୍ସ ପହୀନାକାରଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ୱିଦ୍ଧସ୍ତାହଂକାରେ''ତି। ତତ୍ଥାତି ପରସ୍ସ କାଯେ।

୩୫୭।ଆଦିମ୍ହି ସେୱନା ମନସିକାରସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନା ଆରମ୍ଭୋ।

୩୬୨।ଗମିତାତି ୱିଗମିତା।

କାଯାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୬୩।ସମ୍ପଜାନସ୍ସାତି ସଞ୍ଞା ପକାରେହି ଜାନନ୍ତସ୍ସ, ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ସୁଖସାମିସାଦିପ୍ପକାରେହି ଅୱିପରୀତଂ ୱେଦନଂ ଜାନନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନା ୱୋହାରାନୁସାରେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଆହ ''ୱୋହାରମତ୍ତେନା''ତି। ୱେଦଯାମୀତି ''ଅହଂ ୱେଦଯାମୀ''ତି ଅଭୁପନାଯିକା ୱୁତ୍ତାତି, ପରିଞ୍ଞାତୱେଦନୋପି ୱା ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ସୁଖୱେଦନାଯ ଲୋକୱୋହାରେନ ''ସୁଖଂ ୱେଦନଂ ୱେଦଯାମୀ''ତି ଜାନାତି, ୱୋହରତି ଚ, ପଗେୱ ଇତରୋ। ତେନାହ ''ୱୋହାରମତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ଉଭଯନ୍ତି ୱୀରିଯସମାଧିଂ। ସହ ଯୋଜେତ୍ୱାତି ସମଧୁରକିଚ୍ଚତୋ ଅନୂନାଧିକଂ କତ୍ୱା। ଅଟ୍ଠଧମ୍ମାଦୀସୁ ସମ୍ମୋହୱିଦ୍ଧଂସନୱସେନ ପୱତ୍ତା ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଏୱ ଲୋକୁତ୍ତରପଟିସମ୍ଭିଦା।

ୱଣ୍ଣମୁଖାଦୀସୁ ତୀସୁପି ମୁଖେସୁ। ପରିଗ୍ଗହସ୍ସାତି ଅରୂପପରିଗ୍ଗହସ୍ସ। ''ୱତ୍ଥୁ ନାମ କରଜକାଯୋ''ତି ୱଚନେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଛ ୱତ୍ଥୂନୀ''ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୁପତ୍ଥମ୍ଭେନ ଠିତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ନଳକଲାପେସୁ ଏକସ୍ସ ଇତରପଟିବଦ୍ଧଟ୍ଠିତିତା ୱିଯ ନାମକାଯସ୍ସ ରୂପକାଯପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାଦସ୍ସନଞ୍ହେତଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୱିସେସଦସ୍ସନନ୍ତି।

ତେସନ୍ତି ଯେସଂ ଫସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣାନି ପାକଟାନି, ତେସଂ। ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ତତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ, ଯେସଂ ଫସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣାନି ନ ପାକଟାନି। ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନାନଂ ସୁୱିଭୂତୱୁତ୍ତିତାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ସବ୍ବେସଂ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ୱେଦନା ପାକଟା''ତି। ୱିଲାପେତ୍ୱା ୱିଲାପେତ୍ୱାତି ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ନୱନୀତଂ ୱିଲାପେତ୍ୱା ସୀତିଭୂତଂ ଅତିସୀତଲେ ଉଦକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପଣ୍ଡିନ୍ନଂ ଠିତଂ ମଦ୍ଦେତ୍ୱା ପରିପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ପୁନ ୱିଲାପେତ୍ୱାତି ସତୱାରଂ ଏୱଂ କତ୍ୱା।

ତତ୍ଥାପୀତି ଯତ୍ଥ ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଏୱ...ପେ... ଦସ୍ସିତଂ, ତତ୍ଥାପି। ଯେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ତଦନ୍ତୋଗଧଂ ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି ଯୋଜନା।

ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୬୫। କିଲେସସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନ ୱିସୁଦ୍ଧତା ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇତରେହିପୀତି ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକିଲେସତୋ ଇତରେହିପି ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି। ୱିସୁଂ ୱଚନନ୍ତି ଅଞ୍ଞାକୁସଲତୋ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ୱଚନଂ। ୱିସିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣନ୍ତି ୱିସିଟ୍ଠତାଗହଣଂ, ଆୱେଣିକସମୋହତାଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଯତୋ ତଦୁଭଯଂ ମୋମୂହଚିତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାନିଦ୍ଦେସୋ

କ। ନୀୱରଣପବ୍ବୱଣ୍ଣନା

୩୬୭। ଏକସ୍ମିଂ ଯୁଗେ ବଦ୍ଧଗୋଣାନଂ ୱିଯ ଏକତୋ ପୱତ୍ତି ଯୁଗନଦ୍ଧତା।

ଗହଣାକାରେନାତି ଅସୁଭେପି ଆରମ୍ମଣେ ''ସୁଭ''ନ୍ତି ଗହଣାକାରେନ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଚାତି ସୁଭନିମିତ୍ତନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯୋଜନା। ଏକଂସେନ ସତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ହିତସୁଖମେୱ ଆସୀସନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଆକଙ୍ଖିତସ୍ସ ହିତସୁଖସ୍ସା''ତି। ଅନୁପାଯୋ ଏୱ ଚ ହିତୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ସୁଖସ୍ସ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ, ଆକଙ୍ଖିତସ୍ସ ୱା ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ହିତସୁଖସ୍ସ ଅନୁପାଯଭୂତୋ। ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧା ହି ତାଦିସେପି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି। ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେତି

ଅଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦେତି ଅତ୍ଥୋ।

ତଦନୁକୂଲଭାୱାତି ତେସଂ ଅସୁଭେ “ସୁଭ”ନ୍ତି, “ଅସୁଭ”ନ୍ତି ଚ ପୱତ୍ତାନଂ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଯୋନିସୋମନସିକାରାନଂ ଅନୁକୂଲତ୍ତା। ରୂପାଦୀସୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିଅଭିନିୱେସସ୍ସ, ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦୀନଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତମନସିକାରୂପନିସ୍ସଯତା ତଦନୁକୂଲତା।

ଆହାରେ ପଟିକ୍କୂଲସଞ୍ଞଂ ସୋ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତବ୍ବିପରିଣାମସ୍ସାତି ଭୋଜନପରିଣାମସ୍ସ ନିସ୍ସନ୍ଦାଦିକସ୍ସ। ତଦାଧାରସ୍ସାତି ଉଦରସ୍ସ, କାଯସ୍ସେୱ ୱା। ସୋତି ଭୋଜନେମତ୍ତଞ୍ଞୂ। ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯେନ କାମରାଗୋ “କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣ”ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ “ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନା”ତି। ଅଭିଧମ୍ମେ ହି “ନୀୱରଣଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ନୀୱରଣୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା”ତି (ପଟ୍ଠା। ୩।୮।୮) ଏତସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେ “ଅରୂପେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ଥିନମିଦ୍ଧନୀୱରଣଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନୀୱରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ”ତିଆଦିୱଚନତୋ ଭୱରାଗୋପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ତେନାହ “ସବ୍ବୋପି ଲୋଭୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣ”ନ୍ତି।

ସୀମାଭେଦେ କତେତି ଅତ୍ତାଦିମରିଯାଦାଯ ଭିନ୍ନାଯ, ଅତ୍ତାଦୀସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ ଏକରୂପାଯ ମେତ୍ତାଭାୱନାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିହାରାଦିଉଦ୍ଦେସରହିତନ୍ତି ୱିହାରାଦିପଦେସପରିଚ୍ଛେଦରହିତଂ। ଉଗ୍ଗହିତାଯ ମେତ୍ତାଯ। ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧାତି ଇତ୍ଥିଆଦିୱସେନ ସତ୍ତୱିଧା ପଚ୍ଚେକଂ ଅୱେରାଦୀହି ଯୋଜନାୱସେନ ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧା। ସତ୍ତାଦିଇତ୍ଥିଆଦିଅୱେରାଦିଯୋଗେନାତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତାଦିଅୱେରାଦିଯୋଗେନ ୱୀସତି, ଇତ୍ଥିଆଦିଅୱେରାଦିଯୋଗେନ ଅଟ୍ଠୱୀସତୀତି ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାରୀସଂ ଏକିସ୍ସା ଦିସାଯ। ତଥା ସେସଦିସାସୁପୀତି ସବ୍ବା ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଆହ “ଅସୀତାଧିକଚତୁସତପ୍ପଭେଦା”ତି।

କତାକତାନୁସୋଚନଞ୍ଚ ନ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। “ବହୁକଂ ସୁତଂ ହୋତି ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ଯ”ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ (ଅ। ନି। ୪।୬) ବହୁସ୍ସୁତତା ନୱଙ୍ଗସ୍ସ ସାସନସ୍ସ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ୱିନଯମତ୍ତସ୍ସେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ପନ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଇଚ୍ଛେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ବହୁସ୍ସୁତତଞ୍ଚାତି।

ତିଟ୍ଠତି ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଏତ୍ଥ ଏତେସୁ “ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହମତୀତମଦ୍ଧାନ”ନ୍ତିଆଦିକାଯ (ମ। ନି। ୧।୧୮; ସ। ନି। ୨।୨୦) ପୱତ୍ତିଯା ଅନେକଭେଦେସୁ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଧମ୍ମେସୂତି ତେ ଠାନୀଯା ୱୁତ୍ତା।

ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକାପୀତି ନ କେୱଲଂ ସୋଳସୱତ୍ଥୁକା, ନାପି ରତନତ୍ତଯୱତ୍ଥୁକା ଚ, ଅଥ ଖୋ ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକାପି। ରତନତ୍ତଯେ ସଂସଯାପନ୍ନସ୍ସ ସିକ୍ଖାଦୀସୁ କଙ୍ଖାସମ୍ଭୱତୋ, ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଛେମତିକସ୍ସ ତଦଭାୱତୋ ଚ ସେସୱିଚିକିଚ୍ଛାନଂ ରତନତ୍ତଯୱିଚିକିଚ୍ଛାମୂଲିକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅନୁପୱିସନଂ “ଏୱମେତ”ନ୍ତି ସଦ୍ଦହନୱସେନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପକ୍ଖନ୍ଦନଂ।

ନୀୱରଣପବ୍ବୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖ। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗପବ୍ବୱଣ୍ଣନା

ତେନାତି ଅତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସିତଗ୍ଗହଣେନ।

ପଚ୍ଚଯୱସେନ ଦୁବ୍ବଲଭାୱୋ ମନ୍ଦତା।

ପବ୍ବତପଦେସୱନଗହନନ୍ତରିତୋପି ଗାମୋ ନ ଦୂରେ, ପବ୍ବତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଗନ୍ତବ୍ବତାଯ ଆୱାସୋ ଅରଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୂପେତୋ, ତସ୍ମା ମଂସସୋତେନେୱ ଅସ୍ସୋସୀତି ୱଦନ୍ତି।

ସମ୍ପତ୍ତିହେତୁତାଯ ପସାଦୋ ସିନେହପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତୋ।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖଭାୱାପାଦନଂ ତେଜନଂ। ତୋସନଂ ପମୋଦନଂ।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗପବ୍ବୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ପଠମସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନସ୍ସ, ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଇତରେସଂ। ଆଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଥା ମଗ୍ଗସମ୍ମାସତିଯା କଥଂ

କାୟାରମ୍ମଣତା ସିୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କାୟାନୁପସ୍ସିଆଦୀନଂ ଚତୁବ୍ବିଧାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱୁତ୍ତାନଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ହି ସକ୍କା ଏକସ୍ସ…ପେ… ୱତ୍ତୁ’’ନ୍ତି। ଅନେକସତିସମ୍ଭୱାୱବୋଧପସଙ୍ଗାତି ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ଅନେକିସ୍ସା ସତିୟା ସମ୍ଭୱସ୍ସ, ସତି ଚ ତସ୍ମିଂ ଅନେକାୱବୋଧସ୍ସ ଚ ଆପଜ୍ଜନତୋ। ସକିଚ୍ଚପରିଚ୍ଛିନ୍ନେତି ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚୱିସେସୱିସିଟ୍ଠେ। ଧମ୍ମଭେଦେନାତି ଆରମ୍ମଣଭେଦୱିସିଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୱିସେସେନ। ନ ଧମ୍ମସ୍ସ ଧମ୍ମୋ କିଚ୍ଚନ୍ତି ଏକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମୋ କିଚ୍ଚଂ ନାମ ନ ହୋତି ତଦଭାୱତୋ। ଧମ୍ମଭେଦେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିଭାଗେନ। ତସ୍ସ ଭେଦୋତି ତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ ଭେଦୋ ନତ୍ଥି। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ନୟିଧ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିଭାଗେନ କିଚ୍ଚଭେଦୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, କିଚ୍ଚଭେଦେନ ପନ ଧମ୍ମୱିଭାଗୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, ତସ୍ମା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏକାୱା’’ତିଆଦି।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୩୭୪।‘‘କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ଇଦଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ସତିପଟ୍ଠାନୱିସେସନଂ, ତଞ୍ଚ ଆଗମନସିଦ୍ଧଂ, ଅଞ୍ଞଥା ତସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋତି ଆହ ‘‘ଆଗମନୱସେନ…ପେ… ଦେସେତ୍ୱା’’ତି। ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନାମସିତ୍ୱାତି ‘‘କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ତଥା ଅନାମସନତୋ ଏୱ ଆଗମନୱିସେସନଂ ଅକତ୍ୱା। ନୟଦ୍ୱୟେତି ଅନୁପସ୍ସନାନୟୋ, ସୁଦ୍ଧିକନୟୋତି ଏତସ୍ମିଂ ନୟଦ୍ୱୟେ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୩୯୦। କାରଣସଦ୍ଦୋ ଯୁତ୍ତିୱାଚକୋ ‘‘ସଙ୍କମେତଂ ଅକାରଣଂ ୱଦତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ, ତସ୍ମା କାରଣପ୍ପଧାନାତି ଯୁତ୍ତିପ୍ପଧାନା, ଅନୁପ୍ପନ୍ନପାପକାନୁପ୍ପାଦନାଦିକିରିୟାୟ ଅନୁରୂପପ୍ପଧାନାତି ଏୱଂ ୱା ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନପାପକାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଦି ଅନୁପ୍ପନ୍ନପାପକାନୁପ୍ପାଦାଦି।

୩୯୧।‘‘ନ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋତି ଯଥା ତଣ୍ହାୟନମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱାୟମନସଭାୱାନଂ ତଣ୍ହାଦୀନଂ ଛନ୍ଦପରିୟାଯୋ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମୋ ନାମ ହୋତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଛନ୍ଦନିୟସ୍ସ ତେସୁ ଅଭାୱା, ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପନ ତଂସଭାୱତ୍ତା ଅଞ୍ଞଧମ୍ମୋ ନ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ସଭାୱଚ୍ଛନ୍ଦୋ’’ତି।

୪୦୬।ଅଟ୍ଠକଥାୟନ୍ତି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାୟଂ। ୱଟ୍ଟାନତ୍ଥସଂୱତ୍ତନତୋତି ସଂସାରଦୁକ୍ଖସମ୍ଭୱତୋ।

ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସନ୍ତାୟ ସମାପତ୍ତିୟା ପରିହୀନା ବ୍ରହ୍ମଚରିୟୱାସେ ସଣ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀ’’ତି।

ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧାୟାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଉପ୍ପନ୍ନାୟେୱାତି ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବା ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ସମୁଦାଚାରାଦିୱସେନ।

ସବ୍ବାସୁ ଅୱତ୍ଥାସୂତି ପକତତ୍ତାଦିଅୱତ୍ଥାସୁ। ପକତତ୍ତାୱତ୍ଥେନ ହି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ତାନି ନ ଚରିତବ୍ବାନି। ଇତରାୱତ୍ଥେନ ଚ ତଦୱତ୍ଥାୟ ତାନି ତାନିଯେୱ ଚରିତବ୍ବାନି। ୱତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧିଆଦୀନୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ନ ଏକଚ୍ଛନ୍ନେ ଅନାୱାସେ ୱତ୍ଥବ୍ବଂ, ନ ଏକଚ୍ଛନ୍ନେ ଆୱାସେ ୱା ଅନାୱାସେ ୱା ୱତ୍ଥବ୍ବଂ, ନ ଏକାସନେ ନିସୀଦିତବ୍ବଂ, ନ ନୀଚେ ଆସନେ ନିସିନ୍ନେ ଉଚ୍ଚେ ଆସନେ ନିସୀଦିତବ୍ବଂ, ନ ଛମାୟଂ ନିସିନ୍ନେ ଆସନେ ନିସୀଦିତବ୍ବଂ, ନ ଏକଚଙ୍କମେ ଚଙ୍କମିତବ୍ବଂ, ନ ନୀଚେ ଚଙ୍କମେ ଚଙ୍କମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚେ ଚଙ୍କମେ ଚଙ୍କମିତବ୍ବଂ, ନ ଛମାୟଂ ଚଙ୍କମନ୍ତେ ଚଙ୍କମେ ଚଙ୍କମିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଇମାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେସନ୍ତି ପାରିୱାସିକୱୁଡ୍ଢତରାଦୀନଂ ୱସେନ। ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱାତି ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା। ଏକେକଂ କତ୍ୱାତି ନୱାପି ଏକମେକଂ କତ୍ୱା। ‘‘ଅଭିୱାଦନପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମସାମୀଚିକମ୍ମଂ ନ ସାଦିତବ୍ବଂ, ଆସନାଭିହାରଂ, ସେଯ୍ୟାଭିହାରଂ, ପାଦୋଦକଂ, ପାଦପୀଠଂ, ପାଦକଥଲିକଂ, ପତ୍ତଚୀୱରପଟିଗ୍ଗହଣଂ ନ ସାଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଅସାଦିୟନସାମଞ୍ଞେନ ଏକଂ। ଦସାତି ‘‘ନ ସୀଲୱିପତ୍ତିୟା, ନ ଆଚାରୱିପତ୍ତିୟା, ନ ଦିଟ୍ଠିୱିପତ୍ତିୟା, ନ ଆଜୀୱୱିପତ୍ତିୟା, ନ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଭେଦେତବ୍ବା, ନ ଗିହିଦ୍ଧଜୋ ଧାରେତବ୍ବୋ, ନ ତିତ୍ଥିୟଦ୍ଧଜୋ ଧାରେତବ୍ବୋ, ନ ତିତ୍ଥିୟା ସେୱିତବ୍ବା, ଭିକ୍ଖୂ ସେୱିତବ୍ବା, ଭିକ୍ଖୁସିକ୍ଖାୟ ସିକ୍ଖିତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ଚୂଳୱ। ୬୦) ଏୱମାଗତା ଦସ।

‘‘କମ୍ମଞ୍ଚା’’ତି ପଚ୍ଚତ୍ତୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ କମ୍ମଂ ‘‘ଅୱିପକ୍କୱିପାକସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ‘‘କମ୍ମସ୍ସା’’ତି ସାମିୱଚନୱସେନ ପରିଣାମେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଭୂତାପଗତୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଧାତି ଇମିସ୍ସା ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିୟା। ‘‘ଏୱଂ କତେ ଓକାସେ ୱିପାକୋ…ପେ… ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱିପାକମେୱ ୱଦତି। ତତ୍ଥାତି ଅଟ୍ଠସାଲିନିୟଂ। ମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନା ଥାମଗତା କାମରାଗାଦୟୋ ‘‘ଅନୁସୟା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଅନୁସୟିତ…ପେ… ମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବା’’ତି।

ଆହତଖୀରରୁକ୍ଖୋ ୱିୟ ଆରମ୍ମଣଂ, କଥଂ? ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୱସେନ। ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରତି ‘‘ଅଧିଗତ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୱସେନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଧିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁସ୍ସରିତାନୁସ୍ସରିତକ୍ଖଣେ କିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାୱେନ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତୋ ଅଧିଗତମେୱ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅଧିଗତଂ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୱସେନା’’ତି, ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ପାତୁଭୂତକିଲେସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିନିମିତ୍ତତାୟ ଉପ୍ପତ୍ତିରହଂ କିଲେସଂ ‘‘ଆରମ୍ମଣଂ ଅନ୍ତୋଗଧକିଲେସ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ଖୋ ଗାହକେ ଲଦ୍ଧୁମାନଂ ଗହେତବ୍ବେ ଉପଚରିତ୍ୱା, ଯଥା ନିସ୍ସିତେ ଲଦ୍ଧୁମାନଂ ନିସ୍ସୟେ ଉପଚରିତ୍ୱା ‘‘ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ’’ତି। ଇଦାନି ଉପଚାରଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ନିପ୍ପରିୟାୟେନେୱ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହ…ପେ… ସଦିସା’’ତି ଆହ। ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଯଥା କିଂ? ସଚେ ଖୀରରୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ।

ତିଧାତି ଅତୀତାଦିୱସେନ ତିଧା। ଆଭତୋ ଉପମାୱସେନ। ଅପ୍ପହୀନତାଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ତିଧା ନୱତ୍ତବ୍ବତାଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତମେୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଏୱଂ ମଗ୍ଗେନ ପହୀନକିଲେସା ଦଟ୍ଠବ୍ବା ମଗ୍ଗେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ ଉପ୍ପତ୍ତିରହାନମ୍ପି ଉପ୍ପନ୍ନେ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅଭାୱତୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୪୨୭।ୱୀରିଯଜେଟ୍ଠିକାଯପନ ମଗ୍ଗଭାୱନାଯ ନ ୱତ୍ତବ୍ବାନି ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନି ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ’’ତି ୱା ‘‘ନମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ’’ତି ୱାତି ୱାତି ଏତ୍ଥ ପଠମସ୍ସ ୱୀରିଯନ୍ତରାଭାୱୋ, ଇତରସ୍ସ ଇତରାଧିପତିନୋ, ନମଗ୍ଗଭୂତୱୀରିଯାଧିପତିନୋ ଚ ଅଭାୱୋ ନୱତ୍ତବ୍ବତାଯ କାରଣନ୍ତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତୀନୀ’’ତିଆଦିନା। ତଦାତି ୱୀରିଯଜେଟ୍ଠିକମଗ୍ଗଭାୱନାକାଲେ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୯. ଇଦ୍ଧିପାଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧. ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୪୩୧. ପଠମୋକତ୍ତୁଅତ୍ଥୋ ‘‘ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧୀ’’ତି. ଦୁତିୟୋ କରଣତ୍ଥୋ ‘‘ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାୟା’’ତି. ପଜ୍ଜିତବ୍ବା ଇଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତା ‘‘ଇଦ୍ଧିଂ ପଜ୍ଜନ୍ତି ପାପୁଣନ୍ତୀ’’ତି କତ୍ତୁସାଧନସ୍ସ ଇଦ୍ଧିସଦ୍ଦସ୍ସ କରଣସାଧନେନ ପାଦସଦ୍ଦେନ ସମାନାଧିକରଣତାୟ ଅସମ୍ଭୱତୋ, ଇଜ୍ଝନକସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥସ୍ସ କରଣଭୂତେନ ପାଦେନ ପଜ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା ‘‘ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ’’ତି ସଦ୍ଦଯୋଜନା ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ନ ଚ…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି. ଇଦ୍ଧିକିରିୟାକରଣେନାତି ଇଜ୍ଝନକିରିୟାୟ କରଣଭୂତେନ ଅତ୍ଥେନ ସାଧେତବ୍ବା ଚ ଇଦ୍ଧି ପଜ୍ଜିତବ୍ବାତି ଯୋଜନା. ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କରଣାନନ୍ତି ଇଜ୍ଝନପଜ୍ଜନକିରିୟାକରଣାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତ୍ଥାନଂ. ନ ଅସମାନାଧିକରଣତା ସମ୍ଭୱତି ପଟିସେଧଦ୍ୱୟଂ ପକତିଯଂ ଠପେତୀତି. ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ପଠମେନତ୍ଥେନ ସମାନାଧିକରଣସମାସୋ, ଦୁତିୟେନ ସାମିୱଚନସମାସୋ ଇଦ୍ଧିପାଦସଦ୍ଦାନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା. ଯଥାୱୁତ୍ତା ୱା ପଠମେନତ୍ଥେନ ସମାନାଧିକରଣସମାସୱସେନେୱ ଯୋଜନା ଯୁଜ୍ଜତି ପାଦସ୍ସ ପଜ୍ଜମାନକୋଟ୍ଠାସଭାୱତୋ. ଦୁତିୟେନତ୍ଥେନ ଇତରସମାସେନେୱ ଯୋଜନା ଯୁଜ୍ଜତି ପାଦସ୍ସ ଇଜ୍ଝନକରଣୂପାୟଭାୱତୋ.

କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି. ଦୁୱିଧତ୍ଥାୟାତି ନିବ୍ବତ୍ତିଅତ୍ଥାୟ, ୱୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥାୟ ଚ. ୱିସୁନ୍ତି ‘‘ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଇମସ୍ମା ୱିସୁଂ. ସମାସଯୋଜନାୱସେନାତି ‘‘ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ଏୱଂ ସମାସଯୋଜନାୱସେନ. ଯଥାଯୁତ୍ତୋତି କତ୍ତୁକରଣତ୍ଥେସୁ ଯୋ ଯୋ ଯୁତ୍ତୋ. ପଟିଲାଭପୁବ୍ବଭାଗାନନ୍ତି ୱିସେସାଧିଗମତଂପୁବ୍ବଭାଗାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ କତ୍ତିଦ୍ଧିକରଣିଦ୍ଧିଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା. ଉତ୍ତରଚୂଳଭାଜନୀୟେ ‘‘ଛନ୍ଦୋୟେୱ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ, ଚିତ୍ତମେୱ, ୱୀରିୟମେୱ, ୱୀମଂସାୱ ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ ‘‘ଉତ୍ତରଚୂଳଭାଜନୀୟେ ୱା ୱୁତ୍ତେହି ଛନ୍ଦାଦୀହି ଇଦ୍ଧିପାଦେହୀ’’ତିଆଦି.

ଛନ୍ଦଚିତ୍ତୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦେସୁ ତାୱ ଯୁତ୍ତଂ ପଧାନସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣଂ ଅପୁବ୍ବତ୍ତା, ୱୀରିୟିଦ୍ଧିପାଦେ ପନ କଥନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ୱୀରିୟିଦ୍ଧିପାଦନିଦ୍ଦେସେ’’ତିଆଦି. ଯଦି ଦ୍ୱେୟେୱ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗାନି, ଛନ୍ଦାଦୟୋ କିମତ୍ଥିୟାତି ଆହ ‘‘ସମାଧିୱିସେସନାନୀ’’ତି. ନ ଇଧ…ପେ… ୱୁତ୍ତା ହୋତି ଅତବ୍ବିସେସନତ୍ତା. ଯଦିପି ସମାଧିୱିସେସନସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୀରିୟଂ ଆଗତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ‘‘ୱୀରିୟସମାଧିସମନ୍ନାଗତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ତାୱତାପି ସିଦ୍ଧଂ ହୋତି. ଏୱଂ ସିଦ୍ଧେ ସତି ପୁନ ୱଚନଂ ୱୀରିୟନ୍ତରସବ୍ଭାୱଂ ନୁ ଖୋ ଦୀପେତୀତି କଦାଚି ଆସଙ୍କେୟ୍ୟାତି ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ‘‘ୱୀରିୟଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ. ଛନ୍ଦାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠୋତି ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟତାୱିସେସେନ ୱିସିଟ୍ଠୋ. ତେନେୱ ହି ଛନ୍ଦାଦିମୁଖେନେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଦେସିତା. ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଛନ୍ଦଂ ଚେ ଭିକ୍ଖୁ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ୱା ଲଭତି ସମାଧି’’ନ୍ତିଆଦି. ତଂତଂଅୱସ୍ସୟନୱସେନାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଛନ୍ଦସ୍ସ ସମାଧିନୋ ଅୱସ୍ସୟତାୱସେନ, ପଚ୍ଚୟୱିସେସତାୟାତି ଅତ୍ଥୋ. ଉପାୟତ୍ଥେନ…ପେ… ୱୁତ୍ତା ହୋତି ଅଧିଗମୂପାୟତାପି ନିସ୍ସୟଭାୱୋୟେୱାତି. ‘‘ତେନେୱା’’ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତଂ ପାଠଇଯାୟେୱ ୱିଭାୱେତି. ତତ୍ଥ ତେନେୱାତି ଛନ୍ଦାଦୀନଂୟେୱ ଉପାୟତ୍ଥଭାୱେନେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା. ଉପାୟିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱାତି ଛନ୍ଦାଦିକେ ଧୁରେ ଜେଟ୍ଠକେ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ କତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତସମାଧି ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିୟା ଅଧିଗମୂପାୟତାଦସ୍ସନଂ ଉପାୟିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ, ତଦତ୍ଥମେୱ ‘‘ତଥାଭୂତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପାଠଇଯଂ ନିସ୍ସୟିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ କତଂ ଛନ୍ଦାଦିୱିସିଟ୍ଠାନଂୟେୱ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା. ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ. ଅଞ୍ଞଥା କେୱଲଂ ଇଦ୍ଧିସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂୟେୱ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱେ ଗୟ୍ହମାନେ ଚତୁବ୍ବିଧତା ନ ହୋତି ୱିସେସକାରଣାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ.

୪୩୩. ତୋସନଂ ସତ୍ଥୁ ଆରାଧନଂ, ସିକ୍ଖାୟ ୱା. ଥାମଭାୱତୋତି ଥିରଭାୱତୋ. କୁଲାପଦେସେ ଜାତିମା ପୁରିସ୍ସରୋ ହୋତୀତି ‘‘ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠଜାତିସଦିସତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ. ୱିଚାରଣାପଞ୍ଞାହେତୁକତ୍ତା ମନ୍ତସ୍ସ ୱୀମଂସାସଦିସତା ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟାୱାତି ନ ଉଦ୍ଧଟା.

ଛନ୍ଦାଦିକେତି ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରା, ୱୀରିୟଚିତ୍ତୱୀମଂସାସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରାତି ଇମେ ତୟୋ ତୟୋ ଧମ୍ମେ. ଅଭେଦତୋ ଭେଦଂ ଅକତ୍ୱା ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଇଦ୍ଧିଭାୱସାମଞ୍ଞେନ, ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା. ତେନାହ ‘‘ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା’’ତି. ଭେଦନଂ ୱା ସମ୍ଭେଦନଂ ମିସ୍ସୀକରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅମିସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି. ତଥା ହି ‘‘ସେସା ପନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତକା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଇଦ୍ଧିପାଦାୟେୱା’’ତି (ୱିଭ. ଅଟ୍ଠ. ୪୩୩) ଇଦ୍ଧିଇଦ୍ଧିପାଦେ ଅମିସ୍ସେତ୍ୱାପି କଥିତଂ. ୱିସେସେନାତି ଭେଦେନ ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ ଅସମ୍ମିସ୍ସଭାୱେନ ଆୱେଣିକତ୍ତା. ଆୱେଣିକା ହି ଛନ୍ଦାଦୟୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଦସ୍ସ. ଅୱିସେସେନାତି ଅଭେଦେନ, ଚତୁରିଦ୍ଧିପାଦସାଧାରଣଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ.

ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦସମାଧିଦ୍ଧିପାଦାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଧାନସଙ୍ଖାରଂ, ୱୀରିଯଚିତ୍ତୱୀମଂସା ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପାଦୋତି ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧମାହ। ''ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦେ ପତ୍ତିସନ୍ତୀ''ତିଆଦିନା ୱିସିଟ୍ଠେସ୍ୱେୱ ପଞ୍ଚେସଂ ଅୱତ୍ୱା। ଚତୂସୁପି ଛନ୍ଦୋ, ସମାଧି, ପଧାନସଙ୍ଖାରା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଖନ୍ଧାତି ଏୱଂ ଚତୂସୁ। ଛନ୍ଦହେତୁକୋ, ଛନ୍ଦାଧିକୋ ୱା ସମାଧି ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ''ଛନ୍ଦୱତୋ କୋ ସମାଧି ନ ଇଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି। ଇତୀତି ଏୱଂ ଅନେନ ପକାରେନ, ଯଂ ସମାଧିଭାୱନାମୁଖଂ। ସମାଧିଭାୱନାନୁଯୋଗେନ ଭାୱିତା ଖନ୍ଧା ସମାଧିଭାୱିତା।

''ଯେ ହୀ''ତିଆଦିନା ''ଅଭିନଂୱ ନତ୍ଥୀ''ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତଂ ୱିୱରତି। ତିଣ୍ଣନ୍ତି ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରାନଂ। ଇଦନ୍ତି ''ଇମେ ହି ତଯୋ''ତିଆଦିୱଚନଂ। ପୁରିମସ୍ସାତି ''ଛନ୍ଦୋ ସମାଧୀ''ତିଆଦିୱଚନସ୍ସ। କାରଣଭାୱେନାତି ସାଧନଭାୱେନ। ତେନାତି ''ଇମେ ହି ତଯୋ ଧମ୍ମା''ତିଆଦିୱଚନେନ। ଯସ୍ମା ଛନ୍ଦାଦଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ନିସ୍ସଯଭାୱେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସମ୍ପି ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସୋ ପନ ନିସ୍ସଯଭାୱୋ ସମ୍ପଯୋଗାୱିନାଭାୱୀତି ଆହ ''ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା''ତି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତକନ୍ତୋଗଧତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ସଭାୱତୋ ଇଦ୍ଧିଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ଇଦ୍ଧିଭାୱପରିଯାଯୋ ଅତ୍ଥୀ''ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସେସା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା…ପେ… ନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନା''ତି। ଏକଦେସସ୍ସାତି ଛନ୍ଦାଦୀନଂ। ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଖନ୍ଧାନଂ, ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ୱା ଚତୁନ୍ନଂ। ପୁନପୀତି ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ପନା''ତିଆଦିଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଇମିନା ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧତଦେକଦେସାନଂ ଇଦ୍ଧିଭାୱଦୀପନେନ।

ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତତୋ ୱଚନକ୍କମେନ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଆହ ''ଅପୁବ୍ବନ୍ତି କତ୍ୱା''ତି। କେନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି ପଟିଲାଭୋ, କେନଟ୍ଠେନ ପାଦୋ ପୁବ୍ବଭାଗୋତି ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜନା। ଯଦି ପଟିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ପାଦୋ, ନିସ୍ସଯିଦ୍ଧିପାଦୋଯେୱ ୱୁତ୍ତୋ ସିଯା, ନ ଉପାଯିଦ୍ଧିପାଦୋତି ଆହ ''ଉପାଯୋ ଚା''ତିଆଦି। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ, ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ଚ। ତେନାହ ''ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ହୀ''ତିଆଦି। ସମାଧିୱିସେସନଭାୱେନାତି ''ଛନ୍ଦାଧିପତି, ଛନ୍ଦହେତୁକୋ, ଛନ୍ଦାଧିକୋ ୱା ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀ''ତିଆଦିନା ସମାଧିସ୍ସ ୱିସେସନଭାୱେନ । ''ସମାଧିସେୱନୱସେନା''ତି ଚ ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ସମାଧିସେୱନୱସେନାତି ଛନ୍ଦାଧିକେ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ୱା ସମାଧିସ୍ସ ଆସେୱନୱସେନ। ଉପାଯଭୂତାନନ୍ତି ''ଛନ୍ଦୱତୋ ଚେ ସମାଧି ଇଜ୍ଝତି, ମଯ୍ହେୱ ଇଜ୍ଝତୀ''ତି ସମାଧିଆସେୱନାଯ ଉପାଯଭୂତାନଂ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୪୪। ସାଧିପତିୱାରାନି ଅଟ୍ଠସତାନି, ତେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଆହ ''ସାଧିପତିୱାରାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣାନଂ ଅଭାୱା''ତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ନ ହି ଅଧିପତୀନଂ ଅଧିପତଯୋ ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି। ଯଦି ହି ଅଧିପତୀ ସିଯୁଂ ସାଧିପତୀତି ଇଦ୍ଧିପାଦଭେଦେନ ଦ୍ୱତିଂସ ନଯସତାନି, ସୁଦ୍ଧିକାନି ଅଟ୍ଠାତି ଚତ୍ତାରି ନଯସହସ୍ସାନି ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ତଂ ପନ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯତ୍ତକା ପନ ନଯା ଇଧ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକେକସ୍ମିଂ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଦ୍ଧିକାନି ଅଟ୍ଠ ନଯସତାନି ସାଧିପତିକାନିପି ଅଟ୍ଠେୱାତି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ୱସେନ ସୋଳସ ନଯସତାନି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

ସଯଂ ଜେଟ୍ଠକଭାୱେନ ପୱତ୍ତନତୋ ଚତ୍ତାରୋ ଅଧିପତଯୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଗରୁଂ ନ କରୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ''ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ନ ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ''ତି ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ପନ ଅଧିପତଯୋ ନ ଭୱନ୍ତୀ''ତି। ଏତମତ୍ଥନ୍ତି ''ଅଧିପତଯୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଅଧିପତୀ ନ ଭୱନ୍ତୀ''ତି ଏତମତ୍ଥଂ। ଅଧିପତିନୋତି ଅଧିପତି ଭୱିତୁଂ ସମତ୍ଥସ୍ସ। ଅଧିପତିଂ ନ କରୋନ୍ତୀତି ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱା ଗରୁଂ କତ୍ୱା ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତି। ଅଧିପତୀନଂ ସହଭାୱେତି ଅଧିପତିକିଚ୍ଚକରଣେନ ସହପୱତ୍ତିଯଂ। ''ଅୱୀମଂସାଧିପତିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଭାୱା''ତି ଇଦଂ ''ଅଧିପତିତାସମଙ୍ଗୀ ଧମ୍ମା ଅଧିପତିଭାୱେନେୱ ପୱତ୍ତେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଦୋସାରୋପନୱସେନାହ, ନ ଯଥାଧିଗତୱସେନ। ଅଧିପତିଧମ୍ମାନଞ୍ହି ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରେ ସତି ଅଧିପତିଭାୱେନ ପୱତ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ସହଭାୱେପି ତଦଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱିସେସନଂ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାଧିପତିକରଣଭାୱେତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଯଂ। ୱୀମଂସାଧିପତିକତ୍ତୱଚନନ୍ତି ୱୀମଂସାଧିପତିକଭାୱସ୍ସ ୱଚନଂ। ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ସବ୍ବେସମ୍ପି ଅଧିପତୀନଂ ସାଧିପତିକତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସହଭାୱୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଏୱ ସାଧିପତିଭାୱସ୍ସ ଅନେକଂସିକତାୱଚନତୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇଦ୍ଧିପାଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୦। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ପଠମନଯଵଣ୍ଣନା

୪୬୬। ପତିଟ୍ଠାନଂ ଇଧ ସଂସାରେ ଅଵଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ମୂଲଂ କିଲେସାତି ଆହ ''କିଲେସଵସେନ ପତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। ପତିଟ୍ଠାନାଯ ପନ ବ୍ଯାପାରାପତ୍ତି କମ୍ମନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ''ଅଭିସଙ୍ଖାରଵସେନ ଆଯୂହନା''ତି। ଯସ୍ମା କିଲେସେସୁ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଯୋ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଚରିତାନଂ ଵିସେସତୋ ସଂସାରନାଯିକା, କିଲେସସହିତମେଵ ଚ କମ୍ମଂ ପତିଟ୍ଠାନାଯ ହୋତି, ନ କେଵଲଂ, ତସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ ''ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି…ପେ… ଆଯୂହନା''ତି। ତଥା ତଣ୍ହାଯ ଭଵସ୍ସାଦଭାଵତୋ, ଦିଟ୍ଠିଯା ଵିଭଵାଭିନନ୍ଦନଭୂତାଯ ଵିଭଵାଭିସଙ୍ଖରଣଭାଵତୋ ''ତଣ୍ହାଵସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଦିଟ୍ଠିଵସେନ ଆଯୂହନା''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଦିଟ୍ଠୀସୁପି ଅନ୍ତୋମୁଖପ୍ପଵତ୍ତାଯ ଭଵଦିଟ୍ଠିଯା ଵିସେସତୋ ସଂସାରେ ଅଵଟ୍ଠାନଂ, ଯତୋ ଓଲୀଯନାତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ପତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। ବହିମୁଖପ୍ପଵତ୍ତାପି ଵିଭଵଦିଟ୍ଠି ଭଵାଭିସଙ୍ଖରଣଂ ନାତିଵତ୍ତତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ''ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା ଆଯୂହନା''ତି। ଲଯାପତ୍ତି ଯଥାରଦ୍ଧସ୍ସ ଆରମ୍ଭସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠାନଂ ଅନ୍ତୋସଙ୍କୋଚଭାଵତୋତି ଆହ ''ଲୀନଵସେନ ପତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି। ଉଦ୍ଧତାପତ୍ତି ଅନୁପାଯଭୂତା ବ୍ଯାପାରାପତ୍ତି ଅସଙ୍କୋଚଭାଵତୋତି ଵୁତ୍ତଂ ''ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଵସେନ ଆଯୂହନା''ତି। ତଥା କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖିକତ୍ତା ଚ କାମସୁଖାନୁଯୋଗସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକତ୍ତା ଚ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗସ୍ସ ତଦୁଭଯଵସେନ ପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନା ଵୁତ୍ତା, ଇତରଂ ଵୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଇଧାତି ଇମିସ୍ସା ସମ୍ମୋହଵିନୋଦନିଯା। ଅଵୁତ୍ତାନନ୍ତି ''କିଲେସଵସେନ ପତିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତିଆଦୀନଂ ଵସେନ ଵେଦିତବ୍ବା ପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନାତି ଯୋଜନା।

ସମପ୍ପଵତ୍ତେ ଧମ୍ମେତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚଵିରହେନ ସମପ୍ପଵତ୍ତେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ। ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତୀତି ପଟିରୂପଂ ସଙ୍କଲେତି ଗଣେତି ତୁଲେତି। ତେନାହ ''ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖତୀ''ତି। ତଦାକାରୋତି ପଟିସଙ୍ଖାନାକାରୋ ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖନାକାରୋ। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵାତି ପଟିସଙ୍ଖାନସଭାଵତ୍ତା ଏଵ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ। ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମକାରଣଭାଵୋତି ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ କାରଣଭାଵୋ। ପୁରିମଂ ପୁରିମଞ୍ହି ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଵିସେସପଚ୍ଚଯୋତି।

୪୬୭। ଅଵିପରୀତକାଯାଦିସଭାଵଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥତାଯ ବଲଵତୀ ଏଵ ସତି। ପଞ୍ଞା ଗହିତା ସତିନେପକ୍କେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏଵଂଚିରତ୍ତୋତି ଏଵଂ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସନ୍ନିସ୍ସିତଚିତ୍ତୋ। ଚିରକତଵତ୍ତାଦିଵସେନାତି ଚିରକତଵତ୍ତାଦିସୀସେନ। ''ଵୁତ୍ତୋ''ତି ଇମିନାପି ''କଥଂ ଆହ କାଯଵିଞ୍ଞତ୍ତିଂ… ପେ… କୋଟ୍ଠାସ''ନ୍ତି ଯୋଜନା।

ପରେସନ୍ତି ନ ଅନନ୍ତରାନଂ। ସବ୍ବେସଂ…ପେ… ଯୋଜେତବ୍ବା ''ସବ୍ବେ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ସବ୍ବେସଂ ପଚ୍ଚଯଵିସେସା ହୋନ୍ତିଯେଵା''ତି। କାମେତୀତି କାମୋ, ଅସ୍ସାଦନଵସେନ ଆମସତୀତି ଆମିସଂ, କାମୋଵ ଆମିସନ୍ତି କାମାମିସଂ, କିଲେସକାମୋ। ଵତ୍ଥୁକାମୋ ପନ ଆମସୀଯତୀତି ଆମିସଂ। ଏଵଂ ସେସଦ୍ଵଯମ୍ପି। ତେସୁ ଲୋକୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁଖଵିସେସାତି ଲୋକୋ, ଉପପତ୍ତିଵିସେସୋ। ଵଟ୍ଟଂ ସଂସାରୋ। କାମସ୍ସାଦଵସେନ ପଵତ୍ତୋ ଲୋଭୋ କାମାମିସଂ। ଭଵଵିସେସପତ୍ଥନାଵସେନ ପଵତ୍ତୋ ଲୋକାମିସଂ। ଵିଭଵୋ ନାମ କିମତ୍ଥିଯୋ, କୋ ଵା ତଂ ଅଭିପତ୍ଥେଯ୍ଯାତି ଵଟ୍ଟାନୁଗେଧଭୂତୋ ଲୋଭୋ ଵଟ୍ଟାମିସନ୍ତି ଚ ଵଦନ୍ତି। ତଦାରମ୍ମଣନ୍ତି ତସ୍ସା ତଣ୍ହାଯ ଆରମ୍ମଣଂ, ରୂପାଦି। ଲୋକଧମ୍ମା ଲାଭାଦଯୋ। ଵୁତ୍ତାଵସେସା ସବ୍ବାଵ ତଣ୍ହା ସଂସାରଜନକୋ ରାଗୋ।

ପଠମନଯଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯନଯଵଣ୍ଣନା

୪୬୮-୯।ସବ୍ବେ ସତ୍ତାତି କାମଭଵାଦୀସୁ, ସଞ୍ଞୀଭଵାଦୀସୁ, ଏକଵୋକାରଭଵାଦୀସୁ ଚ ସବ୍ବଭଵେସୁ ସବ୍ବେ ସତ୍ତା। ଆହାରତୋ ଠିତି ଏତେସନ୍ତି ଆହାରଟ୍ଠିତିକା, ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିକା। ଯେନ ପଚ୍ଚଯେନ ତେ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ସୋ ଏକୋଵ ଧମ୍ମୋ ଞାତପରିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାଯ ''ଆହାରଟ୍ଠିତିକା''ତି ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ। ଦ୍ଵେ ଧାତୁଯୋତି ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଧାତୁଯୋ। ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋତି କାମଧାତୁରୂପଧାତୁଅରୂପଧାତୁଯୋ। ପଞ୍ଚ ଵିମୁତ୍ତାଯତନାନୀତି ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ଵା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨, ୩୫୫; ଅ। ନି। ୫।୨୬) ଆଗତାନି ଵିମୁଚ୍ଚନକାରଣାନି। ଅନୁତ୍ତରିଯାନୀତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯାଦୀନି ଛ ଅନୁତ୍ତରିଯାନି। ନିଦ୍ଦସଵତ୍ଥୂନୀତି ଯେହି କାରଣେହି ନିଦ୍ଦସୋ ହୋତି, ତାନି

ନିବ୍ବସଓତ୍ଥୂନି ନାମ। ଦେସନାମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ। ଖୀଣାସଓ୍ୱୋ ହି ଦସଓସ୍ତ୍ୱୋ ହୁତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋ ପୁନ ଦସଓସ୍ତ୍ୱୋ ନ ହୋତି। ନ କେଓ୍ୱଲଞ୍ଚ ଦସଓସ୍ତ୍ୱୋ, ନଓୱସ୍ତ୍ୱୋପି…ପେ… ଏକମୁହୁତ୍ତିକୋପି ନ ହୋତିଯେଓ୍ୱ ପୁନ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଅଭାଓ୍ୱା, ଅଟ୍ଠସ୍ସତିଓ୍ୱସେନ ପନେଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତାନି ପନ ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୁ, ସିକ୍ଖାସମାଦାନେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୧) ସୁତ୍ତେ ଆଗତାନିଯେଓ୍ୱ। ''ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସ୍ସ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୬୦; ଅ। ନି। ୧୦।୧୦୬) ଦସ ନିଜ୍ଜରଓତ୍ଥୂନି। ଖନ୍ଧାଦଯୋତି ଖନ୍ଧାଯତନଧାତାଦଯୋ। ଓ୍ୱିନନ୍ଦନନ୍ତି ''ଭଓ୍ୱାଦିଓ୍ୱିନନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ଓ୍ୱାନଂ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି ତଣ୍ହା''ତି ଦସ୍ସେତି। ଗମନନ୍ତି ଅସ୍ସାଦନଓ୍ୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ପଓ୍ୱତ୍ତିମାହ। ତେନ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''ପିଯରୂପସାତରୂପେସୂ''ତି।

ଓ୍ୱିପସ୍ସନାସହଗତନ୍ତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବଂ ଓ୍ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପକତ୍ତା। ''ମଗ୍ଗଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ କାଯିକଂ ଓ୍ୱୀରିଯ''ନ୍ତି ଓ୍ୱିସେସେତ୍ୱା ଓ୍ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପନ ଲୋକୁତ୍ତରଓ୍ୱୀରିଯମ୍ପି ପରିଯାଯେନ କାଯିକଂ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି ଦୀପିତଂ ହୋତି।

ରୂପାଓ୍ୱଚରେ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ନ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ରୂପାଓ୍ୱଚରେ…ପେ… ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା''ତି। ଯଥା ଓ୍ୱିପସ୍ସନାସହଗତା ପୀତି ପରିଯାଯେନ ''ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ''ତି ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି, ଏଓ୍ୱଂ ରୂପାଓ୍ୱଚରେ ପୀତି ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯା। ଏଓ୍ୱଂ ଲବ୍ଭମାନାପି ଅଲବ୍ଭମାନଂ ଉପାଦାଯ ନ ଓ୍ୱୁତ୍ତା। ''ଅଓ୍ୱିତକ୍କଅଓ୍ୱିଚାରା''ତି ଓ୍ୱିସେସନଂ ସନ୍ତପଣୀତାଯ ପୀତିଯା ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭୂତାତି ପରିଯାଯବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭୂତା। ଅଓ୍ୱିତକ୍କଅଓ୍ୱିଚାରୋ ପୀତି… ପେ… ନ ଓ୍ୱୁତ୍ତୋ ସଓ୍ୱିତକ୍କସଓ୍ୱିଚାରତ୍ତା ତସ୍ସ। ନ ହି କାମାଓ୍ୱଚରା ଅଓ୍ୱିତକ୍କଅଓ୍ୱିଚାରା ପୀତି ଅତ୍ଥି।

ଇଧ ଓ୍ୱୁତ୍ତୋ ପରିଯାଯେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗପଟିଓ୍ୱେଧାନୁଲୋମନତୋ ଓ୍ୱିପସ୍ସନାଯ ଓ୍ୱିଯ ପାଦକଜ୍ଝାନେସୁପି ସତିଆଦଯୋ ''ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା''ତ୍ୱେଓ୍ୱ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ ''ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯତ୍ତା ନ ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବୋ''ତି। ଏଓ୍ୱଂ କସିଣଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧରନ୍ତାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଓ୍ୱତ୍ୱା ଅନୁଦ୍ଧରନ୍ତାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଓ୍ୱତ୍ତୁଂ ''ଅନୁଦ୍ଧରନ୍ତା ପନା''ତିଆଦିମାହ। ତେ ହି ଆସନ୍ନେକନ୍ତକିଚ୍ଚନିବ୍ବତ୍ତୀହି ଓ୍ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧରନ୍ତି, ନ ଝାନକ୍ଖଣେ ତଦଭାଓ୍ୱତୋ। ତେନାହ ''ଓ୍ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚସ୍ସ ଓ୍ୱିଯ…ପେ… ନ ଉଦ୍ଧରନ୍ତୀ''ତି। କସିଣନିସ୍ସନ୍ଦୋ ଅରୂପାନୀତି ଆହ ''ତଦାଯତ୍ତାନୀ''ତି।

ଦୁତିଯନଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯନଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୭୦-୧। ଓ୍ୱୋସ୍ସଜ୍ଜନଂ ପହାନଂ ଓ୍ୱୋସ୍ସଗ୍ଗୋ, ଓ୍ୱୋସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଓ୍ୱା ଓ୍ୱିସ୍ସଟ୍ଠଭାଓ୍ୱୋ ନିରାସଙ୍କାନୁପ୍ପଓ୍ୱେସୋତି ଆହ ''ଓ୍ୱୋସ୍ସଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ…ପେ… ଦୁଓ୍ୱିଧତା ଓ୍ୱୁତ୍ତା''ତି। ଓ୍ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତଦଙ୍ଗତନ୍ନିନ୍ନପ୍ପକାରେନ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମୁଚ୍ଛେଦତଦାରମ୍ମଣକରଣପ୍ପକାରେନ।

ତତିଯନଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୭୨। ଉପେକ୍ଖନମୁପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ସଭାଓ୍ୱୋ, ସୋ ଚ ସମାଧିଓ୍ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଓ୍ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଊନାଧିକଭାଓ୍ୱନ୍ନାଓ୍ୱତୋ ଅହୁତ୍ୱା ତେସଂ ଅନୂନାନଧିକଭାଓ୍ୱେ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଆହ ''ଉପେକ୍ଖନଓ୍ୱସେନା''ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖନନ୍ତି ପଟିସଙ୍ଖାନମାହ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଓ୍ୱିଭଙ୍ଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୧। ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୋ

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା

୪୯୦।ଅଭିଧମ୍ମେତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ। ସୋ ହି ନିପ୍ପଦେସତାଭିଧମ୍ମଦେସନା, ନ ୱିଭଙ୍ଗଦେସନା ୱିଯ ସୁତ୍ତନ୍ତନଯୱିମିସ୍ସା। ଅରିଯୋପପଦଟଂ ନ କରୋତି ୱିନାପି ତେନସ୍ସ ଅରିଯଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦି।

୪୯୩।''ଲୋକିଯକାଲେନା''ତି ଇଦଂ ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନାନୁଭାୱେନ କିଚ୍ଚାତିରେକସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେସନ୍ତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ। ଅପ୍ପହାନେ, ପହାନେ ଚ ଆଦୀନୱାନିସଂସୱିଭାୱନାଦିନା ୱିସେସପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନି ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନି ପଜହାପେନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତାନି। ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦିତୋ ନିୱତ୍ତି ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିରିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିରିଯା ହି ୱିରତୀ''ତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ୱିଯ ନ କାରାପକଭାୱେନ, ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ୱିଯ ନ କତ୍ତୁଭାୱେନ। ଲୋକୁତ୍ତରକ୍ଖଣେପୀତି ନ କେୱଲଂ ଲୋକିଯକ୍ଖଣେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ଲୋକୁତ୍ତରକ୍ଖଣେପି।

ଖନ୍ଧୋପଧିଂ ୱିପଚ୍ଚତୀତି ପଟିସନ୍ଧିଦାଯିକଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତତ୍ଥ ୱିପଚ୍ଚତୀତି ପୱତ୍ତିୱିପାକଦାଯିକଂ।

ଏକେକନ୍ତି ''ତତ୍ଥ କତମା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ''ତିଆଦିନା ଏକେକଂ ଅଙ୍ଗଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା। ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱାତି ଏକେକଅଙ୍ଗସ୍ସେୱ, ନ ଅଙ୍ଗସମୁଦାଯସ୍ସ। ସହ ପନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ''ତତ୍ଥ କତମୋ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା। ଏକତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପଟିନିଦ୍ଦେସତ୍ତାତି ଯଦିପି ''ତତ୍ଥ କତମା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି? ଯା ପଞ୍ଞା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୯୫) ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ, ''ତତ୍ଥ କତମୋ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି (ୱିଭ। ୪୯୪) ପନ ଏକତୋ କତାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ପଟିନିଦ୍ଦେସଭାୱତୋ ନ ପାଟିଯେକ୍କଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନାମ ହୋତି। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରେ ଏୱ ପାଟିଯେକ୍କଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ, ନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୱାରେତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି। ଏକେକମୁଖାଯାତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦିମୁଖାଯ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅରିଯଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ଦେସେସ୍ସାମି ସଉପନିସଂ ସପରିକ୍ଖାର''ନ୍ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୨୮)। ପୁବ୍ବସୁଦ୍ଧିଯା ସିଜ୍ଝନ୍ତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନସ୍ସ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ଆଜୀୱୋ ସୁପରିସୁଦ୍ଧୋ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୪୩୧), ତସ୍ମା ସମ୍ମାୱାଚାଦିମୁଖା ଭାୱନା ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ''ନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପଚାରେନା''ତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୨। ଝାନୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୫୦୮।ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋତି ଏୱମାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅସୁଭାନୁସ୍ସତିଯୋତି ଅସୁଭଝାନାନି, ଅନୁସ୍ସତିଝାନାନି ଚ। ସତି ସମଣଭାୱକରପୁବ୍ବଭାଗକରଣୀଯସମ୍ପତ୍ତିଯଂ ସମଣଭାୱୋପି ସିଦ୍ଧୋଯେୱ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସୁଞ୍ଞା…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। କାରଣେ ହି ସିଦ୍ଧେ ଫଲମ୍ପି ସିଦ୍ଧମେୱ ହୋତୀତି। ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ସରୂପଂ, ସିକ୍ଖିତବ୍ବାକାରଂ, ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିଭାଗଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦେସୂ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନାମକାଯାଦିୱସେନାତି ନାମକାଯପଦକାଯବ୍ୟଞ୍ଜନକାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ। ଇମିନା ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ସିକ୍ଖାଯ ଅଧିଗମୂପାଯଭୂତପଞ୍ଞତ୍ତିସଭାୱତଂ ଦସ୍ସେତି। ତେସୁ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାକାରୋ ସବ୍ବୁଆଣାନତିକ୍କମୋଯେୱାତି ଆହ ‘‘ୱଚ…ପେ… ତବ୍ବେସୂ’’ତି। ସିକ୍ଖାକୋଟ୍ଠାସେସୂତି ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେସୁ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଭାଗେସୁ। ତେସୁ ସମାଦାନମେୱ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାକାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପରିପୂରଣୱସେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବେସୂ’’ତି। ସିକ୍ଖାପଦେକଦେସଭୂତାତି ସିକ୍ଖାପଦସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱଭୂତା। ଭିକ୍ଖୁସିକ୍ଖା ହି ଇଧାଧିପ୍ପେତା ‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ସେସସିକ୍ଖା ପନ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନ ସିକ୍ଖାସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତା’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୫୧୬)।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୦୯।ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ସଯମ୍ଭୂଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକତତ୍ତା। ଖନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସଯମ୍ଭୂଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକରଣୱସେନେୱ ହି ଭଗୱତୋ ଖମନରୁଚନାଦଯୋ, ନ ଅଞ୍ଞେସଂ ୱିଯ ଅନୁସ୍ସୱାକାରପରିୱିତକ୍କାଦିମୁଖେନ। ଅୱିପରୀତତ୍ଥୋ ଏକନ୍ତନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସିକ୍ଖିଯମାନୋତି ସିକ୍ଖାଯ ପଟିପଜ୍ଜିଯମାନୋ । ସିକ୍ଖିତବ୍ବାନି ସିକ୍ଖାପଦାନୀତି ସିକ୍ଖାପଦପାଠଇଂ ୱଦତି। ଖନ୍ଧତ୍ତଯନ୍ତି ସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯଂ। ‘‘ସବ୍ବପାପସ୍ସ…ପେ… ବୁଦ୍ଧାନ ସାସନ’’ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୧୮୩; ଦୀ। ନି। ୨।୯୦; ନେତ୍ତି। ୩୦) ୱଚନତୋ ଆହ ‘‘ଅନୁସାସନଦାନଭୂତଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯ’’ନ୍ତି।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ପଚ୍ଚଯତ୍ତାତି ମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଏକନ୍ତହେତୁଭାୱତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତି କମ୍ମସ୍ସକତାସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, କମ୍ମପଥସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଚ। ଫଲକାରଣୋପଚାରେହୀତି ଫଲୂପଚାରେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯତ୍ତା, କାରଣୂପଚାରେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା। କୁସଲଧମ୍ମେହି ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସଭୂତେହୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯାହ। କୁସଲପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ୱା ପଜାନନୱିଜାନନୱସେନ ଦସ୍ସନଂ ଦିଟ୍ଠୀତି। ତେନ ଅୱଯୱଧମ୍ମେନ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଉପଚରିତତଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିନଯନକିରିଯତ୍ତାତି ଦେସନାଭୂତଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯମାହ। ଧମ୍ମେନାତି ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତେନ। ଅୱିସମସଭାୱେନାତି ଅୱିସମେନ ସଭାୱେନ, ସମେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୫୧୦।ଅନଞ୍ଞତ୍ଥେନାତି ଗରହାଦିଅଞ୍ଞତ୍ଥରହିତେନ ସକତ୍ଥେନ। ଭିନ୍ନପଟଧରେତି ଭିକ୍ଖୁସାରୁପ୍ପୱସେନ ପଞ୍ଚଖଣ୍ଡାଦିନା ଛେଦେନ ଛିନ୍ନଚୀୱରଧରେ।

ଭେଦନପରିଯାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା କିଲେସାନଂ ପହାନା କିଲେସାନଂ ଭେଦା ଭିକ୍ଖୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଗୁଣୱସେନାତି ସେକ୍ଖଧମ୍ମାଦିଗୁଣାନଂ ୱସେନ। ତେନ ଭାୱତ୍ଥତୋ ଭିକ୍ଖୁସଦ୍ଦୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି।

ଇଦଂ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିନା ପରତୋ ସଙ୍ଗହଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସେକ୍ଖୋ’’ତିଆଦିକଂ ୱଚନଦ୍ୱଯଂ। ଇମିନାତି ‘‘ସେକ୍ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିନ୍ନତ୍ତା ପାପକାନ’’ନ୍ତି ପଦାନଂ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନେନ। ନ ସମେତି ସେକ୍ଖଅସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନାସେକ୍ଖଦୀପନତୋ। ତଦିଦନ୍ତି ପଠମଦ୍ୱଯଂ। ନିପ୍ପରିଯାଯଦସ୍ସନଂ ଅରିଯାନଂ , ଅସେକ୍ଖାନଂଯେୱ ଚ ସେକ୍ଖଭିନ୍ନକିଲେସଭାୱଦୀପନତୋ। ୱୁତ୍ତୋତି ପଟିଞ୍ଞାୱଚନଂ, ସଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ପନ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନ ଦସ୍ସିତତ୍ତା।

ଭଗୱତୋ ୱଚନନ୍ତି ଉପସମ୍ପଦାକମ୍ମୱାଚମାହ। ତଦନୁରୂପନ୍ତି ତଦନୁଚ୍ଛୱିକଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିସାୱତ୍ଥୁସୀମାସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ''ସମଗ୍ଗେନ ସଙ୍ଘେନ ଅକୁପ୍ପେନା''ତି (ୱିଭ। ୫୧୦) ଇମିନା ପକାସିତାତି ''ଠାନାରହ''ନ୍ତି ପଦସ୍ସ ''ଅନୂନ...ପେ... ଅୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏୱଂକମେୱ ଅତ୍ଥମାହ।

୫୧୧।ଅୱୀତିକ୍କମନୱିରତିଭାୱତୋତି ଅୱୀତିକ୍କମସମାଦାନଭୂତା ୱିରତୀତି କତ୍ୱା ୱାରିତ୍ତସୀଲଂ ପତ୍ୱା ୱିରତି ଏୱ ପଧାନନ୍ତି ଚେତନାସୀଲସ୍ସପି ପରିଯାଯତା ୱୁତ୍ତା। ''ନଗରୱଡ୍ଢକୀ ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜାଚରିଯୋ''ତି ଇଦଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନଗରୱଡ୍ଢକୀଦସ୍ସନଂ। ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜା, ପାସାଦୱିଜ୍ଜାତି ଦୁୱିଧା ହି ୱଡ୍ଢକୀୱିଜ୍ଜା। ଲେହିତଦ୍ଧନ୍ତି ସାଯିତଦ୍ଧଂ। ଚୁଦିତଦ୍ଧନ୍ତି ପାତଦ୍ଧଂ।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରାହାରତ୍ତାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରହେତୁକତ୍ତା। ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲଂ ସିକ୍ଖାପଦସୀଲଂ ନ ପକତିସୀଲାଦିକେନ ଗଯ୍ହତୀତି ଆହ ''ପାତିମୋକ୍ଖତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସୀଲଂ କାଯିକଅୱୀତିକ୍କମାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତ''ନ୍ତି। ତଂ ପନ ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲେନ ନ ସଙ୍ଗଯ୍ହତୀତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, କାଯିକୱାଚସିକସଂୱରସ୍ସ ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ।

ତତ୍ଥ ପାତିମୋକ୍ଖସଦ୍ଦସ୍ସ ଏୱଂ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – କିଲେସାନଂ ବଲୱଭାୱତୋ, ପାପକିରିଯାଯ ସୁକରଭାୱତୋ, ପୁଞ୍ଞକିରିଯାଯ ଚ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଅପାଯେସୁ ପତନସୀଲୋତି ପାତୀ, ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ, ଅନିଚ୍ଚତାଯ ୱା ଭୱାଦୀସୁ କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତୋ ଘଟିଯନ୍ତଂ ୱିଯ ଅନୱଟ୍ଠାନେନ ପରିବ୍ଭମନତୋ ଗମନସୀଲୋତି ପାତୀ, ମରଣୱସେନ ୱା ତମ୍ହି ତମ୍ହି ସତ୍ତନିକାଯେ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ପାତନସୀଲୋତି ପାତୀ, ସତ୍ତସନ୍ତାନୋ, ଚିତ୍ତମେୱ ୱା। ତଂ ପାତିନଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖତୋ ମୋକ୍ଖେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ହି ୱିମୋକ୍ଖେନ ସତ୍ତୋପି ''ୱିମୁତ୍ତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଚିତ୍ତୱୋଦାନା ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୦୦), ''ଅନୁପାଦାଯ ଆସୱେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁତ୍ତ''ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୮) ଚ। ଅଥ ୱା ଅୱିଜ୍ଜାଦିନା ହେତୁନା ସଂସାରେ ପତତି ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ପାତୀ। ''ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାସଂଯୋଜନାନଂ ସନ୍ଧାୱତଂ ସଂସରତ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨। ୧୨୪; ୩।୯୯; ୫।୫୨୦; କଥା। ୭୫) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ପାତିନୋ ସତ୍ତସ୍ସ ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସତ୍ତଯତୋ ମୋକ୍ଖୋ ଏତେନାତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ''କଣ୍ଣେକାଠଓ''ତିଆଦୀନଂ ୱିଯ ତସ୍ସ ସମାସସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଥ ୱା ପାତେତି ୱିନିପାତେତି ଦୁକ୍ଖେତି ପାତି, ଚିତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଚିତ୍ତେନ ନୀଯତି ଲୋକୋ, ଚିତ୍ତେନ ପରିକସ୍ସତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।୬୨)। ତସ୍ସ ପାତିନୋ ମୋକ୍ଖୋ ଏତେନାତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ପତତି ୱା ଏତେନ ଅପାଯଦୁକ୍ଖେ ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖେ ୱାତି ପାତୀ, ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ତଣ୍ହା ଜନେତି ପୁରିସଂ (ସଂ। ନି। ୧।୫୫-୫୭), ତଣ୍ହାଦୁତିଯୋ ପୁରିସୋ''ତି (ଇତିୱୁ। ୧୫; ମହାନି। ୧୯୧; ଚୂଳଅନି। ପାରାଯନାନୁଗୀତିଗାଥା ନିଦ୍ଦେସ ୧୦୭) ଚ ଆଦି। ତତୋ ମୋକ୍ଖୋତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ।

ଅଥ ୱା ପତତି ଏତ୍ଥାତି ପାତୀନି, ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନି ଆଯତନାନି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଛସୁ ଲୋକୋ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଛସୁ କୁବ୍ବତି ସନ୍ଥୱ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୭୦; ସୁ। ନି। ୧୭୧)। ତତୋ ଛଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାଯତନସଙ୍ଖାତତୋ ପାତିତୋ ମୋକ୍ଖୋତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ।

ଅଥ ୱା ପାତୋ ୱିନିପାତୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ପାତୀ, ସଂସାରୋ, ତତୋ ମୋକ୍ଖୋତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ।

ଅଥ ୱା ସବ୍ବଲୋକାଧିପତିଭାୱତୋ ଧମ୍ମିସ୍ସରୋ ଭଗୱା ''ପତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ମୁଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ମୋକ୍ଖୋ, ପତିନୋ ମୋକ୍ଖୋ ତେନ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତାତି ପତିମୋକ୍ଖୋ, ପତିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ୱା ମୂଲଭାୱତୋ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ପତି ଚ ସୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେନତ୍ଥେନ ମୋକ୍ଖୋ ଚାତି ପତିମୋକ୍ଖୋ, ପତିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି ମୁଖମେତଂ ପମୁଖମେତ''ନ୍ତି (ମହାୱ। ୧୩୫) ୱିତ୍ଥାରୋ।

ଅଥ ୱା ପ-ଇତି ପକାରେ, ଅତୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ତସ୍ମା ପକାରେହି ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ମୋକ୍ଖେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ଇଦଞ୍ହି ସୀଲଂ ସଯଂ ତଦଙ୍ଗୱସେନ, ସମାଧିସହିତଂ ପଞ୍ଞାସହିତଞ୍ଚ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ମୋକ୍ଖେତି ମୋଚେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ପତି ପତି ମୋକ୍ଖୋତି ୱା ପତିମୋକ୍ଖୋ, ତମ୍ହା ତମ୍ହା ୱୀତିକ୍କମଦୋସତୋ ପଚ୍ଚେକଂ ମୋକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ, ପତିମୋକ୍ଖୋଯେୱ ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ମୋକ୍ଖୋ ୱା ନିବ୍ବାନଂ, ତସ୍ସ ମୋକ୍ଖସ୍ସ ପଟିବିମ୍ବଭୂତୋତି ପତିମୋକ୍ଖଂ। ସୀଲସଂୱରୋ ହି ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ ସୂରିଯସ୍ସ ଅରୁଣୁଗ୍ଗମନଂ ୱିଯ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଉଦଯଭୂତୋ ତପ୍ପଟିଭାଗୋ ୱିଯ ହୋତି ଯଥାରହଂ କିଲେସନିବ୍ବାପନତୋତି ପତିମୋକ୍ଖଂ, ପତିମୋକ୍ଖଂଯେୱ ପାତିମୋକ୍ଖଂ।

ଅଥ ୱା ମୋକ୍ଖଂ ପତି ୱତ୍ତତି, ମୋକ୍ଖାଭିମୁଖନ୍ତି ୱା ପତିମୋକ୍ଖଂ, ପତିମୋକ୍ଖଂଯେୱ ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି। ଇଦମ୍ପି ପାତିମୋକ୍ଖସଦ୍ଦସ୍ସ ମୁଖମତ୍ତଦସ୍ସନମେୱ। ସବ୍ବାକାରେନ ପନ ଜିନପାତିମୋକ୍ଖୋ ଭଗୱାୱ ଅନୱଜ୍ଜପାତିମୋକ୍ଖଂ ପାତିମୋକ୍ଖଂ ସଂୱଣ୍ଣେଯ୍ଯ।

୫୧୩। ଗରୁଭଣ୍ଡୱିସ୍ସଜ୍ଜନକରଣଭୂତଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଗରୁଭଣ୍ଡୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଗରୁଭଣ୍ଡନ୍ତରଭୂତଂ ଥାୱରାଦି। ଊନକଂ ନ ୱଟ୍ଟତୀତି ଫାତିକମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିରେକଗ୍ଘନକଂ, ତଦଗ୍ଘନକମେୱ ୱା ୱଟ୍ଟତୀତି। ଯଥାୱୁତ୍ତନ୍ତି ପୋକ୍ଖରଣିତୋ ପଂସୁଉଦ୍ଧରଣାଦିଥାୱରକମ୍ମଂ।

ଧାରେତି, ପୋସେତି ୱା ପରେସଂ ଦାରକେ।

ଗିହୀନଂ କରିଯମାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସଙ୍ଘସ୍ସ, ଗଣସ୍ସ ୱାତି ଅଞ୍ଞୋ। ପିଣ୍ଡପଟିପିଣ୍ଡନ୍ତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ, ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ ''ପିଣ୍ଡତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦି। ଅଯୋନିସୋ ୱିଚାରଣଂ ଅଯାଥାୱପଟିପତ୍ତି।

୫୧୪। ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଯଥାସକଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଗାୱୋ, ଚକ୍ଖାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି।

ୱିଧୂନନଂ ପପ୍ଫୋଟନଂ, ପୱାହନନ୍ତି ଅଞ୍ଞେ।

୫୧୫। ଯଥା କରଣଞ୍ଚୋ କରଣୀଯସଦ୍ଦୋ, ଏୱଂ ୱିକିରଣଞ୍ଚୋପି ହୋତୀତି ଆହ ''ୱିକ୍ଖିପିତଙ୍କାନୀ''ତି, ୱିଦ୍ଧଂସିତଙ୍କାନୀତି ଅଞ୍ଞୋ। ସଂଯମନୀଯାନି ୱା ସଂଯମକରଣୀଯାନି, ''ନ ପୁନ ଏୱଂ କରୋମୀ''ତି ଅତ୍ତନୋ ଦହନଂ ମନସା ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ସଂଯମନଂ, ସଂଯମନକରଣୀଯାନି ସଂୱରକରଣୀଯାନୀତି ଚିତ୍ତମତ୍ତାଯତ୍ତା ଏୱ ସଂଯମସଂୱରା ଆଚରିଯେନ ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ''ଅନାପତ୍ତିଗମନୀଯାନୀ''ତି । ଅନ୍ତେୱାସିକତ୍ଥେରୋ ପନ ଦେସନାପି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମନସିକାରେହି ୱିନା ନ ହୋତୀତି ଦେସନାୱିସୁଦ୍ଧିଂ ନିସ୍ସରଣଂ ୱଦତି।

୫୧୬। ''ଅଲଙ୍କତୋ ଚେପି...ପେ... ସ ଭିକ୍ଖୂ''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୪୨) ୱିଯ ଇଧାପି ଗୁଣତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ''ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ପଟିପତ୍ତିଯା ଭିକ୍ଖୁଭାୱଦସ୍ସନତୋ ଏୱମାହା''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୩୫୫)। ଯତ୍ତକଂ ଏକେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ଅସେସେତ୍ୱା ସମାଦାତୁଂ ସକ୍କା, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଯେନ ସମାଦାନେନ ସଙ୍କାପି ସିକ୍ଖା ସମାଦିନ୍ନା ହୋନ୍ତୀ''ତି ଯଥା ଉପସମ୍ପଦାପାରିପୂରିଯା ଅସେସଂ ଉପସମ୍ପନ୍ନସିକ୍ଖାସମାଦାନଂ। ତନ୍ତି ସମାଦାନଂ। ଅନେକେସୂତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସମାଦାନେସୁ। ଯଥା ସମାଦିନ୍ନାଯ ସିକ୍ଖାଯ ସଙ୍କେନ ସଙ୍କଂ ଅୱୀତିକ୍କମନଂ ସିକ୍ଖିତଙ୍କାକାରୋ, ଏୱଂ ସତି ୱୀତିକ୍କମେ ଦେସନାଗାମିନିଯା ଦେସନା, ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଯା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ତଦୁପାଯଭୂତଂ ପାରିୱାସିକୱତ୍ତଚରଣାଦୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅୱୀତି...ପେ... ଆକାରେନା''ତି। ଯଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପମାଦେନ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ, ତଂ ସିକ୍ଖିଯମାନଂ ନ ହୋତୀତି ସେସିତଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ୱୀତିକ୍କମନୱସେନ ସେସସ୍ସା''ତି।

୫୧୯ ।ଚିତ୍ତପରିସୋଧନଭାୱନାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପରିସୋଧନଭୂତା ଆୱରଣୀଯଧମ୍ମୱିକ୍ଖମ୍ଭିକା ସମାଧିୱିପସ୍ସନାଭାୱନା ଚିତ୍ତପରିସୋଧନଭାୱନା। ସୁତ୍ତପରିଗ୍ଗାହକନ୍ତି ନିଦ୍ଦାପରିଗ୍ଗାହକଂ। ଇଦନ୍ତି ଇଦଂ ଅଙ୍କୋକିଣ୍ଣଭୱଙ୍ଗୋତ୍ତରଣସଙ୍ଖାତଂ କିରିଯମଯଚିତ୍ତାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତନଂ ସୁପ୍ପଂ ନାମ। ଇତୋ ଭୱଙ୍ଗୋତ୍ତରଣତୋ। ପୁବ୍ବେ ଇତୋ କିରିଯମଯଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ପରଞ୍ଚ ନତ୍ଥି। ଅଯଂ କାଯକିଲମଥୋ, ଥିନମିଦ୍ଧଞ୍ଚ ଏତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ।

୫୨୨ ।ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋତି ସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନିଦ୍ଧିପାଦା, ଏକଚ୍ଚେ ଚ ମଗ୍ଗଧମ୍ମା ସହ ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ମା ପାଠଇଯଂ ନ ୱୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତେ ତାୱ ଏକସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ସହ ନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ନ ଗଣ୍ହେଯ୍ଯୁଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲାନି କସ୍ମା ନ ଗହିତାନୀତି ଆହ ''ପୱତ୍ତ...ପେ... ହୋନ୍ତୀ''ତି। ଏୱମ୍ପି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯବଲାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେହି ନ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି କଥଂ ତେସଂ ତଦନ୍ତୋଗଧତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ପୀତି...ପେ... ୱୁତ୍ତତ୍ତା''ତି।

୫୨୩।ସମନ୍ତତୋତି ସଙ୍କଭାଗେସୁ ସଙ୍କେସୁ ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ, ସଙ୍କଭାଗତୋ ୱା ତେସୁ ଏୱ ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାନଟ୍ଠାଦିସଙ୍କଭାଗତୋ ସଙ୍କାକାରତୋ। ସମ୍ମାତି ଅୱିପରୀତଂ ଯୋନିସୋ। ସମନ୍ତି ଅୱିସମଂ, ଇଟ୍ଠାଦିଆରମ୍ମଣେ ରାଗାଦିୱିସମରହିତଂ କତ୍ୱାତି ଅଞ୍ଞୋ।

ଭିକ୍ଖା ଚରୀଯତି ଏତ୍ଥାତି ଭିକ୍ଖାଚାରୋ, ଭିକ୍ଖାଯ ଚରଣଟ୍ଠାନଂ, ସୋ ଏୱ ଗୋଚରୋ, ଭିକ୍ଖାଯ ଚରଣମେୱ ୱା ସମ୍ପଜଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସଯଭାୱତୋ ଗୋଚରୋ, ତସ୍ମିଂ ଭିକ୍ଖାଚାରଗୋଚରେ। ସୋ ପନ ଅଭିକ୍କମାଦିଭେଦଭିନ୍ନନ୍ତି ୱିସେସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ପନା''ତି। କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେତି ଯୋଗକମ୍ମସ୍ସ ଭାୱନାଯ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେ ଆରମ୍ମଣେ, ଭାୱନାକମ୍ମେଯେୱ ୱା, ଯୋଗିନୋ ସୁଖୱିସେସହେତୁତାଯ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେ ସମ୍ପଜଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସଯଭାୱେନ ଗୋଚରେ। ଅଭିକ୍କମାଦୀସୂତି ଅଭିକ୍କମପଟିକ୍କମାଦୀସୁ ଚେୱ ଚୀୱରପାରୁପନାଦୀସୁ ଚ। ଅସମ୍ମୁଯ୍ହନଂ ଚିତ୍ତକିରିଯାୱାଯୋଧାତୁୱିପ୍ଫାରୱସେନେୱ ତେସଂ ପୱତ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଯାଥାୱତୋ ଜାନନଂ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପଧାନଂ କତ୍ୱାତି ଚୀୱରପାରୁପନାଦିସରୀରପରିହରଣକିଚ୍ଚକାଲେପି କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରମେୱ ପଧାନଂ କତ୍ୱା।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଉସ୍ସୁକ୍କଜାତୋ ହୁତ୍ୱା ଅଟିୱିଯ ମଂ ଯାଚସି, ଯସ୍ମା ଚ ଜୀୱିତନ୍ତରାଯାନଂ ଦୁଜ୍ଜାନତଂ ୱଦସି, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଚ ତେ ପରିପାକଂ ଗତାନି, ତସ୍ମା। ତିହାତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ତେ ତଯା। ଏୱନ୍ତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବାକାରଂ ୱଦତି। ସିକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୀନଂ ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ସିକ୍ଖାନଂ ୱସେନ ସିକ୍ଖନଂ କାତବ୍ବଂ। ଯଥା ପନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତୀ"ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତନ୍ତି ରୂପାଯତନେ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୂପେ ରୂପମତ୍ତମେୱ ପସ୍ସତି, ନ ନିଚ୍ଚାଦିସଭାୱଂ, ଏୱଂ ସେସଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣେହିପି ମେ ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତମେୱ ଭୱିସ୍ସତୀତି ସିକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ, ରୂପେ ରୂପୱିଜାନନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମତ୍ତାତି ପମାଣଂ। ଦିଟ୍ଠଂ ମତ୍ତା ଏତସ୍ସାତି ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣମତ୍ତମେୱ ମେ ଚିତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ଆପାଥଗତେ ରୂପେ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ନ ରଜ୍ଜତି ନ ଦୁସ୍ସତି ନ ମୁଯ୍ହତି, ଏୱଂ ରାଗାଦିୱିରହେନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣମତ୍ତମେୱ ମେ ଜୱନଂ ଭୱିସ୍ସତି, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପମାଣେନେୱ ନଂ ଠପେସ୍ସାମୀତି। ଅଥ ୱା ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠରୂପଂ। ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନସଙ୍ଖାତଂ ଚିତ୍ତତ୍ତଯଂ। ଯଥା ତଂ ନ ରଜ୍ଜତି ନ ଦୁସ୍ସତି ନ ମୁଯ୍ହତି, ଏୱଂ ଆପାଥଗତେ ରୂପେ ତେନେୱ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦିପ୍ପମାଣେନ ଜୱନଂ ଉପ୍ପାଦେସ୍ସାମି, ନାସ୍ସ ତଂ ପମାଣଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ରଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଦସ୍ସାମୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏସ ନଯୋ ସୁତମୁତେସୁ। ମୁତନ୍ତି ଚ ତଦାରମ୍ମଣୱିଞ୍ଞାଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିଞ୍ଞାତେ ୱିଞ୍ଞାତମତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ୱିଞ୍ଞାତଂ ନାମ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନେନ ୱିଞ୍ଞାତାରମ୍ମଣଂ, ତସ୍ମିଂ ୱିଞ୍ଞାତେ। ୱିଞ୍ଞାତମତ୍ତନ୍ତି ଆୱଜ୍ଜନପ୍ପମାଣଂ। ଯଥା ଆୱଜ୍ଜନଂ ନ ରଜ୍ଜତି ନ ଦୁସ୍ସତି ନ ମୁଯ୍ହତି, ଏୱଂ ରଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଆୱଜ୍ଜନପ୍ପମାଣେନେୱ ଚିତ୍ତଂ ଠପେସ୍ସାମୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ହି ତେ ବାହିଯ ସିକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ଏୱଂ ଇମାଯ ପଟିପଦାଯ ତଯା ବାହିଯ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ସିକ୍ଖାନଂ ଅନୁପୱତ୍ତନୱସେନ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ। ଇତି ଭଗୱା ବାହିଯସ୍ସ ସଂଖିତ୍ତରୁଚିତାଯ ଛହି ୱିଞ୍ଞାଣକାଯେହି ସଦ୍ଧିଂ ଛଠଆରମ୍ମଣଭେଦଭିନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାୱିସଯଂ ଦିଟ୍ଠାଦୀହି ଚତୂହି କୋଟ୍ଠାସେହି ୱିଭଜିତ୍ୱା ତତ୍ଥସ୍ସ ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞଂ ଦସ୍ସେତି।

କଥଂ? ଏତ୍ଥ ହି ରୂପାଯତନଂ ପସ୍ସିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ପନ ସଦ୍ଧିଂ ତଂଦ୍ୱାରିକୱିଞ୍ଞାଣେହି ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ, ତଦୁଭଯମ୍ପି ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ଧମ୍ମମତ୍ତମେୱ, ନ ଏତ୍ଥ କୋଚି କତ୍ତା ୱା କାରେତା ୱା। ଯତୋ ତଂ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଉଦଯବ୍ବଯପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଅନତ୍ତାତି କୁତୋ ତତ୍ଥ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ରଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଓକାସୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏସ ନଯୋ ସୁତାଦୀସୁପି।

ଇଦାନି ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାସୁ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ଉପରି ସହ ଫଲେନ ପହାନପରିଞ୍ଞଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଯତୋ ଖୋ ତେ ବାହିଯା"ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ଯତୋତି ଯଦା, ଯସ୍ମା ୱା। ତେତି ତୱ। ତତୋତି ତଦା, ତସ୍ମା ୱା। ତେନାତି ତେନ ଦିଟ୍ଠାଦିନା, ଦିଟ୍ଠାଦିପଟିବଦ୍ଧେନ ୱା ରାଗାଦିନା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ବାହିଯ, ତୱ ଯସ୍ମିଂ କାଲେ, ଯେନ ୱା କାରଣେନ ଦିଟ୍ଠାଦୀସୁ ମଯା ୱୁତ୍ତୱିଧିଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅୱିପରୀତସଭାୱାୱବୋଧେନ ଦିଟ୍ଠାଦିମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତି, ତସ୍ମିଂ କାଲେ, ତେନ ୱା କାରଣେନ ତ୍ୱଂ ତେନ ଦିଟ୍ଠାଦିପଟିବଦ୍ଧେନ ରାଗାଦିନା ସହ ନ ଭୱିସ୍ସସି, ରତ୍ତୋ ୱା ଦୁଟ୍ଠୋ ୱା ମୂଳ୍ହୋ ୱା ନ ଭୱିସ୍ସସି ପହୀନରାଗାଦିକତ୍ତା, ତେନ ୱା ଦିଟ୍ଠାଦିନା ସହ ପଟିବଦ୍ଧୋ ନ ଭୱିସ୍ସସୀତି। ତତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନ ତତ୍ଥାତି ଯଦା, ଯସ୍ମା ୱା ତ୍ୱଂ ତେନ ରାଗେନ ୱା ରତ୍ତୋ, ଦୋସେନ ୱା ଦୁଟ୍ଠୋ, ମୋହେନ ୱା ମୂଳ୍ହୋ ନ ଭୱିସ୍ସସି, ତଦା, ତସ୍ମା ୱା ତ୍ୱଂ ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାଦିକେ ନ ଭୱିସ୍ସସି, ତସ୍ମିଂ ଦିଟ୍ଠେ ୱା ସୁତମୁତୱିଞ୍ଞାତେ ୱା "ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା"ତି (ମହାୱ। ୨୧) ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠୀହି ଅଲ୍ଲୀନୋ ପତିଟ୍ଠିତୋ ନ ଭୱିସ୍ସସି। ଏତ୍ତାୱତା ପହାନପରିଞ୍ଞଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ଖୀଣାସୱଭୂମି ଦସ୍ସିତା। ତତୋ ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ନେୱିଧ, ନ ହୁରଂ, ନ ଉଭଯମନ୍ତରେନାତି ଯଦା ତ୍ୱଂ, ବାହିଯ, ତେନ ରାଗାଦିନା ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାଦୀସୁ ପଟିବଦ୍ଧୋ ନ ଭୱିସ୍ସସି, ତଦା ତ୍ୱଂ ନେୱ ଇଧ ଲୋକେ, ନ ପରଲୋକେ, ନ ଉଭଯତ୍ଥ ହୋସି। ଏସେୱନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି କିଲେସଦୁକ୍ଖସ୍ସ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅଯମେୱ ଅନ୍ତୋ ଅଯଂ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ପରିୱଟୁମଭାୱୋତି ଅଯମେୱ ହି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ । ଯେ ପନ "ଉଭଯମନ୍ତରେନା"ତି ପଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଅନ୍ତରାଭୱଂ ନାମ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସଂ ତଂ ମିଚ୍ଛା। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପରତୋ ଅନ୍ତରାଭୱକଥାଯଂ (କଥା। ୫୦୫ ଆଦଯୋ) ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

ଏତେସନ୍ତି ଅତିହରଣୱୀତିହରଣାନଂ।

"ତତ୍ଥ ହୀ"ତିଆଦିନା ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯଂ ପୁରେତରଂ ପୱତ୍ତଅଯୋନିସୋମନସିକାରୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଅଯୋନିସୋ ଆୱଜ୍ଜନାଦିନା ଇଟ୍ଠାଦିଆରମ୍ମଣେ ଲୋଭାଦିପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ପନ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିୱିକପ୍ପଗାହୋ, ମନୋଦ୍ୱାରେଯେୱ ପନ ସୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ସାତି "ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ"ତି ରଜ୍ଜନାଦିକସ୍ସ। ଭୱଙ୍ଗାଦୀତି ଭୱଙ୍ଗଆୱଜ୍ଜନଦସ୍ସନାନି, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣୱୋଟ୍ଠବ୍ବନପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନଞ୍ଚ। ଅପୁବ୍ବଟ୍ଠିତ୍ତରତାୱସେନାତି ଅପୁବ୍ବତାଇତ୍ତରଭାୱାନଂ ୱସେନ।

ଅତିହରତୀତି ମୁଖଦ୍ୱାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ହରତି। ତଂତଂୱିଜାନନନିପ୍ଫାଦକୋତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପରିୟେସନାଦିୱିସୟସ୍ସ, ୱିଜାନନସ୍ସ ଚ ନିପ୍ଫାଦକୋ। ୟେନ ହି ପୟୋଗେନ ପରିୟେସନାଦି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି, ସୋ ତଙ୍ଵିସୟଂ ୱିଜାନନମ୍ପି ନିପ୍ଫାଦେତି ନାମ ହୋତି। ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିନ୍ତି ଧମ୍ମେସୁ ଅୱିପରୀତପଟିପତ୍ତିଂ ୟଥାଭୂତାୱବୋଧଂ।

ଗମନେପୀତି ଗମନପୟୋଗେପି। ଅତିହରଣଂ ୟଥାଠିତସ୍ସେୱ କାୟସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତଦେସାଭିମୁଖକରଣଂ। ଗମନଂ ଦେସନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତି। ୱକ୍କମାନୋତି ''ଅଭିକ୍କନ୍ତେ ପଟିକ୍କନ୍ତେତି…ପେ… ଅଦ୍ଧାଗମନୱସେନ କଥିତୋ। ଗତେ ଠିତେ ନିସିନ୍ନେତି ଏତ୍ଥ ୱିହାରେ ଚୁଣ୍ଣିକପାଦୁଦ୍ଧାରେରିୟାପଥୱସେନ କଥିତୋ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୫୨୩) ୱକ୍କମାନୋ ୱିସେସୋ।

ପୱତ୍ତେତି ଚଙ୍କମାଦୀସୁ ପୱତ୍ତେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେ। ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ।

କାୟିକକିରିୟାଦିନିଙ୍ଵତ୍ତକଜୱନଂ ଫଲୂପଚାରେନ ''କାୟାଦିକିରିୟାମୟ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କିରିୟାସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତାତି ପନ କାରଣୂପଚାରେନ।

୫୨୬।କମ୍ମଟ୍ଠାନୌପାସନସ୍ସାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାୟ। ୟୋଗପଥନ୍ତି ଭାୱନାୟୋଗ୍ଗକିରିୟାୟ ପୱତ୍ତନମଗ୍ଗଂ।

୫୩୭।କାୟାଦୀସୂତି କାୟୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ। ସୁଟ୍ଠୁ ପୱତ୍ତିୟାତି ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା। ନିୟ୍ୟାନସଭାୱୋ ସମ୍ମାସତିତା ଏୱ । ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ସତିଂ କିଚ୍ଚତୋ ଦସ୍ସେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ୟଥାୱୁତ୍ତୋ ପରିଗ୍ଗହୋ ଜାତୋ ଏତିସ୍ସାତି ପରିଗ୍ଗହିତା, ତଂ ପରିଗ୍ଗହିତଂ ନିୟ୍ୟାନଭୂତଂ ସତିଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୫୪୨-୩। ପକୁପ୍ପନଂ ଇଧ ୱିକାରାପତ୍ତିଭାୱୋ।

୫୫୦।ତପ୍ପଟିପକ୍ଖସଞ୍ଞାତି ଥିନମିଦ୍ଧପଟିପକ୍ଖସଞ୍ଞା। ସା ଅତ୍ଥତୋ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନାକାରପ୍ପୱତ୍ତା କୁସଲୱିତକ୍କସମ୍ପୟୁତ୍ତସଞ୍ଞା, ତଥାଭୂତୋ ୱା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୫୫୩।ସାରମ୍ଭନ୍ତି ଆରମ୍ଭୱନ୍ତଂ, ସହାରମ୍ଭନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରାୱରଣାଭୋଗା ଥିନମିଦ୍ଧନ୍ଧକାରୱିଗମେନ ନିରାୱରଣସମନ୍ନାହାରସଞ୍ଞା। ୱିୱଟା ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନା।

୫୬୪।ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ''ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୫୧୧)।

୫୮୮। ୟଥା କେନଚି ନିକ୍କୁଜ୍ଜିତଂ ''ଇଦଂ ନାମେତ''ନ୍ତି ପକତିଞ୍ଞାଣେନ ନ ଞାୟତି, ଏୱଂ ସଙ୍ଵପ୍ପକାରେନ ଅୱିଦିତଂ ନିକ୍କୁଜ୍ଜିତଂ ୱିୟ ହୋତୀତି ଆହ ''ସଙ୍ଵଥା ଅଞ୍ଞାତତା ନିକ୍କୁଜ୍ଜିତଭାୱୋ''ତି। ନିରୱସେସପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନାଭାୱୋତି ଦୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟତାୟ ନିରୱସେସତୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତଙ୍ଵତାଭାୱୋ, ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିକାଭାୱୋ ୱା। ଏକଦେସେନେୱ ହି ଗମ୍ଭୀରଂ ଞାୟତି।

ଆଚିକ୍ଖନ୍ତୀତିଆଦିତୋ ପରିକ୍ଖତ୍ତଂ କଥେନ୍ତି। ଦେସେନ୍ତୀତି ଉପଦିସନୱସେନ ୱଦନ୍ତି, ପବୋଧେନ୍ତି ୱା। ପଞ୍ଞାପେନ୍ତୀତି ପଜାନାପେନ୍ତି, ସଂପକାସେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟ୍ଠପେନ୍ତୀତି ପକାରେହି ଅସଙ୍କରତୋ ଠପେନ୍ତି। ୱିୱରନ୍ତୀତି ୱିୱଟଂ କରୋନ୍ତି। ୱିଭଜନ୍ତୀତି ୱିଭତ୍ତଂ କରୋନ୍ତି। ଉତ୍ତାନୀକରୋନ୍ତୀତି ଅନୁତ୍ତାନଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ଉତ୍ତାନଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ପଞ୍ଞାପେନ୍ତୀ''ତିଆଦୀହି ଛହି ପଦେହି ଅତ୍ଥପଦାନି ଦସ୍ସିତାନି। ''ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି ଦେସେନ୍ତୀ''ତି ପନ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦାନୀତି ଏୱଂ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନପଦସମ୍ପନ୍ନାୟ ଉଠଆରାୟ ପସଂସାୟ ପସଂସନଂ ଦସ୍ସେତି। ୟଂ ପନେତେସୁ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନପଦେସୁ ୱତ୍ତଙ୍ଵଂ, ତଂ ନେତ୍ତିଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ନେତ୍ତି। ଅଟ୍ଠ। ୨୩ ଆଦୟୋ) ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତଙ୍ଵଂ।

୬୦୨।ଏତ୍ଥେୱୟୋଜେତଙ୍ଵଂ ତସ୍ସ ହେଟ୍ଠାଭୂମିସମତିକ୍କମନମୁଖେନ ଭୂମିୱିସେସାଧିଗମୁପାୟଦୀପନତୋ। ସଙ୍ଵତ୍ଥାପୀତି ''ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା, ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମା''ତି ସଙ୍ଵେସୁପି ସମତିକ୍କମୱଚନେସୁ।

୬୧୦।ତଂୟେୱ ଆକାସଂ ଫୁଟଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତଂୟେୱ କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସଂ ''ଅନନ୍ତ''ନ୍ତି ମନସିକାରେନ ଫୁଟଂ ଫରିତ୍ୱା ଠିତଂ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ ''ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ମନସି କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁତିୟୱିକପ୍ପେ ପନ ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ୱିସେସେ ତିଟ୍ଠତୀତି ''ଫୁଟ''ନ୍ତି ଇମିନା ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ

ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଫୁଟଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣମାହ। ତଞ୍ହି ଆକାସସ୍ସ ସଫରଣକୱିଞ୍ଞାଣଂ। ୱିଞ୍ଞାଣେନାତି ଚ କରଣତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ, ତଞ୍ଚ ଦୁତିଯାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱଦତୀତି ଆହ ''ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନୱିଞ୍ଞାଣେନ ମନସି କରୋତୀ''ତି। ତେନାତି ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣେନ। ଗହିତାକାରନ୍ତି ଅନନ୍ତଫରଣୱସେନ ଗହିତାକାରଂ। ମନସି କରୋତୀତି ଦୁତିଯାରୁପ୍ପପରିକମ୍ମମନସିକାରେନ ମନସି କରୋତି। ଏୱନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତାକାରଂ କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସେ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅନନ୍ତଫରଣୱସେନ ଯୋ ଗହିତାକାରୋ, ତଂ ମନସି କରୋନ୍ତଂଯେୱ। ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତଂ ଦୁତିଯାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଅନନ୍ତଂ ଫରତୀତି ''ଅନନ୍ତ''ନ୍ତି ଫରତି, ତସ୍ମା ଦୁତିଯୋଯେୱତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ''ଯଞ୍ହି''ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋତି। ତଂଫରଣାକାରସହିତନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ଆକାସେ ଫରଣାକାରସହିତଂ। ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣଂ।

୬୧୫।ପୁବ୍ବେତି ଦୁତିଯାରୁପ୍ପପରିକମ୍ମକାଲେ। ଯଂ ''ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି ମନସି କତଂ, ତଂଯେୱ ପଠମାରୁପ୍ପୱିଞ୍ଞାଣମେୱ। ତଂଯେୱ ହି ଅଭାୱେତି। ଆରମ୍ମଣାତିକ୍କମୱସେନ ହି ଏତା ସମାପତ୍ତିଯୋ ଲଦ୍ଧବ୍ବାତି।

ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୬୨୩। ଚତୁକ୍କନଯେ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନମେୱ ଯେସଂ ୱିଚାରୋ ଓଳାରିକତୋ ନ ଉପଟ୍ଠାତି, ଯେସଞ୍ଚ ଉପଟ୍ଠାତି, ତେସଂ ୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦେସିତନ୍ତି ଚତୁକ୍କନଯତୋ ପଞ୍ଚକନଯୋ ନୀହତୋତି ଆହ ''ଉଦ୍ଧଟାନଂଯେୱ ଚତୁନ୍ନଂ...ପେ... ଦସ୍ସନତୋ ଚା''ତି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୬୪୦।ତୀସୂତି ପଠମାଦୀସୁ ତୀସୁ। ଚତୁକ୍କନଯେନ ହି ତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂକୋଟ୍ଠାସିକାତି ଅପ୍ପମାଣାତି ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ''ଲୋକୁତ୍ତରଭୂତା ଏୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସ...ପେ... ଚତୁତ୍ଥାନଂ ୱଟ୍ଟୱିପସ୍ସନାପାଦକତ୍ତା ''ସବ୍ବତ୍ଥପାଦକଚତୁତ୍ଥେ ସଙ୍ଗହିତାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଯଂ କଥାତି ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିକଥା। ହେଟ୍ଠିମୋ ଅରିଯୋ ଉପରିମସ୍ସ ଅରିଯସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତାନି ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ଚ... ପେ... ସକ୍କୋତୀ''ତି।

''କିରିଯତୋ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନ''ନ୍ତି ଚ ପାଠୋ ଅତ୍ଥି। ସହ ୱଦତି ଲୋକୁତ୍ତରଫଲଚତୁତ୍ଥତାସାମଞ୍ଞେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଧ ସବ୍ବସଦ୍ଦସ୍ସ ପଦେସସବ୍ବୱାଚିଭାୱତୋ ଏକଦେସସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱେପି ସବ୍ବତ୍ଥପାଦକତା ଏୱ ୱେଦିତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସବ୍ବତ୍ଥ...ପେ... ଦଟ୍ଠବ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସକସିଣଚତୁତ୍ଥାଦୀନୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆନାପାନଚତୁତ୍ଥାଦଯୋ ସଙ୍ଗହିତା। ନୱତ୍ତବ୍ବତାଯାତି ନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣତାଯ।

ନିବ୍ବାନଞ୍ଚାତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସାପି ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣଭାୱତୋ।

''ସସନ୍ତାନଗତମ୍ପୀ''ତି ଇଦଂ ରୂପ-ସଦ୍ଦେନ, କମ୍ମ-ସଦ୍ଦେନ ଚ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ ''ସସନ୍ତାନଗତମ୍ପି ଅପାକଟଂ ରୂପଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ୱିଯ ସସନ୍ତାନଗତମ୍ପି ଅପାକଟଂ କମ୍ମଂ ୱିଭାୱେତୀ''ତି। ପାକଟେ ପନ ସସନ୍ତାନଗତେ ରୂପେ, କମ୍ମେ ଚ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥୀତି ''ଅପାକଟ''ନ୍ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଝାନୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୬୪୨।ଦିସାଦେସୋଧିନାତି ''ଏକଂ ଦିସ''ନ୍ତିଆଦିଦିସୋଧିନା, ୱିହାରଗାମନିଗମନଗରଜନପଦରଜ୍ଜାଦିଦେସୋଧିନା ଚ। ସତ୍ତୋଧିନାତି ''ସବ୍ବା ଇତ୍ଥିଯୋ, ସବ୍ବେ ପୁରିସା, ଅରିଯା, ଅନରିଯା''ତିଆଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ ସତ୍ତୋଧିନା। ଏତସ୍ସାତି ଏତସ୍ସ ପଦସ୍ସ, ପଦତ୍ଥସ୍ସ ୱା। ଅନୁୱତ୍ତକନ୍ତି ଅଧିକାରୱସେନ ପୱତ୍ତକଂ। ତଂ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ତଥା-ସଦ୍ଦୋ, ଇତି-ସଦ୍ଦୋତି ଉଭଯଂ। ''ତଥା ଦୁତିଯ''ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ''ତଥା-ସଦ୍ଦୋ ଯଥା ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ପୁରତ୍ଥିମାଦୀସୁ ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତି, ତଥା ଦୁତିଯମ୍ପି ଦିସଂ ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତୀ''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି। ସେସଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଯସ୍ମା ଇତୀତି ଅଯଂ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପକାରତ୍ଥେ, ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ଯଥା ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ଏକଂ, ଦୁତିଯଂ, ତତିଯଂ, ଚତୁତ୍ଥଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତି, ଏୱଂ ଉଦ୍ଧଂ, ଅଧୋ, ତିରିଯଂ ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତୀ''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ମେତ୍ତା…ପେ… ତଂ ଦ୍ୱଯ''ନ୍ତି। ତସ୍ସାତି ଦ୍ୱଯସ୍ସ। ଫରଣନ୍ତରାଦିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଫରଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଫରଣନ୍ତରଂ, ତଂ ଆଦି ଯସ୍ସ, ତଂ ଫରଣନ୍ତରାଦି। ଫରଣନ୍ତରଞ୍ହେତ୍ଥ ମେତ୍ତାଭାୱନାଯ, ଯଦିଦଂ ୱିପୁଲତା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଭୁମ୍ମନ୍ତରପଗୁଣଭାୱାଦି ଗଯ୍ହତି, ତସ୍ସ ଫରଣନ୍ତରାଦିନୋ ଠାନଂ ଠାନଭୂତୋ ''ୱିପୁଲେନା''ତିଆଦିନା ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ମେତ୍ତାଭାୱନାୱିସେସୋ। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରମତ୍ତପରାମସନସ୍ସ ତସ୍ସ ଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠାନଂ ଅନୋକାସୋତି। ଇତି କତ୍ୱା ଇମିନା କାରଣେନ ନ ୱୁତ୍ତଂ ତଂ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୬୪୩।ରାଗସ୍ସାତି କାମରାଗସ୍ସ। ସିନେହସ୍ସାତି ପୁତ୍ତସିନେହାଦିସିନେହସ୍ସ। ୱିପତ୍ତିଯାତି ରାଗସିନେହସଙ୍ଖାତାଯ ମେତ୍ତାଭାୱନାଯ ୱିପତ୍ତିଯା ୱିନାସସ୍ସ। ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ହିରୋତ୍ତପ୍ପବଲେନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନତୋ।

୬୪୫।ଅଧିମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାତି ଭାୱନାଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣେ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା, ତଂ ପନେତ୍ଥ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ଯସ୍ମା ଫରଣୱସେନେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ସୁଟ୍ଠୁ ପସାରେତ୍ୱା''ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଆରମ୍ମଣେ ସୁଟ୍ଠୁ ଅସଂସପ୍ପନୱସେନେୱ ତଂ ମେତ୍ତାଭାୱନାଯ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ବଲୱତା ୱା ଅଧିମୋକ୍ଖେନ ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ।

୬୪୮।ଏତେସଂ ପଦାନଂ ସବ୍ବେନ ସକଲେନ ଦିସାଦେସାଦିଭେଦେନ ଅୱଧିନା। ସବ୍ବାୱଧିଦିସାଦିଫରଣାକାରେହୀତି ସବ୍ବାୱଧିଭୂତଦିସାଦେସପୁଗ୍ଗଲଫରଣପ୍ପକାରେହି।

୬୫୦।ୱିଘାତୱସେନାତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୬୯୯।କଥିତାନଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗେ କଥିତା ଅପ୍ପମଞ୍ଞା, ତା ଚ ସଭାୱତୋ ଲୋକିଯା ଏୱ, ନ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ କଥିତା ଖନ୍ଧାଦଯୋ ୱିଯ ଲୋକୁତ୍ତରାପୀତି ଏକଂସତୋ ସବ୍ବାସଂ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ ଲୋକିଯଭାୱମେୱ ଦୀପେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଇମସ୍ମିଂ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଇମସ୍ମିଂ ପନ…ପେ… ହୋତୀ''ତି।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୪। ସିକ୍ଖାପଦୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୭୦୩। ସିକ୍ଖାସଙ୍ଖାତାନଂ କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ପଞ୍ଚ ସୀଲଙ୍ଗାନି ନିସ୍ସଯଭାୱେନ ୱା ପତିଟ୍ଠା ସିଯୁଂ, ଉପନିସ୍ସଯଭାୱେନ ୱାତି ତଦୁଭଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ, ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚ ଓକାସଭାୱେନା’’ତି।

୭୦୪। ‘‘କମ୍ମପଥା ଏୱା’’ତି ନିଯମସ୍ସ କତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସଙ୍କସାଧାରଣେସୂ’’ତି। ନ ହି ସକ୍କା ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସାଧାରଣକୋଟ୍ଠାସୱସେନ ନିଯମଂ କାତୁଂ। କମ୍ମପଥକୋଟ୍ଠାସିକା ଏୱ, ନ ଝାନାଦିକୋଟ୍ଠାସିକା। କମ୍ମପଥଭାୱେନ ଆଗତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ଦୁଗ୍ଗତିଯା, ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତିଉପାଯଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅସ୍ସ ସୁରାପାନସ୍ସ। ଉପକାରକତ୍ତଂ ସନ୍ଧେଯଂ। ସଭାଗତ୍ତଂ ମିଚ୍ଛାଚାରସ୍ସ।

ତଥାଗହିତସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣତାଯାତି ‘‘ସତ୍ତଂ ଅୱହରାମି, ସତ୍ତେ ୱିପ୍ପଟିପଜ୍ଜାମୀ’’ତିଆଦିନା ସତ୍ତାକାରେନ ଗହିତସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣତାଯ, ନ ପନ ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଆରମ୍ମଣତାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ପଞ୍ଚ ସିକ୍ଖାପଦା’’ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରତି।

ତସ୍ସ ତସ୍ସାତି ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ଭୁସନଦ୍ଧାଯ। ସଯଂ ୱା ଉସୁଆଦିଂ ଖିପତି, ଓପାତଖଣନାଦିଂ କରୋତି, ତାଦିସଂ ମନ୍ତଂ ପରିଜପ୍ପତି, କମ୍ମଜିଦ୍ଧିଂ ୱଠଅଞ୍ଜେତି, ଅଞ୍ଞଞ୍ଞେନ ୱା ତଂ ସଙ୍କଂ କାରେତୀତି ଆହ ‘‘ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯ…ପେ… ଦ୍ୱେ ଏୱ ଗହିତା’’ତି।

ଯଦିପି କୋଟ୍ଠାସୱାରେ ୱିରତି ସରୂପେନ ନାଗତା ‘‘ଯେୱାପନା’’ଦ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତା, ଭଜାପିଯମାନା ପନ ମଗ୍ଗଭାୱଂଯେୱ ଭଜତୀତି ଆହ ‘‘ୱିରତିସୀଲଂ ପନ ମଗ୍ଗକୋଟ୍ଠାସିକ’’ନ୍ତି। ସେସସୀଲାନନ୍ତି ସେସଅୱୀତିକ୍କନ୍ତସୀଲାନଂ।

୭୧୨।ଅଭଜନଟ୍ଠାନାତି ପାଣାତିପାତାଦଯୋ। ଯଥା ପାଣାତିପାତାଦଯୋ ୱେରହେତୁତାଯ ୱେରଂ, ଏୱଂ ତଦଞ୍ଞଞ୍ଞେପି ଅକୁସଲାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଂସଭାଗତାଯ ୱେରଭୂତାନ’’ନ୍ତି। ୱିରତୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ନ ଭୱିସ୍ସତି ସେକ୍ଖାନନ୍ତି ଯୋଜନା। ‘‘ଅକୁସଲସମୁଟ୍ଠିତାନି ଚା’’ତିଆଦିନାପି ସେକ୍ଖାନଂ ଉଭଯେନ ୱିରତିସବ୍ଭାୱଂଯେୱ ୱିଭାୱେତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯାନି ଅକୁସଲସମୁଟ୍ଠିତାନି କାଯକମ୍ମାଦୀନି, ତାନି ତେସଂ ସେକ୍ଖାନଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନୀତି ୱେରାନିଯେୱ , ତେହି ୱେରେହି ତେସଂ ସେକ୍ଖାନଂ ୱିରତିଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତିଯେୱ। ଯତୋତି ଯସ୍ମା ପାଣାତିପାତାଦିୱିରମିତବ୍ବନିପ୍ପରିଯାଯୱେରାଭାୱେପି କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିୱେରମତ୍ତତୋ ସେକ୍ଖାନଂ ୱିରତିସମ୍ଭୱତୋ। ନଫଲଭୂତସ୍ସାପୀତି ଯଥା ଫଲସ୍ସ ମଗ୍ଗପଟିବିମ୍ବଭୂତତ୍ତା ମଗ୍ଗସଦିସଂ ସତ୍ତଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକତା ସିଯା, ଏୱଂ ଅଫଲଭୂତସ୍ସାପି ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗାଦିକସ୍ସ ଯତୋ ୱିରତିସମ୍ଭୱତୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକତା ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ଏୱ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୭୧୪।ଯଥାୱିରମିତବ୍ବତୋତି ଯୋ ଯୋ ପାଣାତିପାତାଦି ୱିରମିତବ୍ବୋ, ତତୋ ୱିରତିୱସେନ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସିକ୍ଖାପଦୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୫। ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯଂ

୧। ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଣନା

୭୧୮। ‘‘ଏସେୱ ନଯୋ’’ତି ଧମ୍ମାଦୀସୁ କତୋ ଅତିଦେସୋ ସଙ୍ଖେପତୋ ତେସଂ ଦସ୍ସନଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସଙ୍ଖେପେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି। ତେସଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିଭାନାନଂ ୱିସଯା ତବ୍ବିସଯା, ତେସଂ, ନିରୁତ୍ତିପଟିଭାନୱିସଯଭୂତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିଭେଦେହୀତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନିବ୍ବାନଭାସିତତ୍ଥାଦିଭେଦେହି।

ଦୁକ୍ଖହେତୁଫଲଜାତାଦିଧମ୍ମଜରାମରଣାନି ଦୁକ୍ଖାଦୀନି। ସଚ୍ଚହେତୁଧମ୍ମପଚ୍ଚଯାକାରୱାରେସୁ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାଦିପରିଯାଯେନ ଆଗତୋ ଫଲନିବ୍ବତ୍ତକୋ ହେତୁ, ସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରୱାରେସୁ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ, ପରିଯତ୍ତିୱାରେ ଭାସିତଂ, ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ କୁସଲଂ, ଅକୁସଲନ୍ତି ଏୱଂ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତାନଂଯେୱ ୱସେନ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବାତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ତଥା ଧମ୍ମା ଚା’’ତି ଇମିନା।

ନିବ୍ବତ୍ତକହେତୁଆଦୀନନ୍ତି ନିବ୍ବତ୍ତକସମ୍ପାପକଞ୍ଞାପକାନଂ। ପୁରିମୋତି ପୱତ୍ତନତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିନ୍ତି ମଗ୍ଗେ। ପଚ୍ଛିମୋତି ପାପନତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅୱିପରୀତନିରୁତ୍ତୀତି ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଆଚିଣ୍ଣା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକଭାୱେ ନିରୁଳ୍ହା ଯାଥାୱନିରୁତ୍ତି। ଯସ୍ମା ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱିକାରସହିତୋ ସଦ୍ଦୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତସ୍ମା ପରମତତୋ ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅୱଚନଭୂତାଯା’’ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ‘‘କେଚି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତୀ’’ତି ଆହ। ଏୱଂ ସତୀତି ଏୱଂ ନିରୁତ୍ତିଯା ପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱେ ସତି। ପଞ୍ଞତ୍ତି ଅଭିଲପିତବ୍ବାତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତେ, ହୋତୁ, କୋ ଦୋସୋ ତସ୍ସା ୱଚନୀଯଭାୱତୋତି କଦାଚି ୱଦେଯ୍ୟାତି ଆସଙ୍କନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ ଚ ୱଚନତୋ…ପେ… ଉଚ୍ଚାରେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ତେସଂ ଅତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ। ନ ୱଚନନ୍ତି ଅୱଚନଂ ଅୱଚନସଭାୱଂ। ଏୱଂପକାରନ୍ତି ଏୱଂୱିଧଂ ଏୱଂ ନିଯତଲିଙ୍ଗୱିସେସଜୋତନାକାରଂ।

ପରତୋତି ପରଭାଗେ ଅନନ୍ତରମନୋଦ୍ୱାରେ। ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣାନୁସାରେନ ଗହିତାଯ ନାମନିରୁତ୍ତିଯଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପୱତ୍ତତୀତି ୱଦନ୍ତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ପାଠଇଯଂ ‘‘ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ନିରୁତ୍ତି…ପେ… ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ପଚ୍ଛା ଜାନନନ୍ତି ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣୁତ୍ତରକାଲଂ ନାମନିରୁତ୍ତିଯା ଜାନନଂ। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣତୋ ପଚ୍ଛା ନାମନିରୁତ୍ତିଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଗଯ୍ହମାନେ। ଏୱଂ ନିରୁତ୍ତିଯା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିପକ୍ଖେ ପାଠଇଯା, ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଚ ୱିରୋଧଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଦ୍ଦପକ୍ଖେ ତଦଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥା ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତଂତଂସଦ୍ଦୱିଭାୱକନ୍ତି ଯଥା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସଦ୍ଦପ୍ପଭେଦନିଚ୍ଛଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଦିବ୍ବସୋତଞାଣଂ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣମେୱ ତଂ ତଂ ସଦ୍ଦଂ ୱିଭୂତଂ କରୋତି, ଏୱଂ ନିରୁତ୍ତିପ୍ପଭେଦନିଚ୍ଛଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦାରମ୍ମଣମେୱ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ ତଂ ୱିଭୂତଂ କରୋତୀତି ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତା ୱୁତ୍ତା। ସଦ୍ଦଂ ପନ ୱିଭାୱେନ୍ତଂ ଏକନ୍ତତୋ ସଦ୍ଦୂପନିବନ୍ଧଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିମ୍ପି ୱିଭାୱେତିଯେୱ, ଯତୋ ସଭାୱାସଭାୱୱିସେସୱିଭାୱନଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଞ୍ଞଥା ହି ସଦ୍ଦମତ୍ତଗ୍ଗହଣେ ୱିସେସାୱବୋଧୋ ଏୱ ନ ସିଯାତି ପୋରାଣା ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଭାୱନମ୍ପି ତସ୍ସ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତଂୱିଭାୱକନ୍ତି ନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦୱିଭାୱକଂ। ନ ପାଠଇୱିରୋଧୋ ହୋତୀତି ଯଦିପି ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ‘‘ଯାଯ ନିରୁତ୍ତିଯା ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି ହୋତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୭୨୭) ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ସଭାୱନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦେନ ଧମ୍ମାନଂ ପବୋଧନମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିନ୍ତି ‘‘ନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦାରମ୍ମଣା ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ପାଠଇଯା ୱିରୋଧୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଗହିତାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆସଙ୍କେଯ୍ଯାତି ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନତ୍ଥମାହ ‘‘ତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା’’ତିଆଦି। ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ୱିଭାୱେନ୍ତଂଯେୱାତି ସଭାୱନିରୁତ୍ତିୱିସଯସ୍ସ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ପଗେୱ ୱିଦ୍ଧଂସିତତ୍ତା ଅତ୍ଥସାଧନୱସେନ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣଂ ୱିଯ ତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତମେୱ ପୱତ୍ତତି। ତେନାହ ‘‘ନିରୁତ୍ତିଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ପଭେଦଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅନୱସେସତୋ ନିରୁତ୍ତିୱିଭାଗଜାନନଂ। ତଥା ସେସେସୁ। ସଙ୍କେତନାମାଦୀତି ସଙ୍କେତୱସେନ ୱୁତ୍ତନାମାଖ୍ୟାତାଦି। ନିପାତପଦଂ ନାମାଦିପଦାନି ୱିଯ ଅତ୍ଥଂ ନ ୱଦତି, ଅଥ ଖୋ ବ୍ୟଞ୍ଜେତି ଜୋତେତୀତି ‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ନିପାତପଦଂ।

ବୋଧି ଞାଣଂ ମଣ୍ଡଭୂତଂ ଏତ୍ଥାତି ବୋଧିମଣ୍ଡୋ, ମହାବୋଧିଟ୍ଠାନଂ। ତେନାହ ‘‘ପଠମାଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଟ୍ଠାନେ’’ତି। ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନାତି ଉଗ୍ଗହାଦିପ୍ପକାରେନ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ପୁରିସଯୁଗେ ପୁରିସଯୁଗେ ଏକଦେସେନ ପରିୱତ୍ତନ୍ତା କାଲନ୍ତରେ ଅଜ୍ଝତ୍ତାକାରା ଭୱନ୍ତି। ୱିନସ୍ସନ୍ତୀତି ତଂତଂଭାସାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ୱିନାସେନ ନ ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ମନୁସ୍ସାନଂ ଦୁରୁଗ୍ଗହଣାଦିନା କତ୍ଥଚି କଦାଚି ପରିୱତ୍ତନ୍ତୀପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକାଦୀସୁ ଯଥାସଭାୱେନେୱ ଅୱଟ୍ଠାନତୋ ନ ସବ୍ବତ୍ଥ, ସବ୍ବଦା, ସବ୍ବଥା ଚ ପରିୱତ୍ତତି। ତେନାହ ''କପ୍ପୱିନାସେପି ତିଟ୍ଠତିଯେୱା''ତି। ଏତସ୍ସ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣସ୍ସ।

ଅତ୍ଥାଦୀସୁ ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଦି। ଅତ୍ଥଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିୱସେନ ତୀସୁ। ଅତ୍ଥଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିଭାନୱସେନ ଚତୂସୁପି ୱା। ଅତ୍ଥଧମ୍ମାଦିନା ଅତ୍ତନା ଜୋତେତବ୍ବେନ ସହ ଅତ୍ଥେନାତି ସାତ୍ଥକାନି। ସବ୍ବୋ ଅତ୍ଥଧମ୍ମାଦିକୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିସଯଭୂତୋ ଏତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସବ୍ବତ୍ଥକଂ। ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥାଦିକେ ୱିସଯେ ଖିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ଠପିତଂ ପୱତ୍ତିତଂ। ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ସବ୍ବସୋ ୱିଦ୍ଧଂସିତତ୍ତା। ପଞ୍ଚହନ୍ତି ଅଧିଗମପରିଯତ୍ତିସୱନପରିପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଯୋଗାନଂ। ଯଥାଯୋଗନ୍ତି ଯଂ ଯଂ ଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିସଦତାଯ ଯୁଜ୍ଜତି, ତଥା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ପରିପୁଚ୍ଛାହେତୁ ପୱତ୍ତା କଥା ପରିପୁଚ୍ଛାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ପୁଚ୍ଛାଯ…ପେ… ପରିପୁଚ୍ଛାତି ୱୁତ୍ତା''ତି।

ତେହୀତି ମଗ୍ଗେହି। ପଟିଲାଭୋ ନାମ ପୁବ୍ବଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥାଦିୱିସଯସ୍ସ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ତଂ ପନ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚମେୱାତି ଆହ ''ସୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ''ତି। ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ପଭେଦତୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନୱୱତ୍ଥାପନା ଯଥାରହଂ ପରିତ୍ତକୁସଲମହାକିରିଯଚିତ୍ତୱସେନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଭେଦୋ କାମାୱଚରୋ''ତି। ଯଥା ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ଅଧିଗମସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ ସଭାୱହେତୁଭାୱତୋ, ନ ତଥା ପଭେଦସ୍ସ ଅସଭାୱହେତୁତାଯ, ପରମ୍ପରପଚ୍ଚଯତାଯ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିଯତ୍ତିଆଦୀନଂ ପଭେଦସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯତାଯ , ଅଧିଗମସ୍ସ ଚ ତଦଭାୱେ ଏସେୱ ନଯୋ। ତତ୍ଥାତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମଂ, ତାସୁ ପରିଯତ୍ତିସୱନପରିପୁଚ୍ଛାସୁ ନିମିତ୍ତଭୂତାସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ''ଏତେସୁ ପନା''ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେନ ଯଂ ଅତ୍ଥଜାତଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ତଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ। ''ପୁବ୍ବଯୋଗାଧିଗମା''ତି ୱତ୍ୱା ''ଦ୍ୱେପୀ''ତି ୱଚନଂ ଅଧିଗମସହିତୋଯେୱ ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ପଭେଦସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ, ନ କେୱଲୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଦ୍ୱେପି ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୧୮)। ''ଦ୍ୱେପି ୱିସଦକାରଣା''ତି ୱୁତ୍ତେ ପୁବ୍ବଯୋଗସ୍ସାପି ୱିସଦକାରଣତ୍ତଂ ଲବ୍ଭତେୱାତି ଆହ ''ଦ୍ୱେପି ୱିସଦକାରଣାତି…ପେ… ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ସଙ୍ଗହୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଚ୍ଚୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୧୯।କାଲତ୍ତଯେପୀତି ଅତୀତାଦୀସୁ ତୀସୁପି କାଲେସୁ। ହେତୁଫଲଧମ୍ମା ହେତୂନଂ ଫଲଭୂତା ଧମ୍ମା, ପଚ୍ଚଯନିବ୍ବତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଞ୍ଚ ହେତୁଧମ୍ମାତି ତେସଂ ହେତୁଫଲାନଂ ପଚ୍ଚଯନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ହେତୁଭୂତା ଧମ୍ମା ''ଧମ୍ମା''ତି ୱୁତ୍ତାତି ଯୋଜନା। ୱିନେଯ୍ୟୱସେନାତି ତଥାୱିନେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯୱସେନ। ଉପ୍ପନ୍ନା ସମୁପ୍ପନ୍ନାତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନା ସମୁପ୍ପନ୍ନା ଉଟ୍ଠିତା ସମୁଟ୍ଠିତା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ ଏକନ୍ତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତା। ତଂନିବ୍ବତ୍ତକାତି ତେସଂ ଅତ୍ଥଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ନିପ୍ଫାଦକା। ଧମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତା ଧମ୍ମଭାୱେନ କଥିତା।

ସଚ୍ଚୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା

୭୨୫।ସାମଞ୍ଞେନୱତ୍ୱା ୱିସେସେନ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ''ତେସଂ ୱିପାକେ''ତି ଯଥାୱୁତ୍ତକୁସଲୱିପାକତାଦିସାମଞ୍ଞେନ ୱତ୍ୱା ସହେତୁକାହେତୁକାଦିୱିସେସେନ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା, ସରୂପେନ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଅୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିପାକତ୍ତାତି ଅୱିପାକଧମ୍ମତ୍ତା। ଯଦି ଏୱନ୍ତି ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଲବ୍ଭମାନୋପି ଧମ୍ମଭାୱୋ ଅୱିପାକଧମ୍ମତାଯ କିରିଯାନଂ ଯଦି ନ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ସତି। ସତିପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେ ଅୱିପାକଭାୱତୋ ଅତ୍ଥଭାୱୋପି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ତେନାହ ''ୱିପାକା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥଭାୱୋ ଚ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ''ତି। ଏୱଞ୍ଚେତି ଯଦି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା କିରିଯାନଂ ଅତ୍ଥଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନପ୍ପଟିସିଦ୍ଧୋ ଇଚ୍ଛିତୋୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ''ୱିପାକସ୍ସ ପନା''ତିଆଦି। ତେସନ୍ତି କୁସଲାକୁସଲାନଂ, ୱିପାକକିରିଯଧମ୍ମାନଞ୍ଚ। ଅତ୍ଥଧମ୍ମତାତି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଲବ୍ଭମାନୋପି ଯଥାକ୍କମଂ ଅତ୍ଥଭାୱୋ, ଧମ୍ମଭାୱୋ ଚ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ସତ୍ତିୱିସେସଂ ସନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବତନ୍ତି ପଦତ୍ତଯେନାପି ୱିପାକଧମ୍ମତମେୱାହ। ସା ହି ୱିପାକାନଂ ହେତୁଭାୱତୋ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ, ତଦୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାଯ ସତ୍ତିୱିସେସୋ,

ତେହି ସଗବ୍ଭୂ ୱିଯ ହୋତୀତି ‘‘ସନିପ୍ଫାଦେତଵତା’’ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ପସ୍ସନ୍ତୀ ନିପ୍ଫାଦକୱିସେସାପି ନିପ୍ଫାଦେତଵାପେକ୍ଖା ହୋତି ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ତଂସମ୍ବନ୍ଧେନାତି ନିପ୍ଫାଦେତଵସମ୍ବନ୍ଧେନ। ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦଂ ୱଦନ୍ତେନ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାପି ୱୁତ୍ତା।

ସଭାୱଧମ୍ମେ ପଞ୍ଞତ୍ତି ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ନ ସତ୍ତାଦିପଞ୍ଞତ୍ତିଯା’’ତି। ସଭାୱେନ, ନିରୁତ୍ତିଯେୱ ୱା ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅୱିପରୀତପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱା’’ତି।

୭୪୬। ୱୋହାରଭୂମିଂ, ଅଧିଗମଭୂମିଞ୍ଚ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଆହ ‘‘କାମାୱଚରା, ଲୋକୁତ୍ତରା ଚ ଭୂମି ଭୂମୀ’’ତି। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ୱା ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଭୂମି।

ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା

୭୪୭।ସଵଞ୍ଞାଣାରମ୍ମଣତାଯାତି ପଟିସମ୍ଭିଦାପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଞାଣାରମ୍ମଣତାଯ। ‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ପନ…ପେ… ସିଯା’’ତି ଇଦଂ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ୱା ସାୱସେସଦେସନତା ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ’’ତିଆଦି। ନିରୱସେସକଥନନ୍ତି ଅସେସେତ୍ୱା କଥନଂ। ତେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସଙ୍ଗହିତେ ଅତ୍ଥେ ଅସେସେତ୍ୱା ଦେସନା ଇଧ ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯସ୍ସ ଭାରୋ, ନ ସଵଞ୍ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମେତି ଦସ୍ସେତି। ଯଥାଦସ୍ସିତୱିସଯୱଚନୱସେନାତି ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରୱିସଯସ୍ସ କଥନୱସେନ, ଧମ୍ମତ୍ଥୱସେନ ଦସ୍ସିତେ ତଂତଂଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ତତ୍ଥ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେନ ଞାଣସ୍ସ କଥନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣତଂ ନ ପଟିସେଧେତି ଅତପ୍ପରଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ନିରୱସେସେନ କଥନଂ ଅଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନସ୍ସ ୱିସଯସ୍ସ ଅକଥିତତ୍ତା। ଏୱଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସଯସ୍ସାପି ନ ନିରୱସେସେନ କଥନନ୍ତି ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ଅୱିସେସୱଚନେନ ସଵଞ୍ଞାଣାରମ୍ମଣତଂଯେୱ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ତଥା ତିସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାତିଆଦିପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକପାଠଇଯାପି। ତିସ୍ସୋତି ଅତ୍ଥଧମ୍ମପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା। ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ହି ‘‘ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା’’ତେୱ ୱୁତ୍ତା।

ଯଦିପି ସିଯା ନ ତସ୍ସା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ନ ହି ମଗ୍ଗୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ନ ହୋତୀ’’ତି ଇମିନା ‘‘ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ନ ମଗ୍ଗାରମ୍ମଣା’’ତି ୱଚନସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥସାଧକତଂ ୱିଭାୱେତି। ତସ୍ସାତି ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ନ ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣତା ସମ୍ଭୱତି ନନୁ ନଯଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦ୍ୱେପୀତି ‘‘ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ନ ମଗ୍ଗାରମ୍ମଣା, ତିସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ସିଯା ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣା, ସିଯା ମହଗ୍ଗତାରମ୍ମଣା, ସିଯା ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣା’’ତି ଚ ଦ୍ୱେପି ଏତା ପାଠଇଯୋ। ତାସୁ ବଲୱତରାଯ ଠାନସ୍ସ, ଇତରାଯ ଅଧିପ୍ପାଯମଗ୍ଗନସ୍ସ ଚ ଉପାଯଦସ୍ସନମୁଖେନ ତାସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅୱିରୋଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କୁସଲାକୁସଲାନଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ନିପ୍ପରିଯାଯା ତତ୍ଥ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ଏତେନ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ପରିଯାଯଭାୱମାହ। ତଥା ୱିପାକକିରିଯାନନ୍ତିଆଦି ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିସଦିସୂଦାହରଣଦସ୍ସନଂ। ଉଭଯେନପି ‘‘ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ନ ମଗ୍ଗାରମ୍ମଣା’’ତି (ୱିଭ। ୭୪୯) ୱଚନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତନଯାନୁଗତଂ ନିପ୍ପରିଯାଯତ୍ଥସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି ଦୀପେତି। କିଞ୍ଚି ପନ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ‘‘ତିସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତିଆଦିପାଠଇଯା ସମତ୍ଥକଂ। ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଟିଭାନଂ ଦୀପନଂ ପଟିଭାନଂ। ତେନାହ ‘‘ଞେଯ୍ୟପ୍ପକାସନତୋ’’ତି। ଇତି ଯା ‘‘ତିସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ପାଠଇ, ତସ୍ସା ବଲୱଭାୱୱିଭାୱନେନ ଇତରାଯ ଅଧିପ୍ପାଯମଗ୍ଗନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତଵଂ। ନିପ୍ପରିଯାଯାତି ପରିଯାଯରହିତା ଉଜୁକଂ ସରୂପେନେୱ ପୱତ୍ତା। ନିପ୍ପରିଯାଯ…ପେ… ପୱତ୍ତିଯନ୍ତି ଏକନ୍ତିକଅତ୍ଥାରମ୍ମଣଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଞାଣାରମ୍ମଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଗହେତ୍ୱା ଦେସନାଯଂ।

ସୋ ଏୱାତି ପରସ୍ସ ଅଭିଲାପସଦ୍ଦୋ ଏୱ। ଅନୁୱତ୍ତମାନତା ଚସ୍ସ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋନ୍ତୀ, ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଜାନନ୍ତୀତି ଚ ଆଦିୱଚନୱସେନ ୱେଦିତଵୋ।

ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୬। ଞାଣୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଏକକମାତିକାଦିୱଣ୍ଣନା

୭୫୧। ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତାଯ, ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ ଓକାସଟ୍ଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନହେତାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଅହେତୁକା’’ତିଆଦିକଂ ସବ୍ବଂ ଏକୱିଧେନ ଞାଣୱତ୍ଥୁଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଏକଂ ନହେତୂତି ନହେତୁତାଯ ଏକଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଂ ନହେତୂତି ୱୁତ୍ତା ତେସଂ ନହେତୁତା। ଏକନ୍ତାହେତୁଭାୱେନ ହି ତେ ଏକପ୍ପକାରାୱାତି। ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ଅହେତୁକାଦି। ଅୱିତଥସାମଞ୍ଞଯୁତ୍ତନ୍ତି ତେନେୱ ଅହେତୁକତାଦିନା ଯଥାଭୂତେନ ସମାନଭାୱେନ ଯୁତ୍ତଂ। ଞାଣାରମ୍ମଣନ୍ତି ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାଦି। ୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନାତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାଦିକସ୍ସ ଞାଣୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସେନ ୱିଭାୱନା ପକାସନା ପଞ୍ଞା।

ଓସାନଦୁକସ୍ସାତି ‘‘ଅତ୍ଥଜାପିକା ପଞ୍ଞା, ଜାପିତତ୍ଥା ପଞ୍ଞା’’ତି ଇମସ୍ସ ଦୁକସ୍ସ। ଦୁକମାତିକା ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ୱୁତ୍ତଦୁକମାତିକାତି ଆହ ‘‘ଦୁକମାତିକଂ ଅନିସ୍ସାଯା’’ତି।

‘‘ଚିନ୍ତାମଯା ପଞ୍ଞା’’ତିଆଦିକା ତିକମାତିକଂ ଅନିସ୍ସାଯ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଏୱଂ ତିକାନୁରୂପେହୀତି ଏତ୍ଥାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଯଦିପି ଜାପ-ସଦ୍ଦୋ ଝ୍ୱତ୍ତୱଚନେ, ମାନସେ ଚ ପୱତ୍ତତି, ଜନନତ୍ଥେପି ପନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୁସଦ୍ଦାନ’’ନ୍ତିଆଦି। କୁସଲପଞ୍ଞା ୱିପାକସଙ୍ଖାତସ୍ସ, କିରିଯପଞ୍ଞା ପରିକମ୍ମାଦିଭୂତା ଅତ୍ତନା ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବଫଲସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ଅତ୍ଥଜାପିକାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ଥଜାପିକା କାରଣଗତା ପଞ୍ଞା’’ତି। ୱିପାକପଞ୍ଞା, କିରିଯପଞ୍ଞା ଚ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୱସେନ ତଂତଂୱିପାକାଦିଅତ୍ଥଂ ଜାପେତି ଜନେତୀତି ଆହ ‘‘ଜାପିତୋ ଜନିତୋ ଅତ୍ଥୋ ଏତିସ୍ସାତି ଜାପିତତ୍ଥା’’ତି। ସତିପି ସହଜାତାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱିପାକକିରିଯପଞ୍ଞା ନ କୁସଲା ୱିଯ ୱିପାକାନଂ ନିପ୍ଫରିଯାଯେନ କାରଣୱୋହାରଂ ଲଭତୀତି ଆହ ‘‘କାରଣପଞ୍ଞାସଦିସୀ’’ତି। ୱିଭାୱନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞା ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେପି ପକାସେତିଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଫଲପ୍ପକାସନଭୂତା’’ତି। ଯତୋ ସା ଆଲୋକୋଭାସପଜ୍ଜୋତପରିଯାଯେହି ୱିଭାୱିତା।

୧୦। ଦସକମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୭୬୦। ‘‘ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ। ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ। ଅନାଗତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ। ଯମ୍ପିସ୍ସ ତଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ, ତମ୍ପି ଖଯଧମ୍ମଂ ୱଯଧମ୍ମଂ ୱିରାଗଧମ୍ମଂ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ଞାଣଂ। ଭୱପଚ୍ଚଯା…ପେ… ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା…ପେ… ନିରୋଧଧମ୍ମ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୪) ଏୱମାଗତାନି ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣାନି। ‘‘ଜରାମରଣେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣସମୁଦଯେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣନିରୋଧେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣଂ। ଜାତିଯା ଞାଣଂ…ପେ… ସଙ୍ଖାରେସୁ ଞାଣଂ…ପେ… ପଟିପଦାଯ ଞାଣ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୩) ଏୱମାଗତାନି ଚତୁଚତ୍ତାରୀସଂ ଞାଣାନି। ସୁତମଯଞାଣାଦୀନି ଅନାୱରଣଞାଣପରିଯୋସାନାନି ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ (ପଟି। ମ। ମାତିକା ୧।୧ ଆଦଯୋ) ଆଗତାନି ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି। ତେନାହ ‘‘ତେସତ୍ତତି ପନ…ପେ… ନ ସଂଯୁତ୍ତକେ’’ତି। ‘‘ସଂଯୁତ୍ତକେ’’ତି ୱା ଇଦଂ ‘‘ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣାନୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ନ ‘‘ତେସତ୍ତତୀ’’ତି ଇମିନା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡାଦୀସୁ। ଯଥା ସମ୍ମାପଟିୱେଧାଭାୱତୋ ମିଚ୍ଛାଞାଣାଦି ଥୁସରାସିମ୍ହି ନିଖାତଖାଣୁକୋ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣେ ଚଞ୍ଚଲଂ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ହୋତି ଯଥାଭୂତାୱବୋଧକଂ ଞାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯାଥାୱପଟିୱେଧତୋ ସଯଞ୍ଚ ଅକମ୍ପିଯ’’ନ୍ତି। ଅଧିବଲକରଣଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନନ୍ତି ତଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଆରୋପେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲଞ୍ଚ…ପେ… କରୋତୀ’’ତି। ୱିସଭାଗଧମ୍ମେସୁ ୱା ଅକମ୍ପିଯତ୍ତୋ, ସଭାଗଧମ୍ମେସୁ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନତ୍ତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଭିମୁଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ‘‘ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଉପଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ପଟିଜାନନମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଟିଜାନନୱସେନା’’ତି। ଅଟ୍ଠ ୱା ପରିସା ଉପସଙ୍କମନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥାପି ପଟିଜାନନୱସେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଦସ୍ସିତଅକମ୍ପିଯଞାଣଯୁତ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଫଲସମ୍ପତ୍ତିପୱତ୍ତୀତି ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯାଦୀନଂ କାରଣସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ଫଲଭୂତାଯ ପତିରୂପଦେସୱାସଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧିଆଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସୁତ୍ତସେସା ସଙ୍ଗହିତା। ତତ୍ଥ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯାଦିକୋ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ସମାନେ ଅତ୍ଥକିଚ୍ଚେ ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ୱିଯ ଦେସନାଞାଣସ୍ସାପି ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପଟିୱେଧନିଟ୍ଠତ୍ତା’’ତିଆଦି । ପଟିୱେଧନିଟ୍ଠତ୍ତାତି ପଟିୱେଧସ୍ସ ପରିଯୋସାନତ୍ତା।

ତେନାତି ପଟିୱେଧପରିୟୋସାନଭୂତେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ। ତଦଧିଗମେନ ହି ସମ୍ପତ୍ତସକଲସଵ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣୋ ଭଗୱା ଅନନ୍ତପଟିଭାନୋ ଅନୁପମାୟ ବୁଦ୍ଧଲୀଳ୍ହାୟ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି। ‘‘ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସାପୀ’’ତି ଇମିନା ସଵ୍ବଥା ଲଭାପକସ୍ସ ପଟିୱେଧାନୁରୂପତା ଦେସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟାତି ଦୀପେତି, ତେନ ଚ ପଟିୱେଧନମତ୍ତେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ଦେସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସା’’ତିଆଦି।

ହାନଭାଗିୟଧମ୍ମନ୍ତି ୱା ହାନଭାଗିୟଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ। କାମସହଗତସଞ୍ଞାଦିଧମ୍ମନ୍ତି କାମଗୁଣାରମ୍ମଣଂ ସଞ୍ଞାମନସିକାରାଦିଂ। ପୁଵ୍ବେୱ କତାଭିସଙ୍ଖାରାଦିନ୍ତି ‘‘ଚନ୍ଦେ ୱା ସୂରିୟେ ୱା ଏତ୍ତକଂ ଗତେ ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ’’ତିଆଦିନା ସମାପଜ୍ଜନତୋ ପୁଵ୍ବେ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରପରିକମ୍ମାଦିଂ।

ତଦଭାୱଗ୍ଗହଣେନାତି କିଲେସାୱରଣାଭାୱଗ୍ଗହଣେନ। ଠିତିନ୍ତି ଅତ୍ଥିଭାୱଂ। ତବ୍ବିପରୀତାୟାତି ‘‘ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିକାୟ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୟା। ଠାନାଭାୱନ୍ତି ଅପ୍ପୱତ୍ତିଂ, ନତ୍ଥିଭାୱଂ ୱା। ଉପରୀତି ଇମିସ୍ସା ବଲାନଂ ଅନୁକ୍କମକଥାୟ ଉପରି ଅନନ୍ତରମେୱ। ୱିପାକାୱରଣାଭାୱଦସ୍ସନାଦିକସ୍ସାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କମ୍ମାୱରଣାଭାୱଦସ୍ସନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଇତରନ୍ତି ଅଧିଗମସ୍ସ ଅଟ୍ଠାନଦସ୍ସନଂ। ତଂସହିତାନଂ ଧାତୂନନ୍ତି ରାଗାଦିସହିତାନଂ ସଭାୱାନଂ। ୱେମତ୍ତତା ଚ ତେସଂ ପଚ୍ଚୟୱିସେସସିଦ୍ଧେନ ଅୱତ୍ଥାଦିୱିସେସେନ ୱେଦିତଵ୍ବା। ଚରିୟାହେତୂନନ୍ତି ରାଗାଦିଚରିୟାକାରଣଭୂତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ।

୧। ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୧।ଅୟଂ ୱିସେସୋତି ସମାନେପି ନୟଦ୍ୱୟସ୍ସ ତେସଂ ଅହେତୁଭାୱାଦିଦୀପନେ ଏକସ୍ସ ହେତୁଭାୱାଦିପଟିସେଧତା, ଇତରସ୍ସ ରାସନ୍ତରାସଙ୍ଗହୋତି ଇଦଂ ନାନାକରଣଂ। ଏକାୟ ଜାତିୟାତି ଆଦାନନିକ୍ଖେପପରିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ଏକସ୍ସ ଭୱସ୍ସ। ତଦନ୍ତୋଗଧତାୟାତି ଗତିଅନ୍ତୋଗଧତାୟ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତଂତଂଗତିଚୁତିଭୱେସୁ।

୭୬୨।ତଥାତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥାରାରମ୍ମଣତାୟ। ଖୀରାଦୀନଂ…ପେ… ୱିଲକ୍ଖଣତାତି ଯଥା ଖୀରସ୍ସ ଦଧିଭାୱେନ, ଦଧିନୋ ତକ୍କଭାୱେନ ୱିଲକ୍ଖଣତାପତ୍ତି, ନ ଏୱଂ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ନହେତୁଭାୱାଦିତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଭାୱାପତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୬୩।ମହତ୍ତେପୀତି ପୁଥୁତ୍ତେପି। ବହୁଭାୱୱାଚକୋ ହି ଅୟଂ ମହା-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ମହାଜନୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ରୂପସଙ୍ଘାଟସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞଥା ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ କା ମହନ୍ତତା, ସୁଖୁମତା ୱା। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱଚନଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ ‘‘ଚକ୍ଖୁପସାଦେ ମମ ୱତ୍ଥୁମ୍ହୀ’’ତି। ଇସ୍ସରିୟଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇସ୍ସରିୟପୱତ୍ତନଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ହି ନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଭାୱିତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତମେୱ ତିଟ୍ଠତି, ଅଞ୍ଞୱିଞ୍ଞାଣାନି ଚ ତେନ ଦିନ୍ନନୟାନେୱ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଅପି ଦିଵ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ, ୟତୋ ତଂ ଅନ୍ଧସ୍ସ ନ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି।

୭୬୪।ୱୱତ୍ଥିତାନମ୍ପୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଂକିଣ୍ଣାନମ୍ପି। ପଟିପାଟିନିୟମୋ ନିୟତାନୁପୁଵ୍ବିକତା। ତେନାତି ‘‘ଅଵ୍ବୋକିଣ୍ଣା’’ତି ୱଚନେନ।

୭୬୬।ଆୱଟ୍ଟନଭାୱୋ ଆୱଜ୍ଜନକିଚ୍ଚତା।

ତେସନ୍ତି ରୂପାଦୀନଂ। ଏତେସଞ୍ହି ରୂପାଦୀନଂ ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ସମାଗମୋ। ଅଭିନିପତିତଵ୍ବାନି ଆଲମ୍ବିତଵ୍ବାନି, ୱିଜାନିତଵ୍ବାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ପଟିୱିଜାନିତଵ୍ବାନୀ’’ତି। କୁସଲାକୁସଲଚେତନାୟ, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ‘‘ମନୋପୁଵ୍ବଙ୍ଗମା…ପେ… ଅକୁସଲଂ ୱା’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୬୬) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ପଟିୱିଜାନିତଵ୍ବାନଂ ପଟିୱିଜାନନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କମ୍ମତ୍ଥେ ହି ଏତଂ ସାମିୱଚନଂ। ସହଜପୁଵ୍ବଙ୍ଗମଧମ୍ମେନାତି ଦସ୍ସନାଦୀହି ସହଜାତଫସ୍ସାଦିନା ପୁଵ୍ବଙ୍ଗମେନ ଆୱଜ୍ଜନାଦିନା। କିଚ୍ଚନ୍ତରନ୍ତି ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦିକିଚ୍ଚଂ।

ଅୱିପାକଭାୱେନ କାରଣେନ, ତେନ ୱା ସଦ୍ଧିଂ। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ରୂପଭାୱାଦିଂ। ଭାସନକରଣକରାତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପନୱସେନ ପୱତ୍ତକୁସଲାକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଧମ୍ମା। ତେ ଏୱ କାୟଙ୍ଗୱାଚଙ୍ଗଂ ଅଚୋପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ତଂସଦିସା। ପୁଵ୍ବଙ୍ଗମପଟିୱିଜାନନନ୍ତି ପୁଵ୍ବଙ୍ଗମଭାୱେନ ୱିଜାନନଂ ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନାନଂ ପୁରେଚରଭାୱେନ ଗହଣଂ। ତତ୍ଥାତି ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ। ‘‘ନ ପଟିସିଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ସ୍ୱାୟମପ୍ପଟିସେଧୋ ସାମତ୍ଥିୟଲଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ କାୟକମ୍ମଂ…ପେ… ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ତଥା’’ତି ଇଦଂ ଯଥା କାୟୱଚୀକମ୍ମପଟ୍ଠପନଂ, ଏୱଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମସମାଦାନମ୍ପି ନତ୍ଥୀତି ଉପସଂହରଣତ୍ଥଂ ୱେଦିତଵ୍ବଂ। ଯଦି ନ ଭୱତୋ ଚୱତି, କଥଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଚୁତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକ…ପେ… ଅତଂଦ୍ୱାରିକତ୍ତା’’ତି। ତସ୍ସା ପାଠଇୟା। ଆପାଥମତ୍ତନ୍ତି ଆପାଥଗମନମତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱମତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ‘‘ରୂପଂ ନୀଲ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦିଧମ୍ମୱିସେସଂ। ତେନାହ ‘‘ଧମ୍ମସଭାୱ’’ନ୍ତି। ରୂପନ୍ତି ଚ ନ ଗଣ୍ହାତୀତି ରୂପାରମ୍ମଣମ୍ପି ସମାନଂ ‘‘ରୂପଂ ନାମେତ’’ନ୍ତି ନ ଗଣ୍ହାତି। ତଥା ଚାହୁ ଏକେ ‘‘ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗୀ ନୀଲଂ ୱିଜାନାତି, ନୋ ତୁ ନୀଲ’’ନ୍ତି। ରୂପନୀଲାଦିଆକାରୋ ରୂପାରମ୍ମଣରୂପାଦାନାକାରପଞ୍ଞତ୍ତି। ତଜ୍ଜାପଞ୍ଞତ୍ତି ହେସା ଯଥା ଅନିଚ୍ଚତାଦି।

ସାତିସଯଂ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରତ୍ତା। ତତୋ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିଆରମ୍ମଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା ସହୁପ୍ପତ୍ତିପଟିସେଧୋ ନ ସମ୍ଭୱେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ମନୋଦ୍ୱାରେପୀତି ନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେଯେୱ ଦୁତିଯେ ମୋଘୱାରେ, ଅଥ ଖୋ ମନୋଦ୍ୱାରେପି। ଆୱଜ୍ଜନଂ ଦ୍ୱତ୍ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ…ପେ… ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ ତଥା ଅସମ୍ଭୱତୋ।

ତସ୍ମାତି ଯାଥାୱକୱତ୍ଥୁୱିଭାୱନାଯ ପଞ୍ଞାଯ।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୭।ଅଧିକରଣେସୂତି ପଦଦ୍ୱେସ୍ସୁ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତନାକାରଦସ୍ସନଂ, ତେନ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସ ସଭାୱତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଧିକରଣୱସେନ ଲିଙ୍ଗପରିୱତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତି। ''ଅଭିଧେଯ୍ୟାନୁରୂପଂ ଲିଙ୍ଗୱଚନାନୀ''ତି ହି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ୱଦନ୍ତି।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬୮।ପରିପାଚିତେସୂତି ସାଧିତେସୁ। ''ୱିହିତେସୂ''ତି ଏତ୍ଥ ଦୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ୱିଯ ଭୂତକାଲତା ନାଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ''ୱିସଯୱିସେସନମତ୍ତମେୱା''ତି। ''କମ୍ମଂ, ସିପ୍ପ''ନ୍ତି ପଞ୍ଞା କାରଣୂପଚାରେନ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ପଞ୍ଞା ଏୱ ୱା…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା''ତି।

କୁସଲଂକମ୍ମଂ ସକଂ ଏକନ୍ତଂ ହିତସୁଖାୱହତ୍ତା। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ଇତରଂ ଅକୁସଲଂ କମ୍ମଂ ନୋସକଂ। ସଚ୍ଚପଟିୱେଧାନୁଲୋମନଂ ସଚ୍ଚାନୁଲୋମନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ତପ୍ପଟିୱେଧପଚ୍ଚଯଭାୱେନା''ତି। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁଲୋମନତୋ ୱା ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକତା, ତଥା ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁଲୋମନତୋ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସ୍ସା''ତିଆଦି। ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା ପଞ୍ଞାୱିସଯେ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା। ''ଯୋଗୱିହିତେସୂ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଭୂମିନିଦ୍ଦେସୋ, ''କମ୍ମସ୍ସକତଂ ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସରୂପନିଦ୍ଦେସୋ, ''ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରନିଦ୍ଦେସୋ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତା…ପେ… ନିଦ୍ଦେସା। ''ଯୋଗୱିହିତେସୁ କମ୍ମାଯତନେସୁ ଖନ୍ତିଂ, କମ୍ମସ୍ସକତଂ ଖନ୍ତିଂ, 'ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚ'ନ୍ତି ଖନ୍ତି''ନ୍ତିଆଦିନା ଖନ୍ତିଆଦିପଦେହି ଯୋଜେତବ୍ବା। ଓଲୋକନଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣଂ। ଧମ୍ମା ଓଲୋକନଂ ଖମନ୍ତୀତି ପଞ୍ଞାଯ ତଦୋଲୋକନସମତ୍ଥତମାହ।

୭୬୯।ମୁଞ୍ଚତୀତି ପଜହତି। ଆରଦ୍ଧ-କିରିଯାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ସମଙ୍ଗିଭାୱୋ, ଅଧିକରଣଂ ପଟ୍ଠପନନ୍ତି ଆହ ''ମୁଞ୍ଚ…ପେ… ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

୭୭୦। ପଞ୍ଚସୀଲଦସସୀଲାନି କମ୍ମୱଚେକଦେସଭୂତାନି ସନ୍ଧାଯ ତେସଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯଂ ସମୱରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସତିପି ସୱନେତି ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିଯସାୱକୋ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୮।୩୯; କଥା। ୪୮୦) ତଥାଗତତୋ ସୱନେ ସତିପି। ଭିକ୍ଖୁଆଦୀନମ୍ପି ତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅଧିସୀଲପଞ୍ଞାପନଂ ୱିଯ ନ ବୁଦ୍ଧାୱେଣିକନ୍ତି।

ଅଧିପଞ୍ଞାନିଦ୍ଦେସେସୂତି ଠପେତ୍ୱା ଅଧିପଞ୍ଞଂ ତଦଞ୍ଞେସୁ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେସୁ। ତଦଧିଟ୍ଠାନେସୂତି ତସ୍ସା ଅଧିପଞ୍ଞାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନେସୁ ୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେସୁ।

୭୭୧।ଅପାଯୁପ୍ପାଦନଂ ଅୱଡ୍ଢିନିବ୍ବତ୍ତନଂ। ତସ୍ମିଂଯେୱ ଠାନେତି ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୯୩। ପରିତସ୍ସନଂ ପରିତ୍ତାସୋ, ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସୋ ଚାତି ''ନ ପରିତସ୍ସତୀ''ତି ପଦସ୍ସ ''ନ ପତ୍ଥେତି ନ ଉତ୍ତସତୀ''ତି ଅତ୍ଥମାହ।

୭୯୬।ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ‘‘ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ଚ ଫଲଂ ଧମ୍ମୋ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପନ୍ନେ ଅପାଯେସୁ ଅପତମାନେ ଧାରେତୀତି। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାତି ତସ୍ମିଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଫଲେ ନିସ୍ସଯଭୂତେ ପଞ୍ଞା। ତେନାହ ‘‘ତଂସହଗତା’’ତି। ଅୱିଦିତଂ ୱିଦିତଂ ୱିଯ ନେତି ଞାପେତୀତି ନଯୋ, ଅନୁମାନଂ, ତସ୍ସ ନଯନଂ ପୱତ୍ତନଂ, ତଂ ପନ ୱିସୁଂଯେୱେକଂ ଞାଣୁପ୍ପାଦନନ୍ତି ଆସଙ୍କାଯ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥମାହ ‘‘ନ ଅଞ୍ଞ…ପେ… ୱିସେସୋ’’ତି। ଅତ୍ତନୋ ହି ଅଧିଗମାନୁସାରେନ ପରାଧିଗତାନଂ କାଲତ୍ତଯେ ମଗ୍ଗାଦୀନଂ ପୱତ୍ତିଆକାରାନୁମାନଂ ନଯନଯନଂ। ଅନୁମିନନାକାରମେୱ ହିସ୍ସ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଞାଣସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ’’ତି। କାରଣଞ୍ଚ ନଯନଯନସ୍ସ ସଚ୍ଚେସୁ ପଚ୍ଚକ୍ଖପୱତ୍ତନତୋ। ‘‘ତଥା’’ତି ଇମିନା ଯଥା ମଗ୍ଗଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞାପି ‘‘ଇମିନା ଧମ୍ମେନା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ତଥା ପକାରନ୍ତରେନପି ‘‘ଇମିନା ଧମ୍ମେନ ଞାଣେନା’’ତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି। ତେନାତି ତସ୍ମା ଞାଣେନ ଞାତତୋ ସମ୍ପଯୋଗେହି ନଯନଯନତୋ। ଞାଣୱିସଯଭାୱେନାତି ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ୱିସଯଭାୱେନ। ଞାତେନ ପଟିୱିଦ୍ଧେନ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେନ, ଞାଣସମ୍ପଯୋଗେନ ୱା ଞାତେନ ଜାନିତ୍ୱା ଠିତେନ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେନ।

ସଦ୍ଧେନ ସଦ୍ଦନ୍ତି ସଦ୍ଦପ୍ପକାରେନ ସଦ୍ଦଂ, ଅନଓସେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଦ୍ଧତ୍ତଯପରିଯାପନ୍ନଞ୍ହି ସଦ୍ଦଂ ତେଭୂମକସଙ୍ଖାରଗତଂ ସମ୍ମସୀଯତି। ନଯନତୋତି ନଯଗ୍ଗାହତୋ। ଅନୁରୂପତ୍ଥୱାଚକୋ ୱା କାରଣସଦ୍ଦୋ ‘‘କାରଣଂ ୱଦତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ।

ଅନ୍ୱଯଞାଣସ୍ସପି ପରିଯୋଗାହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତନତୋ ସୱିସେସୋ ୱିସଯାୱବୋଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଧମ୍ମେ ଞାଣ…ପେ… ଅଭାୱା’’ତି। ୱିସଯୋଭାସନମତ୍ତଜାନନସାମଞ୍ଞେନାତି ଅସତିପି ଅଭିସମେଚ୍ଚ ଗହଣେ ୱିସଯୱିଭାୱନସଙ୍ଖାତଅୱବୋଧସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନ। ‘‘ଞାଣ’’ନ୍ତି ସମ୍ମତେସ୍ୱତି ‘‘ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୋହରିତେସୁ ଲଦ୍ଧଞାଣୱୋହାରେସୁ। ସମ୍ମୁତିୱସେନାତି ଧମ୍ମଞାଣାଦି ୱିଯ ସମୁଖେନ ୱିସଯେ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତିମୁଖେନ ପୱତ୍ତଂ। ଅୱସେସନ୍ତି ସମ୍ମୁତିଞାଣମେୱାହ। ଇତରଞାଣତ୍ତଯୱିସଭାଗନ୍ତି ଧମ୍ମଞାଣାଦିଞାଣତ୍ତଯୱିଧୁରଂ।

୭୯୭।କାମଭୱଧମ୍ମେତି କାମଭୱସଙ୍ଖାତେ ଧମ୍ମେ।

୭୯୮।ସାତି ପଠମଜ୍ଝାନପଞ୍ଞା। ୱୀତରାଗଭାୱନାୱତ୍ଥସ୍ସାତି ‘‘ୱୀତରାଗୋ ହୋତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ। ତନ୍ତି ଛଟ୍ଠାଭିଞ୍ଞଂ। ମଗ୍ଗଞାଣଞ୍ହି କିଞ୍ଚତୋ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚମ୍ପି ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଇତରାତି ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗପଞ୍ଞା। ତଦୁପନିସ୍ସଯତ୍ତାତି ତସ୍ସା ଛଟ୍ଠାଭିଞ୍ଞାଯ, ତସ୍ସ ୱା ପଟିୱିଜ୍ଝନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯତ୍ତା ପଟିୱିଜ୍ଝତି ନାମ। ଯଥାନୁରୂପନ୍ତି ଦିଟ୍ଠାସୱାଦୀନଂ ଯଥାନୁରୂପଂ। ଆସୱକ୍ଖଯେତି ଆସୱକ୍ଖଯପରିଯାଯେ କାରଣୂପଚାରେନ। ତଂନିବ୍ବତ୍ତନତୋତି ତସ୍ସ ଆସୱକ୍ଖଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନତୋ। ଇଦଞ୍ଚ ‘‘ଆସୱାନଂ ଖଯେ ଞାଣଂ ଛଟ୍ଠାଭିଞ୍ଞା’’ତି ସୁତ୍ତେ ଆଗତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ।

୮୦୧।ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ୱା ଞାଣେନ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ଅଧିଗମୱସେନ ପକାସଂ ୱିଭୂତଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ।

୮୦୨।ୱସିତାପଞ୍ଚକରହିତଂ ୱସିଭାୱଂ ଅପାପିତଂ ପଟିଲଦ୍ଧମତ୍ତଂ। ପଟିପଦାରମ୍ମଣସହଗତା ପଞ୍ଞା ପଟିପଦାରମ୍ମଣସମ୍ବନ୍ଧିନୀତି ଆହ ‘‘ପଞ୍ଞାଯ ପଟିପଦାରମ୍ମଣୁଦ୍ଦେସେନା’’ତି।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦୪।ତମେୱ ପଞ୍ଚଙ୍ଗ ‘‘ଦ୍ୱୀସୁ ଝାନେସୁ ପଞ୍ଞା ପୀତିଫରଣେନା’’ତିଆଦିନା ୱିଭଜତି। ଅଭିସନ୍ଦନପରିସନ୍ଦନପରିପୂରଣାନିପି ପରିପ୍ଫରଣଂ ୱିଯ ଫରଣାପୀତିଯା, ତଂସହଗତସୁଖସ୍ସ ଚ କିଚ୍ଚୱିସେସଭୂତାନି ଅଧିପ୍ପେତାନୀତି ଆହ ‘‘ଅଭିସନ୍ଦେତୀତି…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଆଦିନା ନଯେନାତି ‘‘ଅଭିସନ୍ଦେତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୬; ମ। ନି। ୧।୪୨୭) ସୁତ୍ତେ ଆଗତନଯେନ। ଫରଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ପୀତିସୁଖସମୁଟ୍ଠିତପଣୀତରୂପେହି କାଯସ୍ସ ଅଭିବ୍ୟାପନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆରମ୍ମଣେତି ପୀତିଫରଣତାସୁଖଫରଣତାସୀସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ତିକଦୁକଝାନାନଂ ଆରମ୍ମଣେ। ତାତି ପୀତିଫରଣତାସୁଖଫରଣତା।

ସମାଧିମୁଖେନାତି ସମାଧିଂ ମୁଖଂ ପମୁଖଂ କତ୍ୱା, ସମାଧିସୀସେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ସମାଧିପମୁଖେନ ୱା ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସେନ। ଅଞ୍ଞେ କିଲେସା ଦିଟ୍ଠିମାନାଦଯୋ । ଅପ୍ପଯୋଗେନାତି ଝାନୱିମୋକ୍ଖାଦୀନଂ ୱିଯ ଉପ୍ପାଦନୀଯପରିକମ୍ମପଯୋଗେନ ୱିନା। ଆୱଜ୍ଜନାସଦିସୋ ହି ଫଲସମାପତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ସମ୍ମସନଚାରୋ। ଠପିତତ୍ତାତି ପୱତ୍ତିତତ୍ତା। ସତିବହୁଲତାଯାତି ସତିଯା ଅଭିଣ୍ହପ୍ପୱତ୍ତିଯା। ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନସତିଯା କାଲସ୍ସ ସତୋତି ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୦୫।ୱିସୁଦ୍ଧିଭାଵନ୍ତି ୱିସୁଦ୍ଧିଯା ସଚ୍ଛାଵଂ। "ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେକଦେସଭୂ"ତି ଇଦଂ ତସ୍ସ ପରିଭଣ୍ଡଞାଣଭୂ ଵୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ପାଳିଯଂ "ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତଞାଣାଯ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତି ଅଭିନିନ୍ନାମେତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୭) ଆରଭିତ୍ୱା "ସୋ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନା"ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୬) ଵୁତ୍ତଂ। ଦିବ୍ବସ୍ସ ତିରୋହିତୱିପ୍ପକଟ୍ଠାଦିଭେଦସ୍ସ, ଇତରସ୍ସ ଚ ରୂପାଯତନସ୍ସ ଦସ୍ସନସମତ୍ଥସ୍ସାପି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ସିଖାପତ୍ତି ଚଵମାନୋପପଜ୍ଜମାନସତ୍ତଦସ୍ସନନ୍ତି ଆହ "ମୁଦ୍ଧପ୍ପତ୍ତେନ ଚା"ତିଆଦି।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୦୬।ଛଳଙ୍ଗଧମ୍ମି ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣଞାଣନ୍ତି "ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣ"ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୮୦୬) ଵୁତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣଵସେନ ପଵତ୍ତଞାଣଂ। ସହ ଗହେତ୍ୱାତି ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାରମ୍ମଣଭାଵସାମଞ୍ଞେନ ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା। ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଵୁତ୍ତେନାତି ପୁବ୍ବେ ଛଧା ଵୁତ୍ତଂ ୱିଯ ଦସ୍ସିତଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣନ୍ତି ଏଵଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଵୁତ୍ତେନ। "ଖଯଧମ୍ମ"ନ୍ତିଆଦିନା ପକାରେନ ଦସ୍ସନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଵତ୍ତଞାଣସ୍ସାତି "ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣ"ନ୍ତିଆଦିନା ପଵତ୍ତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ, ପଵତ୍ତେ ୱା ସଂସାରଵଟ୍ଟେ ଞାଣସ୍ସ। ଞାଣାରମ୍ମଣା ୱିପସ୍ସନା ଞାଣୱିପସ୍ସନା। ୱିପସ୍ସନାତି ଚ "ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣ"ନ୍ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସନତୋ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତସ୍ସ ଖଯଧମ୍ମତାଦିଜାନନଂ ପଟିୱିପସ୍ସନା। ତେନାହ "ୱିପସ୍ସନାପଟିୱିପସ୍ସନାଦସ୍ସନମତ୍ତ"ନ୍ତି।

ଏଵମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଧିପ୍ପାଯଵସେନ ପାଳିଯା ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯଵସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ "ପାଳିଯଂ ପନା"ତିଆଦିମାହ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ଅଦ୍ଧତ୍ତଯେ ପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣେ। ଞାଣଵଚନେନାତି "ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣ"ନ୍ତିଆଦିନା ଞାଣସ୍ସ ଗହଣେନ। ଅଙ୍ଗାନନ୍ତି ସତ୍ତସତ୍ତତିଯା ଅଙ୍ଗାନଂ। ଇତିସଦ୍ଦେନାତି "ନିରୋଧଧମ୍ମ"ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଵୁତ୍ତଇତିସଦ୍ଦେନ। ପକାସେତ୍ୱାତି ଞାଣସ୍ସ ପଵତ୍ତିଆକାରଂ ଜୋତେତ୍ୱା। ତେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞଂଯେଵ ପରିଯୋସାନେ ଵୁତ୍ତଂ ଞାଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ "ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ସତ୍ତମଂ ଞାଣ"ନ୍ତି। ଅଯମେଵ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ନ ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ "ତମ୍ପି ଞାଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ହୋତୀ"ତି ଏଵଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ଅଙ୍ଗନ୍ତରଭାଵସ୍ସ ଅୱିଭାଵନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ "ତଂଞାଣ…ପେ… ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା"ତି। ନ ହି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଵୁତ୍ତମେଵ ଏକଜ୍ଝଂ ଵଚନମତ୍ତେନ ଅତ୍ଥନ୍ତରଂ ହୋତୀତି। "ଖଯଧମ୍ମଂ…ପେ… ଚା"ତି ଇମିନା ପୁରିମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଉପଚଯେନ ଦୋସମାହ।

ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୦୮।ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେତି ନୀଵରଣାଦିପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ସମାପଜ୍ଜନେ ଅସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଦୁକ୍ଖଂ।

ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସକନିଦ୍ଦେସୋ

ପଠମବଲନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୦୯। ନ ଠାନନ୍ତି ଅଟ୍ଠାନଂ, ଅନୁପଲବ୍ଭନତ୍ଥୋ ଅଯମକାରୋତି ଆହ "ଅୱିଜ୍ଜମାନଂ ଠାନଂ ଅଟ୍ଠାନ"ନ୍ତି। ଅଭାଵତ୍ଥୋ ୱା, ନ ଅଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖାଦିଅତ୍ଥୋତି ଆହ "ନତ୍ଥି ଠାନନ୍ତି ୱା ଅଟ୍ଠାନ"ନ୍ତି। କୋ ପନେତସ୍ସ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱିସେସୋତି? ପଠମୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯେହି ଅନୁପଲବ୍ଭମାନତଂ ଵଦତି, ଦୁତିଯୋ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅଭାଵନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ତଣ୍ହୁପାଦାନାଦୀନମ୍ପି ସୁଖତୋ ଉପଗମନସ୍ସ ହେତୁଭାଵେ

ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସସ୍ସ ସୋ ସାତିସୟୋ ଅସୁଖେପି ଦଳ୍ହଂ ପୱତ୍ତାପନତୋତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋୱ…ପେ… ଅଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି। ‘‘ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିୱସେନା’’ତି କସ୍ମା ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଅରିୟସାୱକସ୍ସ ସବ୍ବାପି ଦିଟ୍ଠିୟୋ ନତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସୟା ପନ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିୟୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିୱସେନାତି ପଧାନଦିଟ୍ଠିମାହା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭେଦାନୁରୂପସ୍ସ ୱତ୍ତୁନୋ। ଭେଦାନୁରୂପେନ ‘‘ଅଧମ୍ମେ ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେନ।

ସୋ ଏୱାତି ଯୋ ଲିଙ୍ଗେ ଅପରିୱତ୍ତେ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଭୱଙ୍ଗଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ପବନ୍ଧୋ, ସୋ ଏୱ। ତଞ୍ହି ଉପାଦାୟ ଏକଜାତିସମଞ୍ଞା, ନ ଚେତ୍ଥ ଭାୱକଲାପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ୱସେନ ଚୋଦନା କାତବ୍ବା ତଦଞ୍ଞସ୍ସେୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅୱିଚ୍ଛେଦୱୁତ୍ତିୟା ପବନ୍ଧୱୋହାରଂ ଲଭତି, ଇତରମ୍ପି ୱା ଭାୱାନୁପାଲନତାସାମଞ୍ଞେନାତି ଅନୋକାସାୱ ଚୋଦନା।

ସପତ୍ତୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ସପତ୍ତଂ ମାରେମୀତି ଅଭିସନ୍ଧିନା ସପତ୍ତେନ ନିପନ୍ନଟ୍ଠାନେ ନିପନ୍ନଂ ମନୁସ୍ସଭୂତୋ ମନୁସ୍ସଭୂତଂ ମାତରଂ ପିତରଂ ୱା ମାରେନ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ଚତୂସୁପି ୱିକପ୍ପେସୁ। ପୁରିମଂ ଅଭିସନ୍ଧିଚିତ୍ତନ୍ତି ପୁବ୍ବଭାଗିୟୋ ମରଣାଧିପ୍ପାୟୋ। ଅପ୍ପମାଣଂ ତେନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧିୟା ଅଭାୱତୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସେୱ ତଂ ଦିନ୍ନଂ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ପରିଭୁତ୍ତମ୍ପି ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲେ ଦିନ୍ନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଦାନମେୱ ହୋତି, ଏୱଂ ମରଣାଧିପ୍ପାୟେନ ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲେ ପହାରେ ଦିନ୍ନେ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ତେନେୱ ପହାରେନ ମତେ କସ୍ମା ଅରହନ୍ତଘାତୋୟେୱ ହୋତି, ନ ପୁଥୁଜ୍ଜନଘାତୋତି? ୱିସେସସବ୍ଭାୱତୋ। ଯଥା ହି ଦାନଂ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗମତ୍ତେନ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ୱଧୋ। ସୋ ହି ପାଣୋ, ପାଣସଞ୍ଞିତା, ୱଧକଚେତନା, ଉପକ୍କମୋ, ତେନ ମରଣନ୍ତି ଇମେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ପାରିପୂରିୟାୱ ହୋତି, ନ ଅପାରିପୂରିୟା। ତସ୍ମା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତସ୍ସେୱ ମରଣନ୍ତି ଅରହନ୍ତଘାତୋୟେୱ ହୋତି , ନ ପୁଥୁଜ୍ଜନଘାତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ‘‘ଇମଂ ମାରେମୀ’’ତି ଯଂ ସନ୍ତାନଂ ଆରବ୍ଭ ମାରଣିଚ୍ଛା, ତସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନଖୀଣାସୱଭାୱେନ ପୟୋଗମରଣକ୍ଖଣାନଂ ୱସେନ ସତିପି ସନ୍ତାନଭେଦେ ଅଭେଦୋୟେୱ। ଯଦା ଚ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି, ତଦା ଖୀଣାସୱଭାୱୋ। ତସ୍ମା ଅରହନ୍ତଘାତୋୱ ହୋତୀତି ନିଚ୍ଛିତଂ। କଥଂ ପନେତ୍ଥ ୱଧକଚେତନା ୱତ୍ତମାନୱିସୟା ସିୟାତି ଆହ ‘‘ୱଧକଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣମ୍ପି…ପେ… ପୱତ୍ତତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ଯେନ ପବନ୍ଧୋ ୱିଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ତାଦିସଂ ପୟୋଗଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଯଦା ପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦୋ, ତଦା ଅରହାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅରହନ୍ତଘାତଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ନ ଏୱନ୍ତି ଯଥା କାଲନ୍ତରାପେକ୍ଖକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧଂ ୱଧକଚିତ୍ତଂ, ନ ଏୱଂ ଚାଗଚେତନା। ‘‘ସା ହୀ’’ତିଆଦିନା ଚାଗଚେତନାୟ କାଲନ୍ତରାନପେକ୍ଖକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିତଂୟେୱ ୱିଭାୱେତି। ଅଞ୍ଞସନ୍ତକକରଣନ୍ତି ଅତ୍ତତୋ ୱିନିମୋଚେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟସ୍ସ ସନ୍ତକଭାୱକରଣଂ। ତସ୍ସାତି ଚଜିତବ୍ବସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ। ଯସ୍ସାତି ଯସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ। ତସ୍ସେୱ ତଂ ଦିନ୍ନଂ ହୋତି, ସଚେପି ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ତେନ ପରିଭୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘କପ୍ପୱିନାସେ’’ତି ଇଦଂ ‘‘ସଣ୍ଠହନ୍ତେ କପ୍ପେ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ମହାକପ୍ପୱିନାସଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୟ ନ ସମେତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଆୟୁକପ୍ପସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଆୟୁକପ୍ପୋ ଚେତ୍ଥ ଅୱୀଚିୟଂ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ଅନ୍ତରକପ୍ପପରିମାଣଂ ପରମାୟୁ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଞ୍ହି ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଏକଂ କପ୍ପଂ ଅସୀତିଭାଗେ କତ୍ୱା ତତୋ ଏକଭାଗମତ୍ତଂ କାଲ’’ନ୍ତି (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୬୫୪-୬୫୭) ୱୁତ୍ତଂ। ତୟିଦଂ ‘‘ଏକଂ କପ୍ପ’’ନ୍ତି ଯଦି ଏକଂ ମହାକପ୍ପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ତଥା ସତି ୱୀସତିଅନ୍ତରକପ୍ପପରିମାଣୋ ଏକୋ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟକପ୍ପୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ଏକଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟକପ୍ପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସବ୍ବଥାପି ‘‘ଚତୁସଟ୍ଠି ଅନ୍ତରକପ୍ପା’’ତି ୱଚନେନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ୱୀମଂସିତବ୍ବଂ। ଯଥା ପନ କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୟ ଅୟଂ ଅଟ୍ଠକଥା ସମେତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କପ୍ପୱିନାସେୟେୱାତି ପନା’’ତିଆଦିମାହ।

ପକତତ୍ତୋ ୱା ଅପାରାଜିକୋ। ସମାନସଂୱାସକୋ କମ୍ମଲଦ୍ଧୀନଂ ୱସେନ ଅନାନାସଂୱାସକୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ନିୟତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନତଂ ପଟିସେଧେତ୍ୱାତି ଯୋଜନା। ତତ୍ଥ ପଟିସେଧେତ୍ୱାତି ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ପନ ନିୟତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଏୱଂ ପଟିସେଧେତ୍ୱା। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘ମିଚ୍ଛତ୍ତସମ୍ମତ୍ତନିୟତଧମ୍ମାନଂ ୱିୟ ସଭାୱତୋ’’ତି। ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମିଚ୍ଛତ୍ତସମ୍ମତ୍ତନିୟତଧମ୍ମନିସ୍ସୟଂ, ଯଦିଦଂ ନିୟତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି । ଯଥାପୁଚ୍ଛିତନ୍ତି ‘‘କିଂ ପୁବ୍ବହେତୁ ନିୟମେତୀ’’ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛିତପ୍ପକାରଂ ନିୟାମକହେତୁଂ। ଯେନାତି ଯେନ ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତୟୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ। ନିୟତାନିୟତଭେଦନ୍ତି ସୋତାପନ୍ନାଦିନିୟତଭେଦଂ, ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିଅନିୟତଭେଦଞ୍ଚ। ସୋତାପନ୍ନୋ ଏୱ ହି ଏକୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ନାମ ହୋତି, ଏକୋ କୋଲଂକୋଲୋ ନାମ, ଏକୋ ଏକବୀଜୀ ନାମାତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ନିୟତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ସୋତାପନ୍ନୋ ଚ ନିୟତୋ’’ତି। ବ୍ୟତିରେକତ୍ଥୋ ହି ଅୟଂ ଚ-ସଦ୍ଦୋ। ତତୋ ପୁବ୍ବେତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗତୋ ପୁବ୍ବେ। ‘‘ପୁବ୍ବହେତୁକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଇଦଂ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ନିୟତତାୟ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱକ୍ଖମାନଞ୍ଚ ଦୋସଂ ହଦୟେ ଠପେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଉପରିମଗ୍ଗାନଂ ସୌପନିସ୍ସୟତ୍ତେ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସାପି ସୌପନିସ୍ସୟତା ସିଦ୍ଧା ଏୱାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଯଦି ହୀ’’ତିଆଦି। ତଞ୍ଚ ନିୟତତ୍ତଂ। ଅସ୍ସାତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ।

ତେନେୱ ଖୀଣାତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନେୱ ଖୀଣା। କାରଣୁପଚ୍ଛେଦେନ ହି ଫଲୁପଚ୍ଛେଦୋ ସିୟା। ତତୋତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିତୋ। ସାତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିତା। ପୱତ୍ତିତୋତି ୱିପାକପ୍ପବନ୍ଧତୋ। ତେନାତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ। ୱୁଟ୍ଠାନେତି ୱୁଟ୍ଠାନେ ସତି। କାରଣେନ ୱିନା ଫଲଂ ନତ୍ଥୀତି

ଆହ ''ସଦ୍ଧାଯ…ପେ… ଭୱିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ''ନାମକରଣନିମିତ୍ତତୋ''ତି ଇମିନା ନାମକରଣହେତୁତାଯ ନିଯାମକତଂ ୱିଭାୱେତି ଏକବୀଜିଆଦିସମଞ୍ଞାନଂ ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞାଭାୱତୋ। ତେନାହ ''ୱିପସ୍ସନା…ପେ… ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଏକୋମ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ସୀତୀଭୂତୋସ୍ମି ନିବ୍ବୁତୋ''ତିଆଦୀନି (ମହାୱ। ୧୧; କଥା। ୪୦୫; ମ। ନି। ୧।୨୮୫) ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସଦିସୋ ମେ ନ ୱିଜ୍ଜତି, ଏକୋମ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ (ମହାୱ। ୧୧; କଥା। ୪୦୫; ମ। ନି। ୧।୨୮୫)। 'ଅହେତରହି ଅଞ୍ଞେ ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା ଭଗୱତା ସମସମା ସମ୍ବୋଧିଯ'ନ୍ତି ଏୱଂ ପୁଟ୍ଠୋ ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, 'ନୋ'ତି ୱଦେଯ୍ଯ''ନ୍ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୬୧) ୱଚନେହି ଇମିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁଯା ୱିଯ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅଞ୍ଞିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁଯା ଉପ୍ପାଦୋ ନିୱାରିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ୱିଜ୍ଜମାନେ ''ସଦିସୋ ମେ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଯଂ ପନ ୱଦନ୍ତି ''ଲୋକଧାତୁୱିସେସାପେକ୍ଖାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି, ତମ୍ପି ନତ୍ଥି ତଥା ୱିସେସନସ୍ସ ଅଭାୱତୋ, ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱସ୍ସ ଚ ଅସମତ୍ଥଭାୱୱିଭାୱନତୋ। ଆଣାଖେତ୍ତକିତ୍ତନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଧମ୍ମତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ସକ୍କୋତି ହି ଭଗୱା ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଇଚ୍ଛତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଣଂ ୱତ୍ତେତୁଂ। ''ଏକିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁଯା''ତି ଚ ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧଖେତ୍ତଭୂତାଯ ଲୋକଧାତୁଯା ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାଯମଧିପ୍ପାଯୋ – ବୁଦ୍ଧଖେତ୍ତଭୂତା ଏକାୱାଯଂ ଲୋକଧାତୁ। ତତ୍ଥ ଏକସ୍ମିଂ କାଲେ ଏକୋ ଏୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି। ତେନାହ ''ବୁଦ୍ଧଖେତ୍ତ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଉପସମ୍ପଦାଧୀନଂ ପାତିମୋକ୍ଖଂ, ଉପସମ୍ପଦା ଚ ପବ୍ବଜ୍ଜାଧୀନା, ତସ୍ମା। ପାତିମୋକ୍ଖେ ସିଦ୍ଧେ, ସିଦ୍ଧାସୁ ତାସୁ ପବ୍ବଜ୍ଜୂପସମ୍ପଦାସୁ। ତତୋ ପରଂ ୱିନଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତୀତି ପଚ୍ଛିମପଟିୱେଧତୋ ପରଂ ପଟିୱେଧସାସନଂ, ପଚ୍ଛିମସୀଲଭେଦତୋ ଚ ପରଂ ପଟିପତ୍ତିସାସନଂ ୱିନଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତୀତି ସାସନଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପନ ଉଭଯଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଚ୍ଛିମ…ପେ… ଏକତୋ କତ୍ୱା''ତି ଆହ।

ପରିଦେୱନକାରୁଞ୍ଞନ୍ତି ପରିଦେୱନେନ କରୁଣାଯିତବ୍ବତା କରୁଣାଯନା।

ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱୱିସେସୋ ନ ସକ୍କା ଧାରେତୁଂ, ଯତୋ ପାରମୀପୱିଚଯାଦୀସୁ ଉଦକପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ମହାପଥୱୀକମ୍ପୋ ଅହୋସି, ଅଭିସମ୍ବୋଧିଦିୱସେ ଚ ଠପେତ୍ୱା ପୁବ୍ବୁତ୍ତରଦିସାଭାଗେ ବୋଧିରୁକ୍ଖମୂଲେ ଭୂମିଭାଗୋ ମହାପୁରିସଂ ଧାରେତୁଂ ନାସକ୍ଖି, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଏକପସ୍ସେ ପକ୍ଖିତ୍ତଅତିଭାରଭରିତନାୱା ୱିଯ ଚକ୍କୱାଠଅଗବ୍ଭୋ ୱିପରିୱତ୍ତୋ। ''ସମୁପ୍ପାଦିକା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ସ-କାରେ ଅ-କାରସ୍ସ ଆ-କାରୋ, ଏକସ୍ସ ଚ ପ-କାରସ୍ସ ଲୋପୋ କତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସମଂ ଉଦ୍ଧଂ ପଜ୍ଜତୀତି ସାମୁପାଦିକା''ତି। ସମଂ ଉପାଦିଯତୀତି ୱା ସମୁପାଦା, ସମୁପାଦା ଏୱ ସାମୁପାଦିକା, ସମୁପାହିନୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସନ୍ତତିଖଣୱସେନାତି ସନ୍ତତିୱସେନ ଆଯୂହନସମଙ୍ଗିତା, ସପୁବ୍ବପଚ୍ଛାଭାଗସ୍ସ ଗହଣୱସେନ ଚେତନାକ୍ଖଣୱସେନ ଚେତନାସମଙ୍ଗିତାତି ଯୋଜେତବ୍ବା। ଏକସ୍ମିଂ ଉପଟ୍ଠିତେ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ତଦଞ୍ଞସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ ପରିୱତ୍ତନଂ।

ପଠମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୧୦। ଭୋଗେ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ନ ଜାନାତି, ୱିନାସେତୀତି ଯୋଜନା।

ଲହୁପରିୱତ୍ତିତାଯ ଜୀୱିତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନଅଦାସି ପଯୁତ୍ତୱାଚାଯ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ।

ସମ୍ମାପଯୋଗେନାତି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା।

ଦୁତିଯବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୧୩।ଧାତୁସଭାୱୋତି ଭୂତାଦିସଙ୍ଖାତଧାତୂନଂ ସଭାୱୋ। ସଭାଗୱସେନ ଫଲଭୂତେନ। ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋତି ଅଜ୍ଝାସଯସଭାୱସ୍ସ

‘‘ହୀନଂ, ପଣୀତ’’ନ୍ତି ୱା ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଜାନନତୋ, ୱୁଟ୍ଠିନିମିତ୍ତେନ ୱିଯ ମହୋଘେନ ଉପରିମେଘୱୁଟ୍ଠିଯା।

ପଞ୍ଚମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଛଟ୍ଠବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ସଦ୍ଧୋ ସମ୍ଭୱତି ସମାସନ୍ତେନେୱ ତଥା ସଦ୍ଦସିଦ୍ଧିତୋ। ତେସନ୍ତି ପରୋପରାନଂ ୱିସଦାୱିସଦାନଂ ସଦ୍ଧାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଆସଯାଦିତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତସ୍ସ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତତୋ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତିଭେଦସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠସଭାୱତ୍ତା ଏୱ।

୮୧୫। ‘‘କେ ପନ ତେ ଅରିଯାୱାସା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତେ ସୁତ୍ତେନେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିପାଠଇଂ ଆହରିତ୍ୱା ‘‘ଏୱଂ ଖୁତ୍ତା’’ତି ନିଗମେତ୍ୱା ପୁନ ମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱ ତେସଂ ଅଧିଗମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏତେସୁ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଇତରେତି ଛଳଙ୍ଗସମନ୍ନାଗମଏକାରକ୍ଖାସଙ୍ଖାଯପଟିସେୱନାଦଯୋ।

୮୧୬।ଆରମ୍ମଣସନ୍ତାନାନୁସଯନେସୂତି ଆରମ୍ମଣାନୁସଯନଂ, ସନ୍ତାନାନୁସଯନନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁ ଅନୁସଯନେସୁ। ଯଥା ହି ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ ରାଗୋ କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ ଥାମଗତଟ୍ଠେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେପୀତି ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାନୁସଯନଂ ଦଟ୍ଠଙ୍ଗଂ। ତଂ ପନସ୍ସ ଅନୁସଯନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପାକଟଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଯଥା ନାମା’’ତିଆଦି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୧୬) ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଆଚିଣ୍ଣସମାଚିଣ୍ଣା’’ତି ଏତେନ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ରାଗସ୍ସ ଚିରପରିଭାୱନଂ ୱିଭାୱେତି। ଯସ୍ମା ପନ ଏୱଂ ଚିରପରିଭାୱିତଂ ପରିୱେଠେତ୍ୱା ୱିଯ ଠିତଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ସମନ୍ତତୋ ୱେଠେତ୍ୱା ୱିଯ ଠିତଭାୱେନ ଅନୁସଯିତତଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଉଦକେ ନିମୁଗ୍ଗସଦିସୋ ଉଦାହଟୋ। ‘‘ସବ୍ବେପି ତେଭୂମକା ଧମ୍ମା କାମନୀଯଟ୍ଠେନ କାମା’’ତିଆଦିପାଠଇୱସେନ ଭୱରାଗସ୍ସାପି ୱତ୍ଥୁକାମତା ୱେଦିତବ୍ବା। ରାଗୱସେନାତି ଆରମ୍ମଣରଞ୍ଜନୱସେନ।

୮୧୮।ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିସେସୋ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଂ।

୮୧୯। ପହାତବ୍ବେନ ଉପଦ୍ଦୁତନିରୋଧନଟ୍ଠଂ ପହାଯକଂ ପରିଯେସତୀତି ପଠମଂ ପହାତବ୍ବଂ, ପଚ୍ଛା ପହାଯକନ୍ତି ଅଯଂ ପହାତବ୍ବପଜହନକ୍କମୋ ପହାନକ୍କମପଦେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଯସ୍ସାତି ପହାତବ୍ବସ୍ସ। ତନ୍ତି ପହାତବ୍ବଂ। ପଠମଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ପହାନୱିଚାରଣାନଂ ପଠମଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ତତୋ ପଚ୍ଛା ଅପ୍ପହାତବ୍ବଂ ଯଥା ତଂ ଦସ୍ସନତ୍ତିକାଦୀସୁ।

୮୨୬।ତନ୍ତି ଭୱଙ୍ଗଂ। ତସ୍ସାତି ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ। ପାଦକନ୍ତି ଅନ୍ତିମଭୱିକସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ।

ଛଟ୍ଠବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୨୮।ସମାପନ୍ନୋମ୍ହୀତି ମଞ୍ଞତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସମାଧି ୱା ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱା ଚିତ୍ତମଞ୍ଜୂସାତି ଯୋଜନା। ଠପେତୁନ୍ତି ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ କାଲଂ ସମାପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତେତୁଂ।

ତେହୀତି ସଞ୍ଞାମନସିକାରେହି। ତଂସଭାୱତାତି କାମାଦିଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିଅନୁପକ୍ଖନ୍ଦନସଭାୱତା। ପଗୁଣୱୋଦାନଂ ପଗୁଣଭାୱସିଦ୍ଧା ଝାନସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିସୁଦ୍ଧି।

ସତ୍ତମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦସମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୩୧।ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିମୁତ୍ତୀତି ରାଗାଦୀହି ୱିମୁତ୍ତିଭୂତା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିମୁତ୍ତୀତି ଯୋଜନା। କମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ୱିପାକନ୍ତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ୱିପାକନ୍ତରଜାନନସ୍ସେୱ ଦୁତିଯବଲକିଚ୍ଚତ୍ତା, କମ୍ମନ୍ତରଜାନନସ୍ସ ଚ ତତିଯବଲକିଚ୍ଚତ୍ତା। ବଲସଦିସତନ୍ତି ଏକଚ୍ଚବଲସଦିସତଂ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ବଲଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ

ଝାନାଦିଅବଲଞ୍ଞାଣଂ ଉଦାହଟନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଯଦିପୀ’’ତିଆଦି। ତଦନ୍ତୋଗଧନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ଝାନାଦିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାସଭାୱେ ସତ୍ତମବଲଞ୍ଞାଣେ ଅନ୍ତୋଗଧଂ। ଏୱନ୍ତି ଝାନାଦିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ। ଅପ୍ପେତୁଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୁଞ୍ଚାତି ଅତ୍ତନା ୱୁତ୍ତାକାରଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସମୁଦଯପ୍ପହାନାଦିଏକଚ୍ଚଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚମ୍ପି ଅକରୋନ୍ତଂ ସଙ୍ଖ୍ଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ କଥମପ୍ପନାଦିକଂ ଝାନାଦିକିଚ୍ଚଂ କରେଯ୍ଯ, ବଲଞ୍ଞାଣେହି ପନ ଜାନିତବ୍ବଂ, ତତୋ ଉତ୍ତରିଞ୍ଚ ଜାନନ୍ତମ୍ପି ଯସ୍ମା ଏକଚ୍ଚବଲକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋତି, ତସ୍ମା ଅଞ୍ଞ୍ଞାନେୱ ବଲଞ୍ଞାଣାନି, ଅଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖ୍ଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଏତେସଂ ପନ କିଚ୍ଚଂ ନ ସଙ୍ଖଂ କରୋତୀ’’ତିଆଦି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୩୧) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ସଙ୍ଖ୍ଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅବଲକିଚ୍ଚଂ ଏକଚ୍ଚଂ ନ କରୋତି, ଏୱଂ ବଲକିଚ୍ଚମ୍ପୀତି ଉଦାହରଣଦସ୍ସନୱସେନ ‘‘ତଞ୍ହି ଝାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପେତୁ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଥ ୱା…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଦସମବଲନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଞାଣୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୭। ଖୁଦ୍ଦକଵତ୍ଥୁଵିଭଙ୍ଗୋ

୧। ଏକକନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୪୩-୪।ଅହିରିକଂନାମାତି ଅହିରିକା ପଟିଙ୍କେହୋ ନାମ, ଅସତିପି ସହଜାତପୁରେଜାତାଦିଭାଵେ ଯସ୍ମିଂ ସତି ଯଂ ହୋତି, ସୋ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି କତ୍ୱା ଯଥା ତଥା ଅହିରିକାମତ୍ତଂ ଇଧ ପଟିଙ୍କେହୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତଂ ପନ ପଟିଙ୍କେହଂ ବ୍ୟତିରେକମୁଖେନ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ''ଯଥା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵେନ ପଟିଚ୍ଚାତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଚକ୍ଖାଦି ''ପଟିଚ୍ଚା''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଏକିସ୍ସା ସେଣିଯାତି ଅଟ୍ଠାରସସୁ ସେଣୀସୁ ମଯଂ ଅମୁକାଯ ସେଣିଯା ଜାତାମ୍ହା, ନ ଅଞ୍ଞେ ଵିଯ ଅପ୍ପଞ୍ଞାତାତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତି।

ପୁରତୋ କରଣଂ ପମୁଖଭାଵକରଣଂ। ନିଧାନରାସୀତି ନିଦହିତ୍ୱା ଠପିତଧନନିଚଯୋ। ଯସୋତି ଇସ୍ସରିଯଂ। ତଂ ପନ ଯେସୁ ଵତ୍ତତି, ତେସୁ ପଟ୍ଠାପକଆଣାକରଣେହି ପାକଟୋ ହୋତୀତି ''ପଟ୍ଠାପକମଦୋ, ଆଣାକରଣମଦୋ''ତି ଚ ଵୁତ୍ତଂ।

୮୪୫।ଵଞ୍ଚନାତି ଜାତିଆଦିପଵତ୍ତିହେତୁନା।

୮୪୬।ପତିଟ୍ଠାଭାଵୋତି କୁସଲକମ୍ମେସୁ ପତିଟ୍ଠାନାଭାଵୋ, ସୋ ପନ ଯସ୍ମା କୁସଲକିରିଯାଯ ଠାନଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ''କୁସଲକରଣେ ଅଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଆହ। ପମାଦସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଏଵମାଦିକୋ ପରିଯାଯୋତି ଯୋଜନା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଵଚୀଦୁଚ୍ଚରିତେ, ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵୋସ୍ସଗ୍ଗୋ, ମକ୍ଖୋ, ପଠଆସୋ''ତି ଚ ଏଵମାଦିକସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ପମାଦୋ ପମଜ୍ଜନାଦୀ''ତିଆଦିକୋ ତଦତ୍ଥପ୍ପକାସକୋ, ''ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵୋସ୍ସଗ୍ଗୋ ଵୋସ୍ସଗ୍ଗାନୁପ୍ପାଦନ''ନ୍ତିଆଦିକୋ ତପ୍ପରିଯାଯପ୍ପକାସକୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନପରିଯାଯୋ ଚ ଅପରିଯନ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧେ ଦସ୍ସେତୀ''ତି ଇମିନା ସତିଵୋସ୍ସଗ୍ଗାକାରପ୍ପଵତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ଅକୁସଲକ୍ଖନ୍ଧା ପମାଦୋତି ଵଦତି।

୮୪୭। ଅନିଵାତଵୁତ୍ତିତାଯ ହେତୁଭୂତୋ ଚିତ୍ତସମ୍ପଗ୍ଗହୋ ମାନଵିସେସୋ।

୮୪୮। ଉତ୍ତରଭାଵୋ ଉତ୍ତରିଯଂ, କରଣେନ ଉତ୍ତରିଯଂ କରଣୁତ୍ତରିଯଂ, ସାରମ୍ଭେନ ପରସ୍ସ କିରିଯତୋ ଉତ୍ତରିକିରିଯା।

୮୪୯।ନେରୁତ୍ତିକଵିଧାନେନାତି ଇ-କାରଚ୍ଚ-କାରାନଞ୍ଚ ର-କାରତାପାଦନେନ।

ଅତ୍ତହିତଂ ଅତ୍ତାତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ନିଦ୍ଦେସମାହ ଯଥା ''ରୂପଭଵୋ ରୂପଂ, ଭୀମସେନୋ ଭୀମୋ''ତି ଚ। ଆଦିନ୍ନୋ, ପତ୍ତୋ ଵା ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ତାତି ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ପଦସିଦ୍ଧି ଵେଦିତବ୍ବା।

ମୁଦ୍ଧିତସ୍ସାତି ଅଙ୍କିତସ୍ସ।

୮୫୦।ଜାନନ୍ତସ୍ସେଵ ମହାଜନସ୍ସ। ଉପାଦାନାଦିପଚ୍ଚଯେତି ଇନ୍ଧନୁଦକଚୀଵରାଦିକେ ପାରିପୂରିହେତୁକେ।

୮୫୧।ଗଣ୍ଠିକା ସଯଂ ଗଣ୍ଠିକରଣତୋ। ପତିରୂପଵଚନତୋ, ଅଞ୍ଞେସଂ ଗଣ୍ଠିଭେଦତୋ ଚ ଗଣ୍ଠିଭୂତା।

୮୫୨। ଅଭେଜ୍ଜନ୍ତରତାଯ ସମାସେଵିତତାଯ ସୁଟ୍ଠୁ ଆସେଵିତତାଯ।

୮୫୩। ଚିରକାଲପରିଭାଵିତତ୍ତେନ ତେମନକରଣଂ ଅଲ୍ଲଭାଵକରଣଂ, ଲୋଭଵସେନ ଅଵସ୍ସଵନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏଵଂ ସନ୍ତେ କଥଂ ଖୀଯନ୍ତି ନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ ''ଖୀଯନ୍ତି ଚା''ତିଆଦି।

୮୫୪।ଚୀଵରମଣ୍ଡନାଦୀନନ୍ତି ଚୀଵରମଣ୍ଡନା ପତ୍ତମଣ୍ଡନା ସେନାସନମଣ୍ଡନାତି ଇମେସଂ। ଇଦାନି ତଂ ଵିସେସନଭାଵଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚୀଵରେନ ହୀ''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

୮୫୫। ସଭାଗରହିତୋ, ସଭାଗପଟିପକ୍ଖୋ ୱା ଅସଭାଗୋ, ଅନନୁକୂଲାନଂ ପଟିକ୍କୂଲତା ୱା। ତେନାହ ''ମାନଥଦ୍ଧତା, ୱିରୋଧୋ ୱା''ତି।

୮୫୬।ସଙ୍କମ୍ପନା ଉକ୍କଣ୍ଠନାୱସେନ ଅନୱଟ୍ଠାନଂ, ଅନୱଧାନଂ ୱା। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ତଣ୍ହାଯନା।

୮୫୭।କାଯସ୍ସାତି ନାମକାଯସ୍ସ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ଅୱିପ୍ଫାରିକେ ରୂପକାଯୋପି ଅୱିପ୍ଫାରିକୋ ହୋତି।

୮୬୦।ରାଗାଦୀନନ୍ତି ରାଗମୋହଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପୱିଚିକିଚ୍ଛାଦୀନଂ।

୮୬୧। ତିୱିଧମ୍ପି କୁହନୱତ୍ଥୁଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥାତି ମହାନିଦ୍ଦେସେ। ''ତତ୍ଥ କତମା କୁହନା ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସା''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୮୬୧) ଇଧ ଖୁଦ୍ଦକୱିଭଙ୍ଗେ ଆଗତଂ ଦେସନାନଯଂ ନିସ୍ସାଯ ମହାନିଦ୍ଦେସଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ଆହ ''ନିସ୍ସଯଭୂତାଯ ଇମାଯ ପାଳିଯା''ତି।

ଅନ୍ତରହିତାନୀତି ଅନ୍ତୱିକଲାନି ଛିଦ୍ଦନ୍ତାନି।

ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକହେତୁ ସମ୍ଭାୱନାଧିପ୍ପାଯେନ ସଂଯତାକାରଦସ୍ସନଂ କୋହଞ୍ଞନ୍ତି ଆହ ''ପାପିଚ୍ଛତାଯ ନିରତ୍ଥକକାଯୱଚୀୱିପ୍ଫନ୍ଦନିଗ୍ଗହଣଂ କୋରଜ''ନ୍ତି। ଯୋ ସଂୱେଗବହୁଲୋ କୁକ୍କୁଚ୍ଚକୋ ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଅତ୍ତନୋପି କିରିଯଂ ପରିସଙ୍କନ୍ତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖମାନୋ ତିଟ୍ଠତି, ତାଦିସଂ ୱିଯ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅତିପରିସଙ୍କିତୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ।

୮୬୪। ପସଂସାମୁଖେନ ନିନ୍ଦନନ୍ତି ପସଂସାୱତ୍ଥୁତୋ ଖିପନଂ ବହି ଛଡ୍ଡନଂ ଯଥା ''ଅଦାଯକଂ ଅହୋ ଦାନପତୀ''ତି।

୮୬୫।ଗୱେସନକମ୍ମନ୍ତି ଅପ୍ପକେନ ଲାଭେନ ମହନ୍ତସ୍ସ ପରିଯେସନକଣ୍ଡାପାରୋ।

୮୬୬। ପୋକ୍ଖରଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସୁନ୍ଦରଂ, ୱଣ୍ଣସ୍ସ ସୁନ୍ଦରଭାୱୋ ୱଣ୍ଣପାରିପୂରୀ ହୋତୀତି ଆହ ''ୱଣ୍ଣପାରିପୂରୀ ୱା ୱଣ୍ଣପୋକ୍ଖରତା''ତି।

୮୭୯।ସେଯ୍ୟମାନାଦିନିଦ୍ଦେସେସୂତି ''ତତ୍ଥ କତମୋ ସେଯ୍ୟସ୍ସ 'ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ'ତି ମାନୋ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୮୬୯) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେସୁ ନୱସୁ ମାନନିଦ୍ଦେସେସୁ। ''ସେଯ୍ୟାଦିପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ଇଦଂ ତତ୍ଥ ପାଳିଯଂ ସେଯ୍ୟାଦୀନଂ ନୱନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଆମଟ୍ଠତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ପୁଗ୍ଗଲାମସନେ ସତି ସେଯ୍ୟପୁଗ୍ଗଲୋ ଚ ଆମସିତବ୍ବୋ ସିଯା। ତେନେୱାହ ''ସେଯ୍ୟମାନଭାୱେପୀ''ତି। ସେଯ୍ୟମାନଭାୱେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ଆକଡ୍ଢକୋ ଅସେଯ୍ୟମାନନିଦ୍ଦେସେପି ପୁଗ୍ଗଲାମସନସ୍ସ କତତ୍ତା। ଯସ୍ସ କସ୍ସଚୀତି ସେଯ୍ୟାଦୀସୁ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ।

୮୮୦।ପୁରିମମାନସ୍ସାତି ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତସ୍ସ ସଦିସମାନସ୍ସ, ହୀନମାନସ୍ସ ୱା, ସଦିସମାନୱସେନେୱ ପନ ପାଳି ଆଗତା।

୮୮୧। ''ମିଗାନଂ କୋତ୍ଥୁକୋ ଅନ୍ତୋ, ପକ୍ଖୀନଂ ପନ ୱାଯସୋ''ତି (ଜା। ୧।୩।୧୩୫) ୱଚନତୋ ଆହ ''ପକ୍ଖିଜାତୀସୁ ୱାଯସୋ ଅନ୍ତୋ ଲାମକୋ''ତି।

୮୮୨।ୱିରାଗନ୍ତି ଅରହତ୍ତଂ।

୮୮୩।ମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଚ୍ଛନ୍ଦୋ ତଣ୍ହାଛନ୍ଦୋ। ମାନସଭାୱଂ ଅନୁଗତୋ ସେଯ୍ୟାଦିତୋ ସମ୍ପଗ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତକତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ୱା ମାନଚ୍ଛନ୍ଦୋ।

୮୮୪।ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ୱିଲମ୍ବନେ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ। ଯୁତ୍ତଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ। ମୁତ୍ତଂ ୱିସ୍ସଟ୍ଠଂ। ସିଲିଟ୍ଠଂ ସହିତଂ, ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଯୁତ୍ତଭାୱକଂ ୱା।

୮୮୮।ଅନୁଦ୍ଦଯସ୍ସେୱାତି ମେତ୍ତାଯନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ଅନୁକମ୍ପନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ୱିକପ୍ପନାତି ଆହ ''ସହନନ୍ଦିତାଦିକସ୍ସା''ତି, ମେତ୍ତାଦିପତିରୂପେନ ପୱତ୍ତଗେହସିତସିନେହସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ତାଦିସୋରାଗୋ''ତି। ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଏୱମ୍ପି ''ତତ୍ଥା''ତି ପାଳିପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ପରାନୁଦ୍ଦଯତାହେତୁକୋ ହି ପରାନୁଦ୍ଦଯତାସହିତୋ ସୋ ୱିତକ୍କୋତି।

୮୯୦। କାମଗୁଣପାରିପୂରିଯା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଲୋକୋ ସମ୍ଭାୱେତୀତି ଆହ ‘‘ଅନୱଜ୍ଞଞତ୍ତମେୱ କାମଗୁଣେ ଚ ପତ୍ଥେତୀ’’ତି।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୯୧।ବନ୍ଧତୀତି କୁଜ୍ଝନାକାରଂ ବନ୍ଧତି ଘଟେତି। ଉପନାହୋ ହି ଆଘାତୱତ୍ଥୁନା ଚିତ୍ତଂ ବନ୍ଧନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତି, ଯତୋ ଅଞ୍ଞଥା ପୱତ୍ତିତ୍ୱାପି ଅୱିଦିତେ ଉପନାହେ ଆଘାତୱତ୍ଥୁସନ୍ନିସ୍ସିତୋୱ ହୋତି।

୮୯୨।ଦନ୍ତେହିଛିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ଦନ୍ତେହି ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱିଯ ଏକଦେସଂ ଅପନେତ୍ୱା ଏକଦେସଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୮୯୪।ଅଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱାତି ୱୀତିକ୍କମଂ କତ୍ୱା। ପଟିଚ୍ଛାଦନେତି ଅତ୍ତନା କତସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛାଦନେ। ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ ୱୀତିକ୍କମକିରିଯାଯ ଅପ୍ପଟିଜାନୱସେନ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦନେନ ଛାଦନା ୱୋଚ୍ଛିନ୍ଦନଛାଦନା।

ଅସମ୍ଭାଭାସନେ ସଠ-ସଦ୍ଦୋ ଲୋକେ ନିରୁଳ୍ହୋତି ଆହ ‘‘ଯୋ ନ ସମ୍ମା ଭାସତି, ସୋ ସଠୋ’’ତି। ସଠସ୍ସ ଯକ୍ଖସୂକରସଦିସତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କୁଚ୍ଛି ୱା ପିଠି ୱା ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କା’’ତି ଆହ, ଇନ୍ଦଜାଲସଦିସୋ ୱା ଏସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଯୋ ସଙ୍ଖଥା ୱିପନ୍ନଜ୍ଝାସଯୋପି ସମାନୋ କାଯୱଚୀଭେଦମତ୍ତେନ ଅତ୍ତାନଂ ସମ୍ପନ୍ନଂ ୱିଯ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଲୋକଂ ୱଞ୍ଚେନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞଥା ସନ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଥା ପୱେଦେତି। ତେନାହ ‘‘ତେନେତଂ ସାଠେଯ୍ୟଂ ମାଯାତୋ ବଲୱତରା ୱଞ୍ଚନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି। ସନ୍ତଦୋସପଟିଚ୍ଛାଦନମେୱ ହି ମାଯା। ତେନେୱାତି ବଲୱତରୱଞ୍ଚନାଭାୱେନେୱ। ଦଳ୍ହକେରାଟିଯଞ୍ହି ‘‘ପରିକ୍ଖତତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୯୦୮।ଅଭାୱେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘କୋ ପନ ୱାଦୋ ଭାୱେ’’ତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦିପି ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ, ଏକଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ସେକ୍ଖାନଂ ଯଥାରହଂ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସାଦୀହି କତୂପକାରଂ ରୂପରାଗାଦିସଂଯୋଜନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି, ଏକଚ୍ଚାନଂ ପନ ୱିନା ଏୱ ତେହୀତି କସ୍ସଚିପି କିଲେସସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତତ୍ତା କଥଞ୍ଚିପି ଅୱିମୁତ୍ତୋ କାମଭୱୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଗ୍ଗହଣସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଦଭାୱତୋ ‘‘ବହିଦ୍ଧା’’ତି ଲଦ୍ଧୱୋହାରେ ରୂପାରୂପଭୱେ କେୱଲମ୍ପି ସଂଯୋଜନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତଂ ପୱତ୍ତତୀତି, ତତୋ ଏୱ ରୂପାରୂପାୱଚରସତ୍ତାନଂ ବହିଦ୍ଧାସଂଯୋଜନଭାୱହେତୁଜାତନ୍ତି ଚ ‘‘ବହିଦ୍ଧାସଂଯୋଜନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ…ପେ… ଯୋଜନଂ ନାମା’’ତି।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୦୯। ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାହି ୱିଯ ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯଦୋମନସ୍ସାଦିସହାଯଭୂତେନ ଦୋସେନପି ଭୱାଭିସଙ୍ଖରଣଂ ହୋତୀତି ‘‘ଅକୁସଲମୂଲାନେୱ ୱଟ୍ଟମୂଲାନୀ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ତୀହି…ପେ… କଥିତୋ’’ତି।

୯୧୯। ରୂପାରୂପାୱଚରୱିପାକାନଂ ସନ୍ତପଣୀତଭାୱେନ ଉଳାରତମତ୍ତା ତତ୍ଥ ସାତିସଯୋ ଭୱରାଗୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୯୨୦।ମାନେନ ଠପନାତି ମାନେନ ସେଯ୍ୟାଦିୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ଠପନା। ଠପନାତି ଚ ଦହନା, ପଗ୍ଗଣ୍ହନା ୱା।

୯୨୧।ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ଦୋସସମ୍ପଯୁତ୍ତା।

୯୨୨।ତେସଂ ୱଣ୍ଣଭେଦନ୍ତି ତେସଂ ଜୀୱାନଂ ୱଣ୍ଣୱିସେସଂ, ତେସଂ ୱା ତଥା କଥେନ୍ତାନଂ ସୁତ୍ୱା। ବ୍ୟାପୀତି ସକଲଲୋକବ୍ୟାପୀ, ସକଲସରୀରବ୍ୟାପୀ ୱା। ପରିମଣ୍ଡଲୋତି ପରମାଣୁପ୍ପମାଣୋ ହୁତ୍ୱା ପରିମଣ୍ଡଲୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଙ୍ଗୁଟ୍ଠପ୍ପମାଣୋ ୱଯପ୍ପମାଣୋତିଆଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୯୨୩।ଉତୁୱିପରିଣାମଜୋ ସୀତାଦିଉତୁୱିପରିୱତ୍ତଜାତୋ। ଓପକ୍କମିକୋ ଅତ୍ତନୋ, ପରସ୍ସ ୱା ତାଦିସୌପକ୍କମନିବ୍ବତ୍ତୋ। ୱିସମପରିହାରଜୋ ଚିରାସନଚିରଟ୍ଠାନାଦିନା କାଯସ୍ସ ୱିସମପରିହରଣତୋ ଜାତୋ। ସନ୍ନିପାତଜୋ ସଞ୍ଚଯତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଚେକଂ ୱିସମାକାରତୋ

ଦୋସତ୍ତଯସମୋଧାନତୋ ଜାତୋ। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନୋ ଉତୁଓିପରିଣାମାଦୀହି ୱିନା କମ୍ମତୋ ସମୁଟ୍ଠିତୋ। ପିତ୍ତସେମ୍ହୱାତସମୁଟ୍ଠାନା ପନ ପିତ୍ତାଦୀନଂ ଅଧିକଭାୱେନେୱ ୱୁତ୍ତା। ସବ୍ବସ୍ସାପି ହି ରୋଗସ୍ସ ଦୋସତ୍ତଯଂ ଆସନ୍ନକାରଣଂ ଦୋସପ୍ପକୋପେନ ୱିନା ଅଭାୱତୋ। କମ୍ମଂ ପଧାନକାରଣଂ କତୋକାସେ ଏୱ ତସ୍ମିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ, ଇତରଂ ପନ ତସ୍ସ ସହକାରିକାରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଯିଦଂ ପୁବ୍ବେକତହେତୁୱାଦିନୋ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତି। ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଫଲମ୍ପି ପୁବ୍ବେକତହେତୁକପକ୍ଖିକମେୱ ଅତୀତଦ୍ଧିକତ୍ତା କମ୍ମସ୍ସାତି ଅରୁଚିସୂଚନତ୍ଥଂ କିର-ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି ''ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀଯଞ୍ଚ କିର ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୀ''ତି।

୯୨୪।ଦାହକାରଣତାଯାତି ରାଗାଦିଦସୱିଧଗ୍ଗିଦାହସ୍ସ, ନରକଗ୍ଗିଦାହସ୍ସ ଚ କାରଣତାଯ।

୯୨୬।ପୁଥୁନିମିତ୍ତସଭାୱେସୂତି ପୁଥୁ ନାନାକିଲେସାଦୀନଂ କାରଣସଭାୱେସୁ।

୯୩୧। ଅଦ୍ଦନଂ ଅଦ୍ଧା ମଦ୍ଦୱୋ, ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପେନ ଅନଦ୍ଧାତି ଆହ ''ଅମୁଦୁତା ୱା ଅନଦ୍ଧା''ତି।

୯୩୬। ଅଯୋନିସୋମନସିକାରହେତୁକତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଅକୁସଲାନୁକୂଲକିଚ୍ଚତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୩୯।ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନାତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭୱୋ ଏୱ ଅଭିୱୁଦ୍ଧୋ ଅଭୱୋ ଯଥା ''ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧୧)। ଦୁତିଯସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଭୱାଭୱସଦ୍ଦେନ ସମ୍ପତ୍ତିୱିପତ୍ତିଯୋ, ୱୁଦ୍ଧିହାନିଯୋ ୱା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଗତିଯାତି ଅଯୁତ୍ତଗତିଯା, ଅପ୍ପତିରୂପକିରିଯାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

କୋଧୂପାଯାସ…ପେ… ମାତୁଗାମା ୱା ଉମିଆଦିଭଯନ୍ତି ଯୋଜନା। ପଞ୍ଚକାମଗୁଣମାତୁଗାମଗ୍ଗହଣେତି ପଞ୍ଚକାମଗୁଣଗ୍ଗହଣେ, ମାତୁଗାମଗ୍ଗହଣେ ଚ।

''ସଯଂକତଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦିକା ଦିଟ୍ଠି ଯଦିପି ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ଅତ୍ଥେୱ, ତିମ୍ବରୁକୋ ପନ ତଥାଦିଟ୍ଠିକୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛୀତି ସା ଦିଟ୍ଠି ''ତିମ୍ବରୁକଦିଟ୍ଠୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୮) ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ''ତିମ୍ବରୁକୋ…ପେ… ଆଗତତ୍ତା''ତି।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୪୦।ଆଗମନସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୯୪୧।ଉପଚଯନତୋତି ୱଡ୍ଢନତୋ। ଅଜ୍ଝଥାତି ଲାଭତୋ ତକ୍କନତୋ ଚ ଅଜ୍ଝପ୍ପକାରୋ ଗହିତୋତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଦ୍ଧାରୁଚିଆଦୀହୀ''ତି ଆହ। ଅନୁସ୍ସୱତୋ ହି ସଦ୍ଦହନଂ, ରୁଚ୍ଚନଂ ପନ ଜାତିସ୍ସରଞ୍ଞାଣତୋପି ହୋତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଖନ୍ତିଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ।

୯୪୨। ଅକ୍ଖନ୍ତି ମୂଲଂ ଏତେସନ୍ତି ଅକ୍ଖନ୍ତିମୂଲକା। ଦୁକ୍କଟଦୁବ୍ଭାସିତତାଦିଦୋସା ତାଦିସାନି କାଯୱଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାନି।

୯୪୩।ଉଦଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତୋ ଅୱୂପସମୋ ନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସଙ୍ଖାତୋତି ପୀତିଯା ଏୱ ସୱିପ୍ଫାରିକତାସଙ୍ଖାତଂ ଅସନ୍ତସଭାୱଂ ଆହ। ଅୱୂପସମହେତୁଭୂତୋତି ୱିକ୍ଖେପହେତୁଭୂତୋ। ପୀତିଯା ଆକାରୋତି ପୀତିଯା ପୱତ୍ତିଆକାରୋ।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୪୪।ତେନାତି କୋଧାଦୀନଂଯେୱ ୱିୱାଦମୂଲତ୍ତା।

୯୪୫। କୁସଲାନୁଯୋଗେ ସାତଚ୍ଚଂ କୁସଲାନୁଯୋଗସାତଚ୍ଚଂ।

ଗଣେନ ସତ୍ତସମୂହେନ ସଙ୍ଗଣି ସନ୍ନିପତନଂ ଯେନ ସଦ୍ଧିଂ, ତେନ ସଙ୍ଗତି ଗଣସଙ୍ଗଣିକା। କସ୍ସଚି ଘାସଚ୍ଛାଦନାଦିକସ୍ସ।

୯୪୬।ଉପଓ୍ୱିତକ୍କେତୀତି ଆରମ୍ମଣଂ ଉପେଚ୍ଚ ତକ୍କେତି।

୯୪୮।ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୋତି ''ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତି ଏୱଂୱାଦୀ।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୫୨।ଓସୀଦନାକାରେନାତି କତ୍ତବ୍ବକମ୍ମେ ଅନୁସ୍ସହନାକାରେନ।

୯୫୮।ତେ ଅଭିନିୱେସା ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା ୱଦନ୍ତି ଏତେହୀତି।

ଅଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନୱକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୬୦-୯୬୩।ଦସମସ୍ସାତି ଅଟ୍ଠାନଘାତସ୍ସ।

ଅଚ୍ଛତନ୍ତି ଗୋଚରଚ୍ଛତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଏତସ୍ସ ଗାଥାୱଚନସ୍ସ। ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି ଅଭିନିୱିସ୍ସ।

୯୬୪।ଅଞ୍ଞେସଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ସଙ୍ଗତଭାୱେ ଯଥାସକଂପଚ୍ଚଯେହି। ଯେନାକାରେନ ମାନସ୍ସ ସାତିସଯା ପୱତ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅହନ୍ତି, ଅସ୍ମୀତି ଚା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତନୋତି ଦିଟ୍ଠିଗତପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ। ଯଥା ମାନସ୍ସ ସମ୍ପଗ୍ଗହୱସେନ, ଏୱଂ ତଣ୍ହାଯ ମମତ୍ତୱସେନ, ଦିଟ୍ଠିଯା ନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତି ୱିସେସୱତୀ ସମାନେପି ଅନାଗତକାଲାମସନେତି ଆହ ''ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ…ପେ… ୱୁତ୍ତୋ''ତି। ''ଅହମସ୍ମୀ''ତି ପନ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସେୱ ଭୱତୀତି ସବ୍ବପଦସାଧାରଣସ୍ସ ମାନସ୍ସେୱ ୱସେନ ଇଞ୍ଜିତାଦିତା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା।

ନୱକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୭୦।ସଙ୍କପ୍ପନନ୍ତି ''କୁସଲତା''ତି ୱୁତ୍ତପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ତସ୍ସା ଉପାଯଚିନ୍ତାଯ। ମିଚ୍ଛାଭାୱୋ ସାୱଜ୍ଜଭାୱୋ। ତଦାକାରୋ ମୋହୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତାକାରେନ ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ମୋହୋ। ତସ୍ସାପି ଯଥାୱୁତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯପି ଯଥାକତପାପେପି। ଅଧିମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସଞ୍ଜାନନଂ ପକତିପୁରିସନ୍ତରଦସ୍ସନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତଂ ଫଲଂ ୱିଯ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ଗହିତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତଣ୍ହାୱିଚରିତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୭୩।ୱିସେସଂଅକତ୍ୱାତି ଅନୁପନିଧାନଂ, ସମତୋ ଚ ଅସମତୋ ଚ ଉପନିଧାନନ୍ତି ଇମଂ ୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା, ଯୋ ''ଇତ୍ଥଂ, ଏୱଂ, ଅଞ୍ଞଥା''ତି

ପଦେହି ପକାସିତୋ।

ୱିସେସସ୍ସାତି ‘‘ଇଦ୍ଧଂ, ଏୱଂ, ଅଞ୍ଞଥା’’ତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ୱିସେସସ୍ସ। ଦିଟ୍ଠିଯାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ଗହିତାଯ ତଦୱିନାଭାୱିନୀ ତଣ୍ହା ଦସ୍ସିତା। ସୀସସୀସମୂଲକେହୀତି ଚତୂହି ସୀସେହି, ଦ୍ୱାଦସହି ଚ ସୀସମୂଲକେହି। ସଯମେୱ ଚ ତଣ୍ହା ଦସ୍ସିତାତି ଯୋଜନା। ଯଦି ଦିଟ୍ଠିମାନଗାହୋପି ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ, ଯତୋ ‘‘ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିୱସେନ ସମୂହଗାହତୋ’’ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୯୭୩) ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, କଥଂ ‘‘ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନୀ’’ତି ୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠିମାନେସୁ’’ତିଆଦି। ତଂମୂଲକତ୍ତାତି ତଣ୍ହାମୂଲକତ୍ତା।

୯୭୪। ନ ଅୱକ୍କରୀଯତୀତି ଅନୱକାରୀ, ତଂ ଅନୱକାରିଂ କତ୍ୱା, ତଂ ପଦନ୍ତରେନ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଅନୱକ୍କରି, ତଂ କତ୍ୱା’’ତି ଆହ। ୱିକ୍ଖେପନଂ ଅୱଯୱତୋ ୱିଭାଗୋ। ଅତ୍ତତୋ ଅୱିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ୱାତି ଯ୍ୱାଯଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକପରିକପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତା, ତତୋ ଅୱିସୁଂ କତ୍ୱା।

୯୭୬। ବହିକତାନି ରୂପାଦୀନି ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ତଣ୍ହା ଉପାଦାଯାତି ୱୁତ୍ତାତି ଯୋଜନା।

ଏକଜ୍ଝସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଏକସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ କସ୍ସଚି ତଣ୍ହାୱିଚରିତସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ, କସ୍ସଚିଦେୱ ସମ୍ଭୱୋତି ଆହ ‘‘କସ୍ସଚି ସମ୍ଭୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ତଣ୍ହାୱିଚରିତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୮। ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗୋ

୧। ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱାରୱଣ୍ଣନା

୯୭୮।ଧାତୁସମ୍ପତ୍ତ…ପେ…ସଙ୍ଗହିତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ କାମଧାତୁଆଦିଧାତୂସୁ ସମ୍ପତ୍ତଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ନିରୱସେସତୋ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତାତି ୱିଭାଗେନ ଯୋଜନା, ତଥା ସେସେସୁପି ପରିଯାପନ୍ନପଭେଦଭିନ୍ନାନନ୍ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ “ନିରୱସେସତୋ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା”ତି ଇମିନା “ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱାରୋ”ତି ଅଯମସ୍ସ ଅତ୍ଥାନୁଗତା ସମଞ୍ଞାତି ଦସ୍ସେତି। ଯସ୍ମା ଚେତ୍ଥ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ କୋଟ୍ଠାସାନଂ ଅନୱସେସସଙ୍ଗହୋ, ତସ୍ମା ଏୱଂ ଦୁତିଯୱାରାଦୀନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପୱେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଖନ୍ଧାଦୀନମେୱ ହି ତେସଂ ସମ୍ପତ୍ତୱିଚାରୋ ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନୱାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ ଯୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥାପତ୍ତିସିଦ୍ଧଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ତତ୍ଥ “କତି ଖନ୍ଧା ନ ପାତୁଭୱନ୍ତୀ”ତିଆଦିପାଠଇ ଅତ୍ଥି।

୯୭୯।ପୁଚ୍ଛାନୁରୂପନ୍ତି ଯେନାଧିପ୍ପାଯେନ ପୁଚ୍ଛା କତା, ତଦନୁରୂପଂ। ଅୱିତଥବ୍ଯାକରଣଂ ନାମ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଏୱ ଆୱେଣିକଂ, ଅଞ୍ଞେସଂ ତଂ ଯାଦିଚ୍ଛିକଂ ସୁତକ୍କରସଦିସନ୍ତି ଆହ “ସବ୍ବଞ୍ଞୁୱଚନଂ ୱିଞ୍ଞାଯ କତତ୍ତା”ତି।

ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୯୯୧। “କାମଭୱେ”ତି ଇଦଂ ଓକାସୱସେନ ୱତ୍ୱା ପୁନ ସତ୍ତସନ୍ତାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ “କାମଧାତୁସମ୍ଭୂତାନଞ୍ଚା”ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତମତ୍ଥୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଇଦ୍ଧିଯା…ପେ… ଅତ୍ଥୋ”ତି ଆହ। “ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା”ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ଯଦିପି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଅଚକ୍ଖୁକତ୍ତା ରୂପାଯତନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମତ୍ତା ହେଟ୍ଠିମଭୂମିକାନଞ୍ଚ ଅଗୋଚରୋ, ସମାନଭୂମିକାନଂ ପନ ୱେହପ୍ଫଲାନଂ, ଉପରିଭୂମିକାନଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଚକ୍ଖାଯତନସ୍ସ ଗୋଚରୋ ହୋତୀତି ଆଯତନାଦିକିଞ୍ଚି କରୋତିଯେୱାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। “ହେଟ୍ଠତୋ ଅୱୀଚିନିରଯଂ ପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ଉପରିତୋ ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିଦେୱେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଯଂ ଏତସ୍ମି”ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୨୮୭) ୱୁତ୍ତପଦେସା କାମାୱଚରାଦିଓକାସା। ତେ ସତ୍ତନିକାଯା ଚ ଧାତୂତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱାଧାରଭାୱତୋ ଯଥା “ମାସପୁଞ୍ଜୋ ମାସୋ”ତି। ସତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି, ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ସତ୍ତାୱ ଉପ୍ପତ୍ତି ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଓକାସସତ୍ତଲୋକଦ୍ୱଯସ୍ସ ସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିପରିଯାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତ୍ତଭାୱେନ ଉପ୍ପତ୍ତି, ନ ଅନୁପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧା ୱିଯ ସଙ୍ଖାରଭାୱେନେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କେ ପନ ତେତି ଆହ “ସତ୍ତାୱାସୱସେନ…ପେ… ଉପାଦିନ୍ନକକ୍ଖନ୍ଧା”ତି। ତଂତଂପରିଯାପନ୍ନାନନ୍ତି ତଂତଂସତ୍ତାୱାସପରିଯାପନ୍ନାନଂ ସତ୍ତାନଂ, ସଙ୍ଖାରାନମେୱ ୱା। ସଦିସାଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନାତି ସଦିସାକାରେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ପତିଟ୍ଠାନଭାୱେନ। ଯେଭୁଯ୍ଯେନ ହି ତସ୍ମିଂ ସତ୍ତାୱାସେ ଧମ୍ମା ସମାନାକାରେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

ଉପ୍ପତ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଯାପନ୍ନାପରିଯାପନ୍ନୱାରୱଣ୍ଣନା

୯୯୯।ତତ୍ଥ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚାତି ତସ୍ମିଂ, ଅଞ୍ଞସ୍ମିଞ୍ଚ ଭୱେ, ଓକାସେ ଚ। ପରିଚ୍ଛେଦକାରିକାଯ କାମାଦିତଣ୍ହାଯ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଆପନ୍ନା ଗହିତାତି ପରିଯାପନ୍ନାତି ତଂତଂଭୱାଦିଅନ୍ତୋଗଧା ତଂତଂପରିଯାପନ୍ନା।

ପରିଯାପନ୍ନାପରିଯାପନ୍ନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମଆଯୁପ୍ପମାଣୱାରୋ

୧। ଉପ୍ପାଦକକମ୍ମୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୧।ଧାତୁତ୍ତଯଭୂତଦେୱୱସେନାତି କାମାଦିଧାତୁତ୍ତଯେ ନିବ୍ବତ୍ତଦେୱାନଂ ୱସେନ।

ଉପ୍ପାଦକକପ୍ପୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଆୟୁପ୍ପମାଣୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୬। ସୁପରିମଜ୍ଜିତକଞ୍ଚନାଦାସଂ ୱିଯ ସୋଭତି ୱିଜ୍ଜୋତତୀତି ସୁଭୋ, ସରୀରୋଭାସୋ, ତେନ ସୁଭେନ କିଣ୍ହା ୱିକିଣ୍ଣାତି ସୁଭକିଣ୍ହା।

୧୦୨୭।ତଂତଂମନସିକାରନ୍ତି ପରିତ୍ତପଥୱୀକସିଣାଦିଗତମନସିକାରଂ। ଅପ୍ପନାକ୍ଖଣେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ପୁବ୍ବଭାଗଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଛନ୍ଦନଂ ଆରମ୍ମଣପରିଯେସନଂ ଛନ୍ଦୋ, କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ। ପଣିଧାନଂ ଚିତ୍ତଟ୍ଠପନା ପଣିଧି, ସଞ୍ଞାୱିରାଗାଦୀହି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱିସେସନଂ ତଥାପୱତ୍ତାଯ ଭାୱନାଯ ଆରମ୍ମଣକରଣମେୱ।

ୱିପୁଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି ମହନ୍ତଂ, ସନ୍ତଭାୱୋପି ମହନୀଯତାଯ ମହନ୍ତମେୱାତି ଆହ ''ୱିପୁଲା ଫଲାତି ୱିପୁଲସନ୍ତସୁଖାଯୁୱଣ୍ଣାଦିଫଲା''ତି।

୧୦୨୮। ଯଂ ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ସଞ୍ଜୀୱେ ଏସୋ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ, ତାଯ ରତ୍ତିଯା ତିଂସ ରତ୍ତିଯୋ ମାସୋ, ତେନ ମାସେନ ଦ୍ୱାଦସମାସିକୋ ସଂୱଚ୍ଛରୋ, ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ପଞ୍ଚ ୱସ୍ସସତାନି ସଞ୍ଜୀୱେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ଯଂ ତାୱତିଂସାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ଏସୋ କାଳସୁତ୍ତେ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ…ପେ… ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ୱସ୍ସସହସ୍ସଂ କାଳସୁତ୍ତେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ଯଂ ଯାମାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ଏସୋ ସଙ୍ଘାତେ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ…ପେ… ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ସଙ୍ଘାତେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ଯଂ ତୁସିତାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ରୋରୁୱେ ଏସୋ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ…ପେ… ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ଚତ୍ତାରି ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ରୋରୁୱେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ଯଂ ନିମ୍ମାନରତୀନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ମହାରୋରୁୱେ ଏସୋ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ…ପେ… ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ଅଟ୍ଠ ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ମହାରୋରୁୱେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ଯଂ ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀନଂ ଦେୱାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ, ତାପନେ ଏସୋ ଏକୋ ରତ୍ତିଦିୱୋ…ପେ… ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରେନ ସୋଳସ ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ତାପନେ ଆଯୁପ୍ପମାଣଂ। ମହାତାପନେ ଉପଡ୍ଢନ୍ତରକପ୍ପୋ। ଅୱୀଚିଯଂ ଏକୋ ଅନ୍ତରକପ୍ପୋ ଚ ଆଯୁପ୍ପମାଣନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଦେୱାନଂ ଅଧିମୁତ୍ତକାଲକିରିଯା ୱିଯ ତାଦିସେନ ପୁଞ୍ଞବଲେନ ଅନ୍ତରାପି ମରଣଂ ହୋତୀତି ''କପ୍ପମେୱ ପମାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅକୁଦାଦିଆଯୁପରିଚ୍ଛେଦୋପି ଯୁତ୍ତତରୋ ହୋତୀତି।

କିଂଝାନନ୍ତି ଅଟ୍ଠସୁ ଝାନେସୁ କତରଂ ଝାନଂ। ଭୱସୀସାନୀତି ଭୱଗ୍ଗାନି, ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୱଗ୍ଗଂ ଅରିଯଭୱଗ୍ଗଂ ସବ୍ବଭୱଗ୍ଗନ୍ତି ୱେହପ୍ଫଲାଦୀନଂ ସମଞ୍ଞା। କସ୍ସଚି ସତ୍ତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ, କସ୍ସଚି ପଞ୍ଚାତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ, ସକଦାଗାମିନୋ ଚ, କସ୍ସଚି ତଯୋତି ଅନାଗାମିନୋ ଏୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ସୋ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦୀହି ଚୁତୋ ଅରୂପଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ନୱସୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତଅରିଯସାୱକାନଂ ତତ୍ଥୂପପତ୍ତିଯେୱ ହୋତି, ନ ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତୀ''ତି (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୧୦୨୮) ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାପାଠୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ''ଯଂ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ''ତତ୍ଥୂପପତ୍ତିପି ହୋତି ଉପରୂପପତ୍ତିପି, ନ ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତୀ''ତି ପନ ପାଠୋତି ତେନ ''ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତିଯେୱ ନିୱାରିତା''ତିଆଦିୱଚନେନ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥି। ଅରୂପଧାତୂପପତ୍ତି ଚ ନ ନିୱାରିତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅରୂପଧାତୂପପତ୍ତି ନ ନିୱାରିତା ''ମଜ୍ଝେ ଠିତୋୱ ପରିନିବ୍ବାତୀ''ତି ନିଯମସ୍ସ ଅନିଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି କାମଲୋକେ। ତତ୍ଥାତି ରୂପଲୋକେ। ଅଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାତି ''ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତୋ…ପେ… ପରିନିବ୍ବାତୀ''ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତା ଅଟ୍ଠକଥା। ତେନେୱାତି ଯସ୍ମା ରୂପଧାତୁଯଂ ଉପପନ୍ନୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ଉପପଜ୍ଜନାରହୋ, ତେନେୱ କାରଣେନ। ତସ୍ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ରୂପଧାତୁଯଂ ଉପପନ୍ନସ୍ସ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ। ଯେନ ରୂପରାଗେନ ତତ୍ଥ ରୂପଭୱେ ଉପପନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂ ଅରୂପଜ୍ଝାନେନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତେ ସମ୍ଭଦେୱ ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱେସୁ ଯଥା କାମରୂପଭୱେସୁ ଆଯତିଂ ଭୱାଭିଲାସୋ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅରୂପଭୱେପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ପୁନ…ପେ… ଭୱିସ୍ସତିଯେୱା''ତି। ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତୋତି ରୂପଧାତୁଯଂ ଉପପନ୍ନୋ। ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱାତି ହେଟ୍ଠିମଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା। ନିବ୍ବତ୍ତଭୱାଦୀନୱଦସ୍ସନୱସେନାତି ତସ୍ମିଂ ରୂପଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତୋପି ତତ୍ଥେୱ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନୱସେନ। ଅନିୱତ୍ତିତଭୱାଭିଲାସୋତି ଉପରି ଅରୂପଭୱେ ଅୱିସ୍ସଟ୍ଠଭୱପତ୍ଥନୋ, ଯତୋ ଅରୂପଧାତୁଯଂ ଉପପଜ୍ଜନାରହୋ। ତସ୍ସ ୱସେନାତି ତାଦିସସ୍ସ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ୱସେନ। ''କସ୍ସଚି ପଞ୍ଚ, କସ୍ସଚି ତଯୋ ଅନୁସଯା ଅନୁସେନ୍ତୀ''ତି ଅଯଂ ଯମକପାଠଇ (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୩୧୨) ପୱତ୍ତା।

ଆଯୁପ୍ପମାଣୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୦। ‘‘ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ ରୂପଂ, ଅନୁଭୱନଲକ୍ଖଣା ୱେଦନା’’ତିଆଦିନା ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗାହିକା। ‘‘ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ ଫସ୍ସୋ, ସାତଲକ୍ଖଣଂ ସୁଖ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିସେସଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗାହିକା।

‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ସିୟା କୁସଲା’’ତିଆଦୀସୁ ଇଧ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ସେସଂ ୟଦେତ୍ଥ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱାତି।

ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟାଦିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମହଦୟୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିୟା ଟୀକାୟ ଲୀନତ୍ଥୱଣ୍ଣନା

ୱିଭଙ୍ଗ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।